İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh
Prof. Dr. Kemal Sandıkçı
Prof. Dr. Muhsin Koçak

17

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.17

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-59-5
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 17

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

C.17

İstanbul 2008

İÇİNDEKİLER

الباب الثالث

في ذكر الجنة والنار

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في صفتهما

و فيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

في صفة الجنة

و هي عشرة أنواع:

نوع أول

C- CENNET VE CEHENNEM

I- CENNET VE CEHENNEMİN TAVSÎFİ

1- CENNETİN TAVSİFİ

a) Cennette Hazırlanan Nimetler[1]

٨٠٢٦ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**قال الله عز وجل : أعْدَدْتُ لعباديَ الصالحين ما لا عين رأتْ ولا أذن سمعتْ ، ولا خطَر على قلب بَشَرْ ، واقرؤوا إن شئتم : {فلا تَعْلَمُ نَفْس ما أُخْفِيَ هم مِنْ قُرَّة أعْيُن}** [السجدة : ١٧].

وفي رواية ، قال أبو هريرة: اقرؤوا إن شئتم: **{فلا تعلم نَفْس ما أُخْفِيَ لهم مِنْ قُرَّة أَعْيُن}**».

---

[1] **"Cennetin Tavsifi"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

وفي أخرى ، قال : يقول الله عز وجل : أعددْتُ لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ، ولا أذن سمعت ، ولا خطرَ على قلب بَشَر ذُخْرا ، بَلْهَ ما أطلعكم عليه ، ثم قرأ : {فلا تعلم نفس ما أُخفي لهم من قُرَّة أعين}.

وفي رواية : « من قُرَّات أعين ». أخرجه البخاري ومسلم ، وللبخاري إلى قوله: «على قلب بشر» ، ولمسلم نحو الثالثة ، ولم يذكر الآية ، وقال : « بَلْهَ أطلعكم الله عليه ».

وأخرج الترمذي الأولى وله في أخرى زيادة: «وفي الجنَّة شجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها واقرؤوا إن شئتم {وظلّ ممدود} [الواقعة: ٣٠] وموضع سوط في الجنة خير من الدنيا وما فيها ، واقرؤوا إن شئتم {فمن زُحزح عن النّار وأُدخل الجنة فقد فاز وما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور} [آل عمران: ١٨٥]». وهذه الزيادة قد أخرجها البخاري ومسلم مفردة، وستردُ في هذا الفرع، وقد أفردها الترمذي، وسترد إن شاء الله.

8.026- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Azîz ve Celîl olan Allah; ***'Sâlih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşer kalbinin hayâlini dahi edemediği şeyler hazırladım'*** **buyurdu. İsterseniz;** ***'Onlar için gözleri aydınlatacak olan şeylerden nelerin gizlendiğini hiç kimse bilemez'*** [2] **âyetini okuyun!"** [3]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete göre; **"İsterseniz;** ***'Onlar için gözleri aydınlatacak olan şeylerden nelerin gizlendiğini hiç kimse bilemez'*** **âyetini okuyun!"** cümlesini Ebû Hureyre söyledi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[2] Secde, 17.

[3] **Buhari**, Bed'u'l-Halk, 8; Tefsîr, 32/1; Tevhîd, 35; **Müslim**, Cennet, 2; **Tirmizî**, Tefsîr, 33/3197.

"Azîz ve Celîl olan Allah, -size bildirdikleri dışında-; ***'Sâlih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşer kalbinin hayâlini dahi edemediği azıklar hazırladım'*** **buyurdu."**

Sonra Hz. Peygamber; ***"Onlar için gözleri aydınlatacak olan şeylerden nelerin gizlendiğini hiç kimse bilemez"*** âyetini okudu.

Başka bir rivâyette de ifâde; **"göz aydınlıkları"** şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin bir rivâyeti de; "...***beşer kalbinin hayâlini dahi edemediği şeyler hazırladım***" cümlesine kadardır.

Müslim'in başka bir rivâyeti de üçüncü rivâyet gibidir, yalnız burada âyet zikredilmemekte, buna karşılık **"Allah'ın size bildirdikleri dışında"** ifâdesi yer almaktadır.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti. Onun diğer bir rivâyetinde de şöyle bir fazlalık vardır:

"Cennette bir ağaç vardır; bir atlı onun gölgesinde yüz yıl yürüse bitiremez. İsterseniz; ***'Yayılmış geniş gölgeler'***[4] **âyetini okuyun! Cennette bir kamçının konacağı kadar yer bile, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. İsterseniz;** ***'Orada ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulacak olanlar, gerçek bir zafer kazanmış olacaklardır. Zira dünya hayatı, aldatıcı bir metadan başka bir şey değildir'***[5] **âyetini okuyun!"**

Bu ziyâdeyi **Buharî** ve **Müslim,** müstakil bir rivâyet olarak tahric etmişlerdir. Onların bu rivâyeti de bu bölümde gelecektir. Kezâ **Tirmizî** de bunu müstakil bir rivâyet olarak tahric etmiş, bu rivâyet de yine bu bölümde gelecektir inşâllâh![6]

٨٠٢٧ـــ (خ ـــ **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : « شَهِدْتُ مِنْ رسول الله صلى الله عليه وسلم مَجْلسا وصفَ فيه الجنة ، حتى انتهى ، ثم قال في آخر حديثه : **فيها مالا عين**

---

[4] Vâkıa, 30.

[5] Âli İmrân, 185.

[6] Bkz., hadîs no; 8040, 8043.

رأتْ ولا أذن سَمِعتْ ، ولا خطر على قلب بشر ، ثم اقترأ هاتين الآيتين {تَتجافى جنوبُهم عن المضاجع يدْعُون ربَّهم خوفا وطمَعا ومَّما رزقناهم ينفقون ، فلا تَعْلَمُ نَفْس ما أُخْفِيَ لهُم مِنّ قرّة أعيُن جزاء بما كانوا يعملون} [السجدة : ١٦و ١٧|». قال أبو صخر حُميد بن زياد : فأخبرتُ بها محمدَ بنَ كعب القرظّي ، فقال : أبو حازم حدَّثك بهذا ؟ قلتْ : نعم ، قال : إن ثمّ لكيسا كثيرا ، إنهم أخفَوْا لله عمَلا، فأخفى الله لهم ثوابا ، ولو قدمُوا عليه أقرَّ تلكَ الأعينَ. أخرجه البخاري.

8.027- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

"Bir mecliste Rasûlullah'ın (as.) cenneti tavsîf ettiğine şâhit oldum. Nihâyet sözünü bitirdi. Sonra başka bir hadîsinin sonunda şunları söyledi:

"Orada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşer kalbinin hayâlini dahi edemediği şeyler vardır." Sonra Hz. Peygamber; ***"Onlar** (geceleri) **yataklarını terk ederek korku ve ümit içinde Rablerine yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan başkalarına da dağıtırlar. İşte bu yaptıklarından dolayı mükâfat olarak onlar için gözleri aydınlatacak olan şeylerden nelerin gizlendiğini hiç kimse bilemez"***[7] âyetlerini okudu.[8]

RİVÂYETLER

Ebû Sahr Humeyd b. Ziyâd[9] dedi ki:

---

[7] Secde, 16-17.

[8] Musannıf her ne kadar hadîsi **Buharî**'nin tahric ettiğine dair olan işareti koymuş ise de, muhakkıkın da belirttiği üzere bu rivâyet **Buharî**'de bulunmamaktadır. Hadîsin, âyetin sonuna kadar olan bu ilk kısmı, **Müslim**, Cennet, 5'de rivâyet edilmiştir. **Ebû Sahr**'ın, **Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî**'den olan rivâyetini ise, **Hâkim** (**Müstedrek**, II, 448, h., 3549) ve **Ahmed b. Hanbel** (**Müsned**, V, 334) tahric etmişlerdir.

[9] **Ebû Sahr, Humeyd b. Ziyâd el-Harrât el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. İbn Ebî'l-Mehârik diye de bilinir. Ona İbn Sahr da denmiştir. Sehl b. Sa'd ve Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Vehb ve Hayve b. Şureyh rivâyet eder. Genelde sika kabul edilir, ancak Yahya b. Maîn

"Bu hadîsi Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'ye haber verdim. O;

"- Bunu sana Ebû Hâzim mi rivâyet etti?" diye sordu.

"- Evet" dedim.

"- Şüphesiz orada çok akıl vardır. Onlar Allah rızası için yaptıkları amelleri gizli tuttular, dolayısıyla Allah da onlar için sevâbı gizli tuttu. Eğer onlar Rablerine gelirlerse, Allah bu göz aydınlığı nimetleri onlara açıklar."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

نوع ثان

b) Cennetin Yapısı ve Mâhiyeti

٨٠٢٨ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قلتُ: « يا رسول الله ممَّ خلق الخلقُ ؟ قال : من الماء ، قلتُ : الجنةُ ما بناؤها ؟ قال : لبنة من فضّة ولبَنَة من ذَهب ، وملاطُها المسْكُ الأذْفر ، وحَصباؤها اللؤلؤ والياقوت ، وترْبتُها ، الزعفران ، مَن يدخلها يَنْعَمْ ولا يبأس ، ويخلُد ولا يموت ، ولا تبْلَى ثيابُهم ، ولا يفْنى شبابُهُم ، ثم قال : ثلاثةٌ لا تُردَد دعوتهم : الإمامُ العادلُ ، والصائم حين يفطرُ ، ودَعْوَة المظلوم يرفعها فوقَ الغمام ،وتُفتَحُ لها أبوابُ السماء ، ويقول الله تعالى : وعِزَّتِي لأنْصُرنَّك ولو بعد حين ». هذا الحديث أخرجه الترمذي ، وله أول في معنى آخر ، والحديث بطوله مذكور في «كتاب المواعظ » من «حرف الميم ».

8.028- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"Ey Allah'ın Rasûlü; cennetin binası nasıldır?"

"- Bir tuğlası gümüşten, bir tuğlası altındandır. Harcı misk kokulu, çakılları inci ve yakut, toprağı da zaferandır. Oraya giren müreffeh olur, sıkıntı çekmez. Ebedî kalır, ölmez. Elbisesi eskimez, gençliği bitmez."

Sonra Hz. Peygamber şöyle söyledi:

---

zayıf olduğunu söyler. Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"Üç kişinin duâsı reddedilmez:

1- Âdil Devlet Başkanının,

2- İftar sırasında oruçlunun,

3- Ve mazlûmun duâsı. Allah onun duâsını bulutların üzerine kaldırır, gökyüzünün kapıları ona açılır, Yüce Allah da; *'İzzetime yemin olsun ki, er geç mutlaka sana yardım edeceğim'* buyurur."[10]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etti. Hadîsin baş tarafında başka konulara ait ifâdeler bulunmaktadır. Hadîs o uzun hâliyle bütün olarak **Kitâbu'l-Mevâiz**'de gelecektir.[11]

İZAH

Bu hadîsin ilk kısmında, cennetin yapısı, iç konumu ve insanların oradaki durumları ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu konuda akıl yoluyla herhangi bir şey söylemenin imkânsızlığı ortadadır. Bu itibarla Hz. Peygamber'in söylediklerini, herhangi bir yoruma ve tevîle sapmadan olduğu gibi kabul etmek gerekir.

Samimî bir gönülle ve içten yapılan duâları şüphesiz Yüce Allah kabul buyurur. Yukarıdaki hadîsin ikinci kısmında duâları hemen kabul edilmeye en çok lâyık olan üç kişi ile ilgili üç vasıf zikredilmektedir. Bunlardan biri, "**âdil yönetici**"dir. Burada onun sözünün dinlenmeye, duâsının kabul edilmeye değer bulunması, özellikle "**adâlet**" vasfıyla ilgilidir. Yani âdil olduğu için duâsı kabul edilir. İkincisi sadece Allah için olan ve kendisine hiç riyâ karışmayan oruç ibâdetini tamamlayan insandır. Burada da hiç riyâ karıştırmadan sadece Allah için ibâdet etmenin öneminden dolayı onun sözüne ve duâsına değer verilmektedir. Üçüncüsü de zulme uğrayan kişinin duâsıdır. Onun duâsına da, Allah katında hiç istenmeyen bir şey olan zulme maruz kaldığı için değer

---

[10] **Tirmizî**, Cennet, 2/2526. Hadîs sened açısından zayıftır, ama başka rivâyet tarîklerinin de bulunması onu kuvvetlendirmektedir.

[11] Bkz., hadîs no; 8474.

verilmektedir. Burada zulmün ve insanın temel ve tabiî haklarına tecavüzün ne kadar büyük bir vebâl olduğu görülmektedir. Bu zulmü, iktidar gücünü elde bulunduranların yapmış olması ise, şüphesiz sorumluluğu daha da katlar. Allah katında masumların, mazlumların ve çaresizlerin göz yaşları kadar çabuk mâkes bulan hiçbir şey yoktur. Bu itibarla iktidar gücünü elinde tutanların, insanlara uyguladıkları baskının, özellikle de inancından dolayı insanlara yaptıkları haksızlıkların ilâhî âkıbetinden çok sakınmaları gerekir.

Şüphesiz duâların hiçbir zaman hemen kabul edileceği garantisi yoktur. Çünkü hiç kimsenin Allah'ı zorlaması ve isteğini hemen kabul ettirmesi söz konusu değildir. Sonra Yüce Mevlâ, her şeyi kendi hikmetine uygun şekilde yapar. Duâları hemen kabul etmeyip belli bir zaman sonra kabul etmesi de O'nun hikmetinin muktezâsıdır. Bazen hemen, bazen belli bir süre sonra kabul buyurur, bazen de hiç kabul etmez.

٨٠٢٩ـ (خ م ت ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «جنَّتان من فضة ، آنيتهما وما فيها. وجنَّتان من ذهب، آنيتهما وما فيها، وما بين القوم وبين أن ينظروا إلى ربهم إلا رداءُ الكبرياء على وجهه في جنة عدن». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي : « إنَّ في الجنَّة جنَّتين من فضة... » وذكر الحديث.

8.029- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kapları ve içindeki eşyaları gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içindeki eşyaları altından olan iki cennet daha vardır. Adn cennetinde ise, insanların Rablerini görmelerine engel olarak sadece Allah'ın yüzündeki büyüklük perdesi vardır."[12]

---

[12] **Buharî**, Tefsîr, 55/1-2; Bed'u'l-Halk, 8; Tevhîd, 24; **Müslim**, İman, 80/296; **Tirmizî**, Cennet, 3/2528.

RİVÂYET:

Bunu **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise; **"Şüphesiz cennette, gümüşten iki cennet vardır..."** diye başlar.

İZAH

"Büyüklük perdesi" diye tercüme ettiğimiz ***"Ridâu'l-kibriyâ"***'nın mahiyeti hakkında herhangi bir şey söylemek mümkün değildir. Perde, nârinliğine, inceliğine ve hafifliğine rağmen nasıl ki gerisinde bulunan şeyi görmeye mani bir engel teşkil ediyorsa, burada da öyle bir münasebet söz konusu olmalıdır. Burada aynı zamanda Allah'a o derece yakın olmak manası da vardır.

٨٠٣٠ـ (**عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**جنَّتان من فضة**، آنيتُهما وما **فيهما** ، **وجنتان من ذهب** ، **آنيتُهما وما فيها** ».

أخرجه...

8.030- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kapları ve içindeki eşyaları gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içindeki eşyaları altından olan iki cennet daha vardır."[13]

---

[13] Musannıf bu rivâyetin kaynağına işaret etmedi. Ancak hadîs, az önce geçen rivâyetle aynıdır.

نوع ثالث

c) Cennette İnciden Yapılan Çadır

٨٠٣١ـ (خ م د ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال: أن النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «إن للمؤمن في الجنة لَخَيْمَة منْ لؤلؤة واحدة مجوفة ، طولها في السماء ميلا – وفي رواية: عرضها – للمؤمن فيها أهلونَ، يطوف عليهم المؤمن فلا يرى بعضهم بعضا».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي : « إن في الجنة خيمة من لؤلؤة مجوَّفة ، عرضها ستون ميلا، في كل زاوية منها للمؤمن أهل ، ما يرون الآخرين ، يطوف عليهم المؤمن ».

وفي رواية ذكرها رزين : « إنَّ في الجنة خيمَة من لؤلؤة مجوفة ، عرضها ستون ملا ، ما فيها وَصْمٌ ولا فصْم، في كلِّ زاوية منها من أهل ، ما يرون الآخرين ، يطوف عليهم المؤمن، وجنّتان من فضة آنيتهما ، وما فيهما ، وجنتان من ذهب آنيتُهما وما فيهما ، وما بين القوم وبين أن ينظروا إلى ربِّهم إلا رداءُ الكبرياء على وجهه في جنة عدن ». وفي أخرى : « مجوفة طولها في السماء ثلاثون ميلا ».

8.031- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mü'min için cennette, içi boş tek bir inciden mamul bir çadır vardır. Gökteki uzunluğu–bir rivâyette genişliği- **altmış mildir. Orada mü'minin âileleri bulunur ve mü'min onları dolaşır. Onlardan hiç biri diğerini göremez."**[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

---

[14] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 8; Tefsîr, 55/1-2; Tevhîd, 24; **Müslim**, Cennet, 9/23; **Tirmizî**, Cennet, 3/2528.

"Cennette mü'min için, içi boş inciden mamul bir çadır vardır. Onun genişliği altmış mildir. Çadırın her köşesinde mü'minin bir âilesi vardır, ama onlar birbirlerini görmezler. Mü'min onları dolaşır."

Rezîn'in kaydettiği bir rivâyet de şöyledir:

"Cennette mü'min için, içi boş inciden mamul bir çadır vardır. Onun genişliği altmış mildir. Orada ne bir yırtık, ne de bir çıkıntı vardır. Çadırın her köşesinde mü'minin bir âilesi oturur, ama onlar birbirlerini görmezler. Mü'min onları dolaşır. Kapları ve eşyaları gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içindeki eşyaları altından olan iki cennet daha vardır. Adn cennetinde ise, insanların Rablerini görmelerine engel olarak sadece Allah'ın yüzündeki büyüklük perdesi vardır."

Diğer bir rivâyetinde de; "Çadırın gökte uzunluğu otuz mildir" der.

نوع رابع

d) Cennetin Büyüklüğü ve Dereceleri

٨٠٣٢ــ (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**في الجنة مائةُ درجة ، ما بين كل درجتين مائةُ عام** ». أخرجه الترمذي.

8.032- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette yüz derece vardır ve her iki derece arası da yüz yıllık yoldur."[15]

٨٠٣٣ــ (ت ــ **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**في الجنة مائة درجة ، ما بين كلِّ درجة ودرجة كما بين السماء والأرض** ،

---

[15] Tirmizî, Cennet, 4/2529.

والفردوس أعلاها درجة ، منها تفجَّر أنهارُ الجنة الأربعة ، ومن فوقها يكون العرش ، فإذا سألتم الله فاسألوه الفردوس ». أخرجه الترمذي.

8.033- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette yüz derece vardır ve her iki derecenin arası, yerle gök arası gibidir. Firdevs ise onların en üstünüdür; cennetin dört ırmağı oradan kaynar. Onun üstünde de Arş vardır. Binâenaleyh Allah'tan istediğinizde Firdevs cennetini isteyin!"[16]

٨٠٣٤ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «إنَّ في الجنة مائةَ درجة ، لو أن العالمين اجتمعوا في إحداهنَّ لوسعتْهم ». أخرجه الترمذي.

8.034- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennette yüz derece vardır. Eğer bütün âlemler o derecelerden birinde toplansalar, hepsini içine alırdı."[17]

نوع خامس

e) Cennetin Ağaçları

٨٠٣٥ـ (ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إن في الجنة شجرة يسير الراكب مائة عام في ظلها ما يقطعها ، واقرؤوا إن شئتم : {وظلّ ممدُود، وماء مسكُوب} [الواقعة : ٣٠ ، ٣١] ». أخرجه الترمذي.

---

[16] Tirmizî, Cennet, 4/2531.

[17] Tirmizî, Cennet, 4/2532. Sened açısından zayıf bir rivâyettir, Tirmizî de garîb olduğunu söylemiştir.

وفي رواية ذكرها رزين: « إن في الجنة شجرة ، خُضْرُ الجواد المضَمَّرِ السريع مائة عام».

8.035- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette bir ağaç vardır, bir atlı onun gölgesinde yüz yıl yol alsa bitiremez. İsterseniz; *'Orada uzayıp yayılan gölgeler ve fışkıran sular vardır'*[18] âyetini okuyun!"[19]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn'in zikrettiği bir rivâyet de şöyledir:

"Cennette bir ağaç vardır, onun yeşilliği iyi koşan idmanlı bir atın yüz yıllık yolu kadar geniştir."

٨٠٣٦ــ (خ م ــ أبو حازم رحمه الله) عن سهل بن سعد : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنّ في الجنة شجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها ».

قال : فحدّثتُها النعمان بن أبي عياش الزُّرَقي ، فقال : حدّثني أبو سعيد الخدري عن النبي صلى الله عليه وسلم: « إن في الجنة شجرة يسير الراكبُ الجوادَ المضمّرَ السريعَ مائة عام لا يقطعها ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.036- Ebû Hâzim'in, Sehl b. Sa'd'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette öyle bir ağaç vardır, bir atlı onun gölgesinde yüz yıl yol alsa bitiremez."

Ebû Hâzim dedi ki: "Ben bu hadîsi en-Numan b. Ebî Ayyâş ez-Zurakî'ye söyledim. O da, bana Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'den şöyle nakletti, dedi:

---

[18] Vâkıa, 30-31.

[19] **Tirmizî**, Tefsîr, 56/3239.

"Cennette bir ağaç vardır, iyi koşan idmanlı bir atla yol alan biri onun (gölgesini) **yüz yılda bitiremez."**[20]

٨٠٣٧ـ (خ م ت ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ في الجنة شجرة يسير الراكب الجواد المضمَّر السريع مائةَ عام ما يقطعها**». أخرجه البخاري ومسلم متصلا بحديث سهل بن سعد. وأخرجه الترمذي، وزاد : « **وذلك الظّل الممدود**».

8.037- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennette bir ağaç vardır, iyi koşan idmanlı bir atla yol alan biri onun (gölgesini) **yüz yılda bitiremez."**[21]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** muttasıl bir senedle Sehl b. Sa'd'dan tahric ettiler.

Aynı hadîsi **Tirmizî** de tahric etti ve **"uzayıp giden gölgeler"** cümlesini de ekledi.

٨٠٣٨ـ (ت ـ **أسماء بنت أبي بكر** رضي الله عنهما) قالت : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وذكر سدرة المنتهى قال : « **يسير الراكب في ظلّ الفنن منها : مائة سنة أو يستظلُّ بظلّها مائة راكب – شك يحيى – فيها فراش الذهب ، كأن ثمرَها القلال** ». أخرجه الترمذي.

8.038- Esmâ bint Ebî Bekr, "Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" diyerek Hz. Peygamber'in Sidretü'l-müntehâ'dan söz ettiğini ve sonra da şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Bir atlı Sidretü'l-müntehâ'nın bir dalının gölgesinde yüz yıl yürür veya yüz atlı onun gölgesinde gölgelenir –burada tereddüde

---

[20] **Buharî**, Rikak, 51; **Müslim**, Cennet, 1/8.

[21] **Buharî**, Rikak, 51; **Müslim**, Cennet, 1/2828; **Tirmizî**, Cennet, 1/2524.

düşen râvî Yahya b. Abdullah'tır-. **Orada altın kelebekler bulunur. Onun meyveleri de kova büyüklüğündedir."**[22]

٨٠٣٩ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما في الجنة شجرة إلا وساقُها من ذهب ». أخرجه الترمذي.

8.039- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette gövdesi altından olmayan hiçbir ağaç yoktur."[23]

٨٠٤٠ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة سنة ، واقرؤوا إن شئتم {وظل ممدود} [الواقعة:٣٠] ولقابُ قوس أحدكم في الجنة خير مما طلعت عليه الشمس أو تغرب ».

وفي رواية يبلغ به النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : إن في الجنة شجرة يسير الراكب في ظلّها مائة عام لا يقطعها ، واقرؤوا إن شئتم : « {وظلّ ممدود} ». أخرجه البخاري.

وفي رواية مسلم مثل الأولى إلى قوله : « سنة » ومثل الثانية إلى قوله : «يقطعها »

وأخرج الترمذي إلى قوله : « سنة ».

8.040- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette öyle bir ağaç vardır ki, bir atlı onun gölgesinde yüz yıl yol alır. İsterseniz; *'Uzayıp yayılan gölgeler vardır'*[24] âyetini okuyun! Cennette birinizin yayı kadar bir yer, üzerine güneşin doğduğu veya battığı her şeyden daha hayırlıdır."[25]

---

[22] **Tirmizî**, Cennet, 9/2541.

[23] **Tirmizî**, Cennet, 1/2525.

[24] Vâkıa, 30.

[25] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 8; Tefsir, 56/1; **Müslim**, Cennet, 1/6; **Tirmizî**, Cennet, 1/2523.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cennette öyle bir ağaç vardır ki, bir atlı onun gölgesinde yüz yıl gider de bitiremez. İsterseniz; *'Uzayıp yayılan gölgeler vardır'* âyetini okuyun!"

Bunları **Buharî** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti de ilk rivâyet gibidir, yalnız; **"...yüz yıl yol alır"** cümlesine kadardır.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de ikinci rivâyet gibidir, ama o da; **"...yüz yıl gider de bitiremez"** cümlesine kadardır.

Tirmizî'nin hadîsi de; **"...yüz yıl yol alır"** cümlesine kadardır.

نوع سادس

f) Cennetin ve Cennettekilerin Güzelliği

٨٠٤١ــ (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لقابُ قوس في الجنة خير مما طلعتْ عليه الشمس أو تغرب ».

وقال: «لَغَدْوَة أو رَوْحة في سبيل الله خير مما تطلع عليه الشمس أو تغرب». أخرجه البخاري. وأخرج مسلم ذكر : « الغدوة والروحة » في حديث ، قال : « ولَروحة في سبيل الله أو غَدوة خير من الدنيا وما فيها ».

8.041- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette yay kadar bir yer, üzerine güneşin doğduğu veya battığı her şeyden daha hayırlıdır."[26]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

---

[26] **Buharî**, Cihâd, 5; **Müslim**, İmaret, 30/114.

"Sabahleyin veya akşamleyin Allah yolunda bir kez yürümek, üzerine güneşin doğduğu veya battığı her şeyden daha hayırlıdır."

Bunları **Buharî** tahric etti.

"Sabah ve akşam yürümek" hadisini **Müslim** şu ifâdelerle rivâyet etti:

"Andolsun ki sabahleyin yahut akşamleyin Allah yolunda bir yürüyüş, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır."

٨٠٤٢ـــ (ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**غَدْوَة في سبيل الله أو روحَة، خير من الدنيا وما فيها، ولَقابُ قوس أحدكم، أو موضع قِدِّه في الجنَّة، خَير من الدنيا وما فيها ولو أنَّ أمرأة من نساء أهل الجنة اطَّلعت إلى أهل الأرض لأضاءت الدنيا، ولملأت ما بينهما ريحا ولنصيفها – يعني خمارَها – خير من الدنيا وما فيها**».

أخرجه الترمذي. وفي رواية لرزين قال : « **لقابُ قوس أحدكم في الجنة خير من الدنيا وما فيها ، ولو أنْ امرأة من أهل الجنَّة اطلعت إلى أهل الأرض لأضاءتها ، ولطَمَستْ نور الشمس، ولملأتها ريحا ، ولَنصيفها من رأسها خير من الدنيا وما فيها. وإنَّ مَنَ صرَعتهُ دابته في سبيل الله فمات فهو شهيد، وكذا من أتاه سهم غرْب فقتله ، قال الله تعالى : {ومَنْ يخْرُجْ مِنْ بَيته مُهاجِرا إلى الله ورسوله ثم يُدْرِكْهُ الموتُ فقد وقع أجرُهُ على الله}** [النساء: ١٠٠]».

8.042- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah yolunda sabahleyin veya akşamleyin yapılan bir yürüyüş, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennette birinizin yay kadar veya kamçı kadar bir yeri, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet kadınlarından biri şayet dünyaya baksaydı, bütün dünyayı aydınlatırdı ve ikisi (yerle gök)

arasını güzel koku ile doldururdu. O kadının baş örtüsü de dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır."[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn'in rivâyeti de şöyledir:

"Cennette birinizin yay kadar bir yeri, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Allah yolunda sabahleyin veya akşamleyin yapılan bir yürüyüş, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet kadınlarından biri şayet dünyaya baksaydı, orayı aydınlatır, güneşin ışığını gölgede bırakırdı ve dünyayı güzel koku ile doldururdu. O kadının baş örtüsü de dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. Allah yolunda giderken atından düşüp ölen kişi şehiddir. Serseri bir okun gelip öldürdüğü kişi de böyledir. Yüce Allah; *'Kim Allah'a ve Rasûlüne göç etmek uğruna evini-yurdunu terk eder ve sonra da kendisine ölüm yetişirse, onun mükâfatı Allah'a âittir'*[28] buyurmuştur."

٨٠٤٣ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : إنَّ موضعَ سوط في الجنة خير من الدنيا وما فيها ، واقرؤوا إن شئتم : {فمن زُحْزِحَ عنِ النار وأُدْخِلَ الجنَّةَ فقد فاز ، وما الحياة الدنيا إلا متاعُ الغرور}. أخرجه الترمذي.

8.043- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette kamçı koyacak kadar bir yer, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır. İsterseniz; *'Cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulan kurtuluşa ermiştir. Zira dünya hayatı aldatıcı bir metâdan başka bir şey değildir'*[29] âyetini okuyun!"[30]

---

[27] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 17/1648.

[28] Nisâ, 100.

[29] Âli İmrân, 185.

[30] **Tirmizî**, Tefsîr, 4/3013.

٨٠٤٤ــ (ت ــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لو أنَّ ما يُقلُّ ظُفر مما في الجنة بَدَا لتزَخْرفت له ما بين خوافق السموات والأرضِ ، ولو أنَّ رجلا من أهل الجنة اطَّلعَ ، فبدا سوارُه ، لَطَمسَ ضوءَ الشمس ، كما تطْمس الشمسُ ضوْءَ النُّجوم». أخرجه الترمذي.

8.044- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennette olan şeylerden bir tırnağın taşıyacağı kadar bir şey (dünyaya) **görünmüş olsaydı, göklerle yeryüzü arasındaki bölgeler müzeyyen hale gelirdi. Cennet ehlinden biri dünyaya baksa da bilezikleri görünseydi, güneşin ışığını gölgede bırakırdı; tıpkı güneş yıldızların ışığını gölgede bıraktığı gibi."**[31]

٨٠٤٥ــ (ت ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن المرأة من نساء أهل الجنة لَيُرَى بياضُ ساقها منْ وراء سبعين حُلَّة ، حتى يُري مخّها ، وذلك بأن الله عز وجلّ يقول : {كأنَّهن اليَاقوت والمرجان } [الرحمن : ٥٨]. فأما الياقوت ، فإنه حجر لو أدخلت فيه سلكا ثم ستصفيته لأريته من ورائها ». أخرجه الترمذي ، وقال : وروي عن ابن مسعود، ولم يرفعه ، وهو أصح.

8.045- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet kadınlarından birinin baldırının beyazlığı, yetmiş kat elbisenin arkasından bile fark edilir, hatta onun ilikleri bile fark edilir. Zira Azîz ve Celîl olan Allah; ***'Onlar sanki yakut ve mercan gibidirler'***[32] **buyurmuştur. Yakut öyle bir taştır ki, içine bir ip soksan ve sonra da onu temizlesen, taşın gerisinden o ipliği görürsün."**[33]

---

[31] **Tirmizî**, Cennet, 7/2538.

[32] Rahman, 58.

[33] **Tirmizî**, Cennet, 5/2533-35.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Tirmizî** dedi ki: "Abdullah b. Mes'ûd'dan buna benzer bir hadîs daha rivâyet edildi. Her ne kadar bunu Rasûlullah'a (as.) izâfe etmedi ise de, daha sahîh bir rivâyettir."

نوع سابع

g) Cennetin Nehirleri

٨٠٤٦ـ (ت ـ معاوية : هو جد بهز بن حكيم رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنّ في الجنّة بحْرَ العسل ، وبَحْرَ الخمر ، وبحْرَ اللبن ، وبحْرَ الماء ، ثمّ تنشق الأنهارُ بعدُ». أخرجه الترمذي.

8.046- Bihz b. Hakîm'in dedesi Muâviye'den[34] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cennette bal denizi, cennet şarabı denizi, süt denizi ve su denizi vardır. Nehirler daha sonra bunlardan kaynar."[35]

İZAH

Hadîsteki bu ifâde, benzeri lafızlarla âyet-i kerîmede de geçmektedir:

"Müttakîlere vaad edilen cennette asla bozulmayan sudan ırmaklar, tadı hiç değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren cennet şarabından ırmaklar ve hâlis süzme baldan ırmaklar vardır. Onlar için orada meyvelerin her çeşidi de vardır..."[36]

٨٠٤٧ـ (خ ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « رُفِعَتْ لي السدرة ، فإذا أربعة أنهار : نهران ظاهران ، ونهران باطنان ، فأما

---

[34] **Muâviye b. Hayade b. Muâviye el-Kuşeyrî el-Basrî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya yerleşti. Kendisinden oğlu Hakîm b. Muâviye rivâyet etti. **Horasan**'da öldü.

[35] **Tirmizî**, Cennet, 27/2571.

[36] Muhammed, 15.

الظاهران: فالنيل والفرات ، وأما الباطنان : فنهران في الجنة ، وأُتيتُ بثلاثة أقداح : قدح فيه لبن ، وقدح فيه عسل ، وقدح فيه خمر ، فأخذتُ الذي فيه اللَّبَنُ ، فقيل لي: أصبتَ الفطرة ». أخرجه البخاري.

8.047- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bana Sidretü'l-müntehâ gösterildi. Orada, ikisi zâhir, ikisi bâtın dört nehir gördüm; Zâhir olanları Nil ve Fırat'tır. Bâtın olanları ise, cennetteki iki nehirdir. Sonra bana üç kadeh getirildi; biri içinde süt bulunan kadeh, diğeri içinde bal bulunan kadeh, öbürü de içinde şarap bulunan kadehti. Ben içinde süt bulunan kadehi aldım. Bana;

"- *Fıtrata uygun olanını aldın*" dendi."[37]

نوع ثامن

h) Cennetin Atları

٨٠٤٨ـ (ت ـ أبو أيوب الأنصاري رضي الله عنه) قال : أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم أعرابي فقال : « يا رسولَ الله ، إني أحبُّ الخيْلَ ، أفي الجنّة خيْل ؟ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن أُدخلْتَ الجنة أُتيتَ بفرس من ياقوتة، له جناحان، فَحُملتَ عليه ، ثم طار بك حيثُ شئتَ».**

قال الترمذي : سمعت محمد بن إسماعيل يقول : راوي هذا الحديث ضعيف يروي المناكير عن أبي أيوب ، فلا يُتابعُ عليها.

8.048- Ebû Eyyûb el-Ensârî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e bir bedevî geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben atı çok severim, acaba cennette at var mı?" diye sordu. Rasûlullah (as.) cevaben;

---

[37] **Buharî**, Eşribe, 12.

"- Eğer sen cennete girebilirsen, sana yakuttan iki kanatlı bir at verilir; ona binersin ve o da seni istediğin her yere uçurur" buyurdu.

Tirmizî dedi ki: "Ben, Muhammed b. İsmail'in şöyle söylediğini işittim:

"Bu hadîsin râvîsi (Ebû Sevre) zayıftır, Ebû Eyyûb'dan münker hadîsler rivâyet etmektedir ve bu hadîslerde kendisine mütâbeat edilmemektedir."[38]

٨٠٤٩ـ (ت ـ **بريدة** رضي الله عنه) أنّ رَجُلاً سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم : «هل في الجنة خيل؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إن الله أدخَلَكَ الجنَّة فلا تشاء أن تُحْمَلَ فيها على فَرَسٍ من ياقوتة حمراء ، تطيرُ بك في الجنّة حيث شئت ، إلا كان** ، فقال آخر : هل في الجنة من إبل ؟ فلم يقل له ما قال لصاحبه ، فقال : **إن يُدْخِلْكَ الله الجنة يكن لك فيها ما اشتهت نفسُك ، ولذَّتْ عيْنُكَ** ». أخرجه الترمذي.

8.049- Bureyde'eden rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.);

"- Cennette at var mı?" diye sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Eğer Allah seni cennete sokarsa, orada kırmızı yakuttan bir ata binmeyi ve onunla istediğin yere uçmayı arzu ettiğin takdirde, kesinlikle bu arzun yerine gelir."

Başka biri;

"- Cennete deve var mı?" diye sordu. Hz. Peygamber ona, öbürüne söylediğinin aynısını söylemedi, şöyle dedi:

"- Şayet Allah seni cennete sokarsa, orada canının istediği ve gözünün hoşlandığı her şeyi bulursun."[39]

---

[38] Tirmizî, Cennet, 11/2544.

[39] Tirmizî, Cennet, 11/2543.

نوع تاسع

i) Cennet Kadınları

٨٠٥٠ـ (ت ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إنَّ في الجنةَ لمُجْتَمَعا للحور العين ، يرفَعْنَ بأصوات لم تسْمَعِ الخلائق بمثلها ، يقلن : نحن الخالداتُ ، فلا نَبيدُ ، ونحن الناعمات ، فلا نبأسُ ، ونحن الراضياتُ ، فلا نسْخَطُ ، طَوبَى لمن كان لنا وكُنَّا له** ». أخرجه الترمذي.

8.050- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette hûrîlerin bir toplanma yeri vardır. Onlar, mahlûkatın benzerini hiç duymadığı bir takım sesler (ile şarkılar) **terennüm ederler;** ***'Biz ebedî kalanlarız, asla yok olmayacağız! Biz refah içinde yüzenleriz, güçlük görmeyeceğiz! Biz memnun olanlarız, öfkelenmeyeceğiz! Ne mutlu o kişiye ki biz onunuz, o da bizim!'*** **derler.**[40]

İZAH

"Hûrîler" diye tercüme ettiğimiz ***"el-hûru'l-în"*** terkibi, cennet kızlarına ait bir sıfattır ve bizde daha çok cennet kızları anlamında kullanılmaktadır.

"Hûr" kelimesi, göz küresi çok beyaz, göz bebeği de parlak siyah anlamına gelir ve böyle olan bir kişinin sıfatı olarak kullanılır. Dolayısıyla ***hûru'l-în*** terkibi; **iri gözlü ve gözünün siyah kısmı çok siyah, beyaz kısmı da çok beyaz** anlamına gelir. Bundan maksat da en güzel gözlere sahip saf ve temiz cennet kızlarıdır.

---

[40] **Tirmizî**, Cennet, 24/2564. Sened açısından zayıf bir rivâyettir, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemiştir.

Cennette hûrîlerin varlığına ve bunların cennete giren mü'minlerle evlendirileceğine dair pek çok hadîs bulunduğu gibi, bu anlamda bazı âyetler de vardır:

Duhân sûresinde; ***"Biz onları hûrîlerle evlendiririz"***[41] buyurulmakta, aynı âyet **Tûr** sûresinde[42] de tekrar edilmektedir.

Rahmân sûresinde de; ***"Onlar, harika çadırlarda, bakışlarını kocalarına tahsis eden hûrîlerle birlikte yaşayacaklar... Daha önce hiçbir insanın ve cinnin dokunmadığı hûrîlerle..."***[43] buyurulur.

Vâkıa sûresinde de; ***"Onlar için hûrîler vardır; sanki kabukları içinde saklı inciler gibi..."***[44] buyurulmaktadır.

Rahmân sûresinde "**hûrî**" sözcüğü kullanılmamakla birlikte yine bu konu ile ilgili başka âyetler de vardır: ***"Orada ne insanların ve ne de cinlerin hiç dokunmadığı, bakışlarını kocalarına tahsis etmiş dilberler bulunacak... Sanki onlar yakut ve mercan gibidirler."***[45]

Benzer ifâdeler başka yerde de geçmektedir:

"Onların yanlarında, bakışlarını kocalarına tahsis etmiş dilberler bulunacak. Sanki onlar saklı yumurtalar gibidirler."[46]

Bu âyetler, cennette **"hûrî"** diye tavsif edilen son derece güzel, uyumlu, genç ve bâkire kızların bulunduğunu ifâde etmektedir. Bu ifâdeler, dünya kadınlarının o şekilde yeniden yaratılacağı anlamına mı gelmektedir, yoksa dünya kadınlarından ayrı olarak orada tavsifi yapılan şekilde başka kadınların da bulunduğunu mu göstermektedir? Bu âyetlerin, sanki ikinci ihtimâle daha müsait bir anlam taşıdığı görülmektedir. Cennette dünya kadınlarından ayrı olarak hûrîlerin de olacağını ifâde eden bazı hadîsler de bulunmaktadır.

Bununla birlikte **Vâkıa** sûresinde ilk ihtimâli destekler mâhiyette bir âyet vardır. Bu âyette; ***"Biz o kadınları yeniden yaratmışızdır.***

---

[41] Duhân, 54.

[42] Tûr, 20.

[43] Rahmân, 72-74.

[44] Vâkıa, 22-23.

[45] Rahmân, 56-58.

[46] Sâffât, 48-49.

Onları bâkireler ve aynı yaşta sevgililer yapmışızdır"[47] buyurulmaktadır. Bu ifâde, cennet hûrîlerinden maksadın dünya kadınları olduğu manasına da gelebilir. Bu durumda bu kadınlar, âyetlerde tavsif edildiği şekilde hepsi genç, bâkire, son derece güzel ve uyumlu bir tabiata sahip şekilde yeniden yaratılacaklar demek olur. Hiç şüphesiz cennetteki erkekler de hepsi genç, son derece yakışıklı ve uyumlu birer delikanlı halinde yaratılacaklardır. Bundan sonra gelecek olan hadîste de görüleceği üzere cennette insanların güzelliği devamlı artacak, hatta âileleri bile bu artan güzelliği yeminle te'yîd edeceklerdir.

Cennette var olan nimetler ve güzellikler konusunda, şu da var, bu da var diye detaya girmekten ise, orada insanın arzu ettiği her şey, hatta aklına-hayâline bile gelmeyen güzellikler vardır ve insan her arzu ettiği şeyi ânında elde edebilecektir demek daha uygun olsa gerektir. Nitekim bir âyet-i kerîmede; ***"Orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır"***[48] buyurulmaktadır. Öyleyse mesele, nefsin bir şeyi arzu etmesinde ve gözün bir şeyi görüp hoşlanmasında düğümlenmektedir. O gün nefsin neyi arzu edeceğini ve neyi istemeyeceğini ise, bugünden kestirmek zordur.

نوع عاشر

j) Cennetin Çarşısı

٨٠٥١ــ (م ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إنّ في الجنة سُوقا يأتونَها كلَّ جمعة ، فتَهبُّ ريحُ الشمال ، فتحثو في وجوههم وثيابهم ، فيزدادون حُسنا وجمالا ، فيرجعون إلى أهليهم وقد ازدادوا حُسْنا وجمالا ، فيقول لهم أهلوهم : والله لقد ازددتم بعدنا حُسْنا وجمالا ، فيقولون : وأنتم والله لقد ازددتم بعدنا حسنا وجمالا». أخرجه مسلم.

---

[47] Vâkıa, 35-37.

[48] Zuhruf, 71.

8.051- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennette bir çarşı vardır; insanlar her hafta oraya giderler. Orada esen bir kuzey rüzgarı, insanların yüzlerini ve elbiselerini okşar. Bu sayede insanların güzelliği daha da artar. Böylece onlar, âilelerine daha da güzelleşmiş olarak dönerler. Âileleri, onlara;

"- Vallahi bizden ayrıldıktan sonra sizin güzelliğiniz daha da artmış!" derler. Onlar da;

"- Vallahi sizler de bizden sonra daha güzelleşmişsiniz!" diye karşılık verirler."[49]

İZAH

"Kuzey rüzgarı", Araplar arasında yağmur getiren bir rüzgar olarak bilinir ve onlar bunu rahmet ve bereket sayarlardı. Hadîsteki **"kuzey rüzgarı"** ifâdesinin, muhtemelen Arapların bu telakkisi ise alâkası vardır.

"Çarşı"dan maksat da, insanların buluştukları, toplandıkları yerler olsa gerektir. Çünkü çarşı deyince akla alış-veriş yapılan yer gelir; halbuki cennette alış-veriş yoktur. Nitekim bundan sonraki hadîste alış-verişin olmadığı, ama istenilen her şeyin alınabileceği bir çarşıdan söz edilmektedir. Dolayısıyla bundan maksat, insanların sohbet, muhabbet, zevk ve eğlence için bir araya geldikleri yerdir.

٨٠٥٢ــ (ت ــ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال : لقيتُ أبا هريرة ، فقال لي : اسأل الله أن يجمعَ بيننا في سُوقِ الجنة ، فقلت : أفيها سوق ؟ قال : نعم ، أخبرني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أنَّ أهل الجنة إذا دخلوها نزلوا فيها بفضل أعمالهم ، ثم يؤذَنُ لهم في مقدار يوم الجمعة من أيام الدنيا ، فيزورون ربَّهم ويبْرزُ لهم عرشُهُ ، ويتبدّى لهم في روضة من رياض الجنة ، فيوضع لهم منابر من لؤلؤ ، ومنابرُ من ياقوت ، ومنابرُ من زَبَرْجَد ، ومنابرُ من ذهب، ومنابر من فضة ، ويجلس أدناهم – وما فيهم دني – على كُثْبانِ المسك الكافور ، وما يَرَوْن أنَّ أصحاب الكراسي أفضَلَ منهم مجلسا** ، قال أبو هريرة : قلتُ : يا

[49] **Müslim**, Cennet, 5/13.

رسولَ الله ، هل نرى ربّنا ؟ قال : نعم ، هلْ تتماروْن في رؤية الشمس والقمر ليلة البدر ؟ قلنا : لا ، قال : كذلك لا تتمارون في رؤية ربّكم ، ولا يبقى في ذلك المجلس رجل إلا حاضره الله تبارك وتعالى محاضرة ، حتى يقول للرجل منهم : يا فلان بن فلان ، أتذكر يوم كذا وكذا ، إذ قلت كذا وكذا؟ فيذكّره ببعض غَدراته في الدنيا ، فيقول : يا ربِّ ، أفلم تغفر لي ؟ فيقول : بلى بسعة مغفرتي بَلَغْتَ منزلتك هذه ، فبينما هم على ذلك غشيتهم سحابة من فوقهم ، فأمطرَت عليهم طيبا لم يجدوا مثل ريحه شيئا قط ، ويقول ربُّنا تبارك وتعالى : قوموا إلى ما أعددتُ لكم من الكرامة ، فخذوا ما اشتهيتم ، فنأتي سُوقا قد حفّتْ به الملائكة ، فيه ما لم تنظر العيون إلى مثله ، ولم تسمع الآذان ، ولم يخطُرْ على القلوب ، فيحمل لنا ما اشتهينا بغير بيع ولا شراء ، وفي ذلك السوق يلقى أهلُ الجنة بعضُهم بعضا ، فيقبل الرجل من منزلته المرتفعة فيلقى من هو دونه - وما فيهم دَني - فيرُوعُهُ ما عليه من اللباس ، فما ينقضي آخرُ سلامه عليه حتى يصيرَ عليه ما هو أحسنُ منه ، وذلك أنه لا ينبغي لأحد أن يحزَن فيها ، ثم ننصرف إلى منازلنا فتتلقانا أزواجنا ، فيقلْنَ : مرحبا وأهلا ، لقد جئت وإنَّ لك من الجمال أفضلَ مما فارقتنا عليه ، فنقول: إنا زرْنا اليوم ربَّنا الجبار ، ويحقُّ لنا أن ننقلبَ بمثل ما انقلبنا». أخرجه الترمذي.

8.052- Saîd b. el-Müseyyeb anlatıyor:

"Ebû Hureyre'ye rastladım. Bana;

"- Allah'tan bizi cennet çarşısında bir araya getirmesini dilerim" dedi. Ben;

"- Cennette de çarşı var mı?" diye sorunca;

"- Evet, bana Rasûlullah (as.) şöyle haber verdi" dedi:

"Cennet ehli cennete girdikleri zaman, amellerinin çokluğuna göre (farklı) **yerlere yerleşecekler. Sonra onlara dünyadaki Cuma günü kadar bir izin verilecek ve onlar da Rablerini ziyâret edecekler. Rabbin Arş'ı onlara görünecek ve Allah onlara cennet bahçelerinden birinde görünecektir. Onlar için nûrdan, inciden, yakuttan, zebercedden, altından ve gümüşten minberler kurulacaktır. Onların en alt mertebede olanı** –ki onlar arasında

aşağı kimse yoktur- **da misk ve kâfûr tepesi üzerinde oturacak ve bu sayede kürsülerde oturanların kendisinden daha üstün bir makamda olduklarını anlamayacaktır."**

Ebû Hureyre;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordu.

Hz. Peygamber;

"- Evet. (Gündüzün) **güneşi ve geceleyin dolunay hâlindeki ayı görmekte sıkıntı çeker misiniz?"** diye sordu.

"- Hayır!" dedik. Bunun üzerine de şunları söyledi:

"- İşte aynen öyle, Rabbinizi görmekte de sıkıntı çekmeyeceksiniz. O mecliste Allah'ın kendisiyle karşılıklı konuşmadığı kimse kalmayacaktır. Hatta onlardan birine;

"- Ey falan oğlu falan! Şu, şu günü hatırlıyor musun? Şöyle, şöyle söylemiştin!" **diyerek ona dünyadaki bazı hatalarını hatırlatacak. O da;**

"- Ey Rabbim! Beni bağışlamamış mıydın?" **diyecek. Allah da;**

"- Evet. Sen, mağfiretimin genişliği sayesinde bu makama ulaştın" **buyuracak.**

Onlar bu durumda iken, üstlerinden bir bulut gelip onları kaplayacak ve üzerlerine, o zamana kadar asla görmedikleri güzel bir koku yağdıracak. Sonra Yüce Rabbimiz;

"- Kalkın, sizin için hazırladığım güzelliklere koşun! Canınızın istediği her şeyi alın!" **buyuracak. Bunun üzerine bir çarşıya gideriz. Öyle bir çarşı ki, melekler tarafından kuşatılmış ve içinde gözlerin emsâlini görmediği, kulakların işitmediği ve akla-hayâle gelmeyen şeyler var. Orada alış-veriş yoktur, ama canımızın istediği her şey, bizim için taşınacaktır. İşte o çarşıda cennet ehli birbirleriyle karşılaşacaklar. Yüksek mevki sahibi olan biri, kendisinden daha alt mevkideki biriyle** -gerçi orada aşağı kimse yoktur- **karşılaşır. Onun** (üst makamdakinin) **üzerinde gördüğü elbise, bunun** (alt makamdakinin) **sadece gözünü kamaştırır. Ama henüz selâmlaşmayı bitirmeden, kendi elbisesinin, onunkinden daha iyi olduğunu tahayyül eder. Çünkü orada hiç kimsenin üzülmesine mahal yoktur.**

Sonra evlerimize dağılacağız. Eşlerimiz bizi;

"- Merhaba, hoş geldin! Bizden ayrıldığın zamankinden daha güzel olarak geldin" **diye karşılayacak. Biz de;**

"- Bugün biz, Cebbâr olan Rabbimizi ziyâret ettik. Binâenaleyh bu şekilde eve dönmeyi elbette ki hakkettik" **diyeceğiz."**[50]

٨٠٥٣ــ (ت ــ **علی بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم : «**إن في الجنة لسُوقا ما فيها شراء ولا بيع إلا الصورةَ من الرجال والنساء، فإذا اشتهى الرجل صورة دخل فيها**». أخرجه الترمذي.

8.053- Ali b. Ebî Tâlib, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Şüphesiz cennette bir çarşı vardır; ama orada alış-veriş yoktur. Yalnız erkek ve kadın sûretleri vardır; insan canının istediği şekle girebilecektir."[51]

İZAH

Buradaki "**erkek kadın sûretleri**"nden maksat, muhtemelen isteyenin istediği şekle bürünebilmesidir. İnsan bu güzel sûretlerden hangisini arzu ederse, Allah onu arzuladığı o şekle sokar. Yukarıdaki hadîslerde geçen, "**eve gittiğinde âilesinin kendisini; *'gittiğinden daha güzel döndün!"*** diye karşılaması da bu manayı desteklemektedir.

Bazıları da "**sûret**" kelimesine, "**zînet**" manasını verir. Bu durumda cümle, orada herkes istediği zîneti alır ve arzu ettiği bir kılığa bürünür manasına gelir. Buna göre de onun bu zînetlerle daha hoş görünmesi kastedilmiştir.

---

[50] **Tirmizî,** Cennet, 15/2549. Rivâyetin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

[51] **Tirmizî,** Cennet, 15/2550. Bu rivâyetin de isnâdı zayıftır, **Tirmizî** buna da garîb demiştir.

الفرع الثاني

في صفة النار

و فيه سبعة أنواع:

نوع أول

2- CEHENNEMİN TAVSİFİ

a) Cehennem Ateşinin Harareti[1]

٨٠٥٤ــ (خ م ط ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**ناركم هذه التي توقدون : جزء من سبعين جزءا من نار جهنم** ، قالوا : والله إن كانت لكافية يا رسول الله ، قال : **فإنها فضلت عليها بتسعة وستين جزءا ، كلها مثل حرها** ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والترمذي ، وليس عند الموطأ « **كلها مثل حرها**».

8.054- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu sizin yaktığınız ateşinizin (harareti), **cehennem ateşinin yetmiş cüz'ünden biri kadardır."**

Ashâb;

"- Vallahi bu kadarı bile yeterli idi, ey Allah'ın Rasûlü" dediler.

"- Bunun (hararetine) **altmış dokuz kat ilâve edilmiştir; onların hepsi de bunun harareti kadardır"** buyurdu.[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Tirmizî** tahric etti.

---

[1] **"Cehennemin Tavsifi"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları da **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye yedi kısma ayırmış, ancak herhangi bir başlık koymamıştır. Yukarıda görülen başlıklar, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[2] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 10; **Müslim**, Cennet, 12/30; **Muvatta**, Cehennem, 1/1; **Tirmizî**, Cehennem, //2589.

Yalnız **Muvatta**'nın rivâyetinde; "**onların hepsi de bunun harareti kadardır**" cümlesi yoktur.

٨٠٥٥ـ (ت ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «**ناركم هذه: جزء من سبعين جزءا من نار جهنم ، لكلجزء منها حرُّها** ». أخرجه الترمذي.

8.055- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizin şu ateşinizin (harareti), **cehennem ateşinin yetmişte biri kadardır; onun her bir cüz'ü de bunun harareti kadardır."**[3]

نوع ثان

b) Cehennem Ateşinin Rengi

٨٠٥٦ـ (ت ط ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**أُوقِدَ على النار ألف سنة حتى احمرَّتْ ، ثم أُوقِدَ عليها ألف سنة حتى ابيضَّتْ ، ثم أُوقِدَ عليها ألفُ سنة حتى اسودّت ، فهي سوداء مظلمة** ». أخرجه الترمذي. وزاد رزين : « **فلو أنّ أهل النار وجدوا مثل ناركم هذه لقالوا فيها** ». قال الترمذي : وروي موقوفا على أبي هريرة ، وهو أصح.

وفي أخرى لرزين : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ذكر النار ، فقال : **أترونها حمراء مثل ناركم هذه التي تُوقدون ؟ إنها لا أشدُّ سوادا من القار ، ولو أن أهل النار أصابوا ناركم هذه لناموا فيها – أو قال : لقالوا فيها**».

وفي رواية الموطأ أنه قال: «**أترونها حمراء كناركم هذه هي أسود من القار والقارُ الزفت**».

---

[3] Tirmizî, Cehennem, 7/2590.

8.056- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehennem bin yıl yakıldı da ancak kızardı. Sonra bin yıl daha yakıldı ve beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı ve kapkara oldu. Şimdi o, zifirî karanlıktır."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn de buna; **"Eğer cehennem ehli, şu sizin ateşiniz gibisini bulabilselerdi, orada öğle uykusuna yatarlardı"** cümlesini ilâve etti.

Tirmizî şöyle dedi: "Bu hadîs, Ebû Hureyre'den mevkûf olarak da rivâyet edilmiştir ve o rivâyet daha sahîhtir."

Rezîn'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) cehennemden söz etti ve şöyle dedi:

"- Siz cehennem ateşinin, şu sizin ateşiniz gibi kızıl olduğunu mu sanıyorsunuz? Şüphesiz cehennem ateşi, ziftten daha karadır. Eğer cehennem ehli, şu sizin ateşiniz gibisini bulabilselerdi, muhakkak orada uyurlardı –veya öğle uykusuna yatarlardı-."

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"- Siz cehennem ateşinin renginin, şu sizin ateşiniz gibi kızıl olduğunu mu sanıyorsunuz? Hiç şüphesiz o, ziftten daha karadır."

نوع ثالث

c) Cehennemin Büyüklüğü

٨٠٥٧ـــ (ت ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لسرادِق النار أربعُ جُدُر، كُثُف كلُّ جدار : مسيرةُ أربعين سنة** ». أخرجه الترمذي.

---

[4] **Tirmizî**, Cehennem, 8/2591; **Muvatta**, Cehennem, ½.

8.057- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cehennemin alevleri, dört ayrı duvardır; her duvarın kalınlığı da kırk yıllık yoldur."[5]

İZAH

"Alevler" diye tercüme ettiğimiz ***"Sürâdik"*** kelimesi aslında duvar, çeper, çit, çadırın tentesi gibi manalara gelir. Bununla muhtemelen cehennemi çevreleyen alev katmanları kastedilmiştir. Nitekim bu kelime bir âyette bu anlamda kullanılmaktadır:

"Biz o zâlimler için kendilerini dalga dalga kuşatacak olan alevler hazırladık. Onlar su istediklerinde, kendilerine yüzleri kavuran ergimiş kurşun gibi bir su verilecek."[6]

Bu âyet, onların asla cehennem azâbından kurtulamayacaklarını ifâde etmektedir. Hadîsin de bu manaya hamledilmesi gerekir.

Bununla birlikte bu hadîs zayıf görülmüştür. Çünkü râvîlerden **Rişdîn b. Sa'd** hakkında laf edilmiştir.

٨٠٥٨ـ (ت ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لو أنَّ رَصاصَةَ مثل هذه** - وأشار إلى مثل الجمجمةِ - أرسِلَتْ **من السماء إلى الأرض ، وهي مسيرة خمسمائة سنة - لَبَلَغتْ الأرض قبل الليل ، ولو أنّها أرسِلَتْ من رَأس السلسلة لسارَت أربعين خريفا الليل والنهار ، قبل أن تبلغ أصلَها ، أو قعرها** ». أخرجه الترمذي.

8.058- Abdullah b. Amr b. el-Âs, Hz. Peygamber'in baş büyüklüğünde bir taşa işaret ederek şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Şunun kadar bir kurşun gökten yere gönderilmiş olsa –ki aradaki mesafe beş yüz yıllık yoldur- akşama varmadan yeryüzüne

---

[5] **Tirmizî**, Cehennem, 4/2584.

[6] Kehf, 29.

iner. Ama o kurşun, silsilenin üstünden atılsa, geceli gündüzlü kırk mevsim (yıl) **yol almadan köküne** -veya dibine- **varamaz.**"[7]

İZAH

Bu hadîs, cehennemin büyüklüğünün göstermektedir. Hadîste zikredilen rakamlar, hakiki olmayıp mübalağa anlamında mecâzî değerlerdir.

Silsile; lügatte zincir anlamına gelir. Ancak burada onunla cehennem kastedilmiştir.

٨٠٥٩ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « كُنَّا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إذ سمع وجبة ، فقال : أتدْرُونَ ما هذا ؟ قلنا : الله ورسولهُ أعلم ، قال : هذا حجر رُمِيَ به في النار منذ سبعين خريفا فهو يَهوي في النار الآن حيث انتهى إلى قعرها ». زاد في رواية : « فسمعتم وجبتها ». أخرجه مسلم.

8.059- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte idik. Hz. Peygamber, yere düşen bir şeyin sesini duydu. Yanındakilere;

"- **Bu nedir, biliyor musunuz?**" diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedik.

"- **Bu, yetmiş yıl önce cehennemde atılan bir taştır; dibine henüz şimdi ulaştı**" dedi.[8]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Siz de onun düşme sesini duydunuz"** ilâvesi vardır.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٨٠٦٠ـ (ت ـ الحسن البصري) قال : قال عُتبةُ بنُ غزْوان على منبرنا هذا - منبر البصرة - إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إن الصخرة العظيمة لَتُلْقَى مِنْ شفير

---

[7] **Tirmizî**, Cehennem, 6/2588.

[8] **Müslim**, Cennet, 12/31-32.

جهنم ، فتهوي سبعين عاما تُفضي إلى قرارها قال: وكان عمر يقول: أكثِرُوا ذكرَ النار فإنّ حرَّها شديد، وقعرَها بعيد وإنّ مقامعها حديد». أخرجه الترمذي.

8.060- el-Hasan el-Basrî anlatıyor:

"Utbe b. Ğazvân şu bizim minberimizde –Basra minberinde- halka, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu nakletti:

"Cehennemin kenarından büyük bir kaya atıldı da, yetmiş yılda ancak dibine ulaştı."

(Utbe devamla) Hz. Ömer şöyle diyordu, dedi:

"Cehennemi çok hatırlayın! Çünkü onun harareti pek şiddetlidir, dibi çok derindir, çengelleri de demirdendir."[9]

٨٠٦١ـ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ويل، واد في جهنم، يهوي فيه الكافر أربعين خريفا قبل أن يبلُغَ قعره ». أخرجه الترمذي.

8.061- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

***"Veyl*, cehennemde bir vâdîdir. Oraya düşen kâfir, kırk yıl boyunca yuvarlanır da dibine varamaz."**[10]

نوع رابع

d) Zakkûm ve İrin

٨٠٦٢ـ (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما): «أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، قرأ هذه الآية: {اتّقوا الله حقّ تقاته ولا تموتُنّ إلا وأنتم مسلمون} [آل عمران:

---

[9] **Tirmizî**, Cehennem, 2/2575. Rivâyetin senedi munkatı'dır, zira **Hasan**'ın **Utbe b. Ğazvân**'ı dinlediği bilinmemektedir.

[10] **Tirmizî**, Tefsîr, 22/3164. Bu rivâyetin senedi de zayıftır.

١٠٢] فقال: لو أن قطْرَة من الزَّقُّوم قطرت في الدنيا لأفسدَتْ على أهل الدنيا معايشهم، فكيف بمن يكون طعامهم؟». أخرجه الترمذي.

8.062- abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.); *'Allah'tan hakkıyla korkun ve sadece Müslüman olarak can verin!'*[11] âyetini okudu, sonra şöyle buyurdu:

"Dünyaya bir damla Zakkûm damlatılacak olsa, bütün dünya ehlinin yaşantısını ifsâd ederdi. Ya yiyeceği Zakkûm olanların hâli nice olur?"[12]

İZAH

Zakkum, Kur'ân-ı Kerîm'de lafız olarak üç âyette geçmektedir. Bu âyetlere göre **Zakkûm**; cehennem ehlinin yiyeceğidir. Cehennemin dibinde biten ve meyvesi şeytanların başları gibi olan bir ağaçtır:

أَ ذلك خَيْرٌ نُزُلا أمْ شَجرَةُ الزَّقوم. إنّا جَعَلْناها فِتْنَةً للظَّالِمِين. إنّها شَجَرَةٌ تَخْرُجُ في أصْلِ الْجَحيم. طَلْعُها كَأنَّه رُؤُسُ الشّياطين. فإنّهم لآكلون منْها فَمالؤن منها الْبُطون. ثُمّ إن لهم عليها لَشَوباً منْ حَميم.

"Bu (cennet) mi daha iyi ağırlanmadır, yoksa Zakkûm ağacı mı? Biz o ağacı zâlimler için bir fitne kıldık. O, yakıcı ateşin dibinde biten bir ağaçtır. Meyvesi, şeytanların kelleleri gibidir. Onlar, mutlaka ondan yiyecekler, karınlarını onunla dolduracaklar. Sonra bunun üzerine de kaynar su ile haşlanacaklar."[13]

Ğâşiye sûresinde cehennem ehlinin yegâne yiyeceği olarak zikredilen dikenli ağacın da **Zakkûm** ağacı olması gerekir:

"Onların kuru dikenden başka bir yiyeceği yoktur. O dikenler de ne güç verir, ne de açlığı giderir."[14]

---

[11] Âli İmrân, 102.

[12] **Tirmizî**, Cehennem, 4/2584.

[13] Sâffât, 62-67.

[14] Ğâşiye, 6-7.

Tadının ve görüntüsünün son derece iğrenç olduğu rivâyet edilen **Zakkûm** hakkında, başka bir âyette de şöyle buyurulur:

إنّ شجرة الزقوم. طعامُ الأثيم. كالمُهْلِ يغلي في البُطون. كغَلْيِ الحَميم.

"Şüphesiz Zakkûm ağacı, günahkârların yiyeceğidir. O, midelerde kurşun gibi kaynayacak; tıpkı sıcak suyun kaynaması gibi."[15]

Başka bir âyet de şöyledir:

لآكلون من شجرٍ مِنْ زقوم. فمالؤن منها البُطون. فشاربون شُرْبَ الْحيم.

"Siz ey sapıklar! Kesinlikle o Zakkûm ağacından yiyeceksiniz. Karnınızı onunla dolduracaksınız. Üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz; hem de susamış devlerin içişi gibi içeceksiniz."[16]

İzahına çalıştığımız hadîste, âyetlerde bu şekilde tavsîf edilen **Zakkûm**'un başka bir veçhesine temas edilmektedir. O da, bir damlasınm bile bütün dünya hayatını ifsâd edecek olmasıdır.

٨٠٦٣ـــ (ت ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لو أن دلْوا من غساق يُهراق في الدنيا لأنتنَ أهلَ الدنيا ». أخرجه الترمذي.

8.063- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cehennem irininden bir kova şayet dünyaya akıtılmış olsaydı, bütün dünya ehli pislik kokardı."[17]

İZAH

"İrin" diye tercüme ettiğimiz ***"ğassâk"*** kelimesinin, karanlık, soğuk ve çirkin kokulu bir içecek, şiddetli soğuk gibi başka anlamları da vardır.

---

[15] Duhân, 43-46.

[16] Vâkıa, 52-55.

[17] **Tirmizî**, Cehennem, 4/2584. Bu hadîsin de senedi zayıftır.

Sâd sûresinde cehennem ehlinin içeceğinden söz edilirken; *"Tatsınlar o kaynar suyu ve o irini!"*[18] buyurulur.

Nebe' sûresinde de; *"Orada kaynar bir su ve irinden başka ne bir serinlik tadacaklar, ne de* (susuzluğu gideren) *bir içecek!"*[19]

Ğassâk'ın da son derece pis bir koku neşrettiği, hadîste belirtilmektedir.

نوع خامس

e) Cehennemin Aldığı İki Nefes

٨٠٦٤— (خ م ت — أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «اشتكت النار إلى ربِّها ، فقالت : ربِّ، أكل بعضي بعضا، فأذن لها بنفسَين: نفس في الشتاء، ونَفَس في الصيف ، فهو أشدُّ ما تجدون من الحرّ ، وأشدُّ ما ترون من الزمهرير».

أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا اشتد الحرّ فأبردوا بالصلاة ، فإن شدة الحرّ من فَيْحِ جهنم ، واشتكت النارُ إلى ربِّها ، فأذن لها في كل عام بنفسَيْن : نفس في الشتاء، ونفس في الصيف ، فهو أشدُّ ما تجدون من الحرّ ، وأشدُّ ما تجدو من الزمهرير ».

ولمسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « قالت النار : ربِّ أكل بعضي بعضا ، فائذنْ لي أتنفَّسْ ، فأذنَ لها بنَفَسَيْن : نفس في الشتاء ونفس في الصيف ، فما وجدتم من بَرْد أو زمهرير فمن نفس جهنم ، وما وجدتم من حرّ أو حرور فمن نفس جهنم ».

وفي أخرى له : أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا كان الحرُّ فأبردُوا عن الصلاة، فإن شدة الحر من فيْح جهنم ، وذكر : أنّ النار اشتكت إلى ربِّها ، فأذن لها في كل عام بنفَسَيْن : نَفَس في الشتاء ، ونَفس في الصيف ». وقد تقدَّم في « كتاب الصلاة » و «

[18] Sâd, 57.

[19] Nebe', 24-25.

كتاب خلق العالم » من حرف الصاد والخاء - روايات لهذا الحديث. وفي رواية الترمذي مثل الرواية الأولى ، إلا أنَّه قال : « **فأمَّا نَفَسَهُا في الشتاء : فزمهرير ، وأمَّا نَفَسُها في الصيف : فسَمُوم** ».

8.064- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehnem, Rabbine;

"- Ey Rabbim! Bir kısmım, diğer kısmımı yedi bitirdi" **diye şikâyetini arz etti. Bunun üzerine Allah onun iki nefes almasına izin verdi; bir nefes kışın, bir nefes de yazın! O** (iki nefes, yazın) **hissettiğiniz en sıcak** (gün) **ile** (kışın) **gördüğünüz zemherîrdir."**[20]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Şiddetli sıcak bastırdığı zaman, namazı serinliğe tehir edin! Çünkü şiddetli sıcak, cehennemin kaynamasındandır. Cehennem, Rabbine şikâyette bulunmuştu da, Allah ona biri yazın, diğeri de kışın olmak üzere yılda iki defa nefes almasına izin verdi. Hissettiğiniz en şiddetli sıcak ile gördüğünüz zemherîr, işte odur."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Cehennem;

"- Ey Rabbim; bir kısmım diğer kısmımı yedi bitirdi; bana izin ver de nefes alayım!" **dedi. Bunun üzerine Allah onun biri kışın, diğeri de yazın olmak üzere iki defa nefes almasına izin verdi. Maruz kaldığınız şiddetli soğuk veya zemherîr, cehennemin** (kışınki) **nefesindendir. Gördüğünüz şiddetli veya yakıcı sıcak da cehennemin** (yazınki) **nefesindendir."**

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

---

[20] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 10; **Müslim**, Mesâcid, 32/185-187; **Tirmizî**, Cehennem, 9/2592.

"Sıcak bastırdığı zaman, namazı serinliğe bırakın! Çünkü sıcağın şiddetli olması, cehennemin kaynamasındandır."

Hz. Peygamber; **"Cehennemin Rabbine şikâyette bulunduğunu, bunun üzerine Allah'ın kendisine, biri kışın, diğeri de yazın olmak üzere yılda iki defa nefes almasına izin verdiğini"** de zikretti.

Bu hadîsin diğer rivâyetleri **"Kitabu's-Salât"** ve **Kitabu Halkı'l-Âlem"** bölümlerinde geçmişti.

Tirmizî'nin rivâyeti de ilk rivâyet gibidir. Yalnız oradaki ifâde şu şekildedir:

"Onun kış nefesi zemherîrdir; yaz nefesi de sam yelidir."

İZAH

Cehennemin şikâyetini bazı âlimler hakikat manasına hamlederler, ama bazıları da mecâzî olduğu kanaatindedir. Hakikat manasına hamledenler, insandan başka varlıklara da konuşma ve idrâk etme kabiliyetinin verilebileceği gerçeğine dayanırlar. Nitekim kıyâmette insanların ağızlarının mühürleneceği, ama derilerinin, ellerinin ve ayaklarının dile gelip konuşacağı âyet-i kerîme ile sâbittir. Bir âyet-i kerîmede de; ***"Yedi kat gök ile yeryüzü ve onların içinde bulunan her şey, Allah'ı tesbih etmektedir. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; ne var ki siz onların tesbihlerini anlayamazsınız"***[21] buyurulmaktadır. Buna göre sadece insan değil, bütün mevcudat bir şekilde Allah'ı tesbih etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de dünyadaki hayvanat ve nebatatın da farklı bir idrâk gücüne sahip oldukları ve bir şekilde Allah'ı tesbih ettikleri belirtilmektedir:

"Öyle kayalar vardır ki, Allah korkusundan aşağıya yuvarlanırlar."[22]

"Gök gürültüsü, O'nu övgü ile tesbih etmektedir."[23]

"Göklerde ve yerde var olan bütün varlıkların, kanatlarını yayarak uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin?

---

[21] İsrâ, 44.

[22] Bakara, 74.

[23] Ra'd, 13.

Bunların hepsi, Allah'a nasıl niyaz edeceklerini ve nasıl tesbih getireceklerini bilmektedirler."[24]

"Davud'a dağları müsahhar kılmıştık; o dağlar kuşlarla birlikte tesbih getiriyorlardı."[25]

"Her sabah ve akşam dağlar tesbih getiriyorlar."[26]

"Göklerde ve yerde olan her şey, hayvanlar ve melekler Allah'a secde etmektedirler."[27]

"Yıldızlar ve ağaçlar da Allah'a secde etmektedir."[28]

Buna benzer pek çok âyet, bizim konuşamaz, idrâk edemez diye bildiğimiz varlıkların, bizim anlayamadığımız farklı bir şekilde bu özelliklere de sahip olduklarını ifâde etmektedir. Aynı durum, şüphesiz âhiret için de söz konusudur.

Mecaz olduğunu söyleyenler, hem cehennemin şikâyetinin, hem kendi kendisini yiyip bitirmesinin ve hem de nefes almasının mecazî bir anlam taşıdığı kanaatindedirler. Cehennemin şikâyeti, ateşin şiddet ve galeyanından; kendi kendini yemesi, ateşin yoğunluğundan; nefes alması da, ateşin dışarıya taşmasından mecazdır.

Zemherîr, şiddetli soğuk anlamına gelir. Her ne kadar şiddetli sıcakla şiddetli soğuğun bir arada bulunmasının imkânsız olduğu ileri sürülmüşse de, bu durum dünyada mevcut tabiat kanunlarına göredir. Âhiret ise başka bir âlemdir ve orada başka kanunlar geçerlidir. Ayrıca Yüce Mevlâ için imkânsız diye bir şey de yoktur. Şüphesiz O, iki zıddı bir arada bulundurmaya da kadirdir. Kaldı ki aynı durum, dünya için de söz konusudur. Çölün yakıcı sıcağı ile kutupların dondurucu soğuğunu aynı anda yaşamaktayız. Cehennemin dünyadan daha büyük olduğu düşünülürse, bunun imkânsız ve gayri makûl olmadığı anlaşılır.

---

[24] Nûr, 41

[25] Enbiyâ, 79.

[26] Sâd, 18.

[27] Nahl, 49

[28] Rahmân, 6.

نوع سادس

f) Cehennemin Boynu

٨٠٦٥ـــ (ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «يَخْرُجُ عنق من النار يوم القيامة ، له عينان تُبْصِران ، وأُذُنان تَسمَعان ، ولسان ينطقُ ، يقول : إني وُكِّلْتُ بثلاثة ، بمن جَعَلَ مع الله إلها آخر . وبكلِّ جبَّار عنيد ، وبالمصورين ».
أخرجه الترمذي.

وفي رواية ذكرها رزين : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « من كذب عليَّ متعمِّدا فليَتَبوَّأ بين عيني جهنم مقعدا ، قيل : يا رسولَ الله ، ولها عينان ؟ قال : أما سمعتم قول الله تعالى: {إذا رأَتْهُمْ من مكان بعيد سَمِعُوا لها تغيُّظا وزفيرا} [الفرقان : ١٢] يخرج عنق من النار ، له عينان تبصران ، ولسان ينطق ، فيقول : وُكِّلْتُ بِمَنْ جعل مع الله إلها آخر، فلَهُوَ أبْصَرُ بهم من الطير بحبِّ السمسم، فيلتقطهم ، فيحبس بهم في جهنم».

8.065- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kıyâmet günü cehennemden boyun (şeklinde bir ateş parçası) **çıkacaktır; onun gören iki gözü, işiten iki kulağı ve konuşan bir dili olacaktır. O;**

"Ben,** (cezalandırmak üzere) **üç kişiye görevli tayin edildim; Allah'la birlikte başka bir ilâhı tanrı edinene, her inatçı zorbaya ve tasvircilere" **diyecek."**[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn'in rivâyeti ise şöyledir:

[29] **Tirmizî**, Cehennem, 1/2574.

"Kim bana kasten yalan isnâd ederse, kendisine cehennemin iki gözünün ortasında bir oturak hazırlasın!"

Ashâb dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Onun iki gözü var mıdır?"

"- Yüce Allah'ın; *'Cehennem uzaktan onların karşısına çıkınca, onun öfkeli kükremesini ve uğultusunu işitirler'*[30] buyurduğunu duymadınız mı? Cehennemden bir boyun çıkacak; onun gören iki gözü, konuşan bir dili olacaktır ve;

"- *Ben, Allah'la birlikte başka bir ilâhı tanrı edinene görevli tayin edildim"* diyecek. Cehennem onları, kuşların susamı görüp almasından daha iyi görüp alır ve cehennemin içine gömer."

نوع سابع

g) Cehennemin Zincirleri

٨٠٦٦ــ (م ت ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «يؤتى بالنار يومئذ لها سبعون ألف زمام ، مع كل زمام سبعون ألف مَلَك يجرُّونها ». أخرجه مسلم ، وأخرجه الترمذي عنه مرفوعا وغير مرفوع.

8.066- Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"O gün cehennem, yetmiş bin yularla getirilir. Her yuları çekmek üzere de yetmiş bin melek vardır."[31]

İZAH

Hadîsi **Tirmizî** hem merfû, hem de mevkûf olarak rivâyet etmiştir.

Burada cehennemin getirileceği ifâde edilmekte, ama nereye getirileceği belirtilmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de; ***"O gün***

---

[30] Furkan, 12.

[31] **Müslim**, Cennet, 12/29;**Tirmizî**, Cehennem, 1/2573.

cehennem getirilecek"[32] buyurulmaktadır. Muhtemelen ya **Mevkıf'e** getirilmesi, ya da insanların gözlerinin önüne getirilmesi kastedilmiştir.

Hadîste geçen rakamları bazı şârihler hakikat manasına almışlarsa da, kesretten kinâye olma ihtimâli daha fazladır; bu da cehennemin büyüklüğünü ve dehşetini gösterir.

٨٠٦٧ــ (ت ــ مجاهد بن جبر) قال : قال ابنُ عباس : « أتدري ما سَعةُ جهنم؟ قلت : لا ، قال : أجلْ والله ما تدري ، حدَّثني عائشة : أنها سألت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن قول الله تعالى : **{والأرضُ جميعا قبضتُهُ يوم القيامة ، و السموات مطويات بيمينه}** [الزمر : ٦٧] قالت : قلتُ : فأين الناس يومئذ يا رسولَ الله ؟ قال : **على جسر جهنم** ». أخرجه الترمذي.

8.067- Mücâhid b. Cebr anlatıyor:

İbn Abbas;

"- Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu.

"- Hayır!" dedim.

"- Evet, vallahi bilmiyorsun" dedi ve sonra Hz. Âişe bana şöyle rivâyet etti, diye ekledi:

"Rasûlullah'a (as.), Yüce Allah'ın; ***'Kıyâmet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır, gökler de sağ elinde dürülmüş hale gelecektir'***[33] âyetini sordum;

"- O halde o gün insanlar nerede olacaklar, ey Allah'ın Rasûlü?" dedim.

"- Cehennem köprüsünün üzerinde" buyurdu.[34]

---

[32] Fecr, 23.

[33] Zümer, 67.

[34] **Tirmizî**, Tefsîr, 40/3241.

الفرع الثالث

فيما اشتركتا فيه

3- CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREKEN TAVSÎFİ

٨٠٦٨ــ (ت د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لَمَّا خلَق الله الجنة ، قال لجبريل : اذهَبْ فانظر إليها ، فذهب فنظر إليها ، فقال : وعزَّتك لا يسمع بها أحد إلا دَخلَها ، فحفَّها بالمكاره ، فقال : اذهب فانظر إليها ، فذهب فنظر إليها ثم جاء فقال: وعزَّتك لقد خشيتُ أن لا يدخلها أحد ، قال : ولما خلق الله النار ، قال لجبريل : اذهب فانظر إليها ، فذهب فنظر إليها ، ثم جاء فقال : وعزَّتكَ لا يسمع بها أحد فيدخُلَها فحفَّها بالشَّهوات ، فقال : اذهب فانظر إليها ، فذهب فنظر إليها ، فلما رجع ، قال : وعزَّتكَ لقد خشيتُ أن لا يبقى أحد إلا دَخَلَها».

أخرجه الترمذي ، وأبو داود. وزاد النسائي في ذكْر الجنة بعد قوله : « قال لجبريل : اذهب فانظر إليها » : « وإلى ما أعددْتُ لأهلها فيها » وكذلك زاد في ذكْر النار مثله.

8.068- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah cenneti yaratınca, Cibrîl'e;

***"- Git, bak ona!"* buyurdu. Cibrîl de gidip baktı ve;**

***"- İzzetine yemin ederim ki, onu işiten herkes mutlaka oraya girer!"* dedi. Bunun üzerine Allah onu,** (nefse) **hoş gelmeyen zorluklarla kuşattı ve sonra da;**

***"- Şimdi git, bak!"* buyurdu. Cibrîl gidip baktı, sonra geldi ve;**

***"- İzzetine yemin ederim ki, korkarım oraya kimse giremeyecek"* dedi.**

Yüce Allah cehennemi yaratınca da Cibrîl'e;

***"- Git, ona bak!"* buyurdu. Cibrîl de gidip baktı, sonra geldi ve;**

***"- İzzetine yemin ederim ki, onu işitip de oraya girecek kimse olmaz"* dedi. Bunun üzerine Allah onu şehvetlerle kuşattı ve sonra;**

"- Şimdi git, bak!" **buyurdu. Cibrîl tekrar gidip baktı, dönünce de;**

"- İzzetine yemin ederim ki, korkarım oraya girmeyen kimse kalmayacak" **dedi.**[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde, cennetle ilgili kısımda, Yüce Allah **Cibrîl**'e; **"Git, ona bak!"** dedi cümlesinden sonra; **"Ona ve oraya girecek olan cennet ehli için neler hazırladığıma bak!"** buyurdu, cümlesi vardır. Aynı cümlenin bir benzeri, cehennemle ilgili kısımda da yer almaktadır.

İZAH

"Onu işiten herkes mutlaka cennete girer" ifâdesi, cennete girmek ister veya cennete girecek şekilde bir hayat yaşar anlamındadır.

"Korkarım oraya kimse giremeyecek" cümlesi de, cennet nefse hoş gelmeyen bir takım ameller ve zorluklarla, sabır ve tahammül gerektiren sıkıntılarla kuşatıldığı için, kimse nefsini ve bu zorlukları yenip oraya girmeyi başaramaz anlamındadır. Buradaki **"kimse"** lafzı da, **"hiç kimse yapamaz"** anlamında değil, çok az kişi bunu başarabilir anlamında duyulan bir endişenin ifâdedir.

"Cehennemi işitip de oraya girecek kimse olmaz" cümlesi de, onun dehşetinden ve korkunç azabından haberdar olduğu halde, kimse cehenneme girecek şekilde bir hayat yaşayacak kadar akılsızlık yapamaz anlamındadır. Ama sonra cehennemin şehvetlerle çevrildiğini göre Cebrâil, pek az kişinin bu şehvetlerden kendisini koruyup, nefsine hâkim olabileceğini düşünerek, oraya girmeyecek insanın olmayacağından endişe etmiştir.

---

[1] **Tirmizî**, Cennet, 22/2561; **Ebû Davud**, Sünnet, 25/4744; **Nesaî**, Eyman, 3.

٨٠٦٩ـ (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «حجبَت النارُ بالشهوات ، وحُجبَت الجنة بالمكاره ». أخرجه البخاري ومسلم، ولمسلم « حفَّتْ » بدل «حجبَتْ ».

8.069- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehennem şehvetlerle, cennet de zorluklarla perdelenmiştir."[2]

٨٠٧٠ـ (م ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «حُفّت الجنَّةُ بالمكاره ، وحفت النار بالشهوات ». أخرجه مسلم والترمذي.

8.070- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet zorluklarla, cehennem de şehvetlerle kuşatılmıştır."[3]

٨٠٧١ـ (خ ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «الجنةُ أقربُ إلى أحدكم من شراك نعْله ، والنارُ مثل ذلك ». أخرجه البخاري.

8.071- Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Cennet size, ayakkabınızın bağından daha yakındır. Cehennem de öyledir."[4]

٨٠٧٢ـ (خ م ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «لا تزال جهنمُ يلْقَى فيها ، وتقول : هل من مزيد ؟ حتى يضع ربُّ العرش ـ وفي

---

[2] **Buharî**, Rikak, 28; **Müslim**, Cennet, 1

[3] **Müslim**, Cennet, 1; **Tirmizî**, Cennet, 21/2559.

[4] **Buharî**, Rikak, 29.

رواية : ربُّ العزة – فيها قدَمَه ، فيزوي بعضها إلى بعض ، وتقول : قطْ قطْ ، بعزّتك وكرمك ، ولا يزال في الجنة فضْل حتى يُنْشِئ لها خلقا ، فيُسكنَهُمْ فضْلَ الجنة».

وفي رواية : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « لا تزال جهنم تقول :هلْ منْ مزيد ؟ حتى يضع رب العزَّة فيها قدَمَه فتقول: قطْ قطْ وعزَّتكَ ويُزْوَي بعضها إلى بعض». أخرجه البخاري ومسلم وللبخاري نحو الأولى. ولمسلم : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : يبقى من الجنة ما شاء الله أن يبقى ، ثم ينشئ لها خلقا مما يشاء » ولمسلم نحو الثانية ، وأخرج الترمذي الثانية.

8.072- Ene b. Mâlik, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Cehenneme (günahkârlar) **atıldıkça;**

"- Daha yok mu?" **diye bağırır. Nihayet Arş'ın Rabbi** –bir rivâyette Rabbu'l-izzet- **ayağını üstüne koyar. Bunun üzerine cehennem ağzını kapatır ve;**

"- Yeter! İzzetin ve keremin hakkı için yeter!" **der.**

Cennette ise fazlalık devam eder. Nihayet Allah ona mahsus bir halk yaratır ve bunları cennetin (boş kalan) **o fazla kısmına yerleştirir."**[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cehennem; *'Daha yok mu?'* **diye söylemeye devam edecek. Nihayet Rabbu'l-izzet, üzerine ayağını koyacak. O zaman cehennem;** *'Yeter! İzzetin hakkı için yeter!'* **diyecek. Bunun üzerine cehennemin uçları birbirine kavuşturulup** (ağzı bağlanacak)."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Buharî**'nin rivâyeti, birinci rivâyet gibidir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[5] **Buharî**, Tefsîr, 50/1; Eymân, 12; Tevhîd, 7; **Müslim**, Cennet, 13/37; **Tirmizî**, Tefsîr, 50/3272.

"Cennette Allah'ın dilediği kadar (boş yer) **kalacak. Sonra Allah, orası için dilediği miktarda yeni bir halk yaratır."**

İZAH

"Allah cehennemin üstüne ayağını koyar" cümlesi, tartışmalara yol açmıştır. Selef uleması bunun manasını Allah'a havâle etmiş, diğer âlimler ise uygun sözlerle te'vile çalışmışlardır. Bazıları buradaki "**ayak**" kelimesini, cehenneme girmeye müstahak bir kavim manasına hamletmiş, bazıları da bu ifâdenin artık yeter manasına geldiğini söylemişlerdir.

الفصل الثاني

في ذكر أهل الجنة والنار

و فيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

في ذكر أهل الجنة

و فيه عشرة أنواع:

نوع أول

II- CENNET VE CEHENNEM EHLİ

1- CENNET EHLİ

a) Cennet Ehlinin Köşkleri[1]

٨٠٧٣- (خ م - **سهل بن سعد** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إن أهْلَ الجنة ليَتراءوْن الغرف في الجنة ، كما تراءون الكوكب في السماء**» قال أبو حازم: **فحدَّثْتُ بذلك النعمان بن أبي عَيَّاش** ، فقال: أشْهَدُ لَسَمِعْتُ أبا سعيد الخدريَّ يُحدِّث به ، ويزيد فيه: كما تراءون الكوكبَ الغارِبَ - وفي أخرى: الغابر - في الأفق الشرقي والغربي. أخرجه البخاري ومسلم.

8.073- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cennet ehli, cennetteki köşkleri seyrederler; tıpkı sizlerin gökteki yıldızları seyretmeniz gibi."

Ebû Hâzim der ki:

---

[1] **"Cenneti Ehli"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları da **İbnu'l-Esîr** koymamış, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on kısma ayırmıştır. Yukarıda görülen başlıklar, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

"Ben bu rivâyeti Nu'man b. Ebî Ayyâş'a sordum. 'Şehâdet ederim ki ben, Ebû Saîd el-Hudrî'nin bu hadîsi rivâyet ettiğini işittim' dedi ve hadîse şu cümleyi ilâve etti:

"Tıpkı sîzlerin doğu ve batı ufkunda parlayan –veya batan- **yıldızı seyretmeniz gibi."**[2]

٨٠٧٤ـــ (خ م ـــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ أهلَ الجنة ليتراءوْنَ أهل الغُرف من فوقهم ، كما تتراءوْنَ الكوكب الدُّرّيَّ الغابر في الأفق من المشرق إلى المغرب ، لتفاضل ما بينهم** ، قالوا: يا رسول الله تلك منازل الأنبياء ، لا يبلغها غيرهم ؟ قال: **بلى ، والذي نفسي بيده ،رجال آمَنُوا بالله وصدَّقوا المرسلين** ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.074- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cennet ehli, aralarındaki fazilet farkından dolayı üstlerindeki köşklerde yaşayanları seyrederler; tıpkı sizlerin ufukta doğudan batıya doğru kayan yıldızları seyretmeniz gibi."

Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; orası Peygamberlerin makamı mıdır? Oraya başka kimse gidemez mi?" diye sordular.

"- Evet (Peygamberlerin makamıdır). **Ama hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, aynı zamanda Allah'a iman eden ve Peygamberleri tasdîk eden adamlar** (ın da makamıdır)" buyurdu.[3]

İZAH

Bu hadîs, cennet ehlinin derece itibariyle birbirlerinden farklı konumda olduklarını, amellerine göre farklı makamlara sahip olduklarını göstermektedir.

"Köşk" diye tercüme ettiğimiz *"ğurfe"* kelimesi lügatte oda anlamına gelir. Ama bununla cennetin yüksek makamları

---

[2] **Buharî**, Rikak, 51; **Müslim**, Cennet, 3/10.

[3] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 8; **Müslim**, Cennet, 3/11.

kastedildiği için **köşk** diye tercüme etmeyi uygun bulduk. ***Ğurfe*** kelimesi bu anlamda Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde geçmektedir:

"İşte onlar, sabretmelerinden dolayı **ğurfeler** *(köşkler, yüksek makamlar)* ***ile mükâfatlandırılacaklar ve orada sağlık ve selâmetle karşılanacaklar."***[4]

"İman edip sâlih amel işleyenleri, işte onları yaptıkları ameller sebebiyle kat kat mükâfat beklemektedir ve onlar **ğurfeler'de** *(köşklerde huzur ve)* ***güven içinde yaşayacaklar."***[5]

"Rablerinden korkanlar, üst üste bina edilmiş, altlarından ırmaklar akan ğurfeler'*e (köşklere)* ***sahip olacaklar."***[6]

"İman edip sâlih amel işleyenleri, altlarından ırmaklar akan **ğurfeler'***e (köşklere)* ***yerleştireceğiz. Sâlih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!"***[7]

Hadîste bu köşklerin Peygamberlere ait olduğu, ama iman eden ve Peygamberleri tasdik eden insanların da oraya gidebilecekleri ifâde edilmektedir. Cennetteki herkesin iman ve tasdik ehli olduğu düşünülürse, bu ifâdeyi anlamak zorlaşmaktadır. Bunların, özellikle bu vasıflarıyla seçilen kişiler olması ihtimal dahilindedir. Bir hadîste bu yüksek makamlara **"Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de ulaşacağı"** belirtilmektedir.[8]

Diğer bir rivâyet göre de, Hz. Peygamber; **"Cennette öyle köşkler vardır ki, içerden dışarısı, dışardan da içerisi görünür"** buyurmuş,

"- O köşkler kimindir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorulunca da;

"- Yumuşak söz söyleyen, yemek yediren, oruca devam eden ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılanların" cevabını vermişti.[9]

---

[4] Furkan, 75.

[5] Sebe', 37.

[6] Zümer, 20.

[7] Ankebût, 58.

[8] **Ebû Davud**, Hurûf, 1/3987; **Tirmizî**, Menâkıb, 31.

[9] **Tirmizî**, Birr, 53; **Müsned**, II/173; V/343.

Yukarıdaki âyetlerde ise bu makamlara sahip olacak kişiler; **"güçlüklere sabredenler", "Rablerinden korkanlar"** ve **"iman edip sâlih amel işleyenler"** şeklinde tavsif edilmektedir.

Bu köşklerin, **Muhammed** (as.) ümmetine mahsus olduğu da söylenmiştir. Bunun delili de yukarıdaki hadîste geçen; **"Allah'a iman eden ve Peygamberleri tasdîk eden adamlar"** cümlesidir. Bu ifâdeye göre bizzat bütün Peygamberleri tasdik etmek, ancak **Muhammed** (as.) ümmetinde gerçekleşmiştir. Diğer ümmetlerde ise sadece gelecekte vuku bulacak olan bir şeyi tasdik etmek veya tasdik etme ihtimâli söz konusudur, ki bu da tam bir tasdik değildir.

٨٠٧٥ـــ (ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ أهلَ الجنة ليتراءَون في الغرفة كما تتراءَون الكوكبَ الشرقيَّ ، أو الكوكبَ الغربيَّ ، الغارب في الأفق – أو الطالِع – في تفاضل الدرجات** ، قالوا : يا رسول الله ، تلك منازل الأنبياء ، لا يبلغها غيرهم ؟ قال: **بلى ، والذي نفسي بيده ، رجال آمنوا بالله وصدَّقوا المرسلين** ». أخرجه الترمذي.

8.075- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz cennet ehli, aralarındaki derece farkından dolayı köşklerde yaşayanları seyrederler; tıpkı sizlerin ufukta giden –veya doğan- **doğu yıldızını veya batı yıldızını seyretmeniz gibi."**

Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; orası Peygamberlerin makamı mıdır? Oraya başka kimse gidemez mi?" diye sordular.

"- Evet (Peygamberlerin makamıdır). **Ama hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, aynı zamanda Allah'a iman eden ve Peygamberleri tasdîk eden adamlar** (ın da makamıdır)" buyurdu.[10]

---

[10] **Tirmizî,** Cennet, 19/2559.

نوع ثان

b) Cennetteki Hayatın Güzelliği

٨٠٧٦ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إن أوّل زُمرَة يدخلون الجنة : على صُورة القَمَر لَيلَة البدرِ ، ثم الذين يلونهم على أشدِّ كوكب دُرّيٍّ في السماء إضاءة ، لا يبولون ، ولا يتغوّطون ، ولا يتفلون ولا يمتخطون أمشاطُهُم الذهب ورَشْحُهم المسك ومجامرُهم الألوّةُ – الألنجوج عُود الطيب – أزواجهُم الحور العين على خلْق رجُل واحد على صورة أبيهم آدم ستّون ذراعا في السماء».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أولُ زمْرة تلجُ الجنة صُورُهم على صورة القمر ليلة البدر . لا يبصُقون فيها ، ولا يمتخطون ، ولا يتغوّطون ، آنيتهم فيها الذّهب، أمشاطهم من الذهب والفضة ، ومجامرهم الألوّة ، ورَشْحُهُم المسْكُ ، ولكلّ واحد منهم زوجتان ، يُرَى مخُ سوقهما من وراء اللحم من الحُسْن ، لا اختلاف بينهم ولا تباغُضَ ، قُلوبُهمَ قلب واحد ، يسبّحون الله بُكْرة وعشيّا ».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري في رواية نحو الثانية وفيه: «قُلوبُهم على قلب رَجُل واحد». وفيه: « لا يسقمون ولا يمتخطون». وفيه : « ووَقود مجامرهم الألوّة ». قال أبواليمان : يعني العودَ.

وفي أخرى : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «أولُ زُمْرة تدخل الجنة: على صورة القمر ليلةَ البدر والذين على آثارِهم كأحسَنِ كوكبٍ دُرّيٍّ في السماءِ إضاءة، قلوبُهم على قلب واحد، لا تباغُضَ بينهم، ولا تحاسُدَ، لكل امرئ زوجتان من الحور العين، يُرى مخُ سوقِهنَّ من وراء العظم واللحم».

ولمسلم : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « أولُ زُمْرة تدخل الجنة من أُمّتي على صورة القمر ليلةَ البدرِ ، ثم الذين يلونهم على أشدِّ نجم في السماء إضاءة ، ثم همّ بعد ذلك منازل». ثم ذكر نحو الأولى ، وفيه قال ابن أبي شيبة : « على خُلقِ رجل » وقال أبو كريب « على خلْقِ رَجل».

وفي أخرى من رواية محمد بن سيرين قال : « إما تفاخروا ، وإما تذاكروا : الرجالُ أكثر في الجنة ، أم النساء ؟ فقال أبو هريرة : أو لم يقُل أبو القاسم صلى الله عليه وسلم : إنَّ أولَ زُمْرَة تدخل الجنة على صورة القمر ليلةَ البدر ، والتي تليها على أضواء كوكب دُرِّيّ في السماء ، لكل امرئ منهم زوجتان اثنتان ، يُرَى مخ سُوقهما من وراء اللحم ، وما في الجنة أعزبُ ».

وفي رواية ابن عُيَيْنة : « اختَصَمَ الرجال والنساء : أيُّهم في الجنة أكثر ؟ فسألوا أبا هريرة ، فقال : قال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم... » وذكر مثل ذلك. وأخرج الترمذي الرواية الثانية.

8.076- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennete ilk girecek olan zümrenin yüzleri, ayın on dördü gibidir. Onlardan sonra gelen zümre de, gökteki en büyük yıldız parlaklığında olacaklar. Cennette insanlar, küçük ve büyük abdest bozmaya, tükürmeye ve sümkürmeye ihtiyaç duymazlar. Onların tarakları altındandır. Terleri misk gibi kokar. Buhurdanlıkları öd ağacındandır. Zevceleri ise hûrîlerdir. Onlar, ataları Âdem'in yaratılışı üzere altmış zira boyunda bir adam şeklinde olacaklar."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cennete ilk girecek olan zümrenin sûretleri, dolunay gecesindeki ay gibidir. Onlar orada tükürmezler, sümkürmezler ve abdest bozmazlar. Orada onların kapları altın, tarakları da altın ve gümüştendir. Buhurdanlıkları ise öd ağacındandır. Terleri misk gibi kokar. Her birinin iki zevcesi vardır; ki onların güzelliklerinden, etlerinin gerisinden baldırlarının iliği görülür.

---

[11] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 8; Enbiyâ, 1; **Müslim**, Cennet, 6/14-16, 7/17; **Tirmizî**, Cennet, 7/2537.

Aralarında anlaşmazlık ve kızgınlık yoktur. Kalpleri, tek bir kalp gibidir. Onlar, sabah ve akşam Allah'ı tesbih ederler."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

Buharî'nin, bu ikinci rivâyete benzeyen başka bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyette ifâde; **"...Onların kalpleri, tek bir adamın kalbi gibidir"**, **"...Onlar hastalanmazlar ve sümkürmezler"** ve **"...Onların yaktıkları buhurdanlıkları, öd ağacındandır"** şeklindedir.

Râvî Ebû'l-Yemân[12] "burada öd ağacı kastedilmektedir" der.

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"Cennete ilk girecek olan zümre, dolunay gecesindeki ay sûretinde olacaklar. Onların peşinden gelenler ise, parlaklık itibariyle gökteki en güzel yıldız gibi olacaklar. Onların kalpleri, tek bir kalp gibi olacak; aralarında buğz ve hased bulunmayacak. Her kişinin, hûrîlerden iki zevcesi bulunacak, onların da etlerinin ve kemiklerinin gerisinden baldırlarının iliği görünecek."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Ümmetimden cennete ilk girecek olan zümre, dolunay gecesindeki ay sûretinde olacaklar. Sonra onların arkasından gelenler de, gökteki en parlak yıldız gibi olacaklar. Sonlar onlar cennette makam sahibi olacaklar..."

Sonra ilk rivâyetteki ifâdeleri zikrettikten sonra, İbn Ebî Şeybe'nin; **"...tek bir adamın ahlâkında olacaklar"** dediği, Ebû Küreyb'in ise; **"...tek bir adamın yaratılışında olacaklar"** dediği kaydedilir.

Muhammed b. Sîrîn'den gelen bir rivâyet de şöyledir:

"Cennette erkekler mi daha çok olacak, yoksa kadınlar mı? konusunda ashab ya birbirlerine karşı övündüler, veya bu konuyu

---

[12] **Ebû'l-Yemân: el-Hakem b. Nâfi el-Kudâî el-Behrânî el-Humsî**: 138-222/755-837. Humuslu hâfız muhaddislerdendir. Safvân b. Amr ve Şuayb b. Ebî Hamza'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve Zühlî gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

müzakere ettiler. Ebû Hureyre, 'Ebû'l-Kasım şöyle buyurmadı mı?' dedi:

"Cennete ilk girecek olan zümre, dolunay gecesindeki ay sûretinde olacaklar. Onlardan sonra gelenler ise, gökteki en parlak yıldız gibi olacaklar. Onlardan her kişinin iki zevcesi bulunacak; onların da etlerinin gerisinden baldırlarının iliği görünecek. Cennette kimse bekâr olmayacak."

İbn Uyeyne'nin rivâyetine göre de; "Erkekler ve kadınlar, *'cennette hangileri daha çok olacak'* konusunu tartıştılar, gidip Ebû Hureyre'ye sordular, o da 'Ebû'l-Kasım şöyle buyurdu'... diyerek" aynı hadîsi zikretti.

Tirmizî de ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Abdest bozmak, tükürmek ve sümkürmek gibi fiiller, şüphesiz tiksindirici ve çirkin şeylerdir. Cennette ise çirkin ve tiksindirici hiçbir şey yoktur. Aynı şey, kalpteki duygu ve düşünceler için de geçerlidir; hiç kimsenin kalbinde kin, nefret, husûmet gibi kötü bir düşünce bulunmayacaktır. Hâsılı orada güzel olmayan hiçbir şey olmayacaktır.

٨٠٧٧ــ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «إنَّ أولَ زُمَرَة يدخلون الجنة يوم القيامة : على ضوءِ القمر ليلةَ البدرِ ، والزمرة الثانية : على مثلِ أحسن كوكب درِّيٍّ في السماء ، لكل امرئ منهم زوجتان على كل زوجة سبعون حلَّة ، يُرى مخ ساقها من ورائها ». أخرجه الترمذي.

8.077- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kıyâmet günü cennete ilk girecek olan zümre, dolunay gecesindeki ayın parlaklığı gibi olacaklar. İkinci zümre de, gökteki en parlak yıldız güzelliğinde olacaklar. Onlardan her birinin, iki zevcesi vardır; her zevcesinin üzerinde de yetmiş kat elbise

bulunmaktadır, buna rağmen elbiselerinin gerisinden bacaklarının iliği görünecek."[13]

٨٠٧٨ــ (م د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**إنَّ أهلَ الجنة يأكلون فيها ويشربون ، ولا يتفلون ، ولا يبولون ، ولا يتغوَّطون، ولا يتمخطون** ، قالوا : فما بالُ الطعام ؟ قال : **جُشاءٌ ورشْح كرشح المسك، يُلَهمُون التسبيح ، والتحميد ، كما يُلهَمون النَّفس**». وفي رواية بدل « التحميد » « **الحمد** » وفي أخرى « **التكبير** ».

أخرجه مسلم ، وأخرج أبو داود منه « **إن أهل الجنة يأكلون ويشربون** » لم يزد.

8.078- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Cennet ehli orada yerler, içerler; ama tükürmez, büyük ve küçük abdest yapmaz ve sümkürmezler." Ashâb;

"- Onların yedikleri ne olur?" diye sordu.

"- Geğirmek ve misk damlası gibi bir ter! Onlara tıpkı nefes almak ilhâm edildiği gibi, tesbih ve tahmîd de ilhâm edilir."[14]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **"tekbîr"** kelimesi de vardır.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ise hadîsin sadece; **"Cennet ehli yerler-içerler"** cümlesini rivâyet etti.

İZAH

"Geğirmek ve misk damlası gibi bir ter!" cümlesi, dışkı olarak kendilerinden sadece misk gibi bir ter boşalacağı ve çok hoş bir geğirme sesi duyulacağı anlamındadır.

---

[13] **Tirmizî**, Cennet, 5/2535.

[14] **Müslim**, Cennet, 7/18-20; **Ebû Davud**, Sünnet, 23/4741.

نوع ثالث

c) Cennet Ehlinin Yaşı ve Şekli

٨٠٧٩ــ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ ماتَ مِنْ أهل الجنة من صغير أو كبير ، يدخلون الجنة يرُدُّون بني ثلاثين في الجنة ، لا يزيدون عليها أبدا ، وكذا أهل النار». وبهذا الإسناد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ عليهم التيجانَ ، إن أدنى لؤلؤة منها لَتُضيءُ ما بين المشرق والمغرب ». أخرجه الترمذي.

8.079- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Küçük olsun büyük olsun, cennet ehlinden ölen her kişi, cennette otuz yaşında (biri gibi) **olur, yaşları asla artmaz. Cehennem ehlinin durumu da aynıdır."**[15]

RİVÂYETLER

Aynı isnâdla Hz. Peygamber'in; **"Onların başlarında tâc vardır; bu tâcdaki incilerin en değersizî bile, kesinlikle doğu ile batı arasını aydınlatır"** dediği rivâyet edilir.

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

٨٠٨٠ــ (د ــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يدخلُ أهل الجنة جردا مردا مُكَحَّلين ، أبناء ثلاثين ، أو ثلاث وثلاثين سنة ». أخرجه الترمذي.

8.080- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehli, cennete vücutları kılsız, gözleri sürmeli ve otuz – veya otuz üç- **yaşlarında oldukları halde girerler."**[16]

---

[15] **Tirmizî**, Cennet, 23/2562. Rivâyetin isnâdı zayıftır.

٨٠٨١ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « أهل الجنة جُرْدٌ ، مرد ، كحّلى ، لا يفنى شبابهم ، ولا تَبلى ثيابهم ». أخرجه الترمذي.

8.081- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Cennet ehli kılsız, tüysüz ve yaratılıştan sürmelidirler. Onların gençlikleri hiç bitmez, elbiseleri de eskimez."[17]

نوع رابع

d) Cennette İlişki ve Çocuk

٨٠٨٢ــ (ت ــ أبو رزين العقيلي رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا يكون لأهل الجنة ولد ». أخرجه الترمذي.

8.082- Ebû Rezîn el-Ukaylî'den[18] rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennet ehlinin çocuğu olmaz."[19]

٨٠٨٣ــ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إن المؤمن إذا اشتهى الولد في الجنة ، كان حمله ووضعهُ وسنُّهُ في ساعة واحدة كما يشتهي ». أخرجه الترمذي ، وقال : قال إسحاق بن إبراهيم في حديث النبي صلى الله عليه وسلم : « إذا اشتهى المؤمن الولد في الجنة كان في ساعة كما يشتهي ، ولكن لا يشتهي ».

---

[16] **Tirmizî**, Cennet, 12/2546.

[17] **Tirmizî**, Cennet, 8/2539.

[18] **Ebû Rezîn, Lakît b. Âmir el-Âmirî el-Ukaylî**: Sahabîdir, künyesiyle meşhurdur. Bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelip İslâm'ı kabul etmişti. Kendisinden oğlu Âsım, yeğen Vekî' b. Ades ve Amr b. Evs es-Sekafî rivâyet eder.

[19] **Tirmizî**, Cennet, 23/2563. Hadîs zayıf bir senedle rivâyet edilmiştir.

8.083- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mü'min cennette çocuk (sahibi olmayı) **arzu edince, anne karnındaki süresi, doğumu ve yaşı, aynen arzu ettiği şekilde bir anda gerçekleşir."**[20]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Mü'min cennette çocuk (sahibi olmayı) **arzu edince, aynen arzu ettiği şekilde bir anda gerçekleşir"** hadîsi hakkında İshak b. İbrahim[21], "Ama çocuk sahibi olmayı arzu etmez" dedi.

İZAH

Tirmizî'nin garîbdir dediği bu hadîsi **Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârimî** ve **İbn Hibbân** da rivâyet ettiler.[22]

Bu konu âlimler arasında ihtilaflıdır. **Tavus, Mücâhid** ve **İbrahim en-Nehaî** gibi bazı âlimler; **"cennette ilişki var, ama çocuk olmaz"** demişlerdir. Yukarıda da görüldüğü gibi bazıları da; **"Lâkin cennet ehli çocuk istemez"** dediler. Buna göre hadîs, faraza cennet ehli çocuk sahibi olmak istese, çocuğun hâmilelik süresi, doğumu ve erginlik çağına gelmesi bir anda tamamlanır ve kız, erkek veya istedikleri başka özelliklere uygun biri olarak yaratılırdı, ama cennet ehli böyle bir istek ve arzu duymayacak demektir. Bundan önce geçen hadîste de cennet ehlinin çocuğu olmayacağı belirtiliyordu.

---

[20] **Tirmizî**, Cennet, 23/2563.

[21] **Ebû Yakub, İshak b. İbrahim b. Habîb b. eş-Şehîd el-Basrî**: ö. 257/871. Basralı hafız muhaddislerdendir. Mu'temir b. Süleyman ve Ebû Muâviye ed-Darîr'den rivâyeti vardır. Kendisinden Cafer el-Firyâbî ve İbn Huzeyme rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[22] Bkz., **İbn Mâce**, Zühd, 39/4338; **Dârimî**, Rikak, 110; **Müsned**, III/9.

٨٠٨٤ـــ (ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « يُعْطى المؤمن في الجنة قوة كذا وكذا من الجماع ، قيل : يا رسول الله أو يُطيق ذلك ؟ قال : يعطى قوةَ مائة ». أخرجه الترمذي.

8.084- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Cennette mü'mine, şu kadar şu kadar (kadınla) **ilişki gücü verilir"** buyurdu. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanın buna gücü yeter mi?" diye sorulunca;

"- Ona yüz erkek kuvveti verilir" dedi.[23]

نوع خامس

e) Cennette Ebedî Gençlik ve Refah

٨٠٨٥ـــ (م ـــ أنس وأبو هريرة رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «من يدخل الجنةَ ينعمُ ، ولا يبْأسُ ، ولا تَبْلَى ثيابُهُ ، ولا يَفنى شبابُه ».

قال الحميديُّ : أخرجه أبو مسعود الدمشقي ، وخلف الواسطي ، لمسلم عن أنس ، والذي رأيناه في كتاب مسلم عن أبي هريرة ، قلتُ : وكذا وجدته في كتاب مسلم عن أبي هريرة.

8.085- Enes ve Ebû Hureyre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ettiler:

"Cennete giren refah bulur, hiçbir sıkıntı görmez, elbisesi eskimez, gençliği bitmez."[24]

RİVÂYETLER

Humeydî şöyle dedi: "Bu hadîsi Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî ve Halef el-Vâsıtî, Müslim'in Enes'ten rivâyeti olarak tahric ettiler. Bizim

---

[23] **Tirmizî**, Cennet, 6/2536.

[24] **Müsklim**, Cennet, 8/21.

Müslim'in kitabında gördüğümüz ise, Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğidir."

Ben (İbnu'l-Esîr) de derim ki:

"Ben de **Müslim**'in kitabında bunun Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğini gördüm."

٨٠٨٦ـ (م ت ـ أبو سعيد الخدري ، وأبو هريرة رضي الله عنهما) «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: إذا دخل أهلُ الجنة ، ينادي مُنَادٍ : إنَّ لكم أن تحيَوْا فلا تموتوا أبدا ، وإنَّ لكم أن تصحُّوا فلا تسْقَمُوا أبدا ، وإنَّ لكم أن تشبُّوا فلا تَهْرَمُوا أبدا ، وإنَّ لكم أن تنْعَمُوا فلا تبأسوا - وفي رواية : تبتئسوا - فذلك قوله عز وجل: {وَنُودُوا أن تلكم الجنة أورثتموها بما كنتم تعملون} [الأعراف : ٤٣]». أخرجه مسلم والترمذي.

8.086- Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehli cennete girince, bir münâdî;

***"Sizin için** (sonsuz bir) **hayat vardır, artık ebediyyen ölmeyeceksiniz. Sizin için sağlık ve âfiyet vardır, artık ebediyyen hasta olmayacaksınız. Sizin için gençlik vardır, artık ebediyyen ihtiyarlamayacaksınız. Sizin için refah vardır, artık ebediyyen yoksulluk** (ve sıkıntı) **çekmeyeceksiniz"* diye nidâ eder. Bu, Yüce Allah'ın; *'Kendilerine; amelleriniz sayesinde kazandığınız cennet işte budur, diye nidâ olunacak"*[25] âyetinin tezahürüdür."**[26]

نوع سادس

f) Cennet Ehlinin Yemeği

٨٠٨٧ـ (خ م ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « تكون الأرض يوم القيامة خُبْزَة واحدة ، يتكفّؤها الجبَّارُ بيده كما يتكفَّؤ

---

[25] A'râf, 43.

[26] **Müslim**, Cennet, 8/22; **Tirmizî**, Tefsîr, 40/3346.

أحدُكم خبزته في السّفر ، نُزلا لأهل الجنّة ، فأتى رجل من اليهود فقال : بارك الرحمن عليك يا أبا القاسم ، ألا أخبرك بنزل أهل الجنة يوم القيامة ؟ قال : **بلى** ، قال : تكون الأرضُ خُبزة واحدة كما قال النَّبي صلى الله عليه وسلم ، فنظر النبيُّ صلى الله عليه وسلم إلينا ، ثم ضَحِكَ حتى بَدَتْ نواجذه ، ثم قال : ألا أخبرُكَ بإدامهم ؟ قال : **بلى** قال :إدامُهم بالام ونون ، قالوا : وما هذا ؟ قال : ثور ونون ، يأكل من زائدة كبدهما سبعون ألفا ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.087- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kıyâmet günü yeryüzü, tek bir çörek haline gelir. Tıpkı sizin yolculuk esnasında çöreğinizi elinizde evirip çevirdiğiniz gibi, Cebbâr olan Allah da onu cennet ehline ikrâm için elinde evirip çevirir."

Bu sırada Yahudilerden biri geldi ve;

"- Rahman sana bereket versin, ya Ebâ'l-Kasım! Kıyâmet günü cennet ehline ne ikrâm edileceğini sana ben haber vereyim mi?" dedi. Hz. Peygamber;

"- Evet" deyince, Yahudi aynen Hz. Peygamber'in söylediği gibi;

"- Yeryüzü, tek bir çörek haline gelir" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bize baktı, sonra azı dişleri görününceye kadar gülümsedi. Sonra Yahudi;

"- Sana cennet ehlinin katıklarını da haber vereyim mi?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

"- Onların katıkları *Bâlâm* ile *Nûn*'dur" dedi. Dinleyenler;

"- Onlar da nedir?" diye sorduklarında;

"- Öküz ve balıktır; onların ciğerlerinin ucundan yetmiş bin kişi yiyecektir" karşılığını verdi.[27]

İZAH

Dünyanın bir çörek hâline getirileceği ifâdesi, dünyanın yuvarlaklığı ve büyüklüğü açısından yapılan bir benzetme olması

---

[27] **Buharî**, Rikak, 44; **Müslim**, Cennet, 3/30.

ihtimal dahilindedir. Yani onlara hesap sırasında dünya gibi büyük ve yuvarlak bir çörek ikram edilecek ve açlık duymayacaklar.

"**Ciğerin ucu**" ifâdesi, en taze ve lezzetli kısmı olduğu içindir. "**Yetmiş bin**" rakamı da kesretten kinâyedir.

Cennet ehline yapılacak olan bu ikramın, **Mevkıf**'te hesaplar görülürken yapılacağı rivâyet edilmektedir.[28]

Yahudi'nin, Hz. Peygamber'le aynı şeyleri söylemesi, şüphesiz kendi kitaplarından öğrendiği bilgi ile alâkalı bir husustur.

نوع سابع

g) Cennetin En Alt Makamı

٨٠٨٨ــ (ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أدنى أهل الجنة : الذي له ثمانون ألفَ خادم ، واثنتان وسبعون زوجة ، وتُنصبُ له قُبَّة من لؤلؤ وزَبَرْجد وياقوت ، كما بيْنَ الجابية إلى صنعاءَ ». أخرجه الترمذي.

8.088- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Cennet ehlinin en alt mertebesinde olan adamın seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki tane de zevcesi vardır. Onun için inci, zeberced ve yakuttan bir çadır kurulur; bu çadırın büyüklüğü Câbiye ile San'a arası kadardır."[29]

İZAH

Bu rivâyet zayıftır; çünkü râvî **Rişdîn b. Sa'd** hadîste zayıf biridir ve bu hadîs de sadece onun rivâyeti olarak bilinmektedir. Hadîste geçen rakamları, gerçek sayı olarak anlamanın zorluğu da ortadadır. 8076 numaralı **Sahîhayn** hadîsi ile 8077 numaralı **Tirmizî**

---

[28] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 182.

[29] **Tirmizî**, Cennet, 23/2562.

hadîsinde herkes için iki hûrîden söz edilirken, burada 72 rakamın hûrîye çıkması te'lîf edilemez bir çelişkidir.

Câbiye Suriye'de bir kasaba, **San'a** da **Yemen**'in başkentidir.

٨٠٨٩ـــ (م ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إن أدنى مقعَد أحدكُمْ من الجنَّة ، مَنْ يقول له : تمنّ فيتمنَّى ، ويتمنَّى ، فيقول له : هل تمنيتَ؟ فيقول : نعم، فيقول له : فإنَّ لك ما تمنَّيتَ ومثلَه مَعَه ». أخرجه مسلم.

8.089- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Birinizin cennetteki en aşağı derecesi, kendisine; *'temenni et!'* denildiği yerdir. Bunun üzerine o da temenni edecek, devamlı istekte bulunacak. Sonra ona;

*"- **Temenni ettin mi?"*** diye sorulacak. O da;

*"- **Evet"*** diyecek. O zaman;

***"- Temenni ettiklerinin hepsi ve ayrıca onun bir misli fazlası da senindir"* denilecek.**[30]

٨٠٩٠ـــ (ت ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «إنّ أدنى أهل الجنة منزلة لَمَنْ ينظر إلى جنانه وأزواجه ونعيمه وخدمه وسُرُره مسيرة ألف سنة ، وأكرمُهم على الله : مَن ينظر إلى وجهه غدْوة وعشيَّة ، ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم : {وجُوه يومئذ ناضرة ، إلى ربها ناظرة} [القيامة : ٢٢، ٢٣] ».

أخرجه الترمذي ، وقال : قد رُوي عن ابن عمر ، ولم يرفعه.

8.090- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehlinin makam itibariyle en alt seviyede olanı; bin yıllık (yürüme) **mesafesini kaplayan bahçelerini, zevcelerini, bol varlığını, hizmetçilerini ve koltuklarını seyreden kimsedir. Cennet**

---

[30] **Müslim**, İman, 81/301.

ehlinin Allah katında en değerli olanı ise; sabah-akşam Allah'ın yüzüne bakan kimsedir."

Sonra Hz. Peygamber; *"O gün bazı yüzler, Rablerine bakarken mutlulukla parlayacaktır"*[31] âyetini okudu.[32]

٨٠٩١ـــ (أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ أدنى أهل الجنَّة منزلة : مَنْ ينظر في ملكه ألف عام – وفي رواية ألفيّ عام – يرى أقصاه كما يرى أدناه». أخرجه...

8.091- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehlinin makam itibariyle en alt seviyede olanı; bin yıllık – bir rivâyette iki bin yıllık- **yürüme mesafesini dolduran mülkünü seyreden ve onları bir uçtan öbür uca kadar her tarafını görebilen adamdır."**[33]

٨٠٩٢ـــ (م ت ـ المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) يرفعه إلى النَّبيِّ صلى الله عليه وسلم قال: « سأل موسى عليه السلام ربَّه : ما أدنى أهل الجنة منزلة ؟ قال : هو رجل يجيء بعد ما أُدْخِلَ أهل الجنَّة الجنة ، فيقال له : ادخل الجنَّة ، فيقول : أي ربِّ كيف وقد نزل الناسُ منازلَهم ، وأخذوا أَخَذَاتِهم ؟ فيقال له : أما ترضى أن يكون لك مثلُ مُلْك مَلك من ملوك الدنيا ؟ فيقول : رضيتُ ربِّ ، فيقول : لك ذلك ومثلهُ ومثلهُ ومثلهُ ومثلهُ ، فقال في الخامسة : رضيتُ ربِّ، فيقول : هذا لك وعشرة أمثاله : « ولك ما اشتهت نفْسُك ، ولذَّتْ عينُك ، فيقول : رضيتُ رب ، قال ربِّ : فأعلاهم منزلة : قال : أولئك الذين أردتُ ، غرَستُ كرامتَهم بيدي ، وختمتُ عليها ، فلم ترَ عين ، ولم تسْمَ أذن ، ولم

---

[31] Kıyâmet, 22-23.

[32] **Tirmizî**, Cennet, 17/2553. **İbn Ömer**'den mevkûf olarak da rivâyet edilen bu hadîsin isnâdı zayıftır.

[33] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet de mana itibariyle bir önceki hadîsle aynıdır.

يَخْطُرْ على قلْب بشر ، قال : ومصْداقُهُ في كتاب الله عز وجل : {فلا تعْلم نفْس ما أخفي هُم من قُرّة أعين...} [السجدة : ١٧] ». و من الرواة مَنْ قال عن المغيرة : إنّ موسى عليه السلام، و لم يسنده. أخرجه مسلم ، و أخرجه الترمذي إلى قوله : « فيقول رضيتُ ربِّ » في الثالثة.

8.092- el-Muğîre b. Şube, Hz. Peygamber'e ref' ederek şunu rivâyet etti:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Musa (as.), Rabbine;

"- Makam itibariyle cennet ehlinin en düşüğü kimdir?" diye sordu. Yüce Allah şöyle buyurdu:

"- Cennet ehli cennete konduktan sonra oraya gelecek olan bir adamdır. Ona;

***'- Cennete gir!'* denilecek. Ama o;**

***'- Ey Rabbim; herkes yerine yerleşmiş ve alacaklarını almışken nasıl gireyim?'* diyecek. Kendisine;**

***'- Sana dünya meliklerinden birinin mülkü kadar bir mülk verilse razı olur musun?'* denecek. O da;**

***'- Razıyım, ya Rabbi!'* diyecek. Bunun üzerine Allah;**

***'- Sana bu verilmiştir. Ama bir o kadarı daha, bir o kadarı daha, bir o kadarı daha, bir o kadarı daha da ilâve edilmiştir'* buyuracak. Beşinci defa *'bir o kadarı daha...'* derken, adam;**

***'- Razı oldum ya Rabbi!'* diye haykıracak. O zaman Yüce Allah da;**

***'- Bunlar senindir. Ayrıca bunların on misli kadarı da senindir. Bir de nefsinin arzu ettiği ve gözünün hoşlandığı her şey senindir'* buyuracak. Adam tekrar;**

***'- Razı oldum ya Rabbi!'* diyecek.**

Hz. Musa tekrar;

"- Ya derecesi en üstün olan adam kimdir?" diye sordu. Yüce Allah;

"- Onlar, bizzat benim seçtiğim ve kerâmet fidanlarını kendi elimle dikip üzerine de mühür vurduğum insanlardır. Onlara

hazırladığım şeyleri ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de insanın aklına-hayâline gelmiştir!" buyurdu. **Azîz ve Celîl olan Allah'ın kitabındaki;** *"Hiçbir nefis, kendisi için gözleri aydınlatacak ne nimetlerin saklandığını bilemez"*[34] **âyeti de bunu doğrulamaktadır."**[35]

RİVÂYETLER

Râvîlerden biri de Muğîre'den; **"Hz. Musa..."** diye nakletti, ama hadîsi isnâd etmedi.

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de hadîsi, üçüncü **"Razı oldum ya Rabbi!"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

نوع ثامن

h) Cennette Allah'ın Rızası

٨٠٩٣ــ (خ م ت ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إنّ الله عز و جل يقول لأهل الجنة : يا أهلَ الجنة ، فيقولون : لَبَّيكَ ربّنا و سَعْدَيك ، و الخير في يديك ، فيقول : هل رضيتم ؟ فيقولون : و ما لنا لا نرضى يا ربّنا و قد أعْطيتَنا ما لم تُعْط أحدًا مِنْ خلْقك ؟ فيقول : ألا أعطيكم أفضلَ من ذلك ؟ فيقولون : و أيُّ شيءٍ أفضلُ ؟ فيقول : أُحِلُّ عليكم رضواني ، فلا أسخَطُ عليكم بعده أبدًا ». أخرجه البخاري و مسلم و الترمذي.

8.093- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Azîz ve Celîl olan Allah, cennet ehline;

"- Ey cennet ehli!" **diye seslenir. Cennettekiler;**

---

[34] Secde, 17.

[35] **Müslim**, İman, 84/312; **Tirmizî**, Tefsîr, 33/3198.

"- Buyur ey Rabbimiz, emret! Bütün hayırlar senin elindedir" derler. Allah;

"- Razı mısınız?" buyurur.

"- Yarattıklarından hiç kimseye vermediğin şeyleri bize vermişken nasıl razı olmayız, ey Rabbimiz?" diye karşılık verirler. Yüce Allah;

"- Size bütün bunlardan daha üstün bir şey daha vereyim mi?" diye sorunca;

"- Bunlardan daha üstün ne olabilir ki?" derler. Allah da;

"- Size rızamı veriyorum; bundan sonra size artık ebediyyen kızmayacağım" buyurur.[36]

نوع تاسع

i) Saf, Yoksul ve İffetli Kişiler

٨٠٩٤ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «عرضَ عليَّ أولُ ثلاثة يدخلون الجنة : شهيد وعفيف متعفّف ، وعبْد أحسنَ عبادةَ الله، ونصَح لمواليه ». أخرجه الترمذي.

8.094- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bana cennete ilk giren üç zümre gösterildi: Biri şehîd, diğeri iffetli ve kanaatkâr kişi, öbürü de Allah'a güzelce ibâdet eden ve efendilerine karşı samimi ve dürüst davranan köle."[37]

٨٠٩٥ــ (خ م ــ حارثة بن وهب رضي الله عنه) قال : قال قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ألا أخبِرُكم بأهل الجنَّة ؟ قالوا : بلى ، قال : كلُّ ضعيف متضعِّف لو أقسمَ على الله لأبرَّه». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[36] **Buhari**, Rikak, 51; Tevhîd, 38; **Müslim**, Cennet, 2/9; **Tirmizî**, Cennet, 18/2555.

[37] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 13/1642.

8.095- Hârise b. Vehb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- **Size cennet ehlini haber vereyim mi?"** diye sordu. Ashâb;

"- Buyur!" dediler. Hz. Peygamber;

"- **Her zayıf kişi ve insanlar tarafından zayıf addedilen insandır. Ama eğer o Allah'a yemin edecek olsa, Allah mutlaka onun yemininin doğru çıkarır"** buyurdu.[38]

İZAH

"Zayıf"; fakir, mütevazi, kendinde hiç güç-kuvvet vehmetmeyen insan demektir.

"Müteda'af" ise; insanlar tarafından zayıf görülen, tahkir edilen, yoksulluğundan dolayı kendisine tahakküm edilen, değer verilmeyen, adı-sanı olmayan kişi demektir.

"Yemin edecek olsa, Allah mutlaka yemininin doğru çıkarır" cümlesi; duâsının hemen kabul edileceğinden ve Allah katındaki değerinden kinâyedir. İnsanlar onu adam yerine koymuyorlarsa da, Allah ona değer vermekte, herhangi bir talebini hemen yerine getirecek derecede ona itibar etmektedir.

٨٠٩٦ــ (م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**يدخل الجنةَ أقوام أفئدتهم مثلُ أفئدة الطير**». أخرجه مسلم. وزاد رزين في رواية: «**وأكثر أهل الجنَّة البُلْهُ**». وفي رواية: «**كلُّ نُوْمةٍ**».

8.096- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennete öyle insanlar girecek ki, onların kalpleri kuş kalbi gibidir."[39]

---

[38] **Buharî**, Tefsîr, 68/1; Edeb, 61; Eymân, 9; **Müslim**, Cennet, 13/46.

[39] **Müslim**, Cennet, 11/27.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Bir rivâyette **Rezîn; "Cennet ehlinin ekserisi, saf insanlardır"** cümlesini ekledi.

Bir rivâyette de; **"kötülük bilmeyen herkestir"** dedi.

İZAH

Burada insan kalbinin kuş kalbine benzetilmesi ile ne kastedildiği açık değildir. Bazılarına göre maksat; incelik, rikkat ve zarâfettir. Kuşlar gerçekten yufka yürekli, zarif hayvanlardır. Buna göre yumuşak kalpli, ince ve zarif insanlar cennete girecektir. Bazılarına göre ise korku ve haşyettir. Gerçekten kuş, en korkak hayvandır. Buna göre de Allah'tan korktuğu için günahtan sakınanlar cennete girecektir. Bazılarına göre de Allah'a tevekkül kastedilmiştir.

"Saf" diye tercüme ettiğimiz ***"bülh"*** kelimesini **İbnu'l-Esîr**; kötülük düşünmeyen, devamlı hayrı düşünen, insanlara karşı daima hüsn-ü zan besleyen, bile bile günah işlemeyen, dünyaya iltifat etmeyip kendilerini âhirete veren diye izaha çalışmaktadır.

"Kötülük bilmeyen" diye tercüme ettiğimiz ***"nûme"*** kelimesi de; önemsiz görülen, adı-sanı bilinmeyen, kötülüğü ve kötüleri tanımayan, fitne dönemlerinde hiçbir hareketin içinde olmayan kişi diye tanımlanmıştır.

٨٠٩٧ـ (د ـ حارثة بن وهب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لاَ يَدخُلُ الجنة الجوّاظ ، ولا الجعظريُّ ، قال : والجوّاظ : الغليظ الفظُّ ».

أخرجه أبو داود.

8.097- Hârise b. Vehb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mal hırsı gözünü bürümüş cimriler ve katı kalpli kişiler cennete giremez."[40]

---

[40] **Ebû Davud**, Edeb, 8/4801.

İZAH

"Mal hırsı gözünü bürümüş cimri" diye tercüme ettiğimiz *"cevvâz"* kelimesi; pinti, eli hayra gitmeyen hayırsız, merhametsiz kişi demektir. Buna kısa boylu ve şiş göbekli adam; iri-yarı ve böbürlenerek yürüyen adam manası da verilmiştir.

"Ca'zerî" de; kaba, kibirli, katı kalpli demektir

نوع عاشر

j) Cennette Zirâat

٨٠٩٨ـ (خ ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يتحدَّث وعنده رَجُل من أهل البادية، أنَّ رَجُلا استأذن ربَّه في الزرع ، فقال : **ألستَ فيما شئتَ؟ يقول : بلى ، ولكن أحبُّ ذلك. فيؤذَنُ له ، فيبذُر ، فيبادر الطرْفَ نباتُه واستحصاده ، وتكويره أمثال الجبال ، فيقول الرب سبحانه ، دونَكَ يا ابن آدم ، فإنه لا يشبعُكَ شيء** ، فقال الأعرابيُّ : إنكَ لن تجدَه إلا قُرشيا أو أنصاريا ، فإنهم أصحاب زرع ، فأما نحن : فلسْنا بأصحاب زرع، فضحكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ نواجذه ». أخرجه البخاري.

8.098- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, yanında bâdiye ehlinden biri bulunduğu bir sırada ashâbına şunu anlatıyordu:

"(Cennette) **bir adam, zirâat yapmak üzere Rabbinden izin isteyecek. Rabbi de ona;**

"- Sen, arzu ettiğin bir hayat içinde değil misin?" **diye soracak. O da;**

"- Evet, ama ben zirâatı seviyorum" **diyecek. Bunun üzerine kendisine izin verilecek. Adam da hemen tohum ekecek. Nebatın boy vermesi, olgunlaşması, hasat edilmesi ve mahsûlün de dağlar**

gibi birikmesi hemen o anda gerçekleşecek. O zaman Yüce Allah ona;

"- Al işte, ey Âdemoğlu! Seni hiçbir şey doyurmuyor" **buyuracak.**

Bunun üzerine bedevî;

"- Şüphesiz sen, bu ziraâtçının Kureyşli veya Ensâr'dan biri olduğunu göreceksin. Çünkü onlar ziraâtçıdırlar. Biz ise ziraâtçı değiliz" dedi. Bu söz üzerine Hz. Peygamber, azı dişleri görününceye kadar gülümsedi."[41]

---

[41] **Buharî**, Hars, 19; Tevhîd, 38.

الفرع الثاني
في ذكر أهل النار
نوع اول

2- CEHENNEM EHLİ

a) Cehennem Azabının En Hafifi[1]

٨٠٩٩ـــ (خ م ت ـــ **النعمان بن بشير** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إنَّ أهونَ أهلِ النَّار عذابا يومَ القيامة: لرَجُل يُوضَعُ في أخْمَص قدَميْه جمرتان، يغلي منهما دماغُهُ** - وفي رواية: له نعْلان وشراكان من نار يغلي منهما دماغه - **كما يغلي المرْجلُ ما يَرَى أنَّ أحدا أشدُّ منه عذابا وإنَّه لأهوَنُهم عذابا**». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الترمذي الأولى.

8.099- Numan b. Beşir'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kıyâmet günü cehennem ehlinin en az azap göreni; iki ayağının altına iki kor parçası konulan –bir rivâyette onun iki takunyası ile ateşten iki tasması vardır ve onların hararetiyle beyni kaynamaktadır- **ve o ateşin harareti ile, tıpkı tencerenin kaynaması gibi beyni kaynayan adamdır. O adam cehennemliklerin en hafif azap göreni olduğu halde, kendisinden daha şiddetli azap çeken kimsenin olmadığını zanneder."**[2]

İZAH

Bu hadîs, cehennemdeki azabın en hafifi hakkında bir ölçü getirmektedir. Bu ölçü de muhtelif hadîslerde, yaklaşık olarak aynı

---

[1] **"Cehennem Ehli"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları da **İbnu'l-Esîr** koymamıştır. O sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye beş kısma ayırmıştır. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[2] **Buharî**, Rikak, 51; **Müslim**, İman, 91/363-64; **Tirmizî**, Cehennem, 12/2604.

manayı ifâde eden sözlerle, **ayaklarının altına kor ateş konması** veya **ateşten iki takunya giydirilmesi** veya **ateşin ancak topuklarına kadar yükselmesi** şeklinde ifade edilmiştir.

Burada her ne kadar cehennemde en az ceza gören insanın kim olduğu belirtilmemişse de, başka hadîslerde onun Hz. Peygamber'in amcası **Ebû Tâlib** olduğu açıkça ifâde edilmektedir. **Müslim**'de; **"Cehennemde en az azap gören Ebû Talib'dir; ona iki takunya giydirilecek ve onun hararetiyle beyni kaynayacaktır"**[3] buyurulmaktadır. **Buharî**'nin rivâyetine göre de; **Abbas b. Abdülmuttalib**, Hz. Peygamber'e;

"- Amcana hiç faydan olmayacak mı? Vallahi O sana kol-kanat gerdi, senin için başkalarına düşman oldu" demesi üzerine, Rasûlullah (as.);

"- Evet, o cehennemde topuklarına kadar yükselen bir ateş çukurunda olacak; eğer ben olmasaydım cehennemin en dibinde olacaktı" cevabını vermişti.[4]

Aynı yerde geçen **Ebû Saîd el-Hudrî**'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber;

"Umarım ki kıyâmet günü benim şefâatim amcama fayda verecektir; bu sayede amcam, ancak topuklarına kadar çıkabilen bir ateş çukruna konulacak ve onun hararetinden beyni kaynayacak" demişti.

Bilindiği gibi **Ebû Tâlib**, Hz. Peygamber'in öz amcası idi. Rasûlullah (as.) henüz sekiz yaşında iken vefat eden dedesi **Abdülmuttalib,** torununun himâyesini **Ebû Tâlib**'e vasiyet etmişti. **Ebû Tâlib** de ölünceye kadar Hz. Peygamber'e kol-kanat germiş, onu düşmanlarından korumuş ve sağlığında kimsenin ona zarar vermesine müsaade etmemişti. **Ebû Tâlib** hicretten üç yıl kadar önce, Müslümanların **Şi'b-i Ebî Tâlib** denilen yerde muhasara edildikleri sırada vefat etti. Aynı yıl **Hz. Hatice** de vefat etmiş ve bu yüzden Müslümanlar o yıla **"Hüzün yılı"** adını vermişlerdi.

---

[3] **Müslim**, İman, 91/362.

[4] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 40.

٨١٠٠ـ (م ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إنّ أدنى أهْلِ النار عذابا ينتعل بنعلين من نار، يغْلي منهما دماغُه من حرارة نعليه».

أخرجه مسلم.

8.100- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cehennem ehlinin en az azap göreni, ateşten iki takunya giydirilen ve o takunyaların hararetiyle beyni kaynayan adamdır."[5]

٨١٠١ـ (م ـ سمرة بن جندب رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إنّ منهم منْ تأخذُه النّار إلى كعبيه ، ومنهم من تأخذه إلى رُكْبتيه ، ومنهم من تأخذُه إلى حجزَته، ومنهم من تأخذه النّار إلى ترْقُوته ».

أخرجه مسلم. وفي أخرى له : « إنّ منهم من تأخذه النّار إلى كعبيه ، ومنهم من تأخذه إلى حُجْزَته ، ومنهم من تأخذه إلى عُنقه». وفي أخرى مثل الأولى، وجعل مكان «حُجْزَته»: «حَقْوَيه ».

8.101- Semüre b. Cündüb, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işitmiş:

"Ateş, cehennem ehlinden bazılarının topuklarına kadar, bazılarının dizlerine, bazılarının beline, bazılarının da köprücük kemiklerine kadar yükselecektir."[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ateş onların bazılarının topuklarına kadar, bazılarının beline, bazılarının da boynuna kadar ulaşacak."

---

[5] **Müslim**, İman, 91/361.

[6] **Müslim**, Cennet, 12/32-33.

İlk rivâyete benzeyen başka bir rivâyetinde de **"hucze"** (kemer bağlama yeri, bel) kelimesi yerine **"hakveyh"**, yani **"göğüslerine kadar"** anlamına gelen bir kelime yer almaktadır.

نوع ثان

b) Cehennemde Yemek İçmek

٨١٠٢ـ (ت ـ **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**يُلْقى على أهل النار الجوعُ ، فيَعْدل ما هم فيه من العذاب ، فيستغيثون ، فيُغاثون بطعام من ضريع لا يُسْمِنُ ولا يغني من جوع ، فيستغيثون بالطعام ، فيغاثون بطعام ذي غُصَّة ، فيتذكَّرون أنهم كانوا يُجيزون الغُصص في الدنيا بالشراب ، فيستغيثون بالشراب، فيدفع إليهم الحميم بكلاليب الحديد ، فإذا أُدْنيَ من وجوههم ، شوَت وُجوههم ، فإذا دخل بطونهم ، قطَّعَ ما في بطونهم ، فيقولون : ادعوا خزنَة جهنم ، عساهُم يخففون عنا ، فيقولون لهم : {أوَلَمْ تَكُ تأتيكم رُسُلُكم بالبينات ؟ قالوا : بلى، قالوا : فادعوا ، وما دعاء الكافرين إلا في ضلال} [غافر : ٥٠] فيقولون : ادعوا مالكا ، فيقولون : {يَا مَالكُ لِيَقْض علينا ربُّك} فيجيبهم : {إنَّكم ماكثُون} [الزخرف : ٧٧]** ».

قال الأعمش: نُبِّئتُ أن بين دعائهم وإجابة مالك لهم: مقدار ألف عام ، **فيقولون : ادعوا ربَّكم، قال تجدون خيرا منه فيقولون: {ربَّنا غلَبَتْ علينا شقْوَتنا وكُنَّا قوما ضالِّين، ربَّنا أخرجنا منها فإنْ عدنا فإنَّا ظالمون}** [المؤمنون: ١٠٦ ، ١٠٧] قال: فيجيبهم **{اخسئوا فيها ولا تُكلِّمون}** [المؤمنون: ١٠٨] فعند ذلك يئسوا من كل خير، وعند ذلك يأخذون في الزفير والحسرة والويل. أخرجه الترمذي.

وزاد رزين : « **فيقال لهم : لا تدْعوا اليوم ثُبورا واحدا ، وادعُوا ثُبورا كثيرا** ».

8.102- Ebû'Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehennem ehline, içinde bulundukları azaba eşit derecede bir açlık sıkıntısı verilir. Bunun üzerine yardım isterler,

kendilerine açlığı gidermeyen ve besleyici de olmayan dikenli, pis kokulu bir bitki verilir. Tekrar yiyecek isterler, bu sefer de boğazda tıkanıp kalan bir yiyecek verilir. Sonra dünyada iken böyle boğaza takılan lokmaları su ile geçirdiklerini hatırlarlar ve hemen su isterler. Kendilerine demir çengellerle kaynar bir su verilir. Yüzlerine yaklaştırılınca yüzlerini yakar, midelerine inince de içlerinde olan her şeyi paramparça eder.[7]

Bunun üzerine hemen;

"- Cehennemin bekçilerini çağırın! Belki onlar sıkıntımızı hafifletirler' diye haykırırlar. Cehennem bekçileri de onlara;

"- Peygamberleriniz size apaçık delilleri getirmediler mi?" **derler. Onlar da;**

"- Evet" **deyince;**

"- Öyleyse yalvarıp durun!" **derler. Kâfirlerin yalvarmaları ise boşunadır"**[8]

"Sonra insanlar;

"- Mâlik'i (cehennemden sorumlu melek) **çağırın!" derler. Ona da;**

"- Ey Mâlik! Rabbin bizim hakkımızda *(ölüme)* ***hükmetsin!"*** **diye yalvarırlar. Mâlik de onlara;**

"- Siz burada ebedî kalacaksınız!" **cevabını verir."**[9]

Ameş şöyle dedi:

"Bana haber verildiğine göre, kâfirlerin çağırması ile **Mâlik**'in cevap vermesi arasında bin yıllık bir zaman varmış."

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Sonra kâfirler;

"- Rabbinize duâ edin! Çünkü *(merhamet konusunda)* ***kimse Rabbinizden daha hayırlı değildir"*** **derler ve şöyle duâ ederler:**

---

[7] Muhammed 15'de; **"Onlar ateşte ebedî olarak kalacaklar ve bağırsaklarını parçalayacak olan kaynar sudan içirilecekler"** buyurulmaktadır.

[8] Ğâfir, 49-50.

[9] Zuhruf, 77.

"Ey Rabbimiz! Bedbahtlığımız bize galebe çaldı ve dolayısıyla sapık bir millet olduk. Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar! Şayet (tekrar günaha) dönersek, işte o zaman gerçekten zâlimiz!"[10]

Allah da onlara;

"- Cehennemde sürünün! Benimle bir daha konuşmayın!" **der."**[11]

İşte o zaman onlar her türlü hayırdan (kurtuluş çaresinden) **ümitlerini kesecekler. İşte o zaman hıçkırmaya, pişmanlık duymaya ve *'vay başımıza!'* diye dövünmeye başlayacaklar."**[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** rivâyet etti.

Rezîn, buna şunu ilave etti: **"Onlara; *'artık bugün sizler, bir defada yok olmak için değil, defalarca yok olmak için yakarın durun!..'*[13] denecek."**

٨١٠٣ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ الحميم لَيُصَبُّ على رؤوسهم ، فينفذ حتى يَخْلُصَ إلى جوفه، فَيَسْلُتَ ما في جوفه حتى يَمْرُقَ من قدميه: وهو الصَّهْرُ ، ثم يُعاد كما كان». أخرجه الترمذي.

8.103- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehennemliklerin başları üzerinden kaynar su dökülür. Su, onların vücutlarına nüfûz eder, midelerine kadar ulaşır ve içerde olan her şeyi yakıp kavurarak ayaklarından çıkar. Bu, her şeyi eritme hâdisesidir. Sonra tekrar eski hâllerine döndürülürler."[14]

---

[10] Mü'minûn, 106-107.

[11] Mü'minûn, 108.

[12] **Tirmizî**, Cehennem, 5/2586. Hem merfû, hem de mevkûf olarak rivâyet edilen bu hadîsin isnâdı zayıftır.

[13] Furkan, 14

[14] Tirmizî, Cehennem, 4/2582.

İZAH

"Cehennemliklerin başları üzerinden kaynar su döküleceği", âyet-i kerîmede de aynen ifâde edilmektedir.[15]

"Eritme hâdisesi" ifâdesi, muhtemelen Kur'ân-ı Kerim'de; ***"Bu kaynar su ile onların içlerinde olan her şey ve derileri eriyip gidecek"***[16] âyetinde belirtilen husustur. Ama onlar bu durumun hemen arkasından tekrar eski hallerine dönecekler ve yine aynı işkenceye maruz kalacaklar.

نوع ثالث

c) Cehennemde Kâfirin Uzuvlarının Büyüklüğü

٨١٠٤ـــ (م ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله قال : « ضِرْسُ الكافرِ – أو ناب الكافر – مثلُ أحد ، وغلَظُ جلده : مسيرةُ ثلاث ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ضِرْسُ الكافر يوم القيامة مثلُ أحد ، وفخذه مثلُ البيضاء ، ومقعده في النّار مسيرة ثلاث مثلُ الرَّبذة ». يعني كما بينها وبين المدينة، والبيضاء: جبل، وقيل: مدينة من مدائن المغرب. وله في أخرى: « ضِرْسُ الكافر مثْلُ أحد».

وفي أخرى قال : « إنّ غلَظَ جلد الكافر : اثنان وأربعون ذراعا ، وإن ضِرْسَه مثل أُحُد، وإنّ مجلسه من جهنم ما بين مكة والمدينة ».

8.104- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"(Cehennemde) **kâfirin azı dişi** –veya köpek dişi- **Uhud dağı büyüklüğünde olacak, derisinin kalınlığı da üç** (günlük) **yol mesafesi kadar olacak."**[17]

---

[15] Hac, 19.

[16] Hac, 20.

[17] **Müslim,** Cennet, 13/44; **Tirmizî,** Cehennem, 3/2577-79.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Kıyâmet günü kâfirin azı dişi Uhud dağı kadar, uyluğu Beydâ kadar, cehennemde mak'adı da Rebze gibi üç (günlük) **mesafe kadar olacak."**

"Rebze gibi" sözüyle Rebze ile Medîne arası bir mesafeyi kastediyor. Beydâ da bir dağdır. Mağrib şehirlerinden biri olduğu da söylenmiştir.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti de sadece; **"Kâfirin azı dişi Uhud dağı gibidir"** şeklindedir.

Başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kâfirin derisinin kalınlığı, kırk iki ziradır, azı dişi de Uhud gibidir. Cehennemdeki oturağı da Mekke ile Medîne arası kadardır."

٨١٠٥ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « **ما بين منكبي الكافر في النَّار مسيرةُ ثلاثةِ أيام للراكب المسرع** ». وفي رواية لم يذكر « **في النار** ». أخرجه مسلم. وهذا الحديث لم يذكره الحميديُّ في كتابه.

8.105- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'e ref' ettiği bir hadiste şöyle dedi:

"Cehennemde kâfirin iki omuzu arası, hızlı giden bir atlının üç günlük yolu kadardır."[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette **"cehennemde"** kelimesi zikredilmez.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Bu, **Humeydî**'nin kitabına almadığı bir hadistir.

---

[18] **Müslim**, Cennet, 13/45.

٨١٠٦ــ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «إن الكافرَ لَيسْحَبُ لسانَهُ الفَرْسَخَ والفَرْسَخَيْن ، يتوطَّؤه الناس ». أخرجه الترمذي.

8.106- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kâfirin dili bir veya iki fersah uzayacak ve onu yerlerde sürükleyecek. İnsanlar da onu ayaklarıyla çiğneyecekler."[19]

نوع رابع

d) Cehennemliklerin Cennet Ehline Oranı

٨١٠٧ــ (خ ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « أولُ مَنْ يُدْعَى يوم القيامة : آدمُ عليه السلام ، فتراءى ذرِّيتُه ، فيقال لهم : هذا أبوكم آدمُ ؟ فيقول : لَبَّيْك ، وسَعْدَيْك ، فيقول : أخرِجْ بَعْثَ جهنم من ذُرِّيتك ، فيقول : يا ربِّ كم أُخرِجُ ؟ فيقول : أخرج من كلِّ مائة تسعة وتسعين ، فقالوا : يا رسول الله ، إذا أخذ منَّا من كل مائة تسعة وتسعون ، فماذا يبقى منَّا؟ قال : إنَّ أُمَّتي في الأمم كالشعرَة البيضاء في الثور الأسود ». أخرجه البخاري.

8.107- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kıyâmet günü ilk çağrılacak olan kişi, Hz. Âdem'dir. Âdem ve nesli birbirlerini görürler. Zürriyetine;

"- *Bu, babanız Âdem'dir"* denilir. Âdem;

"- *Buyur ey Rabbim, emret!"* der. Allah da ona;

"- *Neslinden cehenneme girecek olanları ayır!"* diye emreder. Âdem;

"- *Ne kadarını ayırayım, ey Rabbim?"* diye sorar.

"- *Her yüz kişiden doksan dokuzunu ayır!"* buyurur.

---

[19] **Tirmizî**, Cehennem, 3/2580. Hadîsin râvîlerinden **Ebû'l-Mehârik el-Abdî**, hadisçiler nazarında meçhûldür.

Bu söz üzerine ashâb;

"- Öyleyse bizden de her yüz kişiden doksan dokuzu cehenneme atılacak demektir. Geriye ne kaldı ki?" dediler. Hz. Peygamber ;

"- Şüphesiz ümmetler içersinde benim ümmetim, siyah bir öküzün sırtındaki beyaz bir kıl kadardır" dedi.[20]

İZAH

Buharî'nin bu bab'ta zikrettiği başka bir hadîste Hz. Peygamber; **"Cennetin yarısını ümmetinin teşkil edeceğini ümit ettiğini"** söylemektedir.

Hadîste verilen bu oranı, gerçek rakamlara hamletmenin izahı zordur. Hatta **Buharî**'nin bu bab'tan sonra kaydettiği bir hadîste bu oran **"binde dokuz yüz doksan dokuz"** olarak verilmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, verilen oranın gerçek rakamı göstermekten ziyade bir mübalağa ihtimalini ortaya koymaktadır. Gerçek veya mübalağa bile olsa zikredilen oranda çok aşırı bir denge zaafiyeti gözükmektedir. Ancak bunu sadece insanlarla sınırlamayıp, cinler, şeytanlar, **Ye'cüc-Me'cüc** ve diğer bütün yaratıklarla birlikte düşündüğümüzde makul görülebilecek bir izah tarzını yakalayabiliriz. Nitekim **Buharî**'nin bundan sonra gelen bâb'ında kaydettiği hadiste **Ye'cüc** ve **Me'cüc**'den söz edilmekte ve; **"Sevinin! Çünkü sizden bir kişiye mukabil Ye'cüc ve Me'cüc'den bin kişi cehenneme atılacak"**[21] buyurulmaktadır.

Kaldı ki bir âyet-i kerîmede; *"siz hepiniz ona varacaksınız"*[22] buyurulmaktadır. Binâenaleyh yukarıdaki hadîs; **"insanların yüzde doksan dokuzu cehenneme gidecek ve orada ebedî kalacaktır"** anlamına gelmez. Bilindiği üzere cehenneme gidecek olanların hepsi orada ebedî kalmaz; bir kısmı şefâat sayesinde, bir kısmı da günahları kadar cehennemde kaldıktan sonra oradan çıkacaklardır. **"Cehenneme gidecek olanlar"** ifâdesi, günahları yüzünden cehenneme gitmeyi hak edenler anlamına da gelir. Cehenneme

---

[20] **Buharî**, Rikak, 45.

[21] **Buharî**, Rikak, 46.

[22] Meryem, 71.

gitmeyi hak eden pek çok insanın Allah'ın lütfu sayesinde kurtulacakları şeklindeki rivâyetleri göz önüne aldığımızda, bu hadîsle belki de Allah'ın rahmetinin büyüklüğü gösterilmek istenmiştir.

Hatta hadisteki, **"cehenneme gitmeyecek olan yüzde bir"**i, günahsız oldukları için cehenneme hiç uğramayacak olanlar diye anlamak belki de daha doğrudur.

نوع خامس

e) Hz. İbrahim'in Babası Cehennemde

٨١٠٨ـ (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ إبراهيم عليه السلام يرى أباه يومَ القيامة ، عليه الغَبَرَةُ والقَتَرَةُ ».

وفي رواية : قال : « يَلْقَى إبراهيم أباه آزرَ يومَ القيامة وعلى وجه آزرَ قَتَرَة وغبَرَة، فيقول: له إبراهيم : ألَمْ أقل لك : لا تعصني ؟ فيقول له أبوه : فاليوم لا أعصيك ، فيقول إبراهيم : يا ربِّ ، إنك وعدتَني أن لاَ تُخْزِيني يوم يُبْعَثون ، فأيُّ خِزْيٍ أخزى من أبي الأبعد ؟ فيقول الله : إنِّي حرَّمتُ الجَّنةَ على الكافرين ، ثم يقال: يا إبراهيم ، ما تحتَ رِجْلَيْكَ ؟ فنظر ، فإذا هو بِذَيخ مُتَلطِّخ ، فيؤخذ بقوائمه، فيُلْقى في النَّار ». أخرجه البخاري.

8.108- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hz. İbrahim kıyâmet günü babasını, toz-toprak içinde ve kararmış bir hâlde görür. –Bir rivâyette, Kıyâmet günü Hz. İbrahim, babası Âzer'e, yüzü kararmış ve üstü başı toz-toprak içinde olduğu halde rastlar-. **İbrahim** (as.), **babasına;**

"- Ben sana, bana isyan etme dememiş miydim?" **diyecek. Babası da ona;**

"- Bugün artık sana âsi olmayacağım" **diyecek. Bunun üzerine İbrahim (as.);**

"- Ey Rabbim! Sen, yeniden diriltilme gününde beni rezil etmeyeceğini vaad etmiştin. Hangi rezalet, (senin rahmetinden) *en*

uzak bir babaya sahip olmaktan daha büyük olabilir?" **diye yalvaracak. Allah da;**

"- Ben cenneti kâfirlere haram kıldım" **buyuracak. Sonra ona;**

"- Ya İbrahim! Ayağının altındaki nedir?" **denilecek. İbrahim (as.) de bakacak ve kana bulanmış bir sırtlan görecek. Hemen ayaklarından tutulup cehenneme atılacak."**[23]

İZAH

Hz. İbrahim'in babası **Âzer,** putperest idi ve aynı zamanda put ustası idi. **Hz. İbrahim**'in bütün ısrarlarına rağmen bu inancından vazgeçmemişti. **Hz. İbrahim,** müşrik dahi olsa babasına olan şefkat duygularını hiç kaybetmemişti. Her şeye rağmen babasının bağışlanması için duâlar ediyordu. Onun yaptığı duâlar, Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilmektedir. **Hz. İbrahim**'in babası için yaptığı duânın aslı şudur:

"Babamı bağışla; çünkü o gerçekten sapıklardan oldu. Yeniden diriltilme gününde beni rüsvay etme!"[24]

Ancak **Hz. İbrahim**'in bu duâyı, babasına vermiş olduğu bir sözden dolayı yaptığı da âyetlerde belirtilmektedir:

"İbrahim'in, babasının bağışlanması için yaptığı duâya gelince, bu sadece onun berikine *(daha sağlığında)* ***vermiş bulunduğu bir söze dayanıyordu. Ama ona berikinin, Allah'ın düşmanı olduğu açıklandığı zaman*** *(İbrahim)* ***ondan hemen kopup uzaklaştı. Zaten İbrahim çok ince ruhlu, yumuşak huylu biriydi"***[25]

Başka bir âyette de **Hz. İbrahim,** babasına vermiş olduğu bu söz; ***"Rabbimden seni bağışlamasını isteyeceğim... Ümit ederim ki duâm, Rabbim tarafından cevapsız bırakılmayacaktır"***[26] şeklinde ifâde edilmektedir.

---

[23] **Buharî**, Enbiyâ, 8; Tefsir, 26/1.

[24] Şuara, 86-87.

[25] Tevbe, 114.

[26] Meryem, 47-48.

Mümtehine sûresinde de; **"İbrahim, babasına;** *'Senin için (Allah'tan) bağışlama dileyeceğim. Ama senin adına Allah'tan herhangi bir şey elde etmek benim elimde değil'* **demişti"**[27] buyurulmaktadır.

İşte bu âyetler, kıyâmet günü **Hz. İbrahim**'in babasını korumaya çalışmasının sebebini ortaya koymaktadır. Özellikle **Hz. İbrahim** için **Tevbe** sûresinde geçen; *"O çok ince ruhlu, yumuşak huylu biriydi"* ifâdesi de, dikkate değer görülmelidir.

Bütün bunlara rağmen Yüce Mevlâ, **Âzer**'i bağışlamadı. Çünkü o, müşrik olarak yaşadı ve müşrik olarak öldü. Allah'ın bir insanı bağışlaması ise, ancak iman şartı ile mümkündür. Bununla birlikte Peygamberini de mahzun etmemek için **Âzer**'i, son derece çirkin, pis kokulu, kana bulanmış bir yaratığa çevirecek, böylece **Hz. İbrahim**'in ondan nefret etmesini sağlayacak, onun şefkatini nefrete dönüştürecek ve o da babasından iğrenip uzaklaşacaktır.

Hadisteki; **"Kıyâmet günü Hz. İbrahim babasını toz-toprak içinde ve kararmış bir hâlde bulacaktır"** ifâdesi, isim zikredilmeden âyetlerde de geçmektedir:

"Bazı yüzler o gün toz-toprakla kapanacak. Onları her yanı kuşatan bir karanlık kaplayacak. İşte onlar, günahkâr kâfirlerdir."[28]

Buna mukabil başka bir âyette; *"Güzel işler yapanların yüzlerini ne bir kararma, ne de bir zillet gölgeler"* buyurulmaktadır.[29]

Bazı âlimler, metin tenkidinden hareketle bu hadîsin sıhhatinden şüphe ederler. **Hz. İbrahim**'in, Allah'ın vadinden dönmediğini zaten bildiğini, buna rağmen babasının o halini, hadisteki ifâdesiyle "**rezalet**"le tavsifinin makul olmayacağını gösterirler. Ayrıca bu hadîsin, yukarıda zikredilen **Tevbe** sûresinin 114. âyetinin zâhirine de aykırı düştüğünü iddia ederler. Bu âyette **Hz. İbrahim**'in, **"babasının düşmanı olduğu açıklandığı zaman ondan hemen kopup uzaklaştığı"** ifâde edilmektedir. Halbuki hadiste kıyâmette

---

[27] Mümtehine, 4.

[28] Abese, 40-42.

[29] Yunus, 26.

bile hala ondan uzaklaşmadığı, aksine onun affı için gayret gösterdiği söylenmektedir. Bu durum, âyete aykırı düşmektedir.

Ancak müfessirlerin, **Hz. İbrahim**'in babasından ne zaman kopup uzaklaştığı konusundaki farklı görüşleri hatırlatılarak, bu iddianın haklı olmadığı ve hadîsin sıhhatinden şüphe edilmemesi gerektiği ileri sürülür. Nitekim bazı müfessirlere göre, **Hz. İbrahim** dünyada iken ve babasının müşrik olarak öldüğünü görünce artık ondan kopmuştur. Buna mukabil bazıları da kıyâmet günü babasının sûreti değiştirilip artık tamamen ümidini kesince ondan kopacağını söylerler.

Bu iki görüşü tevhid eden üçüncü bir görüş de şudur: **Âzer** müşrik olarak ölünce, **İbrahim** onun için istiğfarı terk ederek ondan koptu. Ama kıyâmet günü onu görünce tekrar şefkat duyguları kabaracak ve Allah'a başvuracak, fakat sûretinin değiştirildiğini görünce tamamen ümidini kesecek ve ebediyen ondan kopacak.

Bazıları da **Hz. İbrahim**'in, onun kâfir olarak öldüğünden tam emin olmadığını, ama hadiste belirtildiği gibi kıyâmette onun sırtlana dönüştürüldüğünü görünce, artık küfründen emin olarak ondan kopup uzaklaşacağını söyler.

Kaldı ki Allah'ın, Peygamber'ini rezil etmeyeceği şeklindeki va'di de, hiç şüphesiz iman şartına bağlıdır.[30]

---

[30] Bkz., **İbn Hacer**, IX, 449.

الفرع الثالث

في ذكر ما اشتركا فيه

و فيه خمسة أنواع:

نوع أول

3- CENNET VE CEHENNEM HAKKINDA MÜŞTEREK RİVÂYETLER

a) Cennetle Cehennemin Tartışması[1]

٨١٠٩ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «تحاجَّت الجنَّةُ والنار ، فقالت النارُ : أُوثِرْتُ بالمتكبِّرين والمتجَّبرين ،وقالت الجنةُ:فمالي لا يدخلني إلا ضعفاءُ الناس وسَقَطُهم ؟ – زاد في رواية :وغرَّتهم – فقال الله عز وجل للجَنة:أنت رحمتي،أرحمُ بك مَن أشاء من عبادي ، وقال للنَّار : إنما أنتَ عَذابي ،أُعذِّبُ بك من أشاءُ من عبادي،ولكل واحد منهما مَلْؤها ، فأما النار: فلا تمتلئ حتى يضع رجلَه– وفي رواية: حتى يضع الله تبارك وتعالى رِجْلَهُ – فتقول :قطْ قط قَطْ ، فَهُنالكَ تمتلئ ، ويُزوَى بعضُها إلى بعض، ولا يظْلِمُ الله منْ خَلقْه أحدا، وأمَّا الجنة فإن الله يُنشيءُ لها خلقا ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري قال : « أختصمت الجنةُ والنار إلى ربِّهما ، فقالت الجنة : يا ربِّ ما لَها لا يدخلها إلا ضعفاءُ الناس ، وسَقَطُهم ؟ وقالت النار فقال الله للجنة : أنْت رحمتي ، وقال للنار : أنت عذابي أُصيبُ بك من أشاء ، ولكلّ واحدة منهما ملؤها، فأما الجنة ، فإن الله لا يظْلِمُ منّ خلْقه أحدا ، وإنه يُنْشئ للنار من يشاء ، فيُلْقَوْن فيها ، فتقول : هل من مزيد ؟

---

[1] **"Cennet ve Cehennem Hakkında Müşterek Rivâyetleri"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları da **İbnu'l-Esîr** koymamıştır. O sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye beş kısma ayırmıştır. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

ويلقون فيها ، فتقول : هل من مزيد ، حتى يضع قدمه فيها ، فتمتلئ ، ويُزْوَى بعضها إلى بعض ، وتقول : قطْ قَطْ قطْ ».

وله في أخرى : وكان كثيرا ما يقفهُ أبو سفيان الحميري ، أحد رواته ، قال : يقال لجهنَّم، هل امتلأت ؟ وتقول : هل من مزيد ؟ فيضع الرب قدمه عليها ، فتقول : «قط قط».

ولمسلم بنحو الأولى ، وانتهى عند قوله : « ولكل واحدة منهما ملؤها ».

وقال في رواية : « فمالي لا يدخلني إلا ضعفاء النّاس وسَقَطُهم وغرّتهم ؟ ». وفي آخره : «فأما النار فلا تمتلئ حتى يضع قدمه عليها ، فهنالك تمتلئ ، ويزوى بعضُها إلى بعض ». وأخرجه الترمذي نحو الأولى.

8.109- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennetle cehennem tartıştılar. Cehennem;

"- *Ben kibirliler ve zorbalar için tercih edildim*" dedi. Cennet ise;

"- *Ne oluyor ki, bana sadece insanların zayıfları ve düşükleri* – *bir rivâyette safları sözcüğü de ilâve edilir-* ***geliyor?*" dedi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, cennete;**

"- *Sen benim rahmetimsin; kullarımdan dilediğim kişilere senin vasıtanla rahmet ederim*" buyurdu. Cehenneme de;

"- *Sen de benim azabımsın; kullarımdan dilediğim kişilere senin vasıtanla azap ederim*" dedi. Sonra (ikisine birden);

"- *Her ikiniz de dolacaksınız!*" dedi. Ama cehennem, bir türlü dolmak bilmedi; tâ ki Allah Teâlâ ayağını üzerine koyuncaya kadar! Allah, üzerine ayağını koyunca da;

"- *Yeter! Yeter! Yeter!*" diye inledi. İşte o zaman cehennem doldu ve ağzı birbirine kavuştu. Şüphesiz Allah, mahlûkatından hiç kimseye zulmetmez.

Cennete gelince, Allah onun için yeni bir halk yaratır."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Cennet ve cehennem, Rablerine şikâyette bulundular. Cennet;

"- Ey Rabbim! Ne oluyor ki bana sadece insanların zayıfları ve düşükleri geliyor?" **dedi. Cehennem de** (söyleyeceğini) **söyledi.[3]**

Bunun üzerine Allah, cennete;

"- Sen benim rahmetimsin!" **buyurdu. Cehenneme de;**

"- Sen de benim azabımsın; dilediğim kişilere senin vasıtanla bela veririm" **dedi. Sonra** (ikisine birden);

"- Her ikiniz de dolacaksınız!" **dedi.**

Cennete gelince, şüphesiz Allah mahlûkatından hiç kimseye zulmetmez. Cehennem için de dilediği kişileri yeniden yaratır ve onlar cehenneme atılırlar. Buna rağmen cehennem;

"- Daha yok mu?" **diye haykırır. Tekrar insanlar oraya atılırlar, ama o yine;**

"- Daha yok mu?" **diye bağırır. Nihayet Allah, ayağını onun üzerine koyar, böylece cehennem ve iki ucu birbirine kavuşur. O sırada da cehennem;**

"- Yeter! Yeter! Yeter!" **diye haykırır.**

Buharî'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Bu hadîsin râvîlerinden biri olan **Ebû Süfyan el-Himyerî[4]**, hadîsi mevkûf olarak en çok rivâyet edendir. Onun rivâyeti şöyledir:

"Cehenneme;

---

[2] **Buharî**, Tefsîr, 50/1; Tevhîd, 25; **Müslim**, Cennet, 13/34-36; **Tirmizî**, Cennet, 22/2561.

[3] **Câmiu'l-Usûl**'de cehennemin ne söylediği belirtilmemektedir. Muhtasar geçilen bu ifâde, hadîsin diğer rivâyetlerinde açıklanmaktadır. Ancak **Buharî**'nin matbu nüshasında; **"yani ben kibirlilere tahsis olundum"** ifadesi yer almaktadır.

[4] **Ebû Süfyan, Saîd b. Yahya b. Mehdî el-Himyerî el-Cüblâî el-Vâsıtî**: 112-202/730-817. Vasıtlı sika muhaddislerdendir. Ma'mer b. Râşid ve Süfyan b. Hüseyin'i dinlemiş, kendisinden de Yakub ed-Devrakî ve İbn Ebî Şeybe rivâyet etmiştir. Sikadır; hadîsi **Buharî** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

"- Doldun mu?" **diye sorulur. O da;**

"- Başka yok mu?" **diye bağırır. Bunun üzerine Allah, üzerine ayağını koyar ve o da;**

"- Yeter! Yeter!" **der.**

Müslim'in, ilk rivâyete benzer diğer bir rivâyeti daha vardır, ama bu rivâyet; **"Her ikiniz de dolacaksınız!"** cümlesine kadardır.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde, cennetin; **"Acaba bana neden insanların sadece zayıfları, düşükleri ve safları geliyor?"** dediği kaydedilir. Bu rivâyetin sonunda da; **"Allah ayağını koymadıkça cehennem dolmaz, ancak o zaman dolar ve uçları birbirine kavuşur"** cümlesi vardır.

Tirmizî de hadîsi ilk rivâyet gibi tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, müteşâbih hadîslerdendir. Hadîsteki ifâdelerin gerçek mahiyeti ve delâleti konusunda çok az şey söylenebilmiştir. Çünkü cennet ve cehennemin idrâk sahibi olup konuşmaları, Allah'ın ayağını cehennemin üzerine koyması gibi hususlar, dünyadaki tabiat kanunları çerçevesinde ve akıl yoluyla izahı yapılabilecek şeyler değildir. Bu konuda daha önce geçen 8064 ve 8072 numaralı hadîslere ve izahlarına da bakılmalıdır.

Bu münasebetle asıl dikkat çekilmesi gereken hususun, cennete ve cehenneme girecek olan insanların vasıfları olduğu kanaatindeyiz. Cennete girecek olanların, dünyada zayıf ve düşük görülen, saf, yani kötülük bilmeyen insanlar olmalarına mukabil; cehenneme girecek olanlar zorba ve mütekebbir insanlardır.

٨١١٠ـــ (م ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :
«احتجَّتْ الجنة والنار ، فقالت النار : فيَّ الجبَّارون ، والمتكبِّرون وقالت الجنةُ : فيَّ ضعفاء النَّاسِ و مساكينُهم، فقضى بينهما : أنَّكِ الجنةُ رحمتي ، أرحمُ بكِ مَنْ أشاء ، وأنَّكِ النَّارُ عذابي أُعذِّبُ بك من أشاء ، ولكليكما عليَّ مِلؤها ». أخرجه مسلم مُدْرجا على حديث

قبله لأبي هريرة في نحو معناه ، ولم يذكر من أوله إلى قوله: « احتجت الجنة والنار » فقط.

وهذا الذي أوردناه هو ما أورده الحميديُّ في كتابه ، وزَعَمَ أنَّه الذي أورده البرقاني وأبو مسعود الدمشقي.

8.110- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennetle cehennem tartıştı. Cehennem;

***"- Zorbalar ve kibirliler bendedir"* dedi. Cennet de;**

***"- İnsanların zayıfları ve yoksulları da bendedir"* dedi.**

Bunun üzerine Allah, aralarını hükme bağladı ve cennete;

***"- Sen ey cennet, benim rahmetimsin; dilediğim kişilere senin vasıtanla rahmet ederim"* buyurdu. Cehenneme de;**

***"- Sen de ey cehennem, benim azabımsın; dilediğim kişilere senin vasıtanla azap ederim"* dedi. Sonra** (ikisine birden);

***"- Her ikinizi de doldurmak benim işimdir!"* dedi.**[5]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Müslim,** az önce geçen Ebû Hureyre hadîsine ek olarak tahric etti. Ancak başından **"Cennetle cehennem tartıştılar"** cümlesine kadar olan kısmı zikretmedi.[6]

Bu, **Humeydî**'nin, eserinde kaydettiği bir ifâdedir. Onun iddiasına göre de, bunu bu şekilde zikreden el-Berkanî ile Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'dir.

٨١١١ـــ (خ م ت ـــ حارثة بن وهب رضي الله عنه) سمعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ألا أخبركم بأهل الجنة؟ كلُّ ضعيف مُتَضَعَّف لو أقسم على الله لأبره. ألا أخبركم بأهل النار؟ كل عُتُل جوَّاظ مستكبر**».

---

5 **Müslim**, Cennet, 13/2847.

6 Bu cümle **Câmiu'l-Usûl**'de, yukarıda tercümesi verildiği şekilde geçmektedir. **Müslim**'de ise; **"ondan sonrasını zikretmedi"** denmektedir. Doğrusu, **Müslim**'in dediğidir.

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. ولمسلم في رواية : « **ألا اخبركم بأهل الجنة** ؟ قالوا : بلى.. وذكره ، وكذلك في أهل النَّار ، قالوا : بلى ». وله في أخرى مثله ، وقال في ذكر أهل النار : «**كلُّ جوّاظ زَنيم متكبّر**».

8.111- Hârise b. Vehb, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Size cennet ehlini haber vereyim mi? Zayıf ve insanlar tarafından da zayıf addedilen her insan! Ama eğer o Allah'a yemin edecek olsa, Allah mutlaka onun yeminini doğru çıkarır. Size cehennem ehlini de haber vereyim mi? Hakka düşmanlıkta şiddetli, gözünü mal hırsı bürümüş cimri ve kibirli her insan."[7]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de;

"- **Size cennet ehlini haber vereyim mi?"** diye başlar, ashâb;

"- Buyur!" dediler diye devam eder... Cehennem ehli için de aynı soruyu sordu, ashâb yine **"Evet"** dedi diyerek aynı şekilde devam eder...

Müslim'in buna benzer diğer bir rivâyetinde de cehennem ehli için **"Gözünü mal hırsı bürümüş cimri, kuyruklu soysuz ve kibirli her insan"** demiştir.

İZAH

"Cevvâz" kelimesi; pinti, eli hayra gitmeyen, gözünü mal hırsı bürümüş, cimri, hayırsız, merhametsiz kişi demektir. Buna kısa boylu ve şiş göbekli adam; iri-yarı ve böbürlenerek yürüyen adam manası da verilmiştir.

"Utull"; sert, kaba, katı, bâtıl iddiasında düşmanlığı şiddetli, fanatik adam demektir.

---

[7] **Buharî**, Tefsîr, 68/1; Edeb, 61; Eymân, 9; **Müslim**, Cennet, 13/46-47.

"Zenîm" de; doğru olmadığı halde bir kavme veya kişiye intisap eden, ona takılan, kuyruklu, soysuz anlamına gelir.

Hadîsin izahı için 8095 ve 8097 numaralı hadîslere ve izahlarına da bakılmalıdır.

نوع ثان

b) Mü'minlerin Cehennemdeki Hâli

٨١١٢ــ (م ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أمَّا أهلُ النارِ الذين هم أهلها، فإنهم لا يموتون فيها ولا يحيَون، ولكن ناس أصابتهم النارُ بذنوبهم – أو قال :بخطاياهم – فأماتت هم إماتة، حتى إذا كانوا فحْما أُذن بالشفاعة، فجيء بهم ضبائرَ ضبائرَ فبُثُّوا على أنهار الجنة، ثم قيل: يا أهل الجنة، أفيضوا عليهم، فينبتون نبات الحبَّةِ في حميل السيْل**، فقال رجل منَ القوْم كأنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد كان بالبادية». أخرجه مسلم.

8.112- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"(Ebedî) **cehennemlik olanlar orada ne ölür, ne de hayat bulurlar! Ama günahları** –veya hataları- **sebebiyle cehenneme düşen insanları ise ateş öldürecektir. Onlar yanıp kömür haline geldikten sonra, kendileri için şefâat izni verilecek ve guruplar halinde getirilip cennet nehirlerine atılacaklar. Sonra cennettekilere;**

"- Ey cennet ehli; onlara su dökün!" **denecek. Onlar da sel yatağında biten otlar gibi yeniden canlanacaklar."**

Bunu dinleyenlerden biri; "Rasûlullah (as.) sanki bâdiyede yaşamış gibi konuşuyor" dedi.[8]

---

[8] **Müslim**, İman, 82/306.

İZAH

"Cehennemliklerin ne öleceği, ne de yaşayacağı" ifâdesi Kur'ân-ı Kerîm'de de ifâde edilmektedir.

"Küfredenler için cehennem ateşi vardır; orada ne hayatlarına son verilip öldürülürler, ne de üzerlerindeki azapları hafifletilir!"[9]

"Cehennemde insanı ölüm her taraftan kuşatacak, ama bir türlü ölemeyecektir, çünkü kendisini daha zorlu bir azap beklemektedir."[10]

Buna yakın ifâdeler **Tâhâ, A'lâ** ve **Duhân** sûrelerinde de geçmektedir.[11]

İzahına çalıştığımız hadîste farklı bir hususa daha temas edilmekte ve günahkâr mü'minlerin cehennemde ölecekleri, sonra çıkarılıp hayat nehrine atılacakları ve yeniden canlanacakları ifâde edilmektedir. İzahında müşkülat görülen bu "**ölüm**" olayını **Nevevî** gerçek anlamda bir ölüm diye anlamakta, **Kadı Iyâz** ise buna hislerin iptâli anlamını vermektedir. Buna göre hadîsteki "**ölüm**" sözcüğü, mü'minler orada çektikleri ıstıraptan dolayı hissiz kalacaklar anlamındadır. Âyetlerde dünyadaki ölümden başka bir ölüm olmayacağının belirtilmesi, hadîsteki "**ölüm**" kelimesini hakiki ölüm diye anlamayı zorlaştırmaktadır.

٨١١٣ـــ (ت ـــ جابر بن عبد الله) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يُعذَّبُ ناس منْ أهل التوحيد في النار حتى يكونوا فيها حُمَما ، ثم تُدركهم الرحمة ، فيُخرَجون ، فيُطْرَحُون على أبواب الجنة ، قال : فيَرُشُّ عليهم أهلُ الجنة الماء ، فيَنْبُتون كما ينْبُتُ الغثاءُ في حَمالةَ السيَّل، ثم يدخلون الجنة** ». أخرجه الترمذي.

8.113- Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Tevhîd ehlinden bazılarına, cehennemde kömür haline gelinceye kadar azap edilecek. Sonra rahmet onlara yetişecek ve

---

[9] Fâtır, 36.

[10] İbrahim, 17.

[11] Tâhâ, 74; Duhân, 56; A'lâ, 13.

cehennemden çıkarılıp cennet kapılarına konacaklar. Cennet ehli de onların üzerine su dökecek ve onlar da sel yatağında biten çalı-çırpı gibi bitecekler, sonra da cennete girecekler."[12]

٨١١٤ـ (م ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إن قوما يخرَجون من النار يحترقون فيها إلا دارات وجوههم ، حتى يدخلون الجنة». أخرجه مسلم.

8.114- Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Yüz çevreleri hariç olmak üzere cehennemde yanan bir kavim oradan çıkarılıp cennete konacaktır."[13]

٨١١٥ـ (خ ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «يخلُصُ المؤمنون من النّار فيُحبَسُون على قنطرة بين الجنة والنار ، فيُقتَصُّ لبعضهم من بعض مظالم كانت بينهم في الدنيا ، حتى إذا هُذِّبوا ، ونقُّوا ، أُذنَ لهم في دخول الجنة ، فوالذي نفسُ محمد بيده لأحدُهمْ أهْدَى بمنزله في الجنة منه بمنزله كان في الدنيا ». أخرجه البخاري.

8.115- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Cehennemden çıkarılan mü'minler, cennetle cehennem arasındaki köprüde (bir müddet) **bekletilirler. Bu sırada dünyada iken aralarında cereyan etmiş olan haksızlıkların kısası yapılır. Nihayet tamamen temizlenip arındıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onlardan her biri cennetteki makamını, dünyadaki evinden daha kolay bulur."**[14]

---

12 **Tirmizî,** Cehennem, 10/2597.

13 **Müslim,** İman, 84/319.

14 Buharî, Muzâlim, 1; Rikak, 48.

İZAH

Bu hadîste, **Mahşer**'de hesaplar görüldükten ve herkes cennetteki veya cehennemdeki yerini aldıktan sonra, günahını çekip cehennemden çıkan insanlar arasında tekrar bir hesaplaşmanın cereyan edeceği ifâde edilmektedir. Bunun Kur'ân-ı Kerîm'de bir delili bulunmadığı gibi, aklî bir gerekçesini bulmak da oldukça zordur. Bununla birlikte bu durumu izah sadedinde bazı açıklamalar yapılır:

Kurtubî, "bunlar, yapılan kısasın hasenatlarını tüketmeyeceğini Allah'ın bildiği kişilerdir" der. **İbn Hacer,** bunların **A'râf**'takiler olabileceğini söyler. Buradaki hesaplaşma, birbirlerine karşı kalplerinde duydukları bazı menfî duyguların izâlesi manasına da hamledilebilir.

Hadîste sözü edilen köprü, cennetle cehennem arasında ve **Sırat**'ın dışında bir köprü olabileceği gibi, **Sırât**'ın cennet tarafındaki uzantısı da olabilir.

٨١١٦ــ (خ م ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**يدخل أهْلُ الجنة الجنَّةَ ، وأهلُ النَّارِ النَّارَ ثم يقول : انظروا مَنْ وجدتم في قلبه مثقالَ حبَّة من خرْدَل من إيمان فأخرِجُوه ، فيُخرَجون منها حُمَما قد امتُحِشُوا فيُلقَوْن في نهر الحياة – أو الحيا – فيَنْبُتون فيها كما تنبتُ الحبَّةُ إلى جانب السَّيْل ، ألم ترَوْها كيف تخرُج صفراءَ ملتوية** ». هذا لفظ مسلم ، وعند البخاري « **فيُخرَجون منها قد اسودُّوا** » وقال : « **من خردل من خير** ».

8.116- Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girer. Sonra (Allah);

"- Bakın, kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan herkesi oradan çıkarın!" **buyurur. İnsanlar, yanmış ve kömür haline gelmiş olarak oradan çıkarılıp hayat** –veya haya- **nehrine atılırlar; orada**

sel kenarında biten otlar gibi biterler. Siz o otların nasıl sapsarı ve kıvrılmış olarak çıktıklarını görmediniz mi?"[15]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in lafzıdır.

Buharî'de ise; **"simsiyah oldukları halde oradan çıkarılırlar"** şeklindedir. **"Hardal tanesi kadar iman"** yerine de **"hardal tanesi kadar hayır"** cümlesi vardır.

نوع ثالث

c) Cehennemden Çıkan Mü'minin Hâli

٨١١٧– (خ م – جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «يَخْرُجُ من النار قومْ بالشفاعة ، كأنَّهم الثَّعاريرُ ، قلنا : ما الثَّعاريرُ ؟ قال : الضغابيس».

وفي رواية : «إن الله يُخرِجُ ناسا من النار فيدخلهم الجنة» .

وفي أخرى : « إن الله يُخْرِجُ قوما من النار بالشفاعة ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.117- Câbir b. abdullah, Hz. Peygamber;

"Şefâat sayesinde bir kısım insanlar, '*Seârîr*' şeklinde cehennemden çıkarlar" dedi. Biz;

"- *Seârîr* nedir?" diye sorduk.

"- *Dağâbîs*'tir" dedi."[16]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: **"Şüphesiz Allah bir kısım insanları cehennemden çıkarıp cennete sokacak."**

Başka bir rivâyet de şöyledir:

---

[15] **Buharî**, İman, 15; Rikak, 51; **Müslim**, İman, 82/304.

[16] **Buharî**, Rikak, 51; **Müslim**, İman, 85/317-18.

"Şüphesiz Allah, bir kısım insanları şefâatle cehennemden çıkaracak."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bu hadîsin **Buharî**'deki rivâyetinde; "***Seârîr* nedir?**" sorusunu, râvîlerden **Hammâd**'ın **Amr b. Dînâr**'a sorduğu ve "***Dağâbîs*'tir**" cevabını da **Amr**'ın verdiği kaydedilmektedir. Hatta rivâyetin devamında; "**Amr b. Dînâr'ın dişleri dökülmüştü** (bu yüzden harfleri iyi telaffuz edemiyor, üç noktalı *se* ile *şın* harfini birbirine karıştırıyordu)" denmektedir.

Seârîr; körpe salatalık demektir.

Dağâbîs de; acur sebzesinin küçük parçalarına denir. Kuşkonmaz otuna benzer bir nebat olduğu da söylenmiştir. **İbrahim el-Harbî**, *Garîbu'l-hadîsi*'nde; parmak büyüklüğünde bir bitki olduğunu ve cehennemden çıkan insanların zayıflık ve küçüklüklerinden dolayı buna benzetildiğini söylemektedir. **Dâvûdî** de; sinekten büyük bir kuş çeşidi olduğu kanaatindedir.

Hadîsteki bu ifâde, cehennemliklerin cehennemden çıktıkları sıradaki hâllerini değil, hayat suyu ile bitmeye başladıkları zamandaki hâllerini ifâde için yapılan bir teşbihtir.

٨١١٨ــ (خ د ت ــ عمران بن حصين رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «يَخرُجُ قوم من النار بشفاعة محمد صلى الله عليه وسلم ، فيدخلون الجنَّة يُسمَّون الجَهَنَّميِّين». أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.

8.118- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir kısım insanlar Muhammed'in (as.) şefâati ile cehennemden çıkıp cennete girecekler. Bunlara '*Cehennemlikler*' adı verilecek."[17]

---

[17] **Buharî**, Rikak, 51; **Ebû Davud**, Sünnet, 23/4740; **Tirmizî**, Cehennem, 10/2600.

٨١١٩ـ (خ ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «يخرُجُ من النار قوم بعدما مسَّتهم منها سفعٌ ، فيدخلون الجنة فيُسمِّيهم أهلُ الجنة: الجهنميِّين ». أخرجه البخاري.

8.119- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Bir kısım insanlar, kendilerine cehennem ateşi dokunduktan sonra siyaha yakın kırmızı bir renkte oradan çıkıp cennete girecekler. Cennet ehli onlara *'Cehennemlikler'* adını verecekler."[18]

نوع رابع

d) Allah'ın Rahmetiyle Cennete Girenler

٨١٢٠ـ (خ ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «يخرُجُ من النَّار أربعة ، فيُعْرَضون على الله عز وجل ، فيلتَفتُ أحدُهم فيقول : أي ربِّ ، إذ أخرجتني منها فلا تُعدْني فيها ، فينجيه الله منها ». أخرجه مسلم. قال الحميديُّ : وزاد البرقاني في هذا الحديث : « ثم يؤمَر بهم إلى النار فيلتفت... » وذكر الحديث.

8.120- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Dört kişi cehennemden çıkarılıp Azîz ve Celîl olan Allah'a arz edilir. Bunlardan biri;

"- *Ey Rabbim; beni çıkardığın o yere bir daha sokma!"* diye niyaz eder. Yüce Allah da onu cehennemden kurtarır."[19]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** tahric etti. **Humeydî** şöyle dedi:

---

[18] **Buhari**, Rikak, 51; Tevhîd, 25.

[19] **Müslim**, İman, 84/321.

"Berkanî bu hadîse; **'Sonra onlara cehenneme dönmeleri emredilir, bunun üzerine biri Allah'a döner...'** cümlesini de ekledi."

٨١٢١ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ رجلين ممَّن يدخل النارَ يشتدُّ صياحهما فيها ، فيقول الله تعالى : أخرجوهما ، ثم يقال لهما : لأي شيء اشتدَّ صياحكما ؟ فيقولان : فعلنا ذلك لترحَمَنا ، فيقول : أن رحمتي لكما : أن تنطلقا فتُلقيا أنفسكما في النار حيث كنتما ، فينطلقان ، فيلقي أحدُهما نفسه في النار ، فيجعلها الله عليه بردا وسلاما ويقوم الآخر ، فلا يُلقي نفسه، فيقول له الربُّ تبارك وتعالى : « ما مَنَعَك أن تُلقي نفسَكَ كما ألقى صاحبُك نفسه ؟ فيقول : ربِّ ، إني لأرجو أن لا تعيدَني فيها بعدَ أنْ أخرجتني منها ، فيقول الربُّ تبارك وتعالى : لك رجاؤك ، فيدخلان معا الجنة برحمة الله ». أخرجه الترمذي.

8.121 Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cehenneme girenlerden iki adamın feryatları çok şiddetli olacak, bunun üzerine Yüce Allah;

"- *Onları çıkarın!*" buyuracak. Sonra onlara;

"- *Neden böyle feryat ediyordunuz?*" denecek. Onlar da;

"- *Bize merhamet edesin diye böyle yaptık*" diyecekler. Bunu üzerine Yüce Allah;

"- *Benim size merhametim, gidip kendinizi cehennemde bulunduğunuz yere atmanızdır*" buyuracak. Onlardan biri gidip kendisini cehenneme atacak; Allah da ateşi ona soğuk ve selâmet kılacak. Diğeri ise cehennemin başında dikilecek, kendini atmayacak. Yüce Allah ona;

"- *Arkadaşının kendisini attığı gibi, neden sen de kendini atmadın?*" diye soracak. Adam da;

"- *Ey Rabbim! Beni oradan çıkardıktan sonra bir daha oraya sokmayacağını ümit ediyorum*" diyecek. Allah Teâlâ da;

"- Umduğuna nâil olacaksın" **buyuracak ve Allah'ın rahmetiyle ikisi birlikte cennete girecekler."**[20]

نوع خامس

e) Cehennemden En Son Çıkan Adam

٨١٢٢— (خ م ت — عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إنّي لأعْلَمُ آخرَ أهلِ النار خرُوجا منها ، وآخرَ أهل الجنة دخولا الجنة : رجل يخرجُ من النار حبوا ، فيقول الله له : اذهبْ فادْخُل الجنة ، فيأتيها ، فيخيَّل إليه أنها ملأى ، فيرجع فيقول: يا ربّ ، وجدتُها ملأى ، فيقول الله عزّ وجل : اذهبْ فادخل الجنةَ ، قال : فيأتيها ، فيُخيَّل إليه أنها ملأى ، فيرجع فيقول : يا ربّ وجدتُها ملأى ، فيقول الله عز وجل له : اذهب فادخل الجنة، فإن لك مثلَ الدنيا ، وعشرة أمثالها ، أو إنّ لك مثلَ عشرةِ أمثال الدنيا ، فيقول: أتسْخَرُ بي – أو أتضحك بي – وأنت الملك ؟ قال : فلقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ضَحِكَ حتى بدَتْ نواجذُه، فكان يقال: ذلك أدنى أهل الجنة منزلة ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إني لأعرف آخرَ أهل النار خروجا من النار: رجُل يخرجُ منها زحْفا ، فيقال له : انطلق فادخل الجنة ، قال فيذهب فيدخل الجنة ، فيجد الناسَ قد أخذوا المنازل، فيقال له: أتذكر الزمان الذي كنتَ فيه؟ فيقول: نعم، فيقال له: تمنَّ، فيتمنَّى، فيقال له: لك الذي تمنَّيتَ، وعشرةُ أضعاف الدنيا، فيقول: أتسخر بي وأنت الملك؟ قال: فلقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يضحك حتى بدت نواجذُه». وفي رواية الترمذي مثل هذه التي لمسلم.

8.122- Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

---

[20] Tirmizî, Cehennem, 10/2599. Rivâyetin senedi zayıftır.

"Ben, cehennemden en son çıkacak ve cennete en son girecek olan kişiyi biliyorum. O, cehennemden emekleyerek çıkacak, Yüce Allah kendisine;

"- Git, cennete gir!" **diyecek. O da cennete gelecek, ama cennetin dolu olduğunu görüp dönecek ve;**

"- Ya Rabbi; ben cenneti dolmuş buldum" **diyecek. Azîz ve Celîl olan Allah tekrar;**

"- Git, cennete gir!" **diyecek. Tekrar gelecek, ama yine cennetin dolu olduğunu görecek ve tekrar dönüp;**

"- Ya Rabbi; cenneti dolmuş buldum" **diyecek. Azîz ve Celîl olan Allah tekrar;**

"- Git, cennete gir! Sana orada dünya kadar ve dünyanın on misli kadar *–veya sadece sana dünyanın on misli kadar-* ***yer vardır"*** **diyecek. Bunun üzerine adam;**

"- Sen yegâne Melik olduğun halde benimle alay mı ediyorsun? *–veya eğleniyor musun?-"* diyecek.

Râvî der ki:

"Vallahi ben Rasûlullah'ın (as.), azı dişleri görünecek derecede güldüğünü gördüm. (Ashab arasında) bu, cennet ehlinin en alt derecesindeki adamdır deniyordu."[21]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ben, cehennemden en son çıkacak olan kişiyi tanıyorum. O, cehennemden sürünerek çıkacak, kendisine;

"- Git, cennete gir!" **denecek. Adam gidip cennete girer, ama orada insanların makamlarına yerleştiğini görür. Adama;**

"- Geçmişte içinde bulunduğun zamanı hatırlıyor musun?" **denilir. O da;**

"- Evet" **der.**

---

[21] **Buharî**, Rikak, 51; Tevhîd, 36; **Müslim**, İman, 83/308-309; **Tirmizî**, Cehennem, 10/2595.

"- Öyleyse, ne istersen dile!" **denilir. Adam da dilekte bulunur. Müteâkiben kendisine;**

"- Dilediğini her şey sana verilecek, ayrıca dünyanın on katı da verilecek" **denilir. O zaman adam;**

"- Sen yegâne Melik olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?" **der.**

Hadîsin râvîsi şöyle dedi:

"Vallahi ben Rasûlullah'ın (as.), azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm."

Tirmizî'nin rivâyeti de, **Müslim**'in bu rivâyeti gibidir.

İZAH

Hadîste, cehennemden en son çıkan kişiye, dünyanın on misli kadar bir yer verileceği ifâde edilmektedir. Bunun zâhirî manası, cennette ona, uzunluğu, genişliği ve alanı itibariyle dünyanın on misli genişliğinde bir yer verileceğidir. Ancak bunun zâhirî manasıyla anlaşılmasının doğru olmadığını zannediyoruz. Çünkü bu dünyanın on misli büyüklüğünde bir yerde tek başına yaşamanın çok keyifli olmadığı açıktır. Belki burada insanın duyduğu mutluluk, refah ve rahatlık; aklın idrâk edebileceği bir genişlik ve huzur ortamı kastedilmiş olabilir. Yani bütün dünyanın sahibi ve mâliki olmanın verdiği keyif, mutluluk, güven ve güç duygusunun on katına sahip olacaktır.

٨١٢٣ــ (م ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الجنةَ رجل ، فهو يمشي مرّة ، ويكبُو مرّة ، وتسْفَعُهُ النار مرة ، فإذا ما جاوزها التفتَ إليها ، فقال : تبارك الذي نجّاني منْك، لقد أعطاني الله شيئا ما أعطاه أحدا منَ الأوّلين والآخرين ، فترفَعُ له شجرة، فيقول : : يا ربِّ أدنني من هذه الشجرة فلأستظِلَّ بظلِّها ، وأشربَ من مائها ، فيقول الله عزَّ وجل : يا ابن آدمَ لعلّي إن أعطيتُكها سألتني غيرها ؟ فيقول : لا ، يا ربِّ ويعاهدُهُ أن لا يسأله غيرَها ، قال: وربّه عزَّ وجل يعْذِرُه ، لأنه يرى ما لا صبر له عليه ، فيُدْنيه منها ، فيَستَظِلُّ بظلها ، ويشربُ من

مائها ، ثم تُرفعُ له شجرة هيَ أحسن من الأولى ، فيقول : أي ربِّ ، أدنني من هذه لأشرب منَ مائها ، وأستظلَّ بظلّها ، لا أسألُكَ غيرَها ، فيقول : يا ابنَ آدمَ ، ألم تعاهدني أنْ لا تسألَني غيرَها ؟ فيقول : لعلّي إن أدْنيتُك منها سألتني غيرَها ؟ فيُعاهدُهُ أن لا يسألَهُ غيرها ، وربُّه تعالى يَعْذرُه ، لأنه يرى ما لا صَبْرَ له عليه، فيدنيه منها ، فيستظلُّ بظلّها ، ويشرب من مائها ، ثم تُرفعُ له شجرة عند باب الجنة ، وهي أحْسَنُ منَ الأُولين ، فيقول : أي ربِّ أدْنِي من هذه لأستظلَّ بظلّها ، وأشرب من مائها ، لا أسألكَ غيرها ، فيقول : يا ابنَ آدمَ ألم تعاهدني أن لا تسألني غيرها ؟ قال : بلى ، يا ربِّ هذه لا أسألك غيرَها – وربّه عز وجل يعذرُه ، لأنه يرى ما لا صبر له عليه ، فيدنيه منها، فإذا أدناه منها سمع أصواتَ أهل الجنة ، فيقول : أي ربِّ أدخلنيها ، فيقول : يا ابنَ آدمَ ، ما يصْريني منك ، أيرْضيكَ أن أُعطيَكَ الدنيا ومثلَها معها ؟ قال : يا ربِّ ، أتستهزئ مني وأنتَ ربُّ العالمين؟ فضحكَ ابن مسعود فقال :ألا تسألوني ممَّ أضحكُ ؟ فقالوا : ممَّ تَضْحكُ ؟ فقال : هكذا ضَحكَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : ممَّ تَضْحَكُ يا رسول الله ؟ فقال : منْ ضحك ربِّ العالمين ، حين قال أتستهزئ مني وأنتَ ربُّ العالمين ؟ فيقول : إني لا أستهزئ منك ، ولكني على ما أشاءُ قادر». أخرجه مسلم. وهذا الحديث هكذا أ0خرجه الحميديُّ وحدَه في أفراد مسلم ، والذي قبله في المتفق، وقال : إنما أفردناه للزيادة التي فيها.

8.123- Abdullah b. Mes'ûd, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Cennete en son giren insan, bazen yürüyerek, bazen yere kapaklanarak, bazen de ateş yüzünü yalar bir şekilde gelir. Cehennemi tamamen geçince, dönüp ona bir daha bakar ve;

***"- Beni senden kurtaran Allah'ın şânı ne yücedir! Allah bana evvelkilerden ve sonrakilerden hiç kimseye vermediğini verdi"* der.**

Sonra adama bir ağaç gösterilir. Adam;

***"- Ya Rabbi! Beni şu ağaca yaklaştır da onun gölgesinde serinleneyim, suyundan içeyim"* der. Azîz ve Celîl olan Allah da;**

***"- Ey Âdem oğlu! Bu isteğini sana verecek olsam, arkasından belki başka bir şey daha istersin?"* buyurur. Adam;**

"- Hayır, ya Rabbi!" der ve başka bir şey istemeyeceğine dair söz verir. Bunun üzerine Rabbi onun bu isteğini makûl görür; çünkü o, sabredemeyeceği bir şeyi görmüştür. Onu hemen ağaca yaklaştırır. Adam bir müddet ağacın altında gölgelenir, suyundan içer. Sonra adama, bundan daha güzel bir ağaç gösterilir. Dayanamaz ve;

"- Ya Rabbi! Beni ona yaklaştır da suyundan içeyim ve gölgesinde dinleneyim. Senden bundan başka bir şey istemeyeceğim" der. Allah;

*"- Ey Âdem oğlu! Daha önce benden başka bir şey istemeyeceğine söz vermemiş miydin? Şimdi oraya da yaklaştırsam, belki başka bir şey daha istersin?"*der. Adam, başka bir şey istemeyeceğine söz verir. Rabbi de onun bu isteğini mazûr görür; çünkü o sabredemeyeceği bir şeyi görmüştür. Hemen ona yaklaştırır. Adam bir müddet onun gölgesinde dinlenir ve suyundan içer. Sonra ona cennetin kapısında, önceki iki ağaçtan da güzel bir ağaç gösterilir. Yine dayanamaz ve;

"- Ya Rabbi! Beni ona yaklaştır da gölgesinde dinleneyim ve suyundan içeyim. Artık senden, başka hiçbir şey istemeyeceğim" der. Allah;

"- Ey Âdem oğlu! Hani başka bir şey istemeyeceğine söz vermiştin!" der. Adam ise;

"- Evet, ya Rabbi! Ama bu sondur, bundan sonra başka bir şey istemeyeceğim" der. Azîz ve Celîl olan Rabbi onun bu isteğini de mazûr görür; çünkü o sabredemeyeceği bir şeyi görmüştür. Hemen ona yaklaştırır. Adam orada cennet ehlinin seslerini duyunca;

"- Ya Rabbi, beni oraya sok!" diye yalvarır. Allah da;

"- Ey Âdem oğlu! Acaba benden isteklerin nasıl son bulur? Sana dünya kadar ve yanında da onun bir misli kadar daha bir yer versem razı olur musun?" der. Bunun üzerine adam;

"- Ya Rabbi; sen âlemlerin Rabbi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?" der.

Bu sırada hadîsi rivâyet eden İbn Mes'ûd güldü, sonra da;

"- Neden güldüğümü niye sormuyorsunuz?" dedi. Yanındakiler;

"- Neden gülüyorsun?" diye sorunca da, şu cevabı verdi:

"- Rasûlullah (as.) da böyle gülmüştü. Ashâb, kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, neden güldünüz?" diye sorduklarında, şöyle demişti:

"- Âlemlerin Rabbinin gülmesinden dolayı. Adam; ***'Sen âlemlerin Rabbi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?'*** **dediğinde, Allah güler, sonra da şöyle söyler:**

"- Şüphesiz ben seninle alay etmiyorum, ama ben dilediğim her şeyi yapmaya kadirim."[22]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Humeydî bu hadîsi bu şekilde, sadece **Müslim**'in rivâyeti olarak, bundan önceki hadîsi de müttefekun aleyh olarak zikretti ve; *"ihtivâ ettiği ziyâdelerden dolayı bu iki hadîsi ayırdık"* dedi.

٨١٢٤— (م — أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ أدنى أهل الجنة منزلة : رَجُل صرَف الله وجهه عن النار قِبَلَ الجنة ، ومثّلَ له شجرة ذاتَ ظلٍّ، فقال: أيْ ربِّ ، قرِّبني من هذه الشجرة لأكونَ في ظلّها**... » وساق الحديث بنحو حديث ابن مسعود ، ولم يذكر : « **فيقول : يا ابن آدم ، ما يَصْرِيني منك ؟**.. » إلى آخر الحديث.

وزاد فيه : « **ويُذكِّره الله ، سَلْ كذا وكذا ، فإذا انقطعتْ به الأماني ، قال الله : هو لك وعشرةُ أمثاله ، قال : ثم يدخل بيته ، فتدخل عليه زوجتاه من الحور العين ، فيقولان : الحمد لله الذي أحياك لنا ، وأحيانا لك ، قال : فيقول : ما أُعطيَ أحد مثل ما أُعطيتُ** ».

أخرجه مسلم هكذا عقيب حديث ابن مسعود. وقال الحميديُّ في كتابه : إن مسلما لم يذكر من هذا الحديث إلا إلى قوله : «**لأكون في ظلها**» و الذي رأيته في كتاب مسلم هو ما ذكرتُه ، ولعلّ ذلك لم يكن في كتابه.

---

[22] **Müslim**, İman, 83/310.

8.124- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cennette en alt mevkide bulunan adamın yüzünü Allah önce cehennemden cennete doğru çevirir, sonra uzakta gölgeli bir ağaç timsâli gösterir. Adam;

"- Ya Rabbi! Beni o ağaca yaklaştır da gölgesinde kalayım" **der...**

Sonra hadîsi, İbn Mes'ûd hadîsi gibi sevk eder. Yalnız bu rivâyette, Allah'ın; **"Ey Âdem oğlu! Acaba benden isteklerin nasıl son bulur?"** cümlesinden itibaren hadîsin sonuna kadar olan kısmı yoktur. Ama bu hadîste şu fazlalık görülmektedir:

"Allah ona, *'Şunu da iste! Şunu da iste!'* **diye hatırlatır. Adamın istekleri bittikten sonra Allah;**

"- Bütün isteklerin ve onların on mislisi de senindir" **buyurur. Sonra adam** (cennetteki) **makamına gider. Yanına hûrîlerden olan iki zevcesi gelir ve;**

"- Seni bizim için, bizi de senin için ihyâ eden Allah'a hamd olsun!" **derler. Bunun üzerine adam;**

"- Bana verilenin benzeri, asla kimseye verilmemiştir" **der.**[23]

RİVÂYETLER

Müslim bu hadîsi bu şekilde, İbn Mes'ûd hadîsinin peşinden tahric etti.

Humeydî, kitabında şöyle dedi:

"Müslim bu hadîsi, sadece; **"Şu ağaca yaklaştır da gölgesinde kalayım"** kısmına kadarını tahric etti. Ama **Müslim**'in kitabında ise hadîsi, yukarıda kaydettiğim şekilde gördüm. Belki de bu, **Müslim**'in kitabında yoktu."

---

[23] **Müslim**, İman, 84/311.

الباب الرابع

من كتاب القيامة:

في رؤية الله عز وجل

قد تقدَّم فيما مضى من هذا الكتاب أطراف في جملة أحاديث تتضمن ذكر الرؤية، وإنما أوردنا هاهنا أحاديث انفردت بذكر الرؤية ، وجعلناها في آخر : « كتاب القيامة » لأنها الغاية القصوى في نعيم الآخرة ، والدرجة العليا من عطايا الله الفاخرة، بلَّغنا الله منها ما نرجوه.

D- YÜCE ALLAH'I GÖRMEK

İçinde Allah'ı görmekle ilgili cümlelerin de yer aldığı bazı hadîsler, bu bölümün daha önceki kısımlarında geçmişti. Burada ise sadece Allah'ı görmekle ilgili olan hadîsleri topladık ve bunu da Kitabu'l-Kıyâme'nin son bâbı yaptık. Allah'ı görmek, âhiret nimetlerinin nihâî gâyesidir ve Allah'ın iftihar vesilesi olan lütuflarının en üst derecesidir. Allah bizleri, ümid ettiğimiz o gâyeye ulaştırsın!

٨١٢٥ـ (خ م ت د ـ جرير بن عبد الله رضي الله عنه) قال : كُنَّا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنظرَ إلى القمر ليلةَ البدر ، وقال : **إنكم ستَرَوْنَ ربكم عيانا ، كما ترون هذا القمر ، لا تضامون في رؤيته، فإن استطعتم أن لا تُغْلَبوا عن صلاة قبل طلوع الشمس وقبل غروبها ، فافعلوا، ثم قرأ : {وسبِّح بحمد ربِّكَ قبلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وقَبْلَ الغُروب}** [ق : ٣٩]. أخرجه البخاري ومسلم والترمذي ، وأخرجه أبو داود ، وقال : « **ليلةَ أربَع عشرة** ».

8.125- Cerîr b. Abdullah anlatıyor:

"Dolunaylı bir gecede Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyorduk; aya baktı ve;

"- **Şu ayı gördüğünüz gibi, şüphesiz Rabbinizi de açıkça göreceksiniz; O'nu görmek hususunda birbirinize eziyet etmeyeceksiniz. Eğer güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kaçırmamaya gücünüz yeterse, bunu yapın!"** buyurdu.

Sonra Hz. Peygamber; ***"Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini hamd ile tesbih eyle!"***[1] âyetini okudu. [2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti. Yalnız **Ebû Davud "dolunaylı gece"** yerine, **"ayın on dördü"** dedi.

İZAH

Mü'minlerin âhirette Allah'ı göreceklerine dair bazı rivâyetler daha önce geçmişti. Bu bölümde de müstakil olarak bu konu ile ilgili rivâyetler görülecektir.

Müslüman âlimler, âhirette mü'minlerin Allah'ı görecekleri konusunda müşterek bir kanâate sahiptirler. Mü'minlerin cennette Allah'ı görecekleri konusunda icma edilmekle birlikte, henüz cennete girmeden, **Mevkıf**'de iken Allah'ı görüp göremeyecekleri konusu ise tartışmalıdır. Her ne kadar daha önce geçen 7.974 numaralı hadîste, mü'minlerin cennete girmeden önce de Allah'ı görecekleri ifâde edilmekte ise de, özellikle **Mu'tezile** bunu mümkün görmez. Buna karşılık **Hattâbî**, Allah'ı kıyâmette görmenin, cennette görmekten ayrı bir şey olduğunu; kıyâmette görmenin bir imtihân, cennette görmenin ise bir ikrâm olduğunu söyler.[3]

Mü'minlerin kıyâmette Allah'ı göreceklerine dair olan rivâyetlerin yaklaşık yirmi sahâbeden gelmiş olması münasebetiyle bunlar manevî mütevatir derecesinde görülür. Ayrıca; ***"O gün bazı***

---

[1] Kaf, 39; Tâhâ, 130.

[2] **Buharî**, Mevâkît, 16, 26; Tefsir, 50/1; Tevhîd, 24; **Müslim**, ; **Ebû Davud**, Sünnet, 20/4729; **Tirmizî**, Cennet, 16/2551.

[3] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 279; XV, 385-88.

yüzler, Rablerine bakarken mutlulukla parlayacaktır"[4] âyeti ile; ***"O gün onlar Rablerinden mahrum bırakılacaklar"***[5] âyeti ve; ***"Güzel iş yapanlara daha güzeli vardır ve bir de fazlası vardır"***[6] âyeti de, mü'minlerin âhirette Allah'ı göreceklerine delil kabul edilir. Son âyetteki **"fazlası"** ile kastedilenin, muhtemelen Allah'ı görmek olduğu zannedilmektedir.

Allah'ın asla görülemeyeceğini iddia edenler ise, Hâlik'ı mahlûka, Allah'ı maddî varlıklara benzetmekten sakınmak gerekçesine dayanırlar ve bunun asla doğru olamayacağını ileri sürerler. Ayrıca ***"Gözler O'nu idrâk edemez"***[7] âyeti ile, **Hz. Musa** hakkındaki; ***"Beni göremezsin"***[8] âyetlerini de iddialarına delil olarak gösterirler.

Âhirette Allah'ın görüleceğini ileri sürenler ise, bu âyetlerin dünya hayatında iken Allah'ı görmekle alâkalı olduğunu, bunun ise asla mümkün olmadığını, buna mukabil âhirette Allah'ın görülmeyeceğini ifâde eden hiçbir delilin bulunmadığını ifâde ederler.

Kıyâmet günü, hemen her konuda olduğu gibi, görme olayının da dünya şartlarından çok daha farklı bir hüviyet kazanacağına şüphe yoktur. Kaldı ki dünyada bile çıplak gözle göremediklerimizi gözlük, dürbün ve mikroskop yardımıyla görebilmekteyiz. Bir damla kandaki binlerce canlı varlığı, küçük bir DNA'daki incelikleri görebilmekteyiz. Perdenin gerisini görmemiz mümkün olmamasına rağmen radarla ve ültrason cihazlarıyla onları da görebilmekteyiz. Hâsılı görmenin şartları değişince, bugün bile bazı şeyleri görebiliyoruz. Dünyada bile bunlar mümkün iken, buradaki tabiat kanunlarının tamamen değişeceği bir âlemde Allah'ı görebilmenin mümkün olmayacağını söylemek, Allah'ın kudretinden de şüphe etmek anlamına gelir.

---

[4] Kıyâmet, 22-23.

[5] Mutaffifîn, 15.

[6] Yunus, 26.

[7] En'âm, 103.

[8] A'râf, 143.

٨١٢٦ـ (ت د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن ناسا سألوا النبي صلى الله عليه وسلم قالوا: « يا رسولَ الله ، هل نرى ربَّنا يومَ القيامة ؟ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل تضارُّونَ في القمر ليلةَ البدر؟** قالوا : لا يا رسولَ الله ، قال: **هل تضارُّون في الشمس ليس دونها سحاب؟** قالوا: لا، قال رسول الله: **فإنكم كم ترونه كذلك**». أخرجه أبو داود. وأخرجه الترمذي ، وليس في أوله : « أن ناسا سألوا النبي صلى الله عليه وسلم » ولا قوله : «**ليس دونها سحاب** ». وقال الترمذي : وقد روي مثل هذا الحديث عن أبي سعيد، وهو صحيح. وهذا الحديث طرف من أول حديث قد أخرجه البخاري ومسلم والترمذي ، وهو مذكور في «الباب الثاني » من هذا الكتاب.

8.126- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:
"İnsanlar Hz. Peygamber'e sordular:
"- Ey Allah'ın Rasûlü; kıyâmet günü Rabbimizi görecek miyiz?"
"- Dolunaylı bir gecede ayı görmekte sıkıntı çeker misiniz?"
"- Hayır, ey Allah'ın Rasûlü!"
"- Bulutsuz bir günde güneşi görmekte sıkıntı çeker misiniz?"
"- Hayır!"
"- Hiç şüphesiz Rabbinizi de öyle (rahatça) **göreceksiniz."**[9]

RİVÂYETLER
Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde ise, baş taraftaki; **"İnsanlar Hz. Peygamber'e sordular"** cümlesi ile; **"Bulutsuz bir günde"** cümlesi yoktur.

Tirmizî şöyle dedi: "Bu hadîse benzer bir hadîs Ebû Saîd'den de rivâyet edilmiştir ve o da sahîhtir."

Bu hadîs, **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî**'nin müştereken rivâyet ettikleri bir hadîsin baş tarafından bir bölümdür; o rivâyet de bu bölümüm ikinci bâbında geçmişti.[10]

---

[9] **Tirmizî**, Cennet, 17/2554; **Ebû Davud**, Sünnet, 20/4730

[10] Bkz., hadîs no; 7.974-75.

٨١٢٧ــ (د ــ أبو رزين العقيلي رضي الله عنه) قال : قلت : يا رسول الله ، أ كلّنا يرى ربّه مُخْلِيًا به يوم القيامة ؟ قال : نعم ، قلت : وما آية ذلك في خلقه ؟ قال : يا أبا رزين ، أ ليس كلّكم يرى القمر ليلة البدْر مُخْلِيًا به؟ قلت: بلى قال: فالله أعظمُ إنّما هو خَلقٌ من خلق الله ــ يعني القمر ــ فالله أجلّ و أعظم». أخرجه أبو داود.

8.127- Ebû Rezîn el-Ukaylî'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyâmet günü hepimiz tek tek Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordum.

"- Evet" dedi.

"- Yaratıklarında buna bir alâmet var mı?" dedim.

"- Ya Ebâ Rezîn! Dolunaylı bir gecede hepiniz tek tek ayı görmüyor musunuz?" diye sordu.

"- Evet" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:

"- Allah her şeyden daha büyüktür."[11]

٨١٢٨ــ (م ت ــ صهيب [الرومي] رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إذا دخل أهلُ الجنّة الجنة ، يقول تبارك وتعالى : تريدون شيئا أزيدُكم ؟ فيقولون : ألم تُبيِّضْ وجوهَنا ؟ ألم تُدخلنا الجنةَ وتنجّنا من النار ؟ قال : فيكشف الحجابَ ، فما أُعطوا شيئا أحبَّ إليهم من النظر إلى ربِّهم تبارك وتعالى ». زاد في رواية : ثم تلا هذه الآية : {للذين أحسنوا الحسنى وزيادة} [يونس : ٢٦]. أخرجه مسلم والترمذي.

8.128- Suheyb er-Rûmî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cennet ehli cennete girdiği zaman, Allah Teâlâ;

"- Size daha fazla bir şey vermemi ister misiniz?" **diye sorar. İnsanlar;**

"- Bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizleri cehennemden kurtarıp cennete sokmadın mı? *(Daha ne isteyeceğiz?)"* **diyecekler.**

---

[11] **Ebû Davud**, Sünnet, 20/4731. Hadîsin râvîlerinden **Vekî' b. Ades**'in güvenilirliği tartışmalıdır.

Bunun üzerine Allah perdeyi açar. Gerçekten o insanlara, Yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle bir ilâve vardır:

"Sonra Hz. Peygamber; ***'Güzel iş yapanlara daha güzeli vardır ve bir de fazlası vardır'*** âyetini okudu."[13]

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

٨١٢٩ــ (م ت ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : « سألت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : هل رأيتَ ربّك ؟ قال : نور ، **أنّى أرَاه** ؟ ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي عن عبد الله بن شقيق قال : « قلت لأبي ذر : لو رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم [لسألته ، فقال عمَّ كنتَ تسألُه ؟ قلت:] كنتُ أسألُه : هل رأيتَ ربّك؟ فقال: أبو ذر قد سألته ، فقال: **نور أنى أراه** ».

8.129- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) sordum:

"- Sen Rabbini gördün mü?"

"- O bir nûr; nasıl görebilirim?" dedi.[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin Abdullah b. Şakîk'ten rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Zer'e dedim ki:

"- Eğer Rasûlullah'ı (as.) görseydim, O'na mutlaka bir şey soracaktım."

"- Neyi soracaktın?"

"- O'na; *'Rabbini gördün mü?'* diye soracaktım."

---

[12] **Müslim**, İman, 80/297; **Tirmizî**, Cennet, 16/2552.

[13] Yunus, 26.

[14] **Müslim**, 78/291; **Tirmizî**, Tefsîr, 53/3282.

"- Onu ben sordum; **'O bir nûrdur; nasıl görürüm?'** dedi."

İZAH

Dünyada Allah'ı görmenin mümkün olup olmadığı, tartışılan konulardandır. **Mi'rac** hadîslerinde Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü ifâde eden hadîsler bulunduğu gibi, görmediğini ifâde eden rivâyetler de vardır. Bu itibarla bazı âlimler, Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü kabul ederken, bazıları da bunun imkânsız olduğunu söylerler. Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü kabul edenler de, bunun dünyada ve dünya kanunları çerçevesinde değil, **Mi'râc** esnasında, göklerde ve dünya şartlarının dışında gerçekleştiğini ileri sürerler. **İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Enes b. Mâlik, Ebû Zer, Ebû Hureyre, el-Hasan el-Basrî, Ahmed b. Hanbel** ve bir kısım **Eş'arî** kelamcıları Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğü kanaatindedirler. Âyette belirtildiği üzere **Hz. Musa**'nın da Allah'ı görmek istemesi[15], görülmesinin câiz olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü bir Peygamber'in, Allah hakkında câiz ve mümkün olmayan bir şeyi talep etmesinin asla söz konusu olamayacağı ileri sürülmüştür.

Buna mukabil başta **Hz. Âişe** olmak üzere bir kısım sahâbe ile bazı kelâm uleması da Hz. Peygamber'in Allah'ı görmediği kanaatindedirler. Delil olarak da bu konudaki hadîsleri ve ***"Gözler O'nu idrâk edemez, O gözleri idrâk eder. O, Latîftir, Habîrdir"***[16] âyeti ile ***"Beni göremezsin"***[17] âyetini gösterirler.

Şüphe yok ki insanların dünyada Allah'ı görmeleri söz konusu değildir. Ayrıca mevcut fizikî yapı ve mevcut kafa gözü ile Peygamberlerin de O'nu görmeleri herhalde mümkün değildir. Çünkü âyette de ifâde edildiği üzere Allah, latîftir, cisim değildir. Bu itibarla cisim olan bu göz, latîf olanı göremez. Ancak basiret gözü ile Allah'ı görmek mümkündür. Mana gözü ve ruh gözü de denilen basiret gözü, kesâfetin etkisinden kurtulup letâfet kazanır ve bu yolla

---

[15] A'râf, 143.

[16] En'âm, 103.

[17] A'râf, 143.

latîf olanı görebilir. Bu itibarla dünyada da Peygamberlerin **basar** ile değil, ama **basiret** ile Allah'ı görmeleri mümkündür.

٨١٣٠ـ (خ م ت ـ مسروق **[بن الأجدع]** رحمه الله) قال : « قلتُ لعائشة : يا أمتاه ، هل رأى محمد ربَّه ؟ فقال : لقد قفَّ شعري مما قلتَ ، أيْنَ أنتَ من ثلاث منْ حدَّثكهن فقد كذَب ، من حدَّثك أنَّ محمدا رأى ربَّه فقد كذَب ، ثم قرأتْ : **{لا تُدْرِكُهُ الأبصارُ ، وهو يُدرِكُ الأبصارَ وهو اللطيفُ الخبير}** [الأنعام : ١٠٣] : **{وما كان لبشر أن يُكلِّمَهُ الله إلا وحيا ، أو منْ وراء حجاب ، أو يرسلَ رسولا}** [الشورى : ٥١] ومن حدَّثك أنه يعلم ما في غد ، فقد كذَب ، ثم قرأتْ : **{وما تدري نفس ماذا تكسبُ غدا}** [لقمان : ٣٤] ومن حدَّثك أنه كتم ، فقد كذبَ ، ثم **قرأت {يا أيُّها الرسول بلِّغ ما أُنزلَ إليك من ربك...}** الآية [المائدة : ٦٧] ولكنَّه رأى جبريلَ عليه السلام في صورته مرتين ».

وفي رواية قال : قلتُ : لعائشة : « فأين قوله : **{ثم دنا فتدلّى ، فكان قاب قوسين أو أدنى}** [النجم : ٨ - ٩] ؟ قالت : ذاك جبريل عليه السلام ، كان يأتيه في صورة الرجل ، وإنَّه أتاه هذه المرة في صورته ، التي هي صورته ، فسدَّ الأفق ». وفي أخرى : ومن حدَّثك أنَّه يعلم الغيب ، فقد كذَب ، وهو يقول : لا يعلم الغيبَ إلا الله.

وفي أخرى : أن مسروقا قال : كنتُ متَّكئا عند عائشة ، فقالت : يا أبا عائشة ، ثلاثة من تكلَّم بواحدة منهنَّ فقد أعظم على الله الفرية ، قلتُ : ما هن ؟ قالت : من يزعم أن محمدا رأى ربَّه فقد أعظم على الله الفرية ، قال : وكنتُ متكئا فجلستُ ، فقلتُ : يأمَّ المؤمنين ، أنظريني ولا تُعْجليني ، ألَمْ يقل الله عز وجل : **{ولقد رآه بالأفق المبين}** [التكوير : ٢٣] ؟ **{ولقد رآه نزْلة أخرى}** [النجم : ١٣] ؟ فقالت : أنا أوَّلُ هذه الآية سأل عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : **إنما هو جبريل لم أره على صُورته التي خُلق عليها غيرَ هاتين المرتين ، ورأيته مُنبطا من السماء ، سادًّا عظَمُ خَلْقه ما بين السماء إلى الأرض** ، فقالت : أو لم تسمعْ أنَّ الله يقول : **{لا تُدْرِكُهُ الأبصارُ وهو يدرك الأبصارَ وهو اللطيف الخبير }** [الأنعام : ١٠٣] ؟ أولم تسمع أن الله يقول : **{وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحيا أم من وراء حجاب أو يرسل رسولا}** إلى قوله : **{علي حكيم}** [الشورى : ٥١] قالت : ومن

زَعَمَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كتم شيئا من كتاب الله فقد أعظم على الله الفرية والله تعالى يقول : {**يأيها الرسول بلّغ ما أُنزل إليك من ربّك وإن لم تفعل فما بلّغت رسالته**} [المائدة : ٦٧] قالت : ومن زعم أنه يخبر بما يكون في غد فقد أعظم على الله الفرية : والله تعالى يقول : « {**قل لا يعلم مَن في السموات والأرض الغيب إلا الله**} [النمل : ٦٥] ».

زاد في رواية : « قالت : ولو كان محمد كاتما شيئا مما أُنزل عليه لكتم هذه الآية : {**وإذ تقول للذين أنعم الله عليه وأنعمت عليه : أمسك عليك زوجك واتق الله، وتخفي في نفسك ما الله مُبديه ، وتخش الناسَ ، والله أحقُّ أن تخشاه**} [الأحزاب : ٣٧] ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري طرف منه عن القاسم عن عائشة قالت : « من زعم أن محمدا رأى ربّه فقد أعظم، ولكن قد رأى جبريل في صورته وخلقه سادا ما بين الأفق». وأخرج الترمذي الرواية التي أولها قال: «كنتُ متكئا عند عائشة». وقد أخرج الترمذي رواية لهذا الحديث بزيادة في أولها ، وهي مذكورة في تفسير (سورة النجم) من « كتاب تفسير القرآن » في حرف التاء.

8.130- Mesrûk b. el-Ecda' anlatıyor:

Hz. Âişe'ye şöyle dedim:

"- Anacığım! Muhammed Rabbini gördü mü?"

"- Bu söylediğin sözden tüylerin diken diken oldu. Kim şu üç şeyi söylerse, yalan söylemiş olacağından senin haberin yok mu?

1- Kim, Muhammed (as.) Rabbini gördü derse, muhakkak yalan söylemiştir." Sonra Hz. Âişe; ***'Gözler O'nu idrâk edemez, O gözleri idrâk eder. O, Latîftir, Habîrdir'***[18] âyeti ile ***'Allah insanla, ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından** (seslenerek), **yahut da bir elçi göndermek suretiyle konuşur...'***[19] âyetini okudu.

---

[18] En'âm, 103.

[19] Şûrâ, 51.

2- Her kim sana, yarın ne olacağını bildiğini söylerse, kesinlikle yalan söylemiştir." Sonra Hz. Âişe; ***'Hiçbir kimse, yarın ne kazanacağını bilemez'***[20] âyetini okudu.

3- Her kim sana, Rasûlullah'ın (as.) bir şeyi gizlediğini söylerse, kesinlikle yalan söylemiştir." Sonra da; ***'Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Aksi halde O'nun risâletini edâ etmiş olmazsın'***[21] âyetini okudu. Sonra da; "Ama O, Cibrîl'i, kendi sûretinde iki kez gördü" dedi.[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: "Hz. Âişe'ye;

"- O zaman; ***'Sonra yaklaştı, yanına geldi; aralarında iki yay mesafesi kalıncaya kadar, hatta daha da yakınına geldi'***[23] âyeti ne oluyor?" dedim.

"- O, Cibrîl (as.) idi. Cibrîl, O'na (daha önceleri) insan sûretinde gelirdi, o sırada ise kendi aslî sûretinde gelmiş ve ufku kaplamıştı" dedi.

Başka bir rivâyete göre; "Sana kim gaybı bildiğini söylerse, kesinlikle yalan söylemiştir; çünkü gaybı Allah'tan başkası bilmez" dedi.

Bir başka rivâyete göre de Mesrûk şöyle dedi:

"Hz. Âişe'nin yanında oturuyordum. Bana;

"- Ya Ebâ Âişe! Her kim şu üç şeyden birini söylerse, Allah'a büyük bir iftirâ atmış olur" dedi.

"- Nedir onlar?" deyince de;

---

[20] Lokman, 34.

[21] Mâide, 67.

[22] **Buharî**, Tefsîr, 5/7; 53/1; Bed'u'l-Halk, 6; Tevhîd, 4; **Müslim**, İman, 77/287-90; **Tirmizî**, Tefsîr, 7/3068.

[23] Necm, 8-9.

"- Kim, Muhammed (as.) Rabbini gördü diye iddia ederse, Allah'a büyük iftirâ etmiştir" diye söyledi. O sırada ben oturuyordum, bu söz üzerine hemen doğrulup oturdum ve;

"- Ey Mü'minlerin anası! Bana müsaade buyur, acele etme! Azîz ve Celîl olan **Allah;** ***'O'nu açık bir ufukta kesin olarak gördü'***[24] demedi mi? ***'O'nu bir kez de inişte gördü'***[25] buyurmadı mı?" dedim. Bunun üzerine dedi ki:

"- Bunu Rasûlullah'a (as.) bu ümmetin ilk defa soranı benim. Cevaben buyurdu ki:

"O ancak Cibrîl (as.) idi. O iki seferin dışında ben kendisini, Allah'ın yaratmış olduğu aslî sûreti ile hiç görmedim. Birinde gökten inerken, yaratılışının büyüklüğü ile yer ve gök arasını kaplamış olarak gördüm."

Sonra Hz. Âişe şöyle söyledi:

"- Sen, Yüce Allah'ın; ***'Gözler O'nu idrâk edemez, ama O gözleri idrâk eder. O, Latîftir, Habîrdir'***[26] dediğini duymadın mı? Allah Teâlâ'nın; ***'Allah insanla, ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından*** *(seslenerek),* ***yahut da bir elçi göndermek suretiyle konuşur...'***[27] buyurduğunu işitmedin mi?"

Hz. Âişe şöyle devam etti:

"- (İkincisi) her kim, Allah'ın Rasûlü, Allah'ın kitabından bir şey gizledi iddiasında bulunursa, Allah'a büyük iftirâ etmiş olur. Çünkü Allah Teâlâ; ***'Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Aksi halde O'nun risâletini edâ etmiş olmazsın'***[28] buyurmuştur."

Nihayet sözlerini şöyle tamamladı:

"- (Üçüncüsü de) her kim yarın ne olacağını haber verdiğini söylerse, Allah'a büyük iftirâda bulunmuştur. Çünkü Allah Teâlâ; ***'De***

---

[24] Tekvîr, 23.

[25] Necm, 13.

[26] En'âm, 103.

[27] Şûrâ, 51.

[28] Mâide, 67.

ki; yerde ve gökte olanlar gaybı asla bilemezler, onu sadece Allah bilir'[29] buyurmuştur."

Başka bir rivâyette de Hz. Âişe'nin şu sözü ilâve edilir:

"Şayet Muhammed (as.) kendisine indirilen âyetlerden birini gizleyecek olsaydı, şu âyeti gizlerdi:

"Hani sen bir zamanlar, Allah'ın kendisine lütufta bulunduğu ve senin de iyilik ettiğin kişiye; **'Eşini nikâhında tut ve Allah'tan kork!'** *demiştin; böylece Allah'ın yakında ortaya çıkaracağı şeyi içinde gizlemiştin. Çünkü insanların (ne düşüneceklerinden) çekiniyordun. Oysa çekinilmesi gereken yalnızca Allah'tır..."*[30]

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî ayrıca Kasım vasıtasıyla Hz. Âişe'den bu hadîsin kısa bir bölümünü de rivâyet etmiştir. Buna göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Kim Muhammed (as.) Rabbini gördü derse, en büyük (iftirayı) atmıştır. Ama O, Cibrîl'i kendi sûretinde ve yaratılışında, ufukların arasını kapatmış olduğu halde gördü."

Tirmizî de hadîsi, "Ben, Hz. Âişe'nin yanında oturuyordum" diye başlayan rivâyet gibi tahric etti.

Tirmizî hadîsi ayrıca baş tarafında bir ilâve ile de rivâyet etti, bu rivâyet de Kitabu't-Tefsîr bölümünde zikredilmiştir.[31]

İZAH

Hadîste Hz. Peygamber'in Cibrîl'i, kendi aslî yaratılışı ile iki defa gördüğü ifâde edilmektedir. bunlardan biri **Mi'râc** gecesi, ***Sidretü'l-müntehâ***'nın yanında, diğeri de dünyada, vahyin başlangıç döneminde gerçekleşmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere **Hz. Âişe**, Rasûlullah'ın (as.) Allah'ı görmediği kanaatinde idi. Âyetteki **"O'nu gördü"** ifâdesini de, Cibrîl'i gördü diye açıklamaktadır.

---

[29] Neml, 65.

[30] Ahzâb, 37.

[31] Bkz., hadîs no; 821.

ترجمة الأبواب التي أولها قاف و لم ترد في حرف القاف

(القصد في الأعمال) : في كتاب الإعتصام.

(القراءات) : في كتاب تلاوة القرآن.

(القران) : في كتاب الحج.

(قطع الطريق) : في كتاب الحدود.

(قص الشارب) : في كتاب الزينة.

(قتل كعب بن الأشرف) : في كتاب الغزوات.

(قتل ابن أبي الحُقَيق) : في كتاب الغزوات.

"KAF" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER:

Konunun Adı :	Bulunduğu Kitap:	Hadis No:
Kasd Fî'l-A'mâl	**İ'tisâm**	**84-101**
Kırâât	**Tilâvet**	**939-973**
Kırân	**Hac**	**1.389-1.395**
Kat'u't-Tarîk (Yol Kesmek)	**Hudûd**	**1.799-1.809**
Kassu'ş-Şârib (Bıyık Kesmek)	**Zînet**	**2.907-2.912**
Kâb B. Eşref'in Katli	**Ğazavât**	**6.059**
İbn Ebî'l-Hukayk'ın Katli	**Ğazavât**	**6.060-6.061**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الكاف

و يشتمل على أربعة كتب:
كتاب الكسب ، كتاب الكذب ، كتاب الكبر والعجب ، كتاب الكبائر.

(ك) *"kef" harfi:*

(ك) *"kef" harfi:*

الكتاب الأول

في الكسب والمعاش

1. KİTAB: **KESB VE MAİŞET** (Kazanç ve Geçim Yolları): **8,131-8,182**

الكتاب الأول

في الكسب والمعاش

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في الحث على الحلال واجتناب الحرام

100- KESB VE MAİŞET
(Kazanç ve Geçim Yolları)

I- HELÂL KAZANCA TEŞVİK VE HARAMLARDAN KAÇINMAK

٨١٣١ــ (م ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أيّها الناس ، إن الله طيِّب ، لا يقبلُ إلا طيبا ، وإنّ الله أمرَ المؤمنين بما أمر به المرسلين** ، فقال : {**يا أيّها الرُّسُلُ كلوا من الطيبات واعملوا صالحا إني بما تعملون عليم**} [المؤمنون : ٥١] وقال : {**يا أيّها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم**} [البقرة : ١٧٢) ثم ذكرَ الرجلَ يُطيل السَّفر ، أشعثَ أغْبَرَ ، يمدّ يديه إلى السماء : **يا ربِّ يارب ومطْعمه حرام ، ومشْرَبُهُ حرام ، وملبَسُهُ حرام، وغُذيَ بالحرام ، فأنّى يُستجَاب لذلك ؟** »

أخرجه الترمذي. وأخرجه مسلم ولم يذكر: «**الملبس**». وزاد رزين بعد قوله: «{**ما رزقناكم**}» وقال: {**أَنْفقوا من طيبات ما كسبتم ومما أخْرجنا لكم من الأرض، ولا تيمّمُوا الخبيث منه تنفقون**} [البقرة : ٢٦٧].

8,131- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Şüphesiz Yüce Allah temizdir ve temiz olan şeylerden başkasını kabul etmez. Yüce Allah mü'minlere,

Peygamberlere de emrettiği şeyi emretmiştir; *'Ey Peygamberler! Ancak temiz olan şeylerden yeyin ve sâlih amel işleyin; şüphesiz ben sizin yaptıklarınızı bilirim'*[1] **buyurmuştur.** *'Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yeyin!'*[2] **buyurmuştur."**

Râvî der ki:

"Sonra Hz. Peygamber, seferîliği uzayan, bu yüzden üstü-başı toza-toprağa bulanan ve ellerini göğe kaldırıp; **'ya Rabbi!.. ya Rabbi!..'** diye yalvaran birinden söz etti:

"Eğer bu insanın yediği haram, içtiği haram, giydiği haramsa, kısaca o haramla beslenmişse, böyle birinin duâsı nasıl kabul edilir?"[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. Hadîsi **Müslim** de tahric etmiş, ancak o **"giydiği haram"** lafzını kaydetmemiştir.

Hadîsi **Rezîn** de zikretmiştir. Yalnız onun rivâyetinde, Bakara sûresindeki âyetten sonra Hz. Peygamber'in; ***"kazandığınız temiz şeylerden ve sizin için topraktan çıkardığımız ürünlerden infâk edin!.. İnfâk edeceğiniz malların da, en kötülerini seçmeyin!"***[4] âyetini de okuduğunu kaydetmiştir.

İZAH

Bu bölümde kazanç ve maişet temini ile ilgili dinin öngördüğü temel ilkeler konusu ele alınacaktır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; öncelikle dünya ve içindeki bütün nimetlerin insan cinsi için yaratıldığını söylemek yanlış olmaz. Bir âyet-i kerîmede; ***"Allah'ın, kulları için çıkardığı zinetleri, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?"***[5] buyurulmakta, bütün bu nimetlerin insanlar için

---

[1] Mü'minûn, 51.

[2] Bakara, 172.

[3] **Müslim**, Zekât, 19/65; **Tirmizî**, Tefsîr, 3/2989.

[4] Bakara, 272.

[5] A'râf, 32.

yaratıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla insan, dünyanın bütün imkân ve nimetlerinden tabiî olarak yararlanır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bu nimetlerin helâl yoldan elde edilmesidir. İkinci bir husus, bu nimetlerin gereksiz yere israf edilmemesidir. Özellikle sosyal hayat ve insanî değerler açısından son derece önemli üçüncü bir ilke de, bu nimetlerden başka insanların da yararlanmasını sağlamaya çalışmaktır.

Yukarıdaki hadîste kazancın da, yenecek-içecek şeylerin de temiz olması ve helâl yoldan elde edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu husus, kazanç elde etmek konusunda İslâm'ın öngördüğü ana şartlardandır. Yukarıda zikredilen âyetlerde görüldüğü üzere bu şart, aynı zamanda bütün Peygamberler için de temel ilkedir. Binâenaleyh kazanç ve maişet temini konusunda günaha düşmemek için gelirini helâl yoldan sağlamak ve Yüce Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmak gerekir. Hadîs-i şerifte, yapılan duâların kabûlü için de bunun şart olduğu belirtilmektedir.

Her ne kadar bazı insanlarda âhireti tercih edip dünya nimetlerine önem vermemek gerektiği düşüncesi ağır basmakta ise de, dinin emri bu değildir. Hakikatte dünya da Allah'ın mülküdür, âhiret de!.. Allah'ın mülkünden dünyada da yararlanmak gerekir, lütfedilirse âhirette de.. Allah'tan her iki dünyayı da istemek gerekir. Nitekim bir âyet-i kerîmede Yüce Allah bize; ***"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, âhirette de güzellik ver!"***[6] diye duâ etmemizi tavsiye etmektedir. İslâm'ın dünyaya ve servete aşırı düşkünlüğü doğru bulmamasının temelinde ise, insanların tamamen dünyaya meyledip âhireti unutmaları endişesi yatmaktadır. Çünkü insan yaratılışı itibariyle ihtiras sahibidir; servete, uzun yaşamaya ve nefsî arzulara meyyâldir. Dünyanın zevk ve nimetleri onu cezp etmekte, kendisini daha çok dünyaya bağlamaktadır. İşte İslâm bir tarafta dünyanın çekiciliğini, öbür tarafta insanın dünyaya olan düşkünlüğünü göz önüne almış ve insandan fâni ve geçici olana kendisini teslim etmemesini, tercihini iyi yapmasını istemiştir. Bu şekilde dünyanın, tam bir sınav alanı olduğunu ortaya koymuştur.

---

[6] Bakara, 201.

Âhiretin dünyadan daha hayırlı olduğu ifâdesi, hem dünyanın fâni, âhiretin ebedî olduğu için ve hem de insanın ihtirasını ve dünyaya olan aşırı düşkülüğünü dengelemek içindir. Bir âyet-i kerîmede; *"Allah, verdiği nimetlerle sizi imtihan edecek"*[7] buyurulurken, diğer bir âyette de; ***"biz sizi korku ve açlık ile, mal, can ve mahsul eksikliği ile de imtihan edeceğiz"***[8] buyurulmaktadır. Dolayısıyla varlık da, yokluk da insan için bir imtihan vesilesidir.

٨١٣٢ـــ (خ ت ــ خولة الأنصارية رضي الله عنها) قالت: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إنَّ رجالا يتخوَّضون في مال الله بغير حق، فلهم النار يوم القيامة**».

أخرجه البخاري. وفي رواية الترمذي : « **إن هذا المال خضر حلْو ، منْ أصابه بحقِّه بورِك له فيه ، وربَّ متخوِّض فيما شاءت نفسُهُ من مال الله ورسولِه ليس له يوم القيامة إلا النار**».

8,132- Havle el-Ensâriye'den[9] rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bazı insanlar Allah'ın malını haksız şekilde elde etmeye çalışıyorlar. Kıyâmet günü bu mal, onlar için bir ateş olacaktır."[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Şüphesiz şu (dünya) **malı göz alıcıdır, tatlıdır. Kim onu hakkaniyetle elde ederse, kendisi için bereketli kılınır.** (Hakkaniyet

---

[7] Mâide, 48; En'âm, 165.

[8] Bakara, 155.

[9] **Havle bint Kays el-Ensâriyye**: Hanım sahabîlerdendir. Kendisinden Numan b. Ebî Ayyâş ez-Zurakî rivâyet etmiştir. Kaynakların ekserisinde onun Havle bint Sâmir'le aynı kişi olduğu söylenmiş, ama İbnu'l-Esîr bunun doğru olmadığını, ikisinin ayrı kişiler olduğunu ve Havle bint Kays'ın Hz. Hamza'nın karısı olduğunu kaydeder. Dünyanın tatlı olduğuna dair rivâyeti **Buharî** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[10] **Buharî**, Humus, 7; **Tirmizî**, Zühd, 41/2374.

ölçüsünü) **Allah ve Rasûlü'nün** (tayin ettiği) **mala, canının istediği şekilde el atan nice insan vardır ki, kıyâmet gününde bu mal onlar için sadece ateş olur."**

٨١٣٣ــ (خ م د ت س ــ **النعمان بن بشير** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول ــ وأهوى النعمان بإصبعيه إلى أذنيه ــ : « **إنَّ الحلال بيِّن ، وإن الحرام بيِّن ، وبينها أمور مشتبهات لايعلمهن كثير من الناس ، فمن اتقى الشبهات ، استبرأ لدينه وعِرْضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام ، كالراعي يرعى حول الحمى يَوشك أن يرتَعَ فيه ، ألا ولكلِّ ملك حمى ، إلا وإنّ حمى الله محارمُه ، ألا وإنَّ في الجسد مضغة ، إذا صلَحتْ صلَحَ الجسدُ كلُّه ، وإذا فسدت فسدَ الجسدُ كلُّه ، ألا وَهِي القلبُ** ». أخرجه البخاري ومسلم وأخرجه الترمذي إلى قوله: «**محارمه**». وأخرجه أبو داود إلى قوله: «**وقع في الحرام**».

ولأبي داود : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَ الحلالَ بيِّن والحرام بيِّن ، وبينهما أمور مشتبهات ، وسأضربُ لكم في ذلك مثلا : إن الله حمى حمى ، وإن حمى الله ما حرَّم ، وإنه مَنْ يرتَعْ حول الحمَى ، يُوشك أن يخالطه ، وإنَّه مَنَ يُخالط الرِّيبة يُوشكُ أن يجسُرَ** ».

وأخرج النسائي رواية أبي داود. وفي رواية « **الحلال بيِّن والحرام بيِّن ، وبينهما أمور مشتبهة، فمن ترك ما شبه عليه من الإثم، كان لما استبان عليه أترك ، ومن اجترأ على ما يشك فيه من الإثم أوشكَ أن يُواقع ما استبان والمعاصي حمى الله ومن يرتَع حول الحمى يُوشكُ أن يُخالطَهُ**».

8,133- Numan b. Beşîr, –bizzat şu kulaklarımla işittim anlamında parmaklarını kulaklarına götürerek- Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Şüphesiz helâl de bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında ise bazı şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu bunları (n hükmünü) **bilmezler. Kim şüpheli olan şeylerden sakınırsa, dinini**

ve ırzını korumuş olur. Her kim şüpheli şeylere dalacak olursa, neticede haramın içine düşebilir. Tıpkı sürüsünü bir korunun civarında otlatan çoban gibi... O, her an korunun içine düşebilir. Dikkat edin; her sultanın (girilmesi yasak olan) **bir korusu vardır. Şunu iyi bilin ki, Yüce Allah'ın** (girilmesi yasak olan) **korusu da haramlarıdır. İyi dinleyin!.. İnsan vücûdunda bir et parçası vardır; o sağlam olursa bütün vücût sağlam kalır, şayet o bozulursa bütün vücut bozulur. Bilin ki, o et parçası kalptir!.."**[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Hadîsi **Tirmizî; "...Allah'ın korusu da haramlarıdır"** cümlesine kadar, **Ebû Davud** da; **"...neticede haramın içine düşer"** cümlesine kadar olan kısmı tahric ettiler.

Ebû Davud'un bir rivâyeti de şöyledir:

"Şüphesiz helâl de bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında ise bazı şüpheli şeyler vardır. Ben bu konuyu size bir misâl ile anlatacağım: Şüphesiz Yüce Allah, bir koruyu muhafaza altına almıştır; Allah'ın korusu, haram kıldığı şeylerdir. Kim sürüsünü devamlı bu korunun civarında otlatırsa, onun içine düşebilir. İşte (hükmü) **şüpheli olan şeylere dadanan kişi, sonunda haramı işlemeye de cesaret bulabilir."**

Ebû Davud'un bu rivâyetini **Nesaî** de tahric etmiştir.

Bu hadîsin başka bir rivâyeti şu şekildedir:

"Helâl de bellidir, haram da bellidir. Bu ikisi arasında ise bazı şüpheli şeyler vardır. Günahlardan kendisine şüpheli gelen şeyleri terk eden, haramlığı açık olanları öncelikle terk eder. Günahlardan şüpheli olanlarını işleyen insan da, sonunda haramlığı açık olanların içine düşebilir. Ma'siyetler, Allah'ın korusudur; sürüsünü bu korunun civarında otlatan insan, günün birinde onun içine düşebilir."

---

[11] **Buharî**, İman, 39; Buyû', 2; **Müslim**, Müsâkât, 20/107-8; **Ebû Davud**, Buyû', 3/3329-30; **Tirmizî**, Buyû', 1/1205; **Nesaî**, Buyû', 2.

İZAH

Bu rivâyet, İslâm dininin karakteristik özelliğini aksettiren dört temel hadîsten biri kabul edilir. Bu yüzden son derece önemli bir hadîstir.

Hadîste geçen "**koru**" kelimesi; etrafı çevrilip muhafaza altına alınan yer demektir. İnsan ve hayvanın girmesi, otunun yolunması, ağacının kesilmesi yasaklanan, özel mülkiyet kapsamında sayılan yerdir. Hadîste Hz. Peygamber haramları işlemeyi, Allah'ın özel mülkiyetine tecavüz gibi görmüş, O'nun muhafaza altına aldığı alanı çiğnemek şeklinde değerlendirmiştir. Ancak burada "**koru**" kelimesini, daha çok haram olduğu açık olan şeyler için kullandığı ortadadır. Haramlığı veya helâlliği şüpheli olan şeyleri de, korunun hemen civarına benzetmiştir. Hükmü şüpheli olan şeyleri yapan insanları da, sürüsünü korunun etrafında otlatan çobana benzetmiş; nasıl ki sürünün her an korunun içine girme ihtimali varsa, hükmü şüpheli olan şeyleri yapan insanların da her an harama dalma ihtimâli vardır.

"**Şüpheli şeyler**"den maksat, hükmü açık ve belli olmayan şeylerdir. Bazı şeyler dinde açık olarak haram kılınmış, bazılarının helâl olduğu ifâde edilmiş, ama bazı şeylerin hükmü de belirtilmemiştir. Dünyadaki her şeyi tek tek sayıp hükmünü beyan etmek de, şüphesiz mümkün değildir. Kaldı ki her dönemde pek çok yeni şeyler de ortaya çıkabilecektir. Ayrıca şüphenin bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olması da muhtemeldir; yapılan işin dinî hükmü açık ve belli olmakla birlikte insan onu bilmeyebilir. Dolayısıyla bu işin hükmü, o insan için şüphelidir. Bunun yanında o şeyin hükmü dinde, herkesin bilebileceği tarzda açık beyan tarzında değil de, ancak ilim adamlarının anlayabileceği bir tarzda verilmiş olabilir. Hadîste geçen **"insanların çoğu onu bilmez"** cümlesi de bunu göstermektedir. Bu durumda o şeyin hükmü, en azından bazı kişiler için şüphelidir.

Harama ve günaha düşmemek için insanın ihtiyata da dikkat etmesi uygun olur. İşte hükmü şüpheli olan şeylerin haram olduğu iddia edilemese de, eğer zaruret yoksa ihtiyat prensibinin göz

önünde bulundurulması gerekir. Takva bunu gerektirir. Hadîste geçen; "**şüpheli gelen şeyleri terk eden, haramlığı açık olanları öncelikle terk eder**" cümlesi de bunu ifâde etmektedir. Başka bir hadîste de Hz. Peygamber; "**sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene sarıl!**"[12] buyurmuştur.

İlk rivâyette geçen; "**şüpheli şeylerden sakınan, dinini ve ırzını korumuş olur**" cümlesi, daha çok insanın ayıplanması ve kınanması ile ilgilidir. "**Din**" kelimesi ile, insanın dinî açıdan kusurlu görülüp ayıplanacağı, "**ırz**" kelimesi ile de, insanlarla olan ilişkilerinde ayıplanacağı kastedilmektedir. Devamlı şüpheli davranışlar sergileyen insanın, ayıplanma ve kınanmadan kurtulamadığı, bilinen bir gerçektir.

"**Şüpheli şeylere dalan, harama düşer**" cümlesi; şüpheli olan bir şeyi yapan insanın, haram işlemiş sayılacağı anlamında değildir. Böyle olsaydı, şüpheli şeyle haram arasında hiçbir farkın olmaması gerekirdi. Aksine bu cümle; insan, hükmü şüpheli olan şeyleri yapmayı âdet ve alışkanlık hâline getirirse, haramları işlemeye de cesaret kazanır veya dikkatsiz davranacağı için harama düşebilir demektir. Bunu dikkate alarak biz de cümleyi; "**şüpheli şeylere dalacak olursa, neticede haramın içine düşebilir**" diye tercüme ettik. Sondan bir önceki rivâyette geçen; "**şüpheli olan şeylere dadanan kişi, sonunda haramı işlemeye de cesaret bulur**" cümlesi de bunu teyîd etmektedir.

٨١٣٤ـــ (سلمان وابن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**الحلال ما أحلّ الله في كتابه ، والحرام ما حرّم الله في كتابه ، وما سكت عنه فهو مما عفا عنه ، فلا تتكلّفوه** ». أخرجه...

8,134- Selmân ve İbn Abbas, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ettiler:

"**Helâl, Allah'ın, kitabında helâl kıldıklarıdır. Haram da Allah'ın, kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında herhangi bir şey**

[12] **Buharî**, Buyû', 3.

söylemedikleri ise, bağışlanmıştır. Binâenaleyh tekellüf göstermeyiniz!"[13]

İZAH

Bu rivâyet sened açısından zayıf görülmüştür. Mevkûf olduğu da söylenmiştir. **Buharî** onun mahfuz olmadığını, **Ahmed b. Hanbel** ve **Yahya b. Maîn** münker, **Tirmizî** garîb olduğunu, **Ebû Hâtim** de hatalı ve mürsel bir rivâyet olduğunu söylemişlerdir. Ancak bir kısım âlimler bu manada bazı merfû rivâyetlerin bulunmasının, bu hadîsi de güçlendirdiği kanâatindedirler. Eğer sahîhse bu rivâyet, eşyada aslolanın mübahlık olduğunu ifâde etmektedir. *"Yüce Allah, yeryüzünde olan her şeyi sizin için yaratmıştır"*[14] âyeti de bu manadadır.

Hükmü haram ve helâl olan her şeyin Kur'ân'da zikredildiği cümlesini, ya âmm bir ifâdeyle veya geneli itibariyle diye anlamak gerekir. Yoksa haram ve helâl olan her şeyin tek tek Kur'ân'da sayıldığını ve onların dışında kalan şeylerin de bağışlananlar kapsamında olduğunu iddia etmek, isabetli olmasa gerektir. Hükmünü Hz. Peygamber'in beyan ettiği şeyler olduğu gibi, asırlar sonra ortaya çıkacak olan şeyler de vardır. Bu konudaki hükümler de, ilim adamlarının içtihatlarıyla ortaya çıkacaktır.

٨١٣٥ـ (خ ـ **المقدام بن معد يكرب** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**ما أكل أحد طعاما قط خيرا من أن يأكل من عمل يده، وإن نبي الله داود كان يأكل من عمل يده**». أخرجه البخاري.

8,135- Mikdâm b. Ma'dîkerib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[13] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs, **Tirmizî**, Libâs, 6/1726'dadır.

[14] Bakara, 29.

"Hiç kimse, kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın elçisi Davud (as.) da, kendi elinin emeğinden yerdi."[15]

İZAH

Bu rivâyet her şeyden önce insanın kendi maişetini kendisinin kazanması gerektiğini ifâde etmektedir. İnsan kendi geçimini kendisi sağlamalı, asalak olmamalı, başkasının sırtından geçinmemelidir. En hayırlı ve en helâl rızık da, insanın kendi çalışmasıyla elde ettiğidir.

٨١٣٦ــ (خ س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يأتي على الناس زمان لا يُبالي المرء ما أخذ منه : أمِنَ الحلال ، أم من الحرام ؟ » أخرجه البخاري والنسائي . وزاد رزين : « فإذ ذاك لا تجاب لهم دعوة».

8,136- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Öyle bir zaman gelecek ki, insanoğlu, aldığı bir şeyin helâlden mi, yoksa haramdan mı gelmiş olduğuna aldırmayacak."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Nesaî** tahric etti.

Rezîn de buna; **"o zaman gelince, artık insanların duâları da kabul edilmez"** cümlesini ekledi.

---

[15] **Buharî**, Buyû', 15.

[16] **Buharî**, Buyû', 7, 23; **Nesaî**, Buyû', 2.

الفصل الثاني

في المباح من المكاسب والمطاعم

و فيه ستة أنواع:

[النوع] الأول

في مال الأولاد والأقارب

II- MUBAH OLAN KAZANÇ VE YİYECEKLER

a- ÇOCUKLARIN VE YAKIN AKRABANIN MALI

٨١٣٧ـ (ت س د ــ **عائشة** رضي الله عنها) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ أطيبَ ما أكلتم من كسبكم ، وإنَّ أولادَكم من كسبكم** ». أخرجه الترمذي والنسائي.

وفي رواية أبي داود : عن عمارة بن عمير،عن عمته ،أنها سألت عائشة ، قالت : « في حجْري يتيم – تعني ابنَها – أفآكلُ من ماله ؟ فقالت عائشة : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ من أطيب ما أكل الرجلُ من كسبه ، وولدُه من كسبه** ».

وفي رواية : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **ولدُ الرجل من كسبه ، مِنْ أطيَب كسبه ، فكلوا من أموالهم** ». وأخرج النسائي هذه الرواية أيضا.

8,137- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yediğiniz şeylerin en helâli, bizzat kendi kazandıklarınızdır. Çocuklarınız da kendi kazandıklarınızdır."[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde Umâre b. Umeyr, halasından şöyle nakleder: "Hz. Âişe'ye sordum:

---

[1] **Tirmizî**, Ahkâm, 22/1358; **Ebû Davud**, Buyû', 79/3528-29; **Nesaî**, Buyû', 1.

"- Benim himâyemde bir yetim çocuk –oğlunu kastediyor- **var; ben onun malından yiyebilir miyim?"**

Hz. Âişe, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"İnsanın yediği şeylerin en helâl olanı, bizzat kendi kazandığıdır. Çocuğu da onun kendi kazancıdır."

Diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanın çocuğu, bizzat kendi kazandığı bir varlıktır ve onun en temiz kazancıdır. Binâenaleyh onların mallarından yiyebilirsiniz."

Bu rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

Hadîs, her şeyden önce insanın, kendi çalışıp kazandığı ile maişetini temin etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kazancın helâl olabilmesi için iştigal alanı ile kazanç yolunun da helâl olması gerekir.

Hadîste, çocukların da anne-babanın eseri olduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde aynı zamanda, çocukların mal ve mülkünün anne-babaya helâl olduğunu anlamına gelir. Bu durumda çocukların, gerektiğinde anne-babanın nafakasını da karşılamaları gerekir. Özellikle anne-baba fakir ve muhtaç ise, nafakasını temin etmek çocuklar üzerinde bir vecibedir.

٨١٣٨ــ (د ــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : « لما بايع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قامت امرأةَ جليلة ، كأنّها من نساء مُضرَ ، فقالت : يا رسولَ الله إنا كَلّ على آبائنا وأبنائنا وأزواجنا ، فما يَحلُّ لنا من أموالهم؟ قال : **الرطبُ تأكُلْنَه وتُهدينَهُ»**. أخرجه أبو داود ، وقال أبوداود : «الرَّطْبُ يعني به : ما يفْسُدُ إذا بقي ».

8,138- Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), kadınlarla bîat işini tamamlayınca, sanki Mudar kabilesi kadınlarına benzeyen uzun boylu güzel bir kadın ayağa kalktı ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz kadınlar babalarımızın, çocuklarımızın ve kocalarımızın sırtında bir yük olarak duruyoruz; acaba onların malları konusunda bizlere helâl olan şey nedir?"

Hz. Peygamber;

"- Size helâl olan, yaş üründür; onu hem yer, hem de hediye edebilirsiniz" buyurdu.[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti ve; "yaş üründen maksat, (uzun müddet) bekletilince bozulan (sebze türü) erzaktır" dedi.

İZAH

Burada kadınların, kocalarına, babalarına ve çocuklarına ait mallardaki tasarrufları üzerinde durulmaktadır. Bir kadın, kendi mülkiyetinde olmasa dahi bu mallar üzerinde tasarruf yetkisini hâizdir. Ancak hadîse göre buradaki maldan maksat, her nevi mal değildir; taze üründür, uzun müddet kaldığı takdirde bozulabilecek olan yiyecek maddeleridir. Hz. Peygamber döneminde insanların en çok ihtiyaç duyduğu mal da yenmek üzere temin edilen erzaktı. Bu itibarla hükmün o türlü mallara tahsisi tabii karşılanmalıdır. Esasen bir kadın ister kocasının, ister babasının veya babası ölmüşse kardeşinin evinde yaşasın, âile efradından biri olması hasebiyle, ihtiyaçlarının meşrû düzeyde karşılanmasından daha tabii bir şey olamaz. Âile reisinden her şey için tek tek izin alması da gerekmez. Bu konuda âile reisinin genel bir izni zaten var kabul edilir. Elbette ki bu konuda kadının da haddi aşıp israfa düşmesi makul değildir.

٨١٣٩ــ (خ م د س ــ **عائشة** رضي الله عنهما) قالت : قالت هندُ بنتُ عتبة لرسول الله صلى الله عليه وسلم : « إنَّ أبا سفيان رجل شحيح ، وليس يُعْطيني ما يكفيني ، وَوَلَدي ، إلا ما أخذتُ منه وهو لا يعلم ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **خُذي ما يكفيك بالمعروف** ».

---

[2] **Ebû Davud**, Zekât, 44/1686.

وفي رواية : «إنَّ أبا سفيان رجل مسيك هلْ عليَّ حرج أن أُطعِمَ من الذي له عيالَنا ؟ قال: لا، [إلا] بالمعروف». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

8,139- Hz. Âişe anlatıyor:

"Utbe'nin kızı Hind, Rasûlullah'a (as.);

"- (Kocam) Ebû Süfyan cimri bir adamdır; benim ve çocuklarımın ihtiyacını karşılayacak miktarda mal vermiyor. Ancak onun haberi olmadan ben alırsam, ihtiyacımı gideriyorum" demişti. Hz. Peygamber de;

"- Ma'rûf ölçüde ihtiyacına yetecek kadarını alabilirsin" buyurdu.[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hind;

"- Ebû Süfyan eli sıkı bir adamdır. Nafakası bize ait olan âilemizin yiyecek ihtiyacını onun malından karşılamamda bana günah var mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Hayır! Ama ma'rûf ölçüde..." buyurdu.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyette de kadının ve diğer âile efradının nafakasının erkeğe ait olduğu anlaşılmaktadır. İslâm ulemasının büyük çoğunluğu bu görüştedir. Bunların temininde esas olan da, örf, âilenin sosyal mevkii ve erkeğin malî durumudur. Harcamalar bu ölçüler çerçevesinde yapılmalıdır. İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumun benimsediği örfü yok sayamazlar. O toplumdaki sosyal konumlarını da görmezden gelemezler. Varlıklı insanların da âile efradını daha müreffeh yaşatmalarından daha tabii bir şey olmaz. Nitekim Yüce Mevlâ da; ***"geniş imkânlara sahip olanlar, bu***

---

[3] **Buharî**, Buyû', 95; Mezâlim, 18; Nafakat, 4, 9, 14; Eymân, 3; Ahkâm, 14, 28; **Müslim**, Akdıye, 4/7-9; **Ebû Davud**, Buyû', 81/3532; **Nesaî**, Kudât, 31.

genişlikten** (âilesine de)* ***harcasın!"[4] buyurmaktadır. Erkeğin varlıklı olmasına rağmen cimrilik yapması ve âile efradının nafakasını kısması halinde ise, onun haberi olmadan da âile fertleri meşrû ölçüde harcama yapabilirler. Buradaki meşrûiyet ölçüsü de yine örf, sosyal mevki ve erkeğin malî durumudur. Âile fertleri de bu ölçüyü dikkate alarak harcama yaparlar.

Hadîste "**ma'rûf ölçüde**" diye tercüme ettiğimiz ibare, aynı zamanda "**örfe göre**" anlamına da gelir. Bu örf de şüphesiz zamana ve mekâna göre, hatta insanın sosyal konumuna göre de değişiklik gösterir. Dolayısıyla bunun sabit bir ölçüsü olduğunu söylemek doğru değildir.

Bu rivâyette dikkatimizi çeken bir başka husus da, Hz. Peygamber döneminde kadının konumudur. Hadîs, kadının sesinin avret olduğu ve erkeklerin arasına çıkamayacağı anlayışının doğru olmadığını göstermektedir. Nitekim **Hind**, yanında kocası olmadığı halde Hz. Peygamber'in yanına kadar gidebilmekte ve onunla normal iki insan gibi konuşabilmektedir. Rasûlullah (as.) döneminde bunun örnekleri pek çoktur.

٨١٤٠ـ (ط ـ القاسم بن محمد رحمه الله): جاء رجل إلى ابن عباس فقال: «إن لي يتيما، وله إبل أفأشرب من لَبن إبله؟ فقال له ابن عباس: إن كنتَ تبْغي ضالّة إبله، وتَهْنَأُ جرْباها، وتليطُ حوضها ، وتسْقيها يوم وردها ، فاشرب غير مُضرّ بنَسْل ، ولا ناهك في الحلْب ». أخرجه الموطأ.

8,140- Kasım b. Muhammed anlatıyor:

"Bir adam İbn Abbas'a geldi ve;

"- Benim yanımda yetim bir çocuk kalıyor, onun develeri de var. Acaba ben, onun develerinin sütünden içebilir miyim?" diye sordu. İbn Abbas şu cevabı verdi:

---

[4] Talâk, 7.

"- Eğer sen deve kaybolsa arıyor, tımar ediyor, bakımını yapıyor, suyunu muntazaman veriyor isen, yavrusunu aç bırakmamak ve memesini de kurutmamak kaydıyla içebilirsin."[5]

٨١٤١ــ (عائشة رضي الله عنهما) قالت : « يأكل الوصيُّ بقدر عمالته». أخرجه...

8,141- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Yetimin vasîsi olan kişi, yaptığı iş oranında yetimin malından yiyebilir."[6]

İZAH

Bir yetimi himâyesine alan kişi, hem yetimin kendisini ve hem de onun malını korumayı tekeffül etmiştir. Bu itibarla büyük bir hayır yapmış sayılır. Yetimin malını korumak için çalışmak zorunda kalıyorsa, bu çalışmasının karşılığında onun malından hiçbir şey almaması elbette büyük bir fazilettir, ama alması da gayet tabiidir ve bunda hiçbir mahzur yoktur. Nitekim bir âyet-i kerîmede; ***"Veli zengin ise** (yetimin malını yemekten) **kaçınsın, şayet fakirse, örfe göre o maldan yesin!.."***[7] buyurulmaktadır. Hem **Hz. Âişe**'nin yukarıdaki sözü ve hem de önceki rivâyette geçen **İbn Abbas**'ın sözü, yetimin malında yaptığı çalışmanın karşılığında vasînin ücret almasının helâl olduğunu te'yîd etmektedir.

[النوع] الثاني

في أجرة كَتْب القرآن وتعليمه

b- KUR'ÂN YAZMANIN VE ÖĞRETMENİN ÜCRETİ

---

[5] **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 10/33.

[6] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs, **Buharî**, Ahkâm, 17'de ta'lîkan zikredilmektedir.

[7] Nisâ, 6.

٨١٤٢ــ (خ ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله قال : « إنّ أحقّ ما أخذْتم عليه أجرا كتابُ الله ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8,142- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mukabilinde ücret aldığınız işlerin en haklısı, Allah'ın kitabıdır."[8]

İZAH

Bu rivâyeti **Buharî**, Kitabu'l-İcâre'de bâb başlığında muallak olarak zikretmiş, ama Kitabu't-Tıb'da mevsûl olarak tahric etmiştir. Hadîsin baş tarafında, yılan sokmaya karşı Fâtiha okuyarak rukye yapan kişinin bu iş mukabilinde ücret aldığından söz edilmekte, bunun hükmü Hz. Peygamber'e sorulduğunda da yukarıdaki cevabı verdiği ve ücret olarak alınan koyunlardan kendisine de bir pay ayrılmasını isteyerek bu ücretin helâl olduğunu göstermek istediği rivâyet edilmektedir.

İslâm ulemasının ekserisi bu rivâyete dayanarak, Kur'ân öğretme karşılığında ücret almanın da câiz olduğunu söylemişlerdir. Yalnız **Hanefî** fukahası buna muhalefet etmiştir. Onlara göre her ne kadar rukye için ücret almak câiz ise de Kur'ân öğretmenin karşılığında ücret alınması câiz değildir. Çünkü Kur'ân öğretmek ibadettir, dolayısıyla onun ücreti de Allah'a aittir.

٨١٤٣ــ (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنه سُئل عن أجرة كتابة المصحف ؟ فقال : « لا بأس ، إنما هم مصوِّرون ، وإنهم إنما يأكلون من عمل أيديهم».

8,143- Abdullah b. Abbas'a, Mushaf yazmak karşılığında ücret almanın hükmü sorulmuştu. O da;

"- Bunda beis yok! Çünkü onlar ancak ressam konumundadırlar ve kendi ellerinin emeğini yemektedirler" diye cevap verdi.[9]

---

[8] **Buharî**, İcâre, 16; Tıp, 34.

[النوع] الثالث

في أرزاق العمال

c- ÇALIŞAN KESİMİN MAAŞI

٨١٤٤ـ (د ـ بريدة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَن استعملناه على عمل ، فرزقناه رزقا ، فما أخذ بعد ذلك فهو غُلول ». أخرجه أبو داود.

8,144- Bureyde'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Biz insanı bir işte çalıştırır ve kendisine hakkı olan ücretini veririz de, buna rağmen yine de (kamu malından) **bir şey alacak olursa, artık o hırsızlıktır."**[10]

İZAH

Buradaki **"iş"**ten maksat, daha çok kamu görevidir. Yani devlet hizmetinde görevlendirilecek kişilere, hakları olan ücretleri verilecektir. Bundan sonra devlet malına herhangi bir şekilde el uzatmaları ise haramdır, kul hakkıdır, hatta bütün milletin hakkıdır.

"**Hırsızlık**" diye tercüme ettiğimiz *"ğulûl"* kelimesi, bilinen şekliyle genel manada hırsızlıktan ziyâde, devlet malını zimmetine geçirmek, hıyanet etmek, ganimet malını çalmak anlamına gelir. Bunu da insan daha çok, devlet görevlisi olması halinde, eline geçirdiği bu imkânı kullanarak yapar.

Bu bölümde devlet adına çalışan kesime mutlaka ücret verilmesi gerektiğine dair rivâyetler yer almaktadır. Bu ücretler hiç şüphesiz ki, dönemin şartları ve devletin imkânları ile orantılı olmalıdır. Hadîslerde, devlet imkânlarının kişisel çıkarlara alet edilmemesine ve milletin hakkının yenmemesine de özellikle ve ısrarla vurgu yapılmaktadır. Dinen yasak ve haram olan budur. Bütün milletin

---

[9] Bu hadîsi **Rezîn** ilâve etmiştir.

[10] **Ebû Davud**, Harâc, 10/2943.

hakkını zimmetine geçiren bir yöneticinin felâha ermesi herhalde mümkün değildir.

٨١٤٥ــ (د ــ المستورد بن شداد رضي الله عنه) قال سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: مَنْ كان لنا عاملا فليكتسب زوجَة، فإن لم يكن له خادم ، فليكتسب خادما، فإن لم يكن له مسكن ، فليكتسب مسْكنا، قال أبو بكر رضي الله عنه: أُخبِرْتُ أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «من اتخذ غير ذلك فهو غال أو سارق». أخرجه أبو داود.

8,145- el-Müstevrid b. Şeddâd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bize memur olan insan, evlensin, hizmetçisi yoksa bir hizmetçi alsın, evi yoksa bir de ev alsın!"

(Râvî Musa b. Mervân dedi ki:) Ebû Bekir (Yahya b. İshak); Hz. Peygamber'in şöyle söylediği bana haber verildi, dedi:

"Bundan başka (kamu malından) **bir şey alan insan, hâindir** -veya hırsızdır-."[11]

İZAH

Burada bir devlet memurunun, devletin imkânlarıyla evlenme, hizmetçi alma ve ev edinme hakkının bulunduğu ifâde edilmektedir. Bu ifâde, hem dönemin şartlarıyla ve hem de devletin imkânlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla meşrû ve yasal bir yolla olmak kaydıyla, bundan daha fazla veya daha az ücret alınmasında hiçbir sakınca yoktur. Bu konuda haram olan, yasal olmayan yollarla veya işi kitabına uydurarak ve bir takım hilelerle devlet malını zimmetine geçirmektir. Yoksa yukarıda zikredilen miktar, kesin bir ölçü değildir. Ama devletin de, memurunu muhtaç durumda bırakmaması gerekir.

---

[11] **Ebû Davud,** Harâc, 10/2945.

٨١٤٦ـــ (خ ـــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لما استُخلِفَ أبو بكر ، قال : لقد علمَ قومي أن حرْفتي لم تكن تعْجزُ عن مؤونة أهلي ، وشُغلْتُ بأمر المسلمين، فسيأكل آلُ أبي بكر من هذا المال ويحترف للمسلمين فيه». أخرجه البخاري.

8,146- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Babam Ebû Bekir halife seçilince şunları söyledi:

"Halkım da biliyor ki benim sanatım, âilemin nafakasını teminden âciz değildi. Ama şimdi ben, müslümanların işleriyle uğraşacağım. Bu yüzden Ebû Bekir'in âilesi, bu maldan (hazineden) yiyecek ve ben de sanatımı müslümanlar için icrâ edeceğim."[12]

İZAH

Hz. Ebû Bekir tüccardı, halife olmadan önce âilesinin maişetini ticaretle sağlardı. Halife seçilinde gayet tabi ticaretle uğraşmak imkânını kaybetti. Bu yüzden âilesinin nafakası olarak hazineden kendisine belli bir ücret tahsis etti ve bunun gerekçesini de halka böyle izah etti.

İbn Hacer'in **Hz. Âişe**'den sahih bir isnâdla kaydettiği ve **İbn Sa'd** ile **İbnu'l-Münzir** tarafından tahric edildiğini söylediği bir rivâyete göre; **Hz. Ebû Bekir** öleceği sırada; **"Halife olduktan sonra malımda meydana gelen fazlalığa bakın ve o fazlayı benden sonraki halifeye verin!"** demiş. **Hz. Âişe** de bu vasiyete uyarak malını incelediklerini ve çocuklarına bakan Nûbeli bir köle ile bahçesini sulayan bir deveyi **Hz. Ömer**'e gönderdiklerini söyler.

Hz. Ebû Bekir'in bu dikkati, tam kendisine yakışacak üstün bir karakteri yansıtmaktadır. Ama aynı zamanda devlet yönetimini üzerine alan insanlar için de bir ölçü olarak görülmelidir. Bu ölçüden maksat da, onun yaptığı gibi yöneticilikten sonra malında meydana gelen fazlalığı iade etmek değildir elbette... Aksine haksız iktisabdan kaçınmak için özel bir gayret ve dikkat göstermektir. Çünkü o malda sadece bir kişinin değil, bütün milletin hakkı vardır. Sadece bir tek

---

[12] **Buharî**, Buyû', 15.

kişiye ait olan kul hakkından bile kurtulmanın hiçbir yolu olmadığı dikkate alınınca, bütün milletin hakkından kurtulabilmenin imkânı olmayacağı açıktır.

٨١٤٧ــ (خ م د س ــ عبد الله بن السعدي رضي الله عنه) : « أنه قدم على عمر في خلافته ، فقال له عمر: ألم أحدث أنك تلي من أعمال الناس أعمالا ، فإذا أعطيت العمالة كرهتها ؟ فقلت : بلى ، قال عمر : ما تريد إلى ذلك؟ فقلت : إن لي أفراسا وأعبدا ، وأنا بخير ، وأريد أن تكون عمالتي صدقة على المسلمين ، قال عمر : لا تفعل ، فإني كنت أردت الذي أردت ، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعطيني العطاء، فأقول : أعطه أفقر إليه مني ، حتى أعطاني مرة مالا ، فقلت : أعطه أفقر إليه مني ، فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم : **خذه فتموله وتصدق به ، فما جاءك من هذا المال من غير مسألة ولا إشراف فخذه وما لا فلا تتبعه نفسك**». أخرجه النسائي.

وقد أخرج هو والبخاري ومسلم وأبو داود هذا المعنى نحوه ، وهو مذكور في «كتاب القناعة» من حرف القاف.

8,147- Abdullah b. es-Sa'dî'nin anlattığına göre; "Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde kendisi halifenin yanına gitmiş ve Hz. Ömer de ona;

"- Bana haber verildiğine göre sen, müslümanların işlerini görüyor (kamu görevi yapıyor), ama bundan dolayı sana bir maaş verildiğinde de kabul etmiyormuşsun, öyle mi?" diye sormuştu. Ben de;

"- Evet" dedim. Hz. Ömer;

"- Neden böyle yapıyorsun?" deyince de, şöyle söyledim:

"- Benim atlarım, kölelerim var; durumum iyidir. Bana tahsis edilen maaşın, müslümanlara sadaka olarak kalmasını arzu ediyorum."

Hz. Ömer;

"- Böyle yapma! Bir zamanlar ben de senin düşündüğünü düşünmüştüm. Allah'ın Rasûlü bana ihsanda bulunuyordu, ben ise; *'onu benden daha fakir birine ver!'* diyordum. Bir gün yine bir mal

vermişti, ben yine; *'onu benden daha fakir birine ver!'* dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Onu al, malı götür, sonra kendin tasadduk et! Sen istemediğin ve beklemediğin halde sana bu maldan veriliyorsa, onu al! Böyle kendiliğinden gelmeyen bir malın da peşine düşme!"[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Hadîsi aynı manada **Nesaî** ile birlikte **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** da rivâyet ettiler. Bu rivâyet de, Kitabu'l-Kanâat bölümünde zikredilmiştir.[14]

[النوع] الرابع
في الإقطاع

d- İKTÂ

٨١٤٨ــ (د ت ــ وائل بن حجر رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أقْطَعَهُ أرضا بِحَضْرَمَوْتَ ، وكَان معاويةُ أميرا بها إذْ ذاك ، وكَتَبَ إليه لِيعْطِيَهُ إياها ، فطلب معاوية أن يُرْدِفَهَ على دابته ، فأبى ، وقال : لَسْتُ من أرداف الملوك ، ثم جاءه بعدُ في خلافته فأعطاه ، فقال: ليتني حَمَلْتُكَ إذْ ذاك ».

وفي رواية : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أقْطَعَهُ أرضا بِحضْرَموْتَ » زاد في رواية : «وبعث معه معاوية لِيُقطعها إيَّاه » أخرج الأولى رزين ، والتي بعدها أخرجها الترمذي ، وأخرج أبو داود الثانية بغير الزيادة.

[13] **Buharî**, Ahkâm, 17; Zekât, 51; **Müslim**, Zekât, 37/112; **Ebû Davud**, Zekât, 28/1647; **Nesaî**, Zekât, 94.

[14] Bkz., hadîs no; 7649.

8,148- Vâil b. Hucr'dan rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.), Hadramût'ta bir araziyi parselleyerek (ıktâ' ederek) ona vermişti. O sırada Muâviye oranın Emîri idi. Hz. Peygamber, bu araziyi ona vermesini Muâviye'ye yazmıştı. Muâviye, Vâil'i terkisine almak istemiş, ama o kabul etmemiş ve;

"- Ben sultanların yârenlerinden değilim" demişti.

Bilâhare halifeliği döneminde Muâviye'ye gitmiş, o da kendisine ihsanda bulunmuş ve;

"- Keşke o gün seni terkime alabilseydim!" demiş.[15]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber ona Hadramût'ta bir araziyi ıktâ' olarak vermişti."

Bir rivâyette de; "Hz. Peygamber araziyi ıktâ' olarak vermesi için Muâviye'yi onunla birlikte gönderdi" ilavesi vardır.

İlk rivâyeti **Rezîn**, sonrakini **Tirmizî** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da ilave kısmı olmadan tahric etti.

İZAH

Iktâ'; kesmek, bölmek, kısımlara ayırmak anlamına gelir. Istılahta ise; devlete ait arazinin bir bölümünü kesip bir şahsa tahsis etmektir. Bunun karşılığında da mükellef devlete belli bir vergi öder. Mükellef o araziyi tek başına işletebileceği gibi, işletmek üzere başkalarına da verebilir; bu durumda onlardan belli bir ücret alır. Özellikle büyük bir çiftlik, bir köy gibi geniş arazilerin ıktâ'ı halinde bu yola başvurulur.

Bir arazinin mukataa yoluyla bir insana verilmesinde, kamu yararı göz önünde bulundurulur. Bu da arazinin işlenip üretime dönüştürülmesi ve hazinenin de bundan gelir elde etmesi şeklinde ortaya çıkan bir yarardır. Zaten ancak kamu yararının söz konusu olduğu araziler ıktâ' edilebilir. Kendisine mukataa yoluyla bir arazi tahsis edilen kişi, onu işletmeyip boş bırakacak olursa, arazi elinden

---

[15] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3058-59; **Tirmizî**, Ahkâm, 39/1381.

alınır. Çünkü mukataada amaç, ölü bir arazinin işletilmesi ve böylece ondan kamunun yararlanmasıdır.

٨١٤٩ــ (ط د ــ كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزني) عن أبيه عن جده :
« أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أقطعَ بلال بنَ الحارث المزني مَعادن القَبلِيَّة جلسيَّها وغوريَّها – وفي رواية : جلْسَهَا وغورَها – وحيث يصلح الزرعُ من قدس ولم يُعطه حق مسلم ، وكتب له : **بسم الله الرحمن الرحيم ، هذا ما أعطى محمد رسولُ الله بلال بن الحارث ، أعطاه مَعادنَ القبليَّة جلسيَّها وغوريَّها** – وفي رواية : جلْسَها ، وغورَها ، زاد في رواية ، وجرْسها وذات النصُب، ثم اتفقتا – **وحيث يصلح الزرع منَ قُدس ، ولم يُعْطه حقَّ مُسْلم** ».
زاد في رواية: «وكَتَبَ أُبيٌّ بن كعب» أخرجه أبو داود وقال: وفي رواية: «عن عكرمة عن ابن عباس مثله».

وفي رواية الموطأ ولأبي داود قال مالك : بلغني عن ربيعة بن عبد الرحمن عن غير واحد :
«أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أقطع بلال بن الحارث مَعادَن القَبَلِيَّة وهي من ناحية الفُرع ، وتلك المعادن لا يؤخذ منها إلا الزكاةُ حتى اليوم ».

8,149- Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.), *Kabeliye* madenlerini deresiyle-tepesiyle ve *Kuds* dağının zirâate elverişli olan bölgesiyle birlikte Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'ye ıktâ' yoluyla vermişti. Hz. Peygamber ona, herhangi bir müslümanın hakkını vermiş değildi. Aynı zamanda ona şu yazılı belgeyi de verdi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Allah'ın Rasûlü Muhammed'in, Bilâl b. el-Hâris'e verdiği** (yerlerin)* ***belgesidir. O kendisine, deresi-tepesiyle birlikte Kabeliye madenlerini vermiştir. *–Bir rivâyette, onun civarındaki yerleri ve Zâtu'n-nusub denilen yeri de verdi, ilavesi vardır-. (Sonra bu iki rivâyet birleşerek şöyle devam eder:)* ***Ayrıca Kuds bölgesinin zirâate elverişli olan yerlerini de verdi. Bununla birlikte ona, asla bir müslümanın hakkını vermiş değildir."***

Bir rivâyette, "bu yazıyı Ubeyy b. Kâ'b yazdı" ilavesi vardır.[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti ve bu hadîsin bir benzerini İkrime'nin Abbas'tan da rivâyet ettiğini ekledi.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti ile **Muvatta**'nın rivâyetine göre Mâlik şöyle dedi:

"Rabîa b. Abdurrahman'ın pek çok kişiden naklen bana haber verdiğine göre; Rasûlullah (as.), *Fur'* denilen yerin bir bölgesi olan *Kabeliye* madenlerini Bilâl b. el-Hâris'e ıktâ' yoluyla vermişti. Bugüne kadar bu madenlerden zekâtın dışında herhangi bir vergi alınmamış."

İZAH

Fur'; Mekke ile **Medîne** arasında bir yer adıdır. **Kabeliye** de, buraya bağlı bir nâhiyedir.

Hadîs, işletilmesi şartıyla madenlerin de özel kişilere verilmesinin câiz olduğunu göstermektedir. Bunun karşılığında da ondan ***humus*** denilen beşte bir oranında bir vergi alınır. Hangi tür madenlerden bu verginin alınacağı, ayrıca zekâtın gerekip gerekmediği ve definelerden alınması gereken vergi konusu fukaha arasında tartışılan bir husustur, bunun için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

٨١٥٠ـــ (د ت ــ أبيض بن حمال رضي اللهٰ عنه) :« أنه وفدَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستقطعه الملح الذي بمأربَ ، فقطعه له ، فلما أن ولّى قال رجل من المجلس: أتدري ما قطعتَ له يا رسولَ الله ؟ إنما قطعتَ له الماء العدّ ، قال : فانتزعه منه، قال: وسألته عمَّا يُحمى مِنَ الأراك ؟ قال: **ما لم تَنَلْهُ أخفاف الإبل** ». قال أبو داود : « قال محمدُ بن الحسن المخزومي : يعني أن الإبلَ تأكل منتهى رؤوسها ، ويُحْمَى ما فوقهُ أن يُنْقَص ».

---

[16] **Muvatta**, Zekât, 3/8; **Ebû Davud**, Harâc, 36/3061-63.

وفي رواية: « أنه سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن حمى الأراك ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **لا حِمَى في الأراكِ** ، فقال : أراكة من حِظارِي ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **لا حِمَى في الأراك** ».

قال فرج [وهو ابن سعيد السبائي المأربي] يعني « بحظاري » : الأرض التي فيها الزرع المحاطُ عليها. أخرجه أبو داود ، وأخرج الترمذي الأولى.

8,150- Ebyad b. Hammâl'dan rivâyet edildiğine göre; "o, Hz. Peygamber'e gelip *Me'rib*'deki tuzlayı kendisine mukataa yoluyla vermesini istedi ve Hz. Peygamber de verdi. Ebyad oradan ayrılınca, meclistekilerden biri;

"- Ona neyi verdiğini biliyor musun, ey Allah'ın Rasûlü? Sen ona, devamlı akan bir suyu verdin!.." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber tuzlayı ondan geri aldı.

Ebyad der ki:

"Sonra ben, erâk ağaçlarından oluşan koruyu istedim, Hz. Peygamber de;

"- Sadece develerin ayaklarının erişemediği yerleri..." buyurdu.[17]

RİVÂYETLER

Ebû Davud der ki:

"Muhammed b. el-Hasan el-Mahzûmî[18] şöyle dedi:

---

[17] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3064-66; **Tirmizî**, Ahkâm, 39/1380.

[18] **Ebû'l-Hasan, Muhammed b. el-Hasan b. Zebâle el-Mahzûmî el-Medenî**: ö. 200/815 dö. Medîneli râvîlerdendir. İmâm Mâlik ve Mutarrif b. Mâzin'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Hayseme ve Harun el-Hammâl rivâyet eder. Muhaddisler nazarında zayıf biridir. Buharî "**münker rivâyetleri vardır**", Dârekutnî "**metrûktur**" der. Nesaî de "**sika değildir, metrûktur, ama hadîsi yazılır**" diye söyler. Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a "**vâhîdir**" Ebû Davud ve Yahya b. Maîn "**yalancıdır**" derler. Ahmed b. Salih el-Mısrî de hadîs uydurduğunu belirtir. İbn Hibbân da "**sikalardan dinlemediği şeyleri rivâyet eder**" diye söyler. Bir rivâyeti **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

"Hz. Peygamber, **'sadece develerin ayaklarının erişemediği yerleri'** sözü ile şunu demek istedi: Develer, başlarının ulaşabildiği yerleri otlar, ondan yukarıda kalanlar mahfuz kalır."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"O, Hz. Peygamber'den erâk korusunun hükmünü sormuş, Hz. Peygamber de;

"- **Erâk ağaçlarında özel mülkiyet yoktur"** demiş. Ebyad;

"- Etrafı çevrili bir alanın içinde yetişen erâk ağacında da mı?" diye sormuş, Hz. Peygamber tekrar;

"- **Erâk ağaçlarında özel mülkiyet yoktur"** buyurmuş.

Râvî Ferac b. Saîd es-Sübâî el-Me'ribî[19], (hadîste geçen) "*hizârî*" kelimesi hakkında şöyle dedi:

"Yani etrafı çevrili ve ekili arazi demektir."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

İZAH

"Sadece develerin ayaklarının erişemediği yerler" cümlesinin bir anlamı, hadîsin içinde geçmiştir. Buna göre Hz. Peygamber, develerin gidebildiği, ama başlarının uzanamadığı yüksek ağaçların bulunduğu ormanı verebileceğini söylemiş. Böylece develer, ağaçlara zarar vermeden yerdeki nebatatı otlarlar.

Bu cümlenin diğer bir anlamı da, ancak develerin gidemeyeceği uzak yerleri verebileceğidir.

Hadîs, bir araziyi ihya eden birinin, o arazi üzerinde daha önce var olan ormana sahip olamayacağı, mülkiyetin sadece arazi üzerinde söz konusu olduğu, ancak araziyi aldıktan sonra üzerinde yetişecek olan ağaçlara sahip olabileceği konusunda delil kabul edilmiştir. Ancak bu hadîs, râvîleri sebebiyle zayıftır.

---

[19] **Ebû Ravh, Ferec b. Saîd b. Alkame b. Saîd es-Sebeî el-Me'ribî el-Yemânî**: Yemenli râvîlerdendir. İbn Vehb ve amcası Sâbit'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Humeydî rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

٨١٥١ــ (د ــ **عبد الله بن حسان العنبري**) قال حدَّثني جدَّتايَ صفيَّةُ ، ودحيبة ، ابنتا عُلَيْبَةَ - وكانتا ربيبتيْ قَيْلَةَ بنْتِ مخرمَةَ ، وكانت جدَّةَ أبيهما - أنها أخبرَتْهما ، قالت : « قدمْنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فتقدَّم صاحبي - تعني حريث بن حسان وافد بني بكر بن وائل - فبايعهُ على الإسلام ، عليه وعلى قومه ، ثم قال : يا رسول الله ، اكتبْ بيننا وبين بني تميم بالدهناء: أن لا يجوزها إلينا منهم أحد إلا مُسافر أو مجاور ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اكتب له يا غلامُ بالدهناء** ، قالتْ : فلما رأيْته قد أمر له بها شُخص لي ، وهي داري ، ووطني ، فقلت : يا رسول الله، إنه لم يسألك السَّوِيَّة إذ سألك ،إنما هذه الدهناء عندك مُقيَّدُ الجمل ، ومرْعى الغنم ، ونساءُ تميم وأبناؤها وراء ذلك ، فقال : **أمسكْ يا غلامُ ، صدقت المسكينةُ ، المُسلمُ أخو المسلمُ ، يسعُهما الماءُ والشجرُ ، ويتعاونان على الفتَّان** ». قال أبو داود : الفتَّانُ : الشيطانُ.

8,151- Abdullah b. Hassân el-Anberî'den rivâyet edilmiştir:

"Ninelerim Safiye bint Uleybe ile Duhaybe bint Uleybe –ki bunlar Kayle bint Mahreme'nin elinde yetişmişlerdi ve Kayle de onların babalarının ninesi idi- bana tahdîs ettiler ki, Kayle, onlara şunu anlatmış:

"Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştik. Arkadaşım –Bekr b. Vâil oğullarının elçisi olan Hureys b. Hassân'ı[20] kastediyor- öne geçti ve hem kendisi, hem de kabilesi adına müslüman olmak üzere Rasûlullah'a (as.) bîat etti. Sonra dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bizimle Temîm kabilesi arasında, şu Dehnâ arazisi konusunda; misafir veya mücavir olanların dışında kimsenin oraya giremeyeceğine dair bir yazı yazsanız!.."

Hz. Peygamber de hizmetçisini çağırıp;

"- Ey oğul, Dehnâ hakkında bu hükmü yaz!" dedi.

---

[20] **Hurays (Hâris) b. Hassân eş-Şeybânî el-Bekrî**: Sahabîdir. İsminin Hâris b. Hassân ve Hâris b. Yezîd olduğu da rivâyet edilmiştir. Hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Ben, Hz. Peygamber'in Hureys'in arzusuna uygun olarak bu emri verdiğini görünce şaşırdım kaldım; çünkü orası benim yurdum ve vatanım idi. Hemen söz aldım ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu adam senden âdil bir istekte bulunmadı. Çünkü senin yakınında bulunan şu Dehnâ, develerin ve koyunların merasıdır. Temîm kabilesinin kadınları ve çocukları da hemen onun arkasında yaşamaktadırlar" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Dur ey oğul, yazma! Zavallı kadın doğru söyledi. Müslüman müslümanın kardeşidir; sudan ve ağaçlardan müştereken yararlanırlar, fitnecilere karşı da yardımlaşırlar" buyurdu.[21]

İZAH

Hadîs, mera gibi insanların ortaklaşa yararlandığı mekânların, herhangi bir kişiye tahsis edilemeyeceğine delildir. İnsanların ve hayvanların müştereken kullandıkları bir yer, tek kişinin inhisarına terk edilemez. Bir arazi bir kişiye tahsis edilirken, daima kamu yararı göz önünde bulundurulur. Herkesin istifade ettiği yerlerin tek kişiye tahsisinde ise kamu yararı söz konusu değildir.

Ancak bu rivâyet zayıftır, **Tirmizî**, onu sadece Abdullah b. Hassân'ın rivâyeti olarak bildiklerini söylemektedir.

Bu hadîsi Abdullah b. Hassân el-Anberî, nineleri Safiye bint Uleybe ile Duhaybe bint Uleybe'den rivâyet etmektedir. Senetteki ifâdeye bakacak olursak **Safiye** ile **Duhaybe**'nin, **Kayle**'nin üvey kızları oldukları ve **Kayle**'nin de onların babalarının ninesi olduğu anlaşılmaktadır.[22] Metin; وكانتا ربيبتي قيلة بنت مخرمة وكانت جدة ابيهما şeklindedir. Ama bunun makul olmadığı ortadadır. Çünkü bir adamın kızları, nasıl olur da kendisinin ninesinin üvey kızları olabilir?

Hadîsin senedinde geçen *"rabîbe"* kelimesi hem dadı, hem de üvey kız anlamına gelir. **Tayâlisî**'nin rivâyetinde ifâde; عن ربيبتهما

---

[21] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3070.

[22] Aynı hadîs **Tirmizî**, Edeb, 50/2814'te de aynı şekilde kaydedilmiştir.

وجدة ابيهما şeklinde geçmektedir.[23] Bu ifâde "dadıları ve babalarının ninesi Kayle" anlamına gelir ki, makul olan da bu olmalıdır. **Safiye** ve **Duhaybe**'nin babalarının ninesi olan **Kayle**'nin, aynı zamanda torununun kızları olan **Safiye** ve **Duhaybe**'ye bakmış olması mümkündür. Buna dayanarak biz de tercümeyi, "onlar Kayle bint Mahreme'nin elinde yetişmişlerdi" şeklinde yaptık.

٨١٥٢ــ (د ــ سبرة بن عبد العزيز بن الربيع [بن سبرة] الجهني) عن أبيه عن جدّه : «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم نزل في موضع المسجد تحتَ دوْمَةَ ، فأقام ثلاثا ، ثم خرج إلى تبوك ، وإنَّ جُهينةَ لحقوه بالرحْبَة ، فقال لهم: **مَن أهل ذي المروة** ؟ فقالوا : بنو رفاعة من جهينةَ ، فقال : **قد أقطعتها لبني رفاعة** ، فاقتسموها ، فمنهم من باع ، ومنهم من أمسكَ فعلم ، ثم سألتُ أباه عبد العزيز عن هذا الحديث؟ فحدَّثني ببعضه، ولم يحدِّثني به كلِّه».
أخرجه أبو داود.

8,152- Sebre b. Abdülaziz b. er-Rabî b. Sebre el-Cühenî[24], babası[25] vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, (Tebük seferine giderken) devme ağacının altında bulunan namazgâhta konaklamış, orada üç gün kalmış, sonra Tebük'e doğru yola çıkmıştı. Geniş arazide yol alırken, Cüheyne kabilesi de kendilerine katılmıştı. Hz. Peygamber onlara;

"- Zülmerve ahalisi kimlerdir?" diye sormuş, onlar da;

---

[23] Tayâlisî, *Müsned,* 230, hadîs no, 1658.

[24] **Sebre b. Abdülaziz b. er-Rabî' b. Sebre el-Cühenî**: Hakkında fazla bilgi bulunmayan râvîlerdendir. Babasından ve amcası Abdülmelik'ten rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden İbn Vehb, ve Hişâm b. Ammâr rivâyet etti. İbn Hibbân onu Sikat'ına aldı. Yahya b. Maîn de "**onda beis yoktur**" dedi. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[25] **Abdülaziz b. er-Rabî' b. Sebre b. Ma'bed el-Cühenî**: Sebre'nin babasıdır. Sika ve sadûk olmakla birlikte bazen hata yaptığı rivâyet edilen râvîlerdendir. Babasından rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden oğlu Sebre ve Yahya b. Salih el-Vuhâzî rivâyet etti. Hadîsi **Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edildi.

"- Cüheyne kabilesinden Rifâa oğullarıdır" cevabını vermişlerdi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Zülmerve arazisini Rifâa oğullarına ıktâ' olarak verdim" buyurdu. Bunun üzerine Rifâa oğulları o araziyi aralarında paylaştılar; kimisi hissesini sattı, kimisi de elinde tutup işletti."

(Hadîsin râvîsi İbn Vehb şöyle der:) "Bilâhare bu hadîsi Sebre'nin babası Abdülaziz'e sordum, o da bana hadîsin tamamını değil ama bir kısmını tahdîs etti."[26]

İZAH

Hz. Peygamber **hicretin** dokuzuncu yılında gerçekleştirdiği **Tebük** seferine çıkarken, ilk olarak **Medîne**'ye bir günlük mesafede bulunan Zûhuşub vâdisinde üç gün kalmıştı. Bu süre içinde namazlarını orada bulunan devme ağacının altında kılmıştı. Bilâhare oraya bir mescit yapıldığı rivâyet edilir.

Bu rivâyet de sened açısında zayıftır.

٨١٥٣ــ (د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أقطع الزبيرَ حُضْرَ فرسه ، فأجرى فرَسَهُ حتى قام ، ثم رَمَى سوْطَهُ ، فقال : **أعطوه من حيث بلغ السوطُ** ». أخرجه أبو داود.

8,153- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Zübeyr'e, atının bir koşuda aldığı mesafe kadar araziyi ıktâ' olarak kendisine vereceğini söylemişti. Zübeyr de atını koşturdu, sonra at (yorulup) durdu. Arkasından Zübeyr, kamçısını ileri doğru fırlattı. Hz. Peygamber de;

"- Kamçısının düştüğü yere kadar olan araziyi ona verin!" buyurdu.[27]

---

[26] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3068.

[27] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3072.

İZAH

Devlet başkanı, kamu yararını gözeterek hazineye ait bir taşınmazın, gerek mülkiyetini ve gerek menfaatini bir şahsa verebilir. Bu konuda temel şart, kamu menfaatinin gözetilmesidir.

Hazineye veya herhangi bir şahsa ait olmayan, kimsenin istifade etmediği ölü arazi statüsünde olan yerler konusunda ise, farklı görüşler vardır. Ekseri ulema, bu arazinin temellükünde iznin şart olmadığını, araziyi ihya edenin ona sahip olabileceğini söylerken, **Ebû Hanîfe** bunun için de devletin izninin şart olduğu kanâatindedir.

Yukarıdaki hadîste **Zübeyr**'e verilen arazinin, savaş sonunda Hz. Peygamber'e **fey'** olarak verilen arazi olması muhtemeldir. Ancak bu rivâyetin sened itibariyle zayıf olduğunu da söylemek gerekir.

٨١٥٤ـ (د ــ **أسماء بنت أبي بكر** رضي الله عنهما) : « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أقطع الزبير نخلا». أخرجه أبو داود.

8,154- Esmâ bint Ebî Bekir'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), Zübeyr'e, ıktâ' olarak bir hurmalık vermişti."[28]

٨١٥٥ـ (د ــ **عمرو بن حريث** رضي الله عنه) قال : « خطَّ لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم دارا بالمدينة بقوس ، وقال : **أزيدُك ؟ أزيدُك ؟** ». أخرجه أبو داود.

8,155- Amr b. Hureys şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) elindeki yayla Medîne'de benim için bir ev yeri çizdi. Sonra da;

"- Daha arttırayım mı? Daha arttırayım mı?" dedi.[29]

---

[28] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3069.

[29] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3060.

İZAH

Hadîsin râvîsi **Amr b. Hureys** henüz on yaşında iken Hz. Peygamber vefat etmişti. Bu itibarla Hz. Peygamber'in kendisi için böyle bir şey yapmış olması uzak bir ihtimaldir. Ayrıca hadîsi **Amr b. Hureys**'ten rivâyet eden kişinin kimliği de meçhûldür. Bir başka husus da, Hz. Peygamber'in şehir içindeki toprakları özel şahıslara ıktâ' yoluyla verdiğine dair sağlıklı bir bilginin bulunmamasıdır. Halbuki bu rivâyette verdiği belirtilmektedir. Bunlardan dolayı bu hadîs, delil olarak kullanılabilecek durumda değildir.

[النوع] الخامس
في كسب الحجّام

e- KAN ALMA ÜCRETİ

٨١٥٦ـــ (خ م د ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم احْتَجَمَ ، وأعطى الحجَّام أجْرَهُ ، واستَعَطَ ». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : « حجَمَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم عبد لبني بياضَةَ ، فأعطاه النبيُّ صلى الله عليه وسلم أجرَهُ ، وكلّم سيِّدَهُ، فخفّفَ عنه من ضريبَته ، ولو كان سُحْتا لم يُعْطِهِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ». وفي رواية أبي داود : « ولو عَلِمَهُ خبيثا لم يُعْطِه ».

8,156- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kan aldırdı, kan alan kişiye ücretini ödedi, burnuna da ilaç çekti."[30]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Benû Beyâde kabilesinin kölesi Hz. Peygamber'den kan almış, Rasûlullah (as.) da ona ücretini vermişti. Sonra efendisiyle konuşarak

---

[30] **Buharî**, İcâre, 18; Buyû', 39; Tıp, 9; **Müslim**, Müsâkât, 11/65; **Ebû Davud**, Buyû', 39/3423.

vergisini hafifletmişti. Eğer bu ücret haram olsaydı, şüphesiz ona ücret vermezdi."

Ebû Davud'un rivâyeti; "Ona ücret vermenin habîs olduğunu bilseydi, şüphesiz vermezdi" şeklindedir.

İZAH

İlk rivâyette geçen ***"isteata"*** kelimesi, buruna ***saût*** denilen ilacı çekmek anlamına gelir. Daha çok genzi açmak ve rahatlamak için çekilirdi.

Rivâyette sözü edilen köle, **Ebû Taybe** künyesiyle tanınan biridir; Benû Beyâda kabilesinin kölesi idi ve efendisine her gün bir ücret ödemekle yükümlü idi.

Hadîs, kan alma karşılığında ücret vermenin meşrû ve verilen bu ücretin helâl olduğuna delildir.

٨١٥٧ـــ (خ م ط د ت ـــ حميد الطويل) قال سمعتُ أنسا رضي الله عنه يقول : « دَعَا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم غلاما لنَا حجَّاما فحَجَمَهُ ، فأمرَ له بصاع أو صاعين ، أو بمد أو بمدَّين ، وكلّم فيه فخفِّف من ضريبَته ».

وفي رواية قال : « سُئِلَ أنس عن أجر الحجَّام ؟ فقال : احتجمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، حجَمَهُ أبو طيّبَة، وأعطاه صاعين من طعام، وكلَّم مواليه فخفَّفوا عنه، وقال: **إن أمْثَل ما تدَاويتُم به الحجَامَةُ والقُسْطُ البحريُ ولا تُعَذّبوا صِبْيانكم بالغَمْز من العُذَرَة عليكم بالقُسْط**». أخرجه البخاري.

وأخرج الترمذي إلى قوله: «**ما تدَاويتم به الحجامة**». وفي رواية الموطأ وأبي داود قال: «حجَمَ أبو طيّبَةَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فأمرَ له بصاع من تمر وأمرَ أهله أن يُخَفّفوا من خرَاجه».

8,157- Humeyd et-Tavîl anlatıyor:

"Enes'in şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah (as.), bizim hacamat yapan hizmetçimizi çağırdı ve kan aldırdı. Sonra ona bir veya iki sa' –veya bir veya iki müd-

(hurma) verilmesini emretti. Sonra da onun hakkında (efendisiyle) konuştu, o da vergisini hafifletti."[31]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Enes'e, hacamat yapanın aldığı ücretin hükmü soruldu, şu cevabı verdi:

"Rasûlullah (as.) da kan aldırmıştı; O'ndan Ebû Taybe kan aldı. Hz. Peygamber de ona iki sa' erzak verdi. Sonra efendileriyle konuştu ve onlar da kölenin ödediği ücreti hafiflettiler. Sonra Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Sizin tedavi olduğunuz şeylerin en uygunu, kan aldırmak ve kust-u bahrî'dir."

Sonra şunu da söyledi:

"Çocuklarınızın bademcikleri şiştiğinde, tedavi olsunlar diye bademcikleri sıkmak suretiyle onlara işkence etmeyin! Kust ile tedaviye çalışın!"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de hadîsin; **"...tedavi olduğunuz şeylerin en uygunu kan aldırmaktır"** cümlesine kadar olan kısmını tahric etti.

Muvatta ve **Ebû Davud**'un rivâyetleri de şöyledir:

"Ebû Taybe, Hz. Peygamber'den kan almış, Rasûlullah (as.) da ona bir sa' hurma verilmesini emretmiş, ayrıca âilesinden de onun ödemek zorunda olduğu haracı hafifletmelerini istemişti."

İZAH

Kust, Hz. Peygamber döneminde tedavi amacıyla kullanılan bir nevi nebattır veya nebatatın bir yemişidir. Bunun ***hindî*** ve ***bahrî*** denilen çeşitleri varmış. ***Hindî*** olanı **Hindistan**'dan gelir ve daha siyah, ***Bahrî*** olanı da **Yemen**'den gelir ve daha beyaz olurmuş.

---

[31] **Buharî**, Buyû', 39, 95; İcâre, 17, 19; Tıp, 13; **Müslim**, Müsâkât, 11/62; **Muvatta**, İsti'zân, 10/26; **Ebû Davud**, Buyû', 39/3424; **Tirmizî**, Buyû', 48/1278.

[النوع] السادس
في أشياء متفرقة

f- MÜTEFERRİK KONULAR

٨١٥٨ــ (د ــ رجل من المهاجرين) من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : «غزَوْتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثا ، أسْمَعُه يقول : المسلمون شركاءُ في ثلاث : في الماء ، والكلاء، والنار ». أخرجه أبو داود.

8,158- Hz. Peygamber'in ashâbından ve Muhâcirlerden olan bir adam şöyle dedi:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte üç defa gazâya katıldım ve O'nun şöyle söylediğini işittim:

"Üç şeyde müslümanlar ortaktırlar: Suda, otta ve ateşte."[32]

İZAH

Bu rivâyet, zikredilen üç şeyde herkesin yararlanabileceğini ifâde etmektedir. Ama bunun mutlak olmadığını, yani her su, her ateş ve her ottan herkesin istifade edemeyeceğini, bunlardaki ortaklığın bazı kayıtlarla sınırlı olduğunu da ilave etmek gerekir.

Ateşte ortaklıktan maksat, öncelikle ısınmadır. Bazı âlimlere göre tutuşturmak için ondan bir parça almak da bu kapsamdadır. Ottaki ortaklık ise, mer'alar ve sahipsiz araziler hakkındadır. Sahipli arazilerin otları, ancak sahiplerinin izniyle alınabilir. Sudaki ortaklıktan gaye de, içmek ve hayvanını sulamaktır; yoksa başkasının arazisinde bulunan kuyudaki suya sahip olmak değildir. Bununla birlikte akan sudan başkalarını mahrum etmek de câiz değildir.

---

[32] **Ebû Davud**, Buyû', 62/3477.

٨١٥٩ــ (د ــ أسمر بن مضرس [الطائي]) قال: «أتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فبايعتُه، فقال: مَنْ سَبَقَ إلى ماء لَمْ يَسْبِقْهُ إليه مسلم فهو له، فخرج الناس يتعادَوْنَ يتخاطُّونَ». أخرجه أبو داود.

8,159- Esmer b. Mudarris et-Tâî[33] şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e gittim ve kendisine bîat ettim. O sırada;

"Bir suya kim başkalarından önce gidip sahiplenirse, o su ona aittir" dedi. Bunun üzerine insanlar (sahipsiz suları) işaretleyip sahiplenmek için sür'atle dağıldılar."[34]

İZAH

Hadîs, ölü arazi durumunda olan bir yeri çevirip sahiplenen insanın, içindeki suyun da sahibi olacağına delalet etmektedir. Ancak bu rivâyetin isnadı zayıftır.

---

[33] **Esmer b. Mudarris et-Tâî**: Sahabîdir. Basralı bedevîlerdendir. Kendisinden kızı Ukayle bint Esmer rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[34] **Ebû Davud**, Harâc, 36/3071.

الفصل الثالث

في المكروه والمحظور من المكاسب والمطاعم

و فيه نوعان:

[النوع الأول]

منهيات مشتركة

III- KAZANCIN VE YİYECEKLERİN MEKRÛH VE SAKINCALI OLANLARI

a- MÜŞTEREKEN YASAKLANANLAR

٨١٦٠ــ (خ م ط د ت س ــ أبو مسعود رضي الله عنه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ثمنِ الكلب ، ومهر البغيِّ ، وحُلْوان الكاهن». أخرجه الجماعة.

وقال مالك: يعني بمهر البغيِّ المرأةُ على الزنا وحُلْوان الكاهن: رشوته وما يعطى على أن يتكهَّنَ.

8,160- Ebû Mes'ûd şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) köpeğin, fâhişenin ve kâhinin ücretini haram kıldı."[1]

RİVÂYETLER

Hadîs, Kütüb-ü Sitte'de rivâyet edilmiştir.

Mâlik dedi ki: "Fâhişenin ücretinden maksat, zinâ mukabilinde kadına verilen paradır. Kâhinin ücretinden maksat da, rüşvettir, yani kâhinlik yapması için ona verilen şeydir."

---

[1] **Buharî**, Buyû', 113; İcâre, 20; Talâk, 51; Tıp, 46; **Müslim**, Müsâkât, 9/39; **Muvatta**, Buyû', 29/68; **Ebû Davud**, Buyû', 65/3481; **Tirmizî**, Buyû', 46/1276; **Nesaî**, Buyû', 91.

İZAH

Bu rivâyette üç çeşit kazanç yasaklanmakta, bunların haram olduğu belirtilmektedir. İlerde bu üç şey müstakil başlıklar altında ele alınacağı için burada sözü uzatmaya gerek görmüyoruz.

٨١٦١ـ (د ت س ـ رافع بن خديج رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «مهْرُ البغي خبيث ، وثمن الكلب خبيث ، وكسب الحجام خبيث ».

وفي أخرى : « شرّ الكسب : مهر البَغيّ ، وثمَنُ الكلب ، وكَسبُ الحجّام». أخرجه الترمذي وأبو داود. وأخرج النسائي الثانية.

8,161- Râfi' b. Hadîc'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Fâhişenin ücreti habîstir. Köpeğin ücreti habîstir. Hacamat yapanın kazancı da habîstir."[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kazançların en kötüsü; fâhişenin ücreti, köpeğin ücreti ve hacamat yapanın kazancıdır."

Bunları **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti. İkincisini **Nesaî** de tahric etti.

٨١٦٢ـ (خ ـ أبو جحيفة رضي الله عنه) قال : « نَهَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ثَمَنِ الدَّمِ ، وثمنِ الكلب ، وكسب البغيِّ ، ولَعَنَ الواشمَةَ ، والمستوشمَةَ ، وآكلَ الربا ومُوكله ، والمصوِّرين ». أخرجه البخاري. وفي رواية : « نهى عنْ ثمنِ الكلب ، والدم ، والوَشْم ».

8,162- Ebû Cuhayfe şöyle dedi:

---

[2] **Ebû Davud**, Buyû', 39/3421; **Tirmizî**, Buyû', 46/1275; **Nesaî**, Buyû', 15.

"Rasûlullah (as.) kan ücretini, köpek parasını ve fâhişenin kazancını yasakladı. Dövme yapana ve yaptırana, faiz yiyene ve yedirene ve resim yapanlara lanet etti."[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Diğer bir rivâyet; "köpek, kan ve dövme parasını yasakladı" şeklindedir.

İZAH

"Kan parası"ndan maksat, ya kan alan insanın bu iş karşılığında aldığı paradır, yahut da doğrudan doğruya kanı para ile satmaktır. Hacamat yapmanın karşılığında ücret almanın câiz olduğu daha önce geçmişti. Kanın para ile satışına gelince, insanın herhangi bir uzvunun mal gibi para ile satışı câiz görülmemiştir. İnsanın organları ticaret metaı değildir. Ancak bağışlanması, ayrı bir konudur ve bunda bir sakınca yoktur.

Hadîslerde dövme yaptırmanın câiz görülmediğine dair rivâyetler bulunmaktadır. Muhtemelen bunun sebebi, insan vücûdunun tabiî görüntüsünü bozduğu, Allah'ın yaratışını değiştirdiği içindir. Ancak bunun câiz olmaması, haram mı, yoksa mekruh anlamında mıdır, tartışılabilir. Yukarıdaki hadîsin zâhirine bakılırsa, haram olması gerekir. Yapılması câiz olmayan bir iş mukabilinde alınan ücret de helâl değildir.

Resim yapmanın yasaklanması ise, tevhidi koruma ana gayesine dayandığı açıktır. Putperestliğin hayatın her alanına alabildiğine yayıldığı bir dönemde, insanların zihninden bu anlayışın bütün izlerini sökmek ve tevhidi yerleştirmek için her türlü tedbirin alınması, anlaşılabilecek bir durumdur.

---

[3] **Buharî**, Buyû', 25, 113; Talâk, 51; Libâs, 86, 96. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu hadîs, **Ebû Davud**, Buyû', 65/3483'te de rivâyet edilmiştir.

٨١٦٣ـ (د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا يَحلُّ ثمنُ الكلب ، ولا حُلْوانُ الكاهن ، ولا مَهَرُ البَغيِّ». أخرجه أبو داود والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كَسْبِ الحجَّام ، وعن ثَمَنِ الكلب ، وعَسْبِ الفحْل ».

8,163- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Köpek parası, kâhinin ücreti ve fâhişenin ücreti helâl değildir."[4]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hacamat yapanların kazancını, köpek parasını ve döl ücretini yasakladı."

٨١٦٤ـ (م د ت س ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما): «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عنْ ثَمَنِ الكَلبِ، والسِّنَّوْر». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي وزاد النسائي: «إلا كلبَ صيد ».

8,164- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) köpek ve kedi parasını yasakladı."[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî buna; "ancak av köpeği müstesnâ" cümlesini ekledi.

---

[4] **Ebû Davud**, Buyû', 65/3484; **Nesaî**, Sayd, 15.

[5] **Müslim**, Müsâkât, 9/42; **Ebû Davud**, Buyû', 64/3479; **Tirmizî**, Buyû', 49/1279; **Nesaî**, Buyû', 92.

İZAH

Kedi satışı, fukaha arasında tartışmalı bir meseledir. Cumhura göre câizdir, bazı fukaha ise mekruh sayar. Câiz görmeyenler, bunu ispat için çeşitli gerekçeler bulmaya çalışmışlardır. Ancak bu gerekçelerin çok tutarlı olduğunu söylemek zordur. Bazıları da, satışı yasaklanan kedinin, ev kedisi değil, vahşi kedi olduğunu ve ev kedisinin satışında sakınca bulunmadığını söylemişlerdir, ama hadîste böyle bir ayrıntının bulunmadığı görülmektedir.

Bir kısım âlimler de bu hadîsi sened açısından tenkit etmişler ve delil olmaya uygun olmadığını söylemişlerdir.

[النوع الثاني]

منهيات مفردة

كَسبُ الإماء

b- AYRI AYRI YASAKLANANLAR

1*- CÂRİYENİN KAZANCI

٨١٦٥ـ (خ د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كسبِ الإماء». أخرجه البخاري وأبو داود.

8,165- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) câriyenin kazancını yasakladı."[6]

İZAH

"Câriyenin kazancı"ndan maksat, onların fuhuş yoluyla elde ettikleridir. Câhiliye döneminde bazı insanlar, câriyelerini fuhşa zorlar ve böylece para kazanırlardı.

Bu konuda başka bir durum da şudur: Câhiliye döneminde bazı insanlar, câriyeleri her gün kendilerine belli bir ücreti getirmek zorunda bırakırlardı. Onlar da bu parayı kazanabilmek için çeşitli

---

[6] **Buharî**, İcâre, 20; Talâk, 51;**Ebû Davud**, Buyû', 40/3425.

işlerde çalışırlardı. Bu parayı bazen meşrû yollarla kazanır, ama bazen de meşrû olmayan yollardan kazanmak zorunda kalırlardı. İşte onların hangi yolla kazandığı bilinmediği için mutlak bir ifadeyle câriyelerin kazancını almak yasaklanmıştır. Bu durumda onların ancak meşrû yoldan kazandığı bilinenlerden yararlanılması mümkündür.

٨١٦٦ـــ (د ـــ رافع بن خديج رضي الله عنه) قال : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كسب الأمة حتى يُعْلَم مِنْ أَيْنَ هو ؟ » أخرجه أبو داود.

8,166- Râfi' b. Hadîc şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), nereden kazandığı bilinmedikçe câriyenin kazancını (yemeyi) yasakladı."[7]

٨١٦٧ـــ (د ـــ طارق بن عبد الرحمن القرشي) : جاء رافعُ بنُ رِفَاعة رضي الله عنه إلى مجلس الأنصار، فقال: لقد نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم اليوم... فذكر شيئاً، ونهانا عن كسب الإماء، إلا ما عملَتْ بيدها، وقال: «هكذا بأصابعه، نحو الخبز، والغسل، والنَّفْش». أخرجه أبو داود.

8,167- Tarık b. Abdurrahman el-Kuraşî[8] anlatıyor:

Râfi' b. Rifâa[9], Ensâr'ın bulunduğu bir meclise geldi ve;

---

[7] **Ebû Davud**, Buyû', 40/3427. Bu rivâyetin isnadı zayıftır.

[8] **Tarık b. Abdurrahman b. el-Kasım el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 129/747. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'in âzâdlısı Meymûne bint Sa'd ve Râfi' b. Rifâa'dan rivâyeti vardır. Kendisinden İkrime b. Ammâr rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[9] **Râfi b. Rifâa b. Mâlik el-Ensârî el-Medenî**: ö. 100/718. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'den bir hadîs rivâyet eder. Bunu ondan Tarık b. Abdurrahman nakleder. Hadîs **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Ancak bu zat marûf biri değildir, rivâyeti de galattır. Hatta hadîsin senedinde ismi geçen kişinin başka biri olma ihtimali de vardır.

"- Birgün bize Rasûlullah (as.) şunları yasakladı" diyerek bazı şeyleri saydı. Sonra;

"- Eliyle yaptığı işlerden kazandıkları müstesnâ, câriyelerin kazancını da yasakladı" dedi ve eliyle de işaret ederek; ekmek yapmak, ip eğirmek ve nakış işlemek gibi diye ekledi.[10]

٨١٦٨ـ (ط ـ أبو سهيل بن مالك) عن أبيه أنّه سمع عثمان بن عفّان يقول في خطبته حين ولي : « ولا تكلّفوا الصبيانَ الكسبَ ، فإنّكم متى كلّفتُموهم الكسبَ سَرَقوا ، ولا تُكلّفوا الأمَةَ غيرَ ذات الصَّنْعَة الكسبَ ، فإنّكم متى كلّفتُموها ذلكَ : كسبَتْ بفرجها ، وعِفُّوا إذْ أعفَّكُمُ الله ، وعليكم من المطاعم بما طابَ منها ». أخرجه الموطأ.

8,168- Ebû Süheyl b. Mâlik[11], babasından[12] rivâyet ediyor. Babası, Hz. Osman halife seçildiğinde hutbede şunları söylediğini işitmiş:

"Küçükleri çalışıp kazanmaya zorlamayın! Çünkü siz onları kazanmaya zorlarsanız, çalıp çırparlar. Bir sanatı olmayan câriyeleri de kazanmaya zorlamayın! Eğer siz onları kazanmaya zorlarsanız, onlar da namuslarını feda ederek kazanmaya çalışırlar. Siz iffetli olmaya çalışın ki, Allah da sizin iffetinizi korusun. Size ancak temiz ve helâl olan yiyecekler yaraşır."[13]

İZAH

Burada özellikle Hz. **Osman**'ın küçük çocukların çalıştırılmaması konusunda gösterdiği hassasiyetin üzerinde durmak gerekir. Bu konu, asrımızın da önemli problemlerinden biridir. İnsan

---

[10] **Ebû Davud**, Buyû', 40/3426.

[11] **Ebû Süheyl, Nâfi b. Mâlik b. Ebî Amr el-Asbahî el-Medenî**: ö. 140/757 ds. Medîneli tâbiîlerdendir. İmâm Mâlik'in amcasıdır. Babasından, Enes b. Mâlikı ve İbn Müseyyeb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mâlik ve Zührî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[12] **Ebû Enes, Mâlik b. Ebî Amr el-Asbahî el-Medenî**: ö. 112/730. Medîneli tâbiîlerdendir. İmâm Mâlik'in dedesidir. Hz. Ömer ve Hz. Âişe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İmâm Mâlik, İbn Mehdî ve Yahya'l-Kattân rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[13] **Muvatta**, İsti'zân, 16/42.

haklarıyla telifi kabil olmayan bir uygulamadır. Aynı zamanda çocukların eğitimi ve ülkenin geleceği açısından da ciddi sakıncaları vardır. Küçük yaşta çalışmaya mecbur edilen çocuklar, geleceğin potansiyel suç makineleridir. Her türlü kötülüğü ve gayri meşruyu daha o yaşta öğrenmektedirler. Bunları bütün hayatı boyunca tekrarlayacağından şüphe edilmemelidir. İşte bu yüzden çocukların çalışmaya zorlanması, gelecekte insanlığa faydalı olabilecek bir insanın kaybedilmesi yanında, müstakbel bir suç makinesinin meydana salınması demektir.

ثمن الكلب

2*- KÖPEĞİN BEDELİ

٨١٦٩ـ (د س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ثمن الكلب ، وإن جاء يطلب ثمن الكلب فاملأْ كفَّهُ ترابا ». أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي قال : « قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في أشياء حرَّمها : وثمنُ الكلب» لم يزدْ.

8,169- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) köpek parasını yasakladı ve; **'köpeğin bedelini istemek için gelen birinin avucuna toprak doldur!'** buyurdu."[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti sadece; "Rasûlullah (as.) bazı şeyleri haram kıldı. Bunlar arasında köpeğin bedeli de vardı" şeklindedir.

İZAH

"Köpeğin bedelini istemek için gelenin avucuna toprak doldur!" cümlesinin kime ait olduğu açık değildir. Bu sözü İbn Abbas'ın söylemiş olması da muhtemeldir. Ancak **Ebû Davud**'un

---

[14] **Ebû Davud**, Buyû', 65/3482; **Nesaî**, Buyû', 91.

şerhleri bunun Hz. Peygamber'in sözü olma ihtimalini daha kuvvetli görmektedirler. Biz de tercümeyi bu ihtimâle göre yaptık, ama diğer ihtimâle de işaret etmeyi uygun gördük.

Köpeği satıp karşılığında para alma konusu, İslâm âlimleri arasında tartışmalı bir meseledir. Bu konuda üç hâkim görüş vardır:

1- Fukahanın ekserisine göre para ile köpek satılamaz, haramdır. Bu konuda vârit olan hadîslerin zâhiri, bu görüşün delilidir.

2- **Hanefî** âlimlerinin ekserisine göre her nevi köpeğin alınıp satılması câizdir, bunda dinen bir sakınca yoktur. Yasağı bildiren hadîsler, İslâm'ın ilk dönemlerine aittir ve Araplar arasındaki aşırı boyuta varan alışkanlığı izâleyi amaçlamaktadır.

3- Bazı ulema da, eğitilmiş köpeklerle av köpeğinin alınıp satılmasını câiz görür, diğerlerini câiz görmezler. Yasağı ifâde eden hadîsler de, diğer tür köpekler hakkındadır.

٨١٧٠ـــ (ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « نهى عن ثمن الكلب ، إلا كلبَ صيّد ». أخرجه الترمذي.

8,170- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"(Hz. Peygamber) av köpeği müstesnâ, köpek satışından para almayı yasakladı."[15]

ثمن الهِرّ

3*- KEDİNİN BEDELİ

٨١٧١ـــ (د ت ـــ **جابر عن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن أكل الهِرّ وثمنه ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود : « نهى عن ثمن الهِرّ ».

8,171- Cabir b. Abdullah şöyle demiştir:

---

[15] **Tirmizî**, Buyû', 49/1281. Bu rivâyet zayıftır.

"Rasûlullah (as.) kedi eti yemeyi ve kedinin parasını yasakladı."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti sadece; "kedinin parasını yasakladı" şeklindedir.

İZAH

Bu rivâyet zayıftır. Çünkü râvîlerden **Ömer b. Zeyd es-San'ânî**, münker rivâyetleri bulunan biridir. **Tirmizî** de rivâyetin garîb olduğunu söylemektedir. **İbn Abdülberr**'e göre de, kedi satışı ile ilgili hadîsin Hz. Peygamber'den rivâyeti sâbit değildir.

Konu ile ilgili başka bir rivâyet 8164 numara ile geçmiş ve orada fukahanın görüşleri de kaydedilmişti.

كسب الحجام

4*- KAN ALAN KİŞİNİN KAZANCI

٨١٧٢ـــ (**ط د ت ـــ ابن محيصة** رحمه الله) «أنه استأذن رسول الله صلى الله عليه وسلم في أُجْرَة الحجام، فنهاه عنها، وكان له مولى حجاما فلم يزل يسأله، ويستأذنه حتى قال له آخر: **اعْلِفْهُ ناضحك وأطْعِمْهُ رَقيقك**». أخرجه الموطأ هكذا. وأخرجه أبو داود والترمذي عن ابن محيصة عن أبيه.

8,172- İbn Muhayyısa'dan[17] rivâyet edildiğine göre; "o, hacamat yapmanın karşılığında ücret almak için Rasûlullah'tan (as.) izin istemiş, ama Hz. Peygamber onu bundan men etmiş. Onun hacamat yapan bir kölesi vardı. Bundan dolayı o, bu konuyu Hz. Peygamber'e

---

[16] **Ebû Davud**, Buyû', 64/3480; **Tirmizî**, Buyû', 49/1280.

[17] **Sa'd b. Muhayyısa b. Mes'ûd el-Hârisî el-Ensârî**: Kendisi ve babası sahabîdirler. Kendisinden oğlu Haram rivâyet etmiştir.

sormaya ve ücret almak için izin istemeye devam etti. Sonunda Rasûlullah (as.) kendisine;

"- O parayı devene yem olarak ver ve kölene yedir!" dedi.[18]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** bu şekilde tahric etti.

Ebû Davud ve **Tirmizî** ise hadîsi, İbn Muhayyısa'nın babasından rivâyeti şeklinde tahric ettiler.

İZAH

Kan alma karşılığında ücret almanın câiz olduğuna dair rivâyetler daha önce geçmişti. Buradaki rivâyette ise olumsuz anlamda yorumlanabilecek bir üslup göze çarpmaktadır. Ama yine de ücret almanın câiz olduğu görülmektedir. Eğer haram olsaydı, Hz. Peygamber onu kölesine yedirmesini söylemezdi. Bu durumda bu rivâyetteki olumsuz manaya yorumlanabilecek olan ifâde, daha çok hacamat mesleği ile ve kan almayı ticarî bir geçim vasıtası yapmakla ilgili olabilir. Bundan maksat da, insanı daha faydalı mesleklere yönlendirmektir. Eğer hadîsi bu manada değerlendirecek olursak, o zaman bu durumun belli bir dönemin şartları ile sınırlı olduğunu söylemek gerekir.

عسب الفحل

5*- DAMIZLIK BOĞANIN ÜCRETİ

٨١٧٣ــ (ت س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « أنَّ رجُلا من كلاب سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم عن عسْبِ الفَحْلِ ؟ فنَهاه ، فقال : يا رسول الله ، إنا نُطْرِقُ الفَحْلَ ، فنُكرَمُ ، فرخَّص له في الكرامة ». أخرجه الترمذي ، والنسائي ولم يذكر « الرخصة ».

8,173- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

---

[18] **Muvatta**, İsti'zân, 10/28; **Ebû Davud**, Buyû', 39/3422; **Tirmizî**, Buyû', 47/1277.

"Kilâb kabilesinden bir adam Hz. Peygamber'e, damızlık boğanın çiftleşmesinden ücret almanın hükmünü sordu. Hz. Peygamber ücret almayı yasakladı. O zaman adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz boğayı çiftleşmek için veriyoruz ve bundan dolayı bize ikramda bulunuluyor" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, yapılan ikramı almaya ruhsat verdi."[19]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Hadîsi **Nesaî** de tahric etti, ama o "**ruhsat**"tan söz etmedi.

İZAH

Burada erkek hayvanın dişiyi döllemesi mukabilinde alınan paranın helâl olup olmadığı konusu ele alınmaktadır. Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, Hz. Peygamber, komşular arasında her şeyin mutlaka paraya bağlanmasını doğru bulmamaktadır. Bu durum, sosyal hayatın âhengi açısından da çok uygun olmasa gerektir. Sonra böyle bir çiftleşmede döllenmenin meydana geleceği de kesin değildir. Hatta erkeğin çiftleşmeyi mutlaka gerçekleştireceği garantisi de yoktur. Bu durumda bir haksız iktisab da söz konusudur.

Bu mesele fukaha arasında da tartışılmıştır. **Mâlikîler** döllemek amacıyla erkek hayvanı kiralamayı ve mukabilinde ücret almayı câiz görürler. Bunu süt anne kiralamaya benzeterek, ihtiyaç halinde hiçbir sakıncası bulunmadığını belirtirler.

Hayvan sahibi olan herkesin mutlaka erkek bir hayvana da malik olması mümkün değildir. Ücretle boğa kiralamak da caiz görülmezse, üreme nasıl sağlanacaktır? Kaldı ki damızlık olarak beslenen erkek hayvanın bakımlı olması da gerekmektedir. Bu da sahibine önemli bir yük getirir; onu ücret mukabili kiraya vermesi de câiz olmazsa, bu masrafı göze alması beklenmemelidir. Bu durumda ücretle kiralanmasından başka bir çözüm yolu da gözükmemektedir. Zaten hadîste yapılan ikramın kabulünde sakınca olmadığı da belirtilmektedir.

---

[19] **Tirmizî**, Buyû', 45/1274; **Nesaî**, Buyû', 94.

٨١٧٤ــ (خ د ت س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « نَهَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن عَسْبِ الفَحْلِ ». أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي والنسائي.

8,174- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) dölleme karşılığında ücret almayı yasakladı."[20]

٨١٧٥ــ (س ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) : «نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن عسْبِ الفحل». أخرجه النسائي.

8,175- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) dölleme karşılığında ücret almayı yasakladı."[21]

القُسامة

6*- MALLARI BÖLÜŞTÜRENİN ÜCRETİ

٨١٧٦ــ (د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إياكم والقُسامة ، قلنا : وما القُسامة ؟ قال : الشيءُ يكون بين الناس فينتقصُ منه ». وفي رواية نحوه قال : « الرجلُ يكون على الفئام من الناس ، فيأخذ من حظّ هذا، وحظّ هذا ». أخرجه أبو داود.

8,176- Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.);
"- ***Kusâme*'den sakının!"** buyurdu. Biz;
"- *Kusâme* nedir?" diye sordu k.
"- İnsanlar arasında ortak olarak bulunan bir şeyi (taksim eden biri, herkesten bir parça mal alarak) **onu eksiltmesidir"** dedi.[22]

---

[20] **Buharî**, İcâre, 21; **Ebû Davud**, Buyû', 42/3429; **Tirmizî**, Buyû', 45/1273; **Nesaî**, Buyû', 94.

[21] **Nesaî**, Buyû', 94.

[22] **Ebû Davud**, Cihâd, 179/2783-84.

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber *kusâme*'yi şöyle tanımladı:

"Bir cemâatin başında (bilir kişi olarak) **bulunan bir insanın** (bir şey taksim ederken) **hem onun hissesinden, hem bunun hissesinden bir pay almasıdır."**

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hadîsteki açıklamadan da anlaşılacağı üzere ***kusâme,*** ortak bir malı sahiplerine bölüştüren insana denmektedir. Bu mal, ister miras, ister ganimet olsun adaletle taksim edilmelidir. Her ne kadar bu taksimi yapan kişinin, yaptığı işin karşılığı olarak bir ücret istemeye hakkı varsa da, taksim ettiği malın bir kısmını kendisine ayırmaya hakkı yoktur. Hadîste haram kılınan da budur.

المَعْدن

7*- MADEN

٨١٧٧ــ (د ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « أن رجلا لَزِمَ غَرِيما له بعشرة دنانير، قال: والله ما أُفَارِقُكَ حتى تقضيني، أو تأتيني بحميل، قال فَتَحمَّل بها النبيُّ صلى الله عليه وسلم فأتاه بقَدْر ما وَعدَهُ فقال له النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **مَنْ أينْ أصبْتَ هذه؟** قال: من مَعْدن، قال: **لا حاجة لنا فيها، ليس فيها خير،** فقضاها عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

أخرجه أبو داود.

8,177- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir adam, kendisine on dinar borçlu olan birinin peşine düşmüştü ve;

"- Borcunu ödeyinceye veya bana bir kefil gösterinceye kadar vallahi senin peşini bırakmayacağım" diyordu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber o borcu üzerine aldı. Sonra borçlu, sözü edilen miktarı getirip Hz. Peygamber'e verdi. Rasûlullah (as.) ona;

"- **Bu parayı nereden buldun?"** diye sordu. Adam;

"- Madenden" dedi. Hz. Peygamber;

"- **Bizim ona ihtiyacımız yok! Onda hayır yoktur!"** buyurdu ve onun adına borcunu kendisi ödedi.[23]

İZAH

Bu rivâyete göre Hz. Peygamber borçlu birine kefil olarak alacaklıdan belli bir süre istemiş, borçlu kişi de bu süre içinde Hz. Peygamber'e bir madende bulduğu işlenmemiş bir altını getirmiş, Rasûlullah (as.) da onu kabul etmemiş.

Burada Hz. Peygamber'in getirilen bu madeni neden kabul etmediği belli değildir. Bir madenden çıkartılan altını temellük etmenin hiçbir sakıncası yoktur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu madeni kabul etmemesinin mutlaka başka bir sebebi vardır. Bir ihtimal olarak Hz. Peygamber'in alacaklıya işlenmiş altın vermeyi taahhüt ettiği, halbuki getirilen altının işlenmediği, kendisinin de onu işleyecek imkâna sahip olmadığı, hatta **Medîne**'de böyle bir şeyin yapılamadığı ve bu yüzden onu kabul etmediği üzerinde durulabilir.

Topraktan çıkarılan madende toprak sahibinin, devletin ve onu çıkaranın hakkı olduğu, halbuki getirilen külçe altında bu hakların ödenip ödenmediğinin bilinmediğinden dolayı kabul edilmediği de söylenmiştir.

عطاء السلطان

8*- SULTANIN İKRÂMI

٨١٧٨ــ (د ــ **سليم بن مطير**) من أهل وادي القُرى عن أبيه ، أنه حدَّثه قال : سمعتُ رجلا يقول : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول في حجة الوداع ، أمرَ الناس

---

[23] **Ebû Davud**, Buyû', 2/3328.

وهاهم ، ثم قال : «هل بلّغتُ؟ قالوا : اللهم نعم ، ثم قال : إذا تجاحفتْ قريش الملك فيما بينها ، وعاد العطاءُ رُشا فدَعوهُ، فقيل : مَنْ هذا ؟ قالوا : هذا ذو الزوائد ، صاحبُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية قال : حدَّثني أبي مُطَير : أنه خرج حاجا ، حتى إذا كانوا بالسُّويداء إذا أنا برجُل قد جاءَ ، كأنه يطلب دواء - أو حضضا — فقال : أخبرني مَنْ سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في حجة الوداع - وهو يعظُ الناس ويأمرهم وينهاهم - فقال : « يا أيها الناس ، خذوا العطاء ما كان عطاء ، فإذا تجاحفتْ قريش على المُلْك ، وكان عن دين أحدكم فدَعوهُ ». أخرجه أبو داود.

8,178- Vâdi'l-Kurâ ahâlisinden Süleym b. Mutayr'ın[24], babasından[25] rivâyet ettiğine göre, o şöyle demiş

"Bir adamın şöyle söylediğini işittim:

"Veda haccı sırasında ben Rasûlllah'ın (as.) insanlara bazı şeyleri emredip bazı şeyleri yasakladığını işittim. Sonra Hz. Peygamber;

"- Tebliğ ettim mi?" diye sordu. İnsanlar;

"- Allah şahittir ki, evet" diye karşılık verdiler. Sonra;

"- Kureyş kendi arasında saltanat kavgasına başladığı ve ikramın rüşvete dönüştüğü zaman geldiğinde, artık onu kabul etmeyin!" buyurdu.

(Bu rivâyet esnasında cemâate, bu hadîsi nakleden râvî için);

"- Bu adam kimdir?" diye soruldu. Cevaben;

"- Bu zât, Rasûlullah'ın (as.) sahabîsi Zû'z-Zevâid'dir[26]" dediler.[27]

---

[24] **Süleym b. Mutayr el-Vâdî**: Şamlıdır. Aslen Vâdi'l-Kurâ ehlindendir. Babası Mutayr'dan rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden Hişâm b. Ammâr rivâyet etti. Hadîsçiler nazarında zayıftır. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[25] **Mutayr b. Süleym el-Vâdî**: Tâbiîlerdendir. Vâdi'l-Kurâ ehlindendir. Zü'z-Zevâid'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Süleym rivâyet etmiştir. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Ancak rivâyeti sahîh görülmemiştir.

[26] **Zû'z-Zevâid;** sahabîdir. İsmi bilinmemektedir. Medînelidir, Cüheyne kabilesine mensuptur. Hz. Peygamber'i veda haccında görmüştü. Kendisinden Mutayr rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bana babam Mutayr'ın anlattığına göre, o, hacca gitmek üzere yola çıkmış, Süveydâ mevkiine geldiğinde ilaç –veya *hudâd*- aramaya çıkmış gibi görünen bir adam gelmişti. Adam şöyle söylemiş:

"Bana veda haccı sırasında Rasûlullah'ı (as.) işiten birinin haber verdiğine göre, Hz. Peygamber insanlara va'z ederek bazı emir ve yasaklardan söz etmiş, sonra da şöyle söylemiş:

"- Ey insanlar! İkram, ikram olduğu müddetçe onu alın! Ama Kureyş iktidar kavgasına girişir ve îkram size dininiz karşılığında verilmeye başlandığı zaman, artık onu kabul etmeyin!"

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hudâd, şifa amacıyla kullanılan bir ağacın meyvesidir.

Süveydâ, **Medîne** ile **Suriye** arasında, **Medîne**'ye yakın bir yer adıdır.

Bu hadîs zayıf olmakla birlikte güzel bir ölçü getirmektedir. Buna göre hediye ve ikram, ancak herhangi bir çıkar gayesiyle verilmediği müddetçe kabul edilmeli, aksi halde reddedilmelidir. Çünkü çıkar gayesiyle verilen hediye, insanı hak ve adaletten uzaklaştırabilir. Dolayısıyla bu artık hediye değil, rüşvet olur. Genel bir ilke olarak zaten haklı olan insan, bunu elde etmek için araya adam sokmak ve birilerine hediye dağıtmak ihtiyacını duymaz.

Özellikle devlet yönetimini ellerinde bulunduran insanların bazı kişilere çıkar sağlamalarında mutlaka birtakım gizli amaçlar vardır. Binâenaleyh bu türlü hediyelerden bilhassa sakınmak gerekir. Devlet başkanından gelen bu hediyeleri almanın haram olduğunu söylemek elbette doğru olmaz, ama bu hediye bir haksızlığa veya haram işlemeye zemin teşkil edecekse, ondan uzak durmak gerekir.

---

[27] **Ebû Davud**, Harâc, 17/2958-59.

التَّكَهُّن

9*- KÂHİNLERİN KAZANCI

٨١٧٩ـ (خ ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان لأبي بكر غلام يخرج له الخراج ، وكان أبو بكر يأكل من خراجه ، فجاء يوما بشيء ووافق من أبي بكر جوعا ، فأكل منه لُقمة قبل أن يسأل عنه ، فقال له الغلام : تدري ما هذا ؟ فقال أبو بكر وما هو ؟ قال : كنتُ تكهّنت لإنسان في الجاهلية ، وما أُحسِنُ الكهانة ، إلا أني خدعته فلقيني فأعطاني بذلك فهذا الذي أكلت منه فأدخل أبو بكر إصبعه في فيه فقاء كل شيء في بطنه». أخرجه البخاري.

8,179- Hz. Âişe anlatıyor:

"Babam Ebû Bekir'in bir kölesi vardı, bu köle babama bir haraç ödüyor, Ebû Bekir de onun haracını yiyordu. Bir gün yine bir şey getirdi. Ebû Bekir de acıkmıştı, malı nereden aldığını sormadan ondan bir lokma aldı. Sonra köle;

"- Onun ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ebû Bekir;

"- Nedir?" diye sorunca, şu cevabı verdi:

"- Ben câhiliyet döneminde bir insan için kâhinlik yapmıştım. Aslında kâhinlikten pek de anlamazdım, bu sebeple adamı aldatmıştım. Bugün o adama rastladım ve bana bu malı verdi. İşte şimdi yediğin şey, odur."

Bunun üzerine Ebû Bekir, parmağını ağzına soktu ve midesinde ne varsa hepsini kusup çıkardı."[28]

---

[28] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 26.

المتباريان

10*- KUMARA DÖNÜŞEN YARIŞLAR

٨١٨٠ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أكل طعام المتباريين : السباق ، والقمار ».

وفي رواية قال: «كان ابن عباس يقول: إن النبيّ صلى الله عليه وسلم نهى عن طعام المتباريين أن يؤكلَ » أخرجه أبو داود الثانية. والأولى ذكرها رزين.

8,180- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), iki gösterişçinin yemeğini yemeyi yasakladı: riya için yarışan müsabık ve kumarbaz."[29]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre İbn Abbas şöyle diyordu:

"Hz. Peygamber, yarışçıların yemeklerini yemeyi yasakladı."

Bu ikinci rivâyeti **Ebû Davud**, birincisini **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Kumar parasının haram olduğunda kuşku yoktur. Aynı hüküm, kumara dönüşen yarışlar için de geçerlidir.

Bütün yarışlarda gayenin rakibini geçmek olduğu göz önüne alındığında, üstünlüğünü göstermek için yapılan yarışların da kumar kapsamına sokulması, kanâatimizce uygun değildir.

---

[29] **Ebû Davud**, Et'ime, 7/3754.

صنائع مَنْهِيَّة

11*- YASAKLANAN SANATLARIN KAZANCI

٨١٨١ـ (د ــ أبو ماجدة وقيل ابن ماجدة السهمي) قال : قطعتُ من أُذُن غلام ــ أو قطِعَ من أُذُني غُلام - فقدمَ علينا أبو بكر حاجا ، فاجتمعنا إليه ، فرفعنَا إلى عمر، فقال عمر : إن هذا قد بلغ القصاص ، ادعوا لي حجاما ، ليقْتَصَّ منه ، فلما دُعي بالحجام قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إني قد وهبتُ لخالتي غُلاماً وأنا أرجوا أن يُبارِكَ لها فيه فقلت: لها: لا تُسَلِّميه حجَّاما ولا صائغ، ولا قصابا**». أخرجه أبو داود.

8,181- Ebû Mâcide –bir rivâyette İbn Mâcide dendi- es-Sehmî[30] anlatıyor:

"Bir kölenin kulağını kesmiştim. –Bir rivâyette köle benim kulağımı kesmişti-. O sırada Hz. Ebû Bekir hacdan gelmiş, bizler de onu ziyarete gitmiştik. Ebû Bekir bizim davamızı Hz. Ömer'e havale etti. Hz. Ömer;

"- Bu kesilen miktar, kısası gerektiren miktara ulaşmış; binâenaleyh kısas yapması için bana hacamatçıyı çağırın!" dedi.

Hacamatçı çağırıldı. Hz. Ebû Bekir (veya Ömer) dedi ki:

"- Ben Rasûlullah'ın şöyle söylediğini işittim:

"Ben teyzeme, kendisine bereket getirsin ümidiyle bir köle hediye ettim ve ona; *'bu köleyi hacamatçıya, kuyumcuya ve kasaba verme!'* dedim."[31]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in üç meslek gurubuna karşı olan olumsuz tavrı görülmektedir. Bunlardan biri kuyumcudur.

---

[30] **Ebû Mâcide es-Sehmî**: Ona **İbn Mâcide** de denmiştir. İsminin Ali b. Mâcide olduğu rivâyet edilir. Tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'den ve Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Alâ b. Abdurrahman rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[31] **Ebû Davud**, Buyû', 43/3430-32.

Kuyumculuk, çok dikkat isteyen bir meslektir; bu meslekte hilekârlık, aldatma ve haksızlık ihtimali fazladır. Bu itibarla hadîsteki olumsuz tavır, bu meslek mensuplarının sahtekârlıklarıyla ilgilidir.

Kasaplık ise insanı katılaştırmakta ve merhamet duygularını zedeleyebilmektedir. Aynı zamanda necaset bulaşma ihtimali en fazla olan işlerden biridir.

Hz. Peygamber'in hacamatı meslek olarak çok uygun görmediği rivâyeti daha önce de geçmişti.

Bütün bunların, Hz. Peygamber'in dönemi ile ilgili olduğunu ve insanları daha hayırlı ve faydalı sanatlara yöneltmek amacıyla söylendiğini düşünmek, herhalde yanlış olmaz.

المكس

12*- USÛLE AYKIRI GELİR SAĞLAMAK

٨١٨٢ـــ (د ـــ **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) قال : « سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : **لا يدخل الجنةَ صاحبُ مكس** ». أخرجه أبو داود.

8,182- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:
Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:
"Haksız vergi toplayan, cennete giremez."[32]

İZAH

Hadîste geçen ***"meks"*** kelimesi, vatandaşlardan haksız yere toplanan vergi anlamına gelir. Tahsildarların normal verginin dışında halktan fazladan aldıkları mal da ***meks*** sayılır. Hâsılı yasal bir görüntü altında halktan haksız yere alınan her türlü vergi bu kapsama dahildir.

---

[32] **Ebû Davud**, Harâc, 7/2937.

(ك) "kef" harfi:

الكتاب الثاني

في الكذب

2. KİTÂB: **KİZB** (Yalancılık): **8.183-8.208**

الكتاب الثاني

في الكذب

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في ذمه وذم قائله

101- KİZB
(Yalancılık)

I- YALANIN VE YALAN SÖYLEYENİN ZEMMİ

٨١٨٣ـــ (ط ـــ **صفوان بن سليم** رضي الله عنه) قال : « قلنا : يا رسول الله أيكونُ المؤمن جبانا؟ قال: **نعم**، قيل: أيكون بخيلا؟ قال: **نعم**، قيل: أيكون المؤمن كذّابا ؟ قال : **لا** ». أخرجه الموطأ.

8.183- Safvân b. Süleym anlatıyor:
Dedik ki:
"- Ey Allah'ın Rasûlü; mü'min korkak olabilir mi?"
"- Olabilir."
Sonra kendisine;
"- Mü'min cimri olabilir mi?" diye soruldu.
"- Olabilir" dedi.
"- Peki mü'min yalancı olabilir mi?" diye sorulunca;
"- Asla!" buyurdu.[1]

İZAH:

Hz. Peygamber'in, mü'minlerden bazılarının korkak, cimri gibi istenmeyen bir takım vasıflara sahip olabileceklerini kabul etmesi, anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü insanlık câmiası içersinde her nevi evsafa sahip kişiler bulunur. Bu, hayatın bir gerçeğidir.

---

[1] **Muvatta**, Kelâm, 7/19. Hadîs mürsel olarak rivâyet edilmiştir.

Rasûlullah'ın (as.), bir mü'minin yalancı olabileceğini asla kabul etmemesi ise, asıl üzerinde durulması gereken bir husustur. Beşer câmiası içersinde yalancı kişilerin de bulunması, inkâr edilemez bir vâkıadır. Ama Allah'ın Rasûlü, bir mü'minin asla yalancı olamayacağını söylemektedir. Çünkü imanı, onun yalan söylemesine engel olur. Mefhum-u muhalifi delil kabul edenlere göre; mademki Hz. Peygamber bir mü'minin asla yalan söyleyemeyeceğini ifade buyurmaktadır, o halde yalan söyleyen kâmil bir mü'min değildir.

٨١٨٤ـــ (ت ـــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا كذَبَ العبدُ تباعَدَ عنه المَلَكُ ميلاً من نَتن ما جاء به** ». أخرجه الترمذي.

8.184- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kul yalan söylediğinde, melek onun yaydığı bir çürük kokusu yüzünden kendisinden bir mil uzaklaşır."[2]

٨١٨٥ـــ (ط ـــ **مالك بن أنس**) بَلَغَهُ أنَّ ابن مسعود رضى الله عنه قال : «إنَّه لا يزال العبد يَكْذِبُ ، ويتحرَّى الكذبَ ، فينكَتُ في قلبه نكتة سوداءُ حتى يَسْوَدَّ قلبُه فيُكتَبَ عند الله من الكاذبين ». أخرجه الموطأ.

8.185- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre, İbn Mes'ûd şöyle demiş:

"Kul yalan söylemeye ve yalanın peşinden gitmeye devam ettikçe, önce kalbinde siyah bir nokta belirir, sonunda kalbi tamamen kararır ve Allah katında yalancılar arasına yazılır."[3]

---

[2] **Tirmizî**, Birr, 46/1972. Hadîsin râvîlerinden **Abdurrahîm b. Harun el-Vâsıtî** zayıftır. **Tirmizî** de hadîs hakkında hasen-garîb der.

[3] **Muvatta**, Kelâm, 7/18. Rivâyetin isnâdı munkatı'dır.

٨١٨٦ـ (د ت ـ بهز بن حكيم رحمه الله) عن أبيه عن جدّه قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « ويل للذي يُحدّثُ بالحديث ليُضحِكَ به القوم ، فيكذبُ ، ويل له، ويل له». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.186- Bihz b. Hakîm, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"İnsanları güldürmek için yalan konuşanlara yazıklar olsun! Yazıklar olsun ona! Yazıklar olsun ona!.."[4]

٨١٨٧ـ (د ـ سفيان بن أسيد الحضرمي رضي الله عنه) قال سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «كَبُرتْ خيانة تحدّثُ أخاكَ حديثا هوَ لكَ بهِ مُصدّق، وأنتَ له به كاذبٌ». أخرجه أبو داود.

8.187- Süfyan b. Esîd el-Hadramî'den[5] rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Seni tasdik edecek olan bir din kardeşine yalan söylemen, büyük bir hıyânettir."[6]

٨١٨٨ـ (م د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «كفى بالمرء كذبا أن يُحدّثَ بكُلّ ما سَمِعَ ». أخرجه مسلم وأبو داود.

8.188- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Her işittiğini söylemesi, insana yalan (cı sayılması) **için yeter."**[7]

---

[4] **Ebû Davud**, Edeb, 88/4990; **Tirmizî**, Zühd, 10/2315.

[5] **Süfyan b. Esîd el-Hadramî eş-Şâmî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra Humus'ta ikamet etti. Kendisinden Cübeyr b. Nüfeyr rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[6] **Ebû Davud**, Edeb, 79/4971. İsnâdı zayıf bir rivâyettir.

٨١٨٩ــ (م ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « بحسْبِ المرء من الكذب أن يُحدِّث بكل ما سمع». أخرجه مسلم.

8.189- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Her işittiğini söylemesi, insana yalan olarak yeterlidir."[8]

٨١٩٠ــ (م س ــ عائشة رضي الله عنها) أن امرأة قالت : « يا رسول الله ، أقول : إن زوجي أعطاني لما لم يُعطني؟ فقال: المتشبِّعُ بما لم يُعطَ كلابس ثوبَي زور». أخرجه مسلم والنسائي.

8.190- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir: "Bir kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, (kumama karşı) kocamın bana vermediği bir şeyi verdi diye konuşuyorum. Bunun hükmü nedir?" diye sordu. Rasûlullah (as.) da;

"- Verilmeyen bir şeyle kendini tok gösteren kişi, iki yalan elbise giymiş gibidir" buyurdu.[9]

İZAH

"İki yalan elbise"; zâhirî manasına göre, bir gömleğin koluna veya bir elbisenin etek kısmına başka kumaştan parçalar takmak suretiyle sanki iki ayrı elbise giymiş görüntüsünü vermektir. Dolayısıyla burada hakikatte olmayan bir şey varmış gibi gösterilmektedir. Bu ifâde mecazî anlamda yapmacıklık ve böbürlenme manasına da gelir.

Bu ifâde her ne kadar bir kadının, kumasına karşı gerçek olmayan bir şeyle övünmesinin ve onu kıskandırmaya çalışmasının

---

[7] **Müslim**, Mukaddime, 3/5; **Ebû Davud**, Edeb, 88/4992.

[8] **Müslim**, Mukaddime, 3/5.

[9] **Müslim**, Libâs, 35/126. Musannıf işaret etmekle birlikte hadîs **Nesaî'de** bulunamamıştır. **Nesaî**'nin **Sünenu'l-Kübrâ**'sından (V, 292, hadîs no; 8920) alınmıştır.

uygun olmadığını belirtmekte ise de, meseleyi sadece bu sınırda tutmamak, aksine bunu genel bir ilke olarak görmek, herhalde daha uygundur. Binâenaleyh sahip olmadığı bir ilim, fazilet, takva, servet gibi şeylerle övünen insanlar da, aynı derecede yalancı ve sahtekârdırlar. Hatta böylelerinin yanında hadîsteki kadının yaptığı şey, çok masum kalır. Çünkü kadın sadece kumasına karşı böbürlenmekte, ama o insanlar böyle davranmakla bütün insanları aldatmakta, belki bu yolla onlara önemli zararlar da vermektedirler.

٨١٩١ــ (خ م د س ــ أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) أن امرأة قالت : يا رسول الله إن لي ضرَّة ، فهلْ عليَّ جناح إن تشبَّعتُ من زوجي غير الذي يُعطيني ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **المُتَشَبِّعُ بما لم يُعطَ كلابس ثوبَيْ زور** ». وفي رواية قالت: إنَّ امرأة قالت: « يا رسولَ الله ، أقول: إن زوجي أعطاني ، لما لم يُعطِني، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم... » وذكر مثله. أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

8.191- Esmâ bint Ebî Bekir'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e bir kadın gelerek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim bir kumam var, ona karşı kendimi kocamın bana vermediği bir şeyle karnımı doyurmuş göstersem bana günah olur mu? diye sordu. Rasûlullah (as.) da;

"- Verilmeyen bir şeyle kendini tok gösteren kişi, iki yalan elbise giymiş gibidir" buyurdu.[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Esmâ şöyle dedi: "Bir kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, (kumama karşı) kocamın bana vermediği bir şeyi verdi diye konuşuyorum" dedi diyerek aynı hadîsi zikreder. Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[10] **Buharî**, Nikâh, 106; **Müslim**, Libâs, 35/127; **Ebû Davud**, Edeb, 91/4997. Musannıf işaret etmekle birlikte hadîs **Nesaî**'de bulunamamıştır. **Nesaî**'nin **Sünenu'l-Kübrâ**'sından (V, 292, hadîs no; 8921) alınmıştır.

٨١٩٢ـ (د ـ عبد الله بن عامر رضي الله عنه) قال: «دَعتْني أمِّي يوما ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم قاعد في بيتنا فقال: ها تعالَ أُعْطيكَ فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: ما أردْتِ أن تُعْطيه؟ قالت: أردتُ أن أُعْطيه تمرا فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: أما إنَّكِ لو لم تعطيه شيئا كُتِبَتْ عليكِ كذبة». أخرجه أبو داود.

8.192- Abdullah b. Âmir şöyle dedi:

"Bir gün Rasûlullah (as.) bizim evimizde iken annem beni çağırdı:

"- Hele gel, bak sana ne vereceğim!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

"- Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu. Annem de;

"- Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince;

"- Eğer ona bir şey vermeyecek olduğun halde böyle dersen, bil ki sana bir yalan yazılır" buyurdu.[11]

İZAH

Çocuk terbiyesinde özellikle dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de, ona asla yalan söylememek, onu kandırmamaktır. Çünkü bu davranış, ilerde çocuğu da yalancı ve sahtekâr yapar. Binâenaleyh çocuklara daima doğru söylenmeli, onlara verilen söz mutlaka yerine getirilmelidir. Yapılamayacak bir söz de verilmemelidir.

٨١٩٣ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ صلى الله عليه وسلم : «سَيَكُونُ في آخر أمَّتي أناسيُ يحدِّثونَكُم بما لم تسمعوا أنتم ولا آباؤكم ، فإيَّاكم وإيَّاهم ».

وفي رواية : « يكون في آخر الزمان دَجالون كذّابون ، يأتونكم من الأحاديث بما لم تسمعوا أنتم ولا آباؤكم ، فإياكم وإيَّاهمْ ، لا يُضلُّونكم ولا يفْتنونكم ». أخرجه مسلم.

8.193- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[11] **Ebû Davud**, Edeb, 88/4991.

"Ümmetimin son dönemlerinde öyle insanlar çıkacak ki, onlar ne sizin ve ne de babalarınızın duymadığı şeyleri söyleyecekler. Onlardan sakının!"[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Âhir zamanda bazı yalancı Deccâllar çıkacak, sizin ve babalarınızın duymadığı sözler söyleyecekler. Onlardan sakının; sizi dalâlete ve fitneye düşürmesinler!"

٨١٩٤ـ (م ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « إنَّ الشيطان لَيَتَمَثَّلُ في صورة الرجل ، فيأتي القوم فيحدِّثهم بالحديث من الكذب ، فيتفرَّقون ، فيقول الرجل منهم : سمعتُ رجلا أعرف وجهه ، ولا أعرف اسمه ، يحدِّث كذا وكذا». أخرجه مسلم في مقدمة كتابه.

8.194- Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle rivâyet edilmiştir:

"Şeytan, adam sûretine girerek bir cemâate gider ve onlara yalan bir söz söyler. Sonra cemâat dağılır, onlardan biri; *'yüzünü tanıdığım, ama ismini bilmediğim bir adam şöyle şöyle söyledi'* diyerek (o yalanı yayar)".[13]

İZAH

Bu gibi ifâdelerde muhtemelen maksadı zihinlere yerleştirmek için şeytan motifinden yararlanılmaktadır. Yalancı insan şeytana benzetilmektedir.

٨١٩٥ـ (م ـ عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما) قال : « إن في البحر شياطين مسجونة أوثقها سليمان ، يوشك أن تخرج فتقرأ على الناس قرآنا ». أخرجه مسلم في مقدمة كتابه.

---

[12] **Müslim**, Mukaddime, 4/6-7.

[13] **Müslim**, Mukaddime, 4/7.

8.195- Abdullah b. Amr şöyle dedi:

"Hz. Süleyman tarafından denizde hapsedilmiş şeytanlar vardır; onların ortaya çıkıp insanlara Kur'ân okuması yakındır."[14]

İZAH

Buradaki **"Kur'ân okumak"**tan maksat, câhil insanları saptırmak amacıyla Kur'ân adına aslı olmayan bazı şeyleri söylemesi kastedilmiş olmalıdır. **Hz. Süleyman** tarafından denizde hapsedilen şeytanlardan maksat, muhtemelen bazı cinlerdir. Bu konu bizim bilgi alanımızın dışında kaldığı ve ayrıca gelecekle ilgili olduğu için, meselenin gerçek mâhiyeti hakkında fazla bir şey söylemek şansına sahip değiliz.

---

[14] **Müslim**, Mukaddime, 4/7.

الفصل الثاني

فيما يجوز من الكذب

II- YALANIN CÂİZ OLDUĞU YERLER

٨١٩٦ــ (ت ــ أسماء بنت يزيد رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «يا أيُّها الناس ، ما يحملكم على أن تتابعوا على الكذب كتتايُعِ الفراش على النار ، الكذبُ كلُّه على ابن آدمَ ، إلا في ثلاث خصال : رجل كذب امرأته ليُرضيَها، ورجل كذب في الحرب ، فإن الحرب خدْعة ، ورجل كذبَ بين مُسْلمَيْن ليُصْلح بينهما».

وفي رواية قالت: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يحلُّ الكذب إلا في ثلاث...» وذكر الحديث. أخرج الترمذي الثانية، والأولى ذكرها رزين.

8.196- Esmâ bint Yezîd'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ey insanlar! Kelebeklerin ateşe koşuştuğu gibi neden yalana koşuyorsunuz? Şu üçü dışında her yalan, Âdemoğlunun aleyhinedir:

1- Bir adamın karısını memnun etmek için söylediği yalan.

2- Bir insanın savaşta söylediği yalan; çünkü savaş bir taktiktir.

3- Bir insanın, iki müslümamn arasını ıslah etmek için söylediği yalan."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber; **"Şu üç şey dışında yalan helâl değildir..."** diye başlar ve sonra aynı hadîs zikredilir.

Bu rivâyetlerin ilkini **Rezîn**, ikincisini **Tirmizî** tahric etti.

٨١٩٧ــ (خ م د ت ــ أم كلثوم بنت عقبة رضي الله عنها) أنها سمعتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « ليس الكذَّابُ الذي يصلح بين اثنين – أو قال : بين الناس –

---

[1] Tirmizî, Birr, 26/1939.

فيقول خيرا ، أو ينمي خيْرا». أخرجه البخاري ومسلم. والترمذي. وزاد مسلم في رواية : قالت : « ولم أسمعه يُرَخّصُ في شيء مما يقول الناس إلا في ثلاث ، يعني : الحرب ، والإصلاح بين الناس ، وحديث الرجل زوجته وحديث المرأة زوجها ».

وفي رواية : قال ابن شهاب : « ولم أسمعْ يُرَخصُ في شيء مما يقول الناس كذب إلا في ثلاث... » وذكر الثلاث فجعل هذه الزيادة من قول ابن شهاب. وأخرج أبو داود: «أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **لم يكذبْ مَنْ نَمَى بين اثنين ليصلح**».

وفي أخرى : « **ليس بالكذاب من أصلح بين الناس ، فقال خيرا ، أو نمى خيرا**».

وفي أخرى قالت: «ما سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يرخّصُ في شيء من الكذب إلا في ثلاث: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **لا أعدّه كذبا : الرجل يُصْلح بين الناس ، ويقول قولا يريد به الإصلاح ، والرجل يقول في الحرب ، والرجل يحدّث امرأته ، والمرأة تحدّث زوجها**».

8.197- Ümmü Gülsüm bint Ukbe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"İki kişinin –bir rivâyette insanların- **arasını ıslah eden; hayır söyleyen veya hayrı yaymaya çalışan kişi yalancı değildir."**[2]buyurdu:

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buhari, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Bir rivâyette **Müslim,** Ümmü Gülsüm'ün şunu söylediğini ilave etti:

"İnsanların söyledikleri sözlerin hiçbirinde Hz. Peygamber'in (yalana) ruhsat verdiğini işitmedim. Yalnız üç şey; yani savaş, insanların arasını ıslah ve kadının kocasına, kocanın da karısına (gönül almak için) söyledikleri müstesnâ."

Diğer bir rivâyette İbn Şihâb şöyle dedi:

---

[2] **Buhari,** Sulh, 2; **Müslim,** Birr, 27/101; **Ebû Davud,** Edeb, 58/4921; **Tirmizî,** Birr, 26/1938.

"Üç şey dışında insanların konuştukları hiçbir sözde (yalana) ruhsat verdiğini duymadım." İbn Şihâb sonra o üç şeyi zikretti.

Bu rivâyette bu ilave cümlesi, İbn Şihâb'ın sözü olarak nakledilir.

Ebû Davud'un rivâyetinde Rasûlullah (as.); **"İki kişinin arasını ıslah için yalan söyleyen, yalancı değildir"** dedi.

Diğer bir rivâyette de; **"İnsanların arasını ıslah eden yalancı değildir; çünkü o hayır söylemekte ve hayrı yaymaya çalışmaktadır"** dedi.

Nihayet başka bir rivâyette de Esmâ şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.), üç şey dışında hiçbir şey için yalana ruhsat verdiğini işitmedim. Hz. Peygamber şöyle diyordu:

"İnsanların arasını ıslah eden kişiyi yalancı saymam; çünkü o bu sözüyle ıslahı murad etmektedir. Savaşta yalan söyleyeni de yalancı saymam. Karısının (gönlünü almak için yalan) **konuşan erkeği ve kocasının** (gönlünü almak için yalan) **konuşan kadını da yalancı saymam."**

İZAH

Bu hadîse göre yalan sadece mezkür üç yerde câizdir. Bunlardan birinde insan canını ve vatanını kurtarmaya çalışmaktadır. Diğerinde insanların arasını düzeltmeye gayret etmektedir. Üçüncüsünde de âile yuvasını ve huzurunu korumaya gayret etmektedir. Hiç şüphesiz ki bunlar, insan hayatında son derece önemli şeylerdir. İnsanın âile yuvasının bozulmaması için, canından ve vatanından olmamak için her çareye başvurması, saygı gösterilmesi gereken bir davranıştır. Yaşadığı toplumun fertleri arasında kin ve husûmetin olmaması için çalışmak da en az bunlar kadar saygı değer bir davranıştır.

Ancak bu üç şeyde yalan, sadece zikredilen amaçlar için söylenmelidir. İnsan karısını başka bir kadınla aldatıp, sonra bir de başka bir yalanla onu aldatmaya çalışmasının, herhalde saygın bir davranış olduğu söylenemez.

٨١٩٨ـــ (ط ـــ صفوان بن سليم الزرقي رحمه الله) أن رجلا قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : « أكْذِبُ امرتي ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : لا خير في الكذب ، فقال الرجل : يا رسول الله، أفاعدُها وأقول لها؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: لا جُنَاحَ عليك». أخرجه الموطأ.

8.198- Safvân b. Süleym ez-Zürakî'den rivâyet edilmiştir:
"Bir adam Rasûlullah'a (as.);
"- Karıma yalan söyleyebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de;
"- Yalanda hayır yoktur" buyurdu. Adam;
"- Ey Allah'ın Rasûlü; ona *'senin için şöyle şöyle yapacağım'* diye vadedebilir miyim?" diye sorunca;
"- Bunda günah yoktur" dedi.[3]

İZAH
Burada bir erkeğin karısına doğrudan yalan söylemesiyle geleceğe dair bazı şeyler vadetmesinde bir ayırım yapılmaktadır. Söylenen yalan, ya mevcut durumla, ya da geçmişle alakalıdır; dolayısıyla yalan olduğu kesindir. Halbuki vadetmek ise gelecekle alakalıdır, bu itibarla yerine getirilemese dahi doğrudan yalan değildir. İnsan karısının gönlünü almak amacıyla dahi olsa, çok zorunlu olmadıkça yalana başvurmamalıdır. Ancak geleceğe dair karısına bazı şeyler vadetmesi bundan farklıdır. Çünkü onu yerine getirme imkânı vardır, bu itibarla yalandan farklıdır.

٨١٩٩ـــ (خ م د ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لم يكذب إبراهيم النبيُّ – عليه السلام – قطُّ إلا ثلاثَ كَذَبَات، ثنتين في ذات الله ، قوله : {إني سقيم} [الصافات : ٨٩] وقوله : {بل فعله كبيرُهم هذا} [الأنبياء: ٦٣] وواحدة في شأن سارة، فإنه قدم أرضَ جبَّار ، ومعه سارةُ ، وكانت أحسنَ الناس ، فقال لها

---
[3] **Muvatta**, Kelâm, 7/15. Mürsel bir hadîstir.

: إن هذا الجبَّارَ إنّ يعْلَم أنَّك امرأتي يغْلبْني عليكِ ، فإن سألك فأخبريه أنّك أختي ، فإنك أختي في الإسلام، فإني لا أعلم في الأرض مُسْلما غيري وغيرك ، فلما دخل أرضه رآها بعضُ أهل الجبَّار ، فأتاه ، فقال : لقد قَدمَ أرضكَ امرأةٌ لا ينبغي لها أن تكون إلا لك ، فأرسلَ إليها ، فأُتيَ بها ، فقام إبراهيم إلى الصلاة ، فلما دخلَتْ عليه لم يتمالك أن بسَطَ يدَه إليها، فقُبضَتْ يدُه قبضة شديدة فقال لها: ادعي الله أن يطلق يدي ولا أضرُّك ففعلت، فعادَ، فقُبضَتْ أشدَّ منَ القبضَة الأولى، فقال لها مثل ذلك، ففعلت ، فعاد، فقبضَتْ أشدَّ من القبضتين الأوليَين، فقال: ادعي الله أن يُطْلقَ يَدي، فلَك الله أن لا أضرُّك، ففعلت، وأُطْلقتْ يدُهُ. ودعَا الذي جاء بها، فقال له: إنكَ إنما جئتني بشيطان، ولم تأتني بإنسان، فأخرجها من أرضي. وأعطها هاجرَ، قال: فأقبلت تمشي، فلما رآها إبراهيم انصرف، فقال لها: مَهْيَم، قالت: خيرا، كفَّ الله يَد الفاجر، وأخدَمَ خادما، قال أبو هريرة : فتلك أُمكم يا بني ماء السماء». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية للبخاري موقوفا على أبي هريرة : « ما كَذب إبراهيم إلا ثلاث كذبات ، ثنتان منها في ذات الله ، قوله : **{إني سقيم}** وقوله : **{بل فعله كبيرهم هذا}** قال : وبينا هو ذات يوم وسارةُ، إذ أتى على جبّار من الجبابرة ، فقيل له : إنَّ هاهنا رَجُلا معه امرأة من أحسَنِ الناس ، فأرسل إليه ، فسأله عنها ؟ فقال : مَن هذه ؟ قال : أختي ، فأتى سارَة ، فقال : يا سارةُ ليس على وجه الأرض مؤمن غيري وغيرك ، وإن هذا سألني فأخبرته أنك أُختي ، فلا تُكذّبيني ، فأرسل إليها ، فلما دخلت عليه ذهب يتناولها بيده... وذكر نحو ما تقدَّم في منعه ودعائها إلى آخره... وفيه : فأخدَمَها هاجر، وقول أبي هريرة : تلك أُمّكم يا بني ماء السماء ».

وله في أخرى مسندا قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **هاجر إبراهيم عليه السلام بسارَةَ ، فدخل بها قرية فيها مَلك من الملوك أو جبَّار من الجبابرة ، فقيل له : دخل إبراهيم بامرأة هي من أحسن النساء ، فأرسل إليه : أَنْ يا إبراهيمُ : منّ هذه التي معك ؟ قال : أختي ، ثم رجع إليها فقال : لا تكذّبي حديثي ، فإني أخبرتُهم أنك أختي ، والله إنْ على الأرض من غيري وغيرك. فأرسل بها إليها ، فقام إليه ، فقامت توَضأُ وتُصلّي ، فقالت**

: اللهم إن كنتُ آمَنْتُ بكَ وبرسولك وأحصَنْتُ فرْجي إلا على زوجي ، فلا تُسلِّطْ عليَّ يَدَ الكافر ، فغُطَّ ، حتى رَكَضَ بَرجْله فقالت : اللهم إن يُمتْ يقال : هي قتَلَتْهُ ، فأُرْسِل ، ثم قام إليها ، فقامَتْ توَضأُ وتصلِّي ، وتقول : اللهم إن كنتُ آمنتُ بك وبرسولك ، وأحصَنْتُ فرْجي فلا تسَلِّط عليَّ هذا الكافر ، فغُطَّ حتى ركض برجله ، قال أبو هريرة فقالتْ : اللهم : إن يُمتْ ، يقال : هي قتَلَتْهُ ، فأُرسل في الثانية أو الثالثة ، فقال : والله ما أرسلتم إليَّ إلا شيطانا ، أرجعوهَا إلى إبراهيم وأعطوه هاجر ، فرجعت إلى إبراهيم ، فقالت : أشعرت أن الله كبتَ الكافرَ وأخدَم وليدَة ». واختصره أبو داود قال : «إن إبراهيم لم يكذب قطُّ إلا ثلاث كذبات ، ثنتان في ذات الله قوله : {إنِّي سقيم} ، وقوله : {بل فعله كبيرهم هذا} وبيْنا هو يسير في أرض جبَّار من الجبابرة ، إذ نزل منزلا ، فأُتيَ الجبَّارُ، فقيل له : إنه نزل هاهنا رجل معه امرأةٌ هي أحسن الناس ، قال : فأرسل إليه ، فسأله عنها ؟ فقال : إنها أختي ، فلما رجع إليها، قالت :إنَّ هذا سألني عنك ، فأنبأته أنك أختي، وإنه ليس اليوم مسلم غيري وغيرك ، فإنك أختي في كتاب الله، فلا تكذِّبيني عندهم »... وساق الحديث : هكذا قال أبو داود.

واختصره الترمذي أيضا ، وهذا لفظه ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : لم يكذب إبراهيم في شيء قطُّ إلا في ثلاث ، قوله : {إني سقيم} ولم يكن سقيما ، وقوله لسارة: أختي، وقوله: {بل فعله كبيرهم هذا}.

8.199- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hz. İbrahim, ikisi Allah'ın zâtı, biri de Sâre hakkında olmak üzere sadece üç kez yalan söyledi. Allah'ın zâtı hakkında; ***'Ben hastayım'***[4] ve; ***'Bilâkis büyükleri ona bunu yaptı'***[5] demişti. Sâre hakkındaki yalanı ise şöyle oldu: Zâlim bir Sultanın ülkesine gitmişti,

---

[4] Sâffât, 89.

[5] Enbiyâ, 63.

yanında Sâre de vardı. Sâre çok güzel bir kadındı. Hz. İbrahim, Sâre'ye;

"- **Bu zâlim Sultan, senin benim karım olduğunu bilirse, seni benden alır. Binâenaleyh sana sorarsa, benim kız kardeşim olduğunu söyle! Zaten sen benim İslâm'da kız kardeşimsin. Ben yeryüzünde senden ve benden başka bir müslümanın var olduğunu da bilmiyorum"** dedi.

O zâlim Sultanın ülkesine girdiklerinde, Sultanın adamlarından biri onları gördü. Hemen Sultana gitti ve;

"- Ülkene öyle güzel bir kadın geldi ki, sizden başkasına lâyık değil!" diye haber verdi. Sultan hemen adam gönderip Sâre'yi huzuruna getirtti. O sırada Hz. İbrahim de namaza durdu. Sâre, Sultanın huzuruna girince, Sultan ona elini uzatmaya çalıştı, ama gücü yetmedi; eli büyük bir güç tarafından tutulmuştu. Bunun üzerine Sâre'ye;

"- Elimi serbest bırakması için Allah'a duâ et, sana zarar vermeyeceğim" diye yalvardı. Sâre de dediğini yaptı, ama Sultan tekrar ona elini uzatmak istedi. Bu sefer eli, ilkinden daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Sultan yine aynı ricada bulundu. Sâre yine duâ etti, ama Sultan tekrar ona elini uzatmak istedi. Fakat bu sefer eli, önceki iki seferden daha şiddetli bir şekilde tutuldu. Sultan tekrar;

"- Elimi serbest bırakması için Allah'a duâ et! Allah adına sana söz veriyorum ki, sana asla zarar vermeyeceğim" diye yalvardı. Sâre yine duâ etti ve hemen Sultanın elleri serbest bırakıldı. Sonra Sultan, Sâre'yi getiren adamı çağırdı ve ona;

"- Sen bana insan değil, bir şeytan getirmişsin! Onu ülkemden çıkar, Hâcer'i de kendisine hediye et!" dedi.

Sonra Sâre Hz. İbrahim'in yanına döndü. İbrahim onu görünce;

"- **Ne haber?"** diye sordu. Sâre de;

"- **Hayır haber! Allah fâcirin elini tuttu ve bana bir de hizmetçi verdi"** dedi.

Bunu rivâyet eden Ebû Hureyre de şöyle dedi:

"İşte sizin anneniz o kadındır, ey gök suyunun çocukları!"[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin Ebû Hureyre'den mevkûf bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. İbrahim sadece üç kez yalan söyledi; bunlardan ikisi Allah'ın zâtı hakkındadır. Birinde; ***'Ben hastayım'***[7] demiş, diğerinde de; ***'Bilâkis büyükleri ona bunu yaptı'***[8] demişti.

(Üçüncü yalanı da Sâre hakkında idi) Bir gün Hz. İbrahim ve Sâre zâlim sultanlardan birinin ülkesine gitmişlerdi. Sultana;

"- Şurada bir adam var, yanında da insanların en güzelinden bir kadın bulunuyor" dendi. Bunun üzerine Sultan, hemen adam gönderip İbrahim'i huzuruna getirtti ve ona Sâre'yi sordu:

"- Kim bu kadın?"

"- Kız kardeşim!"

Sonra Hz. İbrahim Sâre'nin yanına gitti ve dedi ki:

"- Ya Sâre! Bugün yeryüzünde senden ve benden başka iman eden kimse yoktur. Bu adam bana seni sordu, ben de kız kardeşim olduğunu söyledim.; sakın beni yalancı çıkarma!"

Sonra Sultan, Sâre'ye adam gönderip huzuruna getirtir. Sâre, Sultanın huzuruna girince, Sultan ona elini uzatmak ister..."

Sonra hadîsi yukarıda geçtiği gibi, Sultan'ın elinin tutulması ve Sâre'ye yalvarmasını da içine alacak şekilde sonuna kadar rivâyet eder. Bu rivâyette **"Ona Hâcer'i hizmetçi verdi"** cümlesi ile, Ebû Hureyre'nin; "İşte sizin anneniz o kadındır, ey gök suyunun çocukları!" cümlesi de yer alır.

Buharî'nin müsned bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[6] **Buharî**, Enbiyâ, 9; Buyû', 100; Hibe, 36; Nikâh, 12; İkrâh, 6; **Müslim**, Fedâil, 41/154; **Ebû Davud**, Talak, 16/2212; **Tirmizî**, Tefsir 22/3166.

[7] Sâffât, 89.

[8] Enbiyâ, 63.

"Hz. İbrahim Sâre ile birlikte hicret etti; sultanlardan birinin –veya zâlimlerden birinin- hükmettiği bir ülkeye gitti. Sultana;

"- İbrahim, kadın cinsinin en güzellerinden bir kadınla ülkene geldi" dendi. Sultan hemen bir adam gönderip ona;

"- Ya İbrahim, bu yanındaki kadın kimdir?" diye sordu. Hz. İbrahim de;

"- Kız kardeşimdir" dedi. Sonra Sâre'nin yanma geldi ve ona;

"- Sakın beni yalancı çıkarma! Ben onlara senin, benim kız kardeşim olduğunu söyledim. Vallahi bugün yeryüzünde senden ve benden başka mü'min kimse yok!" dedi.

Sonra İbrahim, Sâre'yi Sultana gönderdi. Sultan kalkıp Sâre'ye doğru gelmek isteyince, Sâre abdest alıp namaz kıldı, sonra da;

"Allah'ım! Ben sana ve Rasûlüne iman etmiş ve namusumu da kocamdan başka herkese karşı korumuşsam, şu kâfirin elini bana musallat etme!" diye duâ etti.

Bunun üzerine hemen Sultanın nefesi kesildi, hırlamaya, hatta ayağı ile yere vurup tepelenmeye başladı. O zaman Sâre;

"Ey Allah'ım! Eğer bu adam ölecek olursa, onu bu kadın öldürdü diyecekler" diye niyazda bulundu. Bunun üzerine hemen Sultan rahatladı. Sonra tekrar Sâre'ye doğru kalkınca, Sâre yine abdest alıp namaz kıldı, sonra da;

"Allah'ım! Ben sana ve Rasûlüne iman etmiş ve namusumu da kocamdan başka herkese karşı korumuşsam, şu kâfiri bana musallat eyleme!" diye duâ etti.

Bunun üzerine yine Sultanın nefesi kesildi, hırlamaya, hata ayağı ile yere vurup tepelenmeye başladı.

Ebû Hureyre dedi ki: "Sâre;

"Ey Allah'ım! Eğer bu adam ölecek olursa, onu bu kadın öldürdü diyecekler" diye niyazda bulundu. Bunun üzerine Sultan, ikinci defa veya üçüncü defa rahatladı. Sonra da adamlarına;

"- Vallahi siz bana bir şeytan getirmişsiniz! Derhal onu İbrahim'e götürün!" diye emretti ve Hâcer'i de ona hediye etti.

Sâre, İbrahim'e geri geldi ve ona;

"- Gördün mü; Allah kâfiri perişan etti ve bana da bir câriyeyi hizmetçi verdi" dedi.

Ebû Davud, hadîsi muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

"Hz. İbrahim, asla üç yerden başka yalan söylemedi. Bunlardan ikisi Allah'ın zâtı hakkındadır: Bir keresinde ***"Ben hastayım"*** demiş, bir keresinde de; ***"Bilâkis onu şu büyükleri yaptı"*** demişti.

Bir keresinde o, zâlimlerden birinin ülkesinde dolaşırken, bir yerde konaklar. Hemen zâlim yöneticiye haber verilir:

"- Şurada bir adam konakladı, yanında da insanların en güzelinden bir kadın var" denir. Sultan hemen adam gönderip o kadının kim olduğunu sorar. Hz. İbrahim de;

"- Kız kardeşimdir" der. Sâre'nin yanına gelince de;

"- Bu adam bana seni sordu, ben de senin kız kardeşim olduğunu söyledim. Bugün dünyada senden ve benden başka müslüman yoktur. Allah'ın kitabına göre sen zaten benim kız kardeşimsin. Sakın onların yanında beni yalancı çıkarma!" der.

Sonra hadîsi sevk etti. **Ebû Davud** bu hadîs hakkında böyle söyledi.

Hadîsi **Tirmizî** de ihtisar etti. Onun rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hz. İbrahim, asla üç yerden başka yalan söylemedi. (Birincisi) hasta olmadığı halde ***"Ben hastayım"*** demesi, (ikincisi) Sâre için "O benim kız kardeşimdir" demesi, (üçüncüsü) de ***"Bilâkis bunu ona şu büyükleri yaptı"*** demesidir."

İZAH

Hz. İbrahim'in söylediği belirtilen üç yalan şudur:

1- Müşrikler bayram günlerinde putlarına hediyelerini sunmak üzere gittiklerinde, **Hz. İbrahim**'in de gelmesini istemişler, ama putlara hiçbir zaman tazîmde bulunmayan **Hz. İbrahim**, hasta olduğunu ileri sürerek gitmemişti. Halbuki hasta değildi. Mazereti olmadığı halde onlarla birlikte gitmeyecek olsa, kendisine kötülük yapmalarından endişe ediyordu.

2- Kavminin şehirde olmadığı bir sırada **Hz. İbrahim** mabetteki bütün putları kırmış, sonra da baltayı en büyük putun omuzuna asmıştı. Sonra halk şehre dönünce **Hz. İbrahim**'e; **"Bunu sen mi**

yaptın?" diye sormuşlar, **Hz. İbrahim** de; **"Bilâkis, şu büyükleri yapmıştır; eğer konuşabilirlerse sorun onlara!"** diye cevap verir. Kavmi; **"Bunlar konuşamaz ki!"** dediklerinde de; **"Öyleyse Allah'ı bırakıp da size ne fayda, ne zarar veremeyecek olan şeylere neden taparsınız?"** der. Neticede putlarına bu muâmeleyi yapan kişinin **İbrahim** olduğunu anlayan halk, ceza olarak onu ateşe atmaya karar verirler.[9]

İşte bu olayda **Hz. İbrahim**, putları kendisi parçaladığı halde, **"Bilâkis şu büyükleri yapmıştır"** diyerek yalan söylemişti.

3- **Hz. İbrahim**'in üçüncü yalanı da, hadîste belirtildiği üzere karısı **Sâre** için **"kız kardeşimdir"** demesidir.

Bu üç yalandan ilk ikisi tevhîd akîdesini savunmak, bâtıl inançları çürütmek amacını taşıyordu. Üçüncüsü de namusunu tecavüzden korumak gayesiyle söylenmişti. Her üçü de hedeflenen maksada ulaşmıştı.

Bu münasebetle Peygamberlerin yalan söylemelerinin câiz olup olmadığı meselesi tartışma konusu yapılmıştır. Bu konuda ittifakla benimsenen fikir, Peygamberlerin tebliğ ile alakalı konularda hiçbir şekilde yalan söylemedikleridir. Çünkü Peygamberlik makamı yalandan münezzehtir; Peygamberlerin yalan söylemelerini câiz görmek, onların sözlerine ve getirdikleri dine olan güveni ortadan kaldırır. Binâenaleyh onlar, Peygamberlikten önce ve sonra asla yalan söylemezler.

Peygamberlerin her nevi büyük günahı işlemekten masum oldukları da, ittifakla benimsenen diğer bir husustur. Onlar, kasten küçük günah işlemekten de korunmuşturlar; ancak bazı âlimler sehven küçük günah işlemelerini câiz görürler. Tebliğ ile alakalı olmayan meselelerde bazı ufak yalanlar da, küçük günah kapsamında mütâlaa edilmiştir.

Neticede Peygamberler de insandır, hata ve yanılma onlar için de söz konusudur. Ama özellikle insanları kandırmak amacına yönelik olarak ve bile bile yalan söyleyebileceklerini düşünmek, asla mümkün değildir. **Hz. İbrahim**'in söylediği yalan da hakkı müdâfaa

---

[9] Bkz., Enbiyâ, 57-69.

ve namusunu korumak amacına yönelikti. Dolayısıyla bu yalanın hakkı korumak gibi belli ve meşru bir amacı vardı. Bu itibarla buna tam anlamıyla yalan demek bile doğru değildir. Zira insanın dinini, canını, malını ve namusunu korumak için gerektiğinde yalan söylemesi, zaten câiz görülmüştür.

Hz. İbrahim'in **Sâre** ile birlikte gittiği ülkenin **Mısır, Ürdün** ve **Harrân** olduğu hakkında farklı görüşler vardır. **Mısır**'a gittiği ve orada Firavunlar sülâlesinin ilk hükümdarı ile buluştuğu görüşü daha meşhurdur.

"Gök suyunun çocukları" cümlesi çeşitli şekillerde izaha çalışılmıştır. Bir görüşe göre Araplar hayvancılıkla geçindikleri, bunun için de yağmur alan mümbit araziler aradıkları ve adeta **su** ile hayat buldukları için böyle denmiştir. Diğer bir görüşe göre de **"Gök suyu"** lakabı ile bilinen **Ensâr**'ın atası **Âmir b. Hâris b. İmruu'l-Kays b. Sa'lebe b. Mâzin** kastedilerek böyle denmiş, dolayısıyla bununla **Ensâr** kastedilmiştir.

الفصل الثلث

في الكذب على النبي صلى الله عليه وسلم

III- HZ. PEYGAMBER'E YALAN İSNÂDI

٨٢٠٠ـــ (خ م ت ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا تكْذِبُوا عَلَيّ ، فإنّهُ مَن كَذَبَ عليَّ يلج النّار ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

8.200- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bana yalan isnâd etmeyin! Çünkü kim bana yalan isnâd ederse, cehenneme girer."[1]

İZAH

Şüphesiz ki Rasûlullah'a (as.) yalan isnâd etmek, başka insanlara yalan isnadından çok farklıdır. Çünkü Hz. Peygamber'e atfen rivâyet edilen her söz, kıyâmete kadar bütün müslümanlar için bağlayıcı bir niteliği hâizdir. Bu itibarla sorumluluğu büyüktür. Rasûlullah'ın (as.) söylemediği bir şeyi ona söyletmek, aynı zamanda dini tahriftir; çünkü Hz. Peygamber'in sözü dinî bir hükümdür. Dolayısıyla bunun anlamı, dinde Peygamber adına keyfî bir hüküm koymaktır. Bu aynı zamanda Allah'a da yalan isnâd etmektir; çünkü Rasûlullah (as.) ne söyledi ise Allah'ın muradına uygun olarak söylemiştir. Zira o, sürekli Allah ile irtibat halindedir.

Bazı dindarların, insanları hayra ve ibadete teşvik amacıyla hadîs uydurmaları da şüphesiz bu bağlamda düşünülmelidir. Hiç kimse, hiçbir gerekçe ile Hz. Peygamber'e yalan isnâdına hakkı yoktur. Bu, Peygamber'e yapılan büyük bir hakarettir; sanki onun eksiğini kapatmak, kendini onun yerine koymak gibidir. Dolayısıyla bir mü'min, herhangi bir gerekçenin arkasına sığınarak asla

---

[1] **Buharî**, İlim, 39; **Müslim**, Mukaddime, 2/1; **Tirmizî**, İlim, 8/2660.

Peygamber'e yalan isnâd etmemelidir. Böyle bir şey yapacak olursa, bu yaptığının dinî bir hizmet olmadığını, aksine dine büyük zarar verdiğini ve neticede kendisinin de bundan dolayı büyük bir cezaya uğratılacağını bilmelidir.

٨٢٠١ـ (خ ـ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « مَنْ تقوّلَ عليَّ ما لم أقُلْ ، فليتبوأ مقعدَه من النّار ». أخرجه البخاري.

8.201- Seleme b. el-Ekva'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim benim söylemediğim bir şeyi benim adıma söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"[2]

٨٢٠٢ـ (ت ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنّ تَقَوّلَ عليَّ ما لم أقُلْ ، فليتبوأْ مقعده من النار ». أخرجه الترمذي.

8.202- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Benim söylemediğim bir şeyi benim adıma söyleyen, cehennemdeki yerine hazırlansın!"[3]

٨٢٠٣ـ (خ د ـ عبد الله بن الزبير رضي الله عنه) قال : قلت لأبي : « ما لي لا أسمعُكَ تحدّثُ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم كما يُحدِّث فلان وفلان ؟ قال : أما إنّي لم أفارقهُ منذُ أسلمتُ ، ولكني سمعتُهُ يقول : مَنْ كذبَ عليَّ مُتَعمِّدا فليتبوأ مقعده من النار».

وفي رواية : « ما يمنعك أن تُحدِّث عنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كما يحدِّث عنه أصحابُك؟ قال : أما والله، لقد كان لي منه وجه ومنزلة ولكنّي سمعته يقول...» وذكر الحديث أخرجه البخاري ، وأخرج أبو داود الثانية.

---

[2] **Buharî**, İlim, 39.

[3] **Tirmizî**, İlim, 8/2659.

8.203- Abdullah b. Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:

"Babama dedim ki:

"- Falan ve falanın Hz. Peygamber'den rivâyet ettikleri gibi, neden senin de Rasûlullah'dan (as.) hadîs rivâyet ettiğini duymuyorum?"

"- Doğrusu ben müslüman olduğum günden beri Hz. Peygamber'den hiç ayrılmadım, ama ben O'nun; *'kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!'* dediğini işittim."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Abdullah, babasına şöyle dedi:

"- Arkadaşların gibi senin de Rasûlullah'dan (as.) hadîs rivâyet etmene mani olan nedir?"

"- Doğrusu, vallahi benim Rasûlullah'ın (as.) yanında itibarım ve değerim vardı, ama ben O'nun ***'kim bile bile...'*** söylediğini işittim" diyerek aynı cümleyi rivâyet eder.

Bunları **Buharî** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

İZAH

Abdullah'ın babası **Zübeyr,** Rasûlullah'ın (as.) yakını olan büyük sahâbeden ve ilk müslümanlardandır. Hz. Peygamber'in halasının oğludur. **Hz. Hatice** de onun halası idi. **Hz. Ebû Bekir**'in kızı **Esmâ**'nın kocası, dolayısıyla Rasûlullah'ın (as.) bacanağı idi. İşte Hz. Peygamber'le bu derece yakınlığı olmasına rağmen **Zübeyr,** çok hadîs rivâyet etmekten kaçınırdı. Gerekçe olarak da Hz. Peygamber'in, **"kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"** hadîsini göstermiştir.

Bu hadîsin **Buharî**'deki rivâyetinde ***"muteammiden"*** yani "**bile bile**" kelimesi yoktur. Ancak yine **Buharî**'de ve aynı bâbda **Ebû Hureyre**'den rivâyet edilen bir hadîste bu kelime yer almaktadır. **Buharî**'nin **Kitabu'l-Edeb** bölümünde yine **Ebû Hureyre** tarafından

---

[4] **Buharî**, İlim, 39; **Ebû Davud**, İlim, 4/3651.

rivâyet edilen hadîste de bu kelime vardır.[5] 8206 numara ile gelecek olan ve **Buharî** tarafından da rivâyet edilen **Muğîre** hadîsinde de bu kelime yer almaktadır. Yine **Buharî**'de **Abdullah b. Amr** tarafından rivâyet edilen başka bir hadîste de bu kelime vardır.[6]

Hadîse karşı önyargılı bazı kişilerin, *"muteammiden"* kelimesini Hz. Peygamber'in söylemediğini, bu kelimenin metne râviler tarafından eklendiğini, amaçlarının da dikkatsizlik yüzünden yapacakları ilavelerin ve Hz. Peygamber'e yalan isnâdının sorumluluğundan kendilerini kurtarmak olduğunu ileri sürmektedirler. Şüphesiz ki muhaddisler, böyle bir niyetle bu işi yapacak olsalardı, bununla sadece kendilerini aldatmış olacaklarını, Allah'ı ve Rasûlünü ise asla aldatamayacaklarını da bilmekteydiler. Samimî bir müslümanın ise ne kendisini, ne de Allah'ı ve Rasûlünü aldatmaya çalışmayacağı, her aklı başında insanın kabul edeceği bir gerçektir. Kaldı ki, her iddia mutlaka bir delile dayanmalıdır. Özellikle kişiler hakkında delile dayanmayan bir iddia, iftira anlamına gelir. Dolayısıyla bu iddia sahiplerinin de, iddialarını delillendirmeleri gerekir.

Bilindiği üzere ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'in de ikazlarıyla çok hadîs rivâyetinden kaçınırdı. Çok hadîs rivâyet ederek hataya düşmekten korkarlardı. Onların bu ihtiyatlarını pek çok sahâbede gördüğümüz gibi, izahına çalıştığımız hadîste **Zübeyir**'de de görüyoruz. Onlar, Hz. Peygamber'den işittikleri halde hata ederim korkusuyla rivâyetten çekiniyorlardı. Zira Hz. Peygamber'den hata ile dahi olsa yanlış bir rivâyette bulunmanın büyük vebâli olduğuna inanıyorlardı. Her ne kadar hata edenin günahkâr olmayacağında icmâ var ise de, Hz. Peygamber'e atfen hata etmenin de günah olduğu kanâatinde idiler. İşte bunun için çok hadîs rivâyet etmekten kaçınmışlardır. Çünkü çok rivâyet etmede, hataya düşme ihtimali de çoktur.

---

[5] Bkz., **Buharî**, Edeb, 109.

[6] Bkz., **Buharî**, Enbiyâ, 50.

Bu münasebetle en çok hadîs rivâyet ettiği bilinen **Ebû Hureyre**'nin hadîsleri hakkında merhum **Tayyib Okiç**'in yaptığı bir değerlendirmeyi burada hatırlatmakta fayda görüyorum:

"İbn Cevzî (Telkîh, 363'de) Bakî b. Mahled'in Müsned'inde Ebû Hureyre'nin 5374 hadîsi olduğunu kaydediyor. Bunun 325 tanesi muttefekun aleyh, 93 tanesi yalnız Buharî'de, 189 tanesi de yalnız Müslim'dedir. Buna göre Buharî ve Müslim'de toplam 607 hadîsi bulunmaktadır. Bakî'nin Müsned'i fıkıh bâblarına göre tertip edildiği için birçok hadîs müteaddit defalar tekrarlanmıştır. Rakam bu yüzden kabarmıştır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ise Ebû Hureyre'nin 3848 hadîsi bulunmaktadır. Bunun da 2269 tanesi mükerrerdir, tekrarsız olarak 1579 hadîs vardır. Ebû Hureyre'yi çok rivâyet ediyor diye eleştirenler, hadîslerin tekerrürünü dikkate almamaktadırlar."[7]

Görüldüğü üzere en çok hadîs rivâyet ettiği bilinen **Ebû Hureyre**'nin, **Ahmed b. Hanbel**'in **Müsned**'indeki tekrarsız hadîslerinin sayısı 1579 tanedir. En çok hadîs rivâyet edenlerin üçüncüsü olan **Enes b. Mâlik**'in (2286 hadîs) hadîs rivâyetindeki ihtiyatını ifâde eden bir cümlesi, bundan sonra gelen hadîste görülecektir. **Enes**, Hz. Peygamber'e on yıl hizmet edip devamlı yanında kaldığı ve O'ndan sonra da yaklaşık yetmiş yıl yaşadığı halde, tekrarlarıyla birlikte ancak bu kadar hadîs rivâyet etmiştir.

Ashâb, Allah'ın kendilerinden övgü ile bahsettiği ve onlardan razı olduğunu belirttiği kişilerdir. Onların Hz. Peygamber'in sözlerine olan düşkünlükleri de bilinmektedir. Bütün himmeti ve gayreti, gönülden bağlı olduğu Peygamberinin sözlerini aklında tutmak olan o insanların, sürekli beraber oldukları Rasûlullah'ın (as.) sözlerini hep yalan yanlış rivâyet ettiklerini düşünmek, aklî olmadığı gibi vicdanî bir değerlendirme de değildir.

---

[7] Bkz., Ankara İlâhiyat Fakültesi – Konya Yüksek İslâm Enstitüsü **Hadis Ders Notları**, Konya, 1968, s., 10-14.

٨٢٠٤ـ (م ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال:« إني ليَمْنَعُني أن أحدِّثكم حديثا كثيرا: أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : مَنْ تعمَّد عليَّ كذبا فليتبوأ مقعده من النار». أخرجه مسلم.

وعند الترمذي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « من كذَبَ عليَّ - حسِبْتُ أنه قال: مُتعمِّدا - فليتبوأ مقعده من النار ».

8.204- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Benim size çok hadîs rivâyet etmeme mani olan şey, Hz. Peygamber'in; **'kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!'** demiş olmasıdır."[8]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim bana –zannediyorum kasten de dedi- **yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"**

٨٢٠٥ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ كذَبَ عليَّ متعمدا فليتبوأ مقعده من النار ». أخرجه مسلم في مقدمة كتابه.

8.205- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"[9]

٨٢٠٦ـ (خ م ت ـ المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إن كذبا عليَّ ليس ككذب على أحد ، فمن كذب عليَّ متعمدا فليتبوأ

---

[8] **Müslim**, Mukaddime, 2/2; **Tirmizî**, İlim, 8/2661.

[9] **Müslim** Mukaddime, 2/3.

مقعده من النار ». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : « مَنْ حدّث عنّي بحديث يُرى أنه كذب ، فهو أحد الكاذبين ». وأخرج الترمذي رواية مسلم.

8.206- el-Muğîre b. Şube'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bana yalan isnâd etmek, herhangi bir insana yalan isnâd etmek gibi değildir; kim bile bile bana yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"[10]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim benim adıma yalan olduğu görülen bir sözü rivâyet ederse, o yalancılardan biridir."

Tirmizî de **Müslim**'in bu rivâyetini tahric etti.

٨٢٠٧ــ (م ت ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ حدَّث عنّي بحديث يرى أنه كذب ، فهو أحد الكاذبين ». أخرجه مسلم والترمذي.

8.207- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim benim adıma yalan olduğu görülen bir sözü rivâyet ederse, o yalancılardan biridir."[11]

İZAH

Yalan, büyük günahlardandır. 8183 numaralı hadîste bir mü'minin korkak ve cimri olabileceği, ama asla yalancı olamayacağı belirtilmekteydi. Mefhum-u muhalifi delil sayanlara göre, bu hadîsten, mademki mü'min asla yalancı olamaz, öyleyse yalancı olan

---

[10] **Buharî**, Cenâiz, 33; **Müslim**, Mukaddime, 2/4; **Tirmizî** İlim, 9/2662.

[11] **Müslim**, Mukaddime, 1; **Tirmizî**, İlim, 9/2662.

da mü'min değildir neticesi çıkar. Yalan söyleyen birinin mü'min olmadığını söylemek, elbetteki mümkün değildir. Ama yalan söylemenin büyük günah olduğuna da şüphe yoktur.

Sıradan kişiler hakkında yalan söylemek bile büyük günah ise, Rasûlullah (as.) adına yalan söylemek, şüphesiz daha büyük bir günahtır. Çünkü Allah'ın Rasûlü, herhangi biri değildir. Onun sözleriyle din inşa edilmektedir. Onun sözleriyle kıyâmete kadar bütün insanların tasarruflarına yön verilmektedir. Bundan dolayıdır ki **Cüveynî**, Peygamber'e yalan isnâd eden birinin tekfîr edilmesi gerektiği kanâatindedir. Cumhur ise, sadece Peygamber'e yalan isnâdını helâl görenlerin tekfîr edilmesini câiz görür.

٨٢٠٨ـ (م ـ **مجاهد** رحمه الله) قال : « جاء بشير العدويّ إلى ابن عباس رضي الله عنه فجعل يحدِّث ويقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، [قال رسول الله صلى الله عليه وسلم] وجعل ابن عباس لا يأذن لحديثه ، ولا ينظر إليه ، فقال بُشير : يا ابن عباس ما لي لا أراك تسمعُ لحديثي ، أُحدِّثك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا تسمع ؟ فقال ابن عباس : إنا كنا مرَّةً إذا سمعنا رجلا يقول : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ابتدرتْه أبصارُنا ، وأصغينا إليه بأسماعنا ، فلما ركب الناسُ الصَّعْبَةَ والذَّلول لم نأخذ من الناس إلا ما نَعْرِفُ ».

وفي رواية : « فأمَّا إذْ ركبتم كلَّ صعبة وذلُول ، فهيهات ». أخرجه مسلم.

8.208- Mücahid anlatıyor:

"Büşeyr el-Adevî, İbn Abbas'ın yanına geldi ve *'Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu... Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu...'* diyerek hadîs rivâyet etmeye başladı. İbn Abbas da onun hadîs rivâyet etmesine izin vermiyor ve yüzüne de bakmıyordu. Bunun üzerine Büşeyr;

"- Ne oluyor, ey İbn Abbas? Ben sana Rasûlullah'ın (as.) hadîsini rivâyet ediyorum, ama senin dinlediğin yok!" dedi. Bunun üzerine İbn Abbas şöyle dedi:

"- Vaktiyle biz bir adamın, *'Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu...'* dediğini duyacak olsak, hemen gözlerimizi ona diker, kulaklarımızı

açardık. Ama insanların hırçın ve uysal her çeşit deveye bindiklerini görünce, artık insanlardan bildiğimiz hadîslerden başkasını almaz olduk."[12]

İZAH

"Hırçın ve uysal her çeşit deveye binmek"ten maksat, hadîs rivâyetinde ciddi davranmamaktır. Ne duyarsa, doğru olup olmadığını araştırmadan almaktır. Sonra da duyduğu her şeyi hadîsmiş gibi rivâyet etmektir.

Burada, hadîs rivâyeti konusunda daha başlangıçta, sahabîler döneminde nasıl ciddi ve titiz davranıldığı görülmektedir.

---

[12] **Müslim**, Mukaddime, 7.

(ك) "kef" harfi:

الكتاب الثالث

في الكبر والعجب

الكتاب الثالث

في الكبر والعجب

و فيه ثمانية أنواع:

نوع أول

102- KİBİR VE KENDİNİ BEĞENME

a) İzzet Ve Büyüklük İddiası[1]

٨٢٠٩ــ (م د ــ أبو سعيد وأبو هريرة رضي الله عنهما) قالا : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «العزّ إزارهُ ، والكبرياءُ رداؤُه ، فمن ينازعني عذّبتُهُ ».

قال الحميدي : كذا فيما رأينا من نسخ كتاب مسلم ، وأخرج البرقاني من الطريق الذي أخرجه مسلم عن أبي سعيد وأبي هريرة أنهما قالا : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «يقول الله عزّوجل: العزُّ إزاري ، والكبرياءُ ردائي ، فمن نازعني شيئا منهما عذّبته ». قال: وهكذا أخرجه أبو مسعود في كتابه ، وأخرجه أبو داود عن أبي هريرة قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « قال الله تعالى : الكبْرياءُ ردائي ، والعظمة إزاري ، فمن نازعني واحدا منهما قذفْتُهُ في النار».

8.209- Ebû Saîd ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İzzet O'nun gömleği, büyüklük de O'nun kaftanıdır. (Bu konuda) **kim benimle yarışırsa, ona azap ederim."**[2]

---

[1] **"Kibir ve Kendini Beğenmek"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye sekiz kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadîsler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[2] **Müslim**, Birr, 38/136; **Ebû Davud**, Libâs, 29/4090.

RİVÂYETLER

Humeydî şöyle dedi:

"Bu hadîsi biz, **Müslim**'in nüshalarında böyle gördük. **Berkanî** de bu hadîsi, **Müslim**'in tarîkı ile Ebû Saîd ve Ebû Hureyre'den rivâyet eder. Buna göre Rasûlullah (as.), Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

"İzzet benim gömleğim, büyüklük de kaftanımdır. Bu iki şeyde kim benimle yarışırsa, ona azap ederim."

Humeydî şöyle devam etti:

"Bu hadîsi Ebû Mes'ûd da kitabında böyle tahric etti."

Hadîsi **Ebû Davud** da Ebû Hureyre'den rivâyet etti. Buna göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Büyüklük benim kaftanım, azamet de gömleğimdir. Bu iki şeyden birinde kim benimle yarışırsa, onu cehenneme atarım."

İZAH

"İzzet" şeref, kudret, asâlet gibi manalara gelir.

Burada izzet ve ululuk, gömlek ve kaftana benzetilmektedir. Nasıl ki insan, sürekli gömlek ve ceket giymekte, asla onlardan ayrılmamakta ise, izzet ve büyüklük de Allah'ın ayrılmaz iki vasfıdır. Allah'ın bu vasfında hiç kimsenin O'na ortak olması düşünülemez. İzzet ve azamet Allah'ın sıfatı ise, tevazu ve tezellül de kulun sıfatı olmalıdır. Kul asla Allah ile yarışa kalkışmamalı, Allah'a mahsus olan sıfatları kendinde vehmetmemelidir..

نوع ثان

b) Kibir

٨٢١٠ــ (م د ت ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يدْخُلُ الجنةَ مَنْ كان في قلبه مثقالُ حبَّة من كِبْر** ، فقال رجل : إنَّ الرجلَ

يحب أن يكون ثوبه حسنا ، ونعله حسنة ، قال : **إن الله جميل يحب الجمال ، الكبرُ : بطَرُ الحقِّ ، وغمطُ الناس** ».

وفي رواية : «**لا يدخل النار أحد في قلبه مثقال حبة خرْدَل من إيمان ، ولا يدخل الجنة أحد في قلبه مثقال حبة خردل من كِبْر** ». أخرجه مسلم والترمذي ، وأخرج أبو داود الثانية.

8.210- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kalbinde zerre kadar[3] kibir bulunan insan cennete giremez."

Bir adam;

"- İnsan elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını arzu eder" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Şüphesiz Allah da güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakkı inkâr etmek ve insanları hor görmektir" buyurdu.[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kalbinde hardal tanesi ağırlığı kadar imanı olan insan cehenneme girmeyecektir. Kalbinde hardal tanesi ağırlığı kadar kibir olan da cennete girmeyecektir."

Bunları **Müslim** ve **Tirmizi** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

İZAH

Kibir; kendini beğenmek, başkalarından üstün görmek, büyüklenmektir.

İslâm dini kibri şiddetle reddeder. İnsanın sahip olduğu bir takım nimetler sebebiyle başkalarına üstünlük taslamasını, nimete

---

[3] **Câmiu'l-Usûl**'de " مثقال حبة من كبر " şeklinde zaptedilen ibare, **Müslim** ve **Tirmizî**'de " مثقال ذرة من كبر " şeklindedir. Biz de tercümede **Müslim** ve **Tirmizî**'deki aslını esas aldık.

[4] **Müslim**, İman, 39/147-49; **Ebû Davud**, Edeb, 29/4091; **Tirmizî**, Birr, 61/1998.

nankörlük sayar. Kur'ân-ı Kerîm'de kibri reddeden pek çok âyet vardır. **Nahl** sûresinde; ***"Şüphesiz Allah kibredenleri sevmez"***[5] buyurulur. **Lokman** sûresinde; "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Allah, kendini beğenen, övünüp kasılan hiç kimseyi sevmez"[6] buyurulur. **İsrâ** sûresinde; ***"Yeryüzünde azametle yürüme! Ne toprağı yarabilir, ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin! Bunlar, Allah katında çirkin günahlardır"***[7] buyurulur. **Mü'min** sûresinde; ***"Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, yarın hor-hakîr olarak cehenneme girecekler"***[8] buyurulur. Yine aynı sûrede; ***"Allah, her kibirli zorbanın kalbini mühürler"***[9] buyurulur. **A'râf** sûresinde de; ***"Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri âyetlerimden uzak tutacağım"***[10] buyurulur.

Kibrin bu derece kötü telakki edilmesinde iki önemli sebep göze çarpmaktadır. Biri, kibrin insanı küfre götürmesidir. İnsanın kibir yüzünden imandan ve kulluktan uzak kalmasıdır. Burada Allah'a karşı büyüklenmek söz konusudur. Kibrin bu derecesi, hadîste de ifâde edildiği üzere insanı cehenneme götürür; çünkü bu kibir, onu imandan uzaklaştırıp küfre mahkûm etmiştir.

Öyleyse insan her şeyden önce Allah'ın kulu olduğunu bilmek zorundadır. Onunla büyüklük yarışına girmeye hakkı olmadığı gibi, haddi de değildir. Aldığı her nefes bile Allah'ın ikrâmıdır. Dünyada hayatını, hep Allah'ın lütuf ve ikrâmıyla sürdürmektedir. Yüce Allah da, verdiği nimetlerin şükrünü edâ eden ve kulluğunu bilen insanlara ikrâmını dünyada da, âhirette de gösterir.

Diğeri de insanlara karşı büyüklenmektir. Bu da sosyal düzenin bozulmasına ve pek çok haksızlığa sebep olacağı için haram görülmüştür. Dünya hayatı açısından asıl tehlikeli olanı da budur. Zira kibir, insanlar arasında kin ve düşmanlığa da yol açar.

---

[5] Nahl, 23.

[6] Lokman, 18.

[7] İsrâ, 37-38.

[8] Mü'min, 60.

[9] Mü'min, 35.

[10] A'râf, 146.

Hadîsteki **"zerre kadar kibri olan cennete giremez"** ifâdesi iki şekilde izah edilebilir: Bu kibirden maksat Allah'a karşı tekebbürdür; bu da insanı küfre götürür, dolayısıyla onun cennete girememesi tabiidir. Yahut da maksat kullara karşı tekebbürdür. Şüphesiz bu da büyük günahlardandır, ama küfür değildir; dolayısıyla hadîsteki ifâde cennete ilk girenlerle birlikte veya hesapsız olarak veya cezasını çekmeden cennete girmez demektir. Cennete ancak kibirden temizlendikten sonra girer.

"Zerre kadar imanı olan cehenneme girmez" ifâdesi de orada ebedî kalmaz anlamındadır.

٨٢١١ـــ (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) :« أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم - وكان رجُلا جميلا - فقال : يا رسولَ الله ، إني رجل حُبِّبَ إليَّ الجمال وأُعْطِيتُ منه ما ترى ، حتى ما أُحبُّ أن يفوقَني أحد - إمَّا قال : بشراك نعْل ، وإمَّا قال : بشِسْع نَعل - أفمِنَ الكِبْرِ ذلك ؟ قال : **لا ، ولكني الكِبْرُ : مَن بَطِر الحقَّ ، وغمَطَ الناس**». أخرجه أبو داود.

8.211- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, güzel bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Ben, kendisine güzelliğin sevdirildiği bir adamım. Gördüğün gibi bana bu da verilmiş. Kimsenin takunya kayışı –veya nalin tasması- kadar da olsa benden daha yukarıda olmasından hoşlanmıyorum. Bu da kibir sayılır mı?"

"- Hayır! Lâkin kibir, hakkı kabul etmemek ve insanları hor görmektir."[11]

---

[11] **Ebû Davud**, Libâs, 29/4092.

نوع ثالث

c) Kibrin Uhrevî Cezası

٨٢١٢ــ (ت ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جدّه : أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يُحْشَرُ المتكبّرون يوم القيامة أمثال الذَّرِّ في صُوَرِ الرجال ، يغشاهم الذُّل من كلّ مكان يُساقُون إلى سجن في جهنم ، يقال له : بُولَس ، تعلوهم نارُ الأنيار، يُسقَوْن من عُصارة أهل النار طينة الخبال ». أخرجه الترمذي.

8.212- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kibirliler kıyâmet günü, insan sûretinde küçük karıncalar gibi haşrolacaklar. Her taraftan zillet onları kuşatır. Sonra cehennemde *Bûles* denilen bir zindana sürülürler, orada ateşlerin ateşi onları sarar. Kendilerine cehennem ehlinin usarelerinden irin içirilir."[12]

İZAH

Hadîste geçen **"Tînetu'l-habâl"** terkibi, cehennem ehlinin vücutlarından akan irine denir. Kendilerini herkesten büyük gören insanların sıkıntısı, mahşer günü başlayıp cehennemde devam edecektir. Hadîsi zahirî manasına hamledip onlara mutlaka bu muamelenin yapılacağını söylemek mümkün olduğu gibi, daha genel bir mana ile mütekebbirlerin âhirette çok acı bir âkıbetle karşılaşacakları manasına hamletmek de yanlış olmasa gerektir.

٨٢١٣ــ (ت ــ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا يزال الرجل يذهب بنفسه ، حتى يُكْتَبَ في الجبّارين فيصيبه ما أصابهم ».
أخرجه الترمذي.

---

[12] **Tirmizî**, Kıyâmet, 47/2492.

8.213- Seleme b. el-Ekva'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsan kendini yüksek göre göre nihayet cebbârlardan yazılır ve onlarla aynı belâya uğrar."[13]

نوع رابع

d) Kâfir Atalarla Övünmek

٨٢١٤ـ (ت ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم خطب الناس يوم فتح مكة ، فقال : **يا أيُّها الناس إنّ الله قد أذهب عنكم عُبِّيَّة الجاهلية وتعاظُمَها بآبائها الناس رجلان: بَرٌّ تقي كريم على الله عزَّ وجل وفاجر شقي هيِّن على الله عزَّ وجل، الناسُ كلُّهُم بنو آدمَ وخلَقَ الله آدمَ من تراب ، قال الله تعالى: {يا أيها الناس إنَّا خلقناكم من ذكر وأُنثى} إلى {إنّ الله عليم خبير}** [الحجرات : ١٣]». أخرجه الترمذي.

8.214- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, Mekke fethi gününde Rasûlullah (as.) halka şöyle hitap etti:

"Ey insanlar! Allah sizden câhiliye gururunu ve atalarıyla övünme âdetini kaldırmıştır. Artık insanlar iki sınıftır: Azîz ve Celîl olan Allah katında itâatkâr, kerîm ve müttakî olanlar ile, Allah'a karşı günahkâr, azgın ve alçak olanlar. Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır ve Allah Âdem'i topraktan yaratmıştır. Yüce Allah; *'Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sonra tanışasınız diye sizi soylara kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, şüphesiz en müttakî olanınızdır. Şüphe yok ki Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır'*[14] buyurmuştur."[15]

---

[13] **Tirmizî**, Birr, 61/2000.

[14] Hucurât, 13.

[15] **Tirmizî**, Tefsîr, 49/3270.

٨٢١٥ــ (ت د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لَيَنْتَهِيَنَّ أقْوَام يفتخرون بآبائهم الذين ماتوا ، إنما هم فَحْمُ جهنم ، أو لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ على الله من الجُعْلان الذي يُدَهْدِهُ الخراء بأنفه ، إن الله تعالى قد أذهب عنكم عُبِيَّةَ الجاهلية ، وفخرها بالآباء ، إنما هُوَ مؤمن تقي ، أو فاجِر شقي ، الناس كلُّهم بنو آدَمَ، وآدمُ خُلِقَ من تراب ».

أخرجه الترمذي ، وهو آخر حديث في كتابه ، وأخرجه أيضا مختصرا أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « قد أذهب الله عنكم عُبِيَّةَ الجاهلية ، وفخرها بالآباء ، مؤمن تقي وفاجر شقي الناس بنو آدمَ ، وآدمُ خُلِقَ من تراب».

وفي رواية أبي داود: «إنّ الله قد أذهب عنكم عُبِيَّةَ الجاهلية»... وذكر الرواية الأولى إلى قوله: « من تراب»، قال: «لَيَدَعَنَّ رجال فَخْرَهم بأقوام»... وذكره، وقال في آخره: « من الجعلان التي تدفع بأنفها النَّتَنَ».

8.215- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsanlar ya ölmüş ve ancak cehennem kömürü olmuş atalarıyla övünmeyi terk edecekler, yahut da Allah katında burnuyla pislik yuvarlayan pislik böceğinden daha âdi bir derekeye düşecekler. Yüce Allah sizden câhiliye gururunu ve atalarla övünme anlayışını gidermiştir. Binâenaleyh artık insan ya müttakî bir mü'min, ya da bedbaht bir fâcirdir. Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem de topraktan yaratılmıştır."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. Bu, **Tirmizî**'nin kitabındaki son hadîstir. **Tirmizî** aynı hadîsi daha muhtasar bir şekilde şöyle tahric etti:

"Yüce Allah sizden câhiliye gururunu ve atalarla övünme anlayışını gidermiştir. Binâenaleyh artık insan ya müttakî bir

---

[16] **Tirmizî**, Menâkıb, 75/3955-56; **Ebû Davud**, Edeb, 120/5116.

mü'min, ya da bedbaht bir fâcirdir. İnsanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem de topraktan yaratılmıştır."

Ebû Davud da; **"Yüce Allah sizden câhiliye gururunu gidermiştir..."** diye başlar, **"Âdem de topraktan yaratılmıştır"** cümlesine kadar kısmı aynen zikreder. Sonra da; **"İnsanlar ya** (kâfir olarak ölmüş) **bazı kişilerle övünmekten vazgeçecekler..."** diyerek aynı cümleyi kaydeder. Sonunda da; **"Burnu ile pislik yuvarlayan pislik böceği..."** ifâdesini kullanır.

İZAH

Öncekilerden farklı olarak buradaki iki hadîs, özellikle ırk taassubunu ve kâfir olarak ölen atalarıyla övünmeyi yasaklamaktadır. Çünkü müşrik olarak ölenlerin Allah katında hiçbir değerleri yoktur. Onlar ancak cehennem odunudurlar. Allah katında hiçbir değeri olmayan insanları baş tâcı edinmek ve onlarla övünmek de, burunlarıyla pislik yuvarlayan bokböceğinin yaptığından daha âdi bir iştir.

Kaldı ki herkes **Âdem**'in çocuğudur, **Âdem** de topraktan yaratılmıştır. Binâenaleyh menşe itibariyle aralarında hiçbir fark yoktur; dolayısıyla kimsenin büyüklenmeye hakkı yoktur. Buna rağmen insanlar sanki Allah'a meydan okurcasına, Allah katında hiçbir değeri olmayan insanları baş tâcı edinirlerse, bu yaptıkları çok çirkin bir davranış olur, sanki Allah'la savaşmak anlamına gelir.

نوع خامس

e) Kibir Düşüncesiyle Elbisesini Uzatmak

٨٢١٦ـــ (خ م ط ت س ـــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا ينظر الله يوم القيامة إلى مَنْ جرّ ثوبه خيلاءَ** ». أخرجه الجماعة إلا أبا داود.

8.216- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kıyâmet günü Yüce Allah, büyüklenerek elbisesini yerde sürüyene bakmayacaktır."[17]

İZAH

Burada yasaklanan, elbisenin yerde sürüklenmesi değil, bununla kibir ve gurur duyulmasıdır. İnsanların avret mahallerini örtecek bir parça bez bile bulamadıkları bir dönemde, bazı kişilerin giysilerini yerde sürünecek derecede uzatmaları ve bununla da diğer insanlara karşı böbürlenmeleridir.

Yüce Allah'ın kıyâmet gününde onların yüzüne bakmaması da, kendilerine rahmet buyurmayacağı anlamındadır.

٨٢١٧ـــ (خ م ط ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا ينظرُ الله يوم القيامة إلى مَنّ جرّ إزارَهُ بطرا** ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ.

ولمسلم : أن أبا هريرة رأى رجُلا يجرُّ إزاره ، فجعل يضرب برجله الأرض ، وهو يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إنّ الله لا ينظر إلى من يجرُّ إزاره بطرا** ».

وفي رواية قال محمد بن زياد : « سمعتُ أبا هريرة يقول : – ورأى رجلا يجرُّ إزاره ، وجعل يضرب الأرض برجله ، وهو أمير على البحرين – فقال له : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنّ الله لا ينظر يوم القيامة إلى من جرّ إزاره بطرا**. قال : وكان أبو هريرة يُستخلف على المدينة ، فيأتي بحزمة الحطب على ظهره فيشق السوق وهو يقول جاء الأمير جاء الأمير». زاد في رواية: ويقول : « طرّقوا للأمير حتى ينظر الناس إليه».

---

[17] **Buharî**, Libâs, 1, 2, 5; Fedâilu'l-Ashâb, 5; Edeb, 55; **Müslim**, Libâs, 9/42; **Muvatta**, Libâs, 5/9; **Tirmizî**, Libâs, 8/1730; **Nesaî**, Zînet 102. Musannıf bu hadîsi **Ebû Davud**'un rivâyet etmediğini kaydetmesine rağmen **Ebû Davud** tarafından da rivâyet edilmiştir, Libâs, 28/4085. Muhtemelen musannıfın elindeki **Ebû Davud** nüshasında bu hadîs bulunmamakta idi.

8.217- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kıyâmet günü Yüce Allah, şımararak eteğini yerde sürüyene bakmayacaktır."[18]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre; "Ebû Hureyre, eteğini sürükleyerek yürüyen bir adamı gördü. Bunun üzerine Ebû Hureyre bir taraftan ayağını yere vurmaya başladı, öte yandan da, Rasûlullah (as.); **"Yüce Allah, şımararak eteğini yerde sürüyene bakmayacaktır"** buyurdu, dedi.

Diğer bir rivâyette de Muhammed b. Ziyâd[19] şöyle dedi:

"Ebû Hureyre Bahreyn Emîri iken, eteğini yerde sürükleyen bir adam gördü, hemen ayağını yere vurmaya başladı ve adama da, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Muhakkak ki yüce Allah kıyâmet gününde, şımararak eteğini yerde sürükleyene bakmayacaktır."

Ebû Hureyre bazen Medîne Valiliğine vekâlet eder, sırtında bir odun demeti ile çarşıya gelir ve; *"Emîr geldi!... Emîr geldi!..."* diye bağırırdı."

Diğer bir rivâyette de; *"Emîr'in önünü açın, insanlar onu görsünler!"* cümlesini ilave etti.

٨٢١٨ــ (س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ جَرَّ ثوبه من الخُيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة ». أخرجه النسائي.

---

[18] **Buharî**, Libâs, 5, **Müslim**, Libâs, 9/48; **Muvatta**, Libâs, 5/10.

[19] **Ebû'l-Hâris Muhammde b. Ziyâd el-Kureşî el-Cumehî el-Medenî el-Basrî:** Tâbiîlerdendir. Osman b. Maz'ûn'un âzâdlısıdır. Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve Hammâd b. Seleme rivâyet etti. Aslen Medînelidir, ama **Basra**'ya yerleşmişti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

8.218- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim böbürlenerek elbisesini yerde sürüklerse, kıyâmet günü Yüce Allah ona bakmaz."[20]

٨٢١٩ـ (د ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَنْ أسْبَلَ إزاره في صلاته خيلاءَ ، فليس من الله في حِلّ ولا حرام** ».

أخرجه أبو داود ، قال : ورواه جماعة عن عاصم موقوفا على ابن مسعود.

8.219- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim böbürlenmek düşüncesiyle namazda eteğini yere sarkıtırsa, o kimsenin Allah katında hiçbir değeri yoktur!"[21]

İZAH

Hadîste geçen " فليس من الله في حل ولاحرام " cümlesine değişik şekillerde mana verilmiştir. Bazılarına göre bu cümle **"O kimse helâl bir amel işlememiştir, Allah katında da bir değeri yoktur"** anlamına gelir. Bazılarına göre de; **"Allah onun helâl olarak işlediği fiillerine de değer vermez"** demektir. **İbn Raslân** ise; **"O kimse Allah katında ne helâle ve ne de harama iman etmemiş sayılır"** diye mana verir. **Nevevî** de; **"Allah'tan uzaklaşmış ve dinini terk etmiştir"** der. **Sehârenfûrî** de; **"O kimseye helâl ve haram hükümleri taalluk etmez"** der. Çünkü o kişi, kibri helâl saydığı için dinden çıkmış olur.

Şüphesiz kibir, hiçbir alanda meşru değildir. Özellikle Allah'a kulluk edilirken insan hiçbir şekilde bu duyguya kapılmamalı, aksine tevazu ve tezellül hâlet-i rûhiyesi içinde bulunmalıdır.

---

[20] **Nesaî**, Zînet, 102.

[21] **Ebû Davud**, Salât, 82/637. **Ebû Davud**, bu hadîsi bazı râvîlerin **Âsım**'dan naklen **İbn Mes'ûd**'dan mevkûf olarak da rivâyet ettiklerini kaydeder.

Hanefîler, kibir duygusuyla namazda elbiseyi uzatmanın mekruh olduğu, böyle bir düşünce olmaksızın uzatmakta ise bir sakınca olmadığı kanâatindedirler.

نوع سادس

f) Kibrettiği İçin Yere Batırılan Adam

٨٢٢٠ــ (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «بينما رجل يمشي في حُلّة تُعجبه نفسُه مرجّل رأسهُ ، يختال في مشيته إذ خسَفَ الله به، فهو يتجلجل في الأرض إلى يوم القيامة ». وفي رواية قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «إن رجُلا مّن كان قبلكم يتبختر في حُلّة...» وذكره نحوه أخرجه البخاري ومسلم.

8.220- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir adam, nefsinin hoşuna giden (güzel) **bir elbise içinde ve saçları da taranmış olduğu halde yürürken kibre kapıldı da Allah onu hemen yere batırdı. O adam, kıyâmete kadar öyle batmaya devam edecek."**[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.);

"Sizden öncekilerden bir adam, güzel bir elbise içinde böbürlenerek yürüyordu..." dediğini işittim diyerek aynı hadîsi zikreder.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٨٢٢١ــ (ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) نحوه ، وفيه « فهو يتجلجل – أو يتَلَجْلَجُ – إلى يوم القيامة ».

---

[22] **Buharî**, Libâs, 5; **Müslim**, Libâs, 9/49.

8.221- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan da buna benzer bir hadîs rivâyet edilmiştir. Bu rivâyette **"kıyâmete kadar batmaya devam ediyor"** anlamına gelen cümle; **"فهو يتجلجل أو يتلجلج إلى يوم القيامة "** şeklindedir.[23]

٨٢٢٢ـ (خ س ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**بينما رجل ممن كان قبلكم يجرُّ إزاره من الخيلاءِ خُسِفَ به ، فهو يتجلجل في الأرض إلى يوم القيامة** ». أخرجه البخاري والنسائي.

8.222- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sizden öncekilerden bir adam kibrinden eteğini sürükleyerek yürürken yere batırıldı. O, kıyâmet gününe kadar batmaya devam edecek."[24]

نوع سابع

g) Deve Çobanının Kabalığı, Koyun Çobanının Uysallığı

٨٢٢٣ـ (خ م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**الفخرُ والخُيلاءُ في الفدّادينَ أهلِ الوَبر ، والسَّكينةُ في أهل الغنم** ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم : « **الإيمانُ يمان ، والكفرُ قبلَ المشرق ، والسَّكينةُ في أهل الغنم ، والفخرُ والرياءُ في الفدّادين أهلِ الخيرِ والوبر** ». وقد تقدَّم في « كتاب الفتن » من حرف الفاء لهذا الحديث روايات.

8.223- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

---

[23] **Tirmizî**, Kıyâmet, 47/2491.

[24] **Buharî**, Libâs, 5; **Nesaî**, Zînet, 102.

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kendîni beğenmek ve büyüklenmek, deve sahibi yaygaracı bedevîlere mahsustur. Sekînet ise koyun sahiplerindedir."[25]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslîm'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"İman Yemenlidir. Küfür ise şark tarafındadır. Sekînet koyun sahiplerinde, kendini beğenmek ve riyakârlık ise, at ve deve sahibi yaygaracılardadır."

Bu hadîsin diğer rivâyetleri **Kitabu'l-Fiten**'de geçti.[26]

İZAH

Hadîste deve sahibi bedevîlerde kibir, övünmek, kabalık ve katı kalplilik gibi güzel olmayan bazı huyların bulunduğuna işaret edilmektedir. Bedevîler hakkındaki bu nitelikler, bir gerçeğin tespitidir. Bedevîlerin kabalığına, anlayışsız kişiler olduklarına Kur'ân-ı Kerîm'de de temas edilir.[27] Ayrıca onların bu özellikleri zaman zaman İslâm tarihinde de sıkıntılara sebep olmuştur. Hz. Peygamber'den sonra meydana gelen irtidat olaylarında başı çeken onlardı. **Hz. Ali** zamanında **Hakem** olayından sonra meydana gelen parçalanmada, özellikle **Haricîler** zümresi içersinde bedevîlerin önemli rol oynadıklarını görürüz. Ancak hadîste kişilerden ziyâde, güzel ve kötü huylara dikkat çekilmek istendiğini düşünmek, maksadı daha iyi anlamaya yardımcı olabilir. Zaten Hz. Peygamber'in amacı kişilerle uğraşmak değil, çirkinlikleri izâle edip güzellikleri yerleştirmekti.

Burada devenin hırçın hâli ile koyunun uysal ve mütevazi halinin, sahipleriyle ilişkilendirilmesi ve hayvanlardaki bu hâlin, kendileriyle sürekli beraber bulunan sahiplerine de yansıdığı hususu, ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

---

[25] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 14; Menâkıb, 1, ; Meğâzî, 75; **Müslim**, İman, 21/88291.

[26] Bkz., hadîs no; 7530. Ayrıca bkz., hadîs no; 6584-85.

[27] Bkz., Tevbe, 97-98; Fetih, 11; Hucurât, 14.

نوع ثامن

h) Kıskançlıkla Gururun Câiz Olanı Ve Olmayanı

٨٢٢٤ــ (د س ــ جابر بن عتيك رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: « من الغَيْرة ما يحب الله ، ومنها ما يبغض الله ، فأمّا التي يحبُّها الله : فالغيرة في الرِّيبة ، وأما التي يبغضها الله : فالغيْرة في غير ريبة، وانَّ من الخُيلاء ما يبغض الله ، ومنها ما يحب الله، فأما الخيلاء التي يحب الله : فاختيال الرجل نفسه عند القتال ، واختياله عند الصدقة ، وأما التي يبغض الله : فاختياله في البغي والفخر». أخرجه أبو داود. وعند النسائي « فالاختيال في الباطل ».

8.224- Cabir b. Atîk'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle diyordu:

"Bazı kıskançlıkları Allah sever, bazılarını da sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, şüphe halindeki kıskançlıktır. Sevmediği kıskançlık da, şüphe edilecek bir durum olmadığı halde kıskanmaktır.

Kezâ Allah, gururlanmanın bazısını sever, bazısını da sevmez. Allah'ın sevdiği gururlanma, insanın savaş sırasında ve sadaka verirken kendine güvenerek gururlanmasıdır. Allah'ın sevmediği gururlanma da, insanın azgınlığından ve kendini beğenmesinden gururlanmasıdır."[28]

İZAH

"Şüphe halindeki kıskançlık"; insanın, kendi mahremlerinin yabancılarla gülüp oynaşmaya kadar varan yakın bir samimiyet kurması karşısında duyduğu kıskançlıktır. Burada kıskançlık duymayı gerektiren bir şüphe hali vardır. Samimi bir şekildeki oynaşma, bu şüphenin tezahürüdür. Normal bir insanın bundan hoşlanması, bunu tabii görmesi düşünülemez. Çünkü her insanın

---

[28] **Ebû Davud**, Cihad, 114/2659; **Nesaî**, Zekât, 66.

fıtratında var olan iffet, namus, haysiyet ve şeref duyguları buna manidir. İşte Allah bu türlü kıskançlıkları sever. Çünkü bu kıskançlık aynı zamanda haram bir fiilin işlenmesine de engel teşkil edebilir.

Buna mukabil ortada şüphe edilmesini gerektiren bir durum olmadığı halde, kıskançlık nöbetlerine tutulmak da elbette ki doğru değildir. Zira bu kıskançlık saplantısı, aynı zamanda âilenin huzur ve güvenini sarsar ve insanların hareket alanını da sınırlar. Böyle bir duyguyu Allah'ın sevmesi de makul olmaz.

Gururlanıp böbürlenme de bunun gibidir. İnsan, yaptığı meşrû ve güzel bir davranıştan dolayı mutlu olur ve bunu yaptığından dolayı da gururlanır. Bundan daha tabiî bir şey olamaz. İnsanın yaptığı güzel şeylerden dolayı gurur duymasını yasaklamak, yaptıklarının meşrûiyetini gölgeler, hatta aynı güzellikleri sürekli yapmasına da engel teşkil eder. Onun içindir ki yaptığı güzel şeylerden ve elde ettiği üstün başarılardan dolayı sevinmesi, bunlardan gurur duyması onun en tabiî hakkıdır. Bu duygu, onun aynı güzellikleri, hatta daha iyilerini yapması için de itici bir güç olur. İlave etmek gerekir ki buradaki gururlanma, başkalarını hor görmek anlamında değil, yaptığı güzelliklerden ve elde ettiği güzel başarılardan dolayı sevinmek anlamındadır. Zira başkalarını hor görmek, hiçbir şekilde meşrû değildir.

Burada yasak olan, insanın yaptığı haksızlıklardan ve gayri meşrû davranışlardan dolayı böbürlenmek, sevinç duymak ve gururlanmaktır. Azgınlıklarla, ahlâksızlıklarla ve zulümlerle övünmektir. Zira bunlarla böbürlenmek, insanın daha da azgınlaşmasına ve daha büyük haksızlıklar yapmasına yol açar. Kezâ başkalarını hor görmek anlamındaki gururlanma da, aynı yasağın kapsamına girer.

٨٢٢٥ـ (ت ـ جبير بن مطعم رضي الله عنه) قال : « تقولون : فيَّ التِّيهُ، و قد ركبتُ الحمارَ ، ولبستُ الشمْلة ، وقد حلَبْتُ الشاة ، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : مَنْ فعلَ هذا ، فليس فيه من الكبر شيء ». أخرجه الترمذي.

8.225- Cübeyr b. Mut'ım şöyle dedi:

"Bana *'kibirli adam'* diyorsunuz. Halbuki ben merkebe binmiş, dikişsiz elbise giymiş ve koyun sağmış biriyim. Allah'ın Rasûlü de; **'Bunları yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz'** demişti."[29]

[29] **Tirmizî**, Birr, 61/2001.

(ك) *"kef"* harfi:

الكتاب الرابع

في الكبائر

4. KİTÂB: **BÜYÜK GÜNAHLAR: 8.226-8.234**

الكتاب الرابع

في الكبائر

103- BÜYÜK GÜNAHLAR

٨٢٢٦- (خ م ت - أبو بكرة رضي الله عنه) قال : « كُنَّا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : ألا أُنَبِّئكم بأكبر الكبائر - ثلاثا - قلنا : بلى يا رسولَ الله ، قال : الإشراكُ بالله ، وعقوقُ الوالدين ، ألا وشهادةُ الزور ، وقولُ الزور - وكان متَّكئا فجلس - فما زال يكرِّرُها حتى قلنا: ليته سكتَ ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

8.226- Ebû Bekre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyorduk. Üç defa;

"- Size büyük günahların en büyüğünü haber vermeyeyim mi?" diye sordu. Biz de;

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü" dedik. Bunun üzerine şöyle söyledi:

"- Allah'a ortak koşmak, anne-babaya âsi olmak. Dikkat edin, bir de yalan şahitlik etmek ve yalan söylemek!"

Hz. Peygamber yaslanarak konuşuyordu, bu son cümleyi söylerken doğrulup oturdu. Sonra bu cümleyi o kadar tekrar etti ki, biz; **'keşke sussa!'** dedik.[1]

İZAH

Bu hadîsin **Müslim** ve **Tirmizî**'deki rivâyeti; **"Allah'a ortak koşmak, anne-babaya âsi olmak, yalan şâhitlik etmek** –veya yalan söylemek-." diye devam eder. **Buharî**'nin **Kitabu'l-İstitâbe** bölümünde de bunun gibidir.

Buharî'nin **Edeb, Şehâdât** ve **İsti'zân** bölümlerinde ise; **"anne-babaya âsi olmak"** cümlesinden sonra, yaslanarak konuşan Hz.

---

[1] **Buharî**, Şehâdât, 10; Edeb, 6; İsti'zân, 35; İstitâbe, 1; **Müslim**, İman, 38/143; **Tirmizî**, Şehâdet, 3/2301.

Peygamber'in doğrulup oturduğu ve sonra da; **"yalan şahitlik etmek ve yalan söylemek!"** dediği kaydedilir. **Şehâdât** bölümündeki başka bir rivâyette de; **"anne-babaya âsi olmak"** cümlesinden sonra **"cana kıymak ve yalan söylemek"** diye rivâyet edilir.

Bu rivâyetlerde üç büyük günaha özellikle dikkat çekilmektedir. Bunlardan biri Allah'a ortak koşmaktır. Bunun, günahların en büyüğü olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Bu sadece günah değil, aynı zamanda Allah'a yapılan en büyük isyandır.

İkincisi anne-babaya âsi olmaktır. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a ibadet emrinden hemen sonra anne-babaya itâat emri gelmektedir.[2] Gerek bu âyet ve gerek bu konuda vârid olan hadîsler, anne- babaya itâatin önemini vurgulamakta ve onlara isyanın ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Ancak hangi davranışın anne-babaya isyan sayılacağı konusunda genel bir sınır çizmek şüphesiz zordur. Bundan dolayı bazıları, **"günah olmayan her konuda onlara itâatin farz olduğu, onlara karşı çıkmanın ise isyan sayılacağı"** şeklinde bir izah getirirler. Bazılarına göre de; **"Farz olmamak kaydıyla anne-babaya eziyet veren her davranış, isyan kapsamına girer."** Bu konuda; **"Allah ve Rasûlünün arzusuna uygun bütün taleplerine itâat etmek, onların arzusuna uygun olmayan taleplerine ise itâat etmemek"** şeklinde bir sınır çizilebilir. Çünkü Allah ve Rasûlü, daima hayrı murad ederler. Yalnız buradaki **"itâat etmemek"** ifâdesi, isyan etmek, reddetmek, çiğnemek anlamına alınmamalı; sadece taleplerine uymamak şeklinde anlaşılmalıdır.

Yalan konuşmanın veya yalan şahitliğin en büyük günahlardan sayılması dikkate değerdir Bu konu, daha çok dünya hayatı, sosyal düzen ve insan hakları ile ilgilidir. Bilindiği üzere yalan, hak-hukuk mefhumunu ortadan kaldırmakta, haramı helâl, helâli haram yapmaktadır. Ama aynı zamanda mal ve can kaybına da sebep olmakta, sosyal düzeni bozmakta, insanlar arasındaki güven ve itimadı kaldırmaktadır. Binâenaleyh dünya düzeni ve sosyal hayat açısından en büyük felaketlere sebep olan suç, yalandır. Hz.

---

[2] Bkz., İsrâ, 23-24.

Peygamber'in bunu söylerken doğrulması ve ısrarla bu cümleyi tekrar etmesi de, onun ne kadar büyük bir cürüm olduğunu vurgulamak amacına matuftur. Ashabın **"keşke sussa artık"** diye temenni etmeleri de, Hz. Peygamber'in acı çekmesini ve rahatsız olmasını istemediklerinden olduğu kadar, arkasından çok daha ağır bir ifâdenin gelebileceği endişesinden de olabilir.

Her ne kadar **İbn Abbas** ve **Ebû İshak el-İsferâyinî** gibi bazı âlimler, günahlar arasında ayırım yapmaz ve **"Allah'ın yasak ettiği her şey büyük günahtır"** derseler de, hadîste **"büyük günahların en büyüğü"** diye bir ifadenin kullanılması, günahların büyük olan ve küçük olanları olduğu gibi, büyüklerin içinde çok daha büyük olanlarının da var olduğunu gösterir. Âyet ve hadîslerde, günahlara kefâret olacağı bildirilen ibadet ve güzel davranışların, daha çok küçük günahlar için kefâret oldukları kabul edilir. Kaldı ki kefâret ancak, insan hakkı ile ilgisi olmayan suçlar için söz konusudur.

Büyük günahların kaç tane ve neler olduğu konusunda bir kesinlik ve âlimler arasında bir ittifak yoktur. Bu konuda hadislerde farklı şeyler zikredilmektedir. Bunların bir kısmı bu bölümde görülecektir. Ancak büyük günahların bu belirtilen şeylerden ibaret olduğunu söylemek doğru olmasa gerektir. **Kurtubî** büyük günahlar için; **"Kitap ve sünnette '*günah*' ismi verilen, âhirette şiddetli azap tehdidi bulunan, dünyada haddi gerektiren, yahut büyük olduğuna icmâ edilen günahlardır"** şeklinde bir tanım getirir. Ayrıca üzerinde ısrar edilen küçük günahın da bu ısrardan dolayı büyük günah gibi sorumluluk gerektireceği de ileri sürülmüştür.

٨٢٢٧ـ (خ م ت س ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم الكبائر ، فقال : **الشركُ بالله ، وعقوقُ الوالدين ، وقتلُ النفس** ، وقال : **ألا أنبئكم بأكبر الكبائر ؟ قولُ الزور** أو قال : **شهادةُ الزور** » أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي والنسائي : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال في الكبائر : « **الشركُ بالله، وعقوق الوالدين ، وقتل النفس ، وشهادةُ الزور** ».

8.227- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) büyük günahları zikretti ve;

"Allah'a ortak koşmak, anne-babaya âsi olmak ve cana kıymaktır" dedi. sonra şöyle devam etti:

"Dikkat edin! Size büyük günahların en büyüğünü haber vermeyeyim mi? Yalan söylemektir –veya yalan şahitliktir-."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber, büyük günahlar hakkında şöyle dedi:

"Allah'a ortak koşmak, anne-babaya âsi olmak, cana kıymak ve yalan şahitliktir."

٨٢٢٨– (د س – عبيد بن عمير رحمه الله) عن أبيه أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: – وقد سأله رجل عن الكبائر – فقال : « **هنَّ تسع ، فذكر الشركَ والسِّحرَ ، وقتلُ النفس ، وأكلَ الربا ، وأكلَ مال اليتيم ، والتولِّي يوم الزحف ، وقذف المحصنات، وعقوق الوالدين، واستحلالَ البيت الحرام قبلتكم أحياء وأمواتا** ».

وفي رواية أبي داود بمثل حديث قبله ، وهو حديث أبي هريرة الذي يرد ، وقال : وزاد « **عقوق الوالدين المسلمين ، واستحلال البيت الحرام قبلتكم أحياءً وأمواتا** ».

وفي رواية النسائي أن رجلا قال : « يا رسول الله ، ما الكبائر ؟ قال : **هنَّ سبع ، أعظمهن: إشراك بالله ، وقتلُ النفس بغير حق ، وفرارُ يوم الزحف** ». والرواية الأولى ذكرها رزين.

8.228- Ubeyd b. Umeyr, babasından[4] şöyle rivâyet ediyor:

---

[3] **Buharî**, Şehâdât, 10; Edeb, 6; Diyât, 2; **Müslim**, İman, 38/144; **Tirmizî**, Buyû', 3/1207; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 3.

[4] **Umeyr b. Katâde b. Sa'd el-Leysî el-Mekkî:** Sahabîdir. Hz. Peygamber'le birlikte **Mekke** fethine katılmıştı. Kendisinden sadece oğlu Ubeyd rivâyet etti. Bilinen iki hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"Bir adam Hz. Peygamber'e büyük günahları sordu, Rasûlullah (as.) da;

"Büyük günahlar dokuzdur" dedi ve onları **"Şirk, sihir, cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, iffetli kadınlara iftira etmek, anne-babaya âsi olmak ve ölü iken de, diri iken de kıbleniz olan Beytu'l-Haram'a saygısızlık etmek"** diye saydı.[5]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'un bu hadîsten önce zikrettiği Ebû Hureyre rivâyetinde, bunun bir benzerini kaydeder, yalnız orada "**anne-babaya âsi olmak ve ölü iken de, diri iken de kıbleniz olan Beytu'l-Haram'a saygısızlık etmek"** cümlesini zikretmez.

Nesaî'nin rivâyetine göre bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, büyük günahlar nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Onlar yedi tanedir; en büyükleri Allah'a şirk koşmak, haksız yere cana kıymak ve savaştan kaçmaktır" dedi.

İlk rivâyeti **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Burada büyük günah olarak daha önce geçenlerden farklı bazı hususlar zikredilmektedir. Bunlara kısaca temas edecek olursak;

1- Sihir: Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddit yerde geçmektedir. Bunlardan en meşhuru, **Hz. Musa** ile **Firavun**'un sihirbazları olayıdır. **Hz. Süleyman** döneminde **Hârût** ve **Mârut**'tan bahsedilirken de; *"Onlar halka sihir öğretiyorlardı"*[6] denir. Aynı âyette; *"Onlar Allah'ın izni olmadan o sihirle hiç kimseye zarar veremezler"* buyurulur. Âyet ve hadîsler, sihrin varlığına ve vukûuna işaret ederler. Buna dayanarak âlimlerin büyük çoğunluğu da sihrin varlığını kabul ederler. Müslüman âlimler arasında az da olsa sihrin varlığını kabul etmeyenler de vardır.

---

[5] **Ebû Davud**, Vesâyâ, 10/2875; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 3.

[6] Bakara, 102.

Varlığı müslüman âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen sihri, yapmak, yaptırmak ve inanmanın büyük günah olduğuna şüphe yoktur. Hatta İslâm hukukçuları, sihirbazın tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği konusunu dahi tartışırlar. Onun büyük bir günah olduğu izahına çalıştığımız hadiste belirtildiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de de *"Sihirbazlar felah bulmaz"*[7] buyurulmaktadır. **İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe** ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre sihir yapmak ve ona inanmak küfürdür. Ancak ondan kurtulmak için öğrenilmesi câiz görülmüştür. Hatta **Râzî**, sihri öğrenmeyi vâcib görür. Ancak **Aynî** buna karşı çıkar.

2- Cana kıymak: Âyet ve hadîslerde cana kıymanın en büyük günahlardan olduğu belirtilmektedir. Bir âyette *"Kasten bir mü'mini öldürenin cezası, cehennemde ebedî kalmaktır"*[8] buyurulur. Bir hadîste de **"Dünyanın zevâli Allah'a, bir müslümanı öldürmekten daha basit gelir"**[9] buyurulur.

3- Faiz yemek: Faizcilik de âyet ve hadîslerde şiddetle yasaklanan büyük günahlardandır. Bir âyette faizcilikten vazgeçmeyenler hakkında Allah ve Rasûlüne savaş açtıkları şeklinde ağır bir ifâde kullanılmaktadır.[10]

4- Yetim malı yemek: Kur'ân-ı Kerîm'de asla yaklaşılmaması emredilen şeylerden biri de yetim malıdır. Aynı şey hadîslerde de vurgulanmaktadır. Binâenaleyh yetimin malına zarar vermek, en büyük günahlardandır.

5- Savaştan kaçmak: Büyük günahlardan biri de savaştan kaçmaktır. Günümüz hukukunda bile savaştan kaçmak, ölüm cezasını gerektiren bir suç sayılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir haklı gerekçesi olmadan düşmana arkasını dönüp kaçanlar hakkında;

---

[7] Yunus, 77.

[8] Nisâ, 93.

[9] **Tirmizî**, Diyet, 7; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 2; **İbn Mâce**, Diyât, 1.

[10] Bakara, 279.

"Onlar Allah'ın gazabına uğrarlar, gidecekleri yer de cehennemdir"[11] buyurulur.

6- Temiz kadınlara iftira etmek: Bir insanın, özellikle de bir kadının namusunu lekelemeye çalışmak, hiç şüphesiz ona yapılabilecek kötülüklerin en büyüğüdür. Çünkü kadın, bundan büyük bir yara alır ve çok zarar görür. İşte âyet ve hadîslerde yasaklanan büyük günahlardan biri de budur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de; *"Her türlü kötülükten habersiz iffetli kadınlara iftira atanlar mel'undurlar ve onlara büyük bir azap vardır"*[12] buyurulur.

Şüphe yok ki bu anlamda erkeklere iftira etmek de aynı şekilde büyük bir günahtır. Ama bu iftiranın kadınları daha çok yaraladığı için özellikle onlar zikredilmiştir.

7- Beytullah'a saygısızlık etmek: Bununla **Harem** bölgesinde işlenen cinayetler kastedilmiştir. Bilindiği üzere **Harem**'de savaşmak, cana kıymak, hayvan öldürmek ve ağaç kesmek, kıyâmete kadar yasaklanmıştır. Çünkü Allah orasını **emân** yurdu kılmıştır; oraya her giren emniyet içindedir. Buna uymayan da büyük günah işlemiş sayılır.

٨٢٢٩ـــ (خ م د س ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**اجتنبوا السبعَ الموبقات** ، قيل : يا رسولَ الله ، وما هُنَّ ؟ قال : **الشركُ بالله** ، **والسِّحْرُ ، وقتْلُ النفس التي حرَّم الله إلا بالحق ، وأكلُ مال اليتيم ، وأكل الرِّبا ، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات** ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

8.229- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- **Helâk edici yedi şeyden sakının!"** buyurdu. Ashâb;

"- Nedir onlar, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında da;

"- **Allah'a şirk koşmak, sihir, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymak, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan**

---

[11] Enfâl, 16.

[12] Nûr, 23.

kaçmak, her türlü kötülükten habersiz iffetli kadınlara iftira etmek" dedi.[13]

٨٢٣٠ـــ (س ـــ أبو أيوب الأنصاري) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من جاءَ يعبد الله ولا يُشْرِكُ به شيئا ، ويقيمُ الصلاةَ ، ويؤتي الزكاةَ، ويجتنبُ الكبائر: كان له الجنةُ، فسألوه عن الكبائر؟ فقال: الإشراك بالله، وقتلُ النفسِ المسلمة، والفرارُ يوم الزحف». أخرجه النسائي.

8.230- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Kim Allah'a ibadet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz, namazı kılar, zekâtı verir ve büyük günahlardan sakınırsa, onun için cennet vardır" dedi. Kendisine büyük günahların neler olduğunu sorduklarında da;

"- Allah'a şirk koşmak, müslüman birinin canına kıymak ve cepheden kaçmaktır" dedi.[14]

٨٢٣١ـــ (خ م ت س ـــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أيُّ الذنب أعظم عند الله ؟ قال: أن تجعل لله ندا وهو خلقك ، قلتُ : إنَّ ذلك لعظيم ، ثم أيٌّ ؟ قال : أن تقْتُلَ ولدَكَ مخافة أن يطْعمَ معَك ، قلتُ: ثم أي ؟ قال : أن تزاني حليلة جارك ».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي ، وزاد الترمذي والنسائي في رواية : «وتلا هذه الآية: {والذين لا يدْعُون مع الله إلها آخرَ ، ولا يقتُلون النّفسَ التي حرَّم الله إلا بالحقِّ ، ولا يزنون، ومنّ يفعَلْ ذلك يلْقَ أثاما يُضاعَفْ له العذابُ يوم القيامة ويَخْلُدْ فيه مُهانا} [الفرقان : ٦٨ و ٦٩]».

---

[13] **Buharî**, Vesâyâ, 23; Tıb, 48; Hudûd, 31; **Müslim**, İman, 38/145; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 10/2874; **Nesaî**, Vesâyâ, 12.

[14] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 3.

8.231- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- Allah katında en büyük günah hangisidir?" diye sordum.

"- Seni yaratan Allah'a ortak nispet etmendir" buyurdu. Ben;

"- Bu gerçekten büyük günahtır. Sonra hangisidir?" dedim.

"- Seninle birlikte yemek yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Ben yine;

"- Sonra hangisidir?" diye sorunca;

"- Komşunun helâli ile zina etmendir" buyurdu.[15]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî,** sonra Hz. Peygamber'in şu âyeti okuduğunu ilâve ettiler:

"Onlar, Allah'la beraber başka bir ilâha duâ etmezler, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymazlar ve zinâ etmezler. Kim bunları yaparsa, ağır bir cezaya uğrar. Kıyâmet günü ona azabı katlanır ve orada hor-hakîr olarak ebedî kalır."[16]

İZAH

Bu hadîste, daha önce geçenlerden farklı olarak iki büyük günah daha zikredilmektedir. Bunlar da zina etmek ve ekonomik zaruret gerekçesiyle çocuğunu öldürmektir.

Hadiste **"komşunun helâli ile zina etmek"** ifadesinin kullanılması, komşu olmayanların bu işi yapabilecekleri anlamına gelmez. Aksine zina, herkes için haramdır. Ama bu işin komşular ve birbirini tanıyan insanlar arasında daha yaygın olduğu da inkâr edilemez. Zaten zinanın yapılabilmesi için, her iki tarafın da birbirini tanıması gerekir. Birbirini en çok tanıyan, en sıkı görüşen ve en yakın temas halinde olanlar da komşulardır. Bundan dolayı hadiste "**komşu**" kelimesi kullanılmıştır.

---

[15] **Buharî**, Tefsîr, 2/3, 25/3; Edeb, 20; Hudûd, 21; Diyât, 1; Tevhîd, 40, 46; **Müslim**, İman, 37/141; **Tirmizî**, Tefsir, 25/3182-83; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 4. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadisi **Ebû Davud** da (Talak, 50/2310) rivâyet etmiştir.

[16] Furkan, 68-69.

Câhiliyet döneminde Arapların çocuklarını öldürme sebeplerinden biri de rızık endişesi idi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; onların da sizin de rızkınızı biz veririz"***[17] buyurulmaktadır. Bu öldürme işi de genellikle çocuk dünyaya geldikten sonra yapılırdı.

٨٢٣٢- (خ ت س - عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) «أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : **الكبائرُ : الإشراكُ بالله ، وعُقوقُ الوالدين ، وقتْلُ النفس ، واليمينُ الغموسُ** ».

وفي رواية: «أن أعرابيا جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله ، ما الكبائر؟ قال: **الإشراكُ بالله** ، قال : ثم ماذا ؟ قال : **اليمينُ الغموس** ، قلتُ : وما اليمينُ الغموسُ ؟ ، قال: **الذي يقتطعُ مال امرئ مسلم**، - يعني : بيمين هو فيها كاذب ». أخرجه الترمذي والبخاري والنسائي.

8.232- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Büyük günahlar; Allah'a şirk koşmak, ebeveyne âsi olmak, cana kıymak ve yalan yere yemin etmektir."[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre bir bedevî Hz. Peygamber'e geldi ve şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; büyük günahlar nedir?"

"- Allah'a ortak koşmaktır."

"- Sonra hangisidir?"

"- Yemin-i ğamûstur."

"- Yemîn-i ğamûs ne demektir?"

---

[17] En'âm, 151; İsrâ, 31.

[18] **Buharî**, Eymân, 16; Diyât, 2; İstitâbe, 1; **Tirmizî**, Tefsîr 5/3021; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 3.

"- Bir müslümanın malını kesip almaktır –yani yalan yeminle almaktır-."

Hadîsi **Buharî, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Burada da öncekilerden farklı olarak yalan yeminin büyük günahlardan olduğu belirtilmektedir.

"*Ğamûs*" kelimesi, batırmak anlamına gelen "*ğamese*" fiilinden türemiştir. Buna göre ***"Yemîn-i ğamûs"***, insanı günaha batıran yemin demektir. Bundan maksat da yalan yemindir.

Yemin, **lağiv, mün'akıde** ve **ğamûs** olmak üzere üçe ayrılır. **Yemin-i lağiv**, doğru zannıyla yapılan, ama hakikatte doğru olmayan yemindir. Kur'ân-ı Kerîm'de bundan dolayı bir sorumluluk bulunmadığı belirtilmektedir.[19]

Yemin-i mün'akide ise, bir konuda yemin edildiği halde yerine getirilmemesidir. Yerine getirilmeyen bu türlü yeminler için de kefâret verilmesi gerekir.

Yemîn-i ğamûs ise, bile bile yalan yere yapılan yemindir. Kefâretle bu türlü yeminin sorumluluğundan kurtulmak mümkün değildir, binâenaleyh yemîn-i ğamûs için tövbe edilmesi gerekir.

٨٢٣٣ـــ (خ م ت د ـــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **إن من الكبائر : شتْمَ الرَّجُل والديه** ، قال : وهل يشتِم الرجل والديه ؟ قال : **نعم، يَسُبُّ الرجلُ أبا الرَّجُل وأمه، فيسبُّ أباه وأمه»**.

وفي رواية : « **إن من أكبر الكبائر، أن يلعن الرجل والديه»**... وذكر الحديث أخرجه البخاري ومسلم والترمذي ، وأخرج أبو داود الثانية.

8.233- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"İnsanın ebeveynine sövmesi büyük günahlardandır" dedi.

"- İnsan ebeveynine söver mi?" diye sorulunca da;

---

[19] Bakara, 225; Mâide, 89.

"- Evet; başkasının annesine babasına söver, başkası da onun annesine ve babasına söver" buyurdu.[20]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"İnsanın ebeveynini lanetlemesi, büyük günahların en büyüklerindendir..."** diye devam eder.

Bunları **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud da ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Burada da insanın kendi anne-babasına hakaret etmesi veya hakaret edilmesine sebep olması da büyük günahlardan sayılmaktadır.

Hadîste geçen **"sövmek"** kelimesi, sadece Türkçe'de bilinen anlamıyla küfür etmek değildir, bununla birlikte her türlü hakareti ifade eden genel bir lafızdır. İşte insanın kendi ebeveynine böyle bir davranışı büyük günahlardandır. Hatta başkasının anne-babasına böyle bir hakarette bulunması da aynı şeydir. Bu aynı zamanda kendi anne-babasına hakaret etmek gibidir, çünkü başkasının kendisine böyle mukabele etmesine kendisi sebep olmuştur.

٨٢٣٤ـ (ت ـ عبد الله بن أنيس الجهني رضي الله عنه) قال : « ذَكَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الكبائر ، فقال : **وما حَلَفَ حالفٌ بالله يمينَ صَبْرٍ فأدخل فيها مثل جناحِ بَعُوضة ، إلا جُعِلَتْ نُكتَة في قلبه إلى يوم القيامة** ». أخرجه الترمذي.

8.234- Abdullah b. Üneys'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) büyük günahları zikretti ve şöyle dedi:

"Bir insan Allah adına yemin eder de, ona sivrisineğin kanadı kadar (bir yalan veya hıyânet) **karıştırırsa, bu yemin onun kalbinde kıyâmet gününe kadar bir leke olarak bırakılır."**[21]

---

[20] **Buharî**, edeb, 4; **Müslim**, İman, 38/146; **Tirmizî**, Birr, 4/1902; **Ebû Davud**, Edeb, 129/5141.

İZAH

Bu bölümdeki hadîslerde zikredilen büyük günahların sayısı on dörttür. Bu günahlar da özetle şunlardır:

1- Şirk.
2- Ebeveyne isyân.
3- Yalancılık.
4- cana kıymak.
5- Sihir.
6- Faizcilik.
7- Yetim malı yemek.
8- Cepheden kaçmak.
9- İftira etmek.
10- Beytullah'a saygısızlık göstermek.
11- Ekonomik gerekçelerle çocuğunu öldürmek.
12- Zina etmek.
13- Yalan yere yemin etmek.
14- İnsanlara hakaret etmek.

Şüphesiz büyük günah diye nitelendirilebilecek olanlar, bunlardan ibaret değildir. Mesela hırsızlık, rüşvet, canlılara eziyet etmek, içki içmek, ibadetleri ihmal etmek gibi pek çok şey daha vardır ki, bunlar da büyük günahlardandır. Nitekim **İbn Abbas,** bunların yetmişe ulaştığı kanâatindedir.

---

[21] **Tirmizî**, Tefsir, 5/3020.

ترجمة الأبواب التي أولها كاف ولم ترد في حرف الكاف

(**الكنى**) : في كتاب الأسماء.

(**الكيل**) : في كتاب البيع.

(**الكرم**) : في كتاب السخاء.

(**الكهانة**) : في كتاب السحر.

(**كتمان السر**) : في كتاب الصحبة.

(**الكيُّ**) : في كتاب الطب.

(**الكفن**) : في كتاب الموت.

"KEF" KARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER:

Konunun Adı:	Bulunduğu Bölüm:	Hadîs No:
Künâ (Künyeler)	**Esmâ**	**169-173**
Keyl (Tartı)	**Bey'**	**251-257**
Kerem **(Cömertlik)**	Sehâ	**2.979-2.990**
Kehânet	Sihir	**3.071-3.078**
Kitmânu's-Sır **(Sır Saklamak)**	Sohbet	**4.767-4.769**
Keyy **(Dağlamak)**	Tıp	**5.684-5.691**
Kefen	**Mevt**	**8.538-8.541**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف اللام

و يشتمل على ستة كتب:

كتاب اللباس ، كتاب اللقطة ، كتاب اللعان ، كتاب اللقيط ، كتاب اللهو واللعب ، كتاب اللعن والسب .

(ل) "lâm" harfi:

(ل) "lâm" harfi:

الكتاب الأول

في اللباس

الكتاب الأول

في اللباس

و فيه سبعة فصول:

الفصل الأول

في آداب اللبس وهيئته

و فيه عشرة أنواع:

[النوع] الأول

في العمائم والطيالسة

104- LİBÂS
(Giyim-Kuşam)

I- GİYİM-KUŞAM ÂDÂBI VE ŞEKLİ

1- SARIK VE TAYLASAN

٨٢٣٥ـ (ت د ـ **محمد بن ركانة** رضي الله عنه) قال : « إن رُكانة صارعَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم، فصرعه النبيُّ صلى الله عليه وسلم قال ركانةُ : وسمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول: **فرْقُ ما بيننا وبين المشركين : العمائمُ على القلانس** ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

8,235- Muhammed b. Rükâne'den[1] rivâyet edilmiştir:

---

[1] **Ebû Cafer, Muhammed b. Rükâne el-Kuraşî:** Tâbiîlerdendir. Babası Hz. Peygamber'le güreş yapmıştı. Babası Rükâne'den rivâyeti vardır. Ancak **Buharî**, onun isnâdının meçhûl olduğunu söyler. Kendisinden sadece Ebû'l-Hasan el-Askalanî rivâyet etti, ki bu zatın da kim olduğu bilinmemektedir. Bir hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

"Rükâne, Hz. Peygamber'le güreşmiş ve Hz. Peygamber onu yenmişti. Rükâne, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Bizimle müşrikler arasındaki (giyim) **farkı, kalansüveler üzerine sarılan sarıklardır."**[2]

İZAH

Giyim-kuşam konusu, insan için bir kimlik ifadesi olduğu kadar bir medeniyet göstergesidir de. Aynı zamanda insanları hayvanlardan ayıran önemli unsurlardan biridir. Yüce Allah hayvanları fıtrî ve tabiî bir elbise ile donatmış, ama insanlara çeşitli kıyafet imkânlarıyla süslemiştir. Elbise, soğuk ve sıcaktan koruması yanında estetik açıdan da son derece önemlidir. Kıyafet konusu, bütün tarihi boyunca insanın en çok önem verdiği hususlardan biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"Ey âdemoğlu; hem ayıplarınızı örtmeniz için ve hem de süs olsun diye size elbiseyi biz indirdik"***[3] buyurulmaktadır. Bu âyetin devamında **Âdem** ile **Havva**'yı cennetten çıkarılmalarına şeytanın sebep olduğu ve ayıp yerlerini görmesi için örtülerinden yoksun bıraktığı ifâde edilmektedir. Başka bir âyette de, Allah'ın lütfettiği bu elbiselerin sıcağa ve soğuğa karşı koruyucu özelliğine işaret edilmektedir.[4]

Elbise, kültürel bir değer olarak da önemlidir. Millî ve dinî özelliği yanında kişisel olarak da insan için bir kimlik göstergesidir. Hz. Peygamber de başlangıçtan beri **"müslüman bir kimlik"** oluşturmak peşinde olmuştur. Bunun için de kıyafete özel bir önem vermiştir. Nitekim bugün dahi bütün medenî toplumlar, insanların kılık-kıyafeti konusunda özel kanunlar bile çıkarmışlardır. Bu kanunlar yoluyla insanları belli bir kıyafete zorlamaktadırlar. Hiçbir haklı ve makul gerekçesi olmasa dahi kılık-kıyafete zorla hukukî bir mahiyet verebilmektedirler. Bu kıyafeti benimsemeyenleri de kamu görevi, fırsat eşitliği, devletin imkânlarından yararlanmak ve eğitim

---

[2] **Tirmizî**, Libâs, 42/1784; **Ebû Davud**, Libâs, 24/4078.

[3] A'râf, 26.

[4] Nahl, 81.

gibi bir kısmı temel insan hakları kapsamında olan haklarından mahrum edebilmektedirler.

Hz. Peygamber kılık-kıyafette, gayet tabii olarak dönemin imkânlarını, yaşadığı bölgenin şartlarını ve halkın örfî değerlerini de göz önünde bulundurmuştur. Binâenaleyh genel bir ilke olarak, tesettür boyutu bir tarafa bırakılacak olursa, kılık-kıyafet konusunun dinî bir mahiyet arz etmediğini söylemek herhalde yanlış olmaz. Bu konu daha çok imkânlar, coğrafî şartlar, estetik anlayış, millî kimlik, kültür ve medeniyetle ilgilidir.

Hadîste geçen **Kalansüve;** hem kadınların ve hem de erkeklerin giydikleri bir tür başlıktır. Kalansüve, kumaş, keçe, deri ve kürk gibi çeşitli şeylerden yapılırdı.

Kalansüve üzerine sarık sarmanın, müşriklerle müslümanlar arasındaki ayırıcı fark olduğu ifadesi, kanâatimizce iman farkını gösteren bir alamet olduğu anlamında değildir. Tamamen bir tercih meselesi ve müşriklerin giyim-kuşam tarzından farklı bir tarzı benimsemektir. Farklı bir kimliğin ifadesidir.

Bu rivâyetin, sened açısından zayıf olduğunu da kaydetmek gerekir.

٨٢٣٦ـــ (د ـــ أبو المليح) عن أبيه رضي الله عنه قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**اعتَمُّوا تزدادوا حِلما** ». قال : « وقال علي : العمائم تيجان العرب ». أخرجه أبو داود.

8,236- Ebû'l-Melîh'in, babasından rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sarık sarın ki hilminiz artsın!"

Hz. Ali de; "Sarık, Arab'ın tacıdır" demiş.[5]

---

[5] Musannıf hadîsin **Ebû Davud**'da rivâyet edildiğini belirtmesine rağmen, hadîsi **Ebû Davud**'un matbu nüshalarında bulamadık. **Suyutî** *el-Câmiu's-sağîr*'de (I, 45) kaydetmiştir ve hadîsin **Üsâme b. Umeyr**'den **İbn Adiy** ve **Beyhakî**'nin rivâyet ettiklerini söylemektedir. Rivâyetin bütün senedleri zayıftır.

İZAH

Hilm, yumuşak huyluluk anlamına gelen bir kelimdedir, ahlâkî bir vasfı ifâde etmektedir.

Kıyâfetin insan davranışlarında etkili olduğu inkâr edilemez. Aynı insanın, büründüğü farklı kıyafetlere göre farklı davranışlar sergilediği müşahede edilebilen hususlardandır. Sarığı cübbesiyle veya askerî bir üniforma ile yolda yürüyen birinin tavır ve davranışlarını kontrolde, sade giyimli birinden daha dikkatli olacağı şüphesizdir. Ancak bu farklı davranışların, farklı kıyafetlerden değil, mekân ve konum farklılığından kaynaklandığı da görmezden gelinemez. Ayrıca bu davranış farklılığının, hilm gibi tamamen ahlâkî olan bir vasıf farklılığı ile aynı manada düşünülmesi de herhalde doğru olmaz.

٨٢٣٧ــ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا اعتمَّ سدَلَ عِمَامَتَهُ بين كَتِفيه ». قال نافع : وكان ابن عمر يفعل ذلك. قال عبيد الله : ورأيتُ القاسم وسالما يفعلان ذلك. أخرجه الترمذي.

8,237- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber sarık sardığı zaman, ucunu omuzlarının arasına sarkıtırdı."

Nâfi; "İbn Ömer de öyle yapardı" dedi.

Ubeydullah; "Kasım ve Sâlim'in de böyle yaptıklarını gördüm" dedi.[6]

٨٢٣٨ــ (د ــ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) قال : « لقد عمَّمَني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعمامة ، فسدَلَها من بين يديَّ ، ومِن خلفي أصابع ». أخرجه أبو داود.

8,238- Abdurrahman b. Avf şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bana bir sarık giydirdi, ucunu da önden ve arkadan birkaç parmak sarkıttı."[7]

[6] **Tirmizî**, Libâs, 12/1736. **Tirmizî** bu rivâyetin de garîb olduğunu söylemektedir.

٨٢٣٩ــ (م د س ــ عمرو بن حريث رضي الله عنه) قال : « رأيتُ النبيّ صلى الله عليه وسلم على المنبر، وعليه عمامة سوداءُ ، قد أرخى طرفَها بين كتفيه ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية النسائي قال : « رأيتُ على النبيّ صلى الله عليه وسلم عمامة حرقانيّة».

وفي رواية مسلم : « كأني أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وعليه عمامة سوداء ، وقد أرخى طرفَها بين كتفيه ». وفي أخرى له : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم خطب الناس وعليه عمامة سوداء ».

8,239- Amr b. Hureys şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'i minberde başında siyak bir sarıkla gördüm, sarığın ucunu omuzlarının arasına sarkıtmıştı." [8]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "Hz. Peygamber'i, başında *harkanî* bir sarık olduğu halde gördüm" dedi.

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Sanki Hz. Peygamber'i, başına siyah bir sarık sarmış ve sarığın ucunu da omuzları arasına sarkıtmış olduğu halde görür gibiyim."

Müslim'in başka bir rivâyetine göre de; "Rasûlullah (as.), başında siyah bir sarık olduğu halde insanlara hutbe okudu" dedi.

İZAH

Harkanî, bir sarık çeşididir. Renginin siyah olduğu rivâyet edilmektedir. Neden bu ismi aldığı ve mahiyetinin ne olduğu konusunda elimizde fazla bilgi yoktur.

---

[7] **Ebû Davud**, Libâs, 24/4079. Bu rivâyet de sened açısından zayıftır.

[8] **Müslim**, Hac, 84/452-53; **Ebû Davud**, Libâs, 24/4077; **Nesaî**, Zînet, 111.

٨٢٤٠ـ (س ـ عمرو بن أمية رضي الله عنه) قال : « كأني أنظرُ الساعة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على المنبر وعليه عمامة سوداء أرخى طَرَفَها بين كتفيه ». أخرجه النسائي.

8,240- Amr b. Ümeyye şöyle dedi:

"Sanki Hz. Peygamber'i minberde, başına siyah bir sarık sarmış ve sarığın ucunu da omuzları arasına sarkıtmış olduğu ânı görür gibiyim."[9]

٨٢٤١ـ (م ت د س ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل فتح مكة وعليه عمامة سوداءُ ». زاد في رواية : « بغير إحرام ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي وزاد النسائي في أخرى : « أرخى طرف العمامة بين الكتفين ».

8,241- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Fetih günü Rasûlullah (as.) Mekke'ye, siyah bir sarıkla girdi."[10]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "ihramsız olarak" ilavesi vardır.

Hadîsi **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. **Nesaî**'nin başka bir rivâyetinde de şu ilave vardır:

"Sarığın ucunu omuzlarının arasına sarkıtmıştı."

٨٢٤٢ـ (ت ـ أبو كبشة الأنماري رضي الله عنه) قال :« كانت عمامةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بُطْحَة - تعني لاطئة ». وفي رواية قال : « كانت كمامُ أصحابِ رسول

---

[9] **Nesaî**, Zînet, 109.

[10] **Müslim**, Hac, 84/451; **Tirmizî**, Libâs, 11/1735; **Ebû Davud**, Libâs, 24/4076; **Nesaî**, Zînet, 110.

الله صلى الله عليه وسلم بُطْحا». أخرج الترمذي الرواية الثانية، وقال: هذا حديث منكر، والرواية الأولى أخرجها رزين.

8,242- Ebû Kebşe el-Enmârî şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) sarığı genişçe –yani başa tam oturan tarzda- idi."[11]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in ashâbının yenleri, genişçe idi."

Bu ikinci rivâyeti **Tirmizî** tahric etti ve bunun münker bir hadîs olduğunu söyledi.

İlk rivâyeti ise **Rezîn** tahric etti.

٨٢٤٣ـ (د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « بينا نحن جلوس في بيتنا في حرّ الظهيرة، قال قائل لأبي بكر هذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مُقْبلا متقنِّعا في ساعة لم يكن يأتينا فيها ، فجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فاستأذنَ ، فأذن له ، فدخل ». أخرجه أبو داود، وهو طرف من حديث الحجرة أخرجه البخاري بطوله.

8,243- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir öğle sıcağında evimizde otururken, biri Ebû Bekir'e;

"- Bak, Allah'ın Rasûlü geliyor" dedi. Hz. Peygamber elbisesine bürünmüştü ve bize mutad olarak geldiği zamanların dışında bir vakitte geliyordu. Neticede Rasûlullah (as.) geldi, girmek için izin istedi, izin verildi ve içeri girdi."[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

---

[11] **Tirmizî**, Libâs, 40/1782. Bu rivâyet de zayıftır.

[12] **Ebû Davud**, Libâs, 27/4083.

Bu rivâyet, hicret hadîsinin bir parçasıdır, bu hicret hadîsini de **Buharî** uzun bir metin halinde tahric etmiştir.[13]

٨٢٤٤ـــ (خ ـــ عبد الملك بن حبيب) قال: « نظرَ أنس رضي الله عنه إلى الناس يوم الجمعة، فرأى طيالسة ، فقال : كأنّهم الساعةَ يهودُ خيبرَ ». أخرجه البخاري.

8,244- Abdülmelik b. Habîb[14] şöyle dedi:

"Bir Cuma günü Enes insanlara baktı, halkın *taylesân* giydiklerini gördü. Bunun üzerine; 'şu anda sanki onlar Hayber Yahudilerine benzediler' dedi."[15]

İZAH

Bu rivâyetten Yahudilerin *taylesân* giydikleri anlaşılmaktadır. Muhtemelen ashâb bunu fazla giymezlerdi. Nitekim **Enes Basra**'ya gittiğinde insanların *taylesân* giydiklerini görünce, onları Yahudilere benzetmişti. Bu benzetme şüphesiz, *taylesân* giymenin meşru olmadığı manasına gelmez.

Taylesân; başa ve boyna sarılan şala denir. Bir nevi pelerine benzeyen bir giysidir. Acemlerden Araplara geçtiği, renginin yeşil olduğu ve sonraki dönemlerde İslâm dünyasında seçkinlerin ve âlimlerin kullandığı bir giysi olduğu rivâyet edilir. Başa sarılan sarığın omuza sarkan ucuna da *taylesân* denir.

---

[13] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Libâs, 16.

[14] **Ebû İmrân, Abdülmelik b. Habîb el-Cevnî el-Kindî el-Basrî**: ö. 128/746. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve Hammâd b. Zeyd rivâyet etmiştir. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[15] **Buharî**, Megâzî, 39.

[النوع] الثاني
في القميص والإزار

2- KAMÎS VE İZÂR

٨٢٤٥ــ (د ت ــ أسماء بنت يزيد بن السكن رضي الله عنها) قالت : «كان كُمُّ قميصِ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى الرُّسْغِ ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

8,245- Esmâ bint Yezîd b. es-Seken şöyle dedi:
"Rasûlullah'ın (as.) gömleğinin kolu bileklerine kadardı."[16]

İZAH
Kamîs; gömlek demektir. Bazen normal bir gömlek gibi kısa, bazen de topuklara kadar uzanacak derecede uzun olurdu.

İzâr; göbekten dizlerin altına kadar olan kısmı örten ve hamamlardaki peştamala benzeyen bir giysidir. Erkek ve kadınların iç gömleklerine de izâr denmiştir. Bu kelime daha sonraları dış elbise anlamında da kullanılmıştır.

٨٢٤٦ــ (ط د ــ العلاء بن عبد الرحمن) عن أبيه رحمه الله قال: «سألتُ أبا سعيد عن الإزار؟ فقال: على الخبير سقطْتَ ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: إزْرَةُ المؤمن نصف الساق، ولا حرَجَ» - أو قال: - «لا جناح - عليه فيما بينه وبين الكعبين، ما كان أسفلَ من ذلك، فهو في النار ما كان أسفل من ذلك، فهو في النار، ومَن جرّ إزاره بَطَرًا لم ينظر الله إليه يوم القيامة».

أخرجه الموطأ. وأخرجه أبو داود وقال: «ما كان أسفلَ من الكعبين فهو في النار » مرة واحدة، ولم يقل في آخره : « يوم القيامة».

8,246- el-Alâ b. Abdurrahman, babasından şöyle rivâyet ediyor:
"Ebû Saîd el-Hudrî'ye izâr'ı sordum. O da;

---

[16] **Ebû Davud**, Libâs, 3/4027; **Tirmizî**, Libâs, 28/1765.

"- Meseleyi iyi bilen birine düştün" diyerek, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Mü'minin giysisi, baldırın ortasına kadar uzanır. Baldırın ortası ile topukları arasında bir yere kadar uzanmasında da bir sakınca –veya bir günah- **yoktur. Topuktan aşağı inen kısma gelince, o ateştedir!.. Topuktan aşağı inen kısma gelince, o ateştedir!.. Böbürlenerek izârını yerde sürükleyene ise, Yüce Allah kıyâmet günü** (rahmet nazarıyla yüzüne) **bakmaz."**[17]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Aynı hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti. Yalnız **Ebû Davud**; **"topuktan aşağı inen kısma gelince, o ateştedir!.."** sözünü bir kere zikretti. Son cümledeki "**kıyâmet günü**" lafzını da kaydetmedi.

İZAH

Bilindiği üzere Hz. Peygamber döneminde insanlar büyük yoksulluk içinde idiler. Aslî ve zarurî ihtiyaçları cümlesinden olan yiyecek ve giyeceklerini karşılamakta da çok ciddi sıkıntılar çekiyorlardı. Çoğunlukla giydikleri elbiseler çok sıradan ve bulabildikleri bir bez parçasına sarınmaktan ibaretti. Bunlar da bazen vücûdun her tarafını örtmeye kâfi gelmiyordu. İşte böyle bir dönemde bazı varlıklı insanlar kibir ve gösteriş olarak elbiselerini yerlerde sürüyecek derecede uzun tutuyorlardı. Başkaları vücûtlarını örtecek bir bez parçası bulamazken, onlar elbiseleriyle yerleri süpürüyorlardı. İşte Hz. Peygamber bunu yasaklamıştır. Çünkü her şeyden önce burada kibir ve gösteriş gayesi vardır. Sonra başka insanların kıskançlık duygularını tahrik etmelerine yol açar. Ayrıca yerleri süpürecek uzunlukta bir elbise, temizlik açısından da sakıncalıdır.

---

[17] **Muvatta**, Libâs, 5/12; **Ebû Davud**, Libâs, 30/4093.

٨٢٤٧ـ (ت س ـ **حذيفة** رضي الله عنه) قال: «أخذ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعضَلَة ساقي – أو ساقه – فقال: **هذا موْضِعُ الإزار، فإن أبيْتَ فأسفلُ فإن أبيت فلا حقَّ للإزار في الكعبين**». أخرجه الترمذي. وفي رواية النسائي، قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**الإزار إلى أنصَاف السَّاقين: العضَلَة ، فإن أبَيْتَ فأسفل ، فإن أبيْتَ فمن وراء السَّاق ، لا حقَّ للكعبين في الإزار**».

8,247- Huzeyfe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) baldırımın –veya kendi baldırının- kaslarını tuttu ve;

"- İzârın son ucu işte burasıdır. Eğer beğenmezsen biraz daha aşağısıdır. Onu da beğenmezsen (bil ki), **izârın topuklarda hakkı yoktur"** dedi.[18]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İzârın boyu, baldırların ortasına, kaslara kadar olmalıdır. Eğer beğenmezsen, biraz daha aşağısıdır. Yine beğenmez ve baldırın altına inecek olursan, (bil ki), **izârda topukların hakkı yoktur."**

٨٢٤٨ـ (د ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « ما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في الإزار فهُوَ في القميص ». أخرجه أبو داود.

8,248- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in izâr hakkında söylediği, kamîs için de geçerlidir."[19]

---

[18] **Tirmizî**, Libâs, 41/1783; **Nesaî**, Zînet, 103.

[19] **Ebû Davud**, Libâs, 30/4095.

İZAH

Bu rivâyetten maksat, şayet uzun bir gömlek giyilecekse, onun boyunun da topuklara kadar inmemesi gerektiğidir. Giyilen gömlek baldırlara kadar uzanabilir, ama topuklara varmamalıdır. Bunun, daha önce sözü edilen sakıncaları söz konusu olmasa bile, en azından temizlik açısından mahzurludur.

٨٢٤٩ــ (د ــ عكرمة مولى ابن عباس) قال : « رأيتُ ابنَ عباس يأتزر ، فيضع حاشية إزاره من مقدّمه على ظهر قدمه ، ويرفعُ من مؤخّره ، قلتُ : لِمَ تأتزرُ هذه الإزرة ؟ قال : رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يأتزرُها ». أخرجه أبو داود.

8,249- İbn Abbas'ın âzâdlısı İkrime anlatıyor:

"İbn Abbas'ı gördüm; izâr kuşanıyor, izârını ayağının önden üst kısmına koyuyor, arkadan ise kaldırıyordu. Kendisine;

"- İzârı neden böyle kuşanıyorsun?" diye sordum.

"- Allah Rasûlü'nün böyle kuşandığını gördüm" dedi.[20]

İZAH

Bu rivâyette izârın ucunun önden ve arkadan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Önden ayağına değecek kadar uzun, ama topuklar tarafından biraz daha kısa tutuluyordu. Anlaşılabileceği üzere bunun sebebi, yürüme esnasında ucuna basmamak ve yerde sürünmesine mani olmaktır. Zira yürürken daha çok eteğin arka tarafı yere değer.

٨٢٥٠ــ (خ س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «ما أسفل من الكعبين من الإزار في النار ». أخرجه البخاري والنسائي.

8,250- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İzârın topuklardan aşağı olan kısmı ateştedir."[21]

---

[20] **Ebû Davud**, Libâs, 30/4096.

٨٢٥١ــ (م ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « مَرَرْتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وفي إزاري استرخاءٌ ، فقال : يا عبد الله ، ارفع إزارك ، فرفعتُهُ ، ثم قال : زِدْ ، فزِدْتُ ، فما زلت أتحرّاها بعدُ ، فقال بعض القوم: إلى أين؟ قال: إلى أنْصَافِ الساقين». أخرجه مسلم.

8,251- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) uğramıştım. İzârım biraz uzunca idi. Bana;

"- Ya Abdullah! İzârını kaldır!" buyurdu. Ben de biraz kaldırdım. Sonra;

"- Biraz daha kaldır!" dedi, yine kaldırdım. Ondan sonra artık izârımı hep o yükseklikte tutmaya devam ettim. Cemâatten biri;

"- Nereye kadar kaldırdın?" diye sordu. İbn Ömer;

"- Baldırların ortasma kadar" dedi.[22]

٨٢٥٢ــ (د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إذا لَبِسْتُمْ أو توضأتم ، فابدؤوا بميامنكم ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا لَبِسَ قميصا بدأَ بميامنه».

قد تقدَّم في « كتاب الكبر » منه أحاديث ، ونذكر هاهنا ما لم نذكر هناك.

8,252- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Giyinirken veya abdest alırken sağdan başlayın!"[23]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir: "Hz. Peygamber gömleğini giyerken, giymeye sağdan başlardı."

---

[21] **Buharî**, Libâs, 4; **Nesaî**, Zînet, 104.

[22] **Müslim**, Libâs, 9/47.

[23] **Tirmizî**, Libâs, 28/1766; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4141.

[النوع] الثالث

في إسبال الإزار

قد تقدَّم في كتاب الكبر منه أحاديث ، و نذكر ها هنا ما لم نذكر هناك.

3- İZÂRI UZATMAK

Bu konu ile ilgili hadîsler Kitabu'l-Kibir'de geçmişti. Burada ise, orada zikredilmeyen hadîsleri vereceğiz.

٨٢٥٣ــ (خ م د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : إن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ جرَّ ثَوبَهُ خيلاءَ ، لم ينظرِ الله إليه يومَ القيامَة**، فقالَ أبو بكر رضي الله عنه : يا رسول الله، إنَّ إزاري يسترخي ، إلا أن أتعاهده ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّك لستَ ممن يفعله خيلاءَ** ».

أخرجه البخاري ، وأبو داود ، والنسائي. وفي رواية للبخاري : قال شعبة : لقيت محاربَ بن دثار على فرس وهو يأتي المكان الذي يقضي فيه ، فسألته عن هذا الحديث ؟ فحدَّثني ، قال : سمعت ابن عمر يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ جرَّ ثوبَهُ مِنْ مخيلَة لم ينظر الله إليه يوم القيامة** ». قلت لمحارب : أذكر إزاره ؟ قال : ما خصَّ إزارا ولا غيره.

وفي رواية مسلم : « أن ابن عمر رأى رجلا يجرُّ إزارَه ، فقال : ممن أنت ؟ فانتسبَ له، فإذا رجل من بني ليث ، فعرَّفه ابن عمر ، فقال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم بأُذُنَيَّ هاتين يقول : **مَنْ جرَّ إزاره ، لا يريد بذلك إلا المخيلة ، فإن الله لا ينظر إليه يوم القيامة** ».

وفي رواية لأبي داود والنسائي : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : « **الإسبال في الإزار والقميص والعمامة ، ومَنْ جرَّ منها شيئا خُيلاءَ ، لم ينظر الله إليه يوم القيامة** ».

8,253- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Kim kibirlenerek elbisesini yerde sürüklerse, kıyâmet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) **bakmaz"** demişti. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim izârım uzuncadır, ancak ben dikkat etmeye çalışıyorum" dedi. Hz. Peygamber de cevaben;

"- Sen kibirlenerek öyle yapanlardan değilsin" dedi.[24]

İZAH

Bunu **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti şöyledir:

Şu'be şöyle dedi:

"Muhârib b. Disâr'a bir at üzerinde rastlamıştım. Kendisi kadılık yaptığı yere gitmekte idi. Bana şöyle dedi: İbn Ömer'den, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Kim böbürlenerek elbisesini yerde sürüklerse, kıyâmet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) **bakmaz."**

Ben, Muhârib'e;

"- O, kendi izârını zikretti mi?" diye sordum.

"- İzâr veya başka bir şeye özellikle isim koymadı" dedi.

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer, izârını sürükleyen bir adam gördü ve;

"- Sen kimlerdensin?" dedi. O da nesebini söyledi. Meğer o, Benû Leys kabilesinden imiş. İbn Ömer onu tanıdı ve;

"- Ben şu iki kulağımla Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedi:

"Kim, sadece kibirlenmek niyetiyle elbisesini yerde sürüklerse, kıyâmet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) **bakmaz."**

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İzâr, kamîs ve sarıktan birini kibir niyetiyle uzatan kişiye, kıyâmet günü Allah (rahmet nazarıyla) **bakmaz."**

---

[24] **Buharî**, Libâs, 1, 2, 5; Edeb, 55; **Müslim**, Libâs, 9/42; **Ebû Davud**, Libâs, 28/4085; **Nesaî**, Zînet, 102.

٨٢٥٤ــ (س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أَنَّ النَّبي صلى الله عليه وسلم قال : «إن الله لا ينظرُ إلى مُسْبل ». أخرجه النسائي.

8,254- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şüphesiz Yüce Allah, elbisesini uzatana (rahmet nazarıyla) **bakmaz."**[25]

[النوع] الرابع
في إزارة النساء

4- KADINLARIN ETEKLİĞİ

٨٢٥٥ــ (د ت س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ جرَّ ثوبه خيلاءَ ، لم ينظر الله إليه يوم القيامة ، فقالت أمُّ سلمة : فكيف يصنع النساءُ بذيولهن ؟ قال : يُرْخين شبرا ، فقالت أمُّ سلمة : إذا تنكشف أقدامُهن ، قال : فيُرخين ذراعا، لا يزدْنَ عليه». أخرجه الترمذي والنسائي. وفي رواية أبي داود قال: «رخَّصَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لأمَّهات المؤمنين في الذَّيل شبرا، فاستردنه، فزادَهُن شبرا، فكنَّ يرسلن إلينا، فنذرَعُ لهن ذراعا».

8,255- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kibirlenerek elbisesini sürükleyene, kıyâmet günü Allah (rahmet nazarıyla) **bakmaz."**

Bunun üzerine Ümmü Seleme;

"- Kadınlar eteklerini ne yapacaklar?" diye sordu. Hz. Peygamber cevaben;

"- (Topuklardan) **bir karış uzatırlar"** dedi. Ümmü Seleme tekrar;

"- Ama o zaman ayakları açılır" deyince;

---

25 **Nesaî**, Zînet, 105.

"- Öyleyse bir arşın uzatırlar, daha fazlasına gerek yok" dedi.[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre İbn Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, mü'minlerin annelerine, eteklerini (topuktan) bir karış uzatmalarına ruhsat verdi. Onlar, bu miktarın biraz daha arttırılmasını istediler, bir karış daha uzatmalarına izin verdi. Mü'minlerin anneleri elbiselerini bize gönderirlerdi, biz de bir zira olarak eteklerini ölçerdik."

İZAH

Bu rivâyetten, kadınların eteklerinin, erkeklere nazaran biraz daha uzun olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in etekleri kısa tutmak isteğine hanımların uzatmak için talepte bulunmaları dikkate alındığında, bu uzun eteklerin bölgenin örfü olduğu anlaşılır. Normalde örtülmesi gereken yerler bellidir ve ayaklar, örtülmesi farz olan uzuvlardan değildir. Örtülmesi farz olan uzuvları örttükten sonra, yerleri süpürecek derecede uzun etek giymenin dinî bir anlamı olmasa gerektir. Kaldı ki bunun, temizlik açısından da sakıncaları vardır.

٨٢٥٦ــ (ط د س ــ أم سلمة رضي الله عنهما) قالت حين ذُكر الإزار: « فالمرأةُ يا رسولَ الله ؟ قال : **تُرخيه شبْرا** ، قالت أم سلمة : إذا ينكشف عنها، قال : **فذراعا، لا تزيد عليه** ». أخرجه الموطأ وأبو داود والنسائي.

8,256- Ümmü Seleme, izârdan söz edildiğinde;

"- Peki, kadınlar ne olacak ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- (Topuklarından) **bir karış uzatırsın"** dedi. Ümmü Seleme tekrar;

"- Ama o zaman (ayakları) açılır" deyince;

"- Öyleyse bir zira uzatır, daha fazla uzatmazsın" buyurdu.[27]

---

[26] **Tirmizî**, Libâs, 9/1731; **Ebû Davud**, Libâs, 40/4119; **Nesaî**, Zînet, 106.

٨٢٥٧ــ (ت ــ أم سلمة رضي الله عنها) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم شَبَّرَ لفاطمة شبرا منْ نطاقها». أخرجه الترمذي.

8,257- Ümmü Seleme şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, Fatıma'nın eteğini (topuktan aşağıya) bir karış uzattı."[28]

[النوع] الخامس

في الاحتباء والاشتمال

5- İHTİBÂ VE İŞTİMÂL

٨٢٥٨ــ (د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وَهُوَ مُحتَبٍ بشَمَلة قد وقعَ هُدْبُها على قدَميه ». أخرجه أبو داود.

8,258- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.) bir örtüye bürünmüş olarak gördüm; örtünün saçağı ayaklarının üstüne kadar uzanmıştı.[29]

٨٢٥٩ــ (د ت س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عَن اشتمال الصمَّاء ، والاحتباء في ثوب واحد ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

8,259- Cabir b. Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), tek kat bir kumaşla *ihtibâ*'yı ve *sammâ*'ya bürünmeyi yasakladı."[30]

---

[27] **Muvatta**, Libâs, 6/13; **Ebû Davud**, Libâs, 40/4117; **Nesaî**, Zînet, 106.

[28] **Tirmizî**, Libâs, 9/1732.

[29] **Ebû Davud**, Libâs, 23/4075.

[30] **Tirmizî**, Edeb, 19/2765; **Ebû Davud**, Libâs, 25/4081; **Nesaî**, Zînet, 108.

İZAH

Burada iki çeşit giyim tarzı yasaklanmaktadır:

İhtibâ; kişinin, kabaları üzerine otururken, vücûduna tek kat bir bez sarması ve bu bezin saçağı ile de avret mahallinin örtülmesidir. Bunun yasaklanmasının sebebi, tahmin edileceği gibi küçük, bir dikkatsizlik halinde avret mahallinin açılmasıdır. Bugün bunun en canlı örneği de hamamlarda giyilen peştamallardır.

Sammâ ise; insanın elbise olarak kullandığı kumaş parçasının iki ucunu da bir omuzu üzerine atması, diğer omzunun ise açık kalmasıdır. Bu giyim tarzına ***iştimâl-i sammâ*** denir. Dilcilerin tanımlamalarına göre ise ***iştimâl-i sammâ;*** vücûdun her tarafını sımsıkı saran tek kat bir elbisedir. Bunu giyen insanın elleri de elbisenin içinde kalır. Elbisede, elleri dışarı çıkaracak bir delik de yoktur Böyle bir örtünme şeklinde, en küçük bir harekette avret mahallinin açılması ihtimali vardır. Elleri çıkarmak için de mutlaka kumaşın alttan kaldırılması gerekecektir; bu durumda da avret mahalli açılacaktır. İşte yasak kılınmasının sebebi de budur.

Çeşitli münasebetlerle bu konudaki rivâyetler daha önce de geçmişti.[31] Her iki çeşit giyimin yasak edilmesinin sebebi, avret mahallini gereği gibi örtmemesidir. Örtünme sağlanırsa, haramlık da kalkar.

Yalnız dizleri dikerek oturmaya da *ihtibâ* denmektedir. Dizleri dikip sırttan dolandırılan bir kumaş parçası ile ayakları bağlamak veya dizleri ellerle kavrayarak oturmaktır. Bu oturuşun men edilmesi; insanı rehavete sevk edebileceği, uyku verebileceği, abdestinin bozulmasına sebep olabileceği veya mahrem yerlerinin açılabileceği ihtimalidir. Bu itibarla bir kısım fukaha bu oturuşu mekruh görür. Ama bazıları da câiz görürler. Nitekim 4001 numara ile geçen hadîste **İbn Ömer, Enes, İbn Müseyyeb, Mekhûl, İbrahim en-Nehaî, Şurayh** gibi âlimlerin, *ihtibâ* oturuşunda beis görmedikleri belirtilmişti. Mezhep imamları da bunu câiz görürler. Hatta **Ebû Davud**; "Ubâde b. Nuseyy'den başka hiç kimsenin ona mekruh dediği bana ulaşmadı" der.

---

[31] Bkz., hadîs no; 343, 3341, 4000, 4001, 4492.

Netice itibariyle *İhtibâ* halinde oturuş, avret mahallinin açılması ve benzeri sakıncalı bir duruma yol açıyorsa yasaktır, böyle bir mahzur söz konusu değilse, yasaklığından da bahsedilemez. Bununla birlikte şüphesiz en güzel olanı, âdâba uygun şekilde oturup kalkmaktır.

٨٢٦٠ـ (خ م س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن اشتمال الصماء ، وأن يحتبي الرجلُ في ثوب واحد ليس على فرجه منه شيء».

وفي رواية قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن لِبْستين وعنْ بيعتَين : اشتمال الصمَّاء، والاحتباء في ثوب واحد ليس على فرج الإنسان منه شيء ».

أخرجه البخاري ، وأخرج النسائي الأولى. وفي رواية للبخاري ومسلم : « أنه نهى عن لِبْستَيْن وعن بيعتين » وذكر الحديث بطوله، وقد تقدَّم ذكره في «كتاب البيع ». من حرف الباء.

8,260- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) *iştimâl-i sammâ'*yı ve insanın, avret mahalini örtmeksizin tek kat bir kumaşa bürünmesini (*ihtibâ'*yı) yasakladı."[32]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) iki giyim şekli ile iki alış-veriş şeklini yasakladı. *İştimâl-i sammâ'*yı ve insanın avret mahalini örtmeksizin tek kat bir kumaşa bürünmesini (*ihtibâ'*yı) yasakladı."

Bunları **Buharî** tahric etti. İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

Buharî ve **Müslim**'in bir rivâyeti de; "Hz. Peygamber iki giyim şekli ile iki alış-veriş şeklini yasakladı..." diye başlar ve hadîsi uzun

---

[32] **Buharî**, Libâs, 20-21; İsti'zân, 42; Buyû', 62-63; Savm, 66; Salât, 10; **Müslim**, Buyû', 1/3; **Nesaî**, Zînet, 107.

şekilde kaydederler. Bu rivâyet daha önce Kitabu'l-Buyû'da geçmişti.[33]

٨٢٦١ـ (خ م ط د ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : عن لِبْستين : اشتمالِ الصَّماء ، وهو أن يجْعَلَ ثوبَه على عاتقه فيبدو أحدُ شقَّيْه ليس عليه ثوب ، أو أن يشتمل على يديه في الصلاة ، واللِّبسةُ الأخرى: احتباؤه بثوبه وهو جالس ليس على فرجه منه شيء ».

وفي رواية : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن لِبْستين : أن يحْتَبيَ الرجُل في الثوب الواحد، ثم يرفعه على منْكبيه ، وعن بيعتين : اللِّماس ، والنِّباذ ». أخرجه البخاري ومسلم وأخرج الباقون نحوا منه وقد ذكرنا بعض رواياتهم في كتاب البيع من حرف الباء.

وللموطأ : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لِبْستين وعن بيعتين : عن الملامسة، وعن المنابذة ، وعن أنْ يحتبي الرجلُ في ثوب واحد ليس على فرجه شيء ، وعن أن يشتملَ الرجلُ في الثوب الواحد على أحد شقَّيه».

8,261- Ebû Hureyre şöyle der:

"Rasûlullah (as.) iki giyim şeklini yasakladı. Biri *iştimâl-i sammâ'*dır. *İştimâl-i sammâ;* kumaşı bir omzuna atmak ve diğer omzunu açıkta bırakmaktır veya namaz kılarken ellerini de (bedeniyle birlikte) sarmaktır. Diğer giyim şekli *ihtibâ'*dır, o da; otururken, avret mahallinde başka bir örtü olmadan tek bir kumaşla sarınmaktır."[34]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre şöyle dedi:

---

[33] Bkz., hadîs, no, 343.

[34] **Buharî**, Libâs, 20-21; Salât, 10; Savm, 67; Buyû', 62-63; Mevâkît, 30-31; **Müslim**, Buyû', 1/1-2; **Muvatta**, Buyû', 35/76; **Tirmizî**, Libâs, 24/1758; **Ebû Davud**, Libâs, 25/4080; **Nesaî**, Buyû', 23, 25.

"Hz. Peygamber iki giyim şeklini yasakladı. Biri tek parça bir kumaşa sarınması, sonra onu omuzlarının üzerine atmasıdır. Ayrıca O, iki alış-verişi de yasakladı; *mülâmese* ve *münâbeze*."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Diğer kaynaklar da buna benzer şekilde tahric ettiler. Bu rivâyetlerin bir kısmını Kitâbu'l-Buyû'da kaydetmiştik.

Muvatta'nın rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber iki giyim ve iki alış-veriş şeklini yasakladı. *Mülâmese* ve *münâbeze* alış-verişini yasakladı. Giyim şekli olarak da; insanın avret mahallini örtmeden tek kat bir kumaşa sarınmasını ve bir de omuzlarından birinin üzerinden geçirdiği yine tek kat bir kumaşa sarınmasını yasakladı."

[النوع] السادس
في الإزرار

6- DÜĞMELER

٨٢٦٢ــ (د ــ [عروة بن عبد الله بن قشير]) عن معاوية بن قرة عن أبي قرة بن إياس رضي الله عنه قال : « أتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم في رَهْط من مُزينة، فبايعناه وإنَّ قميصه لَمُطلقُ الأزْرَار، فأدخلتُ يدي في جيب قميصه ، فمسستُ الخاتم : قال عروةُ: فما رأيتُ معاوية ولا ابنه إلا مطلقي أزرارهما قط في شتاء ولا حرّ، ولا يزرّران أزرارهما أبدا».
أخرجه أبو داود.

8,262- Urve b. Abdullah b. Kuşeyr[35], Muâviye b. Kurra'dan, o da babası Kurra b. İyâs'tan[36] rivâyet ediyor:

---

[35] **Ebû Mühl, Urve b. Abdullah b. Kuşeyr el-Cu'fî**: Kûfeli râvîlerdendir. Muâviye b. Kurra ve İbn Sîrîn'den rivâyeti vardır. Kendisinden Züheyr b. Muâviye ve Süfyan Sevrî rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce'de** tahric edilmiştir.

"Müzeyne kabilesinden bir heyetle birlikte Rasûlullah'a (as.) gitmiştim. Kendisine bîat ettik. Hz. Peygamber'in gömleğinin düğmeleri açıktı, elimi gömleğinin cebinden sokup peygamberlik mührünü elledim."

Urve dedi ki:

"Ben, yaz olsun kış olsun Muâviye'yi ve oğlunu her gördüğümde, mutlaka gömleklerinin düğmeleri açık olurdu. Her ikisi de düğmelerini asla kapatmazlardı."[37]

[النوع] السابع

في خُمُر النساء ومروطهن

7- KADINLARIN BAŞÖRTÜLERİ VE ENTARİLERİ

٨٢٦٣ـــ (د ـــ **عائشة** رضي الله عنها) : « ذكرتْ نساءَ الأنصـار ، فأثنت عليهن وقالت : لهن معروفا ، وقالت: لما نزلت سورة النور عمَدن إلى حجُور أو حجوز - شك أبو كامل الجَحْدَري - فشققنَهُنّ فاتخذنَهُنّ خُمُرا ».

وفي رواية : قالت : « يرحم الله نساءَ المهاجرين الأُولَ ، لما أنزل الله تعالى : وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهن على جُيوبِهنّ شققن أكنفَ مروطهن ، فاختمرن بها ». أخرجه أبو داود ، وقال أحد رواته : « أكثَفَ » وأخرج البخاري الثانية ، وقال : « شققن مروطَهنّ فاختمرن بها».

8,263- Hz. Âişe; Ensâr kadınlarını andı, onlardan övgü ile söz etti ve haklarında güzel şeyler söyledi. Sonra dedi ki:

"Nûr sûresi nâzil olunca entarilerini –veya peştamallarını dedi, râvî Ebû Kâmil şüphe etti- yırttılar ve onlardan kendilerine baş örtüsü yaptılar."[38]

---

[36] **Ebû Muâviye, Kurra b. İyâs b. Riâb el-Müzenî el-Basrî**: ö. 64/683. Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti. Kendisinden oğlu Muâviye b. Kurra rivâyet etti. **Harûrîler** tarafından öldürüldü.

[37] **Ebû Davud**, Libâs, 26/4082.

[38] **Buharî**, Tefsîr, 24/12; **Ebû Davud**, Libâs, 32/4100, 33/4102.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Allah ilk muhâcir hanımlara rahmet eylesin! Yüce Allah; ***'Kadınlar baş örtülerini yakaları üzerine indirsinler'***[39] âyetini gönderince, onlar entarilerini yırttılar ve onlardan baş örtüsü yaptılar."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti. **Ebû Davud**'un râvîlerinden biri (Ahmed b. Sâlih); "en kalın entarilerini" dedi.

Bu ikinci rivâyeti **Buharî** de tahric etti ve o sadece; "entarilerini yırtıp ondan baş örtüsü yaptılar" dedi.

İZAH

Bu rivâyet, baş örtüsünü emreden âyet nâzil olduğunda, kadınların nasıl bir tehâlükle bu emri yerine getirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Baş örtüsünün İslâm ile ilgisi konusunda son yıllarda ülkemizde meydana gelen tartışmalar bağlamında bu rivâyet, aydınlatıcı bir belge olarak görülmelidir. Yirmi birinci asra girildiği ve insan haklarının bütün dünyanın ana gündemini oluşturduğu günümüzde, bütün kurumlarımızla, hatta devletçe savaş açtığımız baş örtüsü mücadelemizde bu rivâyeti ibretle okumamız gerekir.

٨٢٦٤ـ (د ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : لما نزل **{يُدْنِينَ عليهنَّ من جَلابِيبِهِنَّ}** [الأحزاب : ٥٩] خرج نساءُ الأنصار كأنَّ على رؤوسهن الغِرْبانَ من الأكسية. أخرجه أبو داود.

8,264- Ümmü Seleme şöyle dedi:

"Yüce Allah; ***'kadınlar dışarı çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar!'***[40] âyetini gönderince, Ensâr kadınları, sanki başlarında kumaştan (yapma) kargalar tünemiş gibi baş örtüleriyle dışarı çıktılar."[41]

---

[39] Nûr, 31.

[40] Ahzâb, 59.

[41] **Ebû Davud**, Libâs, 32/4101.

٨٢٦٥ـ (د ـ **عائشة** رضي الله عنهما) : « أن أسماء بنت أبي بكر دخلت على رسول الله صلى الله عليه وسلم وعليها ثياب رقاق ، فأعرض عنها ، وقال : **يا أسماء** ، **إنَّ المرأة إذا بلغت المحيض لن يصلح أن يُرى منها إلا هذا وهذا** ، - وأشار إلى وجهه وكفيه ـ ». أخرجه أبو داود.

8,265- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ebû Bekir'in kızı (ablam) **Esmâ**, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasûlullah'ın (as.) yanına gelmişti. Hz. Peygamber yüzünü çevirdi ve dedi ki:

"- Ya Esmâ! Bir kadın bülûğa erip âdet görmeye başladıktan sonra, artık onun şurası ve şurası hariç –bu sırada eliyle yüzünü ve kollarını işaret etti- **vücûdunu göstermesi doğru değildir."**[42]

٨٢٦٦ـ (د ـ **محمد بن سيرين**) : « أن عائشة رضي الله عنها كانت إذا أتت البصرةَ نزلت على صفيةَ أمِّ طلحةَ الطلحات ، فرأت بنات لها ، فقالتْ : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل وفي حجرتي جارية ، فألقى إليَّ حقْوَه ، وقال : **شقِّيه شُقَّتَين** ، **فأعطي هذه نصْفا** ، **والفتاة التي عند أمِّ سلمة نصفا** ، **فإني لا أراها إلا قد حاضت** ، **أو لا أراهما إلا قد حاضتا** ». أخرجه أبو داود.

8,266- Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe Basra'ya geldiğinde, Talha et-Talahât'ın[43] annesi Safiye'ye[44] misafir olurdu. Orada Safiye'nin kızlarını görmüş ve şöyle demişti:

---

[42] **Ebû Davud**, Libâs, 34/4104.

[43] **Ebû'l-Mutarrif, Talha b. Abdullah b. Halef el-Huzâî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. **Talha et-Talahât** diye meşhurdur. **Sicistan**'da valilik yapmıştı. **Cemel** savaşında Hz. Âişe'nin yanında yer almıştı. Hz. Osman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden âzâdlısı Humeyd et-Tavîl rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[44] **Safiye bint el-Hâris b. Talha b. Ebî Talha el-Abderiyye el-Basriyye**: Basralı hanım tâbiîlerdendir. Talha et-Talahât'nın annesidir. Hz. Âişe'den rivâyeti vardır.

"Rasûlullah (as.) bir gün odama girmişti, o sırada odamda bir kız vardı. Hz. Peygamber kendi peştamalını bana attı ve;

"- Bunu ikiye böl; yarısını bu kıza, yarısını da Ümmü Seleme'nin yanındaki kıza ver! Çünkü ben, bu kızın –veya bu iki kızın- â**det görme çağına geldiklerini zannediyorum"** dedi.[45]

٨٢٦٧ـ (د ـ دحية بن خليفة الكبي رضي الله عنه) قال : « أُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقَبَاطيَّ ، فأعطاني منها قُبْطِيَّة ، فقال : **اصْدَعها صدْعَين ، فاقطع أحدهما قميصا، وأعط الآخر امرأتك تختمر به** ، فلما أدْبَرَ قال: **وأمُرِ امرأتك أن تجعل تحته ثوبا لا يصفُها** ». أخرجه أبو داود.

8,267- Dıhye b. Halife el-Kelbî anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e *kabâtî* (denilen Mısır dokuması) kumaşlar getirilmişti. Bunlardan bir miktarını bana verdi ve;

"- Onu ikiye böl, birinden kendine gömlek yap, diğerini karına ver, entari yapsın!" dedi. Dönerken;

"- Karına söyle; kumaşın içine bir şey koysun da (vücûdunu) **göstermesin!"** buyurdu.[46]

٨٢٦٨ـ (ط ـ علقمة بن أبي علقمة) عن أُمِّه رضي الله عنهما قالت: « دَخَلَتْ حفصةُ بنتُ عبد الرحمن على عائشةَ، وعليها خمار رقيق، فشقَّتْهُ عائشةُ وكَسَتْها خمارا كثيفا». أخرجه الموطأ.

8,268- Alkame b. Ebî Alkame, annesinden rivâyet ediyor:

Hz. Âişe, Cemel savaşından sonra **Basra**'da onlara misafir olmuştu. Kendisinden Muhammed b. Sîrîn ve Katâde rivâyet etti. sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[45] **Ebû Davud**, Salât, 85/642. Sendi munkatı bir rivâyettir, çünkü **İbn Sîrîn, Hz. Âişe**'yi dinlememiştir.

[46] **Ebû Davud**, Libâs, 39/4116.

"Hafsa bint Abdurrahman, üzerinde ince bir örtü olduğu halde Hz. Âişe'nin yanına girmişti. Hz. Âişe bu örtüyü ikiye böldü ve (onu üst üste getirerek) sık bir giysi yaptı."[47]

٨٢٦٩ـ (د ـ أم سلمة رضي الله عنها) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل عليها وهي تختمر ، فقال : لَيَّة ، لا لَيَّتَيْن ». أخرجه أبو داود.

8,269- Ümmü Seleme şöyle dedi:
"Kendisi başını bağlarken Hz. Peygamber yanına gelmiş ve;
"- Çift değil, tek kat yap!" demiş.[48]

İZAH

Bundan maksat, kadın baş örtüsünün erkeklerin giydiği sarığa benzememesidir. Muhtemelen bu tavsiye, kıyâfet açısından kadının erkeğe benzememesi için yapılmış olmalıdır.

Bu rivâyetler, dönemin imkânları, şartları ve örfü çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber'in öncelikle dikkat ettiği husus, hem erkeklerin ve hem de kadınların tesettüre gereken hassasiyeti göstermeleridir. Ayrıca kıyafeti ile de kendine özgü bir millet oluşturma arzusu da akla gelebilir.

٨٢٧٠ـ (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كانتْ أمُّ سلمة لا تَضع جلبابها عنها وهي في البيت ، طلبا للفضل ». أخرجه...

8,270- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:
"Ümmü Seleme, fazla sevap almak düşüncesiyle evde iken de cilbâbını (dış elbisesini) çıkarmıyordu."[49]

---

[47] **Muvatta**, Libâs, 4/6.

[48] **Ebû Davud**, Libâs, 38/4115. Rivâyetin senedi zayıftır.

[49] Bu rivâyet, **Rezîn**'in ilavesidir.

٨٢٧١ـ (ط ـ مالك بن أنس) بلغه : « أَنَّ أَمَةً كانت لعبد الله بن عمر رضي الله عنه رآها عمر وقد تهيأت بهيئة الحرائر ، فدخل على ابنته حفصة ، فقال : ألم أُرَ جارية أخيك تَجُوسُ النَّاسَ ، وقد تهيأتْ بهيئة الحرائر ؟ فأنكر ذلك عمر ». أخرجه الموطأ.

8,271- Malik b. Enes'e haber verildiğine göre; Abdullah b. Ömer'in bir câriyesi vardı. Hz. Ömer onu, hür kadınların kıyâfetine büründüğünü görmüş ve hemen kızı Hafsa'nın yanına giderek;

"- Kardeşinin câriyesini, hürlerin kıyâfetine bürünmüş olduğu halde insanların içine karıştığını görmeyeyim mi?" demiş ve onun bu kıyâfetini yadırgamış.[50]

[50] **Muvatta**, İsti'zân, 17/44. Bu rivâyet zayıftır, senedi munkatıdır.

[النوع] الثامن

في النعال والانتعال

8- AYAKKABI GİYMEK

٨٢٧٢ــ (م ط د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إذا انتعلَ أحدُكم فليبدأ باليمنى، وإذا خلَعَ فليبدأْ بالشِّمال** ، وقال: **لا يَمشِ أحدُكم في نعل واحدة ، ليُحفِهما جميعا** ، أو **لِينْعِلْهُما جميعا**».

وفي رواية أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال – وذكره إلى قوله – «**بالشِّمال**» ، وزاد: «**ولتكنِ اليمينُ أوَّلَهما تُنعَلُ، وآخرَهما تُنزَعُ**». أخرج الأولى مسلم والثانية الموطأ والترمذي وأبو داود.

8,272- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Biriniz ayakkabısını giyerken sağdan, çıkarırken de soldan başlasın!"

Hz. Peygamber şunu da söyledi:

"Kimse tek ayakkabı ile yürümesin; ya ikisini de çıkarsın, ya da ikisini birlikte giysin!"[51]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber'in ilk cümlesinin hemen sonunda; **"ilk giydiği ve son çıkardığı ayakkabı sağ olsun!"** dediği ilave edilir.

İlk rivâyeti **Müslim**, ikincisini **Muvatta, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric ettiler.

---

[51] **Müslim**, Libâs, 19/67; **Muvatta**, Libâs, 7/15; **Tirmizî**, Libâs, 37/1779; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4139. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu hadîsi **Buharî** de rivâyet etmiştir; Libâs, 40.

٨٢٧٣ـ (خ م د ت س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُعْجِبُهُ التَّيمُّنُ في تَنَعُّله ، وتَرَجُّله وطُهوره ، وفي شانه كلّه ».

وفي رواية « يحب التَّيمُّنَ ما استطاع» . وفي رواية : « كان يحب التَّيمُّنَ ما استطاع في شأنه كلّه في طُهوره وترجُّله ونعله ». قال بعض الرواة : « وسواكه » ولم يذكر « شأنه كله ».

وفي رواية : « كان يحبُّ التَّيمُّنَ في طُهوره إذا تطهَّر ، وفي ترجُّله إذا ترجَّل ، وفي انتعاله إذا انتعَلَ ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، ورواياهم متقاربة.

8,273- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber ayakkabı giymekte, taranmakta ve yıkanmakta, hülâsa her konuda sağdan başlamayı severdi.[52]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.) gücü yettiği ölçüde her şeye sağdan başlamayı severdi" dedi.

Başka bir rivâyete göre de; "yıkanmak, taranmak ve ayakkabı giymekte, hülâsa her konuda gücü yettiği ölçüde sağdan başlamayı severdi" dedi.

Bazı râvîler; "her konuda" yerine, "misvak kullanmakta" ibaresini zikrettiler.

Bir rivâyette de; "Hz. Peygamber yıkanmak istediğinde yıkanmaya, taranmak istediğinde taramaya ve ayakkabı giymek istediğinde giymeye sağdan başlamayı severdi" dedi.

Bunlar **Muvatta** hariç kütüb-ü sitte'de rivâyet edilmiştir, her birinin rivâyeti de birbirine yakındır.

[52] **Buharî**, Libâs, 38, 77; Mesâcid, 47; Et'ime, 5; Vudû', 31; **Müslim**, Tahâret, 19/66; **Tirmizî**, Salât, 428/608; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4140; **Nesaî**, Tahâret, 89.

İZAH

Bilindiği üzere İslâmî gelenekte sağ taraf, sola göre daima önceliklidir. **"Sağ taraf"**, âyet ve hadîslerde daima iyi, güzel, hayırlı ve faziletli işler ve kişiler anlamında kullanılmış; mutluluk ve bahtiyarlık ifade eden bir deyim haline gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddit âyetlerde geçen ve hesap defterleri sağ taraflarından verilen kişiler anlamına gelen *"ashâbu'l-yemîn"*[53] terkibi, cennetlikler, kurtuluşa eren bahtiyar insanlar anlamında kullanılmıştır. Bunun aksine âyetlerde "**sol taraf**"ın da bunun tersi bir mana için kullanıldığı görülmektedir.

Mirac hadîsinde de Rasûlullah (as.), **Hz. Âdem**'in etrafında bazı karaltılar görmüş, bunların ne olduğunu sorduğunda **Cebrâîl**; **"Şu sağ taraftakiler cennet ehli, sol taraftaki karaltılar da cehennem ehlidir"** cevabını vermişti.[54]

Bazı hadîslerde **"sağ el"** terkibi, **bolluk, bereket, cömertlik** anlamında da kullanılmıştır. **"Şüphesiz Allah'ın sağ eli dopdoludur, harcamak onu eksiltmez... O'nun sağ elindeki nimetler hiç tükenmez."**[55]

Hâsılı İslamî gelenekte her türlü işe **sağ**'dan başlanması da, hayır ve bereket temennisi manasına hamledilmiştir. Genelde insanın sağ tarafı, soluna göre daha güçlüdür. Sağ eli ve sağ ayağı, sola göre daha sağlam, daha mukavimdir; binâenaleyh daha hayırlı görülür. İnsan da her önemli iş için ilk hareketi sağdan başlatmanın daha hayırlı olduğu ümit ve temennisini taşır. Bu itibarla Hz. Peygamber de daha hayırlı olana ulaşmak için her işe genellikle sağdan başlamayı severdi. İşte bundan dolayıdır ki günlük hayatta da hayır ve bereket getirmesi anlamında **sağ taraf**, özellikle hadîslerde öne çıkarılmaktadır. Muselâ Hz. Peygamber tahâret ve benzeri şeyleri yaparken sağ eli kullanmamayı emrederken[56], hayır ve fayda beklenen her şeye sağ el ve sağ ayakla başlanmasını tavsiye

---

[53] Beled, 18; Müddessir, 39; Vâkıa, 8, 27, 38, 90, 91; Hakka, 19-21.

[54] **Buharî**, Salât, 1; **Müslim**, İman, 263.

[55] **Buharî**, Tevhîd, 19, 22; **Müslim**, Zekât, 37.

[56] **Dârimî**, Vudû, 12.

etmektedir; yerken-içerken[57], eve-câmiye girerken, yürürken, giyinip soyunurken ve yıkanıp temizlenirken[58], yatarken[59] daima sağdan başlamayı öğütlemektedir. Bu davranışta da, yapılan o işin bereket getirmesi ve hayırlara vesile olması ümidi ve temennisi öne çıkmaktadır. Faydalı ve hayırlı olması arzusu izhar edilmektedir.

Bu manada olmak üzere izahına çalıştığımız hadîste de; **"Hz. Peygamber bütün işlerinde gücü yettiği ölçüde sağdan başlamayı severdi"** hadîsi rivâyet edilmektedir. Burada kullanılan ve işlere sağ el, sağ ayak ve sağ tarafla başlamak anlamına gelen ***teyemmün*** lafzı, aynı zamanda uğur, hayır ve bereket temennisi manasını da taşımaktadır. Namazda önce sağa sonra sola selam verilmesinde, kamet bağlanırken sağ elin sol el üzerine konulmasında, imam namaz kıldırırken cemaat sadece bir kişi ise imamın hemen sağında durmasında, cemaatle kılınan namazlarda meleklerin önce imamın sağındakilere, sonra solundakilere selâm vermelerinde, sağ tarafımızdaki meleklerin sevaplarımızı, soldakilerin ise günahlarımızı yazmalarında da sağ tarafa verilen önem öne çıkmaktadır.

٨٢٧٤ــ (ت ــ أبو هريرة وأنس بن مالك رضي الله عنهما) قالا : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يَنْتَعِلَ الرجُلُ قائما ». أخرجه الترمذي.

8,274- Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.) bir adamın ayakta ayakkabı giymesini yasakladı."[60]

---

[57] **Buharî**, Et'ıme, 2; **Müslim**, Eşribe, 108; **Ebû Davud**, Et'ıme, 19-20; **Tirmizî**, Et'ıme, 47.

[58] **Buharî**, Vudû', 31; **Et'ıme**, 5; Libâs, 38, 77; **Salât**, 47; **Müslim**, Tahâret, 66-67, Hayız, 43; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4140; **Tirmizî**, Salât, 428/608; **Nesaî**, Tahâret, 89.

[59] **Buharî**, Teheccüd, 23; Daavât, 5, 9; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 11/2898; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 58.

[60] **Tirmizî**, Libâs, 35/1775-76.

İZAH

Buradaki "**yasakladı**" lafzı, dinî anlamda bir yasağı değil, kolaylığı tavsiye manasını ifade etmektedir. Nitekim 8278 numaralı hadîste görüleceği üzere, Hz. Peygamber'in de ayakkabısını bazen ayakta giydiği olmuştur. O dönemdeki ayakkabılar deriden ve bazı kumaşlardan yapılan çarıktan ibaretti. Bunları ayakta giymek, şüphesiz epeyce uğraşmayı gerektirir. İşte Hz. Peygamber de burada bir kolaylık tavsiyesinde bulunmaktadır.

٨٢٧٥ـ (د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قائما ». أخرجه أبو داود.

8,275- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir adamın ayakta ayakkabı giymesini yasakladı."[61]

٨٢٧٦ـ (م د ت ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « إذا انقطع شِسْعُ أحدكم ، أو انقطع شِسْعُ نعله ، فلا يمش في نعل واحد ، حتى يُصلح شِسْعَهُ ، ولا يمش في خفّ واحد ، ولا يأكل بشماله ، ولا يحْتَبي بالثوب الواحد ، ولا يلتحف الصمّاء ».

وفي رواية : « نهى أن يأكل الرجل بشماله ، أو يشرب بشماله ، أو يمشيَ في نعل واحدة ، أو يشتمل الصمّاء ، أو يحْتَبيَ في ثوب واحد كاشفا عن فرجه وأنْ يرفع إحدى رجليه على الأخرى وهو مُستلق على ظهره». أخرجه مسلم ، وأخرج أبو داود الأولى إلى قوله : « بشماله ».

وله في أخرى قال : « إذا انقطع شِسْعُ أحدكم ، فلا يمش في نَعْل واحدة حتى يُصْلِحَها».

وأخرج الترمذي الثانية ، وأسقط من أوله ذكر الأكل والشرب والانتعال.

8,276- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

---

[61] **Ebû Davud**, Libâs, 44/4135.

"Birinizin sandaletinin veya ayakkabısının bağı koparsa, onu onarmadan tek ayakkabı ile yürümesin! Tek ayağına giydiği mest ile de yürümesin! Sol eli ile yemek yemesin! Tek kat bir kumaşa sarınarak *ihtibâ* yapmasın! Kolları da içerde kalacak şekilde bir giysiye de (*iştimâl-i sammâ*) bürünmesin!"[62]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"(Hz. Peygamber) bir adamın sol eliyle yemek yemesini veya içmesini, tek ayakkabı ile yürümesini, *iştimâl-i sammâ* yapmasını, sırt üstü yatıp bacak bacak üstüne atarak avret mahallini açıkta bırakacak şekilde tek kat bir kumaşa bürünmesini (*ihtibâ* yapmasını) yasakladı."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyetin "Sol eli ile yemek yemesin!" cümlesine kadar olan kısmını **Ebû Davud** da tahric etti.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti şöyledir:

"Birinizin sandaletinin bağı koparsa, onu onarmadan tek ayakkabı ile yürümesin!"

İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, yalnız baş taraftaki yemek, içmek ve ayakkabı giymekle ilgili kısmı zikretmedi.

٨٢٧٧ـ (خ م ط د ت س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا يمشِ أحدكم في نعل واحدة ، لِيَنْعلْهُما جميعا أو ليخلَعْهما جميعا** ».

وفي رواية « لِيُحفِهِما جميعا ، أو لِيُنْعِلْهما جميعا ». أخرجه الجماعة إلا النسائي.

وفي رواية لمسلم ، وأخرجها النسائي : قال أبو رزين العقيلي : خرج إلينا أبو هريرة يوما وهو يقول - وضرب على جبهته بيده - إنكم لَتحدّثونَ أنّي أكذبُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم لِتَهْتدوا وأضِلَّ ، ألا وإني أشهدُ لَسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إذا انقطع شِسْعُ نعلِ أحدكم فلا يمش في الأخرى حتى يُصْلِحها** ».

---

[62] **Müslim**, Libâs, 20/70; **Tirmizî**, Edeb, 20/2767; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4137.

8,277- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizden biri tek ayakkabı ile yürümesin, ya her ikisini de giysin veya ikisini de çıkarsın!"[63]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son cümle; **"ya her ikisini de çıkarsın veya ikisini de giysin!"** şeklindedir.

Bu hadîs, **Nesaî** hariç kütüb-ü sitte'de rivâyet edilmiştir.

Müslim'in bir rivâyeti ile **Nesaî**'nin rivâyetine göre ise Ebû Rezîn el-Ukaylî şöyle dedi:

"Bir gün Ebû Hureyre yanımıza gelmiş, eliyle alnına vurarak şöyle demişti:

"- Bakın! Sizler, benim sapıtmam ve sizin hidâyet bulmanız için bizzat kendimin Rasûlullah'a (as.) yalan izafe ettiğimi konuşuyorsunuz. Allah'a şehâdet ederim ki, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Birinizin sandaletinin bağı koptuğunda, onu onarmadıkça diğeriyle yürümesin!"

İZAH

Daha önce de söylendiği üzere tek ayakkabı ile yürümekten maksat, bir ayağına ayakkabı giymek, diğerine giymemek, elinde tutmak suretiyle yürümektir. Söylemek bile zâiddir ki buradaki yasağın dinî bir anlamı yoktur, mesele tamamen sağlık ve âdâb-ı muâşeretle alakalıdır. Bu konunun imkânlarla da alakalı olduğu göz ardı edilemez. İmkânı olan kişinin, elbetteki her iki ayağına da giymek suretiyle yürümesi uygundur. İmkânı olduğu halde birine giyip birine giymemenin anlamsızlığı ortadadır. Hz. Peygamber de bu anlamsızlığa işaret etmiş olmalıdır. İmkânı olmayan için ise, hiçbir şeyin sakıncası yoktur. Nitekim bundan sonra gelecek olan rivâyette Hz. Peygamber'in de tek ayakkabı ile yürüdüğü ifâde edilmektedir.

---

[63] **Buharî**, Libâs, 39; **Müslim**, Libâs, 19/67-68; **Muvatta**, Libâs, 7/14; **Tirmizî**, Libâs, 34/1774; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4136; **Nesaî**, Zînet, 118.

٨٢٧٨ــ (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت: « ربما مشي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في نعل واحدة ». وفي رواية عن القاسم بن محمد عن عائشة : « أنها مَشَتْ في نعل واحدة ». أخرجه الترمذي ، وقال : وهذا أصح. وذكر رزين عنها قالت : « قد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينْتَعِلُ قائما ، ويمشي في نعل واحدة ، غير ما مرَّة». وقال القاسم بن محمد: «رأيتُ عائشة تمشي بنعل واحدة أو قال: في خُف واحد وهي تُصلح الآخر».

8,278- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in bazen tek bir ayakkabı ile yürüdüğü olurdu."[64]

RİVÂYETLER

Kasım b. Muhammed'in Hz. Âişe'den rivâyetine göre ise; "Hz. Âişe tek ayakkabı ile yürürdü."

Bunları **Tirmizî** tahric etti ve bu son rivâyetin daha sahih olduğunu söyledi.

Rezîn de Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini kaydetti:

"Rasûlullah'ı (as.) pek çok defa gördüm; ayakta ayakkabı giyiyor ve tek ayakkabı ile yürüyordu."

Kasım b. Muhammed de şöyle dedi:

"Hz. Âişe'yi tek ayakkabı ile yürürken gördüm."

Bir rivâyete göre de; "Hz. Âişe'yi tek mest ile gördüm, diğerini onarıyordu" dedi.

٨٢٧٩ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « منَ السُّنَّة إذا جَلَسَ الرجلُ أن يَخْلَعَ نعْلَيْه فلْيَضَعْهُما بجَنْبِه ». أخرجه أبو داود.

8,279- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"İnsan oturduğu zaman, ayakkabısını çıkarıp yanına koyması sünnettendir."[65]

---

[64] **Tirmizî**, Libâs, 36/1777-78.

İZAH

Buradaki **"sünnettendir"** ifadesi, dinî anlamda sünnet olduğu manasına gelmez. Çünkü gerek otururken ayakkabı çıkarmanın ve gerek ayakkabıyı yanına koymanın dinle alakası yoktur. Aksine bu ifade âdettendir anlamına gelir.

٨٢٨٠ـ (م د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: قال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في غزوة غزوناها: «**استكثروا من النِّعال، فإنَّ الرجل لا يزال راكبا ما انتعل**». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال: «كُنَّا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في سَفَر فقال...» وذكر الحديث.

8,280- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Bir gazaya giderken Rasûlullah (as.) bize şöyle dedi:

"Ayakkabıları fazlaca tedarik edin; çünkü insan ayakkabı giydiği müddetçe süvari olmakta devam eder."[66]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Hz. Peygamber'le birlikte bir sefere giderken..." diye başlar.

İZAH

Bu rivâyet, ayakkabıların ayakları koruyacağı manasına gelir. Nasıl ki insan at sırtında iken ayakları yerden kesilir ve zeminden kaynaklanan herhangi bir zarardan ayaklarını korursa, ayakkabı giydiğinde de ayakları yerden kesilmiş sayılır; bu itibarla zeminden kaynaklanan zararlara doğrudan maruz kalmaz, dolayısıyla bir nevi süvari gibidir.

---

[65] **Ebû Davud**, Salât, 89/648; Libâs, 44/4138.

[66] **Müslim**, Libâs, 18/66; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4133.

٨٢٨١ـ (س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَلبسُ النّعال السِّبْتِيَّة - وهي التي ليس عليها شعْر - ويتوضأ وأنا أُحِبُّ أن أَلْبَسَهُما ».

وفي رواية : قال عُبيد بن جريج : قلت لابن عمر : « رأيتُكَ تَلْبَسُ هذه النعال السِّبتية وتتوضأ فيها ؟ قال : رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يلبسها ويتوضأ فيها ».

وفي أخرى قال : « كان رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يلبس النعال السِّبتية ، ويصفّر لحيته بالوَرْس والزعفران، وكان ابن عمر يفعل ذلك». أخرج النسائي الثانية والثالثة، والأولى ذكرها رزين.

8,281- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) –üzerinde kıl bulunmayan deriden mamûl-*sebtî* denilen bir pabucu giydiğini ve onunla abdest aldığını gördüm. Ben de o pabucu giymeyi seviyorum."[67]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ubeyd b. Cüreyc şöyle der:

"İbn Ömer'e sordum:

"- Senin, şu *sebtî* denilen pabucu giydiğini ve onunla abdest aldığını görüyorum. Neden?"

"- Çünkü Rasûlullah'ın (as.) onu giydiğini ve onunla abdest aldığını gördüm" dedi.

Başka bir rivâyete göre de İbn Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber sebtî denen pabucu giyiyor, sakalını vers ve zaferanla sarıya boyuyordu."

(Hadîsin râvîsi); "İbn Ömer de öyle yapıyordu" dedi.

İkinci ve üçüncü rivâyeti **Nesaî** tahric etti. Birincisini ise **Rezîn** zikretti.

---

[67] **Nesaî**, Tahâret, 94.

İZAH

Sebtî; ayakkabı yerine kullanılan, tabaklanmış sığır derisinden imal edilen, üzerinde kıl bulunmayan çarık benzeri bir tür giysidir. Rivâyetten anlaşıldığına göre bu, meste benzeyen bir giyecektir. Çünkü Hz. Peygamber'in onunla abdest almış olması, bunu göstermektedir.

Hz. Peygamber döneminde ayakkabı yerine kullanılan giyeceklerin genel adı na'l ve nalin'dir. Türkçe'de bunun karşılığı olarak ayakkabı, takunya, çarık, terlik, pabuç, sandalet gibi farklı kelimeler kullanılır. Tercümede bunun için zaman zaman farklı lafızlar kullanılmaktadır. Neticede hepsi ayağa giyilen bir tür ayakkabıyı ifade etmektedir.

٨٢٨٢ـــ (خ ت د س ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « إنَّ نَعْلَيْ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم كان لهما قِبالانِ ».

وفي رواية: قال عيسى بن طهمان: «أخرجَ لنا أنس نَعْلَيْنِ جرداوَيْنِ لهما قِبالانِ فحدَّثني ثابت البُنانيُّ بعْدُ عن أنس أنهما نعلا رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري وأبو داود ، وأخرج الترمذي والنسائي الأولى.

8,282- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in giydiği pabucun, ayak parmakları arasına geçen kayışı vardı."[68]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre İsa b. Tahmân[69] şöyle dedi:

---

[68] **Buharî**, Libâs, 41; **Tirmizî**, Libâs, 33/1772-73; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4134; **Nesaî**, Zînet, 117.

[69] **Ebû Bekir, İsa b. Tahman el-Cüşemî el-Basrî el-Kûfî**: ö. 160/777 dö. Kûfeli tâbiîlerdendir. Aslen Basralı idi. Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. Mübârek ve Ebû Nuaym rivâyet etti. **İbn Hibbân; "Enes'ten münker rivâyetlerde teferrüd etti, onun haberiyle ihticâc câiz değildir"** der. Ama **Ebû Davud, Ebû Hâtim, el-Fesevî, Hâkim** ve **Dârekutnî** sika olduğunu belirtirler. **Yahya b. Maîn** de **"onda beis yoktur"** der.

"Enes bize, kılsız derinden mamul, tasması bulunan bir çift pabuç çıkarmıştı. Bilâhare Sâbit el-Bunânî, Enes'ten naklen bana, onların Hz. Peygamber'in pabucu olduğunu söyledi."

Bunları **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric ettiler.

İlk rivâyeti **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

٨٢٨٣ــ (د ــ **[عبد الله بن عبيد الله] بن أبي مليكة**) قال : قيل لعائشة رضي الله عنها : « هل تلبس المرأة النعل ؟ فقالت : قد لَعَنَ رسول الله صلى الله عليه وسلم الرَّجُلَة من النساء». أخرجه أبو داود.

8,283- Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe'ye;

"- Kadın (erkeğe mahsus olan) pabucu giyebilir mi?" diye soruldu.

"- Hz. Peygamber erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lanet etmiştir" cevabını verdi.[70]

٨٢٨٤ــ (د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « لَعنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الرجلَ الذي يلبَسُ لِبْسةَ المرأة ، والمرأةَ تلبَسُ لِبْسَةَ الرجل ». أخرجه أبو داود.

8,284- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), kadın giysisini giyen erkeğe ve erkek giysisini giyen kadına lanet etmiştir."[71]

---

[70] **Ebû Davud**, Libâs, 31/4099.

[71] **Ebû Davud**, Libâs, 31/4098.

[النوع] التاسع

في ترك الزينة

9- SÜSTEN KAÇINMAK

٨٢٨٥ــ (ت ــ معاذ بن أنس رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ تَرَكَ اللبَاسَ تواضُعاً لله وهو يقدر عليه ، دعاه الله يوم القيامة على رؤوس الخلائق ، حتى يُخيِّرَهُ مِنْ أيّ حُلَلِ الإيمان شاء يَلْبَسُها ». أخرجه الترمذي.

8,285- Muâz b. Enes'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"(Kıymetli) **elbiseler giymeye imkânı olduğu halde** Allah **için tevazu göstererek bunu yapmayan kişiyi, kıyâmet gününde Allah, bütün mahlukatın başları üzerinden çağırır ve onu, arzu ettiği iman elbiselerinden birini giymekte muhayyer bırakır.**"[72]

İZAH

"Mahlukatın başları üzerinden çağırılması"; herkese gösterilip takdir edilmesi anlamına gelir. Bu takdirin asıl sebebi, imkânı olduğu halde kıymetli elbiseler giymemesi değildir, durumu müsait olduğu halde kibirlenmeyip mütevazi olmasıdır. Hadîste asıl vurgulanmak istenen şey de budur. Yoksa güzel ve kıymetli elbiseler giymek, asla yasaklanmış değildir. Aksine 8289 numaralı hadîste görüleceği üzere Hz. Peygamber; **"Allah, kuluna verdiği nimetleri, onun üzerinde görmekten hoşlanır"** buyurmuştur. Bir âyet-i kerimede de, toplum içersine her çıkıldığında en güzel elbiselerin giyilmesi emredilmektedir.[73]

Giyim-kuşamın, muhatap üzerinde son derece etkili olduğu inkâr edilemez. Bir mü'minin buna dikkat etmemesi, anlaşılması zor bir ciddiyetsizliktir. Giyim- kuşama önem vermek, insanlara değer

---

[72] **Tirmizî**, Sıfatu'l-Kıyâme, 39/2481.

[73] A'râf, 31.

vermek anlamına da gelir. Bunun önemini anlamamak, az önce işaret ettiğimiz âyeti de anlamamak demektir. Perişan kılıkta birine kimsenin değer vermediğini ve ona saygı göstermek ihtiyacı duymadığını bilmeyen yoktur. Bu durum, bir mü'minin vasfı değildir. Bununla birlikte giyim-kuşamı sebebiyle kibirlenmek de elbetteki meşrû değildir. Zaten sadece kıymetli elbiselerden dolayı değil, kibrin hiçbir şekli meşrû değildir.

٨٢٨٦ــ (ت ــ ميمونة بنت سعد) وكانت خادما لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، أنها سمعتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَثَلُ الرَّافِلَةِ في الزِّينة في غيرِ أهلها ، كمثل ظُلْمةِ يوم القيامة لا نورَ لها** ». أخرجه الترمذي.

8,286- Hz. Peygamber'in hizmetçisi olan Meymûne bint Sa'd, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Âilesinden başkaları arasında, zinetlerle süslü uzun elbiseler giyip dolaşan kadının misali, kıyâmet günü hiç ışığı olmayan karanlık gibidir."[74]

İZAH

Bir kadının başka erkekler için süslenip-püslenmesinin ve yabancı erkeklerin arasında kıvırtarak yürümesinin, dince meşrû olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu rivâyette de kadının süslenmesi değil, bunu mahremi olmayan başka erkekler için yapması yasaklanmaktadır.

Bununla birlikte bu rivâyet zayıftır. Çünkü râvîlerden **Musa b. Ubeyde**, hafızası zayıf biri olarak bilinmektedir. Ayrıca **Tirmizî**, bazı râvîlerin bu hadîsi Musa'dan naklettiklerini, ama Hz. Peygamber'e ref etmediklerini söylemektedir. Buna göre de rivâyet, merfû değildir.

---

[74] **Tirmizî**, Radâ', 12/1167.

٨٢٨٧ـ (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) يرفعه قال : « مَنْ لَبِسَ ثوبَ شُهْرَةٍ ألْبَسه الله إياه يوم القيامة ، ثم أُلهِبَ فيه النار ، ومن تشبَّهَ بقومٍ فهُوَ منهم ».

وفي أخرى: «مَنْ لَبِسَ ثوب شُهْرَةٍ ألْبَسَهُ الله يوم القيامة ثوبا مثله».

وفي رواية: «ثوبَ مذلَّة». وأخرج في حديث آخر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من تشبَّه بقوم فهو منهم». أخرج الأولى رزين ، والثانية أخرجها أبو داود.

8,287- Abdullah b. Ömer'den gelen merfû bir rivâyet şöyledir:

"Kim (dünyada) şöhret elbisesini giyerse, Allah kıyâmet gününde de onu kendisine giydirir, sonra da onun içinde ateşi alevlendirir. Her kim, bir millete benzemeye çalışırsa, onlardandır."[75]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: **"Kim (dünyada) şöhret elbisesini giyerse, Allah kıyâmet gününde ona aynısını giydirir."**

Başka bir rivâyete göre de; **"...zillet elbisesini giydirir"** dedi.

Bir başka rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim bir millete benzemeye çalışırsa, onlardandır."

Bu rivâyetlerden ilkini **Rezîn**, ikincisini **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

"Şöhret elbisesi"; herkesten farklı olarak giyilen ve bu tarz giyimde de gösteriş ve tekebbür amacı bulunan elbisedir. Bu aynı zamanda, renk ve şekil olarak, içinde yaşadığı toplumun örfünden tamamen farklı bir giyim tarzı anlamına da gelir.

İslâm'ın kendine özgü bir tarzı, geleneği, dünya görüşü ve medeniyeti olduğu kuşku götürmez. Hz. Peygamber de inancı, ameli, konuşması, tavır ve davranışları, giyim-kuşamı ile farklı bir insan tipi vücûda getirmek istediği bilinmektedir. Bundan dolayıdır ki, zaman zaman başka milletlerden farklı olmak gerektiğini vurgulamıştır. Yani bir müslümanın kendine özgü bir kimliği ve kişiliği olmalıdır, başkalarına özenti içine girmemelidir. İşte yukarıdaki hadîste geçen

---

[75] **Ebû Davud**, Libâs, 5/4029-31.

"başkasına benzemeye çalışan, onlardan sayılır" ifadesi de bunu göstermektedir. Kendisinin iyi ve doğru yaptığından kuşku duyan insan ancak başkalarına benzemeye çalışır. Dolayısıyla burada bir kişilik eksikliği de söz konusudur. Halbuki ilhâmını Allah'tan alan, rehberi Allah'ın rasûlü olan bir mü'min, en doğruyu temsil ettiğinden, en iyi değerlere sahip olduğundan asla kuşku duymamalıdır.

Hadîsin başkasına benzeme ile ilgili kısmı **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde cihâdla ilgili hadîsin içinde zikredilmektedir.[76] Bu rivâyetin bütünlüğü içersinde ele alındığında hadîs, **"bize düşmanlık konusunda başkalarına** (yani düşmanlarımıza) **benzeyen..."** anlamına gelir. Buna göre de bu ifade ile muhtemelen müslümanlara karşı kuvvet hazırlamayı düşünen Arap kabilelerine göz dağı vermek hedeflenmiştir.

[النوع] العاشر
في التَّزيُّن

10- SÜSLENMEK

٨٢٨٨ــ (س ــ **أبو الأحوص**) عن أبيه رضي الله عنه قال :« أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وعليَّ ثوب دُون ، فقال لي : **ألكَ مال** ؟ قلتُ نعم ، قال : **من أيِّ المال** ؟ قلتُ : من كلِّ المال قد أعطاني الله : من الإبل والبقر والغنم ، والخيل ، والرقيق ، قال : **فإذا آتاك الله مالا فلْيُرَ أثَرُ نِعْمَةِ الله عليك وكرامتِه** ». أخرجه النسائي.

8,288- Ebû'l-Ahvas, babasından rivâyet ediyor:

"Üzerimde basit bir elbise olduğu halde Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim. Hz. Peygamber bana;

"- Senin malın-mülkün var mı?" diye sordu.

"- Var" dedim.

"- Ne türlü malın var?" diye sorunca da;

---

[76] Bkz., **Müsned**, II, 50, 92.

"- Deve, sığır, koyun, at, köle vb. her çeşit malı Allah bana lütfetmiştir" dedim.

"- **Allah sana bir mal verdiği zaman, Allah'ın sana verdiği o nimetin ve lütfun eseri, üzerinde görünsün!"** buyurdu.[77]

İZAH

İşte giyim-kuşam başta olmak üzere insanın dünya hayatının seyri konusunda İslâm'ın ölçüsü budur: Allah'ın verdiği nimetin ve servetin eseri, üzerimizde görülmelidir. Ama bu bizi asla kibre ve başkalarını hor görmeye sevk etmemelidir. Aksine mülkün gerçek malikinin Allah olduğunu düşünmeli ve O'nun bize lütfettiklerinden Allah'ın kullarını da unutmamalıyız.

Burada Hz. Peygamber'in konuştuğu kişi, **Ebû'l-Ahvas**'ın babası **Mâlik b. Nadle**'dir.

٨٢٨٩ـ (ت ـ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جده رضي الله عنه قال : « قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ الله يُحبُّ أن يُرَى أثَرُه نعمته على عبده** ». أخرجه الترمذي.

8,289- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Muhakkak ki Allah, kuluna verdiği nimetin eserini, onun üzerinde görmeyi sever."[78]

٨٢٩٠ـ (ط ـ محمد بن سيرين رحمه الله) قال : قال عمر بن الخطاب : « إذا وَسَّعَ الله عليكم فوَسِّعُوا على أنفسكم ، جَمَعَ رجل عليه ثيابه ». أخرجه الموطأ.

8,290- Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle demiş:

---

[77] **Nesaî**, Zînet, 83.

[78] **Tirmizî**, Edeb, 54/2819.

"Yüce Allah size lütfunu bol verdiğinde, siz de kendinize ikramı bol yapın! İmkânı olan insan (tek kat elbise ile yetinmesin) diğer elbisesini de üzerine alsın!"[79]

İZAH

Son cümlenin tam olarak kelime tercümesi "**elbisesini üzerinde cem etsin**" şeklinde yapılabilir. Burada kastedilen, imkânı olan insanın tek parça bir kumaşa bürünmekle yetinmeyip ikinci, üçüncü kat giysileri de giymesidir. Bugün iç çamaşırı olarak giyilenler yanında gömlek, kazak, ceket ve paltoyu aynı anda giymeyi bu kapsamda düşünmek gerekir.

٨٢٩١ـ (د ـ **محمد بن يحيى بن حبان** رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**ما على أحدكم إن وَجد – أو ما على أحدكم إن وجدتم – أن يتخذ ثوبين ليوم الجمعة سوى ثوبَيْ مَهْنته**». وفي رواية عنه عن ابن سلام: «أنَّهُ سَمِعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول ذلك على المنبر». أخرجه أبو داود.

8,291- Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"**İmkânı olanınızın** –veya olanlarınızın- **iki** (kat) **iş elbisesinden başka Cuma günü için iki** (kat temiz) **elbise edinmesi uygun olur.**"[80]

RİVÂYETLER

İbn Selâm'dan gelen diğer bir rivâyete göre de; o, Hz. Peygamber'in minberde iken böyle söylediğini işitti.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

٨٢٩٢ـ (ت س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان على رسول الله صلى الله عليه وسلم ثَوبان قطْريَّان ، فكان إذا قعدَ فعرِقَ ثَقُلا عليه ، فقَدِم بزٌّ من الشام لفلان اليهوديّ

---

[79] **Muvatta**, Libâs, 1/3. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu hadîsi **Buharî** de rivâyet etmiştir; Salât, 9.

[80] **Ebû Davud**, Salât, 219/1078.

، فقلت له : يا رسول الله ، لو بعثت فاشتريْتَ منه ثوبين إلى المَيْسَرَة ، فأرسل إليه ، فقال اليهوديُّ : قد علمتُ ما أراد ، إنما أراد أن يذهبَ بمالي ، أو بدراهمي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **كَذَبَ عدوّةُ الله ، قد عَلِمَ أنّيَ مِنْ أتقاهم وآداهم للأمانة**». أخرجه الترمذي، والنسائي.

8,292- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) üzerinde kıtrî (denilen kalın kumaştan mamul) iki elbise vardı; oturduğunda terler ve üzerinde ağırlaşırdı. O sırada falan Yahudi **Suriye**'den bir miktar kumaş getirmişti. Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; birini göndersen de ondan veresiye iki elbise satın alsan" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber Yahudiye birini gönderdi. Yahudi;

"- Onun ne istediğini biliyorum; o ancak benim malımı veya paralarımı çarpmak istiyor" dedi. Bunu duyan Allah'ın Rasûlü;

"- O Allah düşmanı yalan söylemiş!.. Benim, Allah'a onlardan daha müttakî ve emanete daha riâyetkâr olduğumu o da biliyor" dedi.[81]

٨٢٩٣ـ (**ط ـ جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة بني أنمار قال : فبينما أنا تحت شجرة ، إذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، هلُمَّ إلى الظِّلِّ ، فأتى وسلّم ونزل ، فالتَمَسْتُ شيئا ، فوجدتُ في غرارة جروَ قثّاء ، فقرَّبتُه إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **من أين لكم هذا** ؟ قلت : خرجنا به من المدينة ، قال جابر : وعندنا صاحب لَنا يُخْرُجُ يرْعَى ظَهْرًا لنا ، وعليه بُرْدان قد أخلقا ، فنظر إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أما له ثوبان غير هذين** ؟ قلت : بلى ، له ثوبان في العَيْبَة كسَوْتُهُ إياهما ، قال : **فادْعهُ فلْيَلْبَسْهما** ، قال : فلمّا ولّى ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مالَهُ؟ ضربَ الله عنقَهُ ، أليْس هذا خيرا** ؟

[81] **Tirmizî**, Buyû', 7/1213; **Nesaî**, Buyû', 70.

فسمعه الرجل، فقال : في سبيل الله يا رسول الله ، فقال رسول الله : **في سبيل الله** ، فَقُتِلَ الرَّجُل في سبيل الله ». أخرجه الموطأ.

والذي جاء في رواية يحيى بن يحيى قال : « خرجنا مع رسول الله –صلى الله عليه وسلم– في غزوة بني أنمار ، قال جابر : فبينا أنا نازل تحت شجرة ، إذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قال : فقلتُ : يا رسولَ الله ، هلُمَّ إلى الظل ، قال : فنزل رسول الله صلى الله عليه وسلم فقُمْتُ إلى غرارة لنا ، فالتمست فيها ، فوجدتُ جروَ قثّاء ، فكسرته ، ثم قرّبته إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **من أين لكم هذا** ؟ فقلت : يا رسولَ الله خرجنا به من المدينة ، قال جابر : وعندنا صاحب لنا نُجَهِّزه يذهب يرعى ظَهرنا ، قال : فجَهَّزْتُه ، ثم أدبر يذهب في الظَّهر وعليه بُرْدان له قد خَلَقَا ، قال : فنظر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أما له ثوبان غير هذين؟** فقلت : بلى يا رسول الله ، له ثوبان في العَيْبَة ، كَسوته إياهما ، قال : **فادْعُهُ ، فمره فليلْبَسْهُما** ، قال : فدعوته ، فلبسهما ، ثم ولّى يذهب ، قال : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما له ؟ ضَرَبَ الله عُنُقَهُ ، أليس هذا خيرا له** ؟ قال : فسمعه الرجل فقال : يا رسول الله في سبيل الله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **في سبيل الله** ، قال فَقتلَ الرجلُ في سبيل الله ».

8,293- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Benû Enmâr gazâsına çıkmıştık. Ben bir ağacın altında iken Hz. Peygamber bana doğru geldi. Kendisine;

"- Gölgeye buyurun" dedim. O da geldi, selâm verdi ve atından indi. Erzak torbasına gidip (yiyecek) bir şeyler aradım, küçük bir salatalık buldum, kendisine götürdüm. Hz. Peygamber;

"- Bunu nereden buldunuz?" diye sordu.

"- Medîne'den getirdik" dedim.

Cabir şöyle devam eder:

"O sırada yanımızda, hayvanlarımızı otlatmaya götürmeye hazırlanan bir arkadaşımız vardı. Adamın üzerinde eskimiş iki hırka vardı. Hz. Peygamber ona baktı ve;

"- **Onun bu iki parça hırkadan başka giyeceği yok mu?"** diye sordu. Ben;

"- Var; torbasında benim kendisine verdiğim iki giysisi daha var" dedim. O zaman;

"- **Öyleyse çağır onu da, onları giysin!"** buyurdu. (Adamı çağırdım, yenilerini giyindi). Dönüp giderken Hz. Peygamber;

"- **Onun nesi var** (da bunları giymiyordu), **boynu vurulasıca!.. Bu daha güzel değil mi?"** dedi. Adam, Hz. Peygamber'in sözünü duyunca;

"- Allah yolunda mı boynum vurula, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Evet, Allah yolunda"** buyurdu.

Netice adam, gerçekten Allah yolunda şehîd edildi."[82]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Yahya b. Yahya el-Leysî'nin rivâyetinde ise hadîs şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Benû Enmâr gazâsına gidiyorduk. Ben bir ağacın altında oturdum. Birden Hz. Peygamber geldi. Hemen kendisine;

"- Buyurun, gölgeye gelin!" dedim. Hz. Peygamber atından indi. Ben hemen, (erzak koyduğumuz) heybeye gittim, bir şeyler aradım, küçük bir salatalık buldum, onu kırdım, sonra Hz. Peygamber'e götürdüm. Hz. Peygamber;

"- **Bunu nereden buldunuz?"** diye sordu.

"- Medîne'den getirdik ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

Cabir şöyle devam eder:

"O sırada yanımızda, hayvanlarımızı otlatmaya götürmesi için hazırladığımız bir arkadaşımız vardı. Onun hazırlığını tamamladım. Adam, üzerinde eskimiş iki hırka olduğu halde hayvanları götürmeye başladı. O esnada Hz. Peygamber onun gördü:

"- **Onun bu iki parça bürdeden başka elbisesi yok mu?"** diye sordu. Ben;

---

[82] **Muvatta**, Libâs, 1/1.

"- Var ey Allah'ın Rasûlü; torbasında benim kendisine verdiğim iki giysisi daha var" dedim. O zaman;

"- Öyleyse çağır onu da, onları giysin!" buyurdu. Adamı çağırdım, yenilerini giyindi. Sonra dönüp giderken Hz. Peygamber;

"- Onun nesi var (da bunları giyinmiyordu)**, boynu vurulasıca!.. Bu onun için daha güzel değil mi?"** dedi. Adam, Hz. Peygamber'in sözünü duydu, dönüp;

"- Allah yolunda mı boynum vurula, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Evet, Allah yolunda" buyurdu.

Netice adam, gerçekten Allah yolunda şehîd edildi."

İZAH

Enmâr seferi, hicretin üçüncü yılında cereyan etmiştir. Bu seferde savaş yapılmadan geri dönülmüştür.

Hadîsin sonundaki "adam, gerçekten Allah yolunda şehîd edildi" cümlesi, her ne kadar o sefer esnasında şehid edildiği manasına gelebilirse de, bu doğru olmasa gerektir; çünkü o sefer sırasında savaş yapılmamıştır. Rivâyete göre söz konusu kişi **Hz. Ebû Bekir** döneminde yapılan **Yemâme** savaşında şehid edilmiştir.

Rivâyetin sonundaki; **"Allah yolunda mı boynum vurula?"** diye tercüme ettiğimiz cümle, bir şehitlik temennisidir. Ancak bu cümleye aynı zamanda **"Allah yolunda savaşırken de mi yeni elbise giymek gerekir?"** manasını verenler de olmuştur.

٨٢٩٤ـــ (عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن هاتين اللِّبْستين : المرتفعة ، والدُّونِ » أخرجه...

8,294- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) şu iki elbiseyi yasakladı: (Değeri) çok yüksek olan ile çok düşük olanı."[83]

---

[83] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

الفصل الثاني

في أنواع اللباس

و فيه خمسة أنواع:

[النوع] الأول

في القميص والسراويل

II- GİYSİ ÇEŞİTLERİ

1- GÖMLEK VE ŞALVAR

٨٢٩٥ـ (د ت ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : « كان أحبَّ الثياب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم القميصُ ». وفي أخرى : « لم يكن ثوب أحبَّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من القميص ». أخرجه أبو داود ، وأخرج الترمذي الأولى.

8,295- Ümmü Seleme şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in en sevdiği giyecek türü, gömlekti."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in gömlekten daha çok sevdiği bir giysisi yoktu."

Bunu **Ebû Davud**, ilkini de **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Hz. Peygamber döneminde çeşitli giysi türleri vardı. Bunları insanlar imkânlarına göre giyerlerdi. Bunlardan bazıları dikişli, bazıları ise dikişsizdi. Bazen insanlar bulabildikleri bir kumaş parçasını elbise yerine kullanır, vücutlarını onunla sararlardı. Çünkü

---

[1]**Tirmizî**, Libâs, 28/1762-64; **Ebû Davud**, Libâs, 3/4025.

imkânları ancak buna elveriyordu. Bu tür dikişsiz giysilere, çeşitlerine ve kullanılış şekline göre; **rida, izâr, bürde, şemle** gibi isimler verilirdi.

Şüphesiz ki bu giysilerin içersinde en rahatı ve güvenli olanı, dikişli olanlarıydı. Hem rahat hareket imkânı veriyor, hem örtünmeyi iyi sağlıyor ve hem de avret mahallinin açılması gibi bir endişeye yol açmıyordu. İşte Hz. Peygamber'in en çok gömleği sevmesinin sebebi, dikişli olması, kolay kullanılması ve örtünme ihtiyacını rahat karşılamasıdır.

٨٢٩٦ـ (ت د س ـ سويد بن قيس رضي الله عنه) قال : « جَلَبْتُ أنا ومَخْرَمَةُ العبديُّ بزا مِنَ هجر ، فأتينا به مكة ، فجاءنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فساوَمَنا سَرَاويلَ فبِعْنا منه ، فوزن ثمنه، وقال للذي يزِنُ : **زِنْ ، وأرْجِح** ».

وفي رواية: ولنا رجل يَزِنُ بالأجر فقال له: **زِنْ وأرْجِح**. أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

8,296- Süveyd b. Kays[2] anlatıyor:

"Mahreme[3] el-Abdî[4] ile ben, Hecer'den giyim eşyası alıp Mekke'ye getirmiştik. Hz. Peygamber yanımıza geldi, bizimle birkaç şalvar pazarlığı yaptı. Biz de onu kendisine sattık. Hz. Peygamber ücreti tartarak ödedi, tartan kişiye de;

"- Tart ve biraz da fazla koy!" buyurdu.[5]

---

[2] **Ebû Safvân, Süveyd** b. **Kays ez-Zühlî el-Kûfî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra Kûfe'de oturdu. İsminin Mâlik b. Umeyre ve Malik b. Hübeyre olduğu da rivâyet edilmiştir. Kendisinden Simâk b. Harb rivâyet etti.

[3] **Tirmizî**'nin matbu nüshasında bu zatın ismi **Mahrafe** şeklinde zaptedilmiştir. **İbnu'l-Esîr**'in ***Câmiu'l-Usûl*** ricâlini topladığı çalışmasında da **Mahrafe** diye zaptedilmiştir. Muhtemelen doğrusu da **Mahrafe**'dir.

[4] **Mahrafe el-Abdî**: İsminin Mahrame ve Mahraka olduğu da söylenmiştir. Sahabîdir. Hz. Peygamber ondan giysi satın almıştı. Kendisinden Süveyd b. Kays rivâyet etmiş, hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî**,'de tahric edilmiştir.

[5] **Tirmizî**, Buyû', 66/1305; **Ebû Davud**, Buyû', 7/3336; **Nesaî**, Buyû', 54.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Süveyd şöyle dedi:

"Bizim ücretle tartan bir adamımız vardı. Hz. Peygamber ona;

"- Tart ve biraz da fazla koy!" dedi.

Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Hz. Peygamber döneminde para basma olayı yoktu. Bu itibarla ödemeler ya takas yoluyla, ya da altın ve gümüşün tartılması ile yapılırdı. Yukarıdaki hadîste geçen **"tart!"** sözcüğünün anlamı budur.

٨٢٩٧ـــ (د س ــ **أبو صفوان بن عميرة** رضي الله عنه) قال :« أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بمكة، قبل أن يُهاجر...» بهذا الحديث و لم يذكر «يزنْ بأجر». أخرجه أبو داود والنسائي.

8,297- Ebû Sahrân b. Ümeyye;

"Hz. Peygamber henüz hicret etmeden Mekke'de onun yanına gitmiştim..." diyerek yukarıdaki hadîsin aynısını rivâyet eder, yalnız ücret tartma olayından söz etmez.[6]

[النوع] الثاني

في القَباء

2- KAFTAN

٨٢٩٨ـــ (خ م ت د س ــ **المسور بن مخرمة** رضي الله عنه) قال :« قَسَمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أقبِيَة ، فلم يُعْطِ مَخْرَمَةَ منها شيئا ، فقال مخرمةُ : يا بُنيَّ انطلقْ بنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فانطلقتُ معه ، فقال : ادخل ، فادْعُهُ لي ، قال : فدعوته له ، فخرج وعليه قباء منها ، فقال: **خبأنا هذا لك** ، قال : فنظر إليه ، فقال : رَضي مخرمةُ ».

---

[6] **Ebû Davud**, Buyû', 7/3337; **Nesaî**, Buyû', 54.

وفي رواية : قال : « قدمتْ على النبيِّ صلى الله عليه وسلم أقبية ، فقال أبي مخرمةُ : انطلقْ بنا إليه ، عسى أنْ يعطينا منها شيئا ، فقام أبي على الباب ، فتكلم فعرفَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم صوته ، فخرج النبي صلى الله عليه وسلم ومعه قباء ، وهو يريه محاسنهُ ، ويقول : **خَبَأتُ هذا لك ، خبأتُ هذا لك** ».

وفي رواية قال : « يا بُنيَّ ، ادعُ لي النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فأعظمتُ ذلك ، وقلت : أدعو لك رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : يا بُنيَّ ، إنه ليس بجبّار ، فدعوتُه ، فخرج وعليه قباء من ديباج مزرّر بالذهب ، فقال : يا مخرمة ، **هذا خبأناه لك** ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي وأبو داود والنسائي الرواية الأولى ، والثالثة ذكرها رزين.

8,298- el-Misver b. Mahreme anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) kaftanları taksim etmiş, (babam) Mahreme'ye bir şey vermemişti. Mahreme bana;

"- Yavrucuğum, beni Rasûlullah'a (as.) götür!" dedi. Ben de götürdüm. Sonra bana;

"- İçeri gir de Hz. Peygamber'i bana çağır!" dedi. Ben de çağırdım. Hz. Peygamber, üzerinde bir kaftan olduğu halde dışarı çıktı ve babama;

"- Bunu senin için sakladık" dedi.

Babam Mahreme kaftana baktı ve memnun oldu."[7]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'e kaftanlar getirilmişti. Babam Mahreme bana;

"- Beni ona götür; belki o kaftanlardan bize de verir" dedi. (Götürdüm) babam kapıda durdu. Konuşmasını Hz. Peygamber duyunca, sesinden tanıdı ve elinde bir kaftanla birlikte dışarı çıktı; kaftanın güzelliğini göstermek istiyordu:

"- Bunu senin için sakladım. Bunu senin için sakladım" dedi.

---

[7] **Buharî**, Libâs, 12, 44; Humus, 11; **Müslim**, Zekât, 44/129; **Tirmizî**, Edeb, 53/2818; **Ebû Davud**, Libâs, 4/4028; **Nesaî**, Zînet, 100.

Başka bir rivâyete göre Mahreme, oğluna;

"- Yavrucuğum; Peygamber'i bana çağır!" dedi.

Misver der ki:

"Ben bunu büyük bir saygısızlık olarak düşündüm ve;

"- Allah'ın Rasûlü'nü sana çağırayım, öyle mi?" dedim. Babam ise;

"- Yavrucuğum; o cebbâr biri değildir" dedi. Bunun üzerine ben de çağırdım. Hz. Peygamber de üzerinde, altın düğmeleri olan ipek atlastan bir kaftan olduğu halde dışarı çıktı. Dedi ki:

"- Ya Mahreme! Bunu senin için saklamıştık."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler. Üçüncüsünü **Rezîn** zikretti.

İZAH

Hadîste geçen ve "**kaftan**" diye tercüme ettiğimiz "***kabâ***" kelimesi, üste giyilen kaftan, hırka gibi bir giysi çeşididir. Buna *ferrûc* da denir. Türkçe'de *ferâce* dediğimiz bir çeşit gömlektir.

Mahreme, Kureyş'in ileri gelenlerinden sert mizaçlı biriydi. **Mekke** fethinde müslüman olmuştu. Müellefe-i kulûndandı. **Huneyn** seferine katılmıştı ve kendisine ganimetten bol hisse verilmişti. Hicrî 54 yılında 115 yaşında vefat etti.

٨٢٩٩ـ (ابن أبي مليكة) قال : « أهدِيَ لرسول الله صلى الله عليه وسلم أقْبِيَة من ديباج مزَرَّرَة بذهب ، فقسمها في أصحابه ، وعزل منها واحد لِمخْرَمَة ، قال : **خبأت هذا لك** ، فجاءه فخرج إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لابسه يُريه محاسنَهُ وكان في خلقه شيء » أخرجه...

8,299- İbn Ebî Müleyke anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) altından düğmeleri olan ipek atlastan yapılmış kaftanlar hediye edilmişti. Hz. Peygamber onları ashâbı arasında taksim etti, bir tanesini de Mahreme için ayırdı. Sonra Mahreme'ye;

"- Bunu senin için sakladım" dedi.

Mahreme geldiğinde Rasûlullah (as.), kaftanın güzelliğini göstermek amacıyla onu giyerek yanına gitmişti. Mahreme'nin ahlâkında bir sertlik vardı..."[8]

[النوع] الثالث

في الحبرة

3- HİBERE

٨٣٠٠ـ (خ م ت د س ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال :« كان أحبَّ ما لرسول الله صلى الله عليه وسلم أن يلبَسه الحِبَرَةُ ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

وفي رواية أبي داود : قال قتادة : قلنا لأنس : أيُّ اللباس كان أحبَّ - أو أعجبَ - إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « الحِبَرَةُ ».

8,300- Enes b. Malik şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) en sevdiği giysi, *hibere* idi."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre Katâde şöyle der:

"Enes'e sorduk:

"- Rasûlullah'ın (as.) en çok sevdiği –veya beğendiği- giysi hangisi idi?"

"- Hibere" dedi.

---

[8] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Buharî** rivâyet etmiştir; Edeb, 82.

[9] **Buharî**, Libâs, 18; **Müslim**, Libâs, 5/32; **Tirmizî**, Libâs, 45/1787; **Ebû Davud**, Libâs, 15/4060; **Nesaî**, Zînet, 95.

İZAH

Hibere; Yemen'de pamuk veya ketenden dokunmuş çubuklu kumaştan üretilen bir giysi çeşididir. Çubuklu olduğu için buna süslü kumaş da denir.

٨٣٠١ــ (د ــ **أبو زميل [سماك بن الوليد اليماني]**) قال : حدَّثني ابن عباس رضي الله عنه قال : « لَمّا خرجتِ الحروريَّةُ أتيتُ عاليا ، فقال : ائتِ هؤلاء القومِ، فَلَبِستُ أحسنَ ما يكون من حُلَلِ اليمن ، قال أبو زميل : وكان ابنُ عباس رُجلا جميلا جهيرا ، قال ابن عباس: فلقيتُهم ، فقالوا : مرَحبا بكَ يا أبا عباس ، ما هذه الحلّة ؟ قلتُ : ما تعيبون عليَّ ؟ لقد رأيتُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أحسنَ ما يكون من الحُلَل» أخرجه أبو داود.

8,301- Ebû Zemîl Simâk b. el-Velîd el-Yemânî anlatıyor:

"İbn Abbas bana şöyle anlattı:

"Harûrîler zuhur ettiği zaman ben Ali'ye gitmiştim. Bana;

"- Şu insanlara git (de bir şeyler söyle!)" dedi. Bunun üzerine ben de sahip olduğum Yemen elbiselerinden en güzelini giyindim."

Ebû Zümeyl; "İbn Abbas yakışıklı, heybetli ve gür sesli biriydi" dedi.

İbn Abbas şöyle devam eder:

"Onların yanına gittim, bana;

"- Merhaba ya İbn Abbas, bu elbise de ne?!.." dediler. Ben de;

"- Elbisemin nesini ayıplıyorsunuz? Vallahi ben Rasûlullah'ın (as.) üzerinde bundan daha güzel elbiseler görmüşümdür" dedim.[10]

---

[10] **Ebû Davud**, Libâs, 8/4037.

[النوع] الرابع

في الدرع

4- KADIN GÖMLEĞİ (*DIR'*)

٨٣٠٢ـ (خ ـ عبد الواحد بن أيمن) عن أبيه رضي الله عنه قال :« دخلتُ على عائشة وعليها درْع قِطْري ، ثَمَنُ خمسة دراهم ، فقالت : ارفع بصرك إلى جاريتي أنظر إليها، فإنها تُزْهَى أن تلبَسَهُ في البيت ، وقد كان لي منها درْع على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فما كانت امرأة تقيَّنُ بالمدينة إلا أتت إليّ تستعيره». أخرجه البخاري.

8,302- Abdülvâhid b. Eymen[11], babasından[12] rivâyet ediyor:

"Hz. Âişe'nin yanına girmiştim. Âişe'nin üzerinde, beş dirhem değerinde kıtrî (denilen ve Bahreyn'de üretilen kalın kumaştan yapılan) bir elbise vardı. Hz. Âişe;

"- Gözünü kaldır da şu câriyeme bak! O, şu anda benim giydiğim bu elbiseyi, evin içinde giymekten bile utanıyor. Halbuki Rasûlullah (as.) döneminde benim böyle bir elbisem vardı ve Medîne'de düğün için hazırlanan her gelin, gelip benden o elbiseyi emanet alırdı" dedi.[13]

---

[11] **Ebû'l-Kasım, Abdülvâhid b. Eymen el-Mahzûmî el-Mekkî:** Mekkeli râvîlerdendir. Saîd b. Cübeyr ve İbn Ebî Müleyke'den rivâyeti vardır. Kendisinden Vekî' ve Ebû Nuaym rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[12] **Ebû Abdülvâhid, Eymen b. Ubeyd el-Habeşî el-Mahzûmî el-Mekkî:** Mekkeli tâbiîlerdendir. Hz. Âişe ve Cabir'den rivâyette bulunur. Kendisinden oğlu Abdülvâhid ve Mücahid rivâyet etti. Üsâme b. Zeyd'in anneden kardeşidir. Hz. Peygamber'in âzâdlısı Ümmü Eymen'in oğludur; annesine nispetle kendisine Eymen b. Ümmü Eymen de denir. Sikadır; hadîsi **Buharî**'de tahric edilmiştir.

[13] **Buharî**, Hibe, 34.

İZAH

Dır'; kadınların giydiği bir tür gömlektir. Erkekler için kullanılan **kamîs**'in karşılığıdır.

Burada **Hz. Âişe**, eskiden çektiği darlığı ve şimdi kavuştuğu refahı anlatmaktadır. Eskiden **Medîne**'de düğüne hazırlanan her gelinin emaneten giydiği bir tek elbise varken, bugün o elbiseyi köleler bile evde giymekten sıkılmaktadırlar. Bu, nereden nereye gelindiğini göstermektedir. Ama buna rağmen **Hz. Âişe** yine de, kölelerin bile evde giymekten sıkıldıkları **Bahreyn** kumaşından yapılan o kaba ve sert gömleği giymeye devam ediyor. Bu da, onun zühd ve takvasının, dünyaya değer vermeyen anlayışının bir neticesi olsa gerektir.

[النوع] الخامس
في الجُبَّة

5- CÜBBE

٨٣٠٣ــ (ت ــ المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) قال :« وضأتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وعليه جُبَّة من صُوف شامية ضيقةُ الكُمَّيْنِ ».

وفي رواية : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم لبسُ جبَّة روميَّة ضيقةَ الكمَّين ».

وفي أخرى قال : « أهدى دِحْيَةُ الكلبي لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم خُفين، فلبسهما - زاد في رواية: وجبة، فلبسهما حتى تخرَّقا - لا يدري رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أذَكي هما، أَلم لا؟»

أخرجه الترمذي إلا الأولى ، فإن رزينا ذكرها ، وهذا طرف من حديث طويل يتضمن المسح على الخفين ، وهو مذكور في « كتاب الطهارة ».

8,303- el-Muğîre b. Şu'be şöyle dedi:

"Ben bir gün Rasûlullah'a (as.) abdest suyu döktüm. O sırada Hz. Peygamber'in üzerinde yünden yapılmış Şâmî bir cübbe vardı ve cübbenin kolları dardı."[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber, kolları dar Rûmî bir cübbe giydi."

Başka bir rivâyete göre de Muğîre şöyle dedi:

"Dıhye el-Kelbî Hz. Peygamber'e (ganimet malı olarak müşriklerden aldığı) bir çift mest hediye etmişti. Rasûlullah (as.) onları giydi. –Bir rivâyette mest ve cübbe hediye etmiş ve o da eskiyinceye kadar bunları giymişti, denir-. Hz. Peygamber bu mestlerin, temiz olup olmadığını bilmiyordu."

İlk rivâyet hariç diğerlerini **Tirmizî** tahric etti. İlkini de **Rezîn** zikretti.

Bu rivâyet, mestler üzerine meshetmek konusunu da içeren uzun bir hadîsin bir parçasıdır, ki o da Kitabu't-Tahâret'te geçmişti.[15]

---

[14] **Tirmizî**, Libâs, 30/1769.

[15] Bkz., hadîs no; 5269.

الفصل الثالث

في ألوان الثياب

الأبيض

III- ELBİSE RENKLERİ

1*- BEYAZ

٨٣٠٤ـ (ت د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «البَسوا من ثيابكم البياض ، فإنها من خير ثيابكم ، وكفّنوا فيها موتاكم ».
أخرجه الترمذي.

وزاد أبو داود : « وإنّ خير أكحالكم الإثمد ، يجلو البصر وينبت الشّعر ».
وقد أخرج الترمذي أيضا هذه الزيادة مفردة وهي مذكورة في «كتاب الطب» من حرف الطاء.

8,304- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Elbiselerinizden beyaz olanlarını giyinin! Çünkü onlar, elbiselerinizin en hayırlılarındandır. Ölülerinizi de beyaz kefenle kefenleyin!"[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud buna; **"sürmelerinizin en hayırlısı da ismid denen sürme taşıdır; çünkü o gözü cilalar, saçı bitirir"** cümlesini ekledi.

Bu ilaveyi **Tirmizî** de müstakil bir hadîs olarak tahric etti. Bu rivâyet daha önce Kitabu't-Tıp bölümünde geçmişti.

---

[1] **Tirmizî**, Cenâiz, 18/994; **Ebû Davud**, Tıp, 14/3878.

٨٣٠٥ــ (ت س ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «البسوا من ثيابكم البياض، فإنها أطهرُ وأطيبُ، وكفّنوا فيها موتاكم».

أخرجه الترمذي والنسائي. وللنسائي في أخرى قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « عليكم بالبياض من الثياب، فليلبَسْها أحياؤكم وكفّنوا فيها موتاكم ، فإنها من خير ثيابكم ».

8,305- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Beyaz elbiseler giyinin! Çünkü onlar daha pak ve daha temizdir. Ölülerinizi de beyazla kefenleyin!"[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Beyaz elbise giyin! Yaşayanlarınız beyaz elbise giysin, ölülerinizi de beyazla kefenleyin! Çünkü o, elbiselerinizin en hayırlısıdır."

٨٣٠٦ــ (ط ــ مالك بن أنس) بلغه أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال : « إني لأحبُّ أن أنظرَ إلى القارئ أبيضَ الثياب ». أخرجه الموطأ.

8,306- Malik b. Enes'e haber verildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"Ben, beyaz elbiseler giymiş bir Kur'ân okuyucusuna bakmayı seviyorum."[3]

---

[2] **Tirmizî**, Edeb, 46/2810; **Nesaî**, Zînet, 99.

[3] **Muvatta**, Libâs, 1/3.

الأحمر

2*- KIRMIZI

٨٣٠٧- (د - هلال بن عامر) عن أبيه رضي الله عنهما قال: «رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بمنى يخطبُ على بَغْلَة وعليه بُرْدٌ أحمرُ، وعليّ رضي الله عنه أمامَهُ يُعبّر عنه». أخرجه أبو داود.

8,307- Hilâl b. Âmir[4], babasından[5] rivâyet ediyor:

"Rasûlullah'ı (as.) Mina'da bir katır üzerinde insanlara hitap ederken gördüm; üzerinde kırmızı bir hırka vardı. Hz. Ali de önünde duruyor, O'nun sözlerini (tekrar ederek) halka duyuruyordu."[6]

٨٣٠٨- (ت - جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في ليلة إضحيان ، فجعلتُ أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وإلى القمر ، وعليه حلّة حمراءُ ، فإذا هو عندي أحسنُ من القمر ». أخرجه الترمذي.

8,308- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Dolunaylı bir gecede Rasûlullah'ı (as.) gördüm; bir Allah'ın Rasûlü'ne, bir aya baktım. Hz. Peygamber'in üzerinde kırmızı bir hulle (takım elbise) vardı. Rasûlullah (as.) bana, aydan daha güzel göründü."[7]

---

[4] **Hilâl b. Âmir b. Amr el-Müzenî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Râfi' b. amr'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Muâviye ed-Darîr ve Mervân b. Muâviye el-Fezârî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[5] **Ebû Hilâl, Âmir b. Amr el-Müzenî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'in **Mina**'daki hutbesi ile ilgili bir rivâyeti bulunmaktadır. Kendisinden oğlu hilâl rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[6] **Ebû Davud**, Libâs, 21/4073.

[7] **Tirmizî**, Edeb, 47/2811.

٨٣٠٩ـ (خ م د ت س ـ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم مرْبوعا، وقد رأيتُه في حُلَّة حمراء، ما رأيتُ شيئا قطُّ أحسنَ منه». أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

8,309- el-Berâ b. Âzib şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) orta boylu idi. Ben O'nu kırmızı bir hulle (takım elbise) içinde gördüm; O'ndan daha güzel birini asla görmedim."[8]

٨٣١٠ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر) : « أنَّ ابن عمر كان يلبس الثوب المصبوغ بالمشق ، والمصبوغ بالزعفران ». أخرجه الموطأ.

8,310- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; "İbn Ömer, kırmızıya boyanmış ve safranla boyanmış elbise giyerdi."[9]

٨٣١١ـ (الحارث بن حسان رضي الله عنه) قال :« رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عاصبا رأسه بخرقة حمراء ». أخرجه...

8,311- el-Hâris b. Hassân şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm; başına kırmızı bir hırka sarmıştı."[10]

٨٣١٢ـ (ت د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « مرَّ رجل وعليه ثوبان أحمران فسلم على النبي صلى الله عليه وسلم ، فلم يرد عليه النبي صلى الله عليه وسلم ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

8,312- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

---

[8] **Buharî**, Libâs, 35; Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 25/91; **Tirmizî**, Libâs, 4/1724; **Ebû Davud**, Libâs, 21/4072; **Nesaî**, Zînet, 94.

[9] **Muvatta**, Libâs, 2/4.

[10] Bu rivâyeti **Rezîn** kaydetti.

"Hz. Peygamber, üzerinde kırmızı iki giysi bulunan bir adama rastlamıştı. Adam selâm verdi, ama Hz. Peygamber selâmını almadı."[11]

İZAH

Bu hadîsi rivâyet eden **Tirmizî**, onun garîb olduğunu söylemektedir. Bu rivâyetten, Hz. Peygamber'in, kırmızı elbiseden hoşlanmadığı için adamın selâmını almadığı gibi bir mana ortaya çıkmaktadır. Halbuki önceki rivâyetlerde de görüldüğü üzere bizzat Hz. Peygamber de kırmızı giymişti. Hatta bu hadîsi rivâyet eden **İbn Ömer**'in de kırmızı giydiği bir önceki rivâyette belirtiliyordu. Bu durumda Hz. Peygamber'in, adamın selamını almamasını, giydiği kırmızı elbiseye bağlamak doğru gözükmemektedir. Her şeyden önce **Tirmizî**'nin de işaret ettiği üzere bu rivâyetin ihtiyatla karşılanması gerekir. Şayet rivâyetin sahîh olduğu söylenirse, o zaman adamın selâmını Hz. Peygamber'in duymamış olması gerekir.

Bazıları bu rivâyeti, Hz. Peygamber'in kırmızı giymekten hoşlanmadığına hamletmektedirler. Bu durumda hem önceki rivâyetlerde geçen Hz. Peygamber'in kırmızı giydiği ifâdesini ve hem de Hz. Peygamber'in her yaptığını harfi harfine tatbike gayret gösteren **İbn Ömer**'in kırmızı giymesini izah mümkün olmaz. Kaldı ki giyim-kuşamda esas olan temiz ve kullanışlı olması, aynı zamanda belli bir zevk ve estetik tarafının da bulunmasıdır. İnsanın kendisine yakışanı giymesidir. Elbisenin renkleri ile doğrudan dini irtibatlandırmanın çok doğru olmayacağını zannediyoruz.

٨٣١٣ــ (د ــ حريث بن الأبج السليحي) أن امرأة من بني أسد قالت : « كنتُ يوما عند زينب امرأةِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ونحن نصبّغُ ثيابا لها بمغْرة ، فبينما نحن كذلك إذ طلع علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما رأى المغرة رجع ، فلما رأتْ زينبُ ذلك علمتْ أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قد كره ما فعلتْ ، فأخذتْ فغسلت ثيابها ،

---

[11] **Tirmizî**, Edeb, 45/2807; **Ebû Davud**, Libâs, 2/4069.

ووارت كل حمرة ، ثم إن رسول الله صلى الله عليه وسلم رجع فاطّلع ، فلما لم ير شيئا دخل ». أخرجه أبو داود.

8,313- Hureys b. el-Ebecc es-Selîhî[12] anlatıyor:

"Benû Esed kabilesinden bir kadın şöyle söyledi:

"Bir gün Hz. Peygamber'in zevcesi Zeyneb'in yanında bulunuyordum. Zeyneb'in elbisesini *mağra* denen (kırmızı) bir renkle boyuyorduk. Biz bununla uğraşırken Hz. Peygamber geldi, *mağra*'yı görünce geri döndü. Zeyneb bu durumu görünce, yaptığı şeyden Rasûlullah'ın (as.) hoşlanmadığını anladı ve hemen elbiseyi alıp yıkadı, bütün kırmızılıklarını kaybetti. Sonra Hz. Peygamber tekrar geldi, ortalığa göz attı, bir şey göremeyince içeri girdi."[13]

٨٣١٤ـــ (د ـــ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **لا أركبُ على الأرْجوان ، ولا ألبسُ المعصفر ، ولا القميص المكفوف بالحرير ، ألا وطيبُ الرجال : ريح لا لون له ، وطيبُ النساء لون لا ريح له** ». أخرجه أبو داود.

8,314- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ben erguvan (koyu kırmızı) **renkli eyer yastığına binmem. Ne safranla boyanmış elbiseyi ve ne de yakaları ipekle nakışlanmış gömleği giyerim! Şunu bilin ki, erkeğin parfümü; kokusu olan, ama rengi olmayan türden olanıdır. Kadının parfümünün ise rengi olur, ama kokusu olmaz."**[14]

---

[12] **Hureys (Hâris?) b. el-Ebecc (Eblec, Ebehh?) es-Selîhî**: Şamlşı tâbiîlerdendir. Benû Esed kabilesine mensup bir hanım sahabîden rivâyeti vardır. Kendisinden Habîb b. Ubeyd er-Rahbî rivâyet etti. Ebû Hâtim onun meçhûl biri olduğunu söyler. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[13] **Ebû Davud**, Libâs, 2/4071.

[14] **Ebû Davud**, Libâs, 11/4048.

الأصفر

3*- SARI

٨٣١٥ـ (ت ـ قيلة بنت مخرمة [العنبرية رضي الله عنهما]) قالت : « قدمْنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم... فذكرت الحديث بطوله ، حتى جاء رجل وقد ارتفعت الشمس ، فقال : السلام عليكَ يا رسول الله ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **وعليك السلام ورحمة الله** ، وعليه - تعني النبيَّ صلى الله عليه وسلم - أسمال مُلَيَّتين كانتا بزعفران ، وقد نفضتا ، ومعه عَسيبُ نخلة». أخرجه الترمذي هكذا ،قال : فذكرت الحديث بطوله ، ولم يذكر لفظه.

8,315- Kayle bint Mahreme el-Anberiyye anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) gelmiştik..."

Hadîsi uzun uzun rivâyet ettikten sonra şöyle devam etti:

"Güneş yükseldiğinde bir adam geldi ve;

"- es-Selâmu aleyke, ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Ve aleyke's-selâm ve rahmetullahi" dedi. O sırada Hz. Peygamber'in üzerinde, safranla boyanmış, ama rengi solmuş iki ince giysi vardı. Elinde de kuru bir hurma dalı bulunuyordu."[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** bu şekilde tahric etti; "hadîsi uzun uzun rivâyet etti" dedi, ama lafzını vermedi.

٨٣١٦ـ (س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « كان يَصْبُغُ ثيابه بالزعفران ، فقيل له ، فقال : كانَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَصْبُغُ ». أخرجه النسائي.

8,316- Abdullah b. Ömer, elbiselerini zaferanla (sarıya) boyuyordu. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda;

"- Rasûlullah (as.) da boyuyordu" dedi.[16]

---

[15] **Tirmizî**, Edeb, 50/2814.

٨٣١٧ــ (**سمرة بن جندب** رضي الله عنه) قال : « لَبِسَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثوبين كانا صُبِغا بزعفرانٍ وقد نفضا ». أخرجه...

8,317- Semüre b. Cündüb şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) zaferanla boyanmış, ama rengi solmuş iki parça elbise giydi."[17]

٨٣١٨ــ (خ ــ **أم خالد بنت خالد بن سعيد بن العاص**) قالت : « أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مع أبي وعليَّ قميص أصفرُ ، فقال رسولُ الله : **سَنَهْ** ، **سَنَهْ** – قال الراوي : وهي بالحبشية : حسَنَة حسنة – قالت : فذهبتُ ألْعَبُ بخاتم النُّبوَّة ، فزبرني أبي فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **دَعْها** ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أبْلي وأخلِقي** ، **ثم أبْلي وأخلِقي ثم أبلي وأخْلقي** ». قال الراوي : «فبقي حتى ذكر ». أخرجه البخاري.

8,318- Ümmü Halid bint Halid b. Saîd b. el-Âs[18] anlatıyor:

"Babamla birlikte Hz. Peygamber'e gitmiştim. Üzerimde sarı bir gömlek vardı. Rasûlullah (as.);

"- Ne güzel, ne güzel!" dedi. –Hadîsin râvîsi; *seneh* kelimesi Habeşçe güzel demektir, dedi-.

Ben, Hz. Peygamber'in nübüvvet mührü ile oynamaya başladım. Babam görünce beni azarladı. Hz. Peygamber de;

"- Rahat bırak çocuğu!" dedi. Sonra da bana;

"- Güle güle eskit!.. Güle güle eskit!.. Güle güle eskit!.." dedi.

Hadîsin râvîsi bu gömleğin uzun zaman dayandığını söyledi."[19]

---

[16] **Nesaî**, Zînet, 30.

[17] Bunu **Rezîn** tahric etti.

[18] **Ümmü Hâlid, Eme bint Hâlid b. Saîd b. el-Âs el-Kureşiyye el-Emeviyye**: Hanım sahabîlerdendir. Ümmü Hâlid künyesiyle meşhurdur. **Habeşistan**'da dünyaya geldi. Zübeyr b. Avvâm'ın karısı idi. Uzun bir hayat yaşamıştı. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[19] **Buharî**, Libâs, 22, 32; Cihâd, 188; Menâkıbu'l-Ensâr, 37; Edeb, 17.

٨٣١٩ـــ (خ ـــ **سليمان التميمي**) قال: « رأيتُ على أنسِ بن مالك رضي الله عنه برُنسا أصفرَ منْ خزّ». أخرجه البخاري.

8,319- Süleyman et-Teymî şöyle dedi:

"Enes b. Malik'in üzerinde, ipekten mamul sarı renkli bir bornoz gördüm."[20]

٨٣٢٠ـــ (م د س ـــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : « رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عليَّ ثوبين مُعَصْفَرَيْنِ ، فقال : **أمُّك أمَرَتْكَ بهذا** ؟ قلتُ : أغْسِلُهما يا رسول الله ؟ قال : **بل أحرِقْهما** ». زاد في رواية : « **إنَّ هذه من ثياب الكفار، فلا تَلْبَسها** ». أخرجه مسلم.

وفي رواية النسائي : « أنه رآه النبيُّ صلى الله عليه وسلم وعليه ثوبان معصفران ، فقال : **هذه ثياب الكفار فلا تَلْبَسها** ».

وفي أخرى له « أنه أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم وعليه ثوبان معصفران ، فغضب النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، وقال : **اذهب فاطرَحْهُمَا عنك** ، فقلت : أين يا رسول الله ؟ قال : **في النار** ».

وفي رواية أبي داود قال: «هَبَطْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم من ثَنِيَّة، فالتَفَتَ إليَّ وعليَّ رَيْطة مُضَرجة بالعصفر، فقال: **ما هذه الرَّيْطةُ عليك**؟ فعرفتُ ما كرهه، فأتيتُ أهلي وهم يسجُرون تَنُّورا لهم فقذفتُها فيه، فأتيتُه من الغَد، فقال: يا عبد الله، ما فعلت الرَّيْطةُ؟ فأخبرتُه فقال: **أفلا كسوتَها بعضَ أهلك؟ فإنه لا بأس بها للنساء**». قال هشام: المضرج: الذي ليس بمشبَّع، ولا مورَّد.

وفي رواية له قال : رآني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعليَّ ثوب مصبوغ بعصفر موردا، فقال : **ما هذه** ؟ فانطلقتُ فأحرقته ، فقال لي النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **ما صنعتَ بثوبك**؟ قلت : أحرقْتُه ، قال : **أفلا كسوته بعض أهلك** ؟ ».

---

[20] **Buhari**, Libâs, 13;

8,320- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) benim üzerimde sarı renkli iki giysi gördü:

"- **Sana bunu giymeni annen mi emretti?"** diye sordu. Ben;

"- Bu giysileri yıkayayım mı, ey Allah'ın Rasûlü?" dedim.

"- **Bilâkis, yak onları!"** buyurdu.[21]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Hz. Peygamber'in; **"bunlar kâfirlerin giysisidir, sen onu giyme!"** dediği ilave edilir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber onu, üzerinde safranla boyanmış iki kat giysi olduğu halde görmüş ve;

"- **Bunlar kâfirlerin giysisidir, sen onu giyme!"** demiş.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de; Abdullah, üzerinde safranla boyanmış iki giysi olduğu halde Hz. Peygamber'e gelmiş, Rasûlullah (as.) kızmış ve;

"- **Git, at üzerindeki elbiseyi!"** demiş. Abdullah;

"- Nereye atayım, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca da;

"- **Ateşe!"** buyurmuş.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir tepeden aşağıya iniyorduk. Rasûlullah (as.) bana baktı; üzerimde safranla boyanmış bir giysi vardı. Bana döndü ve;

"- **Şu üzerindeki giysi nedir?"** dedi. Bu elbiseden hoşlanmadığını anlamıştım. Hemen âileme gittim, onlar fırını tutuşturmakla uğraşıyorlardı. Elbisemi hemen fırına attım. Ertesi gün tekrar geldiğimde Hz. Peygamber;

"- **Giysini ne yaptın, ya Abdullah?"** diye sordu. Durumu kendisine anlattım. Bana;

---

[21] **Müslim**, Libâs, 4/27; **Ebû Davud**, Libâs, 20/4066-68; **Nesaî**, Zînet, 96.

"- Ateşe atacağına âilenden birine verseydin ya! Onu kadınların giymesinde bir sakınca yok" dedi.

Râvî Hişâm; "hadîste geçen *müderrec* kelimesi; tamamen boyaya batırılıp iyice emdirilmeyen, ama azıcık boya sürülmekle de bırakılmayan, normal ve mutedil bir renk tonu anlamına gelir" dedi.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Üzerimde açık safranla boyanmış bir giysi olduğu halde Hz. Peygamber beni gördü ve;

"- Bu ne?!" dedi. Hemen gidip o giysiyi yaktım. Bilâhare Hz. Peygamber bana;

"- Giysini ne yaptın?" diye sordu.

"- Yaktım" dedim.

"- Âilenden birine verseydin ya!" buyurdu.

٨٣٢١ـــ (**ت د ـــ علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « نَهَى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن لبس القَسِّيِّ والمعصفَر » أخرجه الترمذي وأبو داود.

8,321- Hz. Ali şöyle dedi:

"Allah'ın Rasûlü, (erkekleri) ipek elbise ile sarı renkli elbise giymekten men etti."[22]

٨٣٢٢ـــ (**عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تلبسوا شيئا مسه زعفران ولا ورس** ». أخرجه...

8,322- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Zaferan veya versle boyanmış elbise giymeyin!"[23]

---

[22] **Tirmizî**, Libâs, 5/1725; **Ebû Davud**, Libâs, 11/4044.

[23] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs için bkz., **Buhari**, Libâs, 13; **Ebû Davud**, Hac, 32/1823.

İZAH

Zaferân; Türkçe'de safran dediğimiz sarıya çalan bir renktir.

Vers ise; daha çok **Yemen**'de yetişen bir nebattır. Türkçe'de *alaçehre* denilir ve onun da sarı bir rengi vardır.

Giyim-kuşamda kırmızı ve sarı renkten sakınmayı ifâde eden rivâyetler, tamamen erkeklerle alakalıdır. Bundan maksat da, çok cırlak, çarpıcı, göz alıcı ve parlak renk giysilerin erkekler için hafif kaçtığıdır. Maksat bunları yasaklamak ve haram olduğunu söylemek değildir. Nitekim bu türlü giysilerin Hz. Peygamber döneminde giyildiğini gösteren rivâyetler de vardır ve bunların bir kısmı yukarıda geçmişti.

Hz. Peygamber'in giyim-kuşam konusunda bir renk taassubunun bulunmadığını söylemek herhalde yanlış olmaz. Zaten sahip olduğu imkânlar, kendisine fazla tercih şansını da vermiyordu. Bununla birlikte her cinsin kendine uygun kıyafet ve renkleri giymesi gerektiğini belirtmiştir. Erkeklerin de çok cırlak ve parlak renkte kıyafet giymelerini hoş bulmazdı; çünkü bunlar erkekler için hafif bulunurdu. Olması gereken, herkesin kendisine yakışan, sosyal konumuna uygun düşen ve estetik yönü de göz ardı edilmeyecek bir kıyafettir.

الأخضر

4*- YEŞİL

٨٣٢٣ـــ (د ت س ـــ أبو رمثة رضي الله عنه) قال :« رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وعليه ثوبان أخضران ». أخرجه أبو داود والنسائي. وللنسائي « وعليه بُرْدَانِ أخضَرَانِ ».

8,323- Ebû Rimse'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm, üzerinde iki parça yeşil elbise vardı."[24]

---

[24] **Tirmizî**, Edeb, 48/2812; **Ebû Davud**, Libâs, 19/4065; **Nesaî**, Zînet, 97; Îdeyn, 16.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "üzerinde yeşil iki bürde vardı" dedi.

الأسود

5*- SİYAH

٨٣٢٤ــ (خ د ــ أم خالد بنت خالد بن سعيد بن العاص) قالت : « أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وقد أُتيَ بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة، فقال: **منْ تُروْن أكسو هذه؟** فسكت القوم، فقال: **ائتوني بأمّ خالد،** فأُتيَ بي النبيّ صلى الله عليه وسلم، فألبسنيها بيده، وقال: **أبْلي وأخلقي** – مرتين – فجعل ينظر إلى عَلَم الخميصة ، ويشير بيده إليَّ ، ويقول : **يا أمّ خالد ، هذا سنا ، يا أمّ خالد : هذا سنا** – والسَّنا بلسان الحبشة : الحسَنُ – قال إسحاق بن سعيد : حدَّثني امرأة من أهلي : أنّها رأتهُ على أمّ خالد ».

وفي رواية: « أُتيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة ، فقال: **مَنْ ترون نكسو هذه؟** فسكت القوم ، فقال : **ائتوني بأمّ خالد** ، فأُتيَ بها تُحمَلُ ، فأخذ الخميصة بيده فألبسنيها ، فقال : **أبْلي وأخلقي** ، وكان فيها علم أخضرُ أو أصفرُ ، فقال : **يا أمّ خالد ، هذا سنَاه** ».

وفي أخرى قالت : « قدمْتُ من أرض الحبشة وأنا جويرية ، فكساني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خميصة لها أعلام ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يمسح الأعلام بيده ، ويقول : **سَنَاه سَنَاه** ، قال : يعني حسَن حسَن ». أخرجه البخاري ، وأخرج أبو داود الأولى.

8,324- Ümmü Halid bint Halid b. Saîd b. el-Âs anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e gitmiştim. Kendisine elbiseler getirilmişti; içinde siyah küçük bir entari vardı. Rasûlullah (as.);

"- Bunu kime versem?" diye sordu. Herkes sustu. Sonra;

"- Bana Ümmü Halid'i getirin!" dedi. Gittim, Hz. Peygamber kendi elleriyle onu bana giydirdi. Sonra iki defa;

"- Güle güle eskit!" dedi. Bu sırada Rasûlullah (as.) siyah kumaşın beneklerine bakıyor ve eliyle bana işaret ederek;

"- Ne güzel oldu ya Ümmü Halid! Ne güzel oldu ya Ümmü Halid!" diyordu.

(Hz. Peygamber'in burada kullandığı *senâ* kelimesi Habeş'çe güzel demektir).

İshak b. Saîd; "bunu bana, o gömleği Ümmü Halid'in üzerinde göre kendi âilemden bir kadın rivâyet etti "dedi.[25]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'e elbiseler getirilmişti; içinde siyah küçük bir entari vardı. Rasûlullah (as.);

"- Bunu kime versek?" diye sordu. Herkes sustu. Sonra;

"- Bana Ümmü Halid'i getirin!" dedi. Hemen Ümmü Halid alınıp götürüldü. Hz. Peygamber kendi elleriyle entariyi ona giydirdi. Sonra;

"- Güle güle eskit!" dedi.

Entarinin üzerinde yeşil veya sarı benekler vardı, Hz. Peygamber;

"- Ne güzel oldu ya Ümmü Halid!" dedi.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Küçük bir kız iken Habeşistan'dan gelmiştim. Rasûlullah (as.) bana, üzerinde benekleri olan siyah bir elbise giydirdi. Hz. Peygamber bir taraftan o benekleri okşuyor, diğer yandan da;

"- Ne güzel!.. Ne güzel!.." diyordu.

Bunları **Buharî** tahric etti. İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

---

[25] **Buharî**, Libâs, 22, 32; Cihâd, 188; Menâkıbu'l-Ensâr, 37; Edeb, 17; **Ebû Davud**, Libâs, 2/4024.

٨٣٢٥ـ (د ـ سعد بن عثمان الرازي الدشتكي) قال: «رأيتُ رجلا ببخارى على بَغْلَة بيضاءَ على رأسه عمامةُ خزّ سوداءُ، وقال كسانيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

أخرجه أبو داود.

8,325- Sa'd b. Osman er-Râzî ed-Deştekî[26] şöyle dedi:

"Buhara'da, beyaz bir katır üzerinde ve başında siyah ipekten sarık bulunan bir adam gördüm. Adam;

"- Bunu bana Allah'ın Rasûlü giydirdi" dedi.[27]

---

[26] **Sa'd b. Osman er-Râzî ed-Deştekî**: Tâbiîlerdendir. Kendisinden oğlu Abdullah rivâyet etmiştir. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[27] **Ebû Davud**, Libâs, 9/4038. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır.

الفصل الرابع

في الحرير

و فيه نوعان:

[النوع] الأول

في تحريمه

IV- İPEKLİLER

1- İPEKLİLERİN HARAMLIĞI

٨٣٢٦ــ (د س ــ عبد الله بن زُرَيْر) أنه سمعَ عليّاً بن أبي طالب يقول : « رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أخذ حريرا ، فجعله في يمينه ، وذهبا فجعله في شماله ، ثم قال : إنَّ هذين حرام على ذُكورِ أُمَّتِي ». أخرجه أبو داود والنسائي.

8,326- Abdullah b. Zureyr[1], Hz. Ali'nin şöyle söylediğini işitmiş:

"Rasûlullah'ı (as.) ipek alıp sağ eline koyduğunu, sonra altın alıp onu da sol eline koyduğunu gördüm. Sonra şöyle dedi:

"Bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haramdır."[2]

İZAH

Bu bölümdeki hadîslerde ipek giysiler konusu ele alınacaktır. Rivâyetlerde geçen *harîr, sündüs, istebrak, dîbâc, siyerâ* gibi lafızlar, o gün bilinen ipek çeşitlerini ifâde etmektedir. İpek kumaşın kalın veya ince, saf veya karışık, çizgili veya düz olduğuna göre farklı lafızlarla tanımlanmıştır. Ama netice itibariyle hepsi ipek türünü ifade etmektedir.

Harîr; ipek türünün genel adıdır.

---

[1] **Abdullah b. Zureyr el-Gâfikî el-Mısrî**: ö. 81/700. Mısırlı meşhur tabiîlerdendir. Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendişsinden Bekr b. Sevâde ve Mersed rivâyet etti. Sikadır, iki hadîsi bilinmektedir. Hadîsleri **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[2] **Ebû Davud**, Libâs, 14/4057; **Nesaî**, Zînet, 40.

Sündüs; bir nevi ince, nâzik atlastır.

İstebrak; Uzunlamasına çizgileri olan kalın ipekli bir kumaştır.

Dîbâc; Çizgili ipek kumaştır.

Siyerâ; yol yol kalın çizgileri olan, çubuklu kalın ipek kumaştır.

Genel bir ilke olarak söyleyecek olursak, ipek giysi erkelere haram, kadınlara helâldir. Bu konuda fukaha görüş birliği içindedir. Âyetlerde ipeğin cennet ehlinin elbisesi olarak gösterilmesi[3] ve hadîslerde ipeğin kadınlara helâl olduğunun belirtilmesi göz önüne alındığında, ipeğin kendisinden kaynaklanan bir haramlığın söz konusu olmadığı anlaşılır. Özellikle erkeklere haram kılınmasının illeti olarak; erkeğe yakışmayan kadınsı bir görünüm arzetmesi, kibre, israfa ve fakirler arasında kıskançlığa yol açması gibi sebepler gösterilir. Eğer erkekler için ipeğin haram kılınmasının illeti bu ise, bu illetin bulunmadığı yer ve zamanda haramlık hükmü de kalkacak demektir. Ama fukahanın çoğunluğu dinî emirleri mutlaka belli bir illete bağlamanın şart olmadığı, bizce bilinmeyen bazı hikmetlerinin de olabileceği, en azından imtihan amacının bulunabileceği kanâatindedirler. Binâenaleyh erkekler için ipek yasağının da taabbüdî bir emir sayılması gerektiği görüşünü benimserler.

Yoksulluk ve fakirliğin had safhada olduğu Hz. Peygamber döneminde, en pahalı ve en çekici kumaş ipekti. Binâenaleyh bu yasak; hem insanı dünya nimetlerine gereğinden fazla dalarak ahireti unutmaktan korumak, hem servet farklılıklarının günlük hayata aşırı bir şekilde yansıtılmasını önleyerek toplum kesimleri arasındaki sevgi ve saygı bağını canlı tutmak ve hem de insandaki fıtrî arzu ve ihtirası kontrol etmek bakımından bir imtihan vasıtasıdır.

Kadınların genelde giyim ve süslenmeye yönelik fıtrî eğilimleri göz önünde bulundurularak altın konusunda olduğu gibi ipek konusunda da onlar bu yasağın dışında tutulmuşlardır.

Meselenin detayına inildiğinde bu yasakla ilgili farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Zaman içinde belirginleşen örf ve adetler, değişen düşünceler ve değer yargıları, ipeğin çeşitli eşyalarda

---

[3] Hac, 23; Fâtır, 33; İnsan, 12.

aksesuar olarak kullanılması veya başka tür iplikle karışık dokunması halinde hükmünün ne olacağı konusu tartışmalıdır.

Bazı fukaha, ipek yasağı ile ilgili hükmün, o dönemdeki tabiî ipekle ilgili olduğu, bu hükmün sun'î ipeğe tatbik edilmesinin uygun olmadığı görüşündedir.

Bazı rivayetlerde yasağın mutlak olarak ifade edilmesi, bazılarında ise giyim-kuşamla kayıtlanması sebebiyle ipeğin yaygı, minder ve yastık olarak kullanılması da tartışılmıştır. **Ebû Hanîfe**, bu yasağın giyimle sınırlı olduğunu söyler. Diğer üç mezhep ile **Hanefîler**'den **Ebû Yusuf** ve **İmam Muhammed**'e göre yasak geneldir. Bazı **Hanbelîler**'e göre, elbise dışındaki yasak kadınları da kapsar. **Hanbelî** ve **Şafiî** fukahası, ipeğin duvara süs olarak asılmasını da haram sayarlar. Diğer iki mezhep ise bunda sakınca görmez.

İpeğin başka bir iplikle birlikte dokunması durumunda, genel olarak yasak hükmünde ipeğin çokluğu esas alınmıştır.

İpeğin elbisede arma, düğme, yaka olarak kullanılması, para ve Mushaf kabı yapılması ve zaruret halinde giyilmesinde de sakınca yoktur. Bazı fukahaya göre de savaş sırasında ipek giyilmesi mubahtır.

Bu konuda daha detaylı bilgi için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.[4]

٨٣٢٧ــ (ت س ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**حُرِّمَ لباس الحرير و الذهب على ذكور أمّتي ، وأُحِلَّ لأناثهم** ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي قال : « **أُحِلَّ الذهبُ والحرير لإناثِ أمّتي ، وحُرِّمَ على ذكورها**».

8,327- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İpek elbise ve altın, ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır.[5]

---

[4] Bu konudaki literatür ve genel değerlendirme için bkz., **DİA**, XXII, 361-66.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de bazı lafız farklılıklarıyla şu şekildedir:

"Ümmetimin kadınlarına altın ve ipek helâl kılınmış, erkeklerine ise haram edilmiştir."

٨٣٢٨ـ (خ م س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : سمعتُ عمرَ يقول : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **إنّما يلبس الحريرَ مَنْ لا خلاق له** ». أخرجه مسلم.

وفي رواية البخاري : قال عمران بن حطّان : سألتُ عائشة عن لبس الحرير ؟ فقالت : « ائت ابنَ عباس فاسأله ، قال : فسألته ، فقال : سلْ ابن عمر ، فسألته ، فقال : أخبرني أبو حفص - يعني أباه عمر - أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **إنّما يلبس الحريرَ في الدنيا من لا خلاق له في الآخرة**». وأخرج النسائي الأولى والثانية.

8,328- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Babam Ömer'den işittiğime göre, o Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini duymuş:

"İpeği ancak, nasibi olmayanlar giyer."[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin rivâyetine göre İmrân b. Hıttân[7] şöyle dedi:

"Hz. Âişe'ye ipek elbisenin hükmünü sordum Bana;

---

[5] **Tirmizî**, Libâs, 1/1720; **Nesaî**, Zînet, 40.

[6] **Buharî**, Libâs, 25; **Müslim**, Libâs, 2/6; **Nesaî**, Zînet, 91.

[7] **Ebû Simâk, İmrân b. Hittân b. Zübyân es-Sedûsî el-Hâricî el-Basrî**: ö. 84/703. Basralı tâbiîlerdendir. Hz. Âişe, İbn Ömer ve İbn Abbas'ı dinlemiştir. Kendisinden Muhammed b. Sîrîn ve Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Büyük ulemadan ve **Hâricîler**'in önde gelen reislerinden biriydi. **Ebû Davud**; "**ehl-i hevâdan Hâricîler arasında ondan daha sahîh rivâyet edeni yoktur**" der. Bununla birlikte bazıları onun hadîsini ihtiyatla karşılar. Rivâyetleri **Buharî**, **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- İbn Abbas'a git, ona sor!" dedi. İbn Abbas'a sordum, o da;

"- İbn Ömer'e sor!" dedi. İbn Ömer'e sordum. O; Ebû Hafs'ın –babasını kastediyor- bana haber verdiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Dünyada ipeği, ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer."

Her iki rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

٨٣٢٩ــ (س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال عليٌّ البارقيُّ: أتتني امرأة تستفتيني، فقلت لها : هذا ابن عمر. فاتبعيه فأسأليه ، فأتبعتُها أسمع ما يقول ، قالت : أفتني عن الحرير ، قال : «نهى عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه النسائي.

8,329- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Ali el-Bârikî[8] şöyle dedi:

"Bir kadın gelip benden fetvâ istemişti, kendisine;

"- Bak, şu İbn Ömer'dir, ona git!" dedim. Kadın gidip ona sordu. İbn Ömer'in söylediğini duymak için ben de arkasından gittim. Kadın;

"- Bana ipek giysiler hakkında fetvâ ver!" dedi. İbn Ömer de;

"- Allah'ın Rasûlü, onu yasakladı" dedi.[9]

٨٣٣٠ــ (خ م ــ **أس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ لَبِس الحريرَ في الدنيا ، لم يَلْبَسْهُ في الآخرة** ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,330- Enes b. Malik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Dünyada ipekli elbise giyen, âhirette giyemez."[10]

---

[8] **Ebû Abdullah, Ali b. Abdullah el-Ezdî el-Bârikî**: Basralı meşhur tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer'i dinlemişti. Kendisinden Katâde ve Mücâhid rivâyet etti. Âbid ve zâhid biri olarak tanınır. Sikadır; hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[9] **Nesaî**, Zînet, 91.

[10] **Buharî**, Libâs, 25; **Müslim**, Libâs, 2/21;

٨٣٣١ــ (خ م ت س ــ أبو ذبيان خليفة بن كعب) قال سمعتُ ابنَ الزبير يخطب ، ويقول: لا تُلبِسُوا نساءكم الحرير، فإني سمعتُ عمرَ بن الخطاب يقول: «قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: لا تُلْبَسوا الحرير ، فإنه من لبسه في الدنيا لم يَلْبَسْهُ في الآخرة». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

وفي رواية الترمذي عن عمر عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ لَبِسَ الحرير في الدنيا لم يَلْبَسْهُ في الآخرة ».

8,331- Ebû Zübyân Halîfe b. Kâ'b[11] amnlatıyor:

"İbn Zübeyr'in hutbede şöyle söylediğini işittim:

"Kadınlarınıza ipek elbise giydirmeyin! Çünkü ben, Hz. Ömer'den işittiğime göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İpekli elbiseler giymeyiniz! Kim dünyada ipekli elbise giyerse, âhirette onu giyemez."[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin Hz. Ömer vasıtasıyla Rasûlullah'tan (as.) rivâyeti de şöyledir:

"Kim dünyada ipekli elbise giyerse, âhirette onu giyemez."

٨٣٣٢ــ (خ س ــ ثابت البناني) قال : سمعتُ ابنَ الزبير يخطب ويقول : قال محمد صلى الله عليه وسلم : «من لبسَ الحرير في الدنيا لم يَلْبَسْهُ في الآخرة ». أخرجه البخاري والنسائي.

8,332- Sabit el-Bünânî şöyle dedi:

---

[11] **Ebû Zübyân, Halîfe b. Kâ'b et-Temîmî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Ahnef b. Kays ve Abdullah b. Zübeyr'i dinlemişti. Kendisinden Hafsa bint Sîrîn ve Şu'be rivâyet etti. İpek giysiler hakkındaki tek hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[12] **Buharî**, Libâs, 25; **Müslim**, Libâs, 2/11; **Tirmizî**, Edeb, 52/2817; **Nesaî**, Zînet, 91.

İbnu'z-Zübeyr'in hutbede şöyle söylediğini işittim:
"Muhammed (as.) şöyle buyurdu:
"Dünyada ipekli elbise giyen, âhirette onu giyemez."[13]

٨٣٣٣ـ (م ــ **أبو أمامة الباهلي** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَنْ لَبِسَ الحرير في الدنيا ، لم يَلْبَسْهُ في الآخرة** ». أخرجه مسلم.

8,333- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"Dünyada ipekli elbise giyen, âhirette giyemez."[14]

٨٣٣٤ـ (خ م ط د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : وجد عمر حُلَّة من استبرق تُباع بالسوق ، فأخذها ، فأتى بها رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسولَ الله ، ابْتَعْ هذه ، فتجمَّلْ بها للعيد والوفد ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنما هذه لباسُ مَنْ لا خلاق له**، قال: فلبث عُمَرُ ما شاء الله، ثم أرسل إليه بجُبَّة ديباج، فأقبل بها عمر، حتى أتى بها رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقال: «يا رسولَ الله، قلتَ: **إنما هذه لباس من لا خلاق له**، [أ] وإنما يلبس هذه من لا خلاق له، ثم أرْسَلْتَ إليَّ بهذه؟ فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **تبيعُها وتُصيبُ بها حاجَتَك**».

وفي رواية : « أنَّ عمرَ رأى على رجل من آل عُطارد قَباء من ديباج أو حرير ، فقال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : لو اشتريته ، فقال : **إنما يَلْبَسُ هذا مَنْ لا خلاق له** ، فأُهْدِيَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حُلَّة سَيَراءُ ، فأرسل بها إليَّ ، قال : قلتُ : أرسلتَ بها إليَّ وقد سَمعتُك قلت فيها ما قُلْتَ ؟ قال : **إنما بعثتُ بها إليك لتستمتع بها** ».

وفي أخرى قال يحيى بن إسحاق الحضرمي: قال لي سالم في الاستبرق قال: قلت: ما غَلُظ من الديباج، وخشُنَ منه، فقال: سمعتُ عبد الله بنَ عمر قال: «رأى عمرُ على رجل حُلَّة من

[13] **Buharî**, Libâs, 25; **Nesaî**, Zînet, 91.

[14] **Müslim**, Libâs, 2/23;

استبرق، فأتى بها النبيَّ صلى الله عليه وسلم...» فذكر نحوه. وفي رواية قال: «**إنما بَعثتُ بها إليك لتصيبَ بها مالا**».

وفي أخرى :أن عمرَ رأى حُلَّة سِيَراء عند باب المسجد ، فقال: «يا رسولَ الله لو اشتريتَ هذه فلبستَها يوم الجمعة وللوَفْد؟ فقال: **إنما يَلْبَسُ هذه مَنْ لا خلاق له في الآخرة**، ثم جاءت رسول الله صلى الله عليه وسلم منها حُلَل، فأعطَى عمرَ منها حُلة، ثم ذكر قول عمر له وأنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **إني لم أكسُكَها لتَلْبَسَها** فكساها عمر أخا له مشركا بمكة». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أرسلَ عمر بحلَّة حرير - أو سيراء - فرآها عليه ، فقال: **إني لم أرسل بها إليك لتَلْبسَها ، إنما يَلْبَسُها من لا خلاق له ، إنما بعثتُ بها إليك لتستمتع بها** - يعني تبيعها ». وله في أخرى نحوه.

ولمسلم قال : رأى عمرُ عطاردا التميميَّ يُقيم بالسوق حلَّة سيراء - وكان رجلا يغشى الملوك ويصيب منهم - فقال عمر : يا رسولَ الله ، إني رأيتُ عطارا يقيم في السوق حُلَّة سيراء ، فلو اشتريتها فلبستها لوفد العرب إذا قدموا عليك ؟ وأظنه قال ولَبستَها يوم الجمعة ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إنما يلبَسُ الحرير في الدنيا منْ لا خلاق له في الآخرة** ، فلما كان بعد ذلك أُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بحُلَلَ سيراء ، فبعث إلى عمر بحلة ، وبعث إلى أسامةَ بن زيد بحلَّة، وأعطى عليَّ بنَ أبي طالب حلَّة ، وقال : **شَقِّقْها خُمُرا بين نسائك** ، قال : فجاء عمر بحلَّته يحملها ، فقال : يا رسولَ الله ، بعثتَ إليَّ بهذه ، وقد قلتَ بالأمس في حُلَّة عُطارد ما قلتَ ، فقال : **إني لم أبعَثْ بها إليك لتلبَسها ، ولكن بَعَثْتُ بها إليك لتُصيبَ بها** ، وأما أسامة : فراحَ في حلَّته ، فنظر إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نظرا عرَفَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد أنكر ما صنع ، فقال : يا رسولَ الله ، ما تنظر إليَّ ؟ فأنت بعثتَ إليَّ بها ؟ فقال : **إني لم أبعث إليك بها لتلبسها ، ولكن بعثتُ بها لتُشَقِّقَها خُمُرا بين نسائك** ».

وأخرج الموطأ وأبو داود والنسائي الرواية التي آخرها : « فكساها عمرُ أخاله مُشركا بمكَة».

وأخرج النسائي الأولى إلى قوله : « لا خلاق له ». وله في أخرى « أنّه رأى مع رجل حلّة سُنْدُسٍ.. » وساق الحديث. وفي رواية لأبي داود مثل الرواية الأولى إلى قوله : « وللوفد » ثم قال:... وساق الحديث.

8,334- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Babam Ömer, çarşıda satılan çizgili kalın ipekten (istebraktan) bir elbise buldu ve onu alıp Hz. Peygamber'e götürdü:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunu satın al, bayramlarda ve heyetleri karşılama sırasında bununla süslen!" dedi. Hz. Peygamber ise;

"- Bu, ancak nasibi olmayanların giysisidir" karşılığını verdi.

Bunun üzerine Ömer, Allah'ın dilediği kadar bir zaman bekledi. Sonra Hz. Peygamber ona, çizgili hâlis ipekten (dîbâcdan) bir cübbe gönderdi. Ömer onu aldı, Rasûlullah'a (as.) gitti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; az önce '**bu ancak nasibi olmayanların giysisidir' yahut 'bunu ancak nasibi olmayanlar giyer**' dedin, sonra da onu bana gönderdin!" diye konuştu. O zaman Allah'ın Rasûlü;

"- Onu satar ve (parasıyla) **ihtiyacını görürsün** (diye gönderdim)" buyurdu.[15]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Ömer, Utârid âilesinden bir adamda ipekten veya hâlis ipekten bir kaftan görmüştü. Hemen Hz. Peygamber'e gidip;

"- Bunu satın alsanız..." dedi. Hz. Peygamber de;

"- Onu ancak nasibi olmayanlar giyer" karşılığını verdi. Sonra Hz. Peygamber'e çubuklu kalın ipekten (siyerâdan) bir takım elbise hediye edildi. Rasûlullah (as.) onu bana gönderdi. Ben de;

"- Az senden duymuş olduğum sözü söylediğin halde şimdi bunu bana mı gönderiyorsun?" dedim. Hz. Peygamber;

---

[15] **Buharî**, Libâs, 30; Cuma, 7; Îdeyn, 1; Buyû', 40; Hibe, 27, 29; Cihâd, 177; Edeb, 9, 66; **Müslim**, Libâs, 2/6-9; **Muvatta**, Libâs, 8/18; **Ebû Davud**, Libâs, 10/4040-41; **Nesaî**, Zînet, 84, 86, 87.

"- Ben onu sana sadece (satıp parasından) **istifade edesin diye gönderdim"** dedi.

Başka bir rivâyette Yahya b. Ebî İshak[16] el-Hadramî[17] şöyle anlatır:

"Sâlim, bana istebrak hakkında söz etti. Ben ona;

"- İpeğin kalın ve sert olanıdır" dedim. Bunun üzerine, Abdullah b. Ömer'den şöyle duyduğunu söyledi:

"Ömer, bir adamın üzerinde çubuklu kalın ipekten (istebraktan) bir takım elbise görmüş ve onu alıp Hz. Peygamber'e getirmişti..." Sonra aynı hadîsi zikreder.

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Ömer'e;

"- Ben onu sana sadece, onunla mal kazanasın diye gönderdim" dedi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Ömer mescidin kapısında çubuklu kalın ipekten (siyerâdan) bir takım elbise gördü:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu elbiseyi alsan, Cuma günleri ve heyetleri karşılama esnasında giyerdin" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Onu ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" buyurdu.

Sonra Rasûlullah'a (as.) o elbiselerden getirildi. O da Hz. Ömer'e bunlardan birini verdi. Sonra Ömer'in kendisine söylediği sözünü hatırladı.[18] Rasûlullah (as.) Ömer'e;

---

[16] **Câmiu'l-Usûl**'de bu isim, **Yahya b. İshak el-Hadramî** şeklinde geçmektedir. Ancak ricâl kaynaklarında böyle bir isim yer almamaktadır. Bunun yerine **Yahya b. Ebî İshak el-Hadramî** ismi bulunmaktadır. Hadîsin asıl kaynaklarında da isim bu şekilde zaptedilmiştir. Biz de tercümeyi buna göre yaptık.

[17] **Yahya b. Ebî İshak el-Hadramî el-Baasrî en-Nahvî**: ö. 136/753. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve Sâlim b. abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Sevrî ve Şu'be rivâyet eder. Kur'ân ve nahiv âlimi idi. Muhaddislerin geneli nazarında sikadır, yalnız **Ahmed b. Hanbel "onun hadîsinde nekâret vardır"** dedi. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[18] Bu cümle **Câmiu'l-Usûl**'de bu şekilde zaptedilmiştir. Ancak **Müslim**'deki rivâyet biraz farklıdır. **Müslim**'de, elbiseyi aldıktan sonra **Hz. Ömer**'in; **"daha önce Utârid âilesinden alıp getirdiğim elbise hakkında söylediğini söyledikten sonra şimdi bana bunu veriyorsun!"** dediği kaydedilmektedir.

"- Ben onu sana giymen için vermiyorum" dedi.

Bunun üzerine **Hz. Ömer** onu **Mekke**'de müşrik olan (anne bir) kardeşi (Osman b. Hakîm'e[19]) gönderdi."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre; "Hz. Peygamber, **Ömer**'e ipekten –veya istebraktan- bir elbise göndermişti. Sonra elbiseyi **Ömer**'in üzerinde görünce;

"- Onu sana giymen için göndermemiştim; çünkü onu ancak nasibi olmayanlar giyer. Ben onu sana satıp (parasından) **istifade edesin diye gönderdim"** dedi.

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ömer, Utârid et-Temîmî'yi[20] çarşıda som ipekten takım elbise satarken gördü. Utârid, sultanlarla düşüp kalkar ve onların ikrâmlarına mahzar olurdu. Ömer, Rasûlullah'a (as.) gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Utârid'i çarşıda çubuklu ipekten takım elbise sattığını gördüm. Arap heyetleri sana geldiklerinde giymen için ondan bir takım alsan..." dedi. –Râvî; zannederim Ömer, Cuma günleri de giysen, diye de söyledi, dedi-. Allah'ın Rasûlü, Ömer'e;

"- İpeği dünyada ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" karşılığını verdi.

Bir müddet sonra Hz. Peygamber'e çubuklu ipekten takım elbiseler getirildi, bunlardan bir tanesini Ömer'e, birini de Üsâme b. Zeyd'e yolladı. Bir takım da Hz. Ali'ye verdi ve;

"- Onu kadınların arasında baş örtüsü yapmak için böl!" dedi.

Sonra Ömer, elbiseyi alıp geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunu bana gönderdin, ama dün Utârid'in elbisesi hakkında söylediğini söylemiştin!" dedi. Hz. Peygamber de;

---

[19] Bkz., **İbn Hacer**, V, 554)

[20] **Ebû İkrime, Utârid b. Hâcib b. zürâre b. Udus et-Temîmî**: Sahabîdir. Hicrî dokuzuncu yılda Akra' b. Hâbis'in riyâsetindeki heyetle birlikte Hz. Peygamber'in yanına gelerek müslüman olmuştu. Kendi kabilesinin reisi idi. Hz. Peygamber onu Temîm kabilesine zekât memuru olarak görevlendirmişti. Hz. Peygamber'den sonra kabilesinden bazı kişilerle birlikte irtidat edip **Seccâh**'a uydu, ama sonra yeniden İslâm'a döndü.

"- Ben onu sana giymen için göndermedim, ondan istifâde edesin diye gönderdim" buyurdu.

Üsâme'ye gelince, o elbiseyi giyip yürüdü. Ama Hz. Peygamber ona öyle bir baktı ki, Üsâme hemen bu yaptığından Rasûlullah'ın (as.) hoşnut olmadığını anladı:

"- Bana neden öyle baktın, ey Allah'ın Rasûlü? Bunu bana sen göndermiştin" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Ben onu sana giymen için göndermedim; baş örtüsü yapmaları için kadınların arasında paylaştırman için gönderdim" dedi.

Muvatta, Ebû Davud ve **Nesaî,** "Ömer elbiseyi Mekke'deki müşrik kardeşine gönderdi" cümlesiyle biten rivâyeti, tahric ettiler.

Nesaî ayrıca ilk rivâyeti, **"...onu nasibi olmayanlar giyer"** cümlesine kadar olan kısmı da tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; "Hz. Ömer, bir adamda sündüsten (ince ipekten) bir elbise gördü..." diye başlar ve aynı hadîsi zikreder.

Ebû Davud da ilk rivâyeti; "...bayramlarda ve heyetleri karşılama sırasında bununla süslen!" cümlesine kadar olan kısmı tahric etti ve sonra; râvî hadîsi rivâyete devam etti, dedi.

İZAH

Bu rivâyetle bundan sonra gelecek olan rivâyet aynı konuyu ele almakta ve her ikisinde de **Hz. Ömer**'le irtibat kurulmaktadır. Ancak buna rağmen bu iki rivâyet arasında bazı çelişkiler göze çarpmaktadır. İzahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamber'in elbiseyi giydiğinden ve Cebrâîl'in yasaklamasından hiç söz edilmemektedir. Ama aşağıdaki rivâyette Hz. Peygamber'in ipek elbiseyi giydiği, sonra Cebrâîl onu giymeyi yasakladığı için hemen çıkardığı ifâde edilmektedir.

İki rivâyet arasındaki diğer bir çelişki de **Hz. Ömer**'in elbiseyi ne yaptığı konusunda ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki rivâyette **Hz. Ömer**'in elbiseyi **Mekke**'deki müşrik kardeşine gönderdiği

söylenirken, aşağıdaki rivâyette iki bin dirheme sattığı belirtilmektedir.

Bu farklılıklar, olayın iki defa cereyan etmiş olabileceği ihtimaline yol açmakta ise de, her ikisinin de aynı olayın farklı rivâyetleri olma ihtimali daha ağır basmaktadır. Bu durumda rivâyetler arasında râvîlerden kaynaklanan bazı hataların olabileceğini akla getirmektedir.

Yukarıdaki rivâyette, izahında zorluk çekilen bir husus da, Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ali**'ye de bir parça ipek kumaş vermesi ve; **"bunu kadınlarının arasında paylaştır, baş örtüsü yapsınlar!"** demesidir. **Fatıma**'nın sağlığında **Hz. Ali**'nin ondan başka bir kadınla evlenmediği tarihen bilinen bir husustur. Bu sözüyle Hz. Peygamber'in, sadece zevcesini değil, yakın akrabası olan kadınları kastetmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Eğer bu doğru ise, problem kalmaz. Nitekim bu konuda bazı rivâyetler bulunmaktadır. Bir rivâyette **Hz. Ali**'nin onu "**Fatımalar arasında**" taksim ettiğini söylediği rivâyet edilmiştir.[21] Bunlardan biri zevcesi **Hz. Fatıma**, diğeri annesi **Fatıma bint Esed**, üçüncüsü de **Hz. Hamza**'nın kızı **Fatıma**'dır. Yine ismi **Fatıma** olan dördüncü bir kadına da verdiği rivâyet edilmekte, ama bunun kim olduğu bilinmemektedir. **Kadı Iyâd**, onun, **Akîl b. Ebî Tâlib**'in karısı **Fatıma bint Şeybe b. Rabîa** olabileceğini söyler.[22]

٨٣٣٥ــ (م س ــ أبو الزبير) أنّه سمع جابرَ بنَ عبد الله رضي الله عنهما يقول : لَبِسَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قباء منْ ديباج أُهدي له ، ثم أوشَكَ أن نَزَعه ، فأرسلَ به إلى عمرَ ، فقيل : قد أوشَكَ ما نزعتَهُ يا رسولَ الله ، فقال : « **نهاني جبريل عنه** ، فجاء عمرُ يبكي ، فقال : يا رسول الله ، أكْرهتَ أمرا وأعْطَيْتنيه ، فمالي ؟ فقال : **إني لم أُعْطِكَهُ لِتَلْبَسَهُ** ، **إنما أعْطَيْتُكَهُ تبيعهُ** ، فباعه بألفيْ دِرْهم ». أخرجه مسلم والنسائي.

---

[21] **Müslim**, Libâs, 2/18.

[22] Bkz., **İbn Hacer**, XI, 479.

8,335- Ebû'z-Zübeyr, Cabir b. Abdullah'ın şöyle söylediğini işitmiş:

"Rasûlullah (as.), kendisine hediye edilen ince hâlis ipekten (dîbâcdan) bir kaftan giymişti. Sonra onu alelacele çıkardı ve Hz. Ömer'e gönderdi. Kendisine;

"- Neden alelacele çıkardın, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorulunca;

"- Onu bana Cebrâîl yasakladı" cevabını verdi.

Bunun üzerine Hz. Ömer ağlayarak geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kendin hoşlanmadığın bir şeyi bana verdin, benim ne suçum vardı?" diye sordu. Hz. Peygamber cevaben;

"- Onu sana giymen için vermedim, sadece satman için verdim" dedi. Hz. Ömer de onu iki bin dirheme sattı."[23]

٨٣٣٦ــ (خ م ــ **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) قال :« أُهديَ لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم فرُّوج حرير ، فلَبِسَه ، ثم صلَّى فيه ، ثم انصرف ، فنزعه نزعا شديدا كالكاره له، ثم قال : **لا ينبغي هذا للمتقين** ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,336- Ukbe b. Âmir şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e ipek bir *ferrûc* hediye edilmişti. Rasûlullah (as.) onu giydi, onunla namaz kıldı, ama namazdan sonra nefret eder gibi bir edâ ile sür'atle çıkardı, sonra da;

"- Bu, müttakîler için uygun değildir" buyurdu.[24]

İZAH

İbnu'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre *ferrûc;* arka taraftan yırtmacı olan kaftandır.

Hz. Peygamber'in onu giymesi ve onunla namaz kılmış olması, henüz haram kılınmamış olmasıyla izah edilir. Namazdan hemen sonra hışımla çıkarıp atması da, Cebrâîl'in talimatıyla yasaklandığını gösterir. Bu rivâyet dikkate alındığında, ipek giysi yasağının,

---

[23] **Müslim**, Libâs, 2/16; **Nesaî**, Zînet, 90.

[24] **Buharî**, Libâs, 12; Salât, 16; **Müslim**, Libâs, 2/23.

Cebrâîl'in emriyle konulduğu anlaşılır. Nitekim bundan önceki hadîste de onu Cebrâîl'in yasakladığı açıkça ifade edilmekte idi.

٨٣٣٧ــ (م ــ أنس [بن مالك] رضي الله عنه) قال :« بعَثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى عمر بجبَّة سُنْدُس ، فقال عمر : بعثتَ بها إليَّ وقد قلتَ فيها ما قلتَ ؟ قال : **إني لم أبْعَثْ بها إليك لتَلْبَسَها ، وإنما بعثتُ بها إليك لتنتفعَ بثمنها** ». أخرجه مسلم.

8,337- Enes b. Malik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Hz. Ömer'e ince ipekten (sündüsten) bir cübbe göndermişti. Hz. Ömer;

"- Bunun hakkında söylediğin sözü söyledikten sonra, onu yine bana gönderdin" diye şikâyetlendi. Hz. Peygamber de;

"- Onu sana giymen için göndermedim, onu (satıp) **parasından faydalanasın diye gönderdim"** dedi.[25]

٨٣٣٨ــ (د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال :« إنَّ ملك الروم أهدى لرسول الله صلى الله عليه وسلم مُستَقَة من سندس ، فلبسها ، فكأني أنظر إلى يديه تذبذبان ، ثم بعث بها إلى جعفر فلبسها ، ثم جاءه ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إني لم أُعْطكها لتلبسَها** ، قال : فما أصنع بها ؟ قال : **أرسل بها إلى أخيك النجاشيِّ** ». أخرجه أبو داود.

8,338- Enes b. Malik anlatıyor:

"Bizans Meliki, Hz. Peygamber'e ipek işlemeli bir kürk hediye etmiş, Rasûlullah (as.) da onu giymişti. O sırada kendisine baktığımda, sanki elleri titremeğe başlamış gibiydi. Sonra onu çıkarıp Cafer'e gönderdi. Cafer onu giydi, sonra Hz. Peygamber'e geldi. Allah'ın Rasûlü ona;

"- Onu sana giymen için vermedim" dedi.

"- Öyleyse ne yapmalıyım?" diye sorunca;

"- Kardeşin Necâşî'ye gönder!" dedi.[26]

---

[25] **Müslim**, Libâs, 2/20.

[26] **Ebû Davud**, Libâs, 11/4047.

İZAH

İbnu'l-Esîr, burada sözü edilen kıralın, **Dûmetu'l-Cendel** meliki **Ükeydir b. Abdullah** olduğunu söyler. Bu zât başlangıçta Hıristiyan iken bilâhare Müslüman olmuştu.[27]

٨٣٣٩ـ (خ م د س ـ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « كساني رسول الله صلى الله عليه وسلم حُلَّة سيراء ، فخرجت بها ، فرأيتُ الغضبَ في وجهه ، فشققتُها بين نسائي ».

أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. ولمسلم « أن أُكَيدِر دُومَة أهدى إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم ثوبَ حرير ، فأعطاه عليًّا ، وقال: شققْهُ خُمرا بين الفواطم ».

وفي أخرى قال : « أُهديَتْ لرسول الله صلى الله عليه وسلم حُلَّة سيَراءُ ، فبعث بها إليَّ ، فلبستُها، فعرفتُ الغضب في وجهه ، فقال : **إني لم أبعثْ بها إليك لتَلْبسها ، إنما بعثتُ بها لتشقّقها خُمرا بين النساء** ». وفي رواية أبي داود مثل الرواية الآخرة إلى قوله : « **لتلبسها** » ثم قال : «وأمرني فأطرتُها بين نسائي ».

8,339- Hz. Ali şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bana çubuklu kalın ipekten (siyerâdan) bir elbise verdi. Onu (giyip) çıktığımda Hz. Peygamber'in yüzünde bir kızgınlık ifadesi gördüm. Sonra onun kumaşını parçalayıp (akrabam olan) kadınlar arasında taksim ettim."[28]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre; Ükeydir Dûme Hz. Peygamber'e ipek bir elbise hediye etmiş, Hz. Peygamber de onu Ali'ye vermişti. Hz. Ali;

"Ben onun kumaşını Fatımalar arasında taksim ettim" dedi.

---

[27] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 615.

[28] **Buharî**, Libâs, 30; Hibe, 27; Nafakat, 11; **Müslim**, Libâs, 2/17; **Ebû Davud**, Libâs, 10/4043; **Nesaî**, Zînet, 85.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Ali şöyle anlatır:

"Rasûlullah'a (as.) çubuklu ipek (siyerâ) bir elbise hediye edilmişti. Hz. Peygamber onu bana gönderdi, ben de giydim; ama Hz. Peygamber'in yüzünde bir kızgınlık ifadesi gördüm. Bana;

"- Ben onu sana giymen için göndermedim; baş örtüsü yapmaları için kumaşı bölüp kadınlara taksim etmen için gönderdim" dedi.

Ebû Davud'un rivâyeti de bu son rivâyet gibidir. Ancak **Ebû Davud**'da; **"...giymen için göndermedim"** cümlesinden sonra (Hz. Ali'nin); "Hz. Peygamber'in emriyle kumaşı (akrabam olan) kadınlar arasında bölüştürdüm" ifadesi yer alır.

İZAH

Daha önce de kaydedildiği üzere buradaki **Fatımalar**'dan maksat; Hz. Peygamber'in kızı **Fatıma, Hz. Ali**'nin annesi **Fatıma bint Esed**, üçüncüsü de **Hz. Hamza**'nın kızı **Fatıma**'dır. İsmi yine **Fatıma** olan dördüncü bir kadından da söz edilmekte, ama bunun kim olduğu bilinmemektedir. **Kadı Iyâd**, onun, **Akîl b. Ebî Tâlib**'in karısı **Fatıma bint Şeybe b. Rabîa** olabileceğini söyler.

٨٣٤٠ـــ (خ د س ـــ محمد بن شهاب الزهري) قال : « أخبرني أنسُ بنُ مالك رضي الله عنه أنه رأى على أمِّ كُلثوم بُرْدَ حرير سِيَراء ». أخرجه البخاري. وزاد أبو داود والنسائي قال : « والسِّيَراءُ : المضلَّعُ بالقزِّ ».

8,340- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî şöyle dedi:

"Yunus b. Malik'in bana haber verdiğine göre, o, Ümmü Gülsüm'ün üzerinde çubuklu ipekten bir bürde görmüştü."[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

---

[29] **Buharî**, Libâs, 30; **Ebû Davud**, Libâs, 14/4058; **Nesaî**, Zînet, 85.

Ebû Davud ve **Nesaî** buna; *"siyerâdan;* yani kaburga kemiklerine benzer şekilde ipekten çizgileri olan kumaştan" cümlesini ilave ettiler.

٨٣٤١ـ (د ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « كُنَّا نَنزِعه عن الغلمان ، ونتركه على الجواري » قال مسعر : فسألت عمرو بن دينار عنه ؟ فلم يعرفه. أخرجه أبو داود.

8,341- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Biz onu (ipek elbiseyi) erkek çocuklardan çıkarıyor, ama kız çocuklardan çıkarmıyorduk."

Mis'ar şöyle der:

"Amr b. Dînâr'a bu hadîsi sordum;

"- Bilmiyorum" dedi.[30]

İZAH

Hadîsin râvîsi **Mis'ar**, bunu, **Abdülmelik b. Meysere el-Kûfî** vasıtasıyla **Amr b. Dînâr**'dan naklediyor. Bilâhare **Amr**'a rastlayınca bu hadîsi kendisine soruyor, ama **Amr** hatırlayamıyor. **Münzirî**, bunu, senedeki ricâlin güvenilir kişiler olduklarına dayanarak, **Amr**'ın unutmuş olacağına hamleder.

Bu rivâyet, ipek giysilerin küçük erkek çocukları için de haram olduğu anlamını ifade ediyor. **"Ümmetimin erkeklerine haramdır"** şeklindeki genel ifade de bunu teyîd etmektedir. Fukahanın büyük çoğunluğu da bu kanâati paylaşır. Bazılarına göre yedi yaşına kadar olan erkek çocuklarına ipek elbise giydirmekte bir sakınca yoktur.

---

[30] **Ebû Davud**, Libâs, 14/4059.

[النوع] الثاني
في المباح منه

2- İPEKLİLERDEN MUBAH OLANLAR

٨٣٤٢ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إنما نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الثوب المُصْمَت من الحرير، فأما العَلَمُ وسدَى الثوب ، فلا بأس به».
أخرجه أبو داود.

8,342- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) saf ipekten yapılan elbiseleri yasakladı. Alem olarak konan ipek ile başka şeyle karışık olarak dokunan ipek elbisede ise beis yoktur."[31]

İZAH
Fukahanın ekserisine göre; başka maddelerle karıştırılarak dokunan ipekli kumaş, eğer ağırlıklı olarak ipek kullanılmamışsa haram değildir. Hatta elbiselerde aksesuar veya işleme şeklinde bir miktar ipek kullanılmasında da sakınca yoktur.

٨٣٤٣ــ (خ م د ت س ــ أبو عثمان النهدي رحمه الله) قال : « كتب إلينا عمر بن الخطاب، ونحن بأذْرَبيجانَ ، مع عُتْبَةَ بن فرقد : يا عتبةُ إنه ليس من كدِّك ، ولا كدِّ أبيك ، ولا كدِّ أُمِّك ، فأشبع المسلمين في رحالهم مما تشبَعُ منه في رَحْلك ، وإياكم والتنعُّمَ وزيَّ أهل الشرك ، ولَبُوسَ الحرير ، فإنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لَبوس الحرير ، قال: إلا هكذا ، ورفع لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم إصبعيه السَّبَّابة والوسطى ، وضمهما».
وفي رواية قال: « كُنَّا مع عُتْبَة ، فجاءنا كتابُ عمرَ: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **لا يَلْبَسُ الحرير إلا مَنْ ليس له منه شيء في الآخرة إلا هكذا** قال أبو عثمان بأصبعيه

---
[31] **Ebû Davud**, Libâs, 12/4055.

اللتين تليان الإبهام». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم من رواية سُوَيد بن غَفَلة « أنّ عمر خطب بالجابية ، فقال : نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن لبس الحرير ، إلا موضع أصبعين ، أو ثلاث ، أو أربع».

وفي رواية أبي داود قال : « كتب عمرُ إلى عُتبَةَ بنِ فَرْقد : أنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن الحرير، إلا ما كان هكذا وهكذا إصبعين وثلاثة، وأربعة ». وأخرج الترمذي رواية مسلم المفردة.

وفي رواية النسائي قال : « كُنّا مع عُتْبَةَ بن فرْقَد ، فجاء كتابُ عمرَ : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : **لا يلبَس الحرير إلا مَنْ ليس له منه شيء في الآخرة إلا هكذا** ، قال أبو عثمان ، بإصبعيه اللتين تليان الإبهام ، فرأيتُهما أزرار الطيالسة حتى رأيتُ الطيالسة ».

وله في أخرى من رواية سويد : « أنّ عمرَ لم يُرَخِّصْ في الديباج إلا موضع أربع أصابع ».

8,343- Ebû Osman en-Nehdî anlatıyor:

"Utbe b. Ferkad ile birlikte Azerbaycan'da bulunuyorduk. Hz. Ömer bize şöyle bir mektup yazdı:

*"Ya Utbe! Bu, ne senin, ne babanın ve ne de ananın çalışmasıyla kazanılan bir maldır! Binâenaleyh sen kendi evinde ne ile karnını doyuruyorsan, müslümanları da evlerinde aynı şeyle doyur! Nimetlere aşırı dalmaktan, müşriklerin elbiselerinden ve ipek elbiseler giymekten sakın! Çünkü Allah'ın Rasûlü ipek elbise giymeyi yasakladı. Rasûlullah (as.), orta parmağı ile işaret parmağını bitiştirerek kaldırdı, bize gösterdi ve; **'ancak şu kadarı müstesnâdır'** dedi."*[32]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Utbe ile birlikte bulunuyorduk. Hz. Ömer'in bir mektubu ulaştı, mektupta, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, diyordu:

---

[32] **Buharî**, Libâs, 25; **Müslim**, Libâs, 2/12-15; **Tirmizî**, Libâs, 1/1721; **Ebû Davud**, Libâs, 10/4042; **Nesaî**, Zînet, 93.

"İpeği, âhirette ondan nasibi olmayandan başkası giymez! Ancak şu kadarı müstesnâdır."

Bunu göstermek için râvî Ebû Osman, baş parmaktan sonraki iki parmağını işaret etti."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in Süveyd b. Ğafele'den bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ömer, Câbiye mevkiinde halka şöyle hitap etti:

"Allah'ın Rasûlü, iki, üç veya dört parmak kadar olan miktarı hariç, ipek elbise giymeyi yasakladı."

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ömer, Utbe b. Ferkad'a şöyle bir mektup yazdı:

"Hz. Peygamber, iki, üç ve dört parmağını göstererek şu kadar, şu kadar olan miktarı hariç ipeği yasakladı."

Tirmizî de **Müslim**'in müfred rivâyetini tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Utbe b. Ferkad'la birlikte bulunuyorduk. Hz. Ömer'in bir mektubu ulaştı, mektupta, Hz. Peygamber şöyle buyurdu, diyordu:

"İpeği, âhirette ondan nasibi olmayandan başkası giymez! Ancak şu kadarı müstesnâdır."

Bunu göstermek için râvî Ebû Osman, baş parmaktan sonraki iki parmağını işaret etti. Ben o iki parmağı gördüm, pelerininin üzerindeki (ipek) aksesuarları gösteriyordu, pelerinini de gördüm."

Nesaî'nin Süveyd'den naklettiği rivâyetine göre de; "Hz. Ömer ince ipek (dîbâc) konusunda, dört parmaktan fazla kullanılmasına izin vermedi."

İZAH

"**Armaları işaret ediyordu**" cümlesinde geçen "*ezrâr*" kelimesi, düğmeler, düğme delikleri anlamına gelir. Muhtemelen bununla pelerinin üzerinde bulunan, ipekten yapılmış, düğmeye benzer bir takım süsler kastedilmiştir; bundan dolayı da "**aksesuar**" diye tercüme etmeyi uygun bulduk. İfadeden anlaşıldığına göre bu da, iki parmak genişliğinde ipekten yapılan bir süs olmalıdır.

٨٣٤٤ـ (م د ـ **عبد الله مولى أسماء** رضي الله عنهما) قال : «أرسلتني أسماء إلى عبد الله بن عمر ، فقالت : بلغني أنك تحرِّمُ أشياء ثلاثة : العَلَم في الثوب ، وميثرة الأُرْجُوان ، وصومَ رجب كلِّه ؟ فقال : أمَّا ما ذكرتَ من صوم رجب كلِّه : فكيف بمن يصوم الدهر ؟ وأمَّا ما ذكرتَ من العلَم في الثوب : فإني سمعت عمرَ بن الخطاب يقول : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إنما يلْبَسُ الحريرَ من لا خلاق له** ، فخفْتُ أن يكون العَلَم منه ، وأمَّا ميثَرَةُ الأُرْجوان : فهذه ميثَرَةُ عبد الله ، فإذا هي أُرْجوان ، فرجعْتُ إلى أسماء فأخبرتُها ، فقالت : هذه جُبَّةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخرجتُ إليَّ جبَّة طيالسة كسْروانية لها لِبْنة ديباج ، وفَرْجاها مكفوفان بالديباج ، فقالت : كانت هذه عند عائشة حتى قُبِضَتْ ، فلما ماتتْ قبضْتُها ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَلْبَسُها، فنحن نغسلها للمرضى ، ونستشفي بها ». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « رأيتُ ابنَ عمر في السوق ، فاشترى ثوبا شاميًّا فيه خيْط أحمر، فردَّه ، فأتيتُ أسماء بنت أبي بكر ، فذكرتُ ذلك لها فقالت : يا جاريةُ ، ناوليني جُبَّة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأخرجت - أظنه - جبَّةَ طيالسة مكفوفة الجيب والكُمَّين والفرْجين بالديباج ».

8,344- Esmâ'nın âzâdlısı Abdullah anlatıyor:

"Esmâ, şunları sormak üzere beni Abdullah b. Ömer'e göndermişti:

"Bana haber verildiğine göre sen, şu üç şeyi haram sayıyormuşsun:

"Elbise'deki (ipek) alemi (aksesuarı), kırmızı kumaştan yapılan minderi ve Receb ayının tamamında oruç tutmayı."

İbn Ömer şu cevabı verdi:

"Receb ayının tamamında oruç tutmanın haram olduğunu, dehir orucu tutan biri nasıl söyleyebilir? Elbisedeki aleme (aksesuara) gelince, ben (babam) Ömer'den duydum, o da Allah'ın Rasûlü'nden şöyle işitmiş: **'İpeği, ancak nasibi olmayanlar giyer.'** Ben, bu (ipek) aksesuarın, sözü edilen bu (harama) dahil olmasından korktum.

Kırmızı minder ise, işte Abdullah'ın (yani benim) minderim şudur; görüyorsun ki o da kırmızı kumaştandır."

Bunun üzerine oradan ayrılıp Esmâ'ya gittim ve ona Abdullah'ın söylediklerini kendisine anlattım. O zaman Esmâ;

"- İşte şu, Allah Rasûlü'nün cübbesidir" diyerek bana, İran hükümdarlarının giymiş oldukları taylesândan bir cübbe çıkarıp gösterdi. Cübbenin yakasında ince ipekten (dîbâcdan) bir şerit vardı. Eteğinin her iki tarafı da ince ipek (dîbâc) kaplanmıştı. Esmâ şöyle söyledi:

"- Bu cübbe, ölünceye kadar Âişe'de kaldı, o ölünce ben aldım. Allah'ın Rasûlü bunu giyerdi. Şimdi biz, hastalar için onu yıkıyoruz ve onunla şifa bulmak istiyoruz."[33]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"İbn Ömer'i çarşıda gördüm; Suriye ürünü bir elbise satın alıyordu; kumaşta kırmızı çizgiler görünce, geri verdi.. Sonra Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'ya gittim ve ona bu durumu anlattım. Esmâ;

"- Ey câriye, bana Rasûlullah'ın (as.) cübbesini getir!" dedi. Cübbeyi çıkardı. Cübbenin cebi, yenleri ve etekleri zannederim ince ipekle (dîbâcla) işlenmişti."

٨٣٤٥ــ (ط ــ **عروة بن الزبير** رحمه الله تعالى) « أنَّ عائشةَ كسَتْ عبد الله بنَ الزبير مِطرفَ خزٍّ كانت تلبَسُهُ ». أخرجه الموطأ.

8,345- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr'e, kendi giydiği *mitraf*ı giydirdi."[34]

---

[33] **Müslim**, Libâs, 2/10; **Ebû Davud**, Libâs, 12/4054.

[34] **Muvatta**, Libâs, 3/5.

İZAH

Mitraf; kare şeklinde bir şal çeşididir. Saf koyun yününden veya ipekten dokunur ve dört tarafı da zencefille işlenir.

٨٣٤٦ـ (خ م ت د س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «رخّص رسول الله صلى الله عليه وسلم للزبير وعبد الرحمن بن عوف في لُبْسِ الحرير ، لحكّة كانت بهما ».

وفي رواية قال : « شكوْا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم القَمْلَ ، فرخّص لهما في قُمُص الحرير في غزاة لهما». وفي أخرى مثله وفيه: «في السَّفَر من حكّة بهما أو وَجَع كان بهما». أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

8,346- Enes b. Malik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), uyuz olmaları sebebiyle Zübeyr'e ve Abdurrahman b. Avf'a ipek elbise giymelerine ruhsat verdi." [35]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre şöyle dedi:

"Zübeyr ile Abdurrahman, (bir gaza sırasında) bitlendikleri için Hz. Peygamber'e şikâyette bulundular. Rasûlullah (as.) da onların gazâda ipekli gömlekler giymelerine izin verdi." Buna benzer başka bir rivâyette de; "seferde iken uyuza yakalandıkları için veya bir hastalıktan dolayı ipek elbise giymelerine izin verdi" dedi. Hadîsi **Muvatta** dışındaki kaynaklar tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, bazı zaruretlerden dolayı ipekli elbiseler giymenin câiz olduğunu göstermektedir. **Aynî** bu zaruretleri yolculuk, gazâ ve uyuz gibi bir hastalık hâli olmak üzere üç gurupta toplar. Özellikle savaş sırasında ipek giymek konusuna fukahanın ekserisi daha yumuşak bakmaktadır.

---

[35] **Buharî**, Libâs, 29; Cihâd, 91; **Müslim**, Libâs, 3/24-26; **Tirmizî**, Libâs, 2/1722; **Ebû Davud**, Libâs, 13/4056; **Nesaî**, Zînet, 93.

الفصل الخامس
في الصوف والشَّعر

V- YÜNLÜ VE KILLI GİYSİLER

٨٣٤٧ــ (**د ــ عائشة** رضي الله عنها) قالت : « صنعتُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم بُرْدَةً سوداءَ فلبسَها ، فلما عَرِقَ فيها وَجَدَ منها ريحَ الصوف فقذفَها، وأحسبُهُ قال: وكان يُعْجِبه الرِّيحُ الطَّيِّبةُ». أخرجه أبو داود.

8,347- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Rasûlü için siyah bir bürde yapmıştım. Hz. Peygamber onu giydi, ama terleyince yün kokusu almaya başladı, bunun üzerine bürdeyi attı."

Râvî (Katâde), zannederim (hocam Mutarrif); "Hz. Peygamber güzel kokudan hoşlanıyordu" diye de ekledi.[1]

İZAH

Bürde; gömleğin üzerine giyilen pelerin şeklindeki giysinin adıdır. Hadîsten, elbisede renk faktörünün önemli olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in bürdeyi çıkarıp atması, siyah renginden dolayı değil, terlediğinde duyduğu yün kokusundan dolayıdır. Böyle kokmasının sebebi de, bürdenin yünden yapılmış olması ve terleyip ıslandığında yün kokusunu dışarı vermesidir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber kötü kokulardan hiç hoşlanmaz, daima güzel kokular kullanmayı arzu ederdi.

٨٣٤٨ــ (**ت د ــ أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال :لابنه أبي بُرْدَة : « يا بُنَيّ ، لو رأيْتَنا ونحن مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، وقد أصابتْنا السماءُ ؟ لَحَسِبْتَ أنَّ ريحَنا ريحُ الضأن ».

---

[1] **Ebû Davud**, Libâs, 22/4074.

أخرجه الترمذي وأبو داود. وقال الترمذي: ومعنى هذا الحديث: أنه كانت ثيابهم الصوف فإذا أصابهم المطرُ يجيء من ثيابهم ريحُ الصُّوف.

8,348- Ebû Musa'l-Eş'arî, oğlu Ebû Burde'ye şöyle demiş:

"Yavrucuğum! Hz. Peygamber'le birlikte iken yağmura tutulduğumuzda sen bizi görseydin, koyunlar gibi koktuğumuzu anlardın."[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî** şöyle dedi:

"Bu hadîsin anlamı şudur: Onların elbiseleri yünden mamûldü, dolayısıyla yağmura tutulduklarında elbiselerinden yün kokusu yayılırdı."

٨٣٤٩ــ (خ م د ت ــ أبو بردة رضي الله عنه) قال: «دخلتُ على عائشة ، فأخرجتْ إلينا كساء مُلَبَّدا ، من التي يُسمُّونها الملبَّدة ، وإزارا غليظا مما يُصنَعُ باليمن ، قال: وأقسمتْ بالله لقد قُبضَ رُوحُ رسول الله صلى الله عليه وسلم في هذين الثوبين ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

وفي رواية الترمذي قال : « أخرجتْ إلينا عائشةُ كساء ملبّدا وإزارا غليظا ، فقالت : قُبضَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في هذين ».

8,349- Ebû Burde şöyle dedi:

"Hz. Âişe'nin yanına gitmiştim. Bize, *mülebbede* (kepenek) adını verdikleri kumaştan, keçeleşmiş (yamalı?) bir (üst) giysi ile Yemen'de dokunan kalın bir peştamal (izâr) çıkardı. Sonra Allah'a yemin ederek, Rasûlullah'ın (as.) bu iki parça giysi içinde ruhunu teslim ettiğini söyledi."[3]

---

[2] **Tirmizî**, Sıfatu'l-Kıyâme, 38/2479; **Ebû Davud**, Libâs, 6/4033.

[3] **Buhari**, Libâs, 19; Humus, 5; **Müslim**, Libâs, 6/34-35; **Tirmizî**, Libâs, 10/1732; **Ebû Davud**, Libâs, 8/4036.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Âişe bize, keçeleşmiş (yamalı?) bir (üst) giysi ile kalın bir peştamal (izâr) gösterdi, sonra da; *'Allah'ın Rasûlü işte bu iki parça giysi içinden vefat etti'* dedi."

İZAH

Mülebbede; yünlerin dövülerek kumaş hâline getirilmesiyle elde edilen bir çeşit üst giysidir. Çobanların giydikleri ve kepenek adı verilen giysiye benzemektedir.

Mülebbed ise; kullanıla kullanıla keçeleşen kumaşa dendiği gibi, yamalı kumaş anlamına da gelir.

٨٣٥٠ـ (م د ت ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذات غداة وعليه مرْط مُرَحّل من شَعَر أسود ». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي ، وليس عند الترمذي : « مُرَحَّل ».

8,350- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir sabah Rasûlullah (as.), üzerinde siyah kıldan yapılmış nakışlı bir giysi olduğu halde dışarı çıktı."[4]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti. Ancak "**nakışlı**" kelimesi **Tirmizî**'de bulunmamaktadır.

٨٣٥١ـ (د ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **كان على موسى عليه السلام يومَ كلَّمه ربُّه سراويلُ صوف، وجُبّةُ صوف، وكساءُ، وكُمّةُ صُوف، ونعلان من جلْد حمار ميّت**». أخرجه الترمذي.

---

[4] **Müslim**, Libâs, 6/36; Tirmizî, Edeb, 49/2813; **Ebû Davud**, Libâs, 6/4032.

8,351- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Rabbi kendisiyle konuştuğu gün Hz. Musa'nın üzerinde yün şalvar, yün cübbe, yün giysi, yün külah vardı ve pabuçları da ölü merkebin derisindendi."[5]

---

[5] **Tirmizî**, Libâs, 10/1733. Bu rivâyet sened açısından zayıftır, **Tirmizî** de onun garîb olduğunu söylemektedir.

الفصل السادس
في الفرش والوسائد

VI- DÖŞEK VE MİNDER

٨٣٥٢ـ (خ م د ت ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان فِرَاشُ رسول الله صلى الله عليه وسلم من أَدَم حَشْوُهُ ليف ». وفي رواية : « كان وِسادُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الذي يتكئ عليه من أَدَم حشوه ليف».

وفي أخرى : « الذي ينام عليه ». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم : « إنما كان فراشُ رسول الله صلى الله عليه وسلم الذي ينام عليه أدَما حشوه ليف». وفي أخرى: «إنما كان اضطجاع رسول الله صلى الله عليه وسلم...» الحديث. وفي رواية أبي داود: قالت: « كانت ضِجعةُ رسول الله أدما حشوها ليف». وفي أخرى: «كان وساد النبي صلى الله عليه وسلم الذي ينام عليه بالليل من أدَم حشوه ليف».

وفي رواية الترمذي : « إنما كان فراشُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم الذي ينام عليه من أدم حَشْوُهُ ليف ».

8,352- Hz. Âişe şöyle dedi:
"Allah Rasûlü'nün döşeği deridendi ve içi hurma lifi dolu idi."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'in, üzerine yaslandığı minderi deridendi ve içi hurma lifi ile dolu idi."

Başka bir rivâyete göre; "ve üzerinde uyuduğu" diye de ilave etti.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

---

[1] **Buharî**, Rikak, 17; **Müslim**, Libâs, 6/37-38; **Tirmizî**, Libâs, 27/1761; **Ebû Davud**, Libâs, 45/4146-47.

"Rasûlullah'ın (as.), üzerinde uyuduğu döşeği, içi hurma lifi dolu bir deriden ibaretti."

Diğer bir rivâyet de; "Hz. Peygamber'in yatağı ancak..." diye başlar.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in döşeği, içi hurma lifi dolu bir deri idi."

Başka bir rivâyet de; "Rasûlullah'ın (as.), üzerinde uyuduğu minderi deridendi ve içi hurma lifi ile dolu idi" şeklindedir.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in, üzerinde uyuduğu şiltesi ancak, içi hurma lifi dolu deridendi."

٨٣٥٣ــ (د س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « ذَكَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الفُرُشَ ، فقال : **فِراش للرجل ، وفِراش للمرأة ، وفراش للضَّيْف ، والرابع للشيطان** ». أخرجه أبو داود والنسائي.

8,353- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü yataklardan söz etti ve şunları söyledi:

"Erkek için bir yatak, kadın için bir yatak ve misafir için bir yatak (yeterlidir). **Dördüncü yatak şeytanındır."**[2]

İZAH

Bu rivâyette, israftan sakınmak gerektiği ilkesinin farklı bir biçimde ifadesi yer almaktadır. "**Dördüncü yatak şeytanındır**" cümlesi, onun haram olduğunu göstermez. Aksine burada şeytan motifi kullanılarak israftan kaçınmaya teşvik söz konusudur. Bu sözün söylendiği dönemde, insanların avret mahallerini örtecek kadar bir giysi bulmakta bile zaman zaman zorlandıkları gerçeği göz önüne alınırsa, Hz. Peygamber'in çok da önemli olmayan bir konuda

---

[2] **Ebû Davud**, Libâs, 45/4142; **Nesaî**, Nikâh, 82. Musannıf kaydetmemekle birlikte bu hadîsi **Müslim** de tahric etmiştir, Libâs, 8/41.

da israftan kaçınmaya niçin teşvik ettiğini anlamakta herhalde fazla zorluk çekilmez.

٨٣٥٤ــ (د ت ــ جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « دخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فرأيته مُتكئا على وسادة على يساره ». أخرجه الترمذي وأبي داود.

8,354- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim, kendisi bir minderin üzerinde sol tarafına doğru yaslanmıştı."[3]

٨٣٥٥ــ (عبيدة السلماني) قال : « افتراش الحرير كلبسه ». أخرجه البخاري تعليقا.

8,355- Abîde es-Selmânî şöyle dedi:

"İpek yatakların (hükmü), aynen ipek elbise gibidir."[4]

٨٣٥٦ــ (ت د س ــ أبو المليح بن أسامة عن أبيه رضي الله عنه) قال : «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن جُلودِ السبّاعِ أنْ تُفتَرَش ». وفي أخرى :« نهى عن جلود السباع». أخرجه الترمذي وأخرج أبو داود والنسائي الثانية.

8,356- Ebû'l-Melîh b. Üsâme, babasından rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.), vahşi hayvanların derilerinden yaygı yapılmasını yasakladı."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "vahşi hayvanların derilerini (kullanmayı) yasakladı" dedi. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyetin senedi tartışmalıdır. **Tirmizî** bunun mürsel olarak da rivâyet edildiğini ve bu rivâyetin diğerinden daha sahih olduğunu

---

[3] **Tirmizî**, Edeb, 23/2771; **Ebû Davud**, Libâs, 45/4143.

[4] **Buharî**, Libâs, 27, ta'lîkan.

[5] **Tirmizî**, Libâs, 32/1771; **Ebû Davud**, Libâs, 43/4132; **Nesaî**, Fera', 7.

söylemektedir. Bazı âlimlere göre, ancak eti yenen hayvanların derileri tabaklanarak kullanılabilir. **Hattâbî**, bu âlimlerin dayandığı delilin bu hadîs olduğunu söylemektedir. Her ne kadar bu mesele fukaha arasında tartışılmış ise de, hadîsin sahîhlik şartlarını kâmil manada taşımamış olmasından dolayı, delil olarak kabûlü konusunda ittifak sağlanamamıştır. Kaldı ki, tabaklanıp temizlendikten sonra bu derileri kullanmanın haram olacağını gösteren makûl bir veri de bulunmamaktadır.

الفصل السابع
في أحاديث متفرقة

VII-KONU İLE İLGİLİ MÜTEFERRİK HADÎSLER

٨٣٥٧ـ (د ـ **عتبة بن عبد السلمي** رضي الله عنه) قال : « استكسيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فكساني حَبْشتين ، فلقد رأيتني وأنا أكْسى أصحابي ». أخرجه أبو داود.

8,357- Utbe b. Abd es-Sülemî şöyle dedi:

"Rasûlullah'tan (as.) beni giydirmesini istemiştim; o da bana âdi ketenden dokunmuş iki parça giysi verdi. Vallahi kendime baktığımda, arkadaşlarımın en iyi giyinen kişisi olduğumu gördüm."[1]

٨٣٥٨ـ (د ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) : « أنه رأى رُفقة من أهل اليمن رحالُهم من الآدم ، فقال : مَنْ أحبَّ أن ينظرَ إلى أشبه رفقة كانوا بأصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلينظر إلى هؤلاء». أخرجه أبو داود.

8,358- Abdullah b. Ömer, palanları deriden bir gurup Yemenliyi gördü ve şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın ashâbına en çok benzeyen gurubu görmek isteyen, bunlara baksın!"[2]

٨٣٥٩ـ (م ط ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّه قال : « نساء كاسيات عاريات مائلات مُميلات ، لا يدْخُلْنَ الجنة، ولا يجِدن ريحها وريحُها يوجد من مسيرة خمسمائة عام». أخرجه الموطأ.

---

[1] **Ebû Davud**, Libâs, 6/4033.

[2] **Ebû Davud**, Libâs, 54/4144.

وأخرجه مسلم في جملة حديث طويل ، وهو مذكور في موضعه إلا أنَّ الموطأ وقفه على أبي هريرة ومسلما ورفعه إلى النبي صلى الله عليه وسلم.

8,359- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Giyinmiş ama çıplak, yoldan çıkan ve kırıtarak yürüyen kadınlar cennete giremezler, hatta cennetin kokusunu da alamazlar! Halbuki cennetin kokusu, beş yüz yıllık yoldan duyulur."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Aynı hadîsi **Müslim**'de uzun bir hadîsin içinde bir cümle olarak tahric etti, onun bu rivâyeti de ait olduğu yerde gelecektir.[4] Yalnız **Muvatta** hadîsi Ebû Hureyre'den mevkûf olarak tahric ettiği halde, **Müslim** Hz. Peygamber'e ref' etti.

İZAH

Kâsiyât; giyinik kadınlar anlamına gelir. **Âriyât** da çıplak kadınlar demektir. Bu ifâdeden maksat; elbise giymiş, ama vücudunun bütün hatları belli olan, yahut içini gösterecek şekilde şeffaf elbise giyen, yahut da giyinmiş olmakla birlikte vücûdunun önemli bölümü çıplak olan kadınlardır.

İbnu'l-Esîr, ***Kâsiyât***'ın, Allah'ın nimetlerine bürünmüş, ***Âriyât***'ın da şükürden âciz kalmış manasında kullanıldığını da kaydeder.

Mâilât; meyleden kadınlar anlamına gelir. Maksat; Allah'a itâatten meyledip ayrılan, namuslarını korumayıp harama meyleden, yahut kibirle salınarak yürüyen kadınlardır.

Mümîlât da; kırıtarak yürüyen, baştan çıkaran, başkalarını da kendisi gibi olmaya meylettiren, erkeklerin arzularını kendine meylettiren kadınlar demektir.

---

[3] **Müslim**, Libâs, 34/125; **Muvatta**, Libâs, 4/7.

[4] Bkz., hadîs no; 9494.

Bunların cennetin kokusunu dahi alamayacakları cümlesi, yaptıkları işin çirkinliğini ve işledikleri haramın büyüklüğünü gösteren bir mübalağa ifadesidir. Hiç şüphe yok ki, insanın cennete girip giremeyeceği, öncelikli olarak imanla, sonra da sâlih amelle ilgi bir meseledir. Günah ve haram işlese dahi iman ehlinden olan biri neticede cennete girer. Zaten hayatı boyunca hiç günah ve haram işlemeyen bir mü'min de yoktur.

<u>*(ل) "lâm" harfi:*</u>

الكتاب الثاني

في اللقطة

2. KİTAB: **LUKATA (Kayıp Eşya): 8,360-8,380**

الكتاب الثاني
في اللقطة

105- LUKATA
(Kayıp Eşya)

٨٣٦٠ــ (خ م ط د ت ــ يزيد مولى المنبعث) أنّه سمع زيدَ بنَ خالد يقول : « سُئِل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن اللقطة : الذَهب أو الوَرِق ؟ فقال : **اعرفْ وكاءها وعفاصها ، ثم عرِّفها سنة، فإن لم تعْرفْ ، فاستنْفقْها ، ولتكن وديعة عندك ، فإن جاء طالبُها يوما من الدهر ، فأدّها إليه،** وسأله عن ضالة الإبل ؟ فقال : **ما لَكَ وما لها ؟ دَعْها ، فإن معها حذاءها وسقاءها ، تَردُ الماء وتأكلُ الشجر، حتى يجدها ربُّها،** وسأله عن الشاة؟ فقال: **خُذْها، فإنما هي لك، أو لأخيك، أو للذئب** ».

وفي رواية ، بعد قوله في اللقطة : « وكانت وديعة عنده ». قال يحيى بن سعيد : فهذا الذي لا أدري : أفي حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم أم شيء من عنده ؟ وفيه ، بعد قوله في الغنم : «**لك أو لأخيك أو للذئب** » - قال يزيد وهي تعرّف أيضا ؟.

وفي أخرى في اللقطة : « **فإن جاء صاحبُها ، وإلا فشأنَكَ بها**»... وفي أخرى : « **وإلا فاستَنفق بها** ». وفي أخرى قال : « فضالة الإبل ؟ قال: فغضب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى احمرّتْ وجَنَتاهُ - أو احمرَّ وجهه - ثم قال: **ما لكَ ولها ؟**». وفي أخرى: « **فإن جاءَ صاحبُها فعرَّف عفاصَها، وعَدَدها، وَوكاءها، فأعطها إياه، وإلا فهي لك**» لم يذكر سفيان عن ربيعة «العدد».

وفي رواية قال : سُئِل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن اللقطة ؟ فقال : « **عرّفها سنة ، فإن لم تُعْترف ، فاعْرف عفاصَها ووكاءها ، ثم كُلْها ، فإن جاءَ صاحبُها فأدِّها إليه** ».

وفي أخرى : **فإن اعترفتْ فأدّها ، وإلا فعرِّف عفاصَها ووعاءها وعددها**». أخرجه البخاري ومسلم إلا الروايتين الأخيرتين، فإن مسلما انفرد بهما. وفي رواية الموطأ قال: «جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فسأله عن اللقطة؟ فقال: «**اعرف عفاصَها ووكاءها**

ثم عرِّفها سنة، فإن جاء صاحبُها، وإلا فشأنك بها فقال: فضالة الغنم، يا رسول الله ؟ قال: **لك أو لأخيك أو للذئب**، قال: فضالّة الإبل ؟ قال : **مالَك ولها؟ معها سقاؤها ، وحذاؤها ، تردُ الماء ، وتأكلُ الشجر، حتى يلقاها ربُّها** ».

وفي رواية الترمذي وأبي « أنّ رجلا سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم عن اللقطة فقال : **عرِّفها سَنَة ، ثم اعرف وكاءها وعفاصَهَا** – وفي أخرى ، وعاءها وعفاصها – **ثم استنْفق بها ، فإن جاء ربُّها فأدِّها إليه** ، فقال : يا رسول الله ، فضالَّةُ الغنم ؟ فقال : **خُذها ، فإنما هيَ لك ، أو لأخيك ، أو للذئب** ، قال : يا رسولَ الله ، فضالَّةُ الإبلِ ؟ فَغضبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى احمرتْ وجنتاهُ أو احمر وجهه – وقال : **مالك ولها ؟ معها حذاؤها وسقاؤها ، حتى يأتيها ربُّها** ».

وفي أخرى لأبي داود – بعد قوله :« **سقاؤها** »– «**تَرِدُ الماء ، وتأكلُ الشجرَ** » ولم يقل في ضالة الغنم : «**خذها** » وقال في اللقطة : « **عرِّفها سنة ، فإن جاء صاحبُها، وإلا فشأنك بها** » ولم يذكر « **استنفق** ». وله أيضا في روايات أخرى نحو ما سبق في روايات البخاري ومسلم ؛ وله في أخرى بمعناه، وفيه « **فإن جاء باغيها فعرَّف عفاصها ، وعددَها فادْفعها إليه** ». قال أبو داود : عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم مثله ، ولم يذكر لفظه.

وله في أخرى عن زيد بن خالد قال : « سُئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن اللقطة قال: **تُعرِّفها حولا ، فإن جاء صاحبُها دفعتها إليه ، وإلا عرَّفتَ وكاءها وعفاصَها ، ثم أفضْها في مالك ، فإن جاء صاحبُها دفعتها إليه** ».

8,360- Yezîd Mevlâ'l-Munbais[1], Zeyd b. Halid'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Rasûlullah'a (as.), bulunan altın ve gümüşün ne yapılması gerektiği sorulmuş, şu cevabı vermişti:

---

[1] **Yezîd Mevlâ'l-Munbeis el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Rabîatu'r-Re'y ve Yahya b. Saîd el-Ensârî rivayet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Onun kesesini ve bağını iyi belle, sonra bir yıl boyunca ilan et! Eğer sahibi çıkmazsa harca! O, sende bir emanet gibi dursun; günün birinde sahibi gelirse, kendisine verirsin."

Sonra O'na yitik devenin durumu sorulmuş, buna da şu cevabı vermişti:

"- Ondan sana ne!.. Deveyi kendi haline bırak! Çünkü sahibi onu buluncaya kadar kendisine yetecek suyu, ayağında da çarığı vardır; sonra o suya da gider, otlardan da yer."

Kendisine kayıp koyunun durumu sorulunca da;

"- Koyuna sahip olun! Çünkü bulunan koyun ya senin, ya başka bir din kardeşinin, yahut da kurdun nasibidir" dedi.[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "*lukata*" sözcüğünden sonra; "**bu eşya onun yanında emanettir**" ifadesi yer alır. Yahya b. Saîd; "Bu söz Rasûlullah'ın (as.) cümlesi midir, yoksa râvîye mi aittir, bilmiyorum" dedi. Aynı rivâyette koyunla ilgili ibareden sonra; **"o ya senin, ya kardeşinin, yahut da kurdun nasibidir"** cümlesi vardır. Yezîd; **"o da ilan edilir"** dedi.

Buluntu eşya hakkındaki diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"eğer sahibi gelirse ne âlâ** (kendisine verirsin)**!.. Gelmezse istediğin gibi kullan!"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de; **"istediğin gibi harca!"** dedi.

Başka bir rivâyete göre; Hz. Peygamber'e yitik devenin durumu sorulmuş, Rasûlullah (as.) da yanakları –veya yüzü- kıpkırmızı olacak derecede kızmış, sonra da;

"- Ondan sana ne!" buyurmuş.

Bir diğer rivâyete göre de; **"eğer sahibi gelir de keseyi, miktarı ve kesenin bağını bilirse, onu kendisine ver! Aksi halde mal**

---

[2] **Buharı**, İlim, 28; Şurb, 12; Lukata, 2, 3, 4, 11; Talâk, 22; Edeb, 75; **Müslim**, Lukata, 1-8; **Muvatta**, Akdıye, 38/46; **Ebû Davud**, Lukata, 1/1704-1708; **Tirmizî**, Ahkâm, 35/1372-73.

senindir" dedi. Bu hadîsin Süfyan tarafından Rabîa'dan nakledilen rivâyetinde; "**miktarı**" sözcüğü bulunmamaktadır.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) buluntu eşyanın durumu soruldu:

"- Onu bir sene ilan et! Eğer sahibi çıkmazsa, kabını ve bağını iyice belle, sonra onu kullan! Bilâhare sahibi gelecek olursa, kendisine ödersin."

Bir diğer rivâyete göre; **"eğer tarif edilirse ödersin. Aksi halde onun kabını, bağını ve miktarını belle!"** dedi.

Son iki rivâyet hariç bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Son iki rivâyeti de **Müslim** tek başına rivâyet etti.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve yitik malın durumunu sordu. Hz. Peygamber de;

"- Onun kabını ve bağını belle, sonra bir sene ilan et! Eğer sahibi gelirse kendisine verirsin, gelmezse istediğin gibi kullan!" dedi. Sonra;

"- Ya kayıp davar, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu.

"- O ya senin, ya kardeşinin, ya da kurdun nasibidir" buyurdu.

"- Peki ya kayıp deve?" diye sorunca, Hz. Peygamber;

"- Deveden sana ne!.. Onun su tulumu da var, çarığı da var; binâenaleyh sahibi gelip kendisini buluncaya kadar suyunu içer ve otlardan yer" dedi.

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyeti ise şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e buluntu malın durumunu sordu. Hz. Peygamber;

"- Onu bir sene ilan et! Sonra onun bağını ve kabını iyice belle, sonra da harca! Bilâhare sahibi gelecek olursa, kendisine ödersin" dedi. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, peki ya buluntu davar?" diye sordu. Hz. Peygamber cevaben;

"- Onu al! Zira o ya senin, ya kardeşinin, ya da kurdun nasibidir" buyurdu. Adam tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, peki ya buluntu deve?" diye sorunca, Hz. Peygamber kızdı; o kadar ki yanakları –veya yüzü- kıpkırmızı oldu ve;

"- **Deveden sana ne!.. Sahibi kendisini buluncaya kadar onun kendisine yetecek suyu da var, çarığı da...**" dedi.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde, bu ifadenin devamında; **"o suya gider ve otları yer"** cümlesi de yer almaktadır. Bu rivâyette, kayıp davar konusundaki **"onu al!"** sözü bulunmamaktadır. Ayrıca bulunan para ile ilgili olarak da; **"onu bir sene ilan et! Sahibi gelirse verirsin, aksi halde istediğini yap!"** dediği kaydedilmiş, ama **"onu harca!"** ifadesi zikredilmemiştir.

Ebû Davud'un hadîsi ayrıca **Buharî** ve **Müslim**'in yukarıda geçen rivâyetleri gibi de tahric etmiştir. Onun aynı manadaki başka bir rivâyetinde de şu ifade yer almaktadır:

"- **Eğer arayan kişi gelir de kabını ve miktarını bilirse, onu kendisine ver!**"

Ebû Davud; "Amr b. Şuayb da, babası ve dedesi vasıtasıyla bunun bir benzerini Hz. Peygamber'den rivâyet etmiştir" dedi, ama onun lafzını kaydetmedi.

Nihayet **Ebû Davud**'un Zeyd b. Halid'den rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) buluntu malın durumu soruldu. Hz. Peygamber;

"- **Bir yıl onu ilan et! Eğer sahibi gelirse kendisine verirsin. Gelmezse, onun bağını ve kabını iyice belle, sonra da onu kendi malına kat! Bilahare sahibi gelecek olursa, kendisine ödersin**" dedi.

İZAH

Lukata; yitik mal demektir. Bir yerde bulunan ve sahibi belli olmayan maldır. Böyle bir malı bulan insan hakkında, emanet, velâyet, iktisab ve gasp gibi çeşitli durumlar söz konusudur. Sahibine vermek niyetiyle alınıp saklanan mal, emanet hükmündedir. Bu durumda, kendi kusuru olmadan mal onun elinde zayi olsa tazmin etmesi gerekmez. Ama bulduğu bir malı kendisi kullanmak niyetiyle

alır, sonra mal zayi olur ve sahibi ortaya çıkarsa tazmin etmesi gerekir.

Bu türlü malları alıp saklamak bazen mubah, bazen vâcib, bazen de haram olur. Alınmadığı takdirde telef olacağı korkusu bulunmayan bir malı alıp saklamak mubah, zayi olacağından korkulan malı sahibi adına saklamak vâcib, sahibine vermeyip iktisab ve intifa niyetiyle almak da haramdır; çünkü bu gasp sayılır.

Malı bulan kişi onu bizzat kendisi saklayabileceği gibi, bir maslahat görürse devlet onun elinden alıp kendisi muhafaza edebilir.

Bulunan mal eğer hayvan gibi masrafı gerektiren türden bir şey ise, sahibi ortaya çıktığında yapılan masraflar hâkim kararıyla asıl sahibinden tahsil edilir. Sahibi ödemek istemezse hâkim, malı satarak bulan kişiye yaptığı masrafı öder.

Malı bulan kişi hâkimin izniyle onu sattıktan sonra asıl sahibi gelecek olsa, satış meblağından başka bir şey talep edemez; çünkü satış muamelesi devletin izniyle gerçekleşmiştir. Şayet satış hâkimin izni olmadan yapılmışsa, mal henüz müşterinin elinde iken sahibi gelecek olsa muhayyerdir; dilerse satışa izin verir parasını alır, dilerse satışı iptal edip malı alır; şayet mal müşterinin elinde zayi olmuşsa sadece kıymetini alır.

Malı bulan kişi belli süre geçtiği halde asıl sahibi ortaya çıkmamışsa muhayyerdir; isterse malı muhafazaya devam eder, isterse hâkime teslim eder, şayet fakir biriyse kendisi de kullanabilir; eğer zenginse onu kendisinin kullanması câiz olmaz. Zengin birinin onu kendisi için kullanabilmesi, ancak hâkimin izniyle mümkün olur. Çünkü bulunan bir malın asıl sahibi ortaya çıkmazsa, esas olan onun tasadduk edilmesidir; tasaddukun mahalli de zengin biri değil, fakir insandır. Şayet bulunan mal çok fazla olursa, hazineye konması gerekir.

İzahına çalıştığımız hadîste, sahibi belli olmadan bulunan bir malın, bir yıl süreyle ilan edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kanâatimizce bu süre biraz da dönemin şartları ve örf ile ilgilidir. Bu sürenin daha uzun veya kısa olmasında bir sakınca bulunmasa gerektir. Maksat, malın asıl sahibini bulmak için gerekli çabayı

göstermektir. Nitekim **Hanefî** fukahası da, asıl sahibinin artık kaybettiği malı aramayacak zannı hasıl oluncaya kadar ilan etmek gerektiği kanâatindedir. Bir insanın kaybettiği malı arama zamanı da, malın azlığına ve çokluğuna göre farklılık gösterir.

٨٣٦١ــ (خ م ت د ــ **سويد بن غفلة** رضي الله عنه) قال : خرجْتُ أنا وزيدُ بن صُوحانَ وسَلْمانُ بن ربيعة غازين ، فوجدتُ سوطا فأخذتُه ، فقالا لي : دَعْه، فقلت : لا ولكني أعرِّفه ، فإن جاء صاحبه ، وإلا استمتعتُ به ، فلما رجعنا من غزاتنا قُضي لي أن حججْتُ ، فأتيت المدينة فلقيتُ أُبيَّ بنَ كعب ، فأخبرتُه بشأن السَّوط وبقولهما ، فقال : إني وجدتُ صُرَّة فيها مائة دينار على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتيتُ بها رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقال : **عرِّفها حولا** ، قال فعَرَّفْتُها ، فلم أجد مَنْ يعْرِفُها ، ثم أتيته ، فقال : **عرِّفها حولا** ، فعرَّفْتُها ، فلم أجد من يعرفها ثم أتيته فقال : **عرفها حولا** ، فعرفتها ، فلم أجد من يعفرها فقال : **احفظْ عددَها ووعاءها ووكَاءها، فإن جاء صاحبُها ، وإلا فاستمتعْ بها** ، قال : فاستمتعتُ بها ، فلقيتُه بعد ذلك بمكة ، فقال : لا أدري : بثلاثة أحوال ، أو حول واحد ؟

وفي رواية : قال شعبة : « فسمعتُه - يعني سلمةَ بنَ كهيل - بعد عشر سنين يقول : عرِّفها عاما واحدا » أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود. ولمسلم في رواية : «عامين ، أو ثلاثة ».

وفي أخرى : « **فإن جاء أحد يخبرك بعددَها ووعائها ووكَائها فأعطها إياه** ».

وفي أخرى: «**وإلا فهو كسبيل مالك**». وفي حديث الترمذي زيادة : « قلتُ : لا أدَعُهُ تأكله السباع » يعني السَّوْطَ.

8,361- Süveyd b. Ğafele anlatıyor:

"Ben, Zeyd b. Sûhân ve Selmân b. Rabîa birlikte gazaya çıkmıştık. Ben yolda bir kamçı bulmuş ve onu almıştım. İki arkadaşım bana;

"- Bırak onu!" dediler. Ben ise;

"- Hayır! Ben onu ilan edeceğim; eğer sahibi gelirse kendisine veririm, yoksa kendim kullanırım" dedim.

Gazadan döndükten sonra bana hac nasip oldu. Bu münasebetle Medîne'ye gittim, orada Ubeyy b. Kâ'b'a rastladım, ona kamçı hikâyesini ve iki arkadaşımın sözlerini anlattım. Ubeyy şöyle söyledi:

"Hz. Peygamber döneminde ben de bir gün, içinde yüz dinar bulunan bir kese bulmuştum. Keseyi Hz. Peygamber'e götürdüm, bana;

"- **Bir yıl boyunca onu ilan et!"** dedi. Ben de ilan ettim, ama sahibi çıkmadı. Tekrar Hz. Peygamber'e götürdüm, yine;

"- **Bir yıl daha ilan et!"** buyurdu. Yine ilan ettim, yine sahibi çıkmadı. Tekrar Hz. Peygamber'e götürdüm;

"- **Bir yıl daha ilan et!"** buyurdular. Tekrar ilan ettim, ama yine sahibi çıkmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Bu paranın miktarını, kesesini ve bağını hıfzet; eğer günün birinde sahibi gelecek olursa kendisine verirsin, gelmezse ondan kendi yararlan!"** buyurdu. Ben de o parayı kullandım."

(Hadîsin râvîsi Şu'be der ki): "Bir müddet sonra (hocam Seleme' b. Küheyl'e) Mekke'de rastladım ve bana; 'Süveyd bir sene mi dedi, yoksa üç sene mi dedi bilmiyorum' dedi."[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Şu'be şöyle dedi:

"Ben onu, -yani Seleme b. Küheyl'i[4]- on yıl sonra gördüm; 'onu sadece bir yıl ilan et!' diyordu."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

[3] **Buharî**, Lukata, 1, 10; **Müslim**, Lukata, 9; **Tirmizî**, Ahkâm, 35/1374; **Ebû Davud**, Lukata, 1/1701.

[4] **Ebû Yahya, Seleme b. Küheyl b. Husayn el-Hadramî el-Kûfî**: 47-121/662-739. Kûfeli büyük tabiîlerdendir. Cündüb ve Zeyd b. Erkam'ı dinlemiş, kendisinden A'meş ve Şu'be ve Süfyan Sevrî rivâyet etmişti. Sika muhaddislerdendi, hadîsin ana rükünlerinden biri olarak kabul edilirdi. Şiîlikle müttehemdi. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Müslim'in başka bir rivâyetinde ifade; "iki veya üç yıl" şeklindedir.

Bir başka rivâyette de; **"eğer sahibi gelir de paranın miktarını, kesesini ve bağını doğru söylerse kendisine verirsin"** ilavesi vardır.

Başka bir rivâyette de; **"sahibi gelmezse, onu kendi malın gibi kullanırsın"** ilavesi bulunmaktadır.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Süveyd'in şu sözü yer almaktadır:

"Onu –yani kamçıyı- bırakamazdım, çünkü yırtıcı hayvanlar onu yerlerdi."

٨٣٦٢ـ (د س ـ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جدّه رحمه الله : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم سُئل عن التمر المعلّق ؟ فقال : **مَنْ أصاب منه من ذي حاجة غيرَ متَّخذ خبْنَة فلا شيء عليه ، ومن خرج بشيء منه فعليه غَرامةُ مثْلَيْه والعقوبةُ ، ومَنْ سرَقَ منه شيئا بعد أن يؤويَه الجرينُ فبلغ ثمَنَ المجَنّ ، فعليه القطعُ ، ومن سرَقَ دون ذلك ، فعليه غَرامَةُ مثليه والعقوبةُ** » وذكر « في ضالة الإبل والغنم ». كما ذكر غيره ، قال : « وسئل عن اللقطة ؟ فقال : **ما كان منها في الطريق الميتاء والقرية الجامعة ، فعرِّفها سنَة ، فإن جاء صاحبها فادْفعها إليه ، وإن لم يأت فهي لك ، وما كان منها في الخراب**- يعني **ففيها وفي الركاز الخمس** ».

وفي رواية بإسناده بهذا قال : « في ضالة الشاة : **فاجمعها** ». وفي أخرى قال في ضالة الغنم : « **لك ، أو لأخيك أو للذئب ، خُذها** ». وفي أخرى قال : « **فاجمعها حتى يأتيها باغيها** ». أخرجه النسائي. وأخرج أبو داود منه من قوله : «وسئل عن اللقطة...إلى قوله : **فيه الخمس**».

8,362- Amr b. Şuayb, babası yoluyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Rasûlullah'a (as.) ağaçta bulunan hurmayı (koparıp yemenin hükmü) soruldu. Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- İhtiyacından dolayı ondan alıp (yiyen), **eteğine doldurmayan kişiye bir şey gerekmez. Ama onları alıp gidecek olursa, onun iki mislini ödemesi ve ayrıca** (ta'zîr) **cezası gerekir. Her kim hurmayı**

harman yerine konduktan sonra çalar ve çaldığı miktar da bir kalkanın değerine ulaşırsa, ona el kesme cezası gerekir. Bundan daha az miktar çalacak olursa, onun da aldığının iki mislini ödemesi ve ayrıca (ta'zîr) cezası gerekir."

(Hadîsin râvîsi), "yitik deve ve davarın durumu" ile ilgili hadîsi başkalarının rivâyet ettiği gibi nakletti ve şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e yitik malın durumu soruldu, cevaben şöyle dedi:

"- İşlek bir yolda ve meskûn bir köyde bulduğun malı bir sene ilan et! Sahibi gelirse, malı kendisine ver! Gelmezse, artık o mal senindir. Harap bir arazide bulunan maldan ve defineden beşte bir vergi vermek gerekir."[5]

RİVÂYETLER

Aynı isnadla gelen başka bir rivâyette, yitik koyun konusunda Hz. Peygamber; **"onu korumaya al!"** buyurmuş.

Yine yitik koyun konusundaki başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"o ya senin, ya kardeşinin, ya da kurdun nasibidir; binâenaleyh onu al!"** demiş.

Bir başka rivâyete göre de; **"arayıcısı gelene kadar onu muhafaza et!"** demiş.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud da hadîsin, **"lukatadan soruldu..."** cümlesinden, **"ondan beşte bir vergi vermek gerekir"** cümlesine kadar olan kısmını tahric etti.

İZAH

"Meyveyi toplayıp gidenin, ceza olarak iki mislini ödemesi gerektiği" ifâdesi, bu davranıştan şiddetle sakındırmak manasına hamledilmiştir. Yoksa bunu yapana iki misli ceza verilmesi gerekmez, sadece değerini öder. Buradaki "**iki misli**" ifadesinin, **Ebû**

---

[5] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1710-13; **Nesaî**, Kat'u's-Sârık, 11.

Davud'un bazı nüshalarında "**bir misli**" diye geçtiği de rivâyet edilmiştir.

Buna bağlı olarak bir de ta'zîr cezasından söz edilmesi ise, muhtemelen bunun İslâm'ın ilk dönemlerine ait bir uygulama olabileceği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla ona, meyvenin bedelini ödemekten başka herhangi bir cezanın verilmesi âdil değildir.

٨٣٦٣ـ (د ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) « أنَّ عليَّ بنَ أبي طالب دخل على فاطمةَ، وحُسَنٌ وحُسَيْنٌ يبكيان ، فقال : ما يبكيهما ؟ قالت : الجوعُ ، فخرج علي ، فوجد دينارا بالسوق ، فجاء إلى فاطمة فأخبرها ، فقالت : اذهبْ إلى فلان يهوديّ فخذ لنا دقيقا ، فجاء إلى اليهوديّ فاشترى به دقيقا ، فقال اليهودي : أنتَ ختَنُ هذا الذي يزعُمُ أنّه رسولُ الله؟ قال : نعم ، قال : فخذ دينارك ولك الدقيق ، فخرج علي حتى جاء به فاطمة فأخبرها، فقالت : اذهبْ إلى فلان الجزّار ، فخذ لنا بدرهم لحما ، فذهبَ فرهَنَ الدينار بدرهم لحم ، فجاء به فعجَنَتْ ونَصَبَتْ وخبزَتْ ، وأرسلت إلى أبيها فجاءهم ، فقالت : يارسولَ الله ، أذكره لك، فإن رأيتَهُ حلالا أكلناه، وأكلت معَنا، من شأنه كذا وكذا، فقال: **كلوا بسم الله،** فأكلوا منه، فبينما هم مكانهم إذا غلام يَنْشدُ اللهَ والإسلامَ الدينارَ، فأمر به رسول الله صلى الله عليه وسلم فدُعيَ له، فسأله؟ فقال: سقط مني في السوق، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **يا علي اذهب إلى الجزّار ، فقل له: إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لك: أرسل إليّ بالدينار، ودرهمُكَ عليّ،** فأرسل به، فدفعه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إليه». أخرجه أبو داود.

8,363- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

"Ali b. Ebî Tâlib, Hz. Fatıma'nın yanına girmişti, içerde Hasan ile Hüseyin ağlıyorlardı:

"- Niye ağlıyorlar?" diye sormuş. Fatıma;

"- Açlıktan!" demiş. Hz. Ali hemen dışarı çıkmış, çarşıda bir dinar bulmuş, Fatıma'ya dönüp durumu anlatmış. Hz. Fatıma;

"- Onu falan Yahudi'ye götür ve bizim için ondan un al!" demiş.

Hz. Ali, Yahudi'ye gitmiş ve o para ile un almış. Yahudi;

"- Sen, şu Allah'ın elçisi olduğunu söyleyen adamın damadı mısın?" diye sormuş. Hz. Ali;

"- Evet" demiş. Bunun üzerine Yahudi;

"- Öyle ise şu paranı al, un da senin olsun!" demiş.

Hz. Ali oradan ayrılıp Fatıma'nın yanına gelmiş, durumu anlatmış. Bu sefer Fatıma;

"- Falan kasaba git ve bize ondan bir dirhemlik et al!" demiş.

Hz. Ali çıktı, elindeki bir dinarı rehin vererek bir dirhem karşılığında et almış ve onu Fatıma'ya getirmiş. Fatıma da hamuru yoğurmuş, tencereyi ateşe koymuş ve ekmeği pişirmiş, sonra babasına haber gönderip çağırtmış. Hz. Peygamber gelince, Fatıma;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu yemeğin hikâyesini sana anlatayım; eğer helâl ise onu yeriz, sen de bizimle beraber yersin. Onun hikâyesi şöyle şöyledir" demiş. Hz. Peygamber;

"- *Bismillâh* diyerek yiyin!" buyurdu, onlar da yediler.

Onlar otururlarken, *'Allah adına, İslâm adına!..'* diyerek kaybettiği bir dinarı arayan bir gencin sesini duydular. Rasûlullah'ın (as.) emriyle genç çağırıldı, kendisine (parayı nerede düşürdüğünü) sordu. Genç de;

"- Parayı çarşıda düşürdüm" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Ya Ali! Kasaba git ve ona; *'Allah'ın Rasûlü senden o bir dinarı vermeni istiyor, bir dirhemini ben ödeyeceğim'* diyor de!" buyurdu.

Bunun üzerine kasap bir dinarı geri gönderdi, Hz. Peygamber de onu gence verdi."[6]

İZAH

Bu rivâyet, daha önce geçen sahih rivâyetlere aykırı bir hüküm ifade etmektedir. Önceki hadîslerde yitik malın bir yıl ilan edilmesi tavsiye edilirken, burada hiç ilan edilmeden kullanıldığı görülmektedir. Sahih rivâyetlere aykırı düştüğü için bu rivâyet muztarib ve illetli bulunmuştur. Ayrıca bunun râvîlerinden **Musa b.**

6 **Ebû Davud**, Lukata, 1/1716.

Yakub da hafızası zayıf biri olarak bilinmektedir. Bu itibarla yitik mallar konusunda bu hadîs, delil değildir.

Bununla birlikte bazı âlimler, Hz. Peygamber'in zaruretten dolayı onun yenmesini emretmiş olabileceğini ileri sürerler. Miktarın az olması sebebiyle ilana gerek görülmediğini söyleyenler olduğu gibi, ilanın özel bir şeklinin olmadığını, meselenin Hz. Peygamber'in yanında açıkça beyan edildiğini, dolayısıyla bunun da ilan sayılabileceğini iddia edenler de olmuştur.

٨٣٦٤ـــ (د ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) « أن عليًّ بن أبي طالب وَجَدَ دينارا ، فأتى به فاطمةَ ، فسأل عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هو رزق الله** ، فأكل منه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأكل علي ، وفاطمة ، فلما كان بعد ذلك: أتت امرأةٌ تَنْشُدُ الدينار، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يا علي، أدِّ الدينار**». أخرجه أبو داود.

8,364- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ali bir dinar para bulmuş, onu Fatıma'ya götürmüş, sonra da bu paranın hükmünü Rasûlullah'a (as.) sormuştu. Hz. Peygamber;

"- O, Allah'ın rızkıdır" demiş ve hem kendisi, hem Hz. Ali, hem de Fatıma ondan yemişlerdi.

Bilahare, kaybettiği bir dinarı arayan bir kadın gelmiş, Hz. Peygamber;

"- Ya Ali; dinarı öde!" buyurmuştu.[7]

٨٣٦٥ـــ (د ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) :« أنّه التقط دينارا ، فاشترى به دقيقا ، فعرفه صاحب الدقيق ، فردَّ عليه الدينار ، فأخذه علي ، فقطع منه قيراطين ، فاشترى به لحما ». أخرجه أبو داود.

8,365- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre; "o, bir dinar bulmuş ve onunla un satın almıştı. Uncu bu dinarı tanımış, ama yine de

---

[7] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1714. Bu rivâyet sened açısından zayıftır.

dinarı Hz. Ali'ye geri vermişti. Hz. Ali de parayı almış ve onun iki kıratı ile bir miktar et satın almıştı."[8]

٨٣٦٦ـ (ط ـ معاوية بن عبد الله بن بدر الجهني رحمه الله) : « أن أباه أخبره أنه نزل منزلا في طريق الشام ، فوجد صُرَّة فيها ثمانون دينارا ، فذكرها لعمر بن الخطاب ، فقال : عرِّفها على أبواب المسجد ، واذكرها لمنْ يقدم من الشام سَنَة ، فإذا مضتْ سَنَة فشأنَك بها ». أخرجه الموطأ.

8,366- Muâviye b. Abdullah b. Bedr el-Cühenî'den[9] rivâyet edilmiştir:

"Babasının kendisine haber verdiğine göre, o, Şam yolu üzerinde bir yerde konaklamış ve orada içinde seksen dinar bulunan bir kese bulmuştu. Bunu Hz. Ömer'e anlatınca, Hz. Ömer;

"- Onu mescidin kapılarında ilan et! Ayrıca bir sene zarfında Şam'dan gelen kişilere de onu hatırlat! Bir sene geçtikten sonra istediğini yapabilirsin" demiş.[10]

٨٣٦٧ـ (د ـ عياض بن حمار رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَن وجدَ لُقْطة فليُشهِد ذا عدْل - أو ذوَي عدل - ولا يَكتُم ، ولا يُغيِّبْ ، فإن وَجد صاحبَها فليردَّها عليه ، وإلا فهو مالُ الله يؤتيه منْ يشاء ». أخرجه أبو داود.

8,367- Iyâd b. Hımâr'dan[11] rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[8] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1715.

[9] **Muâviye b. Abdullah b. Bedr? el-Cühenî**: Babasından rivayeti vardır. Kendisinden Eyyub b. Musa ve Muhammed b. amr rivâyet etmiştir. Hadîsi **Muvatta**'da yer almaktadır.

[10] **Muvatta**, Akdıye, 38/47.

[11] **İyâd b. Himâr b. Ebî Himâr b. Nâciye et-Temîmî el-Mücâşiî**: Sahabîdir. Rasûlullah'ın (as.) kadîm dostu idi. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturmuş ve kendisinden Hasan el-Basrî ve Mutarrif b. Abdullah b. Şihîr ve diğer Basralılar

"Kim kayıp bir eşya bulursa, âdil birini –veya iki âdil kişiyi- **ona şahit tutsun! Onu gizlemesin ve kaybetmesin! Eğer sahibi çıkarsa malı kendisine versin! Sahibi çıkmazsa, o zaman o, Allah'ın malıdır ve Allah onu istediğine verir."**[12]

İZAH

Malı bulan kişinin şahit tutmasının hükmü ve bunun şart olup olmadığı konusunda fukaha arasında ihtilaf vardır. Genelde şahit tutmanın daha isabetli olduğu fikri galiptir. Şüphesiz şahit tutmak bulan insan için daha faydalı bir davranıştır. Çünkü insan şahit tutmadığı takdirde mala tamah edebilir, başlangıçta iyi niyetle ve sahibine vermek düşüncesiyle almış olmasına rağmen nefsine mağlup olup malı zimmetine geçirebilir. Ama şahit tutacak olsa böyle bir tehlike kalmaz. Ayrıca adam hemen ölecek olsa, şahit tutmadığı takdirde varisleri onu miras malı diye kabul edebilirler. Şahit tutulacak olsa, böyle bir tehlike de kalmaz. Şahidin bir başka faydası da mal sahibinin bazı iddialarının önüne geçilmesidir.

٨٣٦٨ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه): «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في ضالة الإبل المكتومة: **غرامتُها ومثلُها معها** ». أخرجه أبو داود.

8,368- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.); "yitik bir deve alınıp saklanacak olursa; **'ceza olarak o deve ile birlikte bir benzeri daha verilir'** buyurdu."[13]

İZAH

Bu hadîsi **İkrime; "zannediyorum Ebû Hureyre'den duydum"** diyerek rivâyet etmektedir. Buna bakılınca hadîsin mürsel olma ihtimali de vardır.

---

rivâyet ettiler. Hz. Peygamber'den 30 hadîs rivâyet etmiştir. Hadîsleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede edilmiştir.

[12] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1709.

[13] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1718.

8375 numaralı hadîste **Hz. Ömer**'in bu hükmü uyguladığı rivâyet edilmektedir. Ancak bu cezanın getirdiği zorluk sebebiyle insanların kayıp deveyi koruma altına almaktan kaçındıkları ve bu yüzden daha çok devenin telef olduğu görülünce **Hz. Osman** döneminde bu uygulamadan vazgeçilmişti.

İslâm hukukçularına göre de, bulan kişi deveyi helâk edecek olsa, ceza olarak iki mislini değil, sadece değerini ödemesi gerekir. Hadîsteki ifade, kayıp malları bulan birinin, onu asıl sahibine vermek konusunda titiz davranmasını sağlamak ve kendi zimmetine geçirmekten kaçınmasını temin etmek amacını taşımaktadır.

٨٣٦٩ـ (د ـ المنذر بن جرير رضي الله عنه) قال : « كنت مع جرير بالبوازيج فجاء الراعي بالبقر ، وفيها بقرة ليست منها ، فقال له جرير : ما هذه ؟ قال: لحقت بالبقر، لا ندري لمن هي؟ قال جرير: أخرجوها، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **لا يأوي الضالّة إلا ضال**». أخرجه أبو داود.

8,369- Münzir b. Cerîr[14] anlatıyor:

"(Babam) Cerîr'le birlikte **Bevâzîc**'de bulunuyordum. Bir gün sığır çobanı sığırları getirmişti, ama sürünün içinde yabancı bir sığır vardı. Cerîr, çobana;

"- Bu nedir?" diye sordu. Çoban da;

"- Sürüye karışmış, kimin olduğunu bilmiyoruz" demişti. Bunun üzerine;

"- Onu sürüden çıkarın!" dedi ve sonra da, 'ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim' diye ekledi:

"Yitik bir hayvanı kendi sürüsüne ancak sapık olan biri katar." [15]

---

[14] **el-Münzir b. Cerîr b. Abdullah el-Becelî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Babasından rivâyet eder. Kendisinden Abdülmelik b. Umeyr ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyette bulunur. Sikadır; hadîsi **Müslim**, **Ebû Davud**, **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[15] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1720.

İZAH

Bevâzîc, Irak'ta **Musul**'a bağlı ve **Tikrit**'e yakın bir yer adıdır.[16] Hadîsin râvîsi **Cerîr b. Abdülhamîd** bu bölgenin fâtihidir. Daha sonra da oranın Emîri olmuştu.

Bu rivâyetten **Cerîr**'in, deve gibi büyük baş hayvanların kendilerini yabanilere karşı koruyabilecekleri için yitik mal sayılmamaları, dolayısıyla onu bulan birinin hayvanı alıp kendi sürüsüne katmaması gerektiği kanâatinde olduğu anlaşılmaktadır.

٨٣٧٠ـ (ط ـ **نافع مولى ابن عمر**) : « أن رجلا وجد لقطة ، فجاء بها إلى ابن عمر ، فقال له: وجدت لقطة فما ترى ؟ قال : عرّفها ، قال : قد فعلت ، قال : زدْ، قال : قد فعلت ، قال : لا آمرك أن تأكلها ، و لوشئتَ لم تأخذها » أخرجه الموطأ.

8,370- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:

"Bir adam yitik bir mal bulmuş, onu İbn Ömer'e getirmiş ve;

"- Yitik bir mal buldum, ne yapmamı tavsiye edersin?" demişti. İbn Ömer;

"- Onu ilan et!" demiş, adam;

"- İlan ettim" deyince, İbn Ömer;

"- Tekrar ilan et!" demişti. Adam yine;

"- Ben onu ilan ettim" deyince, İbn Ömer;

"- Ben sana onu yemeni söyleyemem. İsteseydin onu almayabilirdin" dedi.[17]

٨٣٧١ـ (ط ـ **سليمان بن يسار**) : « أن ثابت بن الضحاك حدثه أنه وجد بعيرا ضالا بالحرّة فعقله ، ثم ذكره لعمر رضي الله عنه فأمره عمر أن يعرّفه ثلاث مرات، فقال له ثابت : قد شغلني عن ضيعتي ، قال ، أرسله حيث وجدته ». أخرجه الموطأ.

8,371- Süleyman b. Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre; Sâbit b. ed-Dahhâk[18], ona, Harre mevkiinde yitik bir deve bulup onu bağladığını,

---

[16] **Mu'cemu'l-Buldân**, I, 596.

[17] **Muvatta**, Akdıye, 38/48.

sonra durumu Hz. Ömer'e anlattığını, Ömer'in de kendisine üç defa onu ilan etmesini emrettiğini, Sâbit'in de ona;

"- Benim işim gücüm var" dediğini, bunun üzerine Hz. Ömer'in de;

"- Öyleyse hayvanı bulduğun yere bırak!" dediğini anlatmış.[19]

İZAH

"Benim işim gücüm var" diye tercüme ettiğimiz " قد شغلني عن ضيعتي " cümlesi, kendi malımın idaresiyle meşgul olduğum için bu kayıp deveyi ilan etmek ve sahibini aramak için uğraşacak imkânım yok anlamına gelir. Buna meşguliyetim çok olduğu için onun korunması ve bakımı ile uğraşamam manası da verilmiştir. Nitekim bu söz üzerine de **Hz. Ömer**; **"öyleyse hayvanı bulduğun yere bırak!"** demişti.

٨٣٧٢ــ (ط ــ سعيد بن المسيب) أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال ، وهو مُسند ظهره إلى الكعبة : «مَنْ أخذ ضالة فهو ضال ». أخرجه الموطأ.

8,372- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre; Hz. Ömer, sırtını Kâbe'ye yaslamış olarak oturduğu bir sırada şöyle söylemiş:

"Yitik bir hayvanı alıp (ilan etmeden kendi sürüsüne katan) insanın kendisi de yitiktir."[20]

---

[18] **Ebû Zeyd, Sâbit b. ed-Dahhâk b. Ümeyye el-Ensârî el-Hazrecî**: ö. 70?/689?. Sahabîdir. **Hendek** savaşı sırasında Hz. Peygamber'in terkisinde bulunuyordu ve O'nun Hamrâu'l-Esed'e kadar delili idi. Küçük olduğu halde **Bîatu'r-Rıdvan**'a katılmıştı. Abdullah b. Zübeyr döneminde öldü. Hz. Peygamber'den herhangi bir rivâyeti bilinmemektedir.

[19] **Muvatta**, Akdıye, 40/49.

[20] **Muvatta**, Akdıye, 40/50.

٨٣٧٣ـ (م ـ زيد بن خالد رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ آوى ضالة فهو ضال ، ما لم يُعَرِّفها ». أخرجه مسلم.

8,373- Zeyd b. Halid'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her kim kayıp bir hayvanı bulur ve onu ilan etmeden evine alırsa, kendisi de kayıptır."[21]

٨٣٧٤ـ (ت ـ الجارود بن المعلى رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «ضالَّةُ المسلم حَرْقُ النار ». أخرجه الترمذي.

8,374- Cârûd b. el-Muallâ'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Müslümanın yitiği, ateş korudur."[22]

İZAH

Bu hadîsten maksat, insanları buldukları bir mala sahip olmaktan sakındırmaktır. Bir insanın kaybettiği bir malı başka biri bulursa, ona sahiplenmekten kaçınmalıdır, çünkü o kendi malı değil, başkasının hakkıdır. Başkasının hakkını iktisab etmek ise ilahî cezayı gerektirir.

٨٣٧٥ـ (ط ـ مالك بن أنس) أنه سمع ابن شهاب يقول: « كانت ضوال الإبل في زمن عمر بن الخطاب رضي الله عنه إبلا مؤبّلة تناتجُ ، لا يَمَسُّها أحد حتى إذا كان زمانُ عثمان بن عفان أمرَ بتعريفها ، ثم تباعُ ، فإذا جاء صاحبُها أُعْطِيَ ثمنَها ». أخرجه الموطأ.

8,375- Mâlik b. Enes, İbn Şihâb'ın şöyle söylediğini işitmiş:

"Hz. Ömer döneminde yitik develere el sürülmezdi, onlar doğum yaparlar, yine de kimse dokunamazdı. Nihayet Hz. Osman

---

[21] **Müslim**, Lukata, 1/12.

[22] **Tirmizî**, Eşribe, 11/1881.

halife olunca, yitik develerin alınmasını ve ilan edilmesini, (sahibi çıkmazsa) satılmasını, bilahare sahibi ortaya çıktığı takdirde de parasının kendisine verilmesini emretti."[23]

İZAH

Hz. Ömer döneminde insanların kayıp bir deveyi bulduklarında onu alıp sahiplenmemelerinin sebebi, 8368 numaralı hadîste geçtiği üzere iki misli ceza ödemek zorunda bırakılmalarıdır. Bu uygulamanın mahzurları görülmüş ve **Hz. Osman** bundan vazgeçmişti. Buna göre buluntu bir hayvan koruma altına alındıktan sonra helak olsa, iki misli ceza ödenmeyecek, aksine hayvan koruma altına alınacak, gerekli duyuru yapılacak, sahibi çıkmazsa satılıp parası kullanılabilecek, bilahare sahibi gelecek olsa da sadece parası kendisine verilecekti.

٨٣٧٦ـ (د ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « رخّص لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في العصا والسوط والحبْل وأشباهه يلتقطه الرجل ينتفع به ».

وفي رواية عن جابر ولم يذكر النبي صلى الله عليه وسلم. أخرجه أبو داود.

8,376- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), bulduğumuz baston, kamçı, ip ve benzeri (önemsiz) şeylerden yararlanmamız konusunda bize ruhsat verdi."

Hadîs, Hz. Peygamber hiç zikredilmeden Cabir'in sözü olarak da rivâyet edilmiştir.[24]

٨٣٧٧ـ (د ــ عامر الشعبي رحمه الله) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ وجد دابّة قد عجز عنها أهلُها أن يعْلفوها فسَيَّبُوها ، فأخذها فأحياها فهي له** ». قال عبيد الله بن حميد، فقلت: عمَّن؟ فقال: عن غير واحد من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم.

---

[23] **Muvatta**, Akdıye, 40/51.

[24] **Ebû Davud**, Lukata, 1/1717.

وفي رواية عن الشعبي ، يرفع الحديث إلى النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ تَرَكَ دابة بمهلك، فأحياها رجل ، فهي لمن أحياها** ». أخرجه أبو داود.

8,377- Âmir eş-Şa'bî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her kim, sahibinin beslemekten âciz kalıp serbest bıraktığı bir hayvanı alıp yaşatırsa, artık bu hayvan onun olur."[25]

RİVÂYETLER

Ubeydullah b. Hamîd der ki: "Şa'bî'ye;

"- Bunu kimden duydun?" diye sordum.

"- Hz. Peygamber'in ashâbından pek çok kişiden" dedi.

Yine Şa'bî'den gelen başka bir merfû hadîs de şöyledir:

"Kim hayvanı helâke terk eder de başka biri onu alıp yaşatırsa, artık o hayvan kendisini yaşatan kişiye aittir."

٨٣٧٨ـ (م د ـ عبد الرحمن بن عثمان التيمي رضي الله عنه) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لقطة الحاج ». أخرجه مسلم ، وزاد أبو داود : قال ابن وهب « يعني : في لقطة الحاج : يتركها حتى يجدها صاحبُها ».

8,378- Abdurrahman b. Osman et-Teymî'den rivâyet edilmiştir: "Rasûlullah (as.), hacıların kaybettiği malı almayı yasakladı."[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud, "hacının kaybettiği mal" hakkında İbn Vehb'in şöyle dediğini ilave etti:

"Yani hacının kaybettiği bir malı bulan kişi, onu almaz, nihayet sahibi gelip malını alır."

---

[25] **Ebû Davud**, Buyû', 77/3524-25.

[26] **Müslim**, Lukata, 1/11; **Ebû Davud**, Lukata, 1/1719.

İZAH

Bazı İslâm âlimleri bu hadîse dayanarak hac sırasında hacıların kaybettikleri malı bulan birinin onu almasının câiz olmadığını söylemişlerdir. Ancak ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, böyle bir malı bulan kişinin onu alıp koruması ve sahibini bulmak için de usûlüne göre ilan etmesi gerekir. **Hanefî, Mâlikî** ve **Şâfiî** fukahası, **Mekke**'de bulunan bir yitik mal ile başka yerlerde bulunan yitik mal arasında fark bulunmadığı kanâatindedirler. Yitik bir malda asıl sahibinin hakkı esas olduğuna göre bunun **Mekke**'de bulunması ile başka bir yerde bulunması arasında hiçbir fark yoktur. Aynı hak, her yerde söz konusudur.

٨٣٧٩ــ (**خ م د** ــ **أبو هريرة وأنس بن مالك** رضي الله عنهما) : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ بتمرة في الطريق ، فقال : **لولا أنى أخشى أن تكون من الصدقة لأكلتها** ».

وفي رواية لأنس: «وجد تمرة فقال: **لولا أن تكون من الصدقة لأكلتها**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8,379- Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.) yolda bir hurma bulmuş ve; **'eğer bunun sadaka olduğundan korkmasaydım, onu yerdim'** demişti.[27]

RİVÂYETLER

Enes'ten gelen diğer bir rivâyete göre de; "Hz. Peygamber bir hurma bulmuş ve; **'eğer bunun sadaka olduğundan korkmasaydım, onu yerdim'** demiş.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric ettiler.

---

[27] **Buharî**, Buyû', 4; Lukata, 6; **Müslim**, Zekât, 50/164; **Ebû Davud**, Zekât, 29/1651-52.

٨٣٨٠ـ (خ ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) «اشترى جارية ففقد صاحبُها فالتمس سنة، فلم يوجد، وفُقِدَ فأخذ يُعطي الدِّرْهَمَ والدرهمين ويقول: اللهم عن فلان فإن أبى فلي وعليَّ، وقال: هكذا فافعلوا باللقطة إذا لم تجدوا صاحبها». وعن ابن عباس نحوه. أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8,380- Abdullah b. Mes'ûd bir câriye satın almış, ama (borcunu ödemeden) câriyenin sahibini kaybetmişti. Sahibi bir yıl boyunca arandı, ama bulunamadı, adam kaybolmuştu. Bunun üzerine Abdullah parayı, bir dirhem, iki dirhem şeklinde ayırarak tasadduk etmeye başladı. Bu parayı verirken de; *"Allah'ım; bunu falanca adına kabul buyur! Şayet adam gelir de bu yaptığımı kabul etmezse, bu sadakanın sevabı benim olsun, kendisine olan borcum da borç kalsın!"* derdi.

Sonra İbn Mes'ûd; "Bulduğunuz yitik malın sahibi çıkmazsa, siz de böyle yapın!" dedi.

İbn Abbas'tan da bunun benzeri rivâyet edilmiştir.[28]

---

[28] **Buharî**, Talâk, 22, ta'lîkan.

(ل) "lâm" harfi:

الكتاب الثالث

في اللعان ولحاق الولد

3. KİTAB: **LANETLEŞME VE ÇOCUĞUN İLHÂKI:** **8,381-8,411**

الكتاب الثالث

في اللعان ولحاق الولد

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في اللعان وأحكامه

106- LANETLEŞME VE ÇOCUĞUN İLHÂKI

I- LANETLEŞME VE HÜKÜMLERİ

٨٣٨١ــ (**خ م ط د س ــ محمد بن شهاب الزهري** رحمه الله) أن سهل ابن سعد الساعدي أخبره : « أن عويمرا العجلانيّ جاء إلى عاصم بن عدي الأنصاريّ ، فقال له : أرأيتَ يا عاصم ، لو أن رَجُلا وجدَ مع امرأته رجلا ، أيقتله فتقتلونه ، أم كيف يفعل ؟ فَسَلْ لي عن ذلك يا عاصم رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فسأل عاصم رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فكره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المسائل وعابَها حتى كَبُرَ على عاصم ما سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال عاصم لعويمر : لم تأتني بخير ، قد كره رسول الله صلى الله عليه وسلم المسائل التي سألته عنها ، فقال عويمر : والله لا أنتهي حتى أسأله عنها ، فأقبل عويمر حتى أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وسَطَ الناس ، فقال : يا رسولَ الله ، أرأيتَ رَجلا وَجد مع امرأته رجلا أيقتله ، فتقتلونه ، أم كيف يفعل ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **قد نزل فيك وفي صاحبتك ، فاذهب فائت بها،** قال سهل: فتلاعنا، وأنا مع الناس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما فرغا قال عويمر: كَذبتُ والله عليها يا رسولَ الله إن أمسكتُها فطلَّقها ثلاثا قبل أن يأمره رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال ابن شهاب: فكانت سُنّةَ المتلاعنين».

وفي رواية نحوه ، وأدرج فيه قوله : « فكان فراقُه إياها بعدُ سُنّة في المتلاعنين » ولم يقل : إنه من قول الزهري ، وزاد فيها : قال سهل : « وكانت حاملا ، فكان ابنُها ينسب إلى أمه ، ثم جرَت السنة : أنه يرثها وترث منه ما فرض الله لها ».

وفي أخرى نحوه قال : فتلاعنا في المسجد وأنا شاهد ، وقال بعد قوله : فطلّقها ثلاثا قبل أن يأمره رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: «**ذاكم التفريق بين كل ملاعنَين**».

وفي أخرى: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **إن جاءت به أحمر قصيرا** ، **كأنه وحرَة** ، **فلا أُراها إلا قد صدقت وكذب عليها** ، **وإن جاءت به أسود أعين** ، **ذا أليَتَين** ، **فلا أُراه إلا صدق عليها** ، فجاءت به على المكروه من ذلك ».

وفي أخرى : أن سهل بن سعد قال: « شهدتُ المتلاعنين وأنا ابن خمس عشرة، فرق بينهما».

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الموطأ، وأبو داود والنسائي الرواية الأولى إلى قوله: «فكانت تلك سُنّةُ المتلاعنين». وأخرجها النسائي أيضا إلى قوله: «قبل أن يأمره رسول الله صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية لأبي داود عن سهل بن سعد : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لعاصم بن عدي: «**أمسك المرأة عندك حتى تلد** ». وله في أخرى قال : « حضرتُ لِعانهُما عند رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا ابن خمس عشرة سنة...» وساق الحديث ، قال فيه : « ثم خرجت حاملا ، فكان الولدُ يُدعى إلى أمه ». وأخرج أيضا الزيادة التي أخرجها البخاري ومسلم في آخر الحديث. وهذا لفظه، فقال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **أنظروها** ، **فإن جاءت به أدْعَجَ العينين** ، **عظيم الأليتين** ، **فلا أراه إلا قد صدق**، **وإن جاءت به أحيْمِرَ كأنه وحرَة**، **فلا أُراه إلا كاذبا**، قال: فجاءت به على النعت المكروه». وزاد في رواية « فكان الولدُ يُدعى لأمه ».

وزاد في أخرى قال :« فطلّقها ثلاث تطليقات عند رسول الله صلى الله علبه وسلم فأنفذه رسول الله صلى الله عليه وسلم فكان ما صنع عند النبي صلى الله عليه وسلم سُنَّة قال

سهل: حضرت هذا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فمضت السُّنَّة بعدُ في المتلاعنين: أن يفرَّق بينهما، ثم لا يجتمعان أبدا». وزاد في أخرى: « ثم جرت السُّنَّة في الميراث: أن يرثها وترث منه ما فرض الله لها».

8,381- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edildiğine göre, Sehl b. Sa'd es-Sâidî, ona şunu anlatmış:

"Uveymir el-Aclânî[1], Asım b. Adiy el-Ensârî'ye gitmiş ve ona;

"- Ne dersin, ya Asım? Bir adam, karısı ile (zina eden) bir erkeği yakalar ve onu öldürürse, sonra siz de onu öldürür müsünüz? Yoksa adam ne yapmalı? Bunu benim için Rasûlullah'a (as.) sorar mısın?" dedi. Asım da gidip Hz. Peygamber'e sordu. Rasûlullah (as.) bu sorudan hoşlanmadı ve kendisini ayıpladı. Hz. Peygamber'den duyduğu sözler Asım'ın çok ağrına gitmişti. Ailesine dönünce, Uveymir gelip;

"- Rasûlullah (as.) ne buyurdu, ya Asım?" diye sordu. Asım da Uveymir'e;

"- Sen bana hayır getirmedin! Allah'ın Rasûlü, kendisine sorduğum sorudan hiç hoşlanmadı" dedi. Bunun üzerine Uveymir;

"- Vallahi, ben bu konuyu kendisine sormaktan vazgeçmeyeceğim!" dedi ve oradan ayrılıp Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti, insanların arasına oturdu ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Bir adam, karısı ile (zina eden) bir erkeği yakalar ve onu öldürürse, sonra sen de onu öldürür müsün? Yoksa adam ne yapmalı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Senin ve eşin hakkında âyet nâzil oldu, git, karını da getir!" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Sehl der ki:

"Onlar, lanetleştiler. O sırada ben de Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunan insanlarla beraberdim. Lanetleşmeyi bitirdiklerinde Uveymir;

---

[1] **Uveymir b. Ebyad el-Aclânî el-Ensârî**: Sahabîdir. Hanımıyla mulâane yapmasıyla bilinir. Hicrî 9'da **Tebük** dönüşünde eşiyle mülâane yapmıştı.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu lanetleşmeye rağmen ben bu kadını yine de nikâhımda tutacak olursam, vallahi ona iftira etmiş sayılırım" dedi. Sonra Hz. Peygamber henüz kendisine bir emir vermeden karısını üç talakla boşadı."

İbn Şihâb da; "Bu boşanma uygulaması, lanetleşenlerin sünneti (adeti) oldu" dedi.[2]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; "Uveymir'in karısını boşaması, daha sonraki dönemlerde lanetleşenler hakkında sünnet oldu" cümlesinin, İbn Şihâb'ın sözü olduğundan bahsedilmeden, Sehl'in sözleri arasına dahil edildi. Aynı rivâyette Sehl'in şu sözleri de kaydedilir: "Kadın hâmile kaldı ve doğurduğu çocuk, annesine nispet edildi. Sonra miras konusundaki uygulama da, çocuğun annesine, annenin de çocuğa Allah'ın farz kıldığı miktarda vâris olması şeklinde sünnetleşti."

Buna benzer başka bir rivâyette de Sehl şöyle dedi:

"Onlar Mescid-i Nebî'de lanetleştiler. O sırada ben de orada idim."

Sonra Sehl; "Hz. Peygamber henüz kendisine bir emir vermeden Uveymir karısını üç talakla boşadı" cümlesinden sonra, Hz. Peygamber'in; **"lanetleşen her çiftin arası işte böyle tefrik edilir"** dediğini de ilave eder.

Diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle söylemiş:

"Kadın eğer keler gibi kırmızı ve kısa bir çocuk doğurursa, zannederim kadın doğru söylemiş, kocası ona iftira etmiştir. Şayet siyah gözlü, geniş kalçalı bir çocuk dünyaya getirirse, zannederim kocası doğru söylemiştir."

---

[2] **Buharî**, Talâk, 4, 29, 30; Salât, 44; Tefsir, 24/1-2; Hudûd, 45; Ahkâm, 18; İ'tisâm, 5; **Müslim**, Liân, 1-3; **Muvatta**, Talâk, 13/34; **Ebû Davud**, Talâk, 27/2245-52; **Nesaî**, Talâk, 35.

Neticede kadın, bu tanımlardan hoş olmayan (yani kadının yalan, kocasının doğru söylediğini gösteren) tipte bir çocuk dünyaya getirdi."

Bir başka rivâyete göre Sehl b. Sa'd şöyle dedi:

"Ben on beş yaşında iken lanetleşen bir karı-kocaya şahit oldum. Bu lanetleşmeden sonra da boşandılar."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Muvatta, Ebû Davud ve **Nesaî**, ilk rivâyeti tahric ettiler.

Nesaî; "Hz. Peygamber henüz kendisine bir emir vermeden Uveymir karısını üç talakla boşadı" cümlesine kadar olan rivâyeti de ayrıca tahric etti.

Ebû Davud'un bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber, Asım b. Adiyy'e; **"doğuruncaya kadar kadını yanında tut!"** demiş.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde Sehl; "onların Rasûlullah'ın (as.) huzurunda lanetleşmelerine ben de şahit oldum, o sırada ben on beş yaşında idim..." diyerek aynı hadîsi nakletmiş. Bu rivâyete göre Sehl'in; "kadın hâmile idi ve doğurduğu çocuk annesine nispet edildi" dediği de ilave edilir.

Ebû Davud, Buharî ve **Müslim**'in rivâyet ettikleri Hz. Peygamber'in çocuk hakkındaki sözlerini de tahric etti. Onun tespitine göre Rasûlullah (as.) şöyle demiş:

"Kadını takip edin; eğer o gözleri büyük ve siyah, kalçaları geniş bir çocuk dünyaya getirirse, zannederim kocası doğru söylemiştir. Şayet keler gibi kırmızıya yakın bir çocuk doğurursa, zannederim kocası yalan söylemiştir."

Sehl şöyle demiş:

"Neticede kadın, istenmeyen nitelikte bir çocuk doğurdu."

Bir rivâyette Sehl; "çocuk, annesine nispet edilirdi" demiş.

Başka bir rivâyette de şöyle söylemiş:

"Adam, Rasûlullah'ın (as.) huzurunda karısını üç talakla boşadı. Hz. Peygamber de bu boşamayı infaz etti. Allah Rasûlü'nün huzurunda yapılan şey sünnet oldu."

Sonra Sehl şöyle demiş:

"O sırada Rasûlullah'ın (as.) yanında ben de vardım. Ondan sonra lanetleşen çiftlerin ayrılmaları ve artık ebediyen birbirleriyle evlenememeleri kanun haline geldi."

Nihayet başka bir rivâyette de şu ziyade vardır:

"Sonra miras konusunda da; çocuğun kadına, kadının da çocuğa Allah'ın farz kıldığı miktarda vâris olması sünnetleşti."

İZAH

Liân; lügatte lanet etmek, nefret etmek anlamına gelen bir kelimedir. Bu kökten gelen **Mülâane** kelimesi de lanetleşmek, birbirlerine lanet okumak demektir.

Bu kelimenin terim anlamı ise; lanet lafzını da içeren bir yeminle karı-kocadan her birinin dörder kez şahitlik etmesidir. Bir erkek karısına zina isnadında bulunur ve elinde delil olmazsa, hâkimin huzurunda; Allah'a şehâdet getirerek karısına yaptığı zina isnadında doğru söylediğine dört defa yemin eder, beşinci seferinde de; **"eğer bu zina isnadında yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti üzerime olsun!"** der. Sonra aynı yemini kadın yapar; Allah'a şehâdet getirerek kendisine yapılan zina isnadında kocasının yalan söylediğine yemin eder, beşincisinde de; **"eğer bu zina isnadında kocam doğru söylüyorsa, Allah'ın laneti üzerime olsun!"** der. İşte buna **mülâane** denir. Bu husus Nûr sûresinin 4-9 âyetlerinde belirtilmektedir.

Bir erkek karısına zina isnadında bulunduğunda, bunun iftira olması ihtimal dahilinde olduğu gibi, kadının gerçekten zina etmiş olması da muhtemeldir. Hem iftira, hem de zina, cezayı gerektiren suçlardır. İşte **mülâane** erkek hakkında zina iftirası cezası yerine, kadın hakkında da zina cezası yerine geçer. Dolayısıyla mülâane sonunda erkek iftira cezasından, kadın da zina cezasından kurtulmuş olur. Bu uygulama, yapılan suçlamayı hukuken hükümsüz kılmakta, suçu da muallakta bırakmaktadır. Bu durumda da zina suçu veya zina iftirasının hukukî zemini oluşmadığı için boşanmaktan başka yol kalmamaktadır.

Zina isnadından sonra ve henüz mülâane yapılmadan eşlerden biri veya her ikisi delirse veya irtidat etse, mülâane sakıt olur, had cezasına da gerek kalmaz.

Mülâane yapıldıktan sonra eşler birbirlerinden ebediyen ayrılırlar. Tekrar birleşmeleri artık hiçbir şekilde helâl değildir. Bu şekilde kocasından ayrılmak zorunda kalan bir kadına, yine de zina isnadında bulunulamaz; ona zinakâr diyen birine iftira cezası uygulanır. Kezâ böyle bir kadından doğan çocuğa da gayri meşrû denemez. Çünkü suç, tam olarak sübut bulmamıştır.

Mülâane yoluyla yapılan ayrılık, **İmâm Şâfiî**'ye göre boşama değil, nikâhın feshidir, dolayısıyla erkek, iddeti boyunca kadının nafaka ve süknâsından sorumlu değildir. **Ebû Hanîfe**'ye göre ise, bâin bir boşamadır, bu itibarla iddeti boyunca kadının nafaka ve süknâ hakkı vardır.

Mülâanenin yapılabilmesi için bazı şartlar vardır. Bu şartlar bulunmadıkça mülâane uygulanamaz:

1- Eşlerden her birinin şahitliğe ve yemine ehil olması, yani âkıl, bâliğ, hür, müslim olması, dilsiz olmaması ve daha önce iftira suçundan ceza görmüş olmaması gerekir.

2- Karı-koca sahih bir nikâhla evli bulunmalıdırlar.

3- Mülâanenin yapılmasına kadın veya kocadan biri talip olmalıdır.

4- Kendisine zina isnadı yapılan kadın, bu isnadı reddetmiş olmalıdır. Eğer kadın zina ettiğini ikrar ederse, mülâaneye gerek kalmaz, had cezası uygulanır.

5- Zina isnadında elde başka delil bulunmamalıdır; delil olursa mülâaneye gerek yoktur.

Eşlerin kavga ve kızgınlık eseriyle birbirleri hakkında bu türlü iddialarda bulunabileceklerini göz önüne alarak hâkim, kendisine yapılan mülâane başvurusunu hemen işleme koymaz. İhtiyat gereği olarak önce taraflara gerekli öğütleri verir, onları tövbeye davet eder, iftiranın ve yalan şahitliğin vebalini hatırlatır ve onları iyi düşünmeye çağırır. Buna rağmen yine de iddialarında ısrar ederlerse, o zaman mülâane uygulamasına geçilir.

Bir insanın kendi karısının zina ettiğini görmesi ile başka birinin zina ettiğini görmesi şüphesiz aynı şey değildir. Zinakâr bir eşe sahip olduğunu görmekle namus ve şerefi zedelenmekte, fazla olarak belki de başkasının çocuğunu kendi âilesine dahil etmek gibi son derece zor bir külfeti de yüklenmiş olmaktadır. İşte mülâanenin hikmeti budur, insanı bundan kurtarmak için meşru kılınmıştır. Karısını zina ettiğini gören, hatta gayri meşrû bir çocuk peydahladığını bilen, ama elinde bunu ispat edecek delil bulunmayan bir erkeğin, bu durumdan kurtulmak için mülâaneden başka yapabileceği bir şey yoktur.

Bu durumun, teknolojinin bugün sahip olduğu imkânların bulunmadığı, kan ve DNA testlerinin bilinmediği bir dönemde getirilen bir çözüm yolu olduğunu da burada kaydetmek uygun olur. Kaldı ki bütün bu teknolojik vasıtalar, ancak bir çocuk dünyaya gelecek olursa, sadece onun nesebini tespit imkânını verebilmektedir. Gayri meşrû bir ilişki halinde bunun tespiti hiçbir şekilde mümkün değildir. Dolayısıyla ne kocanın iddiasını, ne de kadının masumiyetini ispat imkânına sahip bulunmadığı zina ithamı konusunda İslâm'ın getirdiği bu çözüm yolu, daha kapsamlıdır.

Şüphesiz bir kadının başkasından peydahladığı bir çocuğu kendi kocasının âilesine sokması gayri meşrû olduğu gibi, bir erkeğin meşrû çocuklarının nesebini reddetmesi de aynı şekilde gayri meşrûdur ve her ikisi de dinen büyük vebâldir. Ayrıca zina ne kadar büyük bir günah ise, namuslu bir kadına zina iftirası da aynı derecede büyük bir günahtır. Dolayısıyla hem erkek, hem de kadın mutlaka doğruyu dile getirmelidirler.

Âyet ve hadîslerde genelde kadının zina etmesi ve kocanın da bunu görmesi örneği verilmektedir. Mülâane uygulaması da bu örneğe dayandırılmaktadır. Ama aynı durumun, erkeğin zina etmesi ve kadının da bunu görmesi örneği için de söz konusu olmalıdır. Aradaki fark sadece, bu ilişkiden kadının hâmile kalması ihtimali taşıması, erkek için ise böyle bir ihtimalin söz konusu olmamasıdır.

İslâm, insanları cezalandırmak için gizli hallerini araştırmayı câiz görmediği içindir ki, mülâane olayında eşinin kiminle zina ettiği sorulmaz, asla böyle bir araştırmaya lüzum görülmez, hatta kim

olduğu söylense bile, yeterli hukukî deliller bulunmadığı için ona zina cezası uygulanmaz.

Bu meselede muhtemel bir başka durum da, kadının hâmile kalması ve bir çocuk dünyaya getirmesi hâlinde bu çocuğun ne olacağıdır. Mülâane neticesinde koca, karısının doğuracağı çocuğun kesinlikle kendisinden olmadığını iddia ederse, çocuğun nesebi sadece annesine ilhak edilir. Ama bunun için de koca, hemen o anda çocuğun nesebini reddetmiş olmalıdır. Bu durumda artık o çocuk kendisine vâris olamaz. Ancak birbirleriyle evlenmek gibi nesebe ait diğer hükümler geçerlidir. İhtiyat da bunu gerektirir.

İzahına çalıştığımız hadîsten, mülâane hükmünün ilk defa **Uveymir el-Aclânî**'ye uygulandığı ve bu konudaki âyetlerin de onun müracaatı üzerine nâzil olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 8384-85 numara ile gelecek olan hadîslerde ise bu âyetlerin **Hilâl b. Ümeyye** hakkında nâzil olduğu ifâde edilmektedir. Ulemanın genel kanâatine göre, bu iki olay aynı zamanda vukû bulmuş ve âyetler de o sırada nâzil olmuş, ama **Hilâl b. Ümeyye**'ye bu hüküm daha önce uygulanmıştır.

Hadîste sözü edilen mülâane, hicretin dokuz veya onuncu yılı Şaban ayında uygulanmıştır, mezkür âyetler o sırada nâzil olmuştur.

Kendisine mülâane uygulanan kadının ve onunla zina eden erkeğin isimleri konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır.[3]

٨٣٨٢ـــ (خ م س ـــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال: « ذُكِرَ التلاعن عند رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال عاصم بن عديّ في ذلك قولا ، ثم انصرف ، فأتاه رجل من قومه يشكو إليه أنه وجد مع أهله رجلا ، فقال عاصم: ما ابتُليتُ بهذا إلا لقولي، فذهب به إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فأخبره بالذي وجد عليه امرأته ، وكان ذلك الرجل مصفرّا ، قليل اللحم ، سَبِطَ الشعر، وكان الذي ادُّعِي إليه أنه وجده عند أهله: خدلا، آدمَ، كثير اللحم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **اللهم بيِّن**، فوَضَعَتْ شبيها بالذي ذكر زوجُها أنه وجده عندها، فلاعنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بينهما، فقال رجل لابن عباس

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, X, 561-67.

في المجلس: أهيَ التي قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **لو رجمْتُ أحدا بغير بينة لرجمْتُ هذه؟** فقال ابن عباس: لا، تلك امرأة كانت تُظهر في الإسلام السوء».

وفي رواية قال : « ذكر ابن عباس المتلاعنين ، فقال عبد الله بن شداد : هي التي قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فيها : **لو كنت راجما بغير بينة لرجمتها** ؟ فقال : لا ، تلك امرأة أعلنت ».

أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرجه النسائي ، وزاد بعد قوله « كثير اللحم ». «جعدا قططا ».

8,382- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in yanında mülâaneden söz edilmişti. Bu konuda Asım b. Adiy (fazla iddialı) bir söz söyledi, sonra kalkıp gitti. Sonra kendisine kabilesinden bir adam (Uveymir) geldi ve ona, karısını bir adamla zina halinde yakaladığını söyledi. O zaman Asım; *'bu olay benim başıma, söylediğim o söz yüzünden geldi'* diye söyledi. Sonra onu alıp Hz. Peygamber'e götürdü. Adam (Uveymir) Hz. Peygamber'e, karısının yanında yakaladığı adamın yaptığını anlattı. Bu (karısının zina ettiğini söyleyen) adam sarışın, zayıf ve düz saçlı biriydi. Karısının yanında yakaladığını iddia ettiği adam ise iri-yarı, esmer ve etli-butlu biriydi.

Hz. Peygamber de; ***'Allah'ım;*** *(bu olayın hükmünü)* ***açıkla!'*** diye dua etti.

Sonra o kadın, kocasının, kendisiyle birlikte yakaladığını söylediği adama benzer bir çocuk dünyaya getirdi.

Neticede Hz. Peygamber bu karı-koca arasında mülâane yaptırdı."

Bunu rivâyet eden İbn Abbas'a, o mecliste bulunan biri;

"- Bu kadın Hz. Peygamber'in; **'eğer ben bir insanı delilsiz recmetseydim, bu kadını recmederdim'** dediği kişi midir?" diye sordu. İbn Abbas da;

"- Hayır! O, İslâm'da kötülüğü açıktan yapan bir kadındı" dedi.[4]

---

[4] **Buharî**, Talâk, 31, 36; Hudûd, 45; Temenni, 9; **Müslim**, Liân, 12-13; **Nesaî**, Talâk, 39.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İbn Abbas, mülâane yapan kişilerden söz etmişti. O sırada Abdullah b. Şeddâd, kendisine;

"- O kadın Hz. Peygamber'in; **'eğer ben bir insanı delilsiz recmetseydim, bu kadını recmederdim'** dediği kişi midir?" diye sordu. İbn Abbas da;

"- Hayır! O, İslâm'da açıktan kötülük yapan bir kadındı" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Aynı hadîsi **Nesaî** de tahric etti, yalnız zina eden adamı tarif ederken kullandığı "etli-butlu" lafzından sonra "kıvırcık saçlı biriydi" ibaresini de ekledi.

İZAH

"Asım b. Adiy bir söz söyledi" diye kapalı bırakılan ifadeden maksat, onun namusunu korumak konusunda çok dikkatli ve gayretli olduğunu, böyle bir olaya şahit olsa asla müsamahakâr davranmayacağını dile getirmesidir. Nitekim hadîsin devamında **Asım**'ın; **"bu olay benim başıma, söylediğim o söz yüzünden geldi"** şeklindeki beyanı da bunu doğrulamaktadır.

Zinayı yapan kadın **Uveymir**'in karısı olduğu halde **Asım**'ın böyle konuşmasının sebebi, bu kadının kendi kızı veya kardeşinin kızı olmasıdır.

Hadîsin sonunda **İbn Abbas**'a soru soran kişi, **İbn Abbas**'ın teyzezâdesi **Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd**'dır.

٨٣٨٣ـــ (م د ـــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « إنا ليلةَ جمعة في المسجد ، إذا رجل من الأنصار ، فقال : لو أن رجلا وَجد مع امرأته رجلا منكم : جلدتموه ، أو قتلَ : قتلتموه ، وإن سكت : سكت على غيظ ، والله لأسألنّ عنه رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فلما كان من الغد أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فسأله ، فقال : لو أن رجُلا وجدَ مع امرأته رجلا فتكلّمَ : جلدتموه، أو قتل : قتلتموه ، أو سكت : سكت على غيظ ، فقال : **اللهم افتح** ، وجعل يدعو ، فنزلت آية اللعان: **{والّذين يرمُونَ أزواجَهُم ولم يكُنْ هم**

شُهداءُ إلا أنفسُهم...} هذه الآيات [النور : ٦ - ٩] فابتُلي به ذلك الرجلُ من بين الناس ، فجاء هو وامرأته إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فتلاعنا ، فَشَهِدَ الرجلُ أربعَ شهادات بالله ، إنه لمن الصادقين ، ثم لعن الخامسة أنَّ لعنَةَ الله عليه إن كان من الكاذبين، فذَهَبَتْ لتَلْعنَ ، فقال لها النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **مَهْ** ، فأبَتْ ، فلعنت ، فلما أدبرا قال : **لعلها أن تجيء به أسودَ جعدا** ، **فجاءت به أسودا جعدا** ». أخرجه مسلم وأبو داود.

8,383- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Cuma gecesi mescitte bulunuyorduk. Ensâr'dan bir adam geldi ve;

"- Bir insan karısını bir erkekle birlikte yakalasa da bunu söyleyecek olsa, sizler ona (iftira ediyorsun diye) celde cezası mı verirsiniz? Yahut o insan, karısıyla birlikte yakaladığı adamı öldürecek olsa, siz de (kısasen) kendisini öldürür müsünüz? Yoksa adamın içi kin ve gazap dolu olduğu halde susacak mı? Vallahi ben bunu mutlaka Allah'ın Rasûlüne soracağım!" dedi.

Adam ertesi gün Rasûlullah'a (as.) gitti ve sordu:

"- Bir insan karısını bir erkekle birlikte yakalasa da bunu söyleyecek olsa, sizler ona (iftira ediyorsun diye) celde cezası mı verirsiniz? Yahut o insan karısıyla birlikte yakaladığı adamı öldürecek olsa, siz de (kısasen) kendisini öldürür müsünüz? Veyahut da susacak olsa, gayzına rağmen sustu mu dersiniz?"

Hz. Peygamber; **'Allah'ım; açıklık getir!'** dedi ve dua etmeye başladı. Nihayet liân âyetleri nâzil oldu:

"Eşlerini zina etmekle suçlayan, fakat kendilerinden başka şahitleri olmayan kişilerden her biri, doğru söylediğine dair dört kere Allah'ı şahit tutsunlar, beşincisinde de; eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerinde olmasını istesinler. Suçlanan kadının da, kocasının yalan söylediğine dair dört kere Allah'ı şahit tutması, kendisinden cezayı giderir. O da beşincisinde; eğer kocası

doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerinde olmasını istesin!"[5]

İşte o adam, insanların içinde böyle bir belaya uğradı; kendisi ve karısı Rasûlullah'a (as.) gelip lanetleşme yemini yaptılar. Erkek doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit kılarak yemin yaptı, beşincisinde de eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerinde olmasını istedi. Sonra kadın lanetleşme yeminine başlıyordu ki, Hz. Peygamber;

"- Vazgeç!" dedi, ama kadın kabul etmedi ve lanetleşme yeminini yaptı.

Sonra onlar dönüp giderlerken Hz. Peygamber;

"- Belki de bu kadın, siyah ve kıvırcık saçlı bir çocuk doğurur" dedi. Neticede kadın, gerçekten siyah ve kıvırcık saçlı bir çocuk doğurdu."[6]

٨٣٨٤ــ (م س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) :« أن هلال بن أُمية قذف امرأته بشَريك بن سَحْماء – وكان أخا البراء بن مالك لأمه – فكان أولَ رجل لاعن في الإسلام ، فلاعنها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أبصروها ، فإن جاءت به أبيض سَبِطا قضيء العينين ، فهو لهلال بن أمية ، وإن جاءت به أكحل جعْدا ، حمشَ الساقين فهو لشريك بن سَحَماء** ، فأنبئْتُ أنها جاءت به أكحل جعدا ، حمش الساقين ». أخرجه مسلم والنسائي.

وللنسائي قال : « إن أولَ لعان كان في الإسلام أن هلال بن أُمية قذف شَريك بن سحماء بامرأته ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأخبره بذلك ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **أربعة شهداء ، وإلا حد في ظهرك** ، فردد عليه ذلك مرارا ، فقال له هلال : والله يا رسولَ الله يعلم إني لصادق ولَيُنزلن الله عليك ما يبرئ به ظهري من الحدِّ ، فبينما هم كذلك إذ نزلت عليه آية اللعان : **{والذين يرمون أزواجهم...}** إلى آخر الآية : فدعا هلالا ، فشهد أربع شهادات بالله : إنه لمن الصادقين ، والخامسة : أنَّ لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين ، ثم

---

[5] Nûr, 6-9.

[6] **Müslim**, Liân, 10; **Ebû Davud**, Talâk, 27/2253.

قامت ، فشهدت [أربع شهادات : إنه لمن الكاذبين] ، فلما كانت في الرابعة - أو الخامسة - قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **قفوها ، فإنها موجبة** ، فتلكأت ، حتى ما شككنا أنها ستعترف ، ثم قالت : لا أفضح قومي سائر الأيام، فمضت على اليمين ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أنظروها ، فإن جاءت به أبيض سبطا قضيء العينين ، فهو لهلال بن أمية ، وإن جاءت به آدم جعدا ربعا، حمش الساقين ، فهو لشريك بن سحماء** ، فجاءت به آدم جعدا ربعا ، حمش الساقين، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **لولا ما سبق فيها من كتاب الله لكان لي ولها شأن**».

8,384- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hilâl b. Ümeyye, karısına, Berâ b. Mâlik'in[7] anne bir kardeşi Şerîk b. Sehmâ[8] ile zina ettiği ithamında bulunmuştu. Şerîk, İslâm'da ilk defa mülâaneye sebep olan adamdır. Neticede Hilâl, karısı ile mülâane yaptı. Sonra Hz. Peygamber;

"- Bu kadına dikkat edin! Eğer o beyaz tenli, düz saçlı ve gözleri bozuk bir çocuk doğurursa Hilâl b. Ümeyye'den; şayet sürme gözlü, kıvırcık saçlı ve ince baldırlı bir çocuk doğurursa Şerîk b. Sehmâ'dandır" dedi. Sonra haber aldım ki kadın, sürme gözlü, kıvırcık saçlı ve ince baldırlı bir çocuk doğurmuş."[9]

---

[7] **el-Berâ b. Mâlik b. en-Nadr el-Hazrecî**: ö. 20/641. Sahabîdir. Enes b. Mâlik'in ana-baba bir kardeşidir. **Uhud** ve daha sonra yapılan bütün savaşlara katılmıştı. **Bîatu'r-Rıdvan** ehlindendir. Cesareti ve kahramanlığıyla meşhurdu. Mübâreze meydanlarında müşriklerden yüz savaşçıyı öldürmesiyle ünlüdür. Savaşta acımasız biri olduğu için Hz. Ömer onun komutan yapılmamasını emretmişti. Hz. Ömer döneminde **İran**'da yapılan fetih hareketlerine katılmış, **Tuster**'de şehid edilmişti. Çok güzel bir sesi vardı, nağmeleri develeri bile coştururdu. Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhardı.

[8] **Şerîk b. Abde b. Muğîs el-Belevî el-Aclânî**: Şerîk b. es-Sehmâ diye meşhurdur. Sehmâ, annesiydi. Berâ b. Mâlik'in anneden kardeşidir. **Suriye** fetihlerinde komutanlık yapmış, **Mısır**'ın fethine de katılmıştı. Babası da sahabîdir. Hilâl b. Ümeyye ona iftira atmış, bu yüzden onun karısıyla mulâane yapmıştı.

[9] **Müslim**, Liân, 11; **Nesaî**, Talâk, 37.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"İslâm'da ilk defa lanetleşme yemini yapan kişi, Hilâl b. Ümeyye'dir. O, Şerîk b. Sehmâ ile karısının zina ettiklerini iddia etmişti. Hz. Peygamber'e gelip meseleyi anlattı. Hz. Peygamber de;

"- Dört şahit getirmen gerekir; aksi halde sırtına had vurulur" dedi ve bu sözü de birkaç defa tekrar etti. Bunun üzerine Hilâl;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şüphesiz Allah da biliyor ki, vallahi ben doğru söylüyorum. Dolayısıyla Yüce Allah, benim sırtıma had vurmaktan kurtaracak bir âyeti mutlaka sana indirecektir" dedi.

Bu minval üzere otururlarken, ***"Eşlerini zina etmekle suçlayan..."*** diye başlayan mülâane âyetleri nâzil oldu. Hz. Peygamber hemen Hilâl'i çağırdı; o da geldi ve Allah'ı şahit kılarak doğru söylediğine dair dört defa yemin etti. Beşincisinde de, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin üzerinde olmasını diledi. Sonra kadın kalktı ve o da, kocasının yalan söylediğine dair dört defa yemin etti. Dördüncü –veya beşinci- seferinde, Hz. Peygamber;

"- Onu durdurun, çünkü (yemini Allah'ın lanetini) **gerektirir"** dedi. Bunun üzerine kadın biraz durakladı, hatta biz herhalde suçunu itiraf edecek diye zannettik. Ama;

"- Bundan sonraki günlerde kabilemi rezil edemem!" diyerek yeminine devam etti. Sonra Hz. Peygamber;

"- Ona dikkat edin! Eğer beyaz tenli, düz saçlı ve gözleri bozuk bir çocuk dünyaya getirirse, o çocuk Hilâl b. Ümeyye'dendir. Şayet esmer, kıvırcık saçlı, orta boylu ve ince baldırlı bir çocuk doğurursa, o Şerîk b. Sehmâ'dandır" dedi. Neticede kadın esmer, kıvırcık saçlı, orta boylu ve ince baldırlı bir çocuk dünyaya getirdi. Sonunda Allah'ın Rasûlü;

"Eğer bu konuda Allah'ın kitabında bir hüküm geçmiş olmasaydı, benim bu kadınla işim vardı!.." buyurdu.

İZAH

Hilâl b. Ümeyye, Ensâr'dandır, **Bedir** ve **Uhud** savaşlarına katılmıştır. **Tebük** gazâsına gitmeyen, fakat sonra affa mazhar olan üç kişiden biridir.

Hadîsin son cümlesindeki; **"benim bu kadınla işim vardı"** ifadesi çok açık değildir. Bu cümlenin, ona had vurmak zorunda kalacaktım anlamında kullanılmış olması muhtemeldir.

٨٣٨٥ــ (خ د ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « جاء هلال ابن أمية - وهو أحد الثلاثة الذين تاب الله عليهم - من أرضه عشاء ، فوجد عند أهله رجلا ، فرأى بعينيه ، وسمع بأذنيه ، فلم يَهجه حتى أصبح ، ثم غدا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسولَ الله ، إني جئت أهلي عِشاء فوجدت عندهم رجلا ، فرأيت بعيني ، وسمعت بأذني ، فكره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما جاء به ، واشتد عليه ، فنزلت : **{والذين يرمون أزواجهم ولم يكن لهم شهداء إلا أنفُسهم فشهادةُ أحدهم أربعُ شهادات بالله إنه لمن الصادقين}** إلى قوله **{والخامسةَ أنَّ غضب الله عليها إن كان من الصادقين}** [النور : ٦ - ٩] فَسُرِّي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : **أبشر يا هلال ، قد جعل الله لك فرجا ومخرجا** ، قال هلال قد كنت أرجو ذلك من ربي تعالى ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أرسلوا إليها** ، فجاءت ، فتلاها عليهما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وذكرهما ، وأخبرهما أن عذاب الآخرة أشد من عذاب الدنيا ، وقال هلال : والله لقد صَدَقْتُ عليها ، فقالت : كذب ، فقال : **لاعنُوا بينهما** ، [فقيل لهلال : **اشهد]** فشهد هلال أربعَ شهادات بالله إنه لمن الصادقين ، فلما كانت الخامسة ، قيل له : **يا هلال اتق الله، فإن عذاب الدنيا أهونُ من عذاب الآخرة ، وإن هذه الموجبة التي توجب عليك العذاب**، فقال : والله لا يعذّبني الله عليها ، كما لم يجلّدْني عليها ، فشهد الخامسة : **أن لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين** ، ثم قيل لها : **اشهدي** ، فشهدت أربع شهادات بالله إنه لمن الكاذبين ، فلما كانت الخامسة قيل لها : **اتقي الله ، فإن عذاب الدنيا أهوَنُ من عذاب الآخرة ، وإن هذه الموجبة التي توجب عليك العذاب** ، فتلكّأتْ ساعة ، ثم قالت : والله لا أفضح قومي ، فشهدت

الخامسة : **أن غضب الله عليها إن كان من الصادقين** ، ففرَّق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بينهما ، وقضى أن لا يُدْعَى ولدها لأب ، ولا ترمَى، ولا يرمَى ولدُها ، ومَنْ رماها أو رمي ولدها ، فعليه الحدُ ، وقضى أن لا بيت عليه لها، ولا قوتَ ، من أجل أنهما يتفرّقان من غير طلاق ، ولا مُتوفَّى عنها ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن جاءت به أُصَيهب ، أريصح ، أُثَيبج ، ناتئ الأليتين حَمشَ الساقين ، فهو لهلال ، وإن جاءت ، به أورقَ جعْدا جماليا ، خدَلجَ الساقين ، سابغ الأليتين ، فهو للذي رُميتْ به** ، فجاءت به أورقَ جعدا جُماليا خدلج الساقين ، سابغ الأليتين ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لولا أيْمان لكان لي ولها شأن** ، وقال عكرمة : فكان ولدُها بعد ذلك أميرا على مصر ، وما يدعى لأب ».

وفي رواية : « أن هلال بن أمية قذف امرأته عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم بشريك بن سَحْماء، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **البيِّنة ، أو حد في ظهرك** فقال : يا رسولَ الله إذا رأى أحدُنا رجلا على امرأته يلتمس البينةَ ؟ فجعل النبيُّ صلى الله عليه وسلم يقول : **البينَةَ ، وإلا فحد في ظهرك**، فقال هلال : والذي بعثك بالحق إني لصادق ، وليترلنَّ الله في أمري ما يبرِّئ ظهري من الحدِّ. فترلت : **{والذين يرمون أزواجَهم ولم يكن لهم شهداءُ إلا أنفسهم}** فقرأ حتى بلغ **{من الصادقين}** فانصرف النبي صلى الله عليه وسلم ، فأرسل إليهما ، فجاءا، فقام هلال بن أمية ، فشهد والنبي صلى الله عليه وسلم يقول : **إنَّ الله يعلم أن أحدكما كاذب ، فهل منكما من تائب** ؟ ثم قامت ، فشهدت ، فلما كانت عند الخامسة **{أنَّ غضب الله عليها إن كان من الصادقين}** قالوا لها: إنها موجبة، قال ابن عباس: فتلكَّأت ونكصت، حتى ظننا أنها سترجع، فقالت: لا أفضح قومي سائر اليوم، فمضت، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **أبصروها فإن جاءت به أكحل العينين ، سابغ الأليتين ، خدَلج الساقين، فهو لشريك بن سحماء** ، فجاءت به كذلك ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **لولا ما مضى من كتاب الله ، لكان لي ولها شأن** ». أخرجه أبو داود. و أخرج البخاري و الترمذي الرواية الثانية.

8,385- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Allah'ın tövbelerini kabul buyurduğu üç kişiden biri olan Hilâl b. Ümeyye, akşamleyin tarlasından eve geldiğinde âilesinin yanında bir erkek buldu. (Karısı ile o adam arasında geçenleri) gözleriyle görmüş, (konuşulanları) kulaklarıyla işitmiş. Fakat sabah oluncaya kadar bir şey belli etmemiş. Sonra sabahleyin Rasûlullah'ın (as.) yanına gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben geceleyin âilemin yanına döndüğümde, eşimin yanında bir erkek buldum; (olup biteni) gözlerimle gördüm, (konuşulanları) kulaklarımla işittim" dedi.

Hz. Peygamber, onun getirdiği bu haberden hoşlanmadı ve Hilâl'e karşı sert bir tavır sergiledi. Bunun üzerine; ***"Eşlerini zina etmekle suçlayan, fakat kendilerinden başka şahitleri olmayan kişilerden her biri, doğru söylediğine dair dört kere Allah'ı şahit tutsunlar..."*** diye başlayıp; ***"kadın da beşincisinde; eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerinde olmasını istesin!"***[10] cümlesine kadar devam eden âyetler nâzil oldu. Hz. Peygamber vahyin sikletinden kurtulunca;

"- Müjde ya Hilâl!.. Yüce Allah senin için bir rahatlık ve çıkış yolu gösterdi" dedi. Hilâl de;

"- Ben zaten Yüce Rabbimden bunu bekliyordum" karşılığını verdi. Allah'ın Rasûlü;

"- Kadına haber gönderin, gelsin!" buyurdu. Kadın geldiğinde, Hz. Peygamber bu âyetleri her ikisine de okudu, onlara nasihat etti ve âhiret azâbının dünya azâbından çok daha şiddetli olduğunu haber verdi. Hilâl;

"- Vallahi ben doğruyu söyledim" dedi. Kadın da;

"- Hayır, yalan söyledi" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Öyleyse aralarında mülâane yapın!" buyurdu. Hilâl'e;

"- Şehâdet getir!" dendi. O da dört defa Allah adına şehadet getirerek doğru söylediğine yemin etti. Beşincisine geldiğinde;

---

[10] Nûr, 6-9.

"- **Allah'tan kork, ya Hilâl! Dünya azâbı, âhiret azâbından şüphesiz daha kolaydır. Bu** (beşinci şehâdet) **sana Allah'ın azâbını celbeder"** diye ikaz edildi. Buna rağmen o;

"- Vallahi, bundan dolayı Allah bana ne azap eder, ne de had cezası vurdurur!.." dedi ve hemen arkasından; eğer yalan söylüyorsa Allah'ın laneti üzerine olsun, diye beşinci şehadeti getirdi.

Sonra kadına;

"- **Sen de şehâdet getir!"** dendi. Kadın da dört defa Allah adına şehadet getirerek kocasının yalan söylediğine yemin etti. Beşincisine geldiğinde;

"- **Allah'tan kork! Çünkü dünya azâbı, âhiret azâbından daha kolaydır. Bu** (beşinci şehâdet) **sana Allah'ın azâbını celbeder"** diye ikaz edildi. Kadın bir müddet durakladı ise de, sonra;

"- Vallahi ben kabilemi rezil edemem!" dedi ve hemen arkasından; eğer kocası doğru söylüyorsa, Allah'ın gazâbı kendi üzerine olsun, diye beşinci şehadeti getirdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber onları ayırdı ve kadının doğuracağı çocuğun babasına nispet edilmemesine, kadına ve çocuğuna zina ithamında bulunulmamasına; onları zina ile itham edene had vurulmasına hükmetti. Ayrıca boşama ve ölüm gibi bir sebebe dayanmadan ayrıldıkları için de, erkeğin kadına ev ve nafaka temin etmesinin gerekmediğine hükmetti. Sonra (çocukla ilgili olarak da) şöyle dedi:

"- **Eğer bu kadın kumral, dar kalçalı, kambur, kalçaları şişkin,**[11] **ince baldırlı**[12] **bir çocuk dünyaya getirirse, o Hilâl'dendir. Yok eğer esmer, kıvırcık saçlı, iri yapılı, iri bacaklı ve iri kalçalı bir çocuk doğurursa, o itham edilen adamdandır."**

Neticede kadın, esmer, kıvırcık saçlı, deve gibi iri yapılı, iri bacaklı ve iri kalçalı bir çocuk doğurdu. Hz. Peygamber;

---

[11] "**Kalçaları şişkin**" ifadesi **Ebû Davud**'da yer almamaktadır. Mana itibariyle de bunun bulunmaması daha doğru gözükmektedir.

[12] "**İnce baldırlı**" tavsifi de önceki rivayetlerde Şerîk b. Sehmâ ile irtibatlandırılıyordu.

"Eğer bu yeminler (ile mesele hükme bağlanmış) **olmasaydı, benim o kadınla işim vardı"** dedi.

(Hadîsin râvîsi) İkrime de; "Bu kadının çocuğu bilahare Mısır'da Emîr oldu. Çocuk, babasına nispetle çağrılmıyordu."[13]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Hilâl b. Ümeyye, Hz. Peygamber'in huzurunda, karısının Şerîk b. Sehmâ ile zina ettiğini iddia etmişti. Hz. Peygamber;

"- Ya delil getirirsin, ya da sırtına iftira cezası vurulur" dedi. Hilâl de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden biri, karısının üzerinde bir adam gördüğünde, delil aramaya mı gidecek?" diye karşılık verdi. Hz. Peygamber yine de;

"- Ya delil getirirsin, ya sırtına had vurulur!.." diye tekrarladı. Hilâl de;

"- Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben doğru söylüyorum. Yüce Allah, benim bu meselemde sırtımı had cezasından kurtaracak hükmü mutlaka indirecektir" dedi. Akabinde; ***"Eşlerini zina etmekle suçlayan, fakat kendilerinden başka şahitleri olmayanlar..."*** diye başlayan âyetler nâzil oldu.

Hz. Peygamber bu âyetleri okuyup bitirince, onlara haber gönderdi ve onlar da geldiler. Önce Hilâl b. Ümeyye kalkıp şehâdette bulundu. Hz. Peygamber;

"- Hiç şüphesiz Yüce Allah, ikinizden birinin yalan söylediğini bilmektedir. Acaba ikinizden biri tövbe eder mi?" diye sordu. Bu ikaza rağmen kadın da kalktı ve o da (dört defa) şehadette bulundu. Beşinci olarak ***'eğer kocası doğru söylüyorsa, Allah'ın gazabı kendi üzerinde olsun!'*** diyeceği sırada, cemâat;

"- Bu şehâdet azabı muciptir" diye ikaz ettiler.

İbn Abbas der ki:

---

[13] **Buharî**, Talâk, 28; Şehâdât, 21; Tefsir, 24/3; **Ebû Davud**, Talâk, 27/2254-56; **Tirmizî**, Tefsir, 25/3178.

"Bu ikaz üzerine kadın biraz durakladı ve geriye döndü. Bizler, herhalde kadın şehadetten vazgeçecek zannettik. Ama o kendini toparladı ve;

"- Bundan sonraki günlerde kabilemi rezil edemem" diyerek yeminine devam etti.

Sonunda Hz. Peygamber;

"- Bu kadına bakın! Eğer gözleri sürmeli, iri kalçalı, iri bacaklı bir çocuk doğurursa, o Şerîk b. Sehmâ'dandır" dedi. Kadın gerçekten böyle bir çocuk dünyaya getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Eğer Allah'ın kitabında (bu konuda) **bir hüküm geçmiş olmasaydı, benim bu kadınla işim vardı"** buyurdu.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Buharî** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

İZAH

Mülâaneden sonra kadın bir çocuk dünyaya getirir ve kocası da bu çocuğun kendisinden olmadığını iddia ederse, çocuğun nesebi anasına bağlanır. "Şu adamın oğlu" diye değil, "şu kadının oğlu" diye tescil edilir. Buna rağmen ne kadına ve ne de çocuğa zina ithamında bulunulamaz. Hatta kadının zina ettiği söylenen erkeğe benzeyen bir çocuk dünyaya getirmesi de zinanın ispatı için yeterli değildir. Binâenaleyh zina ithamında bulunan kişiye iftira cezası uygulanır. Çünkü zinanın meydana geldiğine dair yeterli hukukî delil bulunmamaktadır.

Çocuk annesi adına tescil edildiği için, annesinin eski kocasına mirasçı olması da mümkün değildir, sadece annesine mirasçı olabilir. Çocukla annesi ve annesi cihetinden olan ashab-ı feraiz arasında miras ahkâmı cereyan eder.

Mülâaneden sonra kadına, kocasının nafaka ve ev temin etmesinin gerekliliği, fukaha arasında tartışmalıdır. **İmâm Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre gerekmez; çünkü mülâane ile meydana gelen ayrılık talak değil, fesihtir. **Ebû Hanîfe** ise, iddet süresinde ev ve nafakanın gerekli olduğu kanâatindedir; çünkü ona göre bu ayrılık bâin bir talak hükmündedir.

Mülâane konusunda tartışılan hususlardan biri de, bunun yemin mi, yoksa şehadet mi olduğudur. **Hanefîler**'e göre şehadettir; delilleri de bu konudaki âyetlerdir, âyetlerde şehâdetten söz edilmektedir. Diğer ulemaya göre ise yemindir; delilleri de Hz. Peygamber'in **"eğer bu yeminler olmasaydı, benim bu kadınla işim vardı"** sözüdür.

٨٣٨٦ـ (خ م ط ت د س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال سعيد بن جبير: «سُئلتُ عن المتلاعنين في إمرة مُصعب بن الزبير : أيفرَّق بينهما ؟ قال : فما دريْتُ ما أقول: فمضيت إلى منزل ابن عمر بمكة ، فقلت للغلام : استأذن لي ، قال : إنه قائل ، فسمع صوتي ، فقال: ابن جبير ؟ قلت : نعم ، قال : ادخل ، فوالله ماجاء بك هذه الساعة إلا حاجة ، فدخلْتُ ، فإذا هو مُفْترش برذعة له، متوسِّد وسادة حشْوها ليف، قلت : أبا عبد الرحمن ، المتلاعنان أيفرَّق بينهما ؟ قال: سبحان الله! نعم إن أول من سأل عن ذلك : فلان بن فلان، قال : يا رسولَ الله ، أرأيتَ أنَّ لو وجد أحدنا امرأته على فاحشة ، كيف يصنع ؟ إن تكلَّم تكلم بأمر عظيم، وإن سكتَ سكت على مثل ذلك ، قال : فسكتَ النبي صلى الله عليه وسلم فلم يجبه ، فلما كان بعد ذلك أتاه ، فقال : إن الذي سألتك عنه قد ابتليتُ به فأنزل الله عز وجل هؤلاء الآيات في سورة النور **{والذين يرمون أزواجهم}** فتلاهن عليه ووعظه وذكَّره وأخبره: أن عذاب الدنيا أهونُ من عذاب الآخرة فقال: لا والذي بعثك بالحق ما كذبتُ عليها ثم دعاها فوعظها وذكَّرها وأخبرها: أن عذاب الدنيا أهون من عذاب الآخرة قالت: لا والذي بعثك بالحق إنه لكاذب فبدأ بالرجل فشهد أربع شهادات بالله إنه لمن الصادقين والخامسةُ أن لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين ثم ثنّى بالمرأة فشهدت أربع شهادات بالله إنه لمن الكاذبين والخامسة: أن غضب الله عليه إن كان من الصادقين ثم فرق بينهما».

وفي رواية عن سعيد عن ابن عمر قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم للمتلاعنين : «**حسابكما على الله ، أحدكما كاذب ، لا سبيل لك عليها** ، قال : يا رسول الله ما لي؟ قال : **لا مال لك، إن كنت صدقتَ عليها فهو بما استحللتَ من فرجها** ، **وإن كنت كذبت عليها فذلك أبعدُ لك منها**».

وفي أخرى عنه عن ابن عمر قال : فرَّق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين أخوَيْ بني العَجلان، وقال : « **الله يعلم أنَّ أحدَكما كاذب ، فهل منكما تائب ؟**».

وفي أخرى : قال سعيد بن جبير : « لم يُفرِّق المُصْعَبُ بينَ المتلاعنيْن ، قال سعيد : فذُكِرَ ذلك لعبد الله بن عمر ، فقال : فرَّق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين أخوي بني العجلان ».

وفي أخرى عنهقال : قلتُ لابن عُمَرَ : رجل قذف امرأته ؟ فقال : « فرق النبيُّ صلى الله عليه وسلم بين أخوي بني العجلان ، وقال : **الله يعلم أنَّ أحدكُما كاذب فهل منكما تائب ؟** - ثلاثا - فأبيا ، ففرَّق بينهما ».

وفي رواية نافع عن ابن عُمَرَ : « أنَّ رجلا رمى امرأته ، وانتفى منَّ ولدها في زمان رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فأمرَهما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فتلاعنا كما قال الله عز وجل ، ثم قضى بالولد للمرأة ، وفرَّق بين المتلاعنين ».

وفي رواية قال : « لاعنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين رجل من الأنصار وامرأته ، وفرَّق بينهما». وفي أخرى: «أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لاعنَ بين رجل وامرأته ، وانتفى من ولدها ، ففرَّقَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بينهما ، وألحقَ الولدَ بأُمِّه ».

أخرجه البخاري ومسلم ، إلا أنَّ الرواية الأولى لفظ مسلم ، وهي أتمُ والسادسة لفظ البخاري ، وهي أتمُّ. وأخرج الترمذي والنسائي الأولى ، إلا أن النسائي أسقط منها من قوله : «فقلتُ للغلام : استأذن - إلى قوله - حشوها ليف - ». وأخرج الموطأ والترمذي وأبو داود والنسائي أيضا الرواية الآخرة. وأخرج أبو داود أيضا والنسائي الرواية الثانية. وأخرج النسائي أيضا الرابعة. وله في أخرى مثل الثانية ، وزاد فيها من طريق أخرى قال : « قال الرجل : مالي ؟ قال : **لا مالَ لك ، إن كنتَ صادقا فقد دخلتَ بها ، وإن كنت كاذبا ، فهو أبعدُ لك** ».

8,386- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilen bir hadîsi Saîd b. Cübeyr şöyle anlatıyor:

"Mus'ab b. ez-Zübeyr'in Emîrliği zamanında bana;

"- Lanetleşme yemini yapan karı-koca ayrılır mı?" diye sorulmuştu. Ne cevap vereceğimi bilemedim. İbn Ömer'in Mekke'deki evine gittim. Hizmetçiye;

"- İçeri girmem için efendinden izin iste!" dedim. Hizmetçi;

"- O şimdi öğle uykusunda" diye cevap verdi. O sırada İbn Ömer benim sesimi duydu ve;

"- Cübeyr'in oğlu, sen misin?" diye seslendi.

"- Evet" dedim.

"- İçeri gel! Vallahi bu saatte seni buraya ancak bir ihtiyaç getirmiştir" dedi. Hemen girdim, baktım ki altına bir hayvan postu sermiş, başının altına da içi hurma lifi dolu bir yastık koyup uzanmış... Ben hemen konuya girip;

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Mülâane yapanların araları ayrılır mı?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Sübhânellâh!.. Evet. Bu meseleyi ilk defa falan oğlu falan sormuş;

"- *Ey Allah'ın Rasûlü; bizden biri karısını zina haline yakalayacak olsa ne yapmalı? Konuşsa, pek büyük bir şey hakkında konuşmuş olacak. Sussa, yine böyle büyük bir şeye rağmen susmuş olacak!..*" demişti. Hz. Peygamber sustu, cevap vermedi. Bir müddet sonra adam tekrar gelip;

"- *Sana sormuş olduğum olay benim başıma geldi*" dedi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah; ***'Eşlerini zina etmekle suçlayanlar...'*** âyetlerin indirdi. Hz. Peygamber bu âyetleri ona okudu, kendisine nasihat verdi ve dünya azabının âhiret azabından daha kolay olduğunu hatırlattı. Ama adam;

"- *Hayır!.. Senin hakla gönderen Allah adına yemin ederim ki, ben karıma iftira etmiyorum*" dedi.

Sonra Hz. Peygamber kadını çağırıp ona da nasihat verdi ve dünya azabının âhiret azabından daha kolay olduğunu hatırlattı. Kadın da;

"- *Hayır!.. Senin hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, o yalan söylüyor*" karşılığını verdi.

Bunun üzerine önce erkek başladı; doğru söylediğine dair dört defa Allah'a şehadet getirdi. Beşincisinde de *'eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti üzerime olsun'* dedi. Sonra ikinci olarak kadın söz aldı ve kocasının yalan söylediğine dair dört defa Allah'a şehadet getirdi. Beşincisinde de *'eğer o doğru söylüyorsa, Allah'ın gazabı benim üzerime olsun'* dedi. Sonra Hz. Peygamber onları ayırdı."[14]

RİVÂYETLER

Saîd b. Cübeyr'in İbn Ömer'den naklettiği başka bir rivâyete göre, mülâane yapan kişilere Rasûlullah (as.);

"- Sizin hesabınız Allah'a kalmıştır. Şüphesiz ikinizden biri yalan söylemektedir. Artık koca olarak senin, bu kadın üzerinde hiçbir hakkın kalmamıştır" dedi. Bunun üzerine adam;

"- Peki ona verdiğim malım ne olacak?" diye itiraz edince;

"- Artık senin malın yok! Eğer sen karına yaptığın ithamında doğru söylüyorsan, verdiğin mal, şimdiye kadar onun namusunu helâl edindiğinin karşılığı olur. Yok eğer yalan söylüyorsan, o mal senden daha da uzaktır" buyurdu.

Yine İbn Ömer'in bir başka rivâyetine göre; "Rasûlullah (as.) Benû Aclân kabilesine mensup iki kişiyi ayırdı ve;

"- İkinizden birinin yalan söylediğini şüphesiz Allah biliyor; acaba biriniz tövbe eder mi?" diye sordu.

Başka bir rivâyete göre Saîd b. Cübeyr; "Mus'ab, mülâane yapan karı-kocayı ayırmamıştı" dedi ve şöyle devam etti: "Bu mesele Abdullah b. Ömer'e soruldu, o;

"- Rasûlullah (as.) Benû Aclân kabilesine mensup iki kişiyi (karı-kocayı) ayırmıştı" dedi.

Diğer bir rivâyete göre Saîd, İbn Ömer'e;

"- Karısına zina isnad eden adamın durumu nedir?" diye sordum, der. İbn Ömer de şu cevabı verdi:

---

[14] **Buharî**, Talâk, 27, 32, 33, 34, 35, 52, 53; Tefsir, 24/2; Ferâiz, 17; **Müslim**, Liân, 4-7; **Muvatta**, Talâk, 13/35; **Tirmizî**, Talâk, 22/1202; **Ebû Davud**, Talâk, 27/2257-59; **Nesaî**, Talâk, 41-45.

"- Hz. Peygamber Benû Aclân kabilesine mensup iki kişiyi (karı-kocayı) ayırmış ve onlara üç defa; **'ikinizden birinin yalan söylediğini şüphesiz Allah biliyor; acaba biriniz tövbe eder mi?'** diye sormuş, ama ikisi de buna yanaşmamıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları ayırdı" dedi.

Nâfi'in İbn Ömer'den rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) döneminde bir adam karısına zina isnad etmiş ve onun (doğuracağı) çocuğu da kabul etmemişti. Hz. Peygamber onlara, Azîz ve Celîl olan Allah'ın buyurduğu gibi mülâane yapmalarını emretti. Mülâaneden sonra çocuğun kadına verilmesine hükmetti ve lanetleşen bu karı-kocayı ayırdı."

Diğer bir rivâyete göre İbn Ömer; "Rasûlullah (as.) Ensâr'dan bir erkekle karısı arasında mülâane yaptırdı ve sonra onları ayırdı" dedi.

Bir diğer rivâyete göre de; "Rasûlullah (as.) bir erkekle karısı arasında mülâane yaptırdı. Erkek, kadının çocuğunu kabul etmedi. Hz. Peygamber onları ayırdı, çocuğu da annesine verdi" dedi.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir. Ancak ilk rivâyetin lafzı **Müslim**'e aittir, ki bu daha bütüncül bir rivâyettir. Altıncı rivâyetin lafzı da **Buharî**'ye aittir ve o da konuyu bütün olarak kısaca özetlemektedir.

İlk rivâyeti **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler. Ancak **Nesaî**; "hizmetçiye, benim için izin iste, dedim..." diye başlayan cümleyi, "...içi hurma lifi dolu bir yastık koyup uzanmış" ifadesine kadar olan kısmı zikretmedi.

Yukarıdaki son rivâyeti **Muvatta, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

Ebû Davud ve **Nesaî** ayrıca ikinci rivâyeti de tahric ettiler.

Nesaî dördüncü rivâyeti de tahric etti.

Nesaî'nin ikinci rivâyete benzer başka bir rivâyeti daha vardır; orada başka bir tarîkten şöyle bir ilave yer almaktadır:

"Adam;

"- Karıma verdiğim malım ne olacak?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Artık senin malın yok! Eğer sen karına yaptığın ithamında doğru söylüyorsan, şimdiye kadar onunla ilişkide bulundun. Yok eğer yalan söylüyorsan, mal senden daha da uzaktır" buyurdu.

İZAH

Burada sözü edilen mal, evlilik akdi sırasında erkeğin karısına vermiş olduğu mehirdir. Mülâane yoluyla meydana gelen ayrılıkta artık erkeğin mal talebi geçerli değildir.

Mülâane neticesinde meydana gelen ayrılığın, kendiliğinden mi, yoksa hâkimin emri ile mi olduğu, tartışmalı bir konudur. **Hanefîler**'e göre ayrılık, hâkimin kararı ile gerçekleşir. Nitekim izahına çalıştığımız hadîste de mülâane yapan karı-kocayı Hz. Peygamber ayırdı. Diğer fukaha ise mülâane neticesinde ayrılık kendiliğinden gerçekleşir, yani mülâane nikâhı fesheder. Bu konudaki ihtilafa rağmen mülâane yapan çiftin artık ilişkide bulunmalarının haram olduğunda ittifak vardır.

Mülâane ile ayrılan karı-kocanın bir daha tekrar evlenmeleri mümkün değildir, aralarında ebedî bir haramlık söz konusudur. Yalnız mülâaneden sonra erkek yalan söylediğini itiraf ederse, **Ebû Hanîfe**'ye göre tekrar karısını alabilir. Diğer ulemaya göre ise, onlar ebediyen birbirlerine haram olmuşlardır.

٨٣٨٧ـــ (س ـــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « لاعَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين العجلانيّ وامرأته ، وكانتْ حُبْلى ». أخرجه النسائي.

8,387- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Aclân kabilesine mensup bir erkekle karısı arasında mülâane yaptırdı, o sırada kadın hâmile idi."[15]

---

[15] Nesaî, Talâk, 36.

٨٣٨٨ـ (س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أمرَ رجُلا - حين أمرَ المتلاعنيْن أن يتلاعنا - أن يضعَ يده عند الخامسة على فيه ، وقال : **إنها موجبة** ». أخرجه النسائي.

8,388- Yine Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, mülâane isteyen çifte mülâane yapmayı emrettiğinde, bir adama, beşinci yemin sırasında eliyle ağzını kapatmasını emretti ve; ***'bu yemin** (Allah'ın cezasını) **gerektirir'*** dedi."[16]

---

[16] **Nesaî**, Talâk, 40.

الفصل الثاني

في لحاق الولد ودعوى النسب والقافة

و فيه خمسة فروع:

[الفرع] الأول

في الولد للفراش

II- ÇOCUĞUN İLHÂKI VE NESEP İDDİASI

1- ÇOCUK DÖŞEĞE AİTTİR

٨٣٨٩ــ (خ م ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : «الوَلَدُ للفراش ، وللعَاهِرِ الحجر ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي ، وللبخاري : «الولد لصاحب الفراش » لم يزد.

8,389- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Çocuk doğduğu döşeğe aittir, zinâ edene de mahrumiyet vardır."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti sadece; **"çocuk, yatağın sahibine aittir"** şeklindedir.

İZAH

Bu hadîs zina mahsûlü çocukların nesebini tescil ile ilgili bir hüküm getirmektedir. Buna göre çocuk kimin yatağında dünyaya gelmiş ise ona aittir. Buradaki "**yatak**"tan maksat, öncelikle kadının meşrû bir nikâhla evli bulunduğu erkektir. Ama bununla çocuğu

---

[1] **Buharî**, Hudûd, 24; Ferâiz, 18; **Müslim**, Radâ', 10/37; **Tirmizî**, Radâ', 8/1157; **Nesaî**, Talâk, 48.

doğuran kadının kastedildiği de söylenmiştir. Fakat çocuğu doğuran kadının, onun kendi çocuğu olduğunu iddia ve ispat etmesinin anlamı yoktur, çünkü onu doğurmakla kendi çocuğu olduğunu zaten göstermiştir. Dolayısıyla her halükârda çocuğun anne cihetiyle nesebi sabittir.

Meşrû nikâhla evli bir çiftin âilesinde doğan çocuğun nesebi doğrudan ve tabiî olarak tescil edilir. Bunun için kocanın, bu çocuk bendendir demesine gerek yoktur. Hatta sadece "bu çocuk benden değildir" iddiasıyla da çocuğun nesebi reddedilemez; bunun için de mutlaka mülâane yapılması gerekir.

Yatağın sahibi olan erkekle başka bir adam arasında çocuğun ilhâkı konusunda bir ihtilaf vukû bulacak olursa, çocuk doğrudan yatağın sahibi olan erkeğe ilhâk edilir, diğeri ise ahlâksızlığının ortaya çıkması bir tarafa her şeyden mahrum kalır.

"**Mahrumiyet**"ten maksat, hem zina işlediği için rezil olmak ve iffetini kaybetmek, hem de kendi sulbünden meydana gelen çocuğa sahip olamamaktır.

٨٣٩٠ـ (س ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**الوَلَدُ للفِراشِ ، وللعاهر الحجرُ** ». أخرجه النسائي.

8,390- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Çocuk doğduğu yatağa aittir, zinâ edene de mahrumiyet vardır."[2]

٨٣٩١ـ (خ م ط د س ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « إن عُتْبَة - هو ابن أبي وقاص - عَهِدَ إلى أخيه سعد بن أبي وقاص : أنَّ ابنَ وليدَةَ زمعة مِنِّي ، فاقبِضْهُ إليك ، فلما كان عامُ الفتح : أخذه سعد ، فقال : ابنُ أخي ، عهد إليَّ فيه ، فقال عبد بن زَمْعَة : أخي ، وابن وليدة أبي وُلدَ على فراشه ، فتساوقا إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال سعد : يا

---

[2] **Nesaî**, Talâk, 48.

رسولَ الله ، ابنُ أخي ، قد كان عهدَ إليَّ فيه : أنَّه ابنُه ، انظر إلى شَبَهِه ، وقال عبد بن زمعة : أخي وابن وليدة أبي ، وُلِدَ على فراشه ».

وفي رواية : « فنظر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى شَبَهِه ، فرأى شَبَهاً بيِّنا بعتبة ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **هو لك يا عبدُ بن زمعة ، الولد للفراش ، وللعاهر الحجر** ، ثم قال لسودة بنت زمعة : **احتجبي منه** ، لما رأى من شَبَهه بعتبة ، فما رآها حتى لقي الله عز وجل ، وكانت سودةُ زوجَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية : « عهدَ عتبةُ إلى أخيه سعيد : أن يقبض ابنَ وليدة زمعةَ ، قال عتبة: إنَّه ابني ، فاختصم سعد وعبدُ بنُ زَمعةَ في الفتح إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنظر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى ابن وليدة زمعةَ ، فإذا أشبهُ الناس بعُتْبَةَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هو لك** ، **هو أخوك يا عبد بنَ زمعةَ** ، منْ أجل أنه ولدَ على فراش أبيه ، وقال : **احتجبي منه يا سودةُ** ، لما رأى من شَبَه عُتْبَةَ ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **الولدُ للفراش ، وللعاهر الحجرُ** ». أخرجه البخاري ، ومسلم والموطأ.

وفي رواية أبي داود والنسائي قال : « اختصم سعدُ بنُ أبي وقاص وعبدُ بنُ زمعة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم في ابن أمة زَمعةَ ، فقال سعد : أوصاني أخي عتبةُ : إذا قدمْتَ مكةَ انظر إلى ابن أمة زَمْعَة ، فاقبضه ، فإنه ابنُه ، قال عبدُ بن زمعة : أخي ، ابنُ أمة أبي ، ولدَ على فرش أبي ، فرأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم شَبَها بيِّنا بعُتبة ، فقال : **الولد للفراش، واحتجبي منه ياسودةُ**».

زاد في رواية : وقال : «**هو أخوك يا عبدُ** ».

8,391- Hz. Âişe anlatıyor:

"Utbe b. Ebî Vakkas[3] (öleceği sırada), kardeşi Sa'd b. Ebî Vakkas'a, *'Zem'a'nın câriyesinin doğurduğu çocuk bendendir, onu himayene al!'* diye vasiyet etmişti. Fetih yılında Sa'd;

---

[3] **Utbe b. Ebî Vakkas (Mâlik) b. Vehb ez-Zührî**: Cennetle müjdelenen meşhur sahabî Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kardeşidir. Zem'a'nın câriyesinin oğlunun kendisinden olduğunu kardeşine vasiyet eden kişi olarak tanınır. **Uhud**'da Hz. Peygamber'in ön dişlerinin kıranlardan olduğu rivayet edilir. **Mekke**'de kan davası olduğu için

"- O, benim kardeşimin çocuğudur, kardeşim (ölürken) bana vasiyet etmişti" diyerek çocuğu alır. Bu iddiaya Zem'a'nın oğlu Abd[4];

"- O benim kardeşimdir, babamın câriyesinin çocuğudur.[5] Üstelik babamın döşeğinde doğmuştur" diyerek karşı çıkar. Meseleyi Hz. Peygamber'e götürdüler. Sa'd;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o benim kardeşimdir, kardeşim bana onun kendi çocuğu olduğunu söylemişti. Kardeşime ne kadar benzediğine de bakın!" dedi. Abd b. Zem'a da;

"- Hayır, o benim kardeşimdir, babamın câriyesinin çocuğudur. Üstelik babamın yatağında doğmuştur" dedi.

Bir rivâyette Hz. Peygamber çocuğun kime benzediğine baktı, Utbe b. Ebî Vakkas'a olan benzerliğini açıkça gördü-. Sonra;

"- Çocuk senindir, ey Abd b. Zem'a! Çocuk, doğduğu yatağın (sahibine) **aittir. Zinâ edene de mahrum kalmak vardır"** buyurdu. Çocuğun Utbe'ye benzediğini gördüğü için de zevcesi Sevde bint Zem'a'ya;

"- Ona karşı örtün!" dedi. Çocuk, Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar, Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Sevde'yi (tesettürsüz) görmedi."[6]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

---

hicretten önce kaçıp **Medîne**'ye yerleşmişti. Hz. Peygamber'in sağlığında müslüman olmadan ölmüştü.

[4] **Abd b. Zem'a b. Kays el-Kuraşî el-Âmirî**: Sahabîlerin eşrafındandı. Hz. Peygamber'in zevcesi Sevde'nin kardeşi idi. Sevde müslüman oldu diye kahrından başına toprak saçmış, ama daha sonra kendisi de İslâm'ı kabul etmişti. Annesi Âtike bint el-Ahnef'ti. Babasının câriyesinin oğlu yüzünden Sa'd b. Ebî Vakkas'la davalı idi. Babası Zem'a **Mekke** fethinden önce ölmüştü.

[5] **İbn Velîde Zem'a,** yani Zem'a'nın câriyesinin oğlu diye bilinen bu çocuğun isminin abdurrahman olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in zevcesi Sevde'nin üvey kardeşidir. Abd b. Zem'a ile Sa'd b. Ebî Vakkas'ın dava konusu ettikleri kişidir.

[6] **Buharî**, Vesâyâ, 4; Buyû', 3, 100; Husûmât, 6; Itk, 8; Ferâiz, 18; Hudûd, 24; Ahkâm, 29; **Müslim**, Radâ', 10/36; **Muvatta**, Akdıye, 21/20; **Ebû Davud**, Talâk, 34/2273; **Nesaî**, Talâk, 48,49.

"Utbe, kardeşi Sa'd'a, Zem'a'nın câriyesinin doğurduğu çocuğu almasını vasiyet etmiş;

"- Çünkü o, benim çocuğumdur" demişti.

Fetih yılında Sa'd ile Abd b. Zem'a meseleyi Rasûlullah'a (as.) arz ettiler. Hz. Peygamber, Zem'a'nın câriyesinin çocuğuna bakınca, onun, Utbe'ye insanların en çok benzeyeni olduğunu gördü. Ama çocuk, Abd'ın babasının yatağında doğduğu için;

"- **Çocuk senindir ey Abd b. Zem'a, o senin kardeşindir!"** buyurdu. Sonra da çocuğun Utbe'ye olan benzerliğinden dolayı, zevcesine;

"- **Ona karşı örtün ey Sevde!"** dedi.

Rasûlullah (as.);

"Çocuk doğduğu yatağa aittir, zinâ edene de mahrumiyet vardır" buyurdu.

Bunları **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetleri ise şöyledir:

"Zem'a'nın câriyesinin doğurduğu çocuk hakkında Sa'd b. Ebî Vakkas ile Abd b. Zem'a, Rasûlullah'a (as.) müracaatta bulundular. Sa'd;

"- Kardeşim Utbe bana, Mekke'ye gittiğinde Zem'a'nın câriyesinin çocuğunu al; çünkü o benim çocuğumdur diye vasiyet etmişti" dedi. Abd b. Zem'a da;

"- O benim kardeşimdir, babamın câriyesinin çocuğudur. Üstelik babamın yatağında doğmuştur" dedi. Hz. Peygamber, çocuğun çok bariz olarak Utbe'ye benzediğini görmesine rağmen;

"Çocuk doğduğu yatağa aittir" buyurdu ve karısına da;

"- **Ona karşı örtün ey Sevde!"** talimatını verdi.

Başka bir rivâyette; Hz. Peygamber'in;

"- **O senin kardeşindir, ey Abd!"** dediği kaydedilir.

İZAH

Utbe, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kardeşidir. **Sa'd**, ashâbın önde gelenlerinden ve sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden biri olmasına, büyük bir komutan olarak İslâm'a çok hayırlı hizmetler

yapmasına rağmen, kardeşi **Utbe, Uhud** savaşında Rasûlullah'ın (as.) dişini kıran kişidir; kendisi İslâm'ı kabul etmemiş ve müşrik olarak ölmüştü. Ölürken de kardeşine, **Zem'a**'nın câriyesinin dünyaya getireceği çocuğu almasını, âilesine ilhak etmesini vasiyet etmişti. Çünkü o câriye ile ilişkide bulunmuştu ve bu ilişkiden onun hâmile kaldığını biliyordu. **Zem'a**, Hz. Peygamber'in kayınpederi ve **Sevde**'nin babası idi. Sonunda **Sa'd b. Ebî Vakkas** ile **Abd b. Zem'a**, bu davayı Rasûlullah'a (as.) götürmüşlerdi. Câhiliye döneminde buna benzer durumlarda çocuk, ilişkide bulunduğunu söyleyen adama veriliyordu. İşte bu geleneğe dayanarak **Sa'd**, çocuğu almak istemiş, ama çocuğun, doğduğu yatağın sahibine ait olduğu ilkesi uyarınca Hz. Peygamber, bebeği **Abd**'a vermişti. Allah'ın Rasûlü, çocuğun **Utbe**'ye çok benzediğini görmesine rağmen bu ilkeyi uygulamıştı. Bu arada zevcesi **Sevde**'ye de, her ne kadar çocuk **Zem'a**'nın âilesine verilmişse de, ona karşı örtünmesini söylemişti. Çünkü çocuğun **Utbe**'ye olan benzerliğine bakarak **Sevde**'nin kardeşi ve mahremi olmadığını anlamıştı.

٨٣٩٢ـــ (س ـــ عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما) قال : « كانت لزمعة جارية يطؤها ، وكان يظنُّ بآخر أنه يقع عليها ، فجاءت بولد شبه الذي كان يظن به ، فمات زمعة وهي حبلى ، فذكرت ذلك سودةُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **الولد للفراش ، واحتجبي منه يا سَودةُ ، فليس لك بأخ** ». أخرجه النسائي.

8,392- Abdullah b. Zübeyr şöyle dedi:

"Zem'a'nın bir câriyesi vardı ve onunla ilişkide bulunurdu. Sonra başka birinin de onunla ilişkide bulunduğundan kuşkulandı. Bilâhare câriyesi, o kuşkulandığı kişiye benzer bir çocuk doğurmuştu. Ama câriye henüz çocuğu doğurmadan Zem'a vefat etmişti. Bu durumu Sevde, Hz. Peygamber'e anlattı, Rasûlullah (as.) da;

"- Çocuk, doğduğu yatağın sahibine aittir. Ama sen yine ona karşı örtün ya Sevde! Çünkü o senin kardeşin değildir" dedi.[7]

---

[7] **Nesaî**, Talâk, 48.

٨٣٩٣ــ (أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في ابن وليدة زمعة: «هو لك يا عبدُ بنُ زمعة، واحتجبي منه يا سودة، فما رآها حتى لقي الله عزوجل». أخرجه...

8,393- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.), Zem'a'nın câriyesinin çocuğu hakkında;

"- **Bu çocuk senindir, ya Abd b. Zem'a!** (Sonra zevcesi Sevde'ye dönerek) **bununla birlikte sen yine de ona karşı örtün, ya Sevde!"** dedi. Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar çocuk **Sevde**'yi (tesettürsüz) görmedi."[8]

٨٣٩٤ــ (ط ــ سليمان بن يسار) عن عبد الله بن أبي أمية : « أن امرأة هلكَ عنها زوجها، فاعتَدَّتْ أربعةَ أشهر وعشرا ، ثم تزوجتْ حين حلَّتْ ، فمكثت عند زوجها أربعة أشهر ونصفا ، ثم ولدَتْ ولدا تامًا ، فجاء زوجها إلى عمرَ رضي الله عنه ، فذكر ذلك له فدعا عمرُ نسوةً قُدَمَاء خُقَنَ الجاهلية ، فسألهنَّ عن ذلك ؟ فقالت امرأة منهم : أنا أخبرُكَ عن هذه المرأة ، هلك عنها زوجها حين حَمَلَتْ ، فأُهريقتْ عليه الدماء ، فحشَّ ولَدُها في بطنها ، فلمَّا أصابها زوجُها الذي نكحت ، أصاب الولدَ الماءُ فتحرَّك في بطنها وكبر ، فصدَّقهنَّ عمر، وفرَّقَ بينهما ، وقال : أمَا إنه لم يبلُغني عنكما إلا خير وألحقَ الولد بالأول ». أخرجه الموطأ.

8,394- Süleyman b. Yesâr, Abdullah b. Ebî Ümeyye'den rivâyet ediyor:

"Bir kadın, kocasını kaybetmiş, dört ay on gün iddet bekledikten sonra da evlenmişti. Bu kocası ile de dört buçuk ay yaşamış, sonra (bütün uzuvları) tam bir çocuk dünyaya getirmişti. Bunun üzerine kocası Hz. Ömer'e gitmiş ve durumu anlatmıştı. Hz. Ömer de câhiliye dönemini yaşamış yaşlı kadınları çağırdı ve onlara bu durumu sordu. Kadınlardan biri dedi ki:

"- Ben sana bu kadının durumunu anlatayım: Bu kadın, kocasını kaybettiğinde hâmile idi. Ama sonra kanama (âdet) oldu, bu yüzden

---

[8] Bu rivâyet **Rezîn**'in ilavesidir.

bebeğin gelişmesi durdu. Kadın evlenip ikinci kocası ile ilişkide bulunduğunda, bebek suya kavuştu ve annesinin karnında kımıldamaya, büyümeye başladı"

Hz. Ömer kadının bu söylediğini kabul etti ve karı-kocayı birbirinden ayırdı. Sonra onlara;

"- Şunu bilin ki, ben sizin hakkınızda hayırdan başka bir şey bilmiyorum" dedi ve çocuğu kadının ilk kocasına ilhak etti.[9]

İZAH

Burada çocuğun kime ait olduğu konusunda meydana gelen kuşkunun, dönemin imkânları ölçüsünde nasıl çözüldüğü görülmektedir. **Hz. Ömer**, bir çocuğun altı aydan az bir zaman içinde bütün uzuvları tam olarak dünyaya gelemeyeceğini düşünmüş, yaşlı kadınlardan aldığı bilgiyi de doğru kabul ederek çocuğu ilk kocanın nesebine ilhâk etmişti. Ayrıca kadının iddeti tam olarak bitmeden evlendiği kanâatine vararak onları ayırmış, ama kasıtlı olmadıklarını düşünerek herhangi bir ceza uygulamasına gitmemişti. Tekrar hatırlatalım ki bu uygulama, günümüzde bilinen DNA ve benzeri tekniklerin bulunmadığı bir çağda bulunan bir çözüm yoluydu.

٨٣٩٥ـ (د ــ الحسن بن سعد مولى الحسن بن علي بن أبي طالب) عن رباح : قال : «زوَّجني أهلي أمَة لهم رومِيَّة ، فدخلت بها ، فولدتْ غلاما أسود مثلي ، فسمَّيتُه: عبد الله، ثم وقعت عليها ، فولدت لي غلاما أسود مثلي فسميتُه عبيد الله ، ثم طبَنَ لها غلام من أهلي رُومي ، يقال له : يُوحَنَّة ، فراطَنها بلسانه ، فولدت غلاما، كأنه وزَغة من الوزغات ، فقلت لها : ما هذا ؟ قالت : هذا ليُوحَنَّة ، فرفَعْنا إلى عثمان بن عفان ، فسألهما ، فاعترفا ، فقال لهما : أترْضيانِ أن أقضيَ بينكما بقضاء رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قضى : **أنَّ الولدَ للفراشِ**، فجلدها وجلَده، وكانا مملوكَيْن» أخرجه أبو داود.

---

[9] **Muvatta**, Akdıye, 21/21.

8,395- Hz. Hasan'ın âzâdlısı el-Hasan b. Sa'd[10], Rebâh'tan rivâyet ediyor:

"Âilem beni, kendilerinin Rum bir câriyesi ile evlendirmişti. Kadınla ilişkide bulundum, benim gibi siyah bir çocuk dünyaya getirdi. Ben o çocuğa Abdullah adını verdim. Sonra yine eşimle ilişkide bulundum, yine benim gibi siyah bir çocuk doğurdu; ona da Ubeydullah adını verdim. Sonra âilemin Yuhanna adındaki Rum kölesi karımı sıkıştırmış, ona kendi diliyle bir şeyler söylemiş ve karıma sahip olmuş. Sonra karım, keler gibi alaca bir çocuk dünyaya getirdi. Karıma;

"- Bu nedir?" diye sordum. Bana;

"- Bu çocuk Yuhanna'dandır" dedi. Davayı hemen Hz. Osman'a götürdük. Hz. Osman her ikisini çağırıp meseleyi sordu, onlar da yaptıklarını itiraf ettiler. Bunun üzerine Hz. Osman onlara;

"- Aranızda Allah Rasûlü'nün hükmüyle hükmetmemi ister misiniz? Rasûlullah (as.); **'çocuk, doğduğu döşeğin sahibine aittir'** buyurdu" dedi ve her ikisine de (ellişer) sopa vurdu; çünkü ikisi de köle idi."[11]

İZAH

Bilindiği üzere İslâm hukukunda kölelere, hürlere uygulanan cezanın yarısı verilir. Evli dahi olsa köle zina ederse, ona yarım celde cezası verilir ki, bu da elli sopadır.

Bu rivâyette doğan çocuğun zina mahsûlü olduğu ortaya çıkmasına rağmen, **Hz. Osman** yine de çocuğu, kadının nikâhlı kocasına vermiştir. Çünkü nikâhlı koca, çocuğu reddetme hakkı olmasına rağmen reddetmemişti. Bu uygulama da, **"çocuk döşeğe aittir, zinakâra mahrumiyet vardır"** temel ilkesine dayandırılmıştı.

---

[10] **el-Hasan b. Sa'd b. Ma'bed el-Hâşimî el-Kûfî:** Kûfeli tabiîlerdendir. Hz. Ali veya Hz. Hasan'ın âzâdlısıdır. Babasından ve Abdullah b. Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Utbe b. Abdullah ve Haccâc b. Ertât rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[11] **Ebû Davud**, Talâk, 34/2275.

٨٣٩٦ـ (خ م د ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : « يا رسول الله ، وُلِدَ لي غلام أسود ، وهو يعرِّض بأن ينفيه ، فلم يرخص له في الانتفاء منه ، فقال: **هل لك من إبل؟** قال : نعم ، قال : **ما ألوانها ؟** قال : حمر ، قال : **هل فيها من أورق ؟** قال : نعم ، قال : **أنّى ذلك ؟** قال : لعلّه نزعه عرْق ، قال : **فلعلّ ابنَكَ نزعه عرق** ».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وفي رواية أبي داود قال: «جاء رجل من بني فزارة»... الحديث

8,396- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi" dedi. Adam bu sözüyle çocuğun kendisinden olmadığını söylemek, dolayısıyla nesebini reddetmek istiyordu. Ama Hz. Peygamber buna müsaade etmedi ve adama;

"- Senin develerin var mı?" diye sordu. Adam;

"- Evet var" deyince;

"- Renkleri nedir?" buyurdu.

"- Kırmızı" dedi.

"- İçlerinde hiç boz renkli olanı yok mu?" diye sorunca;

"- Evet var" dedi.

"- Peki o nereden gelmiş olabilir?" deyince, adam;

"- Belki onu bir damar çekmiştir" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- İşte belki senin oğlunu da bir damar çekmiştir" buyurdu.[12]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Muvatta**'nın dışındaki bütün kaynaklar rivâyet etmiştir.

---

[12] **Buharî**, Talâk, 26; Hudûd, 43; **Müslim**, Liân, 18-20; **Ebû Davud**, Talâk, 28/2260-62; **Tirmizî**, Velâ, 4/2128; **Nesaî**, Talâk, 46.

Ebû Davud'un bir rivâyetinde; Ebû Hureyre "Fezâre kabilesinden bir adam geldi..." der.

İZAH

Hz. Peygamber'e müracaat eden adam, Fezâre kabilesinden **Damdam b. Katâde**'dir. Daha önce karısı beyaz tenli çocuklar doğurmuşken, bu sefer farklı tende bir çocuk doğurması onu kuşkulandırmıştı.

"**Damar çekmesi**"nden maksat, geçmişteki atalarından birine benzemesidir.

Bu rivâyet, delilsiz kuşkunun, nesebin reddi için gerekçe sayılamayacağını göstermektedir.

٨٣٩٧ـــ (د ـــ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جده رضي الله عنه قال : قام رجل ، فقال : «يا رسولَ الله ، إن فلانا ابني عاهَرتُ بأُمِّه في الجاهلية ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا دِعْوَةَ في الإسلام ، ذهب أمر الجاهلية ، الولدُ للفراش ، وللعاهر الحجرُ**».

أخرجه أبو داود.

8,397- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden şöyle rivâyet ediyor:

"Bir adam kalktı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falancı benim oğlumdur, câhiliyet döneminde ben onun annesiyle zina etmiştim" dedi. Allah'ın Rasûlü;

"- İslâm'da, bir insanın nikâhı altında bulunmayan bir kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olduğunu iddia etme hakkı yoktur. Câhiliyet gelenekleri artık kalkmıştır. Çocuk döşeğin sahibine aittir ve zina edene de mahrumiyet vardır" buyurdu.[13]

---

[13] **Ebû Davud**, Talâk, 34/2274.

[الفرع] الثاني
في القافة

2- KÂİF

٨٣٩٨ــ (خ م د ت س ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « إن رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل عليَّ مسرورا ، تبْرُقُ أسارير وجهه ، فقال : **ألم تري أنّ مجزّزا المُدْلجيَّ؟ نظر آنفا إلى زيد بن حارثة ، وأسامة بن زيد ، فقال : إنّ هذه الأقدام بعضها من بعض**».

وفي رواية: «**ألم تسمعي ما قال المدلجيُّ لزيد وأسامة ورأى أقدامهما : إن بعض هذه الأقدام لمنّ بعض**». وفي أخرى قال: إن عائشة قالت: «دخل قائف والنبي صلى الله عليه وسلم شاهد وأسامة بن زيد وزيد بن حارثة مضطجعان فقال: **إن هذه الأقدام بعضها من بعض** فسُرّ بذلك النبي صلى الله عليه وسلم وأعْجَبَهُ وأخبر به عائشة».

وفي أخرى : « **ألَمْ تريْ أن مجززا المدلجيَّ دخل عليَّ ، فرأى أسامة وزيدا ، وعليهما قطيفة ، قد غطّيا رؤوسَهما ، وبدَت أقدامُهما ، فقال : إن هذه الأقدام بعضها من بعض** ؟ ». وفي رواية : «وكان مجزِّز قائفا ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ. وقال أبو داود : قال أحمد بن صالح : « كان أسامةُ بن زيد أسود شديد السواد، مثل القار ، وكان زيد أبيضَ من القطن ».

8,398- Hz. Âişe anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü bir gün sevinçle yanıma gelmişti; o kadar ki, sevinçten yüzü parlıyordu. Bana;

"- Biliyor musun; Mücezziz el-Müdlicî[14], az önce Zeyd b. Hârise ile Üsâme b. Zeyd'in bacaklarını gördü ve; *'bu ayaklar birbirindendir'* diye söyledi" dedi.[15]

---

[14] **Mücezziz b. el-A'ver b. Ca'de b. Muâz el-Müdlicî**: Sahabîdir. Kaifti; Üsâme ile Zeyd b. Hârise'nin ayaklarını görünce, "**bunlar biribirindendir**" demiş ve bu sözden Hz. Peygamber çok mutlu olmuştu. Mücezziz lakabıdır. Esir aldığı kişinin alnına cizz çizgi attığı için bu lakabı almıştı. **Mısır** fethine katıldığı rivayet edilir.

RİVÂYETLER

Hadîsin diğer bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in;

"- el-Müdlicî'nin Zeyd ve Üsâme hakkında ne dediğini duydun mu? Onların ayaklarını görünce; *'bu ayaklardan biri, diğerinden meydana gelmiştir'* dedi" diye söylediği kaydedilir.

Başka bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in de bulunduğu bir sırada bir *kâif* geldi; o esnada **Üsâme b. Zeyd** ile **Zeyd b. Hârise** (duvara) yaslanmışlar, (bacaklarını uzatmışlardı). *Kâif* onların ayaklarını görünce;

"- Bu ayaklar, birbirlerinden meydana gelmiştir" dedi. Hz. Peygamber onun bu sözünden çok sevindi, çok mutlu oldu."

Hz. Âişe bunu böyle haber verdi.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle demiş:

"- Biliyor musun, Mücezziz el-Müdlicî yanıma geldi ve Üsâme ile Zeyd'i gördü. Üsâme ile Zeyd'in üstüne bir örtü örtülmüş, yüzleri de kapatılmıştı, sadece ayakları görünüyordu. Mücezziz onların ayaklarını görünce; *'bu ayaklar birbirlerinden meydana gelmiştir'* dedi."

Bir rivâyette; "Mücezziz *kâif* idi" denir.

Bu hadîsi **Muvatta** dışındaki bütün kaynaklar rivâyet etmişlerdir.

Ebû Davud'un belirttiğine göre Ahmed b. Salih şöyle demiş:

"Üsâme b. Zeyd zift gibi koyu siyah tenli, babası Zeyd ise pamuk gibi beyaz tenli idi."

İZAH

Kâif; bazı benzerliklerden hareketle insanların birbirleriyle alakasını anlayan kimse demektir. Câhiliye döneminde bunların sözlerine çok değer verilir, adeta kanun gibi telakki edilirdi. İşte Hz. Peygamber döneminde bu işi yapanlardan biri de **Mücezziz el-Müdlicî** idi.

---

[15] **Buharî**, Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 17; Menâkıb, 23; Ferâiz, 31; **Müslim**, Radâ', 11/38-40; **Ebû Davud**, Talâk, 31/2267-68; **Tirmizî**, Velâ, 5/2129; **Nesaî**, Talâk, 51.

Bilindiği üzere **Zeyd b. Hârise**, Hz. Peygamber'in kendi evladı gibi sevdiği âzâdlı kölesi idi, **Üsâme** de onun oğlu idi. Baba-oğul olmalarına rağmen **Zeyd** beyaz tenli, oğlu **Üsâme** ise aksine siyah tenli idi. Her ne kadar Hz. Peygamber hiç kuşku duymasa da, **Zeyd**'in beyaz, oğlu **Üsâme**'nin siyah tenli olması, bazı insanların gönlüne şüphe sokuyordu. Baba ile oğul arasındaki bu renk farkı, dedikoduların yayılmasına yol açmıştı. Şüphesiz bu dedikodular Hz. Peygamber'i de üzüyordu. İşte bir gün **Zeyd** ile **Üsâme** yüzlerini örtmüş yan yana uyurlarken kâif **Mücezziz** gelmiş ve açıkta kalan ayaklara bakarak **"bunlar birbirinden meydana gelmiştir"** demişti. Bu söz de Hz. Peygamber'i çok mutlu etmişti. Onların baba-oğul olduklarının, Araplar arasında senet kabul edilen bir kâif tarafından ifade edilmesi, Allah'ın Rasûlünü pek sevindirmişti.

Bilindiği gibi günümüzde de çocuğun nesebini tespit için bazı teknikler kullanılmaktadır. Şüphesiz günümüzde kullanılan bu teknikler daha sağlıklı netice vermektedirler. Bir çocuğun nesebini tespit konusunda câhiliyet döneminde yapılan kâif uygulamasını delil olarak kabul etmenin uygun olup olmadığı fukaha arasında tartışılmıştır. Bir kısım ulema bu yolla çocuğun nesebini tespit etmenin câiz olduğunu söylerken, özellikle **Hanefîler**, bunun yeterli hukukî bir delil sayılamayacağını, dolayısıyla bu yolla nesep tespitinin câiz olmadığını iddia ederler. Çünkü kâifin sözü, tamamen zan ve tahmine dayanmaktadır, kesin bilimsel gerçeği yansıtmamaktadır. Böyle zan ve tahmine dayalı sözlerle sosyal ve âilevî konularda hüküm vermenin ciddi sakıncaları vardır. Kaldı ki az önce geçen hadîslerde Hz. Peygamber, renk-şekil benzerliğinin nesebin tespitinde belirleyici bir etken olmadığını da söylemişti. Bu rivâyette sözü edilen **Üsâme** ile **Zeyd**'in nesebi de kâif tarafından belirlenmemiş, kâifin sözü sadece, dedikodu üreten merkezleri susturmuştu.

٨٣٩٩ـ (ط ـ سليمان بن يسار) قال : « إن عمر بن الخطاب رضي الله عنه كان يُليط أولاد الجاهلية بمن ادَّعاهم في الإسلام ، فأتى رجلان ، كلاهما يدَّعي ولد امرأة ، فدعا

عمر قائفا ، فنظر إليهما ، فقال القائف : لقد اشتركا فيه ، فضربه عمر بالدِّرَّة ، وقال : ما يدريك؟ ثم دعا المرأة فقال : أخبريني خبرك ، فقالت : كان هذا لأحد الرجلين يأتيها وهي في إبل لأهلها ، فلا يفارقها حتى يَظُنَّ وتظُنَّ أن قد استمر بها الحمل ، ثم انصرف عنها ، فهُرِيقت عليه الدماء ، ثم خلفه الآخر ، فلا أدري : من أيهما هو؟ فكبَّر القائف، فقال عمر للغلام: والِ أيّهما شئتَ». أخرجه الموطأ.

8,399- Süleyman b. Yesâr anlatıyor:

"Hz. Ömer, İslâm döneminde, daha önce dünyaya gelen bir çocuğun kendisine ait olduğunu iddia eden olursa, çocuğu ona ait sayıyordu. Bir gün iki kişi gelmişti ve her ikisi de, bir kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olduğunu iddia ediyordu. Hz. Ömer hemen bir kâif çağırdı. Kâif, adamlara baktı ve;

"- İkisine de ait olabilir" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, elindeki değneği kâifin sırtına indirdi ve;

"- Nerden biliyorsun?" diye çıkıştı. Sonra kadını çağırdı ve ona;

"- Bana şu meseleyi bir anlat!" dedi. Kadın da;

"- Bu çocuk, şu iki adamdan birine aittir. Bunlardan biri, ben âilemin develerini güderken yanıma gelirdi ve benimle düşüp kalkardı. İkimiz de bu ilişkiden hâmile kaldığımı zannettik. Sonra o benden ayrıldı. Arkasından bende kanama (âdet) oldu. Sonra öbür adam geldi, benimle düşüp kalkmaya başladı. Dolayısıyla çocuğun hangisinden olduğunu bilmiyorum" dedi.

Kadının bu sözleri üzerine kâif yüksek sesle tekbir getirdi. Sonra Hz. Ömer, çocuğa dönerek;

"- Bu adamlardan hangisini istersen, onun velâyetini kabul et!" dedi.[16]

---

[16] **Muvatta**, Akdıye, 21/22.

İZAH

Burada daha önceki hadîslerde geçen durumdan farklı husus vardır. Önceki hadîslerde evli bir kadının başka bir erkekten çocuk doğurması halinde, meşrû kocası çocuğun nesebini reddetmediği müddetçe, çocuk döşeğin sahibine ait kabul ediliyordu. Burada ise evli olmayan ve farklı kişilerle ilişkide bulunan bir kadının doğurduğu çocuğun nesebini tespit söz konusudur. Bu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia eden biri çıkar ve buna kimse itiraz etmezse, çocuğun nesebi ona bağlanır. Ama birden çok erkek çocuğun kendisinden olduğunu iddia edecek olursa, işte o zaman kâifin sözü değer ifade eder. Zaten o çağda bunu tespit için başka bir imkân da yoktu, günümüzde olduğu gibi bilimsel bir çözüm şansı bulunmuyordu. Dolayısıyla yapacak başka birşey yoktu.

[الفرع] الثالث

فيمن ادّعى إلى غير أبيه أو استلحق ولدا

3- BABASINDAN BAŞKASINA MENSUBİYET İDDİA EDEN ÇOCUK VEYA ÇOCUĞU KENDİNE İLHÂK EDEN KİŞİ

٨٤٠٠ـــ (خ م د ـــ أبو عثمان النهدي) قال «لمّا ادُّعِيَ زياد لقيتُ أبا بكرة ، فقلتُ: ما هذا الذي صنعتم؟ إني سمعت سعدَ بن أبي وقاص يقول: سَمِعت أُذُني من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم وهو يقول: **مَن ادَّعى أبا في الإسلام غير ابيه – وهو يعلم أنه غير أبيه – فالجنة عليه حرام**، قال أبو عثمان: فذكرتُهُ لأبي بكرة، فقال: وأنا سَمِعْتُه من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية أبي داود : قال سعد : « سَمِعَتْهُ أُذُناي ، ووعاه قلبي من محمد صلى الله عليه وسلم... وذكر الحديث ، قال : فلقيت أبا بكرة ، فذكرت ذلك له، فقال أبو بكرة: سمعَتْهُ أُذناي، ووعاه قلبي من محمد صلى الله عليه وسلم قال عاصم: فقلت: يا أبا عثمان ، لقد شَهِدَ عندك رجلان، أيُّما رجلين؟ فقال: أمّا أحدهما: فأول من رَمَى بسهم

في سبيل الله أو في سبيل الإسلام - يعني سعد بن مالك - والآخر : قدم من الطائف في بضعة وعشرين على أقدامهم فذكر فضلا ».

8,400- Ebû Osman en-Nehdî anlatıyor:

"Ziyâd hakkında neseb iddia edildiği sırada Ebû Bekre'ye rastlamıştım. Kendisine dedim ki:

"- Bu yaptığınız nedir? Ben, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın; *'Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini bizzat kulaklarımla işittim'* dediğini duymuştum:

"Her kim İslâm'da, babası olmadığını bildiği halde başkasını babasıdır diye iddia ederse, cennet ona haramdır."

Ebû Osman der ki: "Ben bu hadîsi Ebû Bekre'ye hatırlattım. O; *'bu hadîsi Rasûlullah'tan (as.) ben de duymuştum'* dedi."[17]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde Sa'd; "Muhammed'in söylediği sözü şu iki kulağım işitti, kalbim de onu ezberledi" diyerek aynı hadîsi zikreder. Sonra Ebû Osman şöyle der:

"Ebû Bekre'ye rastladım ve kendisine bu hadîsi hatırlattım. Ebû Bekre de; *'bu hadîsi Hz. Muhammed'den ben de şu iki kulağımla işittim ve benim kalbim de onu ezberledi'* dedi."

Hadîsin râvîsi (Ebû Osman'ın talebesi) Âsım der ki: Ben hocama şöyle dedim:

"- Ya Ebâ Osman! Senin şahit olduğun o iki kişi kimdir?"

"- Biri Allah yolunda –veya İslâm uğruna- ilk oku atan kişidir – Sa'd b. Ebî Vakkas'ı kastediyor-. Diğeri de yirmi küsür kişi ile birlikte Tâif'ten yaya olarak gelen adamdır" diyerek çeşitli faziletlerini saydı.

İZAH

Burada sözü geçen **Ziyâd, Ebû Bekre**'nin anne bir kardeşidir, ama babası belli değildir. Bu yüzden **"babasının oğlu Ziyâd"**

---

[17] **Buharî**, Ferâiz, 29; Megâzî, 57; **Müslim**, İman, 27/114-15; **Ebû Davud**, Edeb, 119/5113.

anlamına gelen **Ziyâd b. Ebîhi** diye meşhurdur. **Ebû Süfyan**'ın gayri meşrû çocuğu olduğu rivâyet edilir. Bilâhare **Muâviye**, **Ziyâd**'ın kendi kardeşi olduğunu iddia ederek onu babası **Ebû Süfyan**'ın nesebine ilhâk etmişti. Meşhur bir asker, siyasetçi ve çok güçlü bir hatip olan **Ziyâd**, başlangıçta **Hz. Ali** ile beraberken bilâhare **Muâviye**'nin yanına geçmişti. Anne bir kardeşi **Ebû Bekre**, **Ziyâd**'ın hareketlerini beğenmezdi ve bu yüzden onunla ilişkiyi tamamen kesmişti. İşte hadîsin râvîsi **Ebû Osman en-Nehdî, Ziyâd**'ın, babasından başkasına intisap iddiasını doğru bulmayarak ve muhtemelen kardeşi ile ilişkisinin durumunu bilmediği için **Ebû Bekre**'ye; **"bu yaptığınız nedir?"** diye çıkışmıştı.

Meşhur sahabî **Ebû Bekre** ise, başlangıçta **Hâris b. Kelede**'nin kölesi idi. **Tâif** muhasarası sırasında yirmi arkadaşıyla birlikte **Tâif** hisarının üstünden makara ile inmiş ve yaya olarak Hz. Peygamber'in yanına kaçmıştı. Bilâhare **Tâif** halkı da İslâm'ı kabul ettiklerinde, bu kaçan kölelerin kendilerine geri verilmesini istemişler, ama Hz. Peygamber; **"bunlar Allah'ın âzâdlılarıdır"** diyerek isteklerini geri çevirmişti.

Hadîsteki, babasından başkasına nesep iddiasına kalkışana cennetin haram olduğu ifadesi, ya tehdit ve sakındırma amacını taşımakta, ya da bu iddianın helâl olduğuna inananlarla ilgilidir. Diğer bir ihtimal de, bu iddianın cehennem cezasını gerektireceği, dolayısıyla doğrudan cennete girmeye engel teşkil edeceğidir.

٨٤٠١ــ (خ م ــ **أبوذر الغفاري** رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**ليس من رجل ادَّعى إلى غير أبيه – وهو يعلمه – إلا كَفَر، ومَنِ ادعى ما ليس له، فليس منا، وليتبوأ مقعده من النار ومن دعا رجلا بالكفر أو قال: عدو الله – وليس كذلك – إلا حارَ عليه**». وفي رواية البخاري : « لا يَرمِي رجل رجلا بالفُسوق ، ولا يرميه بالكفر إلا ارتدت عليه ، إن لم يكن صاحبه كذلك ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,401- Ebû Zerr el-Ğifârî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Bile bile babasından başkasına nesep iddiasına kalkışan kişi nankörlük etmiştir. Kendisine ait olmayan şeyi iddiaya kalkışan kişi bizden değildir. Binâenaleyh o, cehennemdeki yerine hazırlansın! Kezâ kim doğru olmadığını bildiği halde bir insanı kâfirlikle veya Allah'ın düşmanı olmakla itham ederse, onun bu sözü kendine döner."[18]

RİVÂYETLER

Buharî'nin bir rivâyeti şöyledir:

"Bir insan, başka birini fasıklıkla veya küfürle itham eder de, o insan böyle değilse, bu itham mutlaka kendisine döner."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٨٤٠٢ــ (د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **«مَنِ ادَّعى إلى غير أبيه، أو انتمى إلى غير مَوَاليه. فعليه لعنة الله المتابعة إلى يوم القيامة»**. أخرجه أبو داود.

8,402- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, der:

"Kim babasından başka birini babası diye iddia ederse ve hangi köle efendilerinden başkasına intisap ederse, kıyâmet gününe kadar Allah'ın laneti onun üzerindedir."[19]

٨٤٠٣ــ (خ ــ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) أنه قال لصهيب : « اتق الله ، ولا تدَّعِ إلى غير أبيك ، فقال صهيب : ما يَسُرُّني أنَّ لي كذا وكذا ، وأني فعلت ذلك ولكنِّي سُرِقتُ وأنا صبيٌ ». أخرجه البخاري.

8,403- Abdurrahman b. Avf, Suheyb'e;

---

[18] **Buharî**, Edeb, 44; Menâkıb, 4; **Müslim**, İman, 27/112.

[19] **Ebû Davud**, Edeb, 119/5115.

"- Allah'tan kork, kendi babandan başka birinin baban olduğunu iddiaya kalkışma!" demişti. Suheyb de;

"- Şöyle şöyle şeylere sahip olmak beni sevindirmez. Benim böyle yapıyor (Rumca konuşuyor) olmam, henüz sabi iken âilemden çalınıp götürülmem yüzündendir" dedi.[20]

İZAH

Suheyb, küçükken Romalılar tarafından âilesinden çalınmış, **Abdullah b. Cud'ân** onu köle olarak satın almış, **Mekke**'ye getirmiş ve sonra âzâd etmişti. Âilesi **Musul** civarında yaşardı, babası **Sinân b. Mâlik** adında biriydi. Aslen Arap soyundandı, ama Romalılar tarafından kaçırıldığı ve onlar arasında yetiştiği için Rumcayı iyi konuşuyordu. İşte onun Rumca konuşması sebebiyle aslen Rum olduğunu düşünenler, kendisini **Sinân b. Mâlik** diye bir Arab'a nispet etmesini doğru bulmuyorlardı. Ama **Suheyb**, aslen Arap olduğunu, Rumlar arasında yetiştiği için Rumca'yı konuştuğunu, gerçekte babasından başka birine nesep iddiasına kalkışmadığını söylüyor.

٨٤٠٤ـ (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:

«لا ترغبوا عن آبائكم ، فمن رَغِبَ عن أبيه ، فهو كفر». أخرجه البخاري ومسلم.

8,404- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Babalarınızı inkâr etmeyin! Kim babasını inkâr ederse, küfretmiş olur."[21]

٨٤٠٥ـ (د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول حين نزلت آيةُ الملاعنة: **«أيما امرأة أدخلتْ على قوم من ليس منهم ، فليست من الله**

---

[20] **Buharî**, Buyû', 100.

[21] **Buharî**, Ferâiz, 29; **Müslim**, İman, 27/113.

في شيء، ولن يُدخلها الله جنّته، وأيُّما رجل جحد ولده وهو ينظر إليه ، احتجب الله منه يوم القيامة، وفضحه على رؤوس الأولين والآخرين». أخرجه أبو داود والنسائي.

8,405- Ebû Hureyre, mülâane âyeti nâzil olduğunda, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Bir kadın, bir âilenin içine, hakikatte onlardan olmayan bir çocuğu sokacak olursa, onun Allah'tan alacağı hiçbir şey yoktur. Allah onu asla cennetine sokmaz. Bir erkek de göz göre göre kendi çocuğunu inkâr ederse, kıyâmet gününde Allah onu kendinden uzaklaştır, evvelkilerin ve sonrakilerin içinde kendisini rezil-rüsvay eder."[22]

İZAH

Bir kadının, bir âileye, onlardan olmayan bir çocuğu sokmasından maksat, başkasıyla yaptığı zinadan peydahladığı çocuğu, kocasına onun çocuğu olarak yutturmasıdır. Bu ne kadar büyük bir günah ise, bir erkeğin kendi çocuğunu inkâr etmesi de aynı derecede büyük bir vebâldir. Hatta erkeğin bu yaptığı daha büyük bir günahtır. Çünkü yaptığı iş, sadece kendi çocuğunu inkâr etmekten ibaret değildir, aynı zamanda karısını zinâ ile suçlamakta, çocuğuna da gayri meşrû damgasını vurmakta ve onların bütün hayatlarını zehir etmektedir.

٨٤٠٦ـــ (د ـــ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جده رضي الله عنه: أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قضى أنّ كل مُسْتَلْحَق اسْتُلْحِقَ بعد أبيه الذي يُدْعي له ادّعاه ورثته فقضى: إنّ كل من كان من أمَة يملكها يوم أصابها، فقد لَحِقَ بمن استلحقه وليس له مما قُسِمَ قبله من الميراث شيء وما أدرك من ميراث لم يُقْسَم فله نصيبُه، ولا يَلْحق إذا كان أبوه الذي يُدعى له أنكره. فإن كان من أمة لم يملكها أو من حرّة عاهر بها، فإنه لا يلْحق به ولا يرث وإن كان الذي يُدْعَى له هو ادَّعاه فهو ولد زنيَة من حُرّة كان أو أمة.

---

[22] **Ebû Davud**, Talâk, 29/2263; **Nesaî**, Talâk, 47.

وفي رواية بإسناده ومعناه وزاد: «**وهو ولد زنا لأهل أمّه مَن كانوا حرّةً أو أمة وذلك فيما استُلحِقَ في أولِ الإسلام فما اقْتُسِمَ من مال قبل الإسلام فقد مضى**» أخرجه أبو داود.

8,406- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, baba olduğu iddia edilen kişinin ölümünden sonra, vârisleri tarafından, o babanın nesebine katılmasını istedikleri biri hakkında şöyle hüküm verdi:

"Bir insan, kendi mülkiyetinde iken ilişkide bulunduğu câriyeden doğan (ve ilişkide bulunduğu kişi tarafından reddedilmeyen) **bir çocuğu,** (babanın ölümünden sonra) **vârisleri kendi âile neseplerine katmak isterlerse, çocuğun nesebi onlara katılır. Ama babanın mirasından** (kendisi o âileye katılmadan) **önce taksim edilmiş olan malda hissesi yoktur, taksim edilmeden yetiştiği malda ise hissesi vardır. Kendisine nispet edildiği babası ölmeden önce, çocuğun kendisine ait olduğunu kabul etmemişse,** (bu babanın çocukları isteseler de) **çocuk ona ilhâk edilemez, dolayısıyla onun malına da vâris olamaz. Hatta çocuk kendisine nispet edilen şahsın bizzat kendisi, bu çocuğun hür veya câriye bir kadından peydahladığı gayri meşrû çocuğu olduğunu iddia etse dahi, çocuk kendisine ilhak edilemez."**[23]

RİVÂYETLER

Aynı isnâd ve manada gelen başka bir rivâyette şöyle b ir ilave vardır:

"Bu çocuk, sadece annesinin âilesine, onlar hür veya köle hangi statüde iseler, ona göre nispet edilebilen bir veled-i zinâdır."

(Sonra râvî şöyle dedi): "Bu hüküm, İslâm'ın başlangıcında geçerli idi. Dolayısıyla İslâmiyet'ten önce paylaşılmış olan mallarda artık yapacak bir şey yoktur, geçen geçmiştir."

---

[23] **Ebû Davud**, Talâk, 30/2265-66.

İZAH

Hadîste bir hayli karışık olarak belirtilen hususu **Hattâbî** şöyle açıklamaktadır:

Hadîste belirtilen husus, câhiliyetten İslâm'a geçiş dönemi uygulamalarıyla ilgili bir düzenlemedir. Câhiliye döneminde câriyeler hem efendileriyle ilişkide bulunurlar, hem de para kazanmak amacıyla başka kişilerle de zina ederlerdi. Neticede hâmile kalacak olsa, bunun efendisinden mi, yoksa zina ettiği kişiden mi olduğu bilinemezdi. Bu durumda câriye hukuken efendisine bağlı olduğu için, çocuk da onun nesebine tescil edilecekti. Zâni ile efendinin ikisi de bu çocuk üzerinde nesep iddiasında bulunacak olsalar, hiç tereddütsüz efendinin iddiası kabul edilir; çünkü çocuk döşeğe aittir. Ama zâni çocuğun kendisinden olduğunu iddia eder ve efendi de buna karşı çıkmaz ise, sonra da efendinin ölümünden sonra çocukları, "**bu çocuk babamızdandır**" diyerek çocuğun nesebini kendilerine ilhâk etmek isteseler, aynı ilke uyarınca onların bu istekleri de kabul edilir. Şayet efendinin mirası bu ilhaktan önce taksim edilmiş olursa, çocuk mirastan hak talep edemez, taksim edilmemişse o da pay alır. Eğer efendi sağlığında çocuğun kendisinden olmadığını söylemiş ise, ölümünden sonra artık nesebine ilhâk edilemez. Daha önce geçen **Abd b. Zem'a** ile **Sa'd b. Ebî Vakkas** olayı da buna benzemektedir.

٨٤٠٧ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا مُساعاةَ فِي الإسلام ، مَن ساعَى فِي الجاهلية فقد لَحشقَ بعصبته ، و من ادّعى ولدًا من غير رِشْدَةٍ فلا يرِث ولا يورَث ». أخرجه أبو داود.

8,407- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslâm'da câriye ile de zinâya izin yoktur. Câhiliye döneminde câriye ile yapılan zinâdan doğan bir çocuk, onun asabesine dahil

edilirdi. Kim meşrû nikâhtan olmayan bir çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, ne o buna, ne bu ona vâris olabilir."[24]

İZAH

Hadîste geçen *"müsâat"* kelimesi, özellikle câriye ile yapılan zinâ anlamına gelir. Câhiliyet döneminde câriyeler, efendilerine belli bir ücret ödemek zorunda olduklarında, bunu kazanabilmek için zinâ yaparlardı. Hatta bazen efendileri de onları zinâ yoluyla para kazanmaya zorlarlardı. Bundan bir çocuk dünyaya gelecek olsa, çocuğun nesebi zâniye ilhâk edilirdi. Hz. Peygamber ise câriyelerle dahi olsa zinâya hiçbir şekilde izin olmadığını beyan etmiş, dolayısıyla gayri meşrû ilişkiden doğan bir çocuğun kendisine ait olduğunu iddia eden zinâkâr, ne çocuğun nesebine sahip olabilir, ne de aralarında miras hukuku uygulanır.

٨٤٠٨ــ (د س ــ زيد بن أرقم رضي الله عنه) قال : « كنت جالسًا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجاء رجل من اليمن ، فقال : لإن لي ثلاثة نفرٍ من أهل اليمن أتوا عَلِيًّا يختصمون إليه في وضلد قد وقعوا على امرأةٍ في طهر واحد ، فقال لاثنين منهما : طِيبَا بالولد لهذا ، فغلبا ، ثم قال لاثنين : طِيبًا بالولد لهذا ، فغلبا ، قال : أنتم شركاءُ متشاكسون ، إنّي مُقرِعٌ بينكم ، فمن قُرِع فله الولد، و عليه لصاحبيه ثلثا الدية ، فأقرع بينهم ، فجعله لمن قُرِعَ فضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ أضراسه ــ أو نواجذه ــ». أخرجه أبو داود و النسائي.

8,408- Zeyd b. Erkam anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında oturduğum sırada Yemen'den bir adam geldi ve;

"- Yemenli üç kişi Ali'ye gelmişler, her biri de aynı temizlik müddeti içinde ilişkide bulundukları bir kadından doğan çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu" dedi. Hz. Ali, o üç kişiden ikisine;

---

[24] **Ebû Davud**, Talâk, 30/2264.

"- Bu çocuğu gönüllü olarak şu adama (üçüncüye) veriniz!" dedi ise de, onlar kabul etmediler. Sonra öbür ikiliye;

"- Sizler çocuğu gönüllü olarak buna verin!" dedi, onlar da kabul etmediler. Nihayet diğer ikiliye;

"- Peki siz çocuğu gönüllü olarak öbürüne verin!" dedi, ama onlar da kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Ali;

"- Sizler, ihtilafa düşen ortaklarsınız; ben aranızda kura çekeceğim. Kura kime çıkarsa çocuk onundur; ama o da diğer iki arkadaşına (câriyenin) diyetinin üçte ikisini ödemekle mükelleftir" dedi. Neticede kura çekti ve kazanan kişiye çocuğu verdi."

Bunun üzerine Hz. Peygamber, azı dişleri -yahut ön dişleri- görününceye kadar güldü."[25]

İZAH

Bilindiği üzere **Hz. Ali**, Rasûlullah (as.) tarafından **Yemen**'e vali olarak gönderilmişti. Yukarıda anlatılan olay, bu sırada cereyan etmiştir.

Sözü edilen câriye ile ilişkide bulunan üç kişi, onun kendi câriyesi olduğunu düşünerek kendisiyle birlikte olmuşlardı. Aksi halde **"çocuk döşeğin sahibine aittir"** ilkesi uyarınca hiç tartışmaya gerek kalmayacak ve çocuk, câriyenin efendisine verilecekti. Burada kadının, her üç erkeğin ortak câriyesi olması ihtimali de vardır. Hatta kurayı kazanan kişinin diğer iki kişiye câriyenin bedelinin üçte ikisini ödemekle yükümlü tutulmasına bakılacak olursa, ortak olmaları ihtimâli daha kuvvetlidir. Nitekim **Hz. Ali**'nin de; **"siz ihtilafa düşen ortaklarsınız"** demesi de bunu te'yîd etmektedir.

Burada kurayı kazanan kişi çocuğu almaktadır, ama aynı zamanda câriyenin bedelinin üçte ikisini de diğer ortaklarına ödemekle mükellef tutulmuştur. Çünkü artık câriye, tamamen kendisine intikal etmiş sayılmaktadır.

Bu gibi durumlarda çocuğun nesebinin kura ile tespitinin doğru olup olmadığı fukaha arasında tartışmalıdır. Bazıları bunu câiz görürken, bazı da çocuğun kime benzediğine bakılarak karar

---

[25] **Ebû Davud**, Talâk, 32/2270; **Nesaî**, Talâk, 50.

verilmesi gerektiğini söyler. Bir üçüncü görüşe göre de, çocuğun nesebi her üçüne birden ilhâk edilir; dolayısıyla hepsinin müşterek çocuğu ve vârisi olur. **Hanefîler**'in ekserisi bu kanâattedir.

Burada tekrar şunu kaydetmek isteriz: Bu konuda meydana gelen problemlerin tamamı, o dönemin bilgi ve imkânları nispetinde makûl bir çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuda sadece bir nesep tespiti değil, miras, evlilik haramlıkları gibi pek çok önemli problemler de söz konusudur. Günümüzdeki teknik imkânların, bu gibi problemleri daha sağlıklı bir sonuca bağladığı kuşkusuzdur.

[الفرع] الرابع

فيمن والى غير مواليه

4- VELÂYETİNİ EFENDİSİNDEN BAŞKA BİRİNE VEREN KÖLE

٨٤٠٩ــ (م د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَن تَوَلّى قوما بغير إذن مَواليه ، فعليه لعنة الله والملائكة والنّاس أجمعين لا يقبل منه يوم القيامة عدْل ولا صرْف ». أخرجه ومسلم. وقال أبو داود : « لا يقبل الله منه يوم القيامة عدلا ولا صرفا ».

8,409- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Her kim, kendisini âzâd edenlerin izni olmadan, velâyetini başka bir kavme verirse, Allah'ın ve meleklerin laneti üzerine olsun!.. Allah onun ne farz, ne de nâfile ibâdetini kabul eder!"[26]

İZAH

Hz. Peygamber, velâ hakkının, köleyi âzâd eden kişiye ait olduğunu hükme bağlamıştır. Bu hükmü ne köle, ne de efendisi değiştirebilir. Velâ, bir anlamda nesep gibidir; binâenaleyh insanın

---

[26] **Müslim**, Itk, 4/18-19; **Ebû Davud**, edeb, 119/5114.

babasından başkasına nispeti câiz olmadığı gibi, velâ hakkının âzâd eden kişiden başkasına nispeti de haramdır. Hatta bu konuda âzâd edenlerin izni de muteber değildir. Hadisteki "**izin almadan**" ifadesi, kayd-ı vukûîdir, genelde izin alarak yapıldığı için böyle denilmiştir, yoksa izin alarak yapılmasının câiz olduğu anlamında değildir.[27]

٨٤١٠ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كتب النبيُّ صلى الله عليه وسلم على كلِّ بطن عُقولَهُ، ثم كتب: **أنَّ لا يحل أنه يتولَّى مولى رجل مسلم بغير إذنه**، ثم أخبرتُ : أنّه لَعَنَ في صحيفة مَنْ فعلَ ذلك». أخرجه مسلم. وقد تقدم فيما مضى من كتابنا أحاديث تتضمن شيئا من ذلك، بعضها في «كتاب العلم » من حرف العين ، وبعضها في غيره.

8,410- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Hz. Peygamber, her aşirete diyetlerini tespit etmiş ve sonra da;

"Bir müslümanın izni olmadan, âzâdlısının velâyetini üstüne alması kimseye helâl değildir" diye yazmıştı. Bilâhare haber aldım ki, yazısında bunu yapana lanet etmiş.[28]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. Bu meseleyi içine alan rivâyetlerin bir kısmı Kitabu'l-İlm'de, diğerleri de kitabımızın başka yerlerinde geçmişti.

---

[27] Bu konuda 5683 nolu hadîse ve izahına da bakınız.

[28] **Müslim**, Itk, 4/17.

[الفرع] الخامس
في إسلام أحد الأبوين

5- ÇOCUĞUN EBEVEYNİNDEN BİRİNİN MÜSLÜMAN OLMASI HÂLİ

٨٤١١ـ (د س ـ عبد الحميد بن جعفر) قال : أخبرني أبي عن جدي رافع بن سنان : أنه أسلم وأبتْ امرأته أن تُسْلم فأتت النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقالت : « ابنتي ، وهي فطيم، وقال رافع : ابنتي ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اقعدي ناحية ، واقعد الصَّبِيَّة بينهما ، ثم قال : ادْعُواها ، فمالت الصبية إلى أُمِّها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اللهم اهْدِها ، فمالت إلى أبيها فأخذها ». أخرجه أبو داود ، وأخرجه النسائي ، وجعل بدل البنت « ابنا ».

8,411- Abdülhamîd b. Cafer[29] anlatıyor:

"Bana babamın[30], (büyük) dedem Râfi' b. Sinân'dan[31] naklen anlattığına göre; kendisi müslüman olmuş, ama karısı müslüman olmayı kabul etmemiş ve karısı (kızını alıp) Hz. Peygamber'e giderek;

"- Bu benim kızımdır, sütten yeni kesilmiştir" demiş. Râfi' de;

"- Hayır kız benimdir" demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber ikisine de;

---

[29] **Ebû Hafs, Abdülhamid b. Cafer b. Abdullah b. el-Hakem b. Râfi' b. Sinân el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: ö. 153/770. Medîneli hadisçilerdendir. Babasını, Muhammed b. Amr b. Atâ'yı ve diğer tâbiîleri dinledi. Kendisinden Yahya'l-Kattân ve İbn Vehb rivâyet etti. Sika muhaddislerdendir, ancak kaderîlikle müttehemdi. **Buharî** hariç kütübü sitede rivâyeti vardır. Kaderiyeye mensup olması yüzünden süfyan Sevrî ve Yahya b. Maîn onu zayıf görürlerdi.

[30] **Cafer b. Abdullah b. el-Hakem b. Râfi' b. Sinân el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Abdülhamîd'in babasıdır. Enes b. Mâlik ve Ukbe b. Âmir'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Abdülhamîd ve Leys b. Sa'd rivâyet etti. sikadır; rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[31] **Ebû'l-Hakem, Râfi' b. Sinan el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: Sahabîdir. Kendisinden torununun oğlu Cafer b. Abdullah rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi. Ancak rivâyetlerinin isnadında ihtilaf vardır.

"- **Sen şöyle otur! Sen de şu köşeye otur!**" demiş, kızcağızı da aralarında oturtmuş. Sonra onlara;

"- **Kızı çağırın!**" demiş. Çağırdıklarında kız, annesine doğru yönelmiş. O sırada Allah'ın Rasûlü de; **'Allah'ım; onu doğruya ilet!'** diye duâ etmiş. Bunun üzerine kız, babasına doğru dönmüş ve babası da onu almış."[32]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Aynı hadîsi **Nesaî** de tahric etti, yalnız o "**kız çocuk**" yerine "**oğlan çocuk**" dedi.

İZAH

Anne babadan biri müslüman, diğeri değilse, henüz bülûğa ermemiş olan çocuklarının anne-babadan müslüman olana teslimi evlâdır. **Hanefîler**'in görüşü böyledir. İzahına çalıştığımız hadîs de bu görüşün delilidir.

Diğer üç mezhebe göre ise, sabi bir çocuğun kâfir olan bir anne veya babanın velâyetine teslimi asla câiz değildir. Çünkü o, çocuğu da kâfir olarak yetiştirecektir; bu ise çocuğa yapılabilecek en büyük kötülüktür.

---

[32] **Ebû Davud**, Talâk, 26/2244; **Nesaî**, Talâk, 52.

(ل) "lâm" harfi:

الكتاب الرابع

في اللقيط

107. KİTAB: **LAKÎT** (Buluntu Çocuk): **8.412**

الكتاب الرابع

في اللقيط

107- LAKÎT
(Buluntu Çocuk)

٨٤١٢ــ (خ ط ــ سنين أبو جميلة) « أنه وجدَ منْبوذا في زمن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال : فجئتُ به إلى عمر ، فلما رآني ، قال عسى، قال الغوير أبْؤسا ، ما حملك على أخذ هذه النَّسَمة؟ قالت: وجدتُها ضائعة، فأخذتها، فكأنه اتَّهمني، فقال عَريفي: إنه رجل صالح، قال عمر: كذلك؟ قال نعم: قال اذهب، هو حر ولك ولاؤه وعلينا نفقته». أخرجه الموطأ.

وزاد رزين «وولاؤه للمسلمين يرثونه ويعلقون عنه» ولم يذكر الموطأ فيما رأيناه من كتابه، «عسى الغوير أبؤسا» وذكرها رزين. وأخرج البخاري هذا الحديث في ترجمة باب من كتابه بغير إسناد.

8.412- Süneyn Ebû Cemîle, Hz. Ömer döneminde sokağa atılmış bir çocuk buldu. Sonrasını şöyle anlatır:

"Çocuğu Hz. Ömer'e götürdüm. Hz. Ömer beni görünce;

"- Bu işte bir bit yeniği var; bu yavruyu sen neden aldın?" dedi.

"- Onu kaybolmuşken buldum, kurtarmak için aldım" dedim.

Süneyn, Hz. Ömer'in tavrından sanki kendisini ithâm ettiğini anladı. Bunun üzerine Arîf'im;

"- O, sâlih bir adamdır" dedi. Hz. Ömer de;

"- Öyle mi?" diye sordu.

"- Evet" diye cevap verince;

"- Öyleyse git! O özgürdür; velâyeti sana, nafakası da bize âittir" dedi.[1]

---

[1] **Buharî**, Şehâdât, 16, ta'lîkan; **Muvatta**, Akdıye, 20/19.

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Rezîn buna şu cümleyi ilave etti: "Onun velâyeti Müslümanlara aittir; Müslümanlar ona vâris olurlar ve onun adına diyet öderler."

Muvatta, "Bu işte bir bit yeniği var" cümlesini zikretmedi, onu da **Rezîn** kaydetti.

Bu rivâyeti **Buharî**, kitabının bâb başlığında isnâdsız olarak tahric etti.

İZAH

Lakît; buluntu çocuk anlamına gelir. Herhangi bir sebeple sokağa atılan ve başkaları tarafından bulunup alınan çocuktur. Bu rivâyette, buluntu çocukla ilgili olarak **Hz. Ömer**'in yaptığı hukûkî düzenleme görülmektedir. Buna göre önce çocuğun gerçekten buluntu ve sahipsiz olup olmadığını tahkik etmek gerekir. Buluntu olduğu anlaşılınca da, çocuğa hür muamelesi yapmak ve nafakasını hazineden karşılamak gerekir.

Arîf; insanların durumunu araştırıp öğrenen ve onlar hakkında yöneticiye bilgi veren adama denir. **Buharî'**deki rivâyette yukarıda olduğu gibi **Süneyn "Benim Arîf'im"** dedi. Ancak **Muvatta**'da **"Onun Arîf'i"** şeklindedir. **Arîf**, Devlet Başkanına bağlı bir görevli olduğu için **Muvatta**'daki ibârenin daha doğru olduğu anlaşılmaktadır. Ancak **Buharî**'deki ibâre, **"Onun benim hakkımda bilgi sahibi olan Arîf'i"** şeklinde de anlaşılabilir, bu durumda ortada tenakuz da kalmaz.

Hz. Ömer'in başlangıçtaki tavrı, çocuğun **Süneyn**'in kendisinin olabileceği, hazineden nafaka almak için bulmuş gibi gösterebileceği şüphesine dayanmaktadır. Ancak danışmanı **Süneyn**'in iyi ve dürüst biri olduğunu söyleyince, çocuğun ona ait olmadığına kanâat getiriyor, sonra da çocuğun velâyetini kendisine veriyor ve çocuğa hazineden nafaka bağlıyor. Ayrıca çocuğun köle olarak satılamayacağını, hür muâmelesi göreceğini söylüyor. Ancak hadîsin bir rivâyetinde velâyet hakkının bütün Müslümanlara ait olduğu belirtilmektedir.

Çocuğu bulan kişi, onun terbiyesini ve bakımı görevini üzerine alma hakkına sahiptir. Ancak çocuğa yapılacak harcamalar için de devletin katkıda bulunması gerekir.

(ل) *"lâm"* Harfi:

الكتاب الخامس

في اللهو واللعب

5. KİTÂB: **EĞLENCE VE OYUN: 8.413-8.429**

الكتاب الخامس

في اللهو واللعب

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في اللعب بالحيوان

108- EĞLENCE VE OYUN

I- HAYVANLARLA OYNAMAK

٨٤١٣ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى رجلا يتبعُ حَمَامَة يلعب بها ، فقال : شيطان يتبعُ شيطانة ». أخرجه أبو داود ولم يذكر «يلعب بها ».

8.413- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adam görmüş ve;

"Bir şeytan, bir şeytanın peşine düştü" demişti.[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. Yalnız **Ebû Davud, "onunla oynuyordu"** cümlesini zikretmedi.

İZAH

Buradaki **"şeytan"** kelimesi, bilinen şekliyle şeytan anlamında kullanılmamıştır, yapılan işin faydasızlığı manasında kullanılmıştır. Çünkü o insanın yaptığı şey, ne spordur, ne de kimseye faydası vardır. Güvercin için de şeytan denmesi, o insanı bu faydasız işe çeken bir canlı olmasından dolayıdır. Hâsılı hakîkatte ne bir hayvanın

---

[1] **Ebû Davud**, Edeb, 65/4940.

ve ne de insanın şeytan olması söz konusu değildir. Belki şeytanın yaptığını yapmış olmaları mümkündür.

Çocukların bu türlü hayvanlarla oynamaları câiz olduğu gibi, yararlanmak amacıyla bu tür hayvanları beslemek ve bulundurmak da câizdir. **Enes b. Mâlik**'in kardeşi **Ebû Umeyr**'in sürekli oynadığı bir serçenin ölmesi üzerine Hz. Peygamber'in ona; **"Ya Ebâ Umeyr, serçecik ne yapıyor?"** diye takılması meşhurdur. Kaldı ki, fukaha güvercin uçurmayı ve onunla oynamayı sadece mekruh görürler. Bu konuda câiz olmayan husus, bunların kumar aracı olarak kullanılması ve canlılara eziyet edilmesidir.

٨٤١٤ـــ (ت د ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن التحريش بين البهائم ». أخرجه الترمذي وأبو داود. وأخرجه الترمذي أيضا مرسلا عن مجاهد عن النّبي صلى الله عليه وسلم ، وقال : هو أصح.

8.414- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) hayvanları kızıştırmayı yasakladı."[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî ayrıca **Mücâhid** vasıtasıyla Hz. Peygamber'den mürsel olarak da rivâyet eder ve bu daha sahîhtir.

İZAH

"Hayvan kızıştırmak"tan maksat, onları dövüştürmektir. Horoz, köpek, keçi, sığır, boğa ve deve gibi hayvanları, dövüşmeleri için tahrik etmektir. Bu iş, hayvanlara eziyet verdiği için Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Özellikle hayvan haklarının konuşulduğu ve hayvanların yasal güvenceler altına alındığı günümüzde bu yasağın daha iyi anlaşılıp takdir edileceğini ümit ediyoruz. Hele bunun bir eğlence ve kumar aracı olarak kullanılması, çok kötü bir istismar ve son derece gayr-i ahlâkî bir davranıştır.

---

[2] **Tirmizî**, Cihâd, 30/1708-9; **Ebû Davud**, Cihâd, 56/2562.

٨٤١٥ــ (م ت س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تتخذوا شيئا فيه الروحُ غرضا** ». أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.

8.415- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kendisinde rûh bulunan hiçbir canlıyı hedef edinmeyin!"[3]

İZAH

Burada yine canlıların, özellikle de hayvanların hakları ile ilgili bir rivâyet yer almaktadır. Hiçbir canlı asla hedef tahtası yapılmamalıdır; hele bu işin zevk ve eğlence için yapılması, canlılar için büyük zulümdür. Böyle bir zulümden keyif almak da, insan şahsiyetiyle bağdaşmayan gayr-i ahlâkî bir davranıştır.

٨٤١٦ــ (خ م س ــ سعيد بن جبير) قال « مرَّ ابنُ عمرَ رضي الله عنهما بفتيان من قريش قد نصبُوا طيرا أو دَجاجة ، يترَامونَها ، وقد جعلوا لصاحبها كلَّ خاطئة من نَبْلهم ، فلما رأوا ابنَ عمر تفرَّقوا، فقال ابن عمر: مَنْ فعل هذا؟ لعن الله من فعل هذا، إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَعَنَ من اتخذ الروح غرضا». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج النسائي المسند منه فقط.

وله في أخرى قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لَعَنَ الله مَنْ مَثَّل بالبهائم**».

وفي رواية للبخاري قال : « مرَّ ابنُ عمر على يحيى بن سعيد - وغلام من بني يحيى رابط دجاجة يرميها - فمشى إليها ابن عمر حتى حلَّها ، ثم أقبل بها وبالغلام معه، فقال : ازجُروا غلامَكم أن يصبر هذا الطير للقتل ، فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ينهى أن تُصبَر رُوح للقتل». وفي رواية « بهيمة أو غيرها ».

---

[3] **Müslim**, Sayd, 12/58; **Tirmizî**, Sayd, 9/1475; **Nesaî**, Dahâyâ, 41.

8.416- Saîd b. Cübeyr anlatıyor:

"İbn Ömer, bir kuşu veya tavuğu hedef yapıp ona ok atan Kureyşli birkaç gence rastlamıştı. Attıkları oklardan hedefe isabet etmeyenini, hayvanın sahibine veriyorlardı. Gençler İbn Ömer'i görünce dağıldılar. Manzarayı gören İbn Ömer;

"- Bunu kim yaptı? Bunu yapana Allah lanet etsin! Çünkü Rasûlullah (as.), bir canlıyı hedef ittihaz edeni lanetlemişti" dedi.[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî de hadîsin sadece müsned olan kısmını tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde İbn Ömer, Rasûlullah'ın (as.); **"Hayvanlara *müsle* yapana Allah lanet etmiştir"** dediğini işittim, dedi.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer, Yahya b. Saîd'in yanına gelmişti. Yahya'nın çocuklarından biri, bir tavuğu bağlamış, ona ok atıyordu. İbn Ömer hemen tavuğun yanına gitti ve onu çözdü. Sonra tavuğu ve ona atış yapan çocuğu yanına alıp geldi ve;

"- Çocuklarınızın bu kuşu öldürmek için hedef yapmalarına mani olun! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.), bir canlının öldürmek için hedef yapılmasını yasakladığını işittim" dedi.

Bir rivâyette de, buradaki "bir canlının" yerine, "bir hayvanın veya başka bir şeyin" denir.

İZAH

"Müsle yapmak" bir canlının uzuvlarını kesmek suretiyle ona eziyet etmektir. İnsanları öldürdükten sonra uzuvlarını kesmeye de **müsle** denir. Hayvanları bağlayarak onlara eziyet etmek de müsledir.

---

[4] **Buharî**, Zebâih, 25; **Müslim**, Sayd, 12/59; **Nesaî**, Dahâyâ, 41.

٨٤١٧ـ (خ م د س ـ هشام بن زيد بن أنس) قال : « دخلتُ مع جدّي أنس على الحكم بن أيوب ، فرأى غلمانا - أو فتيانا - نصبوا دجاجة يرمونها ، فقال أنس : نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن تُصبَرَ البهائم ». وفي رواية قال : « سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن أن يقتل شيء من الدوابّ صبرا». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

8.417- Hişâm b. Zeyd b. Enes anlatıyor:

"Dedem Enes'le birlikte el-Hakem b. Eyyub'un yanına gittim. Dedem, bir tavuğu hedefe dikerek ok atan çocuklar –veya gençler- gördü. Bunun üzerine;

"Rasûlullah (as.) hayvanların hedef yapılmasını yasakladı" dedi.[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Enes; *"Rasûlullah'ın (as.), hayvanlardan herhangi birisinin hedef yapılarak öldürülmesini yasakladığını işittim"* dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

٨٤١٨ـ (س ـ **عبد الله بن جعفر** رضي الله عنه) قال : « مرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على ناس وهم يرمُون كبشا بالنَّبل ، فكره ذلك ، وقال : **لا تُمثّلوا بالبهائم** ». أخرجه النسائي.

8.418- Abdullah b. Cafer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir koçu hedef yapıp ok atan bir guruba rastlamıştı da bundan hiç hoşlanmadı ve; **"Hayvanlara eziyet etmeyin!"** buyurdu.[6]

---

[5] **Buharî**, Zebâih, 25; **Müslim**, Sayd, 12/58; **Ebû Davud**, Edâhî, 13/2816; **Nesaî**, Dahâyâ, 41.

[6] **Nesaî**, Dahâyâ, 41.

٨٤١٩ــ (س ــ الشريد رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله يقول : «مَنْ قتل عصفورا عبثا عجَّ إلى الله عز وجل يوم القيامة ، يقول يا رب : إنَّ فلانا قتلني عبثا ، ولم يقتلني لنفعة ». أخرجه النسائي.

8.419- eş-Şerîd, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, der:

"Kim zevk için bir serçeyi öldürürse, o serçe kıyamet günü Allah'a; *'Ya Rabbi! Falan adam beni herhangi bir fayda için öldürmedi, boş yere öldürdü'* diye yüksek sesle şikâyet edecek."[7]

٨٤٢٠ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يقتل شيء من الدوابّ صبرا ». أخرجه مسلم.

8.420- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), herhangi bir hayvanın hedef yapılarak öldürülmesini yasakladı."[8]

---

[7] **Nesaî**, Dahâyâ, 42.

[8] **Müslim**, Sayd, 12/60.

الفصل الثاني

في اللعب بغير الحيوان

النرد

II- HAYVANDAN BAŞKA ŞEYLERLE OYNAMAK

1- TAVLA

٨٤٢١ـ (م د ـ بريدة بن الحصيب رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ لَعِبَ بالنردشير ، فكأنّما صبغ يده في دم خنزير ».

وفي رواية : « غمسَ يده في لحم خنزير ودمه ». أخرجه مسلم ، وأخرج أبو داود الثانية.

8.421- Bureyde b. el-Husayb'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim tavla oynarsa, elini domuz kanına bulamış gibi olur."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"elini domuz etine ve kanına batırmış olur"** şeklindedir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

"Nerd" veya **"Nerdeşîr"** kelimelerine her ne kadar lügatte tavla diye karşılık veriliyorsa da, Hz. Peygamber döneminde bilinen bu oyunun, bugünkü tavladan başka bir şey olması muhtemeldir. Aslen Farsça olan bu kelimenin Arapça'ya nasıl girdiği ve Hz. Peygamber döneminde bunun nasıl oynandığı bilinmemektedir. Bunun ilk Sâsânî kıralı **Sâbûr b. Erdeşîr** tarafından bulunan ve Mecûsî inancı ile alakalı olarak ortaya konulan bir şey olduğu ve zamanla değişerek bir oyuna dönüştüğü rivâyet edilmektedir.

---

[1] **Müslim**, Şiir, 1/10; **Ebû Davud**, Edeb, 64/4939.

Nevevî bu rivâyete dayanarak cumhurun tavlayı haram saydığını söyler. **"Elini domuz etine ve kanına batırmış olur"** cümlesi, haram olan bir şeye benzetmek suretiyle tavlanın da haram olduğuna hamledilmiştir. Buradaki teşbihten maksadın da domuz etini yemek olduğu söylenmiştir.

Kanâatimizce bu izah, biraz zorlama gibi gözükmektedir. Tavlanın kumar aracı haline getirilmesi ve ibadetlere engel olacak şekilde insan devamlı meşgul etmesi durumunda onun haram olduğu söylenebilir. Selef uleması tarafından tavlanın haram sayılmasında, onun Mecûsî geleneğine ait bir oyun olmasının da etkili olduğu ihtimal dahilindedir.

Oyalanmak için uzun süre tavla oynamak da vaktin fuzuli harcanmasıdır, güzel değildir. İnsan zamanını daha faydalı şeylerle geçirmenin yollarını bulmalıdır.

Hanefîler dışındaki üç mezhep fukahasının büyük çoğunluğu tavlayı haram sayar. **Hanefîler**'in de içinde bulunduğu bazı fukahaya göre ise tavla haram değil, mekruhtur. **İmâm Şâfiî** de onu tenzihen mekruh sayar.

Bundan sonraki hadîste yer alan; **"tavla oynayan, Allah'a ve Rasûlü'ne âsi olmuştur"** ifâdesi, onun haram sayılmasında önemli bir delil olarak görülmüştür. Çünkü "**isyan**" kelimesinin, ancak haram olan şeyler için kullanıldığı düşünülmüştür. Ama tavlanın neden isyan anlamına geldiği belli değildir. Onun isyan sayılmasında; insanlar arasında kavgaya ve düşmanlığa yol açabileceği, insanı namazdan ve Allah'ı zikirden alıkoyacağı, kalbi meşgul edeceği gibi gerekçeler ileri sürülmüşse de, kanâatimizce bu gerekçeler de oldukça zorlamadır. Kavga ve düşmanlığın, namazı terk etmenin ve Allah'ı unutmanın isyan anlamına geldiğinde hiç kuşku yoktur; ama mutlak olarak tavlanın bunlara sebep olduğunu iddia etmek, çok doğru olmasa gerektir.[2]

---

[2] Bkz., **Zürkanî**, *Şerhu'l-Muvatta*, V, 398-400; **Bezlu'l-Mechûd**, XIX, 176.

٨٤٢٢ـ (ط د ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « مَن لَعِبَ بنَرْدٍ – أو نَردَشير – فقد عصى الله ورسوله ». أخرجه الموطأ وأبو داود.

8.422- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim tavla oynarsa, Allah'a ve Rasûlü'ne âsi olmuştur."[3]

٨٤٢٣ـ (ط ـ عائشة رضي الله عنها) بَلَغَها : « أنّ أهل بيت في دارها كانوا سكّانا فيها – عندهم نرْد ، فأرسلت إليهم تقول : لئن لم تخرجوها لأُخْرِجَنَّكم من داري ، وأنكرَتْ ذلك عليهم ». أخرجه الموطأ.

8.423- Hz. Âişe'ye, mahallesinde bulunan bir evde tavla bulunduğu haberi ulaşır. Hemen;

"Eğer tavlayı evinizden çıkarmazsanız, ben sizi mahallemden çıkaracağım" diye haber gönderir. Böylece onların tavla bulundurmalarını hoş görmediğini gösterir.[4]

٨٤٢٤ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر) «أنّ ابن عمر كان إذا وجد أحدا من أهله يلْعَبُ بالنرد ضربَهُ وكسَرها». أخرجه الموطأ.

8.424- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, âilesinden tavla oynayan birini bulunca, onu döver ve tavlayı kırardı."[5]

---

[3] **Muvatta**, Rüya, 2/6; **Ebû Davud**, Edeb, 63/4938.

[4] **Muvatta**, Rüya, 2/6.

[5] **Muvatta**, Rüya, 2/7.

لعب البنات

2- KIZLARIN OYNAMASI

٨٤٢٥ـــ (خ م د ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كُنْتُ أَلْعَبُ بالبنات عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكانت تأتيني صواحبي ، فكُنَّ ينقمعنَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان يُسَرِّبُهُنَّ إليَّ فيَلْعَبْنَ مَعي ». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية أبي داود قالت : « كنت أَلْعَبُ بالبنات يوما ، فربما دخل عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعندي الجواري ، فإذا دخل خرجنَ ، وإذا خرج دخلْنَ » وله في أخرى : «أنَّ رسولَ الله -صلى الله عليه وسلم- قدمَ منْ غَزْوَة تبوك - أو خيبر - وفي سَهْوَتها ستْر فهبّتْ ريح ، فكشفت ناحية السِّتْر عن بنات لعائشة لُعَب ، فقال : **ما هذا يا عائشة** ؟ قالت: بناتي، ورأى بينهنَّ فرسا له جناحان من رقاع ، فقال : **وما هذا الذي أرى وَسْطَهنَّ**؟ قالت : فرس ، قال : **وما هذا الذي عليه** ؟ قالت : جناحان ، قال : **فرس له جناحان** ؟ قالت : أما سمعت أنَّ لسُليمان عليه السلام خَيلا لها أجنحة ؟ فضحكَ حتى رأيتُ نواجذَهُ ».

8.425- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) yanında kızlarla oynardım. Arkadaşlarım bana gelirdi, ama Hz. Peygamber'den (utanıp) saklanırlardı. Fakat Rasûlullah (as.) onları bana gönderir ve onlar da benimle oynarlardı."[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Bazı günler ben kızlarla oynardım. Bazen de Rasûlullah (as.), yanımda kızlar varken eve gelirdi; o içeri girince de kızlar dışarı çıkarlar, Hz. Peygamber çıkınca da tekrar gelirlerdi."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[6] **Buharî**, Edeb, 81; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/81; **Ebû Davud**, Edeb, 62/4931-32.

"Hz. Peygamber Tebük –veya Hayber- gazasından dönmüştü. **Âişe**'nin sofasında (oyuncak kız bebekler ve önünde de) bir perde vardı. Rüzgar esince, Âişe'nin oynadığı bebeklerin bulunduğu taraftaki perdenin ucunu kaldırdı. Hz. Peygamber;

"- Bunlar nedir, ya Âişe?" diye sordu. Ben;

"- Kızlarım!" dedim. Sonra oyuncaklar arasında çaputtan yapılmış iki kanadı bulunan bir at gördü. Bunun üzerine şöyle sordu:

"- Şu ortada gördüğüm şey nedir?"

"- At."

"- Peki üzerindeki nedir?"

"- İki tane kanat."

"- Kanatlı at olur mu?"

"- Hz. Süleyman'ın atlarının kanatlı olduğunu duymadın mı?"

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) o kadar güldü ki, azı dişlerini bile gördüm."

İZAH

Bilindiği üzere **Hz. Âişe** çok genç yaşta evlenmişti. Zaman zaman emsâli kızlarla, hatta bazen de bebeklerle oynadığı bile oluyordu. Hz. Peygamber de onun bu oyunlarını anlayışla karşılar, hatta **Âişe**'nin arkadaşlarını kendisine göndererek oynamalarını sağlardı.

لعب الحبشة

3-HABEŞLİLERİN OYNAMASI

٨٤٢٦ــ (خ م س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «بينما الحبشة يلعبون عند رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بحرابهم إذ دخل عمر بن الخطاب فأهوى إلى الحصباءِ فحصبَهم بها فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **دعْهُم يا عمر**». أخرجه البخاري ومسلم وزاد النسائي: «**فإنهم بنو ارفدَة**».

8.426- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Habeşliler Rasûlullah'ın (as.) huzurunda harbeleriyle oyun oynarlarken, birden Hz. Ömer geldi ve hemen yerden küçük taşlar alıp onlara atmaya yeltendi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

"- **Bırak onları ya Ömer!**" diye müdahale etti.[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî de buna **"Onlar Benû Erfide'nin çocuklarıdır"** cümlesini ilave etti.

İZAH

"Benû Erfide"den maksadın ne olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Bir rivâyete göre Habeşlilerin lakabı veya oynadıkları bir oyunun adıdır. Bazıları da bunun, onlara ait bir cins ismi olduğunu veya Habeşlilerin en büyük atalarının adı olduğunu söylerler.

Habeşliler oyunlarını mescidde oynuyorlardı, **Hz. Ömer** de bundan dolayı onlara müdahale etmişti. Ama Hz. Peygamber **Ömer**'e mani olmakla mescidi normal hayattan tecrit etmediğini, meşrû bazı hareketlerin orada yapılabileceğini göstermiş oluyordu.

٨٤٢٧ـ (خ م ـ **عائشة** رضي الله عنها) نحوه ، ولم تذكر فيه « الحصباء» بل قالت : «فزجرهم عمر». أخرجه البخاري ومسلم.

8.427- Hz. Âişe'den de buna benzer bir rivâyet vardır, yalnız onun rivâyetinde *"çakıl taşları"* ibaresi yoktur. Sadece *"Ömer onları azarladı"* cümlesi vardır.[8]

٨٤٢٨ـ (خ م س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يسترني بردائه ، وأنا أنظر إلى الحبشة يلعبون في المسجد ، حتى أكون أنا التي

---

[7] **Buharî**, Cihâd, 79; **Müslim**, Îdeyn, 4/22; **Nesaî**, Îdeyn, 35.

[8] **Buharî**, Menâkıb, 15; **Müslim**, Îdeyn, 4/16-19. Bu rivâyet **Buharî**'de vardır. **Müslim**'de ise **Âişe**'ye babası **Hz. Ebû Bekir** tarafından müdahale edildiği belirtilmekte, ama **"Ömer onları azarladı"** cümlesi yer almamaktadır.

أسنانه ، فاقدروا قدر الجارية الحديثة السنّ ، الحريصة على اللهو ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

وفي أخرى للنسائي قالت : «جاءت السودان يلعبون بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم في يوم عيد ، فدعاني ، فكنت أطّلع إليهم من فوق عاتقه حتى كنت أنا التي انصرفت ».

وفي رواية لمسلم : « أنها قالت للعّابين : وددْت أني أراهم ، قالت : فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقمتُ على الباب أنظر بين أُذنيه وعاتقه ، وهم يلعبون في المسجد »

قال عطاء : «فُرْس أو حبَش » وقال غيره : « حبَش ».

8.428- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Ben Habeşlilerin mesciddeki oyunlarını seyrederken, Rasûlullah'ın (as.) beni ridasıyla örttüğünü gördüm. Ben onları usanıncaya kadar seyrettim; eğlenceye düşkün genç bir kızın buna ne kadar istekli olacağını varın anlayın!"[9]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Bir bayram günü Sudanlılar gelmişler, Rasûlullah'ın (as.) önünde oynuyorlardı. Hz. Peygamber beni de çağırdı. Ben de kendi isteğimle oradan ayrılıncaya kadar, Hz. Peygamber'in omuzunun üstünden onları seyretmeye devam ettim."

Müslim'in başka bir rivâyetine göre de, Hz. Âişe oynayanlar hakkında şöyle dedi:

"Ben de onları görmek istiyordum. Bunun üzerine hemen Rasûlullah (as.) ayağa kalktı, ben de onun yanında kapıda durdum ve Hz. Peygamber'in kulakları ile omuzu arasından bakmaya başladım. O sırada Habeşliler mescidde oynuyorlardı."

Atâ; "Onlar ya İranlı, ya Habeşli idiler" dedi. Başkaları da; "Habeşlilerdi" dediler.

---

[9] **Buharî**, Salât, 69; Îdeyn, 2, 3, 25; Cihâd, 81; Menâkıb, 15; Fedâilu'l-Ashâb, 46; Nikâh, 82, 114; **Müslim**, Îdeyn, 4/18, 21; **Nesaî**, Îdeyn, 35.

٨٤٢٩ـ (د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال :« لَمَّا قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينة لعبَت الحَبَشةُ لقُدُومه ، فرَحا بذلك ، لَعبُوا بحرابهم » أخرجه أبو داود.

8.429- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) **Medîne**'ye geldiğinde Habeşliler, O'nun gelişinden duydukları sevinçten harbeleriyle oyun oynadılar."[10]

---

[10] **Ebû Davud** Edeb, 59/4923.

(ل) "lâm" Harfi:

الكتاب السادس

في اللعن والسّبّ

6. KİTÂB: **LANET VE HAKARET: 8.430-8.465**

الكتاب السادس

في اللعن والسّبّ

و فيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في ذم اللعنة واللاعن

109- LANET VE HAKARET

I- LANETİN VE LANET EDENİN ZEMMİ

٨٤٣٠ـ (ت ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «ليس المؤمن بطعّان ولا لعّان ، ولا فاحش ولا بذيء». أخرجه الترمذي.

8.430- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'min, insanları çekiştiren, lanet eden, ahlâksız ve ağzı bozuk kişi değildir."[1]

İZAH

Burada bir mü'minde bulunmaması gereken vasıflardan dört tanesi sayılmaktadır. Şüphesiz bunlar, kâmil mü'minin vasıflarıdır. Kendisinde bu illetlerin bulunduğu kişinin de kâmil mü'min olmadığı anlaşılmaktadır. Hadîste geçen bu dört hastalığın hepsi de, dille ilgili kusurlardır.

1- "Ta'n etmek": İnsanları karalamak, namuslarına, şeref ve haysiyetlerine dil uzatmak, devamlı ayıplamak, hakaret etmek, aşağılamak vb. manalara gelir. Daha çok insanın kişilik yapısıyla alakalı olan bu hastalık, aynı zamanda sosyal âhengi ve insanlar arasındaki güven ve dayanışmayı, karşılıklı saygı ve sevgiyi zedeler.

---

[1] **Tirmizî,** Birr, 48/1977.

Bu itibarla bu kusur, sosyal çevreyi de rahatsız eden çirkin bir huydur.

2- "Lanet etmek": Bu kelime **"Allah'ın rahmetinden uzak ol! Allah'ın belâsına uğra!"** anlamında bir bedduâdır. Bir mü'minin, hatalı, günahkâr ve âsi de olsalar, daima insanların hayrını, hidâyetini ve ıslahını dilemesi gerekir. İnsanların lanete, belâya ve musîbete uğramasını dilemek, mü'minin tabiatı değildir. Bu, bencilliktir, başkalarının felakete düşmesini arzulamaktır. Mü'min ise, herkesin hayrını düşünen insandır. Çünkü o, âlemlere rahmet olarak gönderilen bir Peygamber'in ümmetidir.

3- "Fâhiş": Kaba, çirkin, ahlâksız söz ve davranış anlamına gelir. Bu da bir mü'minin vasfı olamaz. Çünkü mü'min, hayatı boyunca gördüğü son derece ağır muâmelelere rağmen asla kaba ve çirkin bir söz sarf etmeyen, gayet nâzik, kibar ve ince bir Peygamber'i örnek edinmiştir. Binâenaleyh o da, Peygamber'i gibi ince, nâzik ve kibar olmak zorundadır.

4- "Bezîyy": Bu kelime de hayâsız, terbiyesiz, ağzı bozuk kişi anlamına gelir. Şüphesiz bu da, mü'mine yakışmayan kötü bir tabiattır.

İşte bu dört vasıf, iyi bir mü'minde bulunmaması gereken kusurlardır. Bu kusurlara sahip olan kişinin de kâmil bir mü'min olması mümkün değildir. Öyleyse insan, önce ahlâken kendini düzeltmeye çalışmalıdır. Sürekli başkalarında kusur aramak yerine, kendi kusurlarını görmelidir. Başkalarında gördüğü kusurları daima affetmeli, ama kendi kusurlarını hiç affetmemelidir.

٨٤٣١ـ (م د ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) قال زيد بن أسلم : إن عبد الملك بن مروان بعث إلى أم الدرداء بأنجاد من عنده فلما أن كان ذات ليلة قام عبد الملك من الليل ، فدعا خادمَه فكأنه أبطأ عليه ، فلعنَه ، فلما أصبحَ قالت له أم الدرداء : سمعتُك الليلةَ لعنْتَ خادمَكَ حين دعوتَه ، فقالت: سمعتُ أبا الدرداء يقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يكون اللعَّانون شهداءَ ولا شفعاءَ يوم القيامة**». هذه الرواية لم يذكرها الحميدي في كتابه.

وفي رواية مختصرا : عن أم الدرداء عن أبي الدرداء ، قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إن اللعّانين لا يكونون شهداء ، ولا شفعاء يوم القيامة ».

أخرجه مسلم، وأخرج أبو داود المسند منه فقط ، ولم يذكر « يوم القيامة ».

8.431- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edilen bir hadîsi Zeyd b. Eslem şöyle anlatıyor:

"Abdülmelik b. Mervân, Ümmü'd-Derdâ'ya bazı ev eşyaları göndermişti. Sonra Abdülmelik bir gece (yataktan) kalkmış ve hizmetçisini çağırmıştı. Hizmetçi gelmekte gecikince, Abdülmelik ona lanet okumuştu. Sabah olunca (bunu öğrenen) Ümmü'd-Derdâ, ona şöyle demişti:

"- Dün gece hizmetçini çağırdığında ona lanet ettiğini duydum. Ben, Ebû'd-Derdâ'nın, *'Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu'* dediğini işittim:

"Çok lanet edenler, kıyâmet gününde ne şâhit ve ne de şefâatçi olabilirler!"[2]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Humeydî,** kitabında zikretmedi.

Ümmü'd-Derdâ'nın Ebû'd-Derdâ'dan naklettiği muhtasar bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Şüphesiz çok lanet edenler, kıyâmet gününde şâhit ve şefâatçi olamazlar."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da hadîsin sadece müsned olan kısmını tahric etti, ancak **"kıyâmet günü"** ibaresini zikretmedi.

İZAH

"Lanet eden" lafzının mübalağa sigası ile kullanılması itibariyle, hadîsten maksadın, lanet etmeyi itiyat haline getirenler olduğu anlaşılmaktadır. Hadîs, böyle insanlara âhirette şefaat etme hakkının verilmeyeceğini, aynı zamanda **Muhammed** ümmeti diğer ümmetlere Peygamberlerinin risâleti tebliğ ettiğine dair şahitlik

---

2 **Müslim**, Birr, 24/85; **Ebû Davud** Edeb, 53/4907.

ettikleri sırada da bu kişilerin şahitler arasında bulunamayacaklarını ifade etmektedir.

٨٤٣٢ـ (ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يكون المؤمن لعَّانا ». أخرجه الترمذي.

8.432- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'min, lanetçi değildir."[3]

٨٤٣٣ـ (د ت ـ سمرة بن جندب رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تلاعَنوا بلعْنَةِ الله ، ولا بَغضَبِ الله ، ولا بالنار». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.433- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah'ın laneti, Allah'ın gazabı ve cehennem temennisiyle birbirinize lanet okumayın!"[4]

٨٤٣٤ـ (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا ينبغي لصدِّيق أن يكون لعانا ». أخرجه مسلم.

8.434- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sıddîk birinin lanetçi olması yakışmaz."[5]

---

[3] **Tirmizî,** Birr, 72/2019.

[4] **Ebû Davud,** Edeb, 53/4906; **Tirmizî,** Birr, 48/1976.

[5] **Müslim,** Birr, 24/84.

٨٤٣٥ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال :« قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم : ادعُ الله على المشركين ، والعنهم ، فقال : إني إنما بُعثتُ رحمة ، ولم أبعَثْ لعانا ».
أخرجه مسلم.

8.435- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber'e;

"- Müşriklere bedduâ et, onlara lanet oku!" denmişti de, Hz. Peygamber;

"- Ben ancak rahmet olarak gönderildim, lanetçi olarak gönderilmedim" buyurmuştu.[6]

٨٤٣٦ــ (خ ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال :« لم يَكُن رسول الله صلى الله عليه وسلم سبَّابا ، ولا فاحشا ، ولا لاعنا ، كان يقول لأحدنا عند المعْتبة مالَهُ تَرِبَتْ يمينه؟».
وفي رواية: «ترب جبينه». أخرجه البخاري.

8.436- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) küfreden, kötü söz söyleyen ve lanet okuyan biri değildi. Bizden birini azarlamak istediğinde sadece; *'Ne oluyor buna? Eli toprak olası!'* derdi."[7]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Alnı toprak olası!"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

٨٤٣٧ــ (خ م ت س ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :«سبابُ المسلم فُسُوق ، وقتالُه كُفْر». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

8.437- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[6] **Müslim**, Birr, 24/87.

[7] **Buharî**, Edeb, 38, 44.

"Müslümana sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür."[8]

İZAH

"Sebb" kelimesi her ne kadar lügatte sövmek anlamına gelirse de, Türkçe'de bilinen şekliyle sövmekten daha geniş bir anlamı vardır. Her çeşit hakareti ifade eden bir kelimedir.

"Fâsık"; günah işleyen, itâatten çıkan kişi demektir.

Hadîs, haksız yere bir müslümana sövüp saymanın ve hakaret etmenin haram olduğunu, bu işi ancak fâsıkların yapabileceğini ifâde etmektedir. Müslümanla savaşmak da, müslümanın işi değildir.

Ancak müslümanla savaşmanın küfür sayılabilmesi, ancak müslüman olduğu için onunla savaşmayı ve onu öldürmeyi helâl saymak hâlinde söz konusu olabilir. Aksi halde bu kelime, dinden çıkma anlamına gelen küfrü ifâde etmez; belki müslümanların haklarına karşı küfran-ı nimette bulunduğundan söz edilebilir.

Bu ifâde, müslümanla savaşmanın ancak kâfirin işi olduğu, binâenaleyh bir müslümanın yaptığı bu filin de kâfirin fiili gibi olduğu anlamında bir benzetme olarak da izah edilmiştir.

Bazıları da buradaki küfrü lügat manasına hamlederler. Buna göre bir müslüman, din kardeşine yardım etmek ve ona eziyet etmemekle yükümlüdür. Onunla savaşması ise, onun bu hakkını örtmesi, gizlemesi anlamına gelir.

Hâsılı küfür ve hakaret de, kavga ve savaş da haram fiillerdendir.

٨٤٣٨ــ (خ ــ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا يَرْمي رجُل رجلا بالفسق أو بالكفر إلا ارتدَّتْ عليه إن لم يكن صاحبه كذلك**» أخرجه البخاري.

8.438- Ebû Zer el-Ğifârî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

---

[8] **Buharî**, Edeb, 44; İman, 37; Fiten, 8; **Müslim**, İman, 28/116; **Tirmizî**, Birr, 52/1973; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 27.

"İnsan bir başkasını fasıklık veya kâfirlikle itham ettiğinde, şayet itham ettiği kişide bunlar yoksa, bu söz kendisine döner."[9]

İZAH

İlk nazarda bu hadîsin zâhirinden, itham edilen kişi kâfir veya fâsık değilse, itham edenin kâfir veya fâsık olacağı anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki bir insanın haksız ithamıyla kimse kâfir veya fâsık olmaz. Bu türlü ithamlar, insan hayatında oldukça sık rastlanan şeylerdir. Böyle bir ithamda bulunan insanın da, sadece bu ithamdan dolayı kâfir veya fâsık olacağını söylemek de ağır bir hükümdür. Her şeyden önce Hz. Peygamber'in bu sözü, ağır bir tehdit anlamını içermektedir. Amaç da müslümanları bu türlü ithamlardan men etmektir.

Sonra küfür kelimesinin anlamı, aynı zamanda bir hakkı inkârdır, nankörlük ve küfran-ı nimette bulunmaktır. İşte iki müslüman arasında bulunması gereken ülfet, sevgi ve dayanışmayı, bu türlü haksız ithamlarla yok etmek de nankörlüktür, küfran-ı nimettir. Fısk kelimesi de günah işlemek, bir yasağı çiğnemek demektir. Böyle bir ithamda bulunan insan da hiç şüphesiz günah işlemiş, bu konuda konulan yasağı çiğnemiş olmaktadır.

İtham eden kişiye dönen şeyin ne olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kanâatimizce geri dönen şey, haksız yere yapılan ithamın günahı ve vebâlidir.

٨٤٣٩ـ (**د** ـ **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **إذا لَعَنَ العبْدُ شيئا صَعِدَتْ اللَّعنَةُ إلى السماء ، فتُغْلَقُ أبوابُ السماء دُونَها. ثم تَهبِطُ إلى الأرض ، فتغْلَقُ أبوابها دونَها ، فتأخذ يمينا وشمالا ، فإذا لم تجد مساغا : رَجَعَتْ إلى الذي لُعِنَ ، فإن كان لذلك أهلا ، وإلا رجعت إلى قائلها** ». أخرجه أبو داود.

8.439- Ebû'd-Derdâ, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işittim, der:

---

[9] **Buharî**, Edeb, 44.

"Kul bir şeye lanet ettiği zaman, bu lanet hemen göğe yükselir, ama gök kapıları ona kapatılır. Sonra lanet yere döner, bu sefer yer kapıları da kapatılır. Sağa gider, sola gider, bir çıkış yeri bulamaz. Bunun üzerine lanet edilen kişiye gider, eğer adam buna lâyık ise onda kalır, aksi halde söyleyene geri döner."[10]

٨٤٤٠ــ (د ــ عائشة رضي الله عنها) « أنها سُرِقتْ مِلْحَفَة لها فجعلت تدعو على من سرَقَها، فجعل النبيُّ صلى الله عليه وسلم يقول: **لا تُسَبِّخي عنه** قال أبو داود: **لا تسبِّخي عنه:** لا تُخَفِّفِي عنه». أخرجه أبو داود.

8.440- Hz. Âişe'nin bir çarşafı çalınmıştı. Bunun üzerine Hz. Âişe, onu çalana bedduâ etmeye başladı. Rasûlullah (as.) da ona;

"Hırsızın günahını hafifletme!" dedi.[11]

İZAH

Bu rivâyetten, suçluya beddua etmenin, onun kıyâmetteki cezasını azaltacağı anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in, suçlunun âhirette daha çok ceza görmesini istemesi ve bunun yolunu göstermesi makûl değildir. Muhtemelen Rasûlullah'ın (as.) maksadı, **Hz.** Âişe'nin suçluyu bağışlamasıdır. Çünkü suçluyu bağışlayan kişiyi, Allah'ın da bağışlaması ihtimali vardır. Kul, zayıflığına ve sabırsızlığına rağmen suçluyu bağışlamak büyüklüğünü gösterebilmişse, bağışlayıcıların en büyüğü olan Yüce Allah onu daha kolay bağışlar. Kıyâmette suçlunun cezalandırılması, mağdura bir şey kazandırmamaktadır; onun kazançlı çıkmasının yollarından biri de, suçluyu affetmesidir. Neticede kulun suçluyu bağışlaması, kendisi için de daha faydalı bir sonuç vermektedir. Nitekim Kurân-ı Kerîm maktûlün velisine, katilin kısas edilmesini istemek hakkını vermekte, ama hemen arkasından da; ***"Kim affederse, bu onun günahlarına***

---

[10] **Ebû Davud**, Edeb, 53/4905.

[11] **Ebû Davud**, Salât, /1497. Hadîsin râvîlerinden **Habîb b. Ebî Sâbit** müdellistir ve bunu da an'ane tarîkıyla rivâyet etmiştir.

kefâret olur"[12] buyurmaktadır. Demek ki bir mü'min için asıl kazanç, suçluya lanet okumak değil, onu bağışlamaktır.

İşte Hz. Peygamber bu hadîslerinde hem suçlu için, hem de mağdur olan kişi için en faydalı olan yolu göstermektedir: Mağdurun suçluyu bağışlaması, karşılığında kendisinin de Allah'tan daha büyük bir mükâfat kazanması! Böylece hem mağdur kazanmakta, hem de suçlu kazanmaktadır. Bu tarzın, suç işleyen kişinin vicdanında bazı müspet gelişmelere yol açması, kendisine gösterilen büyüklüğü anlayıp aklını başına toplaması ihtimali de vardır ki, bu da ayrı bir kazançtır.

٨٤٤١ــ (م د ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**المستَبَّان ما قالا ، فعلى الأول** ». وفي رواية : « **فعلى البادئ منهما حتى يعتديَ المظلوم**». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

8.441- Ebû Hureyre'ine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sövüşen iki kişinin söylediklerinin (vebâli), **ilk başlayanındır."**[13]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Mazlum olan haddi aşmadıkça** (vebâli) **ilk başlayanındır"** şeklindedir.

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

"Haddi aşmak"; kendisine yapılan küfür ve hakaretten daha fazlasını yapmak demektir. Hakarete uğrayanın sabretmesi, şüphesiz kendisi için daha iyidir. Ama sabredemezse, misliyle mukabelede bulunması da câizdir. Bu durumda vebâl, hakarete ilk başlayana gider. Kur'ân-ı Kerîm'de de; *"Bir eziyete karşılık vereceksiniz,*

---

[12] Mâide, 45.

[13] **Müslim**, Birr, 18/68; **Ebû Davud**, Edeb, 47/4894; **Tirmizî**, Birr, 51/1982.

uğradığınız muâmelenin misliyle karşılık verin. Ama eğer sabrederseniz, bu daha hayırlıdır"[14] buyurulmaktadır.

٨٤٤٢ــ (خ م ط ت د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَن قال لأخيه يا كافر ، فقد باء بها أحدُهما ». وفي رواية : « إذا كفَّر الرجلُ أخاه ، فقد باء بها أحدُهما ». وفي أخرى : « أيُّما امرئ قال لأخيه : كافر ، فقد باء بها أحدُهما ، إن كان كما قال ، وإلا رجعت عليه ». أخرجه الجماعة إلا النسائي.

8.442- Abdullah b. Ömer'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim din kardeşine *'ya kâfir!'* derse, onlardan biri bu sözle döner."[15]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İnsan kardeşini tekfir ettiği zaman, ikisinden biri o tekfir ile döner. Kim din kardeşine *'kâfir!'* derse, onlardan biri bu sözle döner; söyleyen doğru söylemişse ne âlâ, aksi halde söz kendisine döner."

Hadîs **Nesaî** hariç, **Kütüb-ü Sitte**'de rivâyet edilmiştir.

٨٤٤٣ــ (خ ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَن قال لأخيه : يا كافر ، فقد باء بها أحدُهما ». أخرجه البخاري.

8.443- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim din kardeşine *'ya kâfir!'* derse, onlardan biri bu sözle döner."[16]

---

[14] Nahl, 126.

[15] **Buharî**, Edeb, 73; **Müslim**, İman, 26/111; **Muvatta**, Kelâm, 1/1; **Tirmizî**, İman, 16/2637; **Ebû Davud**, Sünnet, /4687.

[16] **Buharî**, Edeb, 73

الفصل الثاني

فيما نُهيَ عن لعنه وسَبِّه

الدهر

II- LANET VE HAKARET EDİLMESİ YASAKLANAN ŞEYLER

1- DEHİR

٨٤٤٤ـ (**خ م د ط** ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: قال الله عز وجل :« **يَسُبُّ بنو آدم الدهرَ ، وأنا الدهرُ ، بيدي الليل والنهار** ».

وفي أخرى : « **أُقَلِّبُ ليْلَهُ ونهاره ، وإذا شئت قبضتهما** ».

وفي أخرى قال: قال الله تعالى: «**يؤذيني ابنُ آدم بسَبِّ الدهرَ وأنا الدهرُ بيديَ الأمرُ، أُقَلِّبُ الليل والنهار**». وفي أخرى : « **يؤذيني ابنُ آدم ، يقول : يا خَيْبَةَ الدهر ، فلا يقولنَّ أحدكم : يا خيبةَ الدهر ، فإني أنا الدهر ، أُقَلِّبُ ليلَهُ ونهارَهُ** ».

وفي أخرى قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تُسَمُّوا العنبَ الكرْمَ ، ولا تقولوا: يا خَيْبَةَ الدهر**». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج أبو داود الثالثة. وفي رواية الموطأ : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يقُلْ أحدكم : يا خيبةَ الدهر ، فإن الله هو الدهر** ».

8.444- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Âdemoğlu dehre sövmektedir, halbuki dehir benim; gece ve gündüz benim elimdedir."[1]

---

[1] **Buhari**, Edeb, 101; Tefsir, 45/1; Tevhîd, 35; **Müslim**, Elfâz, 1/1-5; **Muvatta**, Kelâm, 1/3; **Ebû Davud**, Edeb, 181/5274.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; *"...gece ve gündüzü ben çeviririm, istediğim zaman onları tutarım"* şeklindedir.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Âdemoğlu dehre söverek beni üzüyor. Halbuki dehir benim, iş benim elimdedir, gece ve gündüzü ben çeviririm."

Bir başka rivâyet de şu şekildedir:

"Âdemoğlu **'ey kahpe felek!'** *diyerek beni üzüyor. Hiç biriniz* **'ey kahpe felek!'** *demesin! Çünkü dehir benim, onun gecesini gündüzünü ben çeviriyorum."*

Diğer bir rivâyette de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Üzüme *'kerm'* **demeyin!** *'Ey kahpe felek!'* **de demeyin!"**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Üçüncü rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Muvatta'nın rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hiç biriniz *'ey kahpe felek!'* **demesin! Çünkü dehir Allah'tır."**

İZAH

Dehir; lügatte zaman anlamına gelir. Ancak mutlak olarak bir zaman diliminden ziyade, âlemin ömrü anlamında uzun bir zamanı ifâde eder. Ama bu kelimenin hadîste, gece ile gündüzün ardarda gelmesi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Araplar, başlarına gelen belâlara dehrin, yani gecelerin ve gündüzlerin sebep olduğu inancında idiler. Şiirlerinde de bu inançlarını sık sık dile getirirlerdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de onların hayat ve ölüm hakkındaki inançlarından söz edilirken; *"Bizi helâk eden ancak dehirdir"*[2] dedikleri belirtilir. İşte bundan dolayı Araplar dehre sövüp hakaret etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi.

Yüce Allah **"dehir benim"** demek suretiyle, gece ile gündüzü ve insanların başına gelen belâları, yani dehre nispet edilen her şeyi

---

[2] Câsiye, 24.

yaratanın kendisi olduğunu söylemektedir. Binâenaleyh insanlar dehre sövmekle Allah'a sövmüş olmaktadırlar.

Herhangi bir şeye sövmek, her şeyden önce İslâm âdâbıyla uyuşmaz. Hayır ve şerri yaratanın Allah'tan başkası olduğuna inanmak ise, hiç şüphesiz küfürdür.

"Haybet" kelimesi lügatte ziyan etmek, arzusuna ulaşamamak, hayal kırıklığına uğramak, kaybetmek vb. manalara gelir. Arapça'da deyim olarak kullanılan ***"Haybetu'd-dehr"*** ibâresini Türkçe'ye daha uygun düşeceği düşüncesiyle **"kahpe felek"** diye tercüme etmeyi uygun bulduk.

"İneb"; lügatte üzüm anlamına gelir. *"Kerm"* de aynı manaya gelir. Ancak Araplar ***"kerm"***i aynı zamanda şarap için de kullanırlardı, hatta ***"kerm"*** deyince daha çok şarap akıllarına gelirdi. İşte bundan dolayı Hz. Peygamber üzüme ***"ineb"*** denmesini tavsiye etmiş, ***"kerm"*** denmesini mekruh saymıştır. Böylece içkiyi hatırlatıcı kelimeleri mümkün mertebe unutturmaya çalışmıştır.

الريح

2- RÜZGAR

٨٤٤٥ــ (د ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « إن رجلا لعنَ الريح – وفي رواية : إن رجلا نازعتْهُ الريحُ رداءَه على عهدِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلعنها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا تلعنها ، فإنها مأمورة مسخرة ، وإنه من لعن شيئا ليس له بأهل رجعَت عليه**». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.445- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam rüzgara lanet okumuştu. –Bir rivâyette; Hz. Peygamber döneminde rüzgar bir adamın elbisesini kaldırmıştı ve bu yüzden adam rüzgara lanet etmişti-. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ona lanet etme! Çünkü o memurdur, emre âmâdedir. Kim, lâyık olmadığı halde bir şeye lanet ederse, bu lanet kendisine döner."[3]

٨٤٤٦ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إن هذه الريح من رَوْح الله ، تأتي بالرحمة ، وتأتي بالعذاب ، فإذا رأيتموها فلا تسبُّوها ، وسلُوا الله خيرها ، واستعيذوا بالله من شرها ». أخرجه أبو داود.

8.446- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şu rüzgar, Allah'tan bir esintidir. Rahmet ve azap getirir. Binâenaleyh onu gördüğünüz zaman, sakın ona sövmeyin, Allah'tan onun hayır (getirmesini) **isteyin! Onun şerrinden de Allah'a sığının!"**[4]

الأموات

3- ÖLÜLER

٨٤٤٧ــ (خ د س ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا تَسُبُّوا الأموات ، فإنهم قد أفضَوْا إلى ما قدَّموا ». أخرجه البخاري والنسائي.

وفي رواية أبي داود قال : « إذا مات صاحبكم فدَعُوه ، ولا تقعوا فيه ».

وفي أخرى للنسائي قالت: ذُكِرَ عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم هالك بسوء فقال: لا تذكروا هلْكاكم إلا بخير.

8.447- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[3] **Ebû Davud**, Edeb, 53/4908; **Tirmizî**, Birr, 48/1978.

[4] **Ebû Davud**, Edeb, 113/5097.

"Ölülere sövmeyin! Çünkü onlar, önceden göndermiş oldukları (amellerinin karşılığına) **kavuşmuşlardır."**[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Bir arkadaşınız vefat edince, ona duâ edin, hakkında ileri-geri laf etmeyin!"

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in yanında ölen bir insan hakkında kötü sözler edilmişti de Hz. Peygamber;

"Ölülerinizi sadece hayırla anın!" buyurmuştu.

İZAH

Bu hadîs, ölülerin hayırla yâd edilmesi ve haklarında kötü konuşulmaması konusunda mutlak bir ifâdeyi muhtevîdir. Çünkü ölüler hakkında kötü konuşmak kimseye bir şey kazandırmaz, aksine sıkıntı yaratır. Özellikle ölünün yakınları bundan rahatsızlık duyarlar ve bunu söyleyen kişiye karşı da kin ve nefret duyguları kabarır.

٨٤٤٨ــ (ت ــ **المغيرة بن شعبة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تسبُّوا الأموات ، فتؤذوا الأحياءَ** ». أخرجه الترمذي.

8.448- el-Muğîre b. Şube'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölülere sövmeyiniz, dirileri üzersiniz."[6]

٨٤٤٩ــ (**عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تسبُّوا الأمواتَ، فتؤذوا الأحياءَ، لا تسبُّوهم ، فإنهم قد أفْضَوا إلى ما قدَّمُوا** ». أخرجه...

---

[5] **Buharî**, Cenâiz, 97; Rikak, 42; **Ebû Davud**, Edeb, 50/4899; **Nesaî**, Cenâiz, 51, 52.

[6] **Tirmizî**, Birr, 51/1982.

8.449- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölülere sövmeyiniz, dirileri üzersiniz. Ölülere sövmeyiniz; çünkü onlar önceden göndermiş oldukları (amellerinin karşılığına) **kavuşmuşlardır."**[7]

٨٤٥٠ــ (د ت ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اذكروا محاسنَ موتاكم ، وكفُّوا عن مساويهم** ». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.450- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölülerinizin güzelliklerini söyleyin, kötülüklerini konuşmayın!"[8]

الدابّة

4- HAYVANLAR

٨٤٥١ــ (م د ــ **عمران بن حصين** رضي الله عنه) قال:« بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بعض أسفاره وامرأة من الأنصار على ناقة لها فضجرتْ فلعنَتْها فسمع ذلك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال: **خذوا ما عليها ودَعُوها فإنها ملعونة** قال عمران: فكأني أراها الآن تمشي في الناس ما يعْرِضُ لها أحد». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان في سفر ، فسَمِعَ لعنة ، فقال : **ما هذه** ؟ قيل : هذه فلانة لعنت راحلتها ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **ضَعُوا عنها ، فإنها ملعونة**، فوَضعوا عنها ، قال عمران : فكأني أنظر إليها ، ناقة ورقاء ».

8.451- İmrân b. Husayn anlatıyor:

---

[7] Musannıf bu rivâyetin kaynağına işaret etmedi. Hadîs, önceki iki rivâyetle aynı meâldedir.

[8] **Ebû Davud**, Edeb, 50/4900; **Tirmizî**, Cenâiz, 34/1019. Hadîsin senedi zayıftır, ama önceki hadîs manen bunu desteklemektedir.

"Rasûlullah'ın (as.) seyahatlerinden birinde, **Ensâr**'dan bir kadın devesine kızmış ve ona lanet okumuştu. Hz. Peygamber bunu duyunca;

"- Devenin üzerindeki eşyaları alın ve onu serbest bırakın; çünkü o lanetlenmiştir" dedi.

İmrân şöyle der:

"O devenin insanlar arasındaki yürüyüşünü sanki hâla görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber seyahatte idi. Bir lanet sesi duyunca;

"- Bu nedir?" diye sordu.

"- Falan kadın devesine lanet okuyor" dendi. Bunun üzerine;

"- Devenin yükünü indirin, çünkü o lanetlenmiştir" buyurdu. Halk da hemen yükünü indirdiler.

İmrân; "O boz deveyi sanki hâla görür gibiyim" dedi.

İZAH

Hz. Peygamber'in lanetlendiği için deveyi serbest bırakması, muhtemelen kadının lanet okumasını cezalandırmak ve onu lanet okumaktan vazgeçirmek amacına matuftu. **Müslim** şârihi **Nevevî** de bu kanâattedir. Hz. Peygamber'in deveden yararlanmayı yasaklamasını, onun lanetlenmiş olmasına bağlamak zordur. Çünkü netice itibariyle deve bir hayvandır ve hayvanlardan hangi hallerde istifade edilemeyeceği bellidir. Olsa olsa burada kadının tutumu cezalandırılmaktadır.

---

[9] **Müslim**, Birr, 24/80; **Ebû Davud**, Cihâd, 55/2561.

٨٤٥٢ـ (م ـ **أبو برزة الأسلمي** رضي الله عنه) قال :« بينما جارية على ناقة عليها بعض متاع القوم ، إذ بصُرَتْ بالنبيِّ صلى الله عليه وسلم ، وتضايق بهم الجبلُ ، فقالت : حلّ حلُ ، اللهم العنْها ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لا تصاحبنا ناقة عليها لعنة** ».

وفي رواية: «**لا ايمُ الله ، لا تصاحبْنا ناقة عليها لعنة من الله** ، أو كما قال ». أخرجه مسلم.

8.452- Ebû Berze el-Eslemî anlatıyor:

"Bir câriye, üzerinde halkın bazı eşyalarının da bulunduğu bir deveye binmişti. Dağın en dar yerine geldiklerinde birden Hz. Peygamber karşısına çıktı. Câriye (heyecanla ve utanarak);

"**Deh! Deh! Allah'ım buna lanet et!**" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"**- Lanetli bir deve bizimle beraber olmasın!**" buyurdu.[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber;

"**- Hayır! Allah'a yemin olsun ki, üzerinde Allah'tan lanet bulunan bir deve bizimle beraber olmamalı!**" dedi, veya bunun gibi bir şey söyledi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

الديك

5- HOROZ

٨٤٥٣ـ (د ـ **زيد بن خالد** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا تَسُبُّوا الدِّيكَ ، فإنه يُوقظ للصلاة** ». أخرجه أبو داود.

[10] **Müslim**, Birr, 24/82.

8.453- Zeyd b. Hâlid'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Horoza sövmeyin; çünkü o namaz için uyandırıyor."[11]

İZAH

Önceki rivâyetlerde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber hiçbir canlıya sövülmesini doğru bulmamıştır. Bu konuda sadece horoza mahsus bir ayrıcalıktan söz edilemez. Ancak horoz sürekli öten, hatta insanlar uykuda iken bile öten bir hayvandır; bundan dolayı ondan rahatsızlık duyan, ona küfür ve hakaret eden insanlar bulunabilir. Bu yüzden horoz özellikle zikredilmiş olmalıdır.

Hz. Peygamber **"horoz namaz için uyandırıyor"** diyerek müslümanların imanlarına hitap etmiş ve hayvanın faydalı bir iş yaptığını da belirterek insanları küfür ve hakaretten kurtarmayı düşünmüştür.

---

[11] **Ebû Davud**, Edeb, 115/5101.

الفصل الثالث

فيمن لَعَنَه النبيُّ صلى الله عليه وسلم أو سبَّه ممن لم يرد في باب مفرد

III- HZ. PEYGAMBER'İN LANETLEDİĞİ KİŞİLER

٨٤٥٤ـــ (م س ـــ أبو الطفيل رضي الله عنه) قال : « كنت عند علي بن أبي طالب ، فأتاه رجل ، فقال : ما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُسر إليك ؟ فغضبَ ، وقال : ما كان يُسرُّ إليَّ شيئا يكتمه الناسَ ، غير أنه حدَّثني بأربع كلمات ، قلت : ما هن يا أمير المؤمنين ؟ قال : لعنَ الله من ذبح لغير الله ، لعن الله من لعن والديه ، لعنَ الله من أوى محدثا، لعنَ الله من غير منار الأرض». أخرجه مسلم ، وفي رواية النسائي، وقال في الرابعة «من أحدث حدَثا».

8.454- Ebû't-Tufeyl anlatıyor:

"Ali b. Ebî Tâlib'in yanında idim. Bir adam geldi ve;

"- Rasûlullah'ın (as.) sana verdiği sır ne idi?" diye sordu. Hz. Ali kızdı ve;

"- Rasûlullah (as.) halktan gizleyerek bana hiçbir sır vermedi. Yalnız şu kadar var ki, bana dört kelime söyledi" dedi.

"- Nedir onlar ey mü'minlerin Emîri?" diye sorunca da şunları söyledi:

"- Allah, kendisinden başkası adına hayvan kesene Allah lanet etsin! Anne babasına lanet edene Allah lanet etsin! Bid'atçiyi himâye edene Allah lanet etsin! Arazinin hudutlarını değiştirene Allah lanet etsin!"[1]

İZAH

Bilindiği üzere **Râfizîler** ve **Şiîler,** Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ali**'yi halife tayin ettiğine dair vasiyeti bulunduğunu iddia ederler. Muhtemelen **Hz. Ali**'ye, **"Rasûlullah'ın (as.) sana verdiği sır ne idi?"** diye soran kişi de onlardan biri idi. **Hz. Ali** de onun maksadını

---

[1] **Müslim**, Edâhî, 8/43; **Nesaî**, Dahâyâ, 34.

anlamış olmalı ki, kızıyor ve yukarıda zikredilen şeylerden başka kendisine gizli hiçbir şey söylenmediğini açıklıyor.

Hz. Peygamber'in bazı kişilerin yaptıklarına lanet etmesi, yapılan şeyin haram ve günahının da çok büyük olduğu anlamındadır.

٨٤٥٥ـ (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ملعون من سبَّ أباه ملعون من سبَّ أُمَّه ، ملعون من ذبح لغير الله ، ملعون من غيَّر تُخُومَ الأرض، ملعون من صدَّ أعمَى عن طريق ، ملعون من وقع على بهيمة ، ملعون من عمل بعمل قوم لوط». أخرجه...

8.455- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Babasına küfreden mel'undur. Annesine küfreden mel'undur. Allah'dan başkası adına hayvan kesen mel'undur. Arazinin sınırlarını değiştiren mel'undur. Körü yoldan men eden mel'undur. Bir hayvanla temasta bulunan mel'undur. Lut kavminin işini yapan da mel'undur."[2]

٨٤٥٦ـ (عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ستَّة لعَنْتُهُم [ولعنهم الله] وكلُّ نبيٍّ مجاب : المحرِّف لكتاب الله – وفي رواية الزائد في كتاب الله – والمكذِّب بقدر الله ، والمستحلّ لحرم الله ، والمتسلِّط بالجبروت ليُعزَّ من أذل الله ، ويُذلَ من أعزَّ الله، والمستحلّ ما حرَّمَ الله من عترتي ، والتاركُ لسُنَّتي ». أخرجه...

---

[2] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmemiştir. Hadîs **Aclûnî** (*Keşfu'l-Hafa,* II, 282, hadîs no; 2332); **Hatîb** (*Tarîhu Bağdad,* IV, 329); **Ebû Nuaym** (**Hilyetu'l-Evliyâ**, IX, 232); **İbn Adiy** (*Kâmil,* V, 116); **Ahmed b. Hanbel** (*Müsned,* I, 317, hadîs no; 2915; 309, hadîs no; 2817; 217, hadîs no; 1875); **Beyhakî** (*Sünen,* VIII, 231; *Şuabu'l-İman,* IV, 354); **Heysemî** (*Mecmau'z-Zevâid,* I, 103); **Hâkim** (*Müstedrek,* IV, 396, hadîs no; 8052); **İbn Hibbân** (*Sahîh,* X, 265, hadîs no; 4417); **Taberânî** (**Kebîr**, XI, 218), **Münzirî** (*Terğîb,* III, 225) de rivâyet ettiler.

8.456- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şu altı şeyi ben lanetledim. Allah ve duâsı müstecâb olan her Peygamber de onları lanetlemiştir:

1- Allah'ın kitabını tahrif eden. –Bir rivâyette Allah'ın kitabına ilâve yapan-.

2- Allah'ın kaderini inkâr eden.

3- Allah'ın haram kıldıklarını helâl sayan.

4- Allah'ın zelîl kıldığını azîz kılmak ve O'nun azîz kıldığını zelîl kılmak için saldıran.

5- Neslimden Allah'ın haram kıldıklarını helâl sayan.

6- Sünnetimi terk eden."[3]

٨٤٥٧ــ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «لَعَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثلاثة: رَجلا أمَّ قوما وهم له كارِهُونَ وامرأة باتت وزوجُها عليها ساخط ورجلا سمع حي على الفلاح ثم لم يجبْ». أخرجه الترمذي.

8.457- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) şu üç kişiyi lanetledi:

1- Kavmi istemediği halde onlara İmâm olan adamı.

2- Kocası kendisine kızgın olarak sabahlayan kadını.

3- ***Hayye ale'l-felâh*** **sözünü duyduğu halde icâbet etmeyen adamı."**[4]

٨٤٥٨ــ (س ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « آكِلُ الربا وموكِلُه وكاتبه ، إذا علموا ذلك والواشِمةُ والمستوشِمَةُ والموشومةُ لِلْحُسنِ ، ومانع الصدقة ، والمرتد

---

[3] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyetin bir benzeri **Tirmizî** Kader, 17/2154'dedir. Ayrıca **İbn Hibbân** (*Sahîh*, XIII, 60, hadîs no; 5749); **Hâkim** (*Müstedrek*, I, 91, hadîs no; 102; II, 571, 572, hadîs no; 3940, 3941); **Heysemî** (*Mecmau'z-Zevâid*, I, 176, VII, 205); **Taberânî**, (*Evsat*, II, 186, hadîs no; 1667; *Kebîr*, III, 126; XVII, 43); **Beyhakî** (**Şuabu'l-İman**, III, 443, hadîs no; 4010) tarafından da rivâyet edilmiştir.

[4] **Tirmizî**, Salât, 266/358.

أعرابيا بعد الهجرة ، ملعونون على لسان محمد صلى الله عليه وسلم يوم القيامة ». أخرجه النسائي.

8.458- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Bile bile faiz yiyen, yediren ve faiz akdini yazan, dövme yapan ve yaptıran, güzellik için dövme yaptıran, sadakaya mani olan, hicretten sonra (çöle yerleşerek) bedevîleşen mürted kıyâmet günü Muhammed'in diliyle lanetlenmiştir."[5]

İZAH

İslâm dininin, faizli muâmelelerin her çeşidini yasakladığı bilinmektedir. Hadîs-i şerifte de faiz yiyen, yediren, yazan ve ona şahitlik yapan olmak üzere bu işe bulaşan dört sınıf insanın haram işledikleri vurgulanmaktadır.

"Dövme" meselesinde, bundan sonra gelecek olan hadîste bir istisna getirilmektedir. Buna göre hastalık sebebiyle yapılan dövmeler câizdir. Hadîste yasak edilen dövme ise, daha ziyade insanın yaratılış şeklini değiştirmek, bazı uzuvlarına başka bir şekil vermek anlamındaki estetik müdahalelerdir.

İslâmî literatürde insanın devlete ödediği vergilerin, her yıl vermek zorunda olduğu zekâtın ve hayır-hasenat olsun diye kendi rızasıyla yaptığı harcamaların genel adı **"sadaka"**dır. İşte zorunlu olduğu bu ödemeleri yapmayan veya ödenmesine engel olanlar da haram işlemişlerdir.

٨٤٥٩ــ (س ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) : « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لَعَنَ آكل الربا ، ومُوكله ، وكاتبه ، ومانع الصدقة ، وكان ينهى عن النَّوح ».

وفي رواية قال : « لعن آكل الربا ، وموكله ، وشاهده، وكاتبه، والواشمة والمستوشمة إلا من داء، والمحلّلَ والمحلل له، ومانعَ الصدقة. وكان ينهى عن النوح» و لم يقل «لعن». أخرجه النسائي.

---

[5] **Nesaî**, Zînet, 25. Hadîsin râvîlerinden **el-:Hâris el-A'ver** zayıftır.

8.459- Ali b. Ebî Tâli'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) fâiz yiyeni, yedireni ve yazanı ve sadakaya mani olanı lanetledi. Ölüye feryat etmeyi de yasakladı."[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"Hz. Peygamber faiz yiyeni, yedireni, bu işe şahitlik edeni, bu akdi yazanı, hastalık yüzünden yapılanı hariç olmak üzere dövme yapanı ve yaptıranı, hulle yapanı ve yaptıranı ve sadakaya mani olanı lanetledi. Ölüye feryat etmeyi de yasaklıyordu."

Hz. Ali "ölüye feryat" için "lanet" sözcüğünü kullanmadı.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Hulle; boşanan bir kadının, tekrar boşandığı kocasıyla evlenebilmesi için başvurulan bir hiledir. İslâm hukukuna göre bir erkek karısını boşadığı takdirde tekrar onunla evlenebilmesi için bazı şartlar vardır. Bu şartlar da, kadının başka bir erkekle normal bir evlilik yapması ve bu ikinci kocasının da ölmesi veya ondan da normal bir şekilde boşanması ile dul kalmasıdır. Kadın, ilk kocasıyla ancak bundan sonra evlenebilir. İşte hulle, bu şarta karşı getirilen bir sahtekârlık ve ahlâksızlıktır. Buna göre kadın bir geceliğine başka bir erkekle nikâh kıyar, ertesi gün ondan boşanarak ilk kocasıyla tekrar evlenmek ister. İslâm böyle bir sahtekârlığı kesin bir ifâdeyle yasaklamıştır. Üstelik kadının, ilk kocasıyla tekrar evlenebilmesi için ikinci bir erkekle sadece nikâh akdi yapmasını yeterli görmemiş, mutlaka karı koca olmalarını şart görmüştür.

٨٤٦٠ــ (ط ــ محمد بن عبد الرحمن رحمه الله) أنه سمع أمّه عمرَةَ بنتِ عبد الرحمن تقول: « لعن رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المختفيَ والمختفيَةَ»، يعني نبَّاشَ القبور. أخرجه الموطأ.

---

[6] **Nesaî,** Zînet, 25. Sened açısından zayıf bir rivâyettir, ancak önceki rivâyetle manen uyuşmaktadır.

8.460- Muhammed b. Abdurrahman[7], annesi Amra bint Abdurrahman'ın şöyle söylediğini işitmiş:

"Rasûlullah (as.) mezar soyan erkek ve kadınlara lanet etti."[8]

İZAH

Mezar soyguncularına ***Nebbâş*** denir. Türkçe'de ona kefen soyucu da denmektedir. Hz. Peygamber bu işin de haram fiillerden olduğunu beyan etmiştir.

٨٤٦١ــ (خ م ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قنت شهرا ، يَلْعَنُ رِعْلا وذَكوان وعُصَيَّة ، عصوْا الله ورسوله ». أخرجه البخاري ومسلم.

وقد تقدم في «باب القنوت» في «كتاب الصلاة» من حرف الصاد أحاديث في لعن هذه القبائل.

8.461- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Allah'a ve Rasûlüne isyân eden Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerine bir ay boyunca kunut yaparak lanet okudu."[9]

İZAH

Yukarıda adı geçen kabileler, **Bi'r-i Maûne**'de, kendilerinin talebi üzerine öğretmen olarak gönderilen en seçkin sahâbelerden yetmiş kişiyi pusuya düşürerek öldürmüşlerdi. Bu olay, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca en çok üzüldüğü hâdiselerden biridir.

---

[7] **Ebû'r-Ricâl, Muhammed b. Abdurrahman b. Abdullah b. Hârise el-Ensârî**: Amra bint Abdurrahman'ın oğludur. Büyük dedesi Hârise **Bedir** ehlindendi. Tâbiîlerdendir. Annesini ve Enes b. Mâlik'i dinlemişti. Kendisinden İmâm Mâlik ve Süfyan Sevrî rivâyet etti. On tane erkek evladı olduğu için kendisine erkeklerin babası anlamına gelen Ebû'r-ricâl künyesi verilmişti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[8] **Muvatta**, Cenâiz, 15/44. Hadîs munkatı bir senedle rivâyet edilmiştir.

[9] **Buharî**, Vitir, 7; **Müslim**, Mesâcid, 54/297.

Bu yüzden bir ay boyunca sabah namazlarında kunut yapmış ve bu zulmü işleyen kişilere beddua etmişti.[10]

---

[10] Daha geniş bilgi için bkz., 3531 ve 6087 numaralı hadîsler ve izanları.

الفصل الرابع

فيمن لعنه رسول الله صلى الله عليه وسلم أو سبّه وسأل الله أن يجعلها رحمةً

IV- HZ. PEYGAMBER'İN LANETLEDİĞİ VE SONRA DA BUNUN, KENDİSİ İÇİN RAHMET OLMASINI DİLEDİĞİ KİŞİLER

٨٤٦٢ـ (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «اللهم إني أتخذ عندك عهدا لنْ تُخلفنيه ، فإنما أنا بشر ، فأيُّ المؤمنين آذيتُهُ ، شتَمْتُهُ ، لعنْتُهُ ، جلدْتُهُ ، فاجعلها له صلاة وزكاة وقربة تقرّبه بها إليك يوم القيامة ».

أخرجه البخاري ومسلم.

وفي أخرى لهما قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « اللهم إنما أنا بشر ، أغضبُ كما يغضب البشر ، فأيُّما رجل من المسلمين سبَبْتُهُ ، أو لعنته ، أو جلدته ، فاجعلها له صلاة وزكاة، وقربة تقرّبه بها إليك يوم القيامة ، واجعل ذلك كفّارةً له إلى يوم القيامة».

وقد جاء هذا الحديث من طرق مختلفة اللفظ باتفاق المعنى ، وفي بعضها لمسلم نحوه ، إلا أنه قال: «أو جَلَدُّهُ » قال أبو الزناد : وهي لغة أبي هريرة ، وإنما هي «جلدته ».

8.462- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ey Allah'ım! Senden, beni kendisinden asla döndürmeyeceğin bir ahd istiyorum: Şüphesiz ben ancak bir beşerim; hangi mü'mine eziyet eder, hakarette bulunur, lanet okur ve sopa vurursam, bunu onun için bir rahmet, temizlenme ve kıyâmet günü sana yaklaşma vesilesi kıl!"[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[1] **Buharî**, Daavât, 34; **Müslim**, Birr, 25/89-93.

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ım! Ben ancak bir beşerim; her beşerin kızdığı gibi ben de kızarım. Müslümanlardan kimin gönlünü kıracak bir söz söylemiş veya lanet etmiş veya vurmuşsam, bunu onun için bir rahmet, temizlenme ve kıyâmet gününde sana yaklaşmasına vesile kıl! Kıyamet günü bunu onun günahları için kefâret kıl!"

Bu hadîs, mana aynı olmakla birlikte değişik lafızlarla muhtelif yollardan rivâyet edilmiştir.

İZAH

Bu hadîs, Hz. Peygamber'in ümmetine karşı duyduğu büyük şefkat ve merhametin ifâdesidir. Her şeyden önce Hz. Peygamber de insandır; herkes gibi onun da kızdığı, gücendiği ve herkesin arzusuna uygun şekilde cevap veremediği olmuştur. İşte herhangi birini istemeyerek de olsa üzdü ise, bunu o kişi için rahmet, kefâret ve Allah'a yakınlık vesilesi olmasını talep etmiştir.

٨٤٦٣ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**إنما أنا بشر، وإني اشترطتُ على ربيّ: أيُّ عبْد من المسلمين سببْتُه أو شتمتُه: أن يكون ذلك له زكاة وأجرا**». أخرجه مسلم.

8.463- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ben ancak bir beşerim. Ben Rabbime; ***'Müslümanlardan hangisinin gönlünü kırmış veya rencide etmişsem, bu onun için temizlenme ve ecir vesilesi olsun!'*** **diye Rabbime şart koştum."**[2]

٨٤٦٤ــ (م ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم رجُلانِ ، فكلّماه بشيء لا أدري ما هو ، فأغْضَباه ، فلعنَهما ، وسبَّهما ، فلما خرجا ، قلتُ : يا رسولَ الله، لمنْ أصابَ من الخير شيئا ما أصابه هذان ، قال : **وما ذلك** ؟

[2] **Müslim**, Birr, 25/94.

قلتُ : لعنتهما وسببتهما ، قال : أوَ ما علمت ما شارطتُ عليه ربي ؟ قلت: لا ، قال: **قلتُ : اللهم إني أنا بشر ، فأيُّ المسلمين سببتُهُ أو لعنتُهُ فاجعلها له زكاة وأجرا »**. أخرجه مسلم.

8.464- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanına iki adam gelmişti. Kendisiyle bir şeyler konuşmuşlar, ama ne konuştuklarını duyamamıştım. Sonunda adamlar Rasûlullah'ı (as.) kızdırdılar; Hz. Peygamber de onlara lanet etti ve kırıcı söz söyledi. Sonra onlar çıkınca, ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bu iki adamın kazandığı hayrı kim kazanabilir?" dedim. Hz. Peygamber;

"- Bu da ne demek?" deyince de;

"- Onlara lanet ettin ve kırıcı söz söyledin" dedim. Hz. Peygamber;

"- Benim, Rabbime ne şart koştuğumu sen bilmiyor musun?" diye sorunca;

"- Hayır!" dedim. O zaman şunları söyledi:

"- Ben; *'Allah'ım! Ben ancak bir beşerim; hangi müslümana hakaret eder veya lanet okursam, bunu onun için temizlenme ve ecir vesilesi yap!'* dedim."[3]

٨٤٦٥ـ (م ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال :« كانت عند أمّ سليم يتيمة، فرآها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أنت هيه ؟! فقد كبرت ، لا كبر سنك ـ أو قرنك** ـ فرجعت اليتيمة إلى أم سُلَيم تبكي ، فقالت لها : مالك يا بنيّة ؟ فقالت : دعا عليَّ نبيُّ الله أن لا يكبر سنّي ، فإذنْ لا يكبر سنّي أبدا ، أو قالت : قرني ، فخرجتْ أمُّ سليم مستعجلة تلوث خمارها ، حتى لقيتْ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مالك يا أمَّ سُلَيم** ؟ فقالت : يا نبيَّ الله، دعوْتَ على يتيمتي فقال : **وما ذلك يا أمَّ سليم** ؟ قالت : زعمَتْ أنك دعوْتَ أن لا يكبر سنُّها ، أو قرنُها ، فضحكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم قال : يا أم سليم ، **أما تعلمين شرطي على ربي؟ إني اشترطت على ربي ، فقلت :**

[3] **Müslim**, Birr, 25/88

إنما أنا بشر ، أرضى كما يرْضى البشر ، وأغْضَبُ كما يغضب البشر ، فأيُّما أحد دعوتُ عليه من أمتي بدعوة ليس لها بأهل ، أن تجعلها له طهورا وزكاة ، وقُربة تقرِّبه بها يوم القيامة ». أخرجه مسلم.

8.465- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"(Annem) Ümmü Süleym'in yanında yetim bir kızcağız vardı. Rasûlullah (as.) onu görünce;

"- O sen misin? Ne kadar da büyümüşsün! Yaşın büyümesin!" dedi. Bunun üzerine kızcağız ağlayarak Ümmü Süleym'in yanına gitti. Ümmü Süleym;

"- Neyin var kızım?" diye sorunca;

"- Allah'ın Rasûlü yaşımın büyümemesi için bana beddua etti, artık ebediyen yaşım büyümeyecek!" dedi. Bunun üzerine Ümmü Süleym acele ile baş örtüsünü alıp evden çıktı, Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti. Hz. Peygamber;

"- Neyin var ya Ümmü Süleym?" diye sordu.

"- Kızıma beddua etmişsin, ey Allah'ın Rasûlü!"

"- Bu nasıl olmuş ya Ümmü Süleym?"

"- Yaşın büyümesin diye beddua ettiğini söylüyor."

Bu söz üzerine Hz. Peygamber güldü, sonra dedi ki:

"- Ya Ümmü Süleym! Benim, Rabbime ne şart koştuğumu bilmiyor musun? Ben Rabbime; *'Ben ancak bir beşerim; her beşerin razı olduğu gibi ben de razı olur, her beşerin kızdığı gibi ben de kızarım. Ümmetimden kime hak etmediği halde beddua edersem, bunu onun için temizlenme, arınma ve kıyâmet günü Allah'a yaklaşma vesilesi kıl!'* diye şart koştum."[4]

---

[4] **Müslim**, Birr, 25/95.

ترجمة الأبواب التي أولها لام ولم ترد في حرف اللام:

(اللواط) : في كتاب الحدود.

(لزوم الجماعة) : في كتاب الصحبة.

(اللهو) : مع الغناء من حرف الغين؟

"*LÂM*" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER:

Konu Adı:	Bulunduğu Yer:	Hadîs No:
Livâta:	**Hudûd**	**1.857-1.864**
Lüzûmu'l-Cemâat (Cemâate Sarılmak):	**Sohbet**	**4.972**
Lehv (Eğlence):	**Ğinâ**	**6.223-6.226**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف الميم

و يشتمل على ستة كتب

كتاب المواعظ و الرقائق ، كتاب المزارعة ، كتاب المدح ، كتاب المزح ، كتاب الموت ، كتاب المساجد

(م) "mîm" harfi:

(م) "mîm" harfi:

الكتاب الأول
في المواعظ والرقائق

1. KİTÂB: **MEV'İZELER VE RİKAK**
(Öğütler ve Kalp İnceliği): **8.466-8.491**

الكتاب الأول

في المواعظ والرقائق

110- MEV'İZELER VE RİKAK
(Öğütler ve Kalp İnceliği)

٨٤٦٦ - (م ت- أبو إدريس الخولاني رحمه الله) عن أبي ذَرّ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال:- فيما روى عن الله تبارك وتعالى - أنه قال: « **يا عبادي إني حَرَّمتُ الظُّلْمَ على نفسي ، وجعلتُه بينكم محرَّما، فلا تَظَالموا، يا عبادي، كُلُّكم ضالٌّ إلا مَنْ هَدَيْته، فاسْتَهدُوني أهْدِكم، يا عبادي، كُلُّكم جائعٌ إلا مَنْ أطعمتُهُ، فاستطعموني أُطْعِمْكم، يا عبادي، كُلُّكم عارٍ إلا مَنْ كَسوْته ، فاستكْسُوني أكْسُكُمْ، يا عبادي، إنكم تُخطئون بالليل والنهار، وأنا أَغْفِرُ الذُّنوبَ جميعًا، فاستغفروني أغفرْ لكم ، يا عبادي، إنَّكم لن تبلغُوا ضَرّي فتَضُرُّوني، ولن تبلغوا نَفْعي فتنفعوني، يا عبادي، لو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم وإنْسَكم وجنَّكم ، كانوا على أتْقَى قلب رجلٍ واحد منكم ، ما زاد ذلك في مُلْكي شيئا ، يا عبادي ، لو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم ، وإنسَكم وجنَّكم ، [كانوا] على أفجرِ قلب رجلٍ واحد منكم ، ما نقص ذلك من ملكي شيئا ، يا عبادي ، لو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم ، وإنسَكم وجنَّكم ، قاموا في صعيد واحد ، فسألوني ، فأعطيتُ كُلَّ إنسانٍ مسألتَهُ ، مانقص ذلك مما عندي إلا كما يَنْقُص المخْيَطُ إذا أُدخلَ البحرَ ، ياعبادي، إنما هي أعمالُكم أُحصيها لكم ، ثم أُوفيكم إيّاها ، فمن وَجَدَ خيراً فليَحْمَد الله، ومن وجد غير ذلك فلا يَلُومَنَّ إلا نَفْسَهُ** ».

وفي رواية عن أبي ذر نحوه ، والأول أتم ، أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي عن عبد الرحمن بن غَنْم ، عن أبي ذر ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**يقول الله : كُلُّكم ضالٌّ إلا من هديتُ ، فَسَلُوني الهُدى أَهْدِكم ، وكُلُّكم فقير إلا من أَغْنَيْتُ ، فَسَلُوني أَرْزُقْكم ، وكُلُّكم مُذنب ، إلا من عافَيْتُ ، فمن علِمَ منكم أني ذُو قُدرَة على المغفرة فاسْتَغْفَرَني غفرتُ له ولا أُبالي ، ولو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم ، وحَيَّكم**

ومَيّتكم ، ورَطْبَكم ويابسَكم ، اجتمعوا على أتقى قلب عبد من عبادي ، ما زاد [ذلك] في ملكي جناحَ بعوضة ، ولو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم ، وحيَّكم وميِّتكم ، ورطْبَكم ويابسَكم ، اجتمعوا على أشقى قلب عبد من عبادي ، ما نَقَصَ ذلك من ملكي جناحَ بعوضة ، ولو أنَّ أوَّلكم وآخرَكم ، وحيَّكم ومَيِّتكم ، ورَطْبَكم ويابسَكم ، اجتمعوا على صعيد واحد ، فسأل كلُّ إنسان منكم ما بَلَغَتْ أُمْنِيَّته ، فأعطيتُ كُلَّ سائل منكم ، ما نقص ذلك من ملكي إلا كما لو أنَّ أحدكم مَرَّ بالبحر فغمس فيه إبرةً ثم رفعها إليه ، ذلك بأني جَوَادٌ واجدٌ ماجدٌ، أَفْعَلُ ما أُريد، عطائي كلام ، وعذابي كلام ، إنما أمري لشيء إذا أردتُ أن أقول له: كن فيكون».

8.466- Ebû İdris el-Havlânî'nin Ebû Zerr'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.), Allah Teâlâ'dan naklettiği bir (kutsî hadîste) Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım. Binâenaleyh birbirinize zulmetmeyin!

Ey kullarım! Benim hidâyet verdiklerimin dışında hepiniz dalâlettesiniz; öyleyse benden hidâyet isteyin ki, size doğru yolu göstereyim.

Ey kullarım! Benim doyurduklarım dışında hepiniz açsınız; benden rızık isteyin ki, size rızık vereyim.

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim dışında hepiniz çıplaksınız; binâenaleyh benden sizi giydirmemi isteyin ki, giyecek vereyim.

Ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hatâ edersiniz, ben de bütün günahları bağışlarım; binâenaleyh benden mağfiret isteyin ki, sizi bağışlayayım.

Ey kullarım! Sizlerin bana zarar vermeye gücünüz yetmez ki, zarar veresiniz! Bana fayda vermeye de gücünüz yetmez ki, fayda veresiniz!

Ey kullarım! Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insiniz ve cinniniz, sizden en müttakî olan birinin kalbi gibi olsanız bile, bu benim mülkümde hiçbir şeyi ziyadeleştirmez.

Ey kullarım! Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insiniz ve cinniniz, sizden en günahkâr olan birinin kalbi gibi olsanız bile, bu benim mülkümden hiçbir şeyi eksiltmez.

Ey kullarım! Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insiniz ve cinniniz, bir meydanda toplanıp benden istekte bulunsanız ve ben de herkese istediği her şeyi tek tek versem, bu, benim mülkümden ancak bir iğnenin denize batırılıp (çıkarıldığı) *zaman o denizde meydana getirdiği eksiklik kadar bir noksanlık doğurur.*

Ey kullarım! Şu sizin amellerinizi bensizin için sayıyorum, sonra onların karşılığını yine size vereceğim. Binâenaleyh kim hayır bulursa, Allah'a hamd etsin! Hayırdan başka bir şeyle karşılaşan da, kendi nefsinden başka kimseyi kınamasın!"[1]

RİVÂYETLER

Ebû Zer'den gelen buna benzer bir rivâyet daha vardır, ama Ebû İdris yoluyla gelen yukarıdaki rivâyet, daha geniştir.

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin Abdurrahman b. Ğanm vasıtasıyla yine Ebû Zer'den rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Allah şöyle buyuruyor, dedi:

"Hepiniz sapıklıktasınız, ancak benim hidâyet ettiğim kişiler müstesnâ! Öyleyse benden hidâyet isteyin ki, sizi hidâyete ulaştırayım.

Hepiniz fakirsiniz, ancak benim zengin ettiklerim müstesnâ! Öyleyse benden rızık isteyin ki, size rızık vereyim.

Hepiniz günahkârsınız, ancak benim bağışladıklarım müstesnâ! Kim benim bağışlama gücüne sahip olduğumu bilir de benden mağfiret dilerse, onu bağışlarım, günahlarına aldırmam.

Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, ölüleriniz ve dirileriniz, yaşınız ve kurunuz, kullarımdan en müttakî olan birinin kalbi üzerine bir araya gelseniz, bu benim mülkümde sivrisineğin kanadı kadar bile bir artış sağlamaz.

---

[1] **Müslim**, Birr, 15/55; **Tirmizî**, Kıyâmet, 48/2495.

Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, ölüleriniz ve dirileriniz, yaşınız ve kurunuz, kullarımdan en bedbaht birinin kalbi üzerine bir araya gelseniz, bu benim mülkümden sivrisineğin kanadı kadar bir şeyi eksiltmez.

Şayet sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, ölüleriniz ve dirileriniz, yaşınız ve kurunuz, bir meydanda toplanıp her biriniz dilediği her şeyi benden istese ve ben de herkese istediği her şeyi tek tek versem, bu, benim mülkümden ancak birinizin denize bir iğne batırıp çıkarması ile (o denizde meydana getirdiği eksiklik kadar) *bir eksiklik doğurur.*

Ben çok cömerdim, varlıklıyım, izzetli ve şerefliyim. Ben her istediğimi yaparım. Benim ihsanım bir sözden, azabım da bir sözden ibarettir. Ben yapmak istediğim bir şey için sadece 'Ol!' *derim, o da oluverir."*

İZAH

Şüphesiz ki, hidâyet ve rızık, sadece Allah'ın lütfu ve ikrâmıdır. İnsanların sapıklık ve yoksulluk içinde oldukları ifâdesi, Allah'ın lütfundan ve onlara Peygamber göndermeden önceki dönemi anlatmaktadır. Yani Allah akıl verip, Peygamber ve Kitap gönderip insanlara doğru yolu göstermeseydi, kimse doğruyu bulamazdı. İnsan, her şeyi kendi gücüyle bilebilecek bir yaratık değildir. Hep başkasının öğretmesine muhtaçtır. İnsan, kendi cenazesini ne yapması gerektiğini bile bilememiş, bunu bir kargadan öğrenmişti.

Keza rızık da Allah'ın lütfu ve ikrâmıdır. Yağmuru yağdıran, topraktan mahsûlün yetişmesini sağlayan O'dur.

Öyleyse insan, her şeyin Allah'tan geldiğini bilip O'na hamd etmeli ve her şeyi sadece O'nun verebileceğini bilip O'na boyun eğmeli, O'ndan istemeli ve O'na yalvarmalıdır.

٨٤٦٧- (ت- أبي بن كعب رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا ذهب ثلثا الليل قام ، فقال : **أيُّها الناس ، اذكروا الله ، اذكروا الله ، جاءت الراجِفةُ تَتبَعُها الرادِفَةُ، جاء الموت بما فيه [جاء الموت بما فيه]** قال : قلتُ : يا رسولَ الله ،

إني أُكثرُ الصلاةَ عليك ، فكم أجعلُ لكَ من صلاتي ؟ قال : ما شئتَ ، قلتُ : الربعَ ؟ قال : ما شئتَ ، وإن زدتَ فهو خيرٌ لك ، قلتُ : النصفَ ؟ قال : ما شئتَ، وإن زدتَ فهو خير لك ، قلت: الثلثين ؟ قال: ما شئتَ وإن زدتَ فهو خير لك، قلتُ: أجْعَلُ لك صلاتي كلَّها؟ قال: إذن تُكفَى همَّك، ويُغفرُ لك ذنبُك». أخرجه الترمذي.

8.467- Ubeyy b. Kâ'b anlatıyor:

"Gecenin üçte ikisi geçince Rasûlullah (as.) yatağından kalktı ve;

"- Ey insanlar; Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! ***Râcife*** (bütün canlıları öldürecek olan ilk üfürüş) **gelecek, peşinden** ***râdife*** (canlıları diriltecek olan ikinci üfürüş) **de gelecektir. Ölüm içindeki** (sıkıntılarla) **mutlaka gelecektir!. Ölüm, içindekilerle birlikte mutlaka gelecektir!."**

Ben dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben sana çokça salât etmek istiyorum; acaba salâtımın ne kadarını sana ayırayım" dedim.

"- Dilediğin kadarını" buyurdu.

"- Dörtte birini ayırsam?" deyince;

"- Dilediğin kadarını. Ama eğer arttırırsan, bu senin için daha hayırlı olur" dedi.

"- Peki, yarısını?" diye sorunca, yine;

"- Dilediğin kadarını. Ama eğer arttırırsan, bu senin için daha hayırlı olur" dedi. Ben tekrar;

"- Üçte ikisini?" deyince, yine;

"- Dilediğin kadarını. Ama eğer arttırırsan, bu senin için daha hayırlı olur" dedi. Bu sefer;

"- O halde bütün duâlarımı senin için yapacağım" dedim.

"- O halde sıkıntın giderilecek ve günahın affedilecektir" buyurdu.[2]

٨٤٦٨- (م- خالد بن عمير العدوي رحمه الله) قال : « خَطَبَنَا عُتْبَةُ بنُ غزْوان وكان أميراً على البصْرَة ، فحمدَ الله وأثنى عليه ، ثم قال : أمّا بعدُ ، فإنّ الدنيا قد آذنَتْ بصَرْم ،

---

[2] **Tirmizî,** Kıyâmet, 23/2457.

وَوَلَّتْ حَذَّاءَ ، و لم يَبقَ منها إلا صُبابةٌ كصُبابةِ الإناء ، يتصابُّها صاحبُها ، وإنَّكم منتقلون منها إلى دارٍ لا زوالَ لها ، فانتقلوا بخَيْرِ ما بحَضْرَتِكُم ، فإنه قد ذُكِرَ لنا : أن الحَجَرَ يُلقى من شَفِيرِ جهنم ، فيهوي فيها سبعين عاما ، قبل أن ينتهي إلى قعرها ، وقال : لا يُدرِكُ لها قعراً ، والله لَتُملأنَّ ، أفعجبتم ؟ ولقد ذُكِرَ لنا أنَّ ما بين مِصْراعين من مصاريع الجنة : مَسِيرَةُ أربعين عاما ، وليأتينَّ عليه يومٌ وهو كظيظ من الزِّحام ، ولقد رأيتُني سابعَ سبعةٍ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ما لنا طعام إلا ورقُ الشجر ، حتى قَرِحَتْ أشْدَاقُنا ، والتقطتُ بُرْدَةً ، فشققتُها بيني وبين سعد بن مالك ، فاتَّزَرْتُ بنصفها ، واتَّزرَ سَعدٌ بنصفها ، فما أصبحَ اليومَ منا أحدٌ إلا أصبَحَ أميراً على مصرٍ من الأمصار ، فإني أعوذ بالله أن أكونَ في نفسي عظيما ، وأنا عند الله صغير ، وإنَّه لم تكن نُبوَّةٌ قطُّ إلا تناسَخَتْ حتى تكون عاقبتُها مُلْكا ، وستَخْبُرُون وتُجرِّبون الأمراءَ بعدنا ». أخرجه مسلم.

8.468- Halid b. Umeyr el-Adevî[3] anlatıyor:

"Basra Emîri Utbe b. Ğazvân bize hitap etti, Allah'a hamd ü senâ etti, sonra şöyle dedi:

"Şunu bilin ki dünya, ayrılıp gideceğini ilan etmiş ve gerçekten sür'atle geçip gitmektedir. Ondan ancak, bardağın dibinde kalan ve bardak sahibinin çabucak içiverdiği bir damla su kadarı kalmıştır. Şüphe yok ki sizler buradan, zevâli olmayan bir âleme gideceksiniz; oraya yanınızda bulunan en hayırlı şeylerinizle gidiniz! Zira bize haber verildiğine göre, cehennemin kenarından atılan bir taş, cehennemin dibine varmadan –bir rivâyette dibini bulamadan- yetmiş yıl yol almak zorunda kalacaktır. Bununla birlikte vallahi cehennem doldurulacaktır. Buna hayret mi ediyorsunuz?

Vallahi bize, cennetin iki kapı kanadı arasındaki mesafenin de kırk yıllık yol olduğu haber verilmiştir. Hiç şüphe yok ki, cennette izdiham yüzünden hiç boş bir yerin kalmadığı bir gün gelecektir. Vaktiyle ben kendimi, yedi

---

3 **Halid b. Umeyr el-Adevî el-Basrî**: Muhadramundandır; câhiliyet ve Hz. Peygamber dönemini yaşamış, ama Rasûlullah'ı (as.) görememiştir. Utbe b. Gazvân'ı dinledi. Kendisinden Humeyd b. Hilâl ve Ebû Nuâme el-Adevî rivâyet etti. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti. Hadîsi **Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

kişinin yedincisi olarak Rasûlullah'ın (as.) yanında görmüştüm; o gün bizim ağaç yapraklarından başka yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu. (Onları yemekten dolayı) ağzımız yara-bere içinde kalmıştı. Ben bir kumaş parçası bulmuş ve onu Sa'd b. Mâlik (Sa'd b. Ebî Vakkas) ile bölüşmüştüm; yarısıyla ben, yarısıyla da Sa'd sarınmıştı. Bugün ise her birimiz bir şehre Emîr olduk. Ben, kendi nefsimde büyük, ama Allah katında küçük olmaktan Allah'a sığınıyorum. Şu bir gerçek ki, sonunda saltanata dönüşmeyen hiçbir Peygamberlik yoktur. Sizler yakında bu durumu görecek ve bizden sonra gelecek olan valileri tecrübe edeceksiniz."[4]

٨٤٦٩- (خ م- **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم خرج يوماً، فصلَّى على أهلِ أُحُد صلاته على الميت، ثم انصرف إلى المنبر، فقال: **إني فَرَطٌ لكم، وأنا شهيدٌ عليكم. وإني واللّه لأنظُرُ إلى حوضي الآن وإني أُعطيتُ مفاتيحَ خزائن الأرض- أو مفاتيح الأرض - وإني واللّه ؛ ما أخاف عليكم أن تُشْرِكوا بعدي ، ولكن أخاف عليكم الدنيا أن تَنافَسُوا فيها** ».

وفي رواية قال: «صَلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على قَتْلى أُحُد بعد ثمان سنين، كالمُوَدِّع للأحْياء والأموات ثم طَلَعَ على المنبر فقال: **إني بين أيديكم فَرَطٌ وأنا شهيدٌ عليكم، وإنَّ مَوعدَكم الحوضُ وإني لأنظر إليه من مَقامي هذا، وإني لَستُ أخشى عليكم أن تُشرِكوا، ولكنْ أخشى عليكم الدنيا أن تَنافَسُوها**. قال: فكانت آخرَ نَظْرَةٍ نَظَرتُها إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي أخرى « **إني فَرَطُكم على الحوض ، وإنَّ عَرْضَهُ كما بين أَيْلَةَ إلى الجُحْفَة** - وفيها - **ولكني أخشى عليكم الدنيا أن تَنافَسوا فيها ، وتَقْتَتِلوا فتَهْلكوا ، كما هَلَكَ مَنْ كان قبلكم** ».

قال عقبة: « فكانت آخرَ ما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم على المنبر ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.469- Ukbe b. Âmir anlatıyor:

---

[4] **Müslim**, Zühd, 14.

"Hz. Peygamber bir gün evden çıkıp Uhud şehidlerine cenaze namazı kıldı. Sonra mescide dönüp minbere çıktı ve şöyle dedi:

"- Ben, havuz başına sizden önce gideceğim ve size şahitlik yapacağım. Vallahi ben şu anda havuzuma bakıyorum. Şüphesiz bana yeryüzü hazinelerinin anahtarları –veya yeryüzünün anahtarları- **verildi. Vallahi ben, sizlerin benden sonra şirke düşeceğinizden korkmuyorum; ama sizlerin dünya için birbirinizle rekabet etmenizden korkuyorum."**[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Uhud savaşından sekiz yıl sonra Rasûlullah (as.), sanki ölülere ve dirilere veda eder gibi bir hâlet-i rûhiye içinde Uhud şehidlerinin namazını kıldı. Sonra minbere çıktı ve şöyle dedi:

"- Ben, havuz başına sizin önünüzden gideceğim ve size şahitlik yapacağım. Sizin buluşma yeriniz havuz başıdır. Ben o havuza şu yerimden bakıyorum. Sizlerin şirke düşeceğinizden korkmuyorum; ama dünya için birbirinizle rekabet etmenizden korkuyorum."

Ukbe şöyle dedi:

"Bu, benim Rasûlullah'ı (as.) son defa görmemdi."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ben havuz başına sizden önce gideceğim. Havuzun genişliği Eyle ile Cuhfe arası gibidir." Bu rivâyette son cümle şöyledir:

"...Ama ben sizlerin dünya için birbirinizle rekabet etmenizden ve birbirinizle savaşarak tıpkı sizden öncekiler gibi helâk olmanızdan korkuyorum."

Ukbe şöyle dedi:

"Bu, benim Rasûlullah'ı (as.) minberde son görüşüm idi."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[5] **Buharî**, Rikak, 7,53; Cenâiz, 73; Menâkıb, 25; Meğâzî, 17, 27; **Müslim**, Fedâil, 9/30-31.

İZAH

"Yeryüzü hazinelerinin anahtarları" ifâdesi; müslümanların ekonomik bir zenginliğe erişecekleri anlamına geldiği gibi, İslâm'ın dünyaya yayılacağı, müslümanların yeryüzüne egemen olacakları ve üstün bir medeniyet kuracakları anlamına da gelebilir.

٨٤٧٠ –(ت)– أبو كبشة الأنماري رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «ثلاث أقسم عليهن ، وأحدثكم حديثا ، فاحفظوه : ما نقص مال [عبد] من صدقة ، ولا ظلم عبد مظلمة فصبر عليها ، إلا زاده الله بها عزا ، ولا فتح عبد باب مسألة ، إلا فتح الله عليه بها باب فقر » – أو كلمة نحوها –.

زاد في رواية : « وما تواضع عبد لله إلا رفعه الله ، وأحدثكم حديثا فاحفظوه ، إنما هذه الدنيا لأربعة نفر : عبد رزقه الله مالاً وعلماً ، فهو يتقي في ماله ربه ، ويصل به رحمه ، ويعلم أن لله فيه حقاً ، فهذا بأفضل المنازل ، وعبد رزقه الله علماً ولم يرزقه مالاً ، فهو صادق النية لله ، يقول : لو أن لي مالاً لعملت بعمل فلان، فأجره بنيته – وفي رواية : فهو بنيته – فأجرهما سواء ، وعبد رزقه الله مالاً ولم يرزقه علماً، فهو يخبط في ماله بغير علم ، لا يتقي فيه ربه ، ولا يصل به رحمه ، ولا يعلم لله فيه حقا ، فهذا بأخبث المنازل ، وعبد لم يرزقه الله مالاً ولا علماً ، فهو يقول : لو أن لي مالاً لعملت فيه بعمل فلان ، فهو بنيته ، ووزرهما سواء ».

أخرجه الترمذي ، إلا زيادة « التواضع والرفعة ».

8.470- Ebû Kebşe el-Enmârî, Rasûlullah'ın ,(as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Üç şey vardır ki, ben onların (doğruluğu) **üzerine yemin ederim. Ayrıca size bir şey söyleyeceğim, onu aklınızda tutun!** (O üç şey şudur):

1- Sadaka vermekten kulun malı eksilmez.

2- Allah, haksızlığa uğradığı halde sabreden kulun izzet ve şerefini arttırır.

3- Dilencilik kapısını açan bir kula, Allah mutlaka fakirlik kapısını da açar. –Bir rivâyette buna dördüncü olarak **"Allah için tevazu gösteren insanı Allah yüceltir"** cümlesi de ilave edildi-.[6]

Size bir şey söyleyeceğim, onu da aklınızda tutun!

Şu dünya ancak dört kişi içindir:

1- Allah'ın, kendisine mal ve ilim verdiği adam: O, malı konusunda Rabbinden korkar, o malla yakınlarına sıla yapar ve o malda Allah'ın da hakkı bulunduğunu bilir. Bu, makamların en üstünüdür.

2- Allah'ın kendisine ilim verdiği, ama mal vermediği adam: Bu adam samimi bir niyetle; *'eğer benim de malım olsaydı, ben de falanın yaptığı gibi yapardım'* der. Onun ecri, niyetine göredir ve ikisinin ecri de eşittir.

3- Allah'ın kendisine mal verip ilim vermediği adam: O, bilgisizliğinden malında körü körüne hareket eder. Bu mal konusunda Rabbinden korkmaz, akrabalarına sıla yapmaz ve o malda Allah'ın da hakkı bulunduğunu bilmez. O, mertebelerin en kötüsüdür.

4- Allah'ın mal da, ilim de vermediği adam: O da; *'eğer benim de malım olsaydı, ben de falanın yaptığı gibi yapardım'* der. O da niyetine göre karşılık görür ve her ikisinin günahı da eşittir.[7]

İZAH

"Sadaka vermekten malın eksilmemesi"; ya Allah'ın o mala bereket vermesi ve onu zarardan korumasıyla, yahut da mal azalsa bile kazanılan sevabın ondan kat kat fazla olmasıyla mümkün olur.

"Haksızlığa uğradığı halde sabreden insanın izzet ve şerefinin artması"; **ya onun bu tutumunun dünyada insanlar tarafından saygı ve takdirle karşılanması ile, yahut da âhirette zâlimden hesap sorması ve ondan alacakları ile derecesinin yükselmesi şeklinde açıklanabilir.**

---

[6] Bu ilâve **Tirmizî**'de yoktur, **Müslim**'in rivâyet ettiği hadîsin bir parçasıdır; bkz., Birr, 19/69.

[7] **Tirmizî**, Zühd, 17/2325.

"Dilenciliğin fakirliğe yol açması" ise; ya Allah'ın ondan bereketi kaldırarak gerçekten fakirliğe düşmesi, yahut da değerini, izzet ve şerefini kaybedeceği anlamındadır.

"Allah için tevazu gösterenin yüceltilmesi" de; ya dünyada herkesin takdirini ve saygısını kazanacak, yahut da âhirette kendisine büyük dereceler verilecek demektir.

Hadisin ikinci kısmında insanların yaptıklarına ve niyetlerine göre değerlendirilip kendilerine buna göre muamele edileceği belirtilmektedir. Buna göre âlim ilmiyle, varlıklı da varlığıyla yaptıklarından sorumlu olacaktır. Ancak ilmi ve varlığı olmayan da, içindeki samimi niyetine göre muamele görecektir. Zira insanın niyeti, amelinden daha önemlidir. Çünkü insanı hareket ve davranışa sevk eden, beynidir, niyetidir.

٨٤٧١– (ت– أسماء بنت عميس رضي الله عنها) قالت : سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «بئس العبدُ عَبْدٌ تَخيَّل واختال ، ونَسيَ الكبيرَ المتعال ، بئس العبدُ عبدٌ تَجَبَّرَ واعتدى ، ونَسيَ الجبَّار الأعلى ، بئس العبدُ عبدٌ سها ولها ، ونَسيَ المقابر والبِلَى، بئس العبدُ عبدٌ عَتَا وطَغَى، ونَسيَ المبتدأ والمنتهى ، بئس العبدُ عبدٌ يَخْتِل الدِّين بالشهوات بئس العبدُ عبدٌ طَمَعٌ يقوده ، بئس العبدُ عبدٌ هوىً يُضلُّه ، بئس العبد عبدٌ رَغَبٌ يُذلُّه ».
أخرجه الترمذي.

8.471- Esmâ bint Umeys anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kibirlenip böbürlenen, ulu ve yüce olan Allah'ı unutan insan, ne kötü bir kuldur!.. Zorbalık ederek haddi aşan ve en yüce kudret ve kuvvet sahibini unutan insan, ne kötü bir kuldur!.. Gaflete dalıp kendisini eğlenceye veren, mezarları ve (toprak altında) çürüyeceğini unutan insan, ne kötü bir kuldur!.. Azan ve taşkınlık gösteren ve nereden gelip nereye gideceğini unutan insan, ne kötü bir kuldur!.. Dini şehevî arzulara[8] âlet eden insan, ne kötü kuldur!..

---

[8] **Câmiu'l-Usûl**'de ***"şehevât"***, yani **"şehvetler"** şeklinde geçen bu kelime, **Tirmizî**'de ***"şubuhât"***, yani **"şüpheler"** şeklinde zaptedilmiştir. Buna göre cümle; **"Dine**

Hırs ve tamahın komuta ettiği insan, ne kötü kuldur!.. Nefsî arzuların dalâlete düşürdüğü insan, ne kötü kuldur!.. Aç gözlülüğün zillete düşürdüğü insan, ne kötü kuldur!.."[9]

٨٤٧٢- (ت- أنس بن **مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ كانت الآخرةُ همَّهُ ، جعل الله غناه في قلبه ، وجمع عليه شمْلَهُ، وأتتهُ الدنيا وهي راغمَةٌ، ومَنْ كانت الدنيا همَّه، جعل الله فَقْرَه بين عينيه، وفرَّق عليه شمْلَهُ، ولم يأته من الدنيا إلا ما قُدِّر له**».

زاد في رواية «**فلا يُمسي إلا فقيراً، ولا يُصْبِحُ إلا فقيراً، وما أقْبَلَ عبدٌ الى الله بقَلْبِه، إلا جعَلَ الله قُلوبَ المؤمنين تنقاد إليه بالوُدِّ والرحمة، وكان الله بكل خير إليه أسْرَع**».

أخرجه الترمذي.

8.472- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Kimin gâyesi âhiret olursa, Allah zenginliğini onun kalbine koyar, işlerini derli-toplu hale getirir ve istememesine rağmen dünya kendisine gelir. Kimin de gayesi dünya olursa, Allah fakirliğini onun gözlerinin önüne koyar, işlerini dağıtır ve her şeye rağmen dünya da kendisine ancak takdir edildiği kadar gelir."[10]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave vardır:

"O, ancak fakir olarak akşamlar ve yine ancak fakir olarak sabahlar. Yüce Allah, kendisine kalbiyle yönelen kula,

---

şüpheler karıştıran insan, ne kötü kuldur!" anlamına gelir. Ayrıca **Tirmizî**'de bu cümleden önce; **"dini dünyaya âlet eden insan, ne kötü kuldur!"** şeklinde bir cümle daha yer almaktadır.

[9] **Tirmizî**, Kıyâmet, 17/2447. İsnâdı zayıf bir hadîstir.

[10] **Tirmizî**, Kıyâmet, 30/2465. İsnâdı zayıf bir hadîstir.

mü'minlerin kalplerini sevgi ve rahmetle yönlendirir ve Allah ona her türlü hayrı sür'atle ulaştırır."[11]

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

٨٤٧٣- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **يقولُ الله تبارك وتعالى : ابنَ آدم ، تفرَّغْ لعبادَتي أملأْ صدركَ غِنىً ،وأسُدَّ فقْرَك ، وإلا تفعلْ ملأتُ يديك شُغْلاً، ولم أسُدَّ فقرك** ». أخرجه الترمذي.

8.473- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Ey Âdem oğlu! Kendini bana ibâbete ver ki, gönlünü zenginlikle doldurayım ve fakirlik (yolunu sana) ***kapatayım. Aksi halde ellerini meşguliyetlerle doldururum ve fakirlik*** (yolunu da) ***kapatmam."***[12]

٨٤٧٤- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قلنا: يا رسولَ الله ما لَنَا إذا كُنَّا عندك رَقَّتْ قلوبُنا، وزهدنا في الدنيا، وكانت الآخرةُ كأنّها رأيُ عَيْنٍ؟ فإذا خرجنا من عندك فأنسْنا في أهالينا، وشَمَمْنا أولادنا: أنكرنا أنفسنا؟ قال: «**لو أنّكم إذا خرجتم تكونون على حالكم عندي: لزارتكم الملائكةُ في بُيوتكم، ولصافحتكم في طُرُقكم. ولو لم تُذنبوا لَذَهَبَ بكم وجاء الله بخَلْق جديد يذنبون. فيغفر لهم**، قال: قلتُ: يا رسولَ الله، مِمَّ خُلق الخلق؟ قال: **من الماء** ، قلتُ: الجنةُ ما بناؤها ؟ قال: **لَبِنَةٌ من فضّة ، ولَبِنَةٌ من ذهب ، وملاطُها المسك الأذفرُ وحَصْباؤها اللؤلؤُ والياقوتُ ، وتربتُها الزعفرانُ ، مَنْ يَدخلها يَنْعَم ، ولا يبأس ، ويخلد ولا يموت ، لا تَبْلَى ثيابُهم ، ولا يَفْنَى شبابُهم** ، ثم قال : **ثلاثة لا تُردُّ دعوتهم : الإمامُ العادلُ ، والصائمُ حين يفطرُ ، ودعوة المظلوم يرفعها فوقَ الغمام ، وتُفتَح لها أبواب السماء، ويقول الرب تبارك وتعالى: وعزَّتي لأنصُرَنَّك ولو بعد حين**». أخرجه الترمذي.

---

[11] Bu ilâve rivâyet **Tirmizî**'de yoktur, onu **Heysemî, Mecmau'z-Zevâid**'de zikretmiştir; X, 247.

[12] **Tirmizî**, Kıyâmet, 30/2466.

8.474- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bize ne oluyor ki, senin yanında olduğumuzda kalplerimiz yumuşuyor, dünya ile ilgimizi kesiyor ve âhireti sanki gözlerimizle görüyormuş gibi oluyoruz?.. Ama senden ayrılıp âilemize karıştığımız ve çocuklarımızı kokladığımızda kendimizi tanıyamıyoruz" dedik. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Eğer siz benim yanımdan çıktığımız vakit de, benim yanımdaki hâlinizi muhafaza etseydiniz, melekler sizleri evlerinizde ziyarete gelir, yollarda sizinle musâfaha ederlerdi. Siz hiç günah işlememiş olsaydınız Allah sizi yok ederdi, sizin yerinize günah işleyen (ama af dileyen) **bir milleti getirir ve onları bağışlardı."**

Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; mahlukat neden yaratılmıştır?" diye sordum.

"- Sudan" dedi.

"- Cennetin binası nedendir?" diye sordum.

"- Bir tuğlası gümüşten, bir tuğlası altındandır. Harcı keskin kokulu miskten, çakılları inci ve yakuttan, toprağı da zaferandandır. Oraya giren refah bulur, asla sıkıntı görmez. Orada ebedî kalır, asla ölmez. Elbiseleri eskimez, gençlikleri bitmez" buyurdu. Sonra şöyle devam etti:

"Üç kişinin duâsı geri çevrilmez:

1- Âdil yöneticinin,

2- Orucunu açmak üzere olanın,

3- Ve mazlumun duâsı. Allah onun (mazlumun) **duâsını bulutların üstüne kaldırır, ona göklerin kapıları açılır. Ulu ve Yüce Rab; *'İzzetime yemin ederim ki, bir müddet sonra da olsa, mutlaka sana yardım edeceğim'* buyurur."**[13]

---

[13] Tirmizî, Cennet, 2/2526. İsnâdı zayıf bir hadîstir, ancak başka senedlerle de rivâyet edilmiştir.

İZAH

Hiç şüphe yok ki insanın duyguları, statik ve durağan değildir; içinde bulunduğu ortama göre sürekli değişir. Bu durumda insanın, içine gireceği ortamı iyi seçmesi gerekir.

Bilindiği üzere insan, aklı ve nefsiyle birlikte yaratılmıştır; bu yüzden bazen iyi, bazen de kötü şeyler yapar. Melek ise sırf akıldır; bundan dolayı onlar günah işlemezler.

İnsan asla melek olmadığı gibi, melek olmaya, yâni günahsız ve masum olmaya da özenmemelidir. Allah'ın, hiç günah işlemeyen başka yaratıkları vardır. İnsan ise günah işlemeli, ama bu günahları affeden bir yüce yaratıcının var olduğunu bilerek ona boyun eğmeli, af dilemeli, bağışlaması için yalvarmalıdır. Bu, hem kulluğun gereğidir, hem de Allah'ın Rahmân, Rahîm, Ğaffâr, Ğafûr, Tevvâb gibi pek çok güzel isminin de tecelli zeminidir.

Günahsızlık düşüncesi bazen insana, cehennemden kurtulup cennete gireceğine dair bir güven ve emniyet duygusu verir ve onu günahsızlığı ile övünme ve büyüklenme gibi bir olumsuzluğa sevk edebilir.

٨٤٧٥- (ت- شداد بن أوس رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال:
«الكَيِّس مَنْ دانَ نفسَه ، وعَمِلَ لما بعد الموت ، والعاجزُ مَنْ أتْبَعَ نَفْسَهُ هَواهَا وتمَنَّى على الله». أخرجه الترمذي. وقال: قوله «**دان نفسه**» يعني: حاسَبَها في الدنيا قبل أن يُحاسَب يوم القيامة.

8.475- Şeddâd b. Evs'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Akıllı ve müdebbir insan, nefsine hâkim olan ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz kişi ise, kendini hevâsının peşine takan ve devamlı Allah'tan temennide bulunandır."[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

---

[14] **Tirmizî**, Kıyâmet, 25/2459. İsnâdı zayıf bir hadîstir.

"Nefsine hâkim olan, yâni *'Dâne nefsehu'* ibaresi; kıyâmet günü hesaba çekilmeden kendisini dünyada hesaba çeken demektir."

İZAH

Hadiste geçen **"temenni"** lafzı, insanın her şeyi Allah'a havale etmesi, kendisi üzerine düşeni yapmadığı halde her şeyi Allah'tan beklemesi, günahlarına tövbe etmediği halde Allah'ın kendisini affedip cennete koyacağını umması, kısaca sürekli kendisini avutması anlamında kullanılmıştır.

٨٤٧٦- (ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال:
«بادِرُوا بالأعمال سبعاً: هل تُنْظَرُون إلا فَقْراً مُنْسِياً، أو غِنًى مُطغياً، أو مَرَضاً مُفسداً، أو هَرَماً مُفنِداً، أو موتاً مُجْهِزاً، والدجال؟ والدَّجَّال شَرٌّ غائبٌ يُنتظَرُ، والساعة؟ والساعةُ أدْهَى وأمرُّ، ثم قال: ألا وأكثِروا من ذكر هادم اللذات». هكذا ذكره رزين.

والذي أخرجه الترمذي مثله إلى قوله: «**أدهى وأمرُّ**» وقال فيه: «**هل تنظرون إلا إلى فقر**».

وأخرج ذكر هادم اللذات، حديثاً مفرداً، وكذلك أخرج النسائي ذكر هادم اللذات مفرداً.

8.476- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Fırsat elde iken şu yedi amelde acele ediniz, çünkü sizler;
1- Her şeyi unutturan bir fakirlikten,
2- Veya azdıran bir zenginlikten,
3- Veya (hayatı) **ifsâd eden bir hastalıktan,**
4- Veya bunaklığa yol açan bir yaşlılıktan,
5- Veya ansızın gelen bir ölümden,
6- Veyahut Deccâl'dan, ki onun gelmesi beklenen bir belâdır,
7- Veyahut da kıyâmetten başka bir şey beklemiyorsunuz. Şüphesiz kıyâmet, çok acı ve pek ağırdır."

Sonra Hz. Peygamber; **"Lezzetleri keseni** (ölümü) **çok hatırlayın!"** dedi.[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Rezîn** rivâyet etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise; **"...çok acı ve pek ağırdır"** cümlesinde sona erer.

Tirmizî; "Lezzetleri keseni (ölümü) **çok hatırlayın!"** cümlesini de müstakil bir hadîs olarak ayrıca tahric etti.

٨٤٧٧- (ط- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال لإنسان : « إنك في زمان كثيرٌ فقهاؤه ، قليلٌ قرَّاءه ، تُحفظ فيه حدودُ القرآن ، وتُضيَّعُ حُرُوفُه ، قليلٌ مَنْ يسأل ، كثيرٌ من يُعطي ، يُطيلون فيه الصلاة ، ويُقصرون فيه الخطبة ، يُبَدُّون أعمالهم قبل أهوائهم ، وسيأتي على الناس زمانٌ، قليل فقهاؤه ، كثير قرّاؤه ، تُحفظ فيه حروف القرآن ، وتضيّع حدودُه ، كثيرٌ مَنْ يسأل ، قليل من يُعطي ، يُطيلون فيه الخُطْبَة، ويُقْصرون الصلاة، ويَبَدُّون فيه أهواءهم قبل أعمالهم». أخرجه الموطأ.

8.477- Abdullah b. Mes'ûd, bir adama şöyle dedi:

"- Sen, fukahası çok, ama kurrâsı az olan bir zamandasın. Bu zamanda Kur'ân'ın sınırları (emir ve yasakları) korunur, ama harfleri-lafızları ihmâl edilir. Bu zamanın isteyeni az, vereni çoktur. İnsanlar bu zamanda namazı uzun kılar, hutbeyi de kısa keserler. Amellerini de hevâ ve heveslerinin önüne geçirirler. Ama öyle bir zaman gelecek ki; o zamanın fukahası az, kurrası çok olacak. Kur'ân'ın harfleri ezberlenecek, ama sınırları (emir ve yasakları) ihmâl edilecek. İsteyeni çok, vereni az olacak. İnsanlar hutbeyi uzun tutacak, ama namazı kısa kesecekler. Hevâ ve heveslerini de amellerinin önüne geçirecekler."[16]

---

[15] **Tirmizî**, Zühd, 3/2306; **Nesaî**, Cenâiz, 3.

[16] **Muvatta**, Kasru's-Salât, 24/88.

İZAH

Muvatta'da munkatı bir senedle rivâyet edilen bu hadîsteki; **"kurrânın az olması ve Kur'ân'ın emir ve yasaklarının korunup lafızlarının ihmal edilmesi"** cümlesi; insanların bütün himmet ve gayretlerinin Kur'ân'ı sadece okumaya değil, daha çok onu anlamaya ve gereğini yerine getirmeye yönelik olduğunu ifâde etmektedir.

Namazın uzun, hutbenin kısa tutulması ise; insanların sünnete uygun hareket ettiklerini gösterir.

"Amellerini hevâ ve heveslerinin önüne geçirirler" cümlesi; insanlar hayırlı bir işle kişisel arzuları arasında kaldıklarında, şahsî arzularını değil, hayırlı olan ameli yaptıklarını ifâde etmektedir.

"Soranı az olması"; fukahanın çok olmasından ve herkeste kendine yeterli ölçüde bilgi bulunmasından dolayıdır. Bu cümle dilencisi az anlamına da gelir.

"Verenin çok olması" da; insanlarm cömert ve hayırsever olduklarını gösterir.

٨٤٧٨- (**علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « ألا لا خير في قراءة ليس فيها تدبُّر، ولا في عبادةٍ ليس فيها فِقْهٌ ، الفقيهُ كلُّ الفقيه : من لم يُقنِّط النَّاسَ مِنْ رحمة الله ، ولم يُؤمِنْهُمْ [من] مَكْرِ الله ، ولم يَدَعِ القرآن رغبةً عنه إلى ما سواه » أخرجه...

8.478- Hz. Ali şöyle dedi:

"Şunu bilin ki, tefekkürsüz kıráatin ve fıkıhsız ibâdetin hayrı yoktur. Gerçek fakih, insanları Allah'ın rahmetinden ümit kestirmeyen, Allah'ın cezasından da emin kılmayan ve başka şeylere yönelip Kur'ânı terke sevk etmeyendir."[17]

---

[17] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyeti **Dârimî** zayıf bir senedle rivâyet etmiştir; I, 89; **Hilyetu'l-Evliyâ**, I, 77.

İZAH

"Tefekkürsüz kırâat"; Kur'ân'ı sadece lafzen okumak, manaları üzerinde tefekkür ve tedebbürde bulunmamak, düşünmeden okumaktır.

"Fıkıhsız ibâdet" de; ne yaptığının farkında ve şuurunda olmamak, iş olsun ve âdet yerini bulsun diye ibâdet etmektir.

Hilyetu'l-Evliyâ ve **Dârimî'**de gerçek fakihin tanımı yapılırken; **"Allah'a isyana da ruhsat vermeyen"** cümlesi de zikredilir.

٨٤٧٩- (**شقيق بن عبد الله**) قال : كان ابن مسعود ينادي : « السرائرَ السرائرَ التي يُخْفَيْنَ على الناس ، وهنَّ عند الله بَوَادٍ ، فإن الخير لا يَبلى ، والشرّ لا يُنْسَى ، والدَّيان لا يموت » أخرجه...

8.479- Şekîk b. Abdullah[18] şöyle dedi:

"İbn Mes'ûd şöyle diyordu:

"İnsanlardan gizlediğiniz sırları düşünün, sırları!.. Onlar Allah katında geniş sahralar şeklindedir. Şüphesiz hayır eskimez, şer de unutulmaz. İnsanları hesaba çeken mutlak kudret sahibi Allah ise, asla ölmez."[19]

---

[18] Metinde Abdullah b. Mes'ûd'un talebesi olarak zikredilen bu zatın isminin Şekîk b. Abdullah değil, Şekîk b. Seleme olması gerektiğini zannediyoruz

[19] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyetin değişik bir versiyonu; **Abdullah b. el-Mübârek**, ***Kitabu'z-Zühd***, s, 9, h., 32; ***Musannaf b. Ebî Şeybe***, VII, 227, h, 35552; **Tabakatu'l-Kübrâ**, VI, 185; **Şuabu'l-İman**, V, 459, h., 7282; **Hilyetu'l-Evliya**, II, 108; **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, IV, 259'da **er-Rabî b. Huseym**'in sözü olarak rivâyet edilmektedir. Bu rivâyet de mealen şöyledir: **"İnsanların** (öğrenmelerinden) **korktuğunuz sırları düşünün, sırları!... Onlar, Allah için geniş vâhalardır. Onların devasını arayın! Onların devası, tövbe edip sonra bir daha yapmamaktır."** Hadîsin **"iyilik eskimez..."** diye başlayan ikinci bölümü ise, İbn Ömer'den merfû, Ebû Kılâbe'den de mürsel olmak üzere kaynaklarda iki şekilde zikredilmektedir; bkz., **Abdurrezzak**, ***Musannaf***, XI, 178, h, 20262; ***Müsnedu'l-Firdevs***, II, 33, h, 2203; **İbn Hacer**, ***Fethu'l-Bârî***, XV, 425; ***Feyzu'l-Kadîr***, V, 48; ***Keşfu'l-Hafâ***, I, 336, h, 902; II, 165, h, 1996; ***el-Kâmil***, VI, 158, Muhammed b. Abdülmelik el-Ensârî maddesi;

İZAH

Bu cümle, insanların öğrenmelerinden utanıp korktuğumuz gizli günahlarımızın Allah katında apaçık ortada olduğunu, onları Allah'tan gizlemenin asla mümkün olmadığını ifâde etmektedir. İyi veya kötü yapılan hiçbir şey unutulmayacak ve Allah bunların hesabını mutlaka soracaktır.

٨٤٨٠- (حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول في خطبته: « الخمرُ جماعُ الإثم ، والنِّساءُ حبائلُ الشيطان ، وحُبُّ الدُّنيا رأسُ كلِّ خطيئة ».

قال : وسمعته يقول : « أخِّروا النساء حيث أخَّرهُنَّ الله ». أخرجه...

8.480- Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in bir hutbesinde şöyle söylediğini işittim:

"İçki, günahın merkezidir. Kadınlar da şeytanın tuzaklarıdır. Dünya sevgisi ise, her hatanın başıdır."[20]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Huzeyfe şunu da işittiğini söyledi:

"Allah kadınları geri bıraktığı gibi siz de onları geri bırakın!"

İZAH

"İçki, günahın merkezidir" cümlesi ile **"Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır"** cümlesi, müstakil bir hadîs şeklinde çeşitli kaynaklarda zikredilir.[21]

"Dünya sevgisi..." cümlesi ise kaynaklarda **el-Hasan el-Basrî**'nin sözü olarak zikredilir.

"Allah kadınları geri bıraktığı gibi siz de onları geri bırakın!" cümlesinin de **İbn Mes'ûd**'un sözü olduğu bilinmektedir.[22]

---

[20] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir. Ayrıca bkz., **et-Terğîb ve't-Terhîb**, III, 178, h., 3571; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 460, h., 1225.

[21] Bkz., **Kudâî**, *Müsned*, I, 66, h., 54; **Nasbu'r-Râye**, II, 36.

٨٤٨١– (م– **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنَّ النبيَّ –صلى الله عليه وسلم– قال : « **يا معشرَ النساء تَصَدَّقْنَ ، وأَكْثِرْنَ الاستغفارَ ، فإنِّي رأيتُكُنَّ أكثرَ أهلِ النار** ، قالت امرأةٌ منهن جَزْلَةٌ: ما لنا أكثرَ أهل النار ؟ قال : **تُكْثِرْنَ اللّعنَ ، وتَكْفرنَ العشيرَ، ما رأيتُ من ناقصَات عَقْلٍ ودينٍ أغلبَ لذي لُبّ منكن** ، قالت : ما نقصانُ العقل والدِّين ؟ قال : **شهادةُ امرأتين بشهادةِ رجلٍ ، وتمكثُ الأيام لا تُصَلّي** ». أخرجه مسلم.

8.481- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ey kadınlar; sadaka verin ve çok istiğfâr getirin! Çünkü ben sizin, cehennem ehlinin ekserisini teşkil ettiğinizi gördüm."

Bunun üzerine cesur bir kadın;

"- Neden cehennem ehlinin ekserisini teşkil ediyor muşuz?" diye sordu. Hz. Peygamber cevaben;

"- Çünkü çok lanet okuyor ve kocalarınıza nankörlük yapıyorsunuz. Aklı ve dini eksik olanlar arasında, akıl sahiplerine sizden daha çok galip geleni görmedim" buyurdu. Kadın tekrar;

"- Aklın ve dinin noksanlığı ne demektir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- (Aklın noksanlığı) **iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması,** (dinin noksanlığı da âdet günlerinde) **günlerce namaz kılmamalarıdır"** dedi.[23]

İZAH

Müslim'de bu hadîsin son cümlesinde **"ve Ramazan ayında günlerce oruç tutmamalarıdır"** ibaresi de vardır.

Kadınlardaki akıl ve din noksanlığı ifadesi, kinâî lafızlardır. Hz. Peygamber özellikle kadınları ikaz etmek istemiş, bu sırada da edebî bir üslup kullanmıştır. **"Akıl noksanlığı"**nı izah ederken, Kur'ân-ı Kerîm'i esas almakta, **Bakara** sûresindeki ***"...Şahit olarak iki erkek***

---

[22] Bkz., **Abdurrezzâk,** ***el-Musannaf,*** h., 5115.

[23] **Müslim,** İman, 34/132.

bulamazsanız, bir erkekle iki kadın da yeter. Kadınlardan biri unutursa, öbürü hatırlatır"[24] âyetine dayanmaktadır. Bu âyetin, özellikle kadınların öncelikli ilgi alanı olmayan ticârî bir konuya âit olduğunu hatırlatmakta fayda olduğunu düşünüyoruz.

"Din noksanlığı"nı izah ederken de, âdet günlerinde namaz kılamamalarını ve oruç tutamamalarını göstermektedir.

Hiç şüphesiz ki insanın fıtrî yaratılışı asla zem sebebi değildir. Çünkü bu, insanın elinde değildir. Dünyaya gelirken bize isteyip istemediğimiz sorulmadığı gibi, erkek veya kadın mı, uzun veya kısa mı, güzel veya çirkin mi olmak istediğimiz de sorulmamaktadır. Binâenaleyh insanın ne cinsiyetinden, ne boyundan, ne güzellik veya çirkinliğinden, ne de akıl ve zekâsından dolayı kusurlu görülemez. Kaldı ki bu ifâde asla, bütün kadınların bütün erkeklerden daha akılsız olduğu anlamına gelmez. Öyle kadınlar vardır ki, akıl, zekâ, dindarlık, hatta cesarette binlerce erkeğe bedeldir. Bu, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem için de böyledir. Meselâ **Hz. Âişe**, herhalde sahâbenin pek çoğundan daha zeki, daha akıllı ve daha dindar idi.

Kadınların, âdet günlerinde namaz ve oruç ibâdetini edâ edememeleri belki şekil itibariyle bir ibâdet eksikliği gibi görülebilir, ama bunu gerçek anlamda bir din eksikliği gibi görmek doğru olmasa gerektir. Eğer bu bir din eksikliği ise, âdet günlerinde namaz ve oruç ibâdetini yapmamalarını emreden Allah'tır. Bundan dolayı kadınların ne kusuru olabilir? Kaldı ki, âdeti kadınlar için takdir eden de Allah'tır. Dolayısıyla burada dinî bir eksiklikten söz etmek, insanı Allah'ın takdirinde ve emirlerinde eksiklik aramak sonucuna götürür ki, bu asla doğru değildir. Belki burada hayız halinde iken namaz kılmayan kadının, devamlı namaz kılabilen erkeklerle aralarında bir farklılık bulunduğunu söylemek gerekir. Bu farklılık, daha çok kadınların lehinde bir ayrıcalık diye de değerlendirilebilir. Çünkü o günlerde en azından bazı ibadetlerin sorumluluğundan kurtulmaktadırlar.

---

[24] Bakara, 282.

Hâsılı burada dinî bir eksiklikten değil, ibâdette eksiklikten söz edilebilir. Yani hadîsteki "**din**" lafzını "**ibadet**" manasına tahsis etmek mümkündür. Kaldı ki bu eksiklik bile, yaratılış kanununun ve Allah'ın emrinin gereğidir, kadının kusuru değildir. Allah'ın emri gereği yapılan şeyler de, asla kusur değildir, aksine ibadettir.[25]

Hadîste cehennemin ekserisini kadınların teşkil edeceği ifâde edilmektedir. Hiç şüphesiz cennette ve cehennemde erkek ve kadın sayısının eşit olduğunu kimse iddia edemez. Cennette de, cehennemde de birinden biri fazla olabilir. İşte bu hadîste Hz. Peygamber, cehennemdeki kadın sayısının erkekten daha fazla olduğunu söylemektedir. Bu, bir tespittir ve bu fazlalık, bir-iki kişi ile de gerçekleşebilir.

Kaldı ki bu söz, cennetteki kadın sayısının erkeklerden daha az olacağı anlamına da gelmez. Hatta cennette erkeklerin iki hanımı olacağından bahseden rivâyetleri[26] göz önüne alırsak, orada da kadınların erkeklerden fazla oldukları kanaatine varılır. Daha önce **Kitabu'l-Kıyâmet** bölümünde geçen hadîslerde Yüce Mevlâ'nın orada yeni bazı canlılar yaratacağı da ifâde edilmekteydi.[27] Genelde kadın nüfusunun erkek nüfusuna oranla daha fazla olduğu da dünyanın gerçeğidir.

Hz. Peygamber'in bunu özellikle kadınları sakındırmak amacıyla söylemiş olması ihtimalini de daima göz önünde bulundurmak gerekir; zira zaten kadınlara va'z ediyordu. Erkeklere va'z ederken de daima onlarla ilgili şeyleri söylüyordu. Erkeklere söylediği şeylerin kadınları ilgilendirmediğini söylemek ne kadar yanlışsa, kadınlara verdiği öğütlerin erkekleri ilgilendirmediğini söylemek de o kadar yanlıştır.

Hz. Peygamber'in bunu kesretten kinâye olarak söylemiş olması da mümkündür. Zaman zaman Hz. Peygamber'in mübalağa ifadesiyle de insanlara meramını anlatmak istediği, bu yolla onların dikkatini çektiği de olmuştur.

---

[25] Ayrıca bkz., hadîs no 4725 ve izahı.

[26] Bkz., hadis no; 8076-8077.

[27] Bkz., hadis no; 8072, 8109.

Hz. Peygamber'e cehennemin bütünü değil de, özellikle kadınların kalabalık olarak bulunduğu bir bölgesinin gösterilmiş olmasından dolayı böyle konuşmuş olması ihtimali de söz konusudur. Herhalde Allah'ın Rasûlü (as.) cehennemdeki bütün kadınları ve erkekleri saymış da bunu söylemiş değildir.

Ayrıca bu sözün, Hz. Peygamber'in, o andaki bir müşâhedesini yansıttığı, dolayısıyla genel ve nihaî durumu aksettirmediği de düşünülebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, kadınların akıl ve din noksanlığı sebebiyle cehennemle tehdit edilmiş olmadıklarıdır. Aksine onlar, **"lanet"**, **"nankörlük"** ve **"erkekleri baştan çıkarmaları"** sebebiyle ikaza muhatap olmuşlardır. **Lanet**; kötü konuşmak, dedikodu yapmak, insanları çekiştirmek ve ara bozmak gibi pek çok hususa delâlet eder. **Nankörlük** de; özellikle âile hayatını zedeleyen olumsuz ve saygısız davranışlardır. **Erkekleri baştan çıkarmak** ise; bilindiği şekilde ahlâkî zaafiyeti ifâde etmektedir. İşte Hz. Peygamber bu konularda kadınları ikaz etmek ihtiyacını duymuştur. Çünkü bu üç husus, kadınları en çok ilgilendiren konulardır.

Bu konuda kadınlara yapılan ikazların, erkekleri hiç ilgilendirmediği, bunlara erkeklerin dikkat etmesi gerekmediği anlaşılmamalıdır. Eğer öyle anlaşılacak olsa, dinî emirlerin büyük çoğunluğu erkeklere hitaben gelmiştir; kadınların bu emirlerle ilgilerinin olmaması gerekirdi. Ama durum böyle değildir.

Erkek olsun, kadın olsun bir insanı baştan çıkarmanın büyük günah olduğuna şüphe yoktur. Ama lanet ve nankörlüğün, insanı cehenneme götürecek derecede büyük günah oldukları tartışmalıdır. Binâenaleyh Hz. Peygamber'in bu ikazı, kadınları, fıtratları icabı kendilerinde en çok görülmesi muhtemel olan kusurlardan sakındırmak amacını güttüğü şeklinde de değerlendirilebilir. Eğer bu hususlardaki zaafları kontrol altına alınamazsa, daha büyük günahlara düşmeleri de söz konusu olabilir.

Burada işaret edilmesi gereken diğer bir husus da şudur: Hz. Peygamber kadınlara, cehenneme karşı sadaka vermelerini

önermiştir. Bilindiği üzere sadaka, insanı cehennemden kurtaracak bir ibâdet değildir. O ancak günlük hayatımızda çok sık karşılaştığımız küçük günahlar için kefâret olabilir. Büyük günahların affı ise ancak tövbe ile mümkündür. Bu da, hadîsin, kadınları günlük hayatlarında yapa geldikleri küçük günahlardan sakındırmak amacıyla vârid olduğunu göstermektedir.

٨٤٨٢- (م ت- أبو هريرة رضي الله عنه) مثله ، وفي آخره « قالت : يا رسول الله ، وما نقصان العقل والدّين ؟ قال : أمّا نقصان العقل ، فشهادة امرأتين تعْدل شهادة رَجُل ، فهذا نقصان العقل ، وتمكثُ الليالي ما تُصلّي ، وتُفطر في رمضان ، فهذا نقصانُ الدّين ».

أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم خطبَ النّاسَ فَوعَظَهم، ثم قال : يا معشر النساء... » وذكر الحديث.

8.482- Ebû Hureyre'den yukarıdakine benzer şekilde rivâyet edilen başka bir hadîsin son kısmı şöyledir: "Kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; aklın ve dinin noksan olması ne demektir?" diye sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- ***Aklın noksanlığı* iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır. Bu, aklın noksanlığıdır. Günlerce namaz kılmamaları ve Ramazan'da oruç tutmamaları da *dinin noksanlığıdır.*"**[28]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti; "Hz. Peygamber insanlara hitap etti, onlara va'z ü nasihatte bulundu, sonra; **'Ey kadınlar...'** diye söyledi" şeklinde devam eder.

---

[28] **Müslim**, İman, 34/132; **Tirmizî**, İman, 6/2613.

٨٤٨٣- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) بلغه أن عيسى بن مريم كان يقول : «لا تُكْثِرُوا الكلامَ بغير ذكر الله ، فتقسوَ قلوبُكم ، فإن القلْبَ القاسيَ بعيدٌ من الله ، ولكن لا تعلمون ، ولا تنظروا في ذُنوب الناس كأنّكم أربابٌ ، وانظروا في ذُنوبكم كأنكم عبيدٌ ، فإنما الناسُ مُبْتَلىً ومعافىً ، فارحَمُوا أهلَ البلاء ، واحْمَدوا الله على العافية». أخرجه الموطأ.

8.483- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir habere göre, Meryem oğlu İsa şöyle diyordu:

"Allah'ı zikretmek dışında fazla laf etmeyin, yoksa kalpleriniz katılaşır. Şüphesiz katı kalp, Allah'tan uzaktır, ama siz bilemezsiniz. Sanki efendi imişsiniz gibi insanların kusurlarını gözetlemeyin, aksine köle imişsiniz gibi kendi kusurlarınıza bakın! İnsanlar ancak belâlara maruz veya âfiyete mazhardırlar. Öyleyse belâ ehline merhamet ediniz! Nâil olduğunuz âfiyet için de Allah'a hamd ediniz!"[29]

٨٤٨٤- (مالك بن أنس رحمه الله) أن لقمان قال لابنه : « يا بُنَيَّ إن الناسَ قد تطاول عليهم ما يُوعَدُون، وهم إلى الآخرة سِرَاعاً يذهَبُون، وإنّك قد استدبرتَ الدنيا منذ كنتَ ، واستقبَلتَ الآخرةَ ، وإن داراً تسيرُ إليها: أقربُ إليك من دار تخرج عنها ». أخرجه...

8.484- Mâlik b. Enes'in rivâyetine göre Lokman (as.), oğluna şunları söylemiş:

"Yavrucuğum! Şüphesiz insanlara vaad edilen şeylerin üzerinden uzun zaman geçmiştir. Onlar sür'atle âhirete doğru gitmektedirler. Sen de dünyaya geldiğin günden itibaren sırtını dünyaya, yüzünü de âhirete dönmüş bulunuyorsun. Şüphesiz ki gideceğin ev sana çıktığın evden daha yakındır."[30]

---

[29] **Muvatta**, Kelâm,, 3/8. Belâğat tarîkıyla rivâyet edilen bu hadîsin isnâdı mu'daldır.

[30] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir. Ayrıca bkz., **Hilyetu'l-Evliyâ**, VI, 320; **İbnu'l-Mübârek**, *ez-Zühd*, I, 374, h., 1060.

İZAH

"İnsanlara vaad edilen şeylerin üzerinden uzun zaman geçmiştir" diye tercüme ettiğimiz cümleyi, **"insanlara vaad edilen şeyler çok uzundur"** şeklinde tercüme etmek de mümkündür. İlk tercihe göre Peygamberlerin söylediklerinin üzerinden çok zaman geçtiğini ve âhirete yaklaşıldığını, ikinci tercihe göre de insanlara çok şeyin vaad edildiğini anlamak gerekir.

İnsanın dünyaya geldiği gün, aynı zamanda âhiret yolculuğunun da başladığı gündür. Artık insan yüzünü âhirete doğru çevirmiş ve o tarafa doğru gitmektedir. Dünyadan ise her gün bir adım daha uzaklaşmaktadır. İşte **Lokman** (as.), oğluna, gidilecek asıl mekân olan âhiret için hazırlanmasını tavsiye etmektedir.

Ancak bu rivâyetin **Mâlik**'ten munkatı bir senedle gelmiş olması, sıhhat problemine yol açmaktadır.

٨٤٨٥- (**عروة بن الزبير**) أن عمر بن الخطاب قال يوماً في خُطْبَتِهِ: « تعلمون أيُّها الناسُ: أنَّ الطَّمَعَ فَقْرٌ ، وأن اليأسَ غِنًى ، وأن المرء إذا يئس من شيءٍ من أمور الدنيا استغنى عنه ...»

8.485- Urve b. ez-Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Ömer bir gün hutbesinde şöyle dedi:

"Ey insanlar! Biliyorsunuz ki, tamah fakirliktir, (dünyadan) ümidini kesmek ise zenginliktir. İnsan dünya umûrundan ümidini keserse, ondan kendisini müstağni görür."[31]

٨٤٨٦- (خ- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صلّى لنا يوماً الصلاةَ، ثم رَقِيَ المنبرَ، فأشار بيده قِبَلَ قِبْلَة المسجد، فقال: **أُريتُ الآنَ - منذُ**

---

[31] Bunu **Rezîn** tahric etti. Ayrıca bkz., **İbnu'l-Mübarek**, ***ez-Zühd***, I, 223, h., 631; 354, h., 998; **İbn Ebî Âsım**, ***ez-Zühd***, I, 117; **Hilyetu'l-Evliyâ**, I, 50; **İbn Ebî Hâtim**, ***el-Cerh ve't-Ta'dîl***, I, 88; **Keşfu'l-Hafâ**, II, 525, h., 3210; **Câmiu'l-Ulûm**, 300.

صلّيتُ لكم الصلاة – الجنةَ والنارَ مُمَثَّلَتَيْنِ في قُبُلِ هذا الجدارِ ، فلم أرَ كاليومِ في الخيرِ والشرِ ». أخرجه البخاري.

8.486- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir gün bize namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı, eliyle mescidin kıble cihetine işaret etti de dedi ki:

"Şu anda –size namaz kıldırdığım sırada- **bana, şu duvarın önünde cennet ve cehennemin timsâli gösterildi. Ben, hayır ve şer konusunda bu gün gibisini görmedim."**[32]

٨٤٨٧– (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مارأيت مثل النار نام هاربُها ، ولا مثل الجنة نام طالبُها** ». أخرجه الترمذي.

8.487- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cehennemin (dehşetinden korkup) **kaçtığı** (halde yine de gafletle) **uyuyan, cenneti de** (güzelliğine imrenip) **aradığı** (halde yine de gafletle) **uyuyan** (bir insan) **gibisini görmedim!.."**[33]

İZAH

Burada cehennemin şiddetli ve korkunç bir ceza yeri olduğu, buna rağmen ondan kaçmak isteyen insanların yine de gaflet içersinde uyudukları hayret ifâdesiyle dile getirilmektedir. Hem cehennemin şiddetine, hem de ondan kaçmak isteyen insanın uyku ve gaflet içinde ömür tüketmesine hayret edilmektedir. Halbuki cehennemden kaçmak isteyen insan, böyle bir gaflet içinde olmamalıydı; isyandan kaçıp kendisini Allah'ın buyruklarına teslim etmeliydi.

---

[32] **Buharî,** Ezân, 91; Salât, 40; Rikak, 18.

[33] **Tirmizî,** Cehennem, 10/2601. İsnadı zayıf bir rivâyettir.

Benzer ifâde cennet için de kullanılmaktadır. Cennetin bunca ihtişamına ve güzelliğine rağmen, onu elde etmek isteyen insanın, yine de gaflet içinde ömür geçirmesine hayret edilmektedir.

Tirmizî'nin bu rivâyeti zayıftır. Rivâyet, sadece **Yahya b. Ubeydullah** tarîkıyla bilinmektedir, ama **Yahya** da zayıftır. **Yahya b. Maîn, "onun hadîsi yazılmaz"** demektedir. Ayrıca **Yahya** da bunu babasından almıştır, babası da meçhuldür. **İbnu'l-Cevzî** de bu hadîsin sahîh olmadığını söylemektedir.

٨٤٨٨- (ط- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : سمعتُ عمرَ بنَ الخطاب- وخرجتُ معه، حتى إذا دخل حائطاً فسمعته يقول ، وبيني وبينه جدارٌ ، وهو في جوف الحائط -: « عمرُ بنُ الخطاب ، أميرُ المؤمنين ؟ بخ بخ ، والله يا ابنَ الخطاب لَتَتَّقِيَنَّ الله ، أو لَيُعَذِّبَنَّكَ ». أخرجه الموطأ.

8.488- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Ömer b. Hattâb ile birlikte dışarı çıkmıştım. Ömer bir bostana girmişti, aramızda da bostanın duvarı vardı. Bostanın içinde şunları söylediğini işittim:

"Hattâb'ın oğlu Ömer, mü'minlerin Emîri?!... Beh, beh!.. Vallahi ey Hattâb'ın oğlu ya Allah'tan sakınırsın, ya da Allah sana mutlaka azap eder."[34]

٨٤٨٩- (ط- **عبد الله بن أبي بكر [بن محمد بن عمرو بن حزم]**) « أنَّ أبا طلحة الأنصاريَّ كان يصلِّي في حائطه ، فطار دُبسيٌّ ، فَطَفِقَ يتردَّدُ يلتمس مَخْرَجاً ، فلا يجدُ ، فأعجبه ذلك، فَتَبِعَهُ بصرَه ساعةً ، ثم رجع إلى صلاته ، فإذا هو لايدري كم صلَّى ؟ فقال : لقد أصابني في مالي هذا فتنةٌ ، فجاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر له الذي أصابه في صلاته ، وقال : يا رسول الله ، هو صدقةٌ فضَعهُ حيث شئتَ ». أخرجه الموطأ.

---

[34] **Muvatta**, Kelâm, 10/24.

8.489- Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan rivâyet edilmiştir:

"Ebû Talha el-Ensârî, kendi bostanında namaz kılıyordu. O sırada küçük bir kuş uçtu, gidip gelmeye ve bir çıkış yolu aramaya başladı, ama bulamadı. Bu iş Ebû Talha'nın garibine gitti. Bir müddet gözleriyle kuşu izledi, sonra yine namazına döndü, ama ne kadar namaz kıldığını bilmiyordu. Kendi kendine;

"- Bu malımda bana fitne bulaştı" dedi ve hemen Rasûlullah'a (as.) gitti, namazda karşılaştığı durumu anlattı. Sonra da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o bostan sadakadır, dilediğine ver!" dedi.[35]

İZAH

Ebû Talha, "Fitne bulaştı" sözünü, namazı kaç rekât kıldığını bilememesi üzerine söylemiştir. Hoşuna gittiği bu malı düşünürken, ne kadar namaz kıldığını unutması üzerine onun sergilediği bu tavır, şüphesiz çok düşündürücüdür. İbâdette huşûa mani bir hâle karşı böyle bir davranış gösterebilmek, şüphesiz son derece takdire şayandır. Üstelik o insanların hayli fakir ve muhtaç hâlde olduklarını da göz önünde bulundurmak gerekir.

٨٤٩٠- (ط- **وعنه [عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم]**) « أن رجلاً من الأنصار كان يصلي في حائط له بالقُفّ - وَادٍ من أودية المدينة - في زمان الثمرِ ، والنخلُ قد ذُلّلتْ ، وهي مُطَوَّقة بثمرِها ، فنظر إليها فأعْجَبَته ، ثم رجع إلى صلاته ، فإذا هو لا يدري كم صلّى ؟ فقال : لقد أصابني في مالي هذا فتنةٌ ، فجاء عثمانَ - وهو يومئذ خليفةٌ - فذكر ذلك له ، وقال : هو صدقةٌ ، فاجعله في سُبُلِ الخير، فباعه [عثمانُ] بخمسين ألفاً ، فَسُمّي ذلك المالُ : الخمسينَ ». أخرجه الموطأ.

8.490- Yine Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan rivâyet edildiğine göre; Ensâr'dan biri Kuff mevkiindeki – Medîne'de bir vâdidir- bostanında, meyvelerin eriştiği ve hurmaların

---

[35] **Muvatta**, Salât, 18/69. Bu rivâyetin isnâdı munkatı'dır.

olgunlaştığı bir mevsimde, meyvelerin gölgesinde namaz kılarken, onlara bakmış ve çok hoşuna gitmişti. Sonra tekrar kendisini namaza vermiş, ama kaç rekât namaz kıldığını hatırlayamamıştı. Bunun üzerine;

"- Bu malımda bana fitne ârız oldu" diyerek Hz. Osman'a gitmiş –o zaman Halife Hz. Osman idi-, durumu anlatmış ve sonra da;

"- Artık o (Allah yolunda) sadakadır, onu hayır yolunda harca!" demişti. Hz. Osman da onu elli bin dirheme satmıştı. O mala da; "Elli binlik" adı verilmişti."[36]

٨٤٩١- (فضالة بن عبيد رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«المجاهِدُ مَن جاهَدَ نفسه » أخرجه...

8.491- Fedâle b. Ubeyd'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mücâhid, kendi nefsiyle mücâhede edendir."[37]

---

[36] **Muvatta**, Salât, 18/70. Bu da munkatı' bir rivâyettir.

[37] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Tirmizî** tahric etmiştir; Fedâilu'l-Cihâd, 2/1621.

(م) "mîm" harfi:

الكتاب الثاني

في المزارعة

2. KİTAB: **MÜZÂRAA:** **8,492-8,514**

الكتاب الثاني

في المزارعة

قد تقدَّم في « كتاب البيع » من حرف الباء أحاديثُ تتعلّق بهذا المعنى لاشتراكها في المعنى مع غيرها ، و نذكر في هذا الكتاب ما يخصُّ المزارعةَ و كراءَ الأرض بالغَلّة والذهب والفضة.

و ينقسم هذا الكتاب إلى فصلين

أحدهما في الجواز ، والآخر في المنع منه

الفصل الأول

في جواز ذلك

111- MÜZÂRAA

Müzâraa konusuna da temas eden bazı rivâyetler, Kitâbu'l-Buyû'da bu manadaki başka konuları da ihtiva eden hadîslerin içinde geçmişti. Bu münasebetle burada sadece müzâraa konusu ile altın, gümüş ve ürün karşılığında arazi kiralamanın hükmüne dair hadîsleri zikredeceğiz.

I- MÜZÂRAANIN CÂİZ OLDUĞUNU GÖSTEREN RİVÂYETLER

٨٤٩٢- (خ م د ت س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أعطى خَيْبَرَ بشطر ما يخرج منها من ثمر أو زَرْع ، فكان يُعطي أزواجه كُلَّ سنة مائةَ وَسْق ، وثمانين وَسْقاً من تَمر ، وعشرين وَسْقاً من شعير ، فلما وَلِيَ عمرُ ، وقُسِمَ خَيْبَر ، خيَّر أزواجَ النَّبيِّ صلى الله عليه وسلم أن يُقْطعَ لَهُنَّ الأرضَ والماءَ ، أو يَضْمنَ لَهُنَّ الأوساق في

كل عام ، فاختلفنَ ، فمنهن مَن اختار الأرضَ والماءَ ، ومنهنّ من اختار الأوساق كُلَّ عام ، فكانت عائشةُ وحفصةُ ممن اختارتا الأرضَ والماء ». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج البخاري طرفاً « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أعطى خيبر اليهودَ : أنْ يعملُوها ويَزرَعُوها ، ولهم شطْرُ ما يخْرُجُ منها ».

وفي رواية لمسلم قال: «لما افتُتحتْ خيبرُ: سألتْ يهودُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أن يُقرَّهم فيها ، على أن يعملوا على نصف ما يخرج منها من الثمر والزرع ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أُقرُّكم فيها على ذلك ما شئنا قال: وكان التمر يُقْسَمُ على السُّهمان من نصف خيبر فيأخذُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الخمس».

وله في أخرى « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دفع إلى يهود خيبرَ نخلَ خيبر وأرضها ، على أن يعتملوها من أموالهم ، ولرسول الله صلى الله عليه وسلم شَطْرُ ثمرها ».

وأخرج الترمذي وأبو داود الرواية الأولى « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عامَلَ [أهْلَ] خيبرَ بشطر ما يخرج منها من زرْعٍ أو ثَمَرٍ ». وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الآخرة.

8,492- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Allah'ın Rasûlü Hayber arazisini, oradan çıkan meyve veya ekinin yarısı karşılığında kiraya vermişti. (Buradan aldığı üründen) hanımlarına her yıl yüz vesak mal verirdi; bunun seksen vesakı hurma, yirmi vesakı da arpa idi. Sonra Hz. Ömer halife olunca, Hayber arazisi taksim edildi. Hz. Peygamber'in hanımlarını da, bu araziden ve sudan birer parça almak veya her yıl mahsûlün belli miktarını almak konusunda muhayyer bıraktı. Onlar tercihlerini farklı şekilde kullandılar; bazısı araziyi ve suyu almayı, bazısı da her yıl belli miktar ürün almayı tercih etti. Hz. Âişe ve Hafsa, arazi ve suyu almayı tercih edenlerden idiler."[1]

---

[1] **Buharî**, Müzâraa, 8, 9, 11; İcâre, 22; Şirket, 11; Şurût, 5; Megâzî, 41; **Müslim**, Müsâkât, 1/1-6; **Ebû Davud**, Buyû', 35/3408-9; **Tirmizî**, ahkâm, 41/1383; **Nesaî**, Müzâraa, 46.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî ayrıca hadîsin küçük bir bölümünü de şöyle tahric etti:

"Allah'ın Rasûlü Hayber arazisini ekmeleri ve çalışmaları karşılığında, çıkan ürünün yarısı kendilerine ait olmak üzere Yahudilere vermişti."

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Hayber fethedildiğinde Yahudiler Allah'ın Rasûlü'nden, kendilerinin orada kalmasını ve araziden çıkacak olan meyve ve ekinin yarısını vermek şartıyla çalışmak üzere kendilerini orada bırakmasını istediler. Rasûlullah (as.) da;

"- Bu şartlara göre sizi burada dilediğimiz süre için bırakıyorum" buyurdu.

Sonra râvî şöyle dedi:

"Oranın yarı gelirinden elde edilen ürün ikiye bölünür, Rasûlullah (as.) bundan beşte bir alırdı."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.), işletme masrafları kendilerine ait olmak ve çıkan ürünün yarısı Allah'ın Rasûlü'ne verilmek kaydıyla Hayber'in hurmalıklarını ve arazisini Yahudilere vermişti."

Tirmizî ve **Ebû Davud** da ilk rivâyeti şu şekilde tahric ettiler.

"Rasûlullah (as.) Hayber halkına, oradaki araziden çıkan meyve ve ekinin yarısını ödemek karşılığında kiraya verdi."

Ebû Davud ve **Nesaî** (Müslim'in) son rivâyetini tahric ettiler.

İZAH

Vesak; 60 sa' miktarında bir ağırlık birimidir. 1 sa'ın şer'î ve örfî dirhem olarak karşılığı farklı olduğu gibi, bu miktarlar zamana ve mekâna göre de değişiklik arz edebiliyordu. Bu itibarla modern ölçülere göre bunun miktarını tam olarak tespit etmek zordur. Ortalama bir hesap yapılacak olursa; 1 sa' 3,3 kg. geldiğine göre, 1 vesak da ortalama 200 kg. gelir. Bu hesaba göre Hz. Peygamber'in **Hayber** arazilerinden aldığı 80 vesak hurma, 16000 kilo; 20 vesak arpa da 4000 kilo eder. Bir başka hesaba göre de 1 sa' 2036 gram,

1vesak 122,160 kg. gelir. Buna göre de 80 vesak hurma 9773 kg, 20 vesak arpa da 2443 kg eder.

Müzâraa; arazileri işletmek konusunda uygulanan ziraî bir ortaklık çeşididir. Taraflardan biri arazinin mülkiyetine sahip olur, diğeri de çalışarak o araziyi işletir; böylece elde edilen ürün, yapılan anlaşmaya göre aralarında taksim edilir.

Bu şekilde yapılan ziraî ortaklığın dinen câiz ve meşrû olduğu, bu bölümde kaydedilen rivâyetlerde görülecektir. Bu rivâyetlerden biri de, izahına çalıştığımız **Hayber** arazilerinin işletilmesi konusundaki hadîstir. Bu hadîslere göre yapılan akit, sahîhtir. Sahâbe arasında da müzâraa akdi, oldukça yaygın şekilde uygulanmıştır.

Müzâraa akdinin rüknü, icap ve kabuldür. Bu akdin sahîh olması ve tartışmalara sebep olmaması için **Hanefî** fukahası bazı şartlar ileri sürerler. Bu şartlar şunlardır:

1- Akdin sahîh olabilmesi için her iki tarafın da ehliyet sahibi, yani aklı başında insanlar olması gerekir.

2- Yapılan akitte ziraat için yeterli bir sürenin tayini gerekir.

3- Tartışmalara yol açmamak için tohumun kimin tarafından verileceğinin belirlenmesi gerekir.

4- Araziye ya istediğini ekmek serbestisi, yahut da ne ekileceğinin belirtilmesi gerekir.

5- Tarafların ne miktarda ürün alacaklarının belirlenmesi gerekir.

Bu şartlar hem akdin sıhhati için, hem de taraflar arasında kavga ve husumet çıkmaması için gereklidir.

Bilindiği üzere zirâatte; tarla, tohum, emek ve ziraî makine veya hayvan olmak üzere dört şey gereklidir. Taraflar bu dört şeyi kimin karşılayacağı konusunda da anlaşır ve buna göre kendilerine hisse tayin ederler.

Müzâraa yoluyla işletilen bir araziden elde edilen ürün kiracının elinde iken kendi kusuru ile telef olacak veya zarar görecek olsa, arazi sahibinin hissesini tazmin etmesi gerekir. Fakat onun kusuru olmadan telef olsa tazmini gerekmez. Çünkü bu ürün, kiracının elinde emanet hükmündedir.

Müsâkât da; müzâraaya benzer bir ortaklıktır. Ancak müsâkât, ağaçlarda ve meyvelerde ortaklık anlamına gelir. Bağ ve bahçeleri, ürünün belli bir miktarı karşılığında birine vermektir. Hatta nebâtât da bu kapsama girer. Ancak müsâkâtın nerelerde uygulanabileceği konusunda fukaha arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Müsâkât'ın şartları ve hükümleri aynen müzâraa gibidir.

Teferruata inildiğinde bazı farklı içtihatlar bulunmakla birlikte, bu gibi ortaklıkları **Ebû Hanîfe**'nin sahîh görmemesine mukabil, diğer üç mezhep imamı yanında İmâmeyn'e göre de sahîhtir. İhtilaf, araziyi, oradan çıkacak olan ürün karşılığında kiralamak konusundadır; nakit para karşılığında kiralamanın cevazında ihtilaf yoktur.

Ebû Hanîfe, Hz. Peygamber'in Hayberlilere yaptığı muamelenin müzâraa ve müsâkât değil, onlara bir lütuf ve ihsan olmak üzere harac olduğunu söyleyerek bu konudaki rivâyetleri te'vîl etmiştir. Bu uygulamaya da ***harac-ı mukaseme*** derler. Nitekim gerek Rasûlullah (as.) döneminde ve gerek Hz. **Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** dönemlerinde Yahudilerden ayrıca cizye alındığına dair bir rivâyet bulunmamaktadır. Eğer bu alınan şey cizye olmasaydı, onlardan ayrıca cizye alınması gerekirdi.

Bunu câiz gören fukaha ise, bu ortaklığı mudârebe ortaklığına benzetirler; bunlar da mudârebe gibi elde edilecek kârda ortak olmak üzere kurulan bir nevi ortaklıktır; sermaye bir taraftan, emek diğer taraftan karşılanmaktadır. Ayrıca kiralanan bir maldan elde edilecek gelir kesin belli olmasa bile bu çeşit kiralama da câiz görülmüştür. Bu durumda müzâraa ve müsâkâtın cevazına mani bir durum söz konusu değildir.

Bu konu hakkında daha detaylı bilgi almak için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

٨٤٩٣– (د– عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « لَمَّا افتتح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خيبرَ ؛ اشترط عليهم – حين حاصرهم – أنَّ له الأرضَ وكُلَّ صَفْراءَ وبيضاءَ ، قال أهلُ خيبرَ: نحن أعلم بالأرض منكم ، فأعطِناها على أنَّ لكم نِصْفَ الثمرة ، ولنا نصفها ،

فزعم أنّه أعطاهم على ذلك ، فلما كان حين يُصْرَم النخلُ ، بعث إليهم عبد الله بن رَوَاحة ، فحزَرَ عليهم النخل – وهو الذي يُسَمّيه أهلُ المدينة الْخَرص – فقال : في ذهْ كذا وكذا ، فقالوا : أكثرتَ علينا يا ابنَ رَوَاحة، قال : فأنا أليَّ حَزْرَ النخل ، وأُعطيكم نصف الذي قلتُ ، قالوا : هذا هو الحقُّ الذي تقوم به السماءُ والأرضُ ، وقد رضينا أن نأخذ بالذي قلتَ ».

وفي رواية بمعناه ، وفيه – بعد قوله : « صفراء وبيضاء » – « يعني الذهبَ والفضةَ ».

وفي أخرى قال : « فحَزَرَ النخل ، قال : فأنا إليَّ جَزَارَ النخلِ ، وأعطيكم نصفَ الذي قلتُ». أخرجه أبوداود.

8,493- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Hayber'i fethettiğinde –Hayberlileri muhasara ettiği sırada- onlara, beyaz (gümüş) ve sarı (altın) ne varsa kendisine ait olmasını şart koşmuştu. Hayber halkı da;

"- Biz zirâatı sizden iyi biliriz. Binâenaleyh yetişen ürünün yarısı size, yarısı da bize ait olmak üzere bu arazileri bize ver!" dediler.

İbn Abbas, Hz. Peygamber'in bu şartla araziyi onlara verdiğini söyledi.

Sonra hurmaların toplanma vakti geldiğinde Hz. Peygamber onlara Abdullah b. Revâha'yı gönderdi. Abdullah da ağaçlardaki hurmaların miktarını tahmin etti. –Medîneliler '*tahmin etti*' anlamına gelen '*el-hazru*' kelimesine '*el-harsu*' diyorlardı-. Neticede Abdullah;

"- Bu ağaçlarda şu kadar şu kadar hurma vardır" dedi. Buna karşılık Hayberliler;

"- Çok söyledin ey Revâha'nın oğlu!" dediler. Abdullah da;

"- Hurmaları tahmin etmek benim görevimdir. Size, söylediğimin yarısını vereceğim" dedi. Bunun üzerine Hayberliler;

"- İşte, sayesinde yerlerin ve göklerin ayakta durduğu hak ve adâlet budur! Senin söylediğini kabule razıyız" dediler.[2]

---

[2] **Ebû Davud**, Buyû', 35/3410-12.

RİVÂYETLER

Bu manadaki başka bir rivâyette, "*sarı ve beyaz*" kelimelerinden sonra "*altın ve gümüş*" lafızları da yer alır.

Diğer bir rivâyette de şu ifade yer alır:

"...İbn Revâha hurmaları tahmin etti ve;

"- Hurmaları tahmine (burada *hazere* kelimesi yerine aynı manaya gelen *cezze* kelimesini kullandı) yetkili benim ve size, söylediğim miktarın yarısını vereceğim" dedi.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Ziraî ortaklıkta ürünü tahmin yoluyla bölüştürmenin cevazı konusunda farklı görüşler vardır. Bir kısım fukaha bunu câiz görürken, fukahanın ekserisi ürünün tahminle bölüştürülmesinin câiz olmadığı görüşündedir. Bu görüşü savunanlar, Hz. Peygamber'in **Abdullah b. Revâha**'yı gönderip tahmin ettirmesini ise, ürünü bölüştürmek değil, zekâtını vermek amacına hamlederler.

Muvatta'da geçen bir rivâyete göre; Yahudiler, **Abdullah b. Revâha**'ya ürünü az tahmin etmesi ve taksimde de kendilerine göz yummasını teklif etmişler ve bunun için de kadınlardan topladıkları zinetleri ona vermek istemişler. Bunun üzerine Abdullah şunları söylemiş:

"- Vallahi sizler benim gözümde, Allah'ın yarattığı varlıkların en kötüsüsünüz! Ben size neden zulmedeyim ki? Sizin bana teklif ettiğiniz bu rüşvet ise zulümdür. Bizler onu asla yemeyiz!"

Bunun üzerine Yahudiler;

"- İşte sayesinde yerlerin ve göklerin ayakta durduğu hak ve adâlet budur" diyerek takdirlerini belirtmişler.

٨٤٩٤- (س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) كان يقول : « كانت المَزَارِعُ تُكرَى على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم : أنَّ لربِّ الأرض ما على ربيع السّاقي من الزرع ، وطائفةً من التِّبْن ، لا أدري كم هو ؟» أخرجه النسائي.

8,494- Abdullah b. Ömer şöyle diyordu:

"Rasûlullah (as.) döneminde mezralar kiraya verilirdi; tarlanın sulandığı arkın kenarındaki ekin ile ne kadar olduğunu bilmediğim bir miktar saman, tarla sahibine verilirdi."[3]

İZAH

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre; yapılan anlaşmaya göre arazi sahibine, ırmak kenarında yetişen ürünle bir miktar saman da verilirdi. Şüphesiz bu konudaki rivâyetlerde görülen farklı uygulamalar, o dönemin şartları ve örfü çerçevesinde yapılmakta idi. Burada önemli olan, şartları belli bir anlaşma çerçevesinde bu türlü uygulamanın câiz olmasıdır. Bu uygulama aynı zamanda hem arazilerin âtıl bırakılmayıp işletilmesini ve hem de fakirlerin maişetlerini meşrû yollardan temin etmelerini sağlamakta idi.

٨٤٩٥- (ط- **محمد بن شهاب** رحمه الله) « سأل سالمَ بنَ عبد الله عن كِرَاءِ المزارع ؟ فقال: لا بأس بها بالذهب والورِق ، قال ابن شهاب : فقلت له : أرأيتَ [الحديث] الذي يُذْكَر عن رافعِ بنِ خَديجٍ ؟ فقال : أكثَرَ رافعٌ ، ولو كانت لي مزرعة أكريتُها ». أخرجه الموطأ.

8,495- Muhammed b. Şihâb, Sâlim b. Abdullah'a; 'mezraların kiralanması' konusunu sormuş, o da şu cevabı vermiş:

"- Altın ve gümüş bedel karşılığında bunu yapmanın sakıncası yoktur."

İbn Şihâb der ki:

"- Râfi' b. Hadîc'in hadîsinde zikredilen husus için ne dersin?" diye sordum.

"- Râfi' çok şey rivâyet etti. Eğer benim ziraate uygun arazim olsaydı kiraya verirdim" cevabını verdi.[4]

---

[3] **Nesaî**, Müzâraa, 46.

[4] **Muvatta**, Kirâu'l-Ard, 1/3.

İZAH

"**Râfi' çok şey rivâyet etti**" cümlesi izaha muhtaçtır. Cümlenin siyak ve sibakına baktığımızda, **Râfi**'in bu konudaki rivâyetinin delil kabul edilmemesi gerektiği anlaşılır. **Zürkanî** cümleye, maksada uygun olmayan pek çok şey söyledi, anlamını verir. **Bâcî** de, âmm bir lafız kullanarak yasaklanmayanları da yasaklar kapsamında rivâyet etti der. **el-Muhallâ**'da biraz daha açıklık getirilir ve "**araziyi, oradan çıkacak ürün karşılığında kiraya verme yasağı ile nakit karşılığında kiraya vermeyi hiç tefrik etmeden rivâyet etti, bu konuda yasak olan ilkidir**" denir. Bir kısım fukahaya göre araziyi altın ve gümüş gibi nakit para karşılığında kiraya vermek câiz, ama araziden çıkacak olan ürün karşılığında kiraya vermek câiz değildir. Bunun delili olarak da **Râfi**'in rivâyeti gösterilir.

٨٤٩٦- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) بلغهُ « أنَّ عبدَ الرحمن بنَ عوف تكارى أرضاً ، فلم تزل في يديه بكراء حتى مات ، قال ابنه : فما كنتُ أراها إلا لنا ، من طول ما مكثت في يديه، حتى ذكرها لنا عند موته فأمرنا بقضاء شيء كان عليه من كرائها ذهب أو ورق ». أخرجه الموطأ.

8,496- Mâlik b. Enes'e haber verildiğine göre; Abdurrahman b. Avf bir araziyi kiralamış ve bu arazi onun elinde iken vefat etmişti. Bu yüzden oğlu; '*arazi uzun müddet babamın elinde kaldığı için ben onun bizim olduğunu zannediyordum. Ama babam ölürken durumu açıkladı ve arazinin kirası olarak üzerinde kalan borcunu altın veya gümüş olarak ödememizi emretti*' dedi."[5]

٨٤٩٧- (د ت س- عمرو بن دينار رحمه الله) قال : سمعتُ ابنَ عمر يقول: «ما كُنَّا نرى بالمزارعة بأساً، حتى سمعتُ رافعَ بنَ خَديج يقول: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى

---

[5] **Muvatta**, Kirâu'l-Ard, 1/4.

عنه، فذكرتهُ لطَاوُسٍ فقال: قال ابنُ عباس: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لم يَنْهَ عنها ولكن قال: **لِيَمْنَحْ أحدُكم أرضه أخاه خيرٌ له من أن يأخذَ خَرْجاً معلوماً**».

أخرجه أبو داود وأخرج الترمذي المسند منه فقط. وفي رواية النسائي : قال مجاهد : « أخذتُ بيد طاوس حتى أدخلته على ابنِ رافعِ بنِ خَديجٍ ، فحدَّثه عن أبيه عن رسولِ الله صلى الله عليه وسلم: أنَّه نهى عن كراء الأرض ، فأبى طاوس ، فقال: سمعتُ ابنَ عباسٍ لا يرى بذلك بأساً ».

وفي رواية ذكرها رزين : قال : قلتُ لطاوس : « لو تركتَ المخابرةَ ، فإنهم يزعمون أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عنه ، فقال لي : أيْ عمرو ، فإني أُعينهم ، وإنَّ أعلمهم – يعني ابنَ عباس – أخبرني أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لم ينْهَ عنه ، ولكنْ قال : إنْ يمنح أحدُكم أخاه خيرٌ له من أن يأخذَ خرْجاً معلوماً ».

8,497- Amr b. Dînâr, İbn Ömer'in şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Biz müzâraa yapmakta bir sakınca görmüyorduk. Ta ki Râfi' b. Hadîc'in; '*Rasûlullah (as.) bunu yasakladı*' sözünü işitinceye kadar..."

Amr der ki:

"Ben bunu Tavus'a anlattım. O da İbn Abbas şöyle söyledi, dedi:

"- Rasûlullah (as.) onu yasaklamadı, ama O; '**birinizin tarlasını din kardeşine ikram etmesi, onu belli bir ücret karşılığında vermesinden daha hayırlıdır'** buyurdu" dedi.[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî** de hadîsin sadece müsned olan kısmını tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre Mücâhid şöyle dedi:

"Tavus'un elini tuttum ve onu Râfi' b. Hadîc'in oğlunun yanına götürdüm. Sonra ona, babasının Rasûlullah'tan (as.) rivâyet ettiği; '*Hz. Peygamber arazi kiralama işini yasakladı*' hadîsini söyledim. Tavus

---

[6] **Ebû Davud**, Buyû', 31/3389; **Tirmizî**, Ahkâm, 42/1385; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

buna karşı çıktı ve; *'ben İbn Abbas'tan bunu yapmakta bir beis olmadığını işittim'* dedi."

Rezîn'in rivâyeti de şöyledir:

"Tavus'a dedim ki:

"- Muhâbere yapmaktan vazgeçseniz... Çünkü insanlar, Rasûlullah'ın (as.) onu yasakladığını iddia ediyorlar."

Bana şöyle karşılık verdi:

"- Ey Amr! Aslında ben onlara yardımcı oluyorum. Çünkü onların en bilgini –İbn Abbas'ı kastediyor- bana, Rasûlullah'ın (as.) onu yasaklamadığını, ama O'nun; '**biriniz arazisini din kardeşine bağışlarsa, bu onun için, araziye karşılık belli bir ücret almasından daha hayırlıdır**' buyurduğunu haber dedi."

İZAH

Muhâbere, müzâraa anlamına gelen bir lafızdır. Hatta bunun **Hayber** kelimesinden alındığı ve Hz. Peygamber'in **Hayber** halkına uyguladığı muâmele anlamına gelen bir terim olduğu da söylenmiştir. Gerçi muhâberenin müzâraadan farklı olduğu da söylenmiş ve çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Ama bu tanımların hepsi de müzâraanın bir çeşidini ifade etmektedir. Bu itibarla onu müzâraa manasına almak yanlış olmasa gerektir.

Müzâraanın câiz olmadığına dair **Râfi' b. Hadîc**'den gelen rivâyet konusu, bundan sonraki bölümde ele alınacaktır.

٨٤٩٨– (د س– عروة بن الزبير رحمه الله) قال: قال زيدُ بنُ ثابتٍ: «يَغْفِرُ الله لرافعِ بن خَديجٍ، أنا والله أعلم بالحديث منه، إنما أتاه رجُلان من الأنصار قد اقتتلا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إنْ كان هذا شأنُكم فلا تُكْرُوا المزارعَ** ، فسَمِعَ قوله : **لاتُكْرُوا المزارعَ** .»

أخرجه أبو داود والنسائي. وفي رواية ذكرها رزين عن هشام بن عروة عن أبيه قال: « لم يَنْهَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن المخابرة، قال هشام: فسمع ذلك رافعُ بنُ خَدِيجٍ،

فقال: نهى عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال عروةُ وزيدُ بن ثابت لرافع: إنما أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلان... وذكر الحديث».

8,498- Urve b. Zübeyr'in rivâyet ettiğine göre Zeyd b. Sâbit şöyle dedi:

"Allah Râfi' b. Hadîc'e mağfiret eylesin! Vallahi ben bu konudaki hadîsi ondan iyi bilirim. Bu hadîs şöyle vârid olmuştur: Hz. Peygamber'e Ensâr'dan, birbiriyle kavga eden iki adam gelmişti. Allah'ın Rasûlü;

"- Eğer böyle kavga edecekseniz, o zaman arazileri kiraya vermeyin!" buyurdu. Râfi' de sadece; **'arazileri kiraya vermeyin!'** kısmını duydu."[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Rezîn'in kaydettiğine göre de Hişâm b. Urve, babasının; *"Rasûlullah (as.) muhâbereyi yasaklamadı"* dediğini rivâyet eder. Sonra Hişâm şöyle dedi:

"Bunu Râfi' b. Hadîc duyunca; 'Rasûlullah (as.) onu yasakladı' dedi. Bunun üzerine Urve ve Zeyd b. Sâbit, Râfi'e;

"- Rasûlullah'a (as.) iki adam gelmişti..." diyerek yukarıdaki hadîsi hatırlatırlar.

İZAH

Bu rivâyet, müzâraanın mutlak olarak câiz olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca müzâraanın yasaklandığını rivâyet eden **Râfi' b. Hadîc**'in bir işitme veya anlama hatası sonucu öyle rivâyet ettiğini de belirtmektedir. Ancak izahına çalıştığımız bu rivâyet, senedinde bulunan **el-Velîd b. Ebî'l-Velid** adlı râvî sebebiyle zayıf görülmüştür. Çünkü bu zat, hadîsçiler nazarında *leyyin,* yani gevşek kabul edilen biridir.

---

[7] **Ebû Davud**, Buyû', 31/3390; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

٨٤٩٩- (خ- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قالت الأنصار للنبيّ صلى الله عليه وسلم : «اقسم بيننا وبين إخواننا النخيلَ، قال: لا، فقالوا: تَكْفُونا المؤونةَ ونَشْرَكْكم في الثمرة ؟ فقالوا: سمعنا وأطعنا». وفي رواية : قالت الأنصار : « اقسم بيننا وبينهم النخل... وذكره ، ولم يذكر فيه النبيَّ صلى الله عليه وسلم» أخرجه البخاري.

8,499- Ebû Hureyre'den şöyle rivâyet edilmiştir:

"Ensâr, Hz. Peygamber'e;

"- Hurmalıklarımızı bizimle (Muhâcir) kardeşlerimiz arasında taksim eyle!" dediler. Hz. Peygamber;

"- Hayır, öyle olmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine (Ensâr, Muhâcirlere);

"- Hurmalıkların bakımını siz üzerinize alın, biz sizi onun mahsûlüne ortak edelim" dediler. Muhâcirler de;

"- İşittik ve kabul ettik" karşılığını verdiler.[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Ensâr;

"- Hurmalıkları bizimle onlar arasında taksim eyle!" dediler, diye başlar ve aynı hadîs rivâyet edilir. Bu rivâyette "Hz. Peygamber'e dediler" ibaresi yer almaz.

Bunları **Buharî** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre başlangıçta Ensâr, hurmalıklarının mülkiyetini Muhâcirlerle paylaşmak istemiş, ama Hz. Peygamber bunu doğru bulmamıştı. Mülkiyet hakkının kendilerinde kalması kaydıyla bir ziraî ortaklık yapılmasına ise müsaade etmişti. Bu ortaklıkta arazi Ensâr'dan, emek Muhâcirler'den sağlanacaktı.

---

[8] **Buharî**, Müzâraa, 5.

٨٥٠٠- (خ س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إن أمْثَلَ ما أنتم صانعون: أن يُؤاجِرَ أحدُكم أرْضَهُ بالذهب والورق ». أخرجه النسائي ، وأخرجه البخاري في ترجمة باب.

8,500- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Sizin yaptığınız işlerin en güzeli, arazinizi altın ve gümüş akçe karşılığında kiralamanızdır."[9]

٨٥٠١- (س- حنظلة بن قيس رضي الله عنه) قال: « سألتُ رافعَ بنَ خَديجٍ عن كِراءِ الأرض البيضاء بالذهب والفضة ؟ فقال : حلال لا بأس به ، ذلك فرضُ الأرض ». أخرجه النسائي.

8,501- Hanzale b. Kays[10] şöyle dedi:

"Râfi' b. Hadîc'e, üzerinde ağaç bulunmayan bir araziyi altın ve gümüş para karşılığında kiralamanın hükmünü sordum. Bana;

"- Helâldir, bunda beis yoktur. Bu, arazinin payıdır" dedi.[11]

٨٥٠٢- (خ- قيس بن مسلم رحمه الله عن أبي جعفر) ، قال: « ما كان بالمدينة أهلُ بيت هجرة إلا يزارعون على الثلث والربع ، وزارع عليٌّ ، وسعدُ بنُ مالك ، وابنُ مسعود ».

وعن القاسم وعروة مثله ، وزاد: « وآلُ أبي بكر ، وآلُ عثمان ، وآلُ عليٍّ ، وابنُ سيرين ».

أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8,502- Kays b. Müslim[12], Ebû Cafer'den şöyle rivâyet eder:

---

[9] **Buharî**, Müzâraa, 19 ta'lîkan; **Nesaî**, Müzâraa, 46.

[10] **Hanzale b. Kays ez-Zurakî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Râfi' b. Hadîc'i dinledi. Kendisinden Zührî ve Yahya'l-Ensârî rivâyet etti. Sika râvîlerdendir; hadîsi **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[11] **Nesaî**, Müzâraa, 45.

"Medîne'de (ürünün) üçte biri, dörtte biri karşılığında zirâat yapmayan hiçbir Muhâcir âilesi yoktu. Hz. Ali, Sa'd b. Mâlik ve Abdullah b. Mes'ûd da bu türlü ortaklıklar yapmışlardı."[13]

RİVÂYETLER

Kasım ve Urve'den de bu hadîsin benzeri rivâyet edilmiştir. Bu rivâyette şu fazlalık yer almaktadır:

"...Hz. Ebû Bekir âilesi, Hz. Osman âilesi, Hz. Ali âilesi ve İbn Sîrîn de bu türlü ortaklık yapmışlardı."

Bunları **Buharî** bâb başlığında tahric etti.

٨٥٠٣- **(عبد الرحمن بن الأسود)** قال: «كنت أُشَارِكُ عبد الرحمن بنَ يزيدٍ في الزراعة، وعَامَلَ عمرُ الناسَ على: إنْ جاء عمرُ بالبَذْرِ من عنده فله الشَّطْرُ وإن جاؤوا بالبَذر فلهم كذا». أخرجه...

8,503- Abdurrahman b. el-Esved[14] şöyle dedi:

"Ben, (amcam) Abdurrahman b. Yezîd ile ziraî ortaklık yapıyordum. Hz. Ömer de, (zirâatçı) insanlarla şu şartla ortaklık yapardı: Eğer (tarla ile beraber) tohumu da Ömer kendisi karşılarsa, ürünün yarısı onundur, şayet tohumu onlar getirirlerse, onlara da aynısı verilir."[15]

---

[12] **Ebû Abdurrahman, Kays b. Müslim el-Cedelî el-Kûfî**: ö. 120/738. Kûfeli sika muhaddislerdendir. İbn Ebî Leylâ ve Tarık b. Şihâb'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve Süfyan Sevrî rivâyet etti. Mürcie'dendi. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edildi.

[13] **Buharî**, Müzâraa, 8 ta'lîkan.

[14] **Ebû Hafs, Abdurrahman b. el-Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehaî el-Kûfî**: ö. 99/717. Kûfeli tâbiîlerdendir. Babası muhadramûndan idi. Babasından ve Hz. Âişe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ve Ebû İshak eş-Şeybânî rivâyet etti. Seksen defa hac ve umre yaptığı rivâyet edilir. Muhaddis ve fakîhtir. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[15] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Buharî**, Müzâraa, 8'de ta'lîkan zikredilmiştir.

İZAH

Burada **Hz. Ömer** döneminde de müzâraa uygulamasının devam ettiği ifade edilmektedir. Arazi sahibi ile ziraatçı arasında belli bir ürün miktarında anlaşmak gerekir. Arazinin bir taraftan, emeğin de diğer taraftan karşılanması, ortaklığın temelidir. Ama bunun dışında tohum ile hayvan ve traktör gibi gerekli olan şeylerin kimin tarafından karşılanacağı ve buna göre ortaklığın nasıl kurulacağı önceden belirlenmelidir. Bu konuda bizzat **Hz. Ömer**'in farklı arazilerde farklı uygulamalar yaptığı, ziraî ürünlerle meyveler arasında da farklı ölçütler kullandığı rivayet edilmektedir.[16]

---

[16] Bkz., **İbn Hacer**, V, 276

الفصل الثاني
في المنع من ذلك

II- MÜZÂRAANIN YASAKLANDIĞINI GÖSTEREN RİVÂYETLER

٨٥٠٤- (خ م د س- رافع بن خديج رضي الله عنه) قال: أتاني ظُهَير فقال: « لقد نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان بنا رافقاً ، فقلتُ: وما ذاك ؟ ما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فهو حقّ ، قال : سألني كيف تصنعون بمحاقلكم ؟ فقلتُ : نؤاجرها يا رسولَ الله على الربيع ، أو الأوسق من التمر أو الشعير قال : فلا تفعلوا ، ازرعوها ، أو أَزْرِعوها ، أو أمسكوها ». زاد في رواية ، قال رافع : «قلتُ :سمعاً وطاعةً ».

وفي رواية عن رافع أنَّ عمَّيه -كانا قد شهدا بدراً -أخبراه « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِراءِ المزارع». قال الزهريُّ: قلتُ لسالم: فَتُكْرِيها أنتَ ؟ قال : رافعٌ أكثرَ على نفسه.

وفي أخرى : قال الزهريُّ : أخبرني سالم « أنَّ عبد الله بنَ عمر : كان يُكْرِي أرضه ، حتى بلغه أنَّ رافعَ بنَ خَديج كان ينهى عن كِراءِ الأرضِ ، فلقيه عبدُ الله ، فقال : يا ابنَ خَديجٍ ، ماذا تُحَدِّثُ عن رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في كراء الأرض ؟ فقال رافعٌ لعبد الله : سمعتُ عَمَّيَّ - وكانا قد شهدا بدراً- يحدِّثان أهلَ الدار : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِراءِ الأرضِ ، قال عبدُ الله : لقد كنتُ أعْلَمُ في عهد رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أنَّ الأرض تُكْرَى ، ثم خَشِيَ عبدُ الله أن يكون رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أحدث في ذلك شيئا لم يكن علمه ، فترك كراء الأرض ».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري : قال رافع : «حدَّثني عَمَّاي أنّهما كانا يُكْرِيان الأرض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بما يَنْبُتُ على الأربعاءِ ، أو بشيء يستثنيه صاحب الأرض ، قالا: فنهانا النبيُّ صلى الله عليه وسلم عن ذلك ، قال : فقلتُ لرافع : كيف هي بالدينار والدرهم ؟ قال رافع : ليس بها بأسٌ بالدينار والدرهم ، وكان الذي نُهي عن ذلك : ما لو نظر فيه ذوو الفهم بالحلال والحرام لم يُجيزوُه ، لما فيه من المُخَاطَرَة ».

وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الثالثة ، التي عن الزهري بطولها ، وأخرج النسائي الأولى والآخرة ، وقال في رواية أخرى - غير الأولى - عن رافع ، ولم يذكر ظُهَير بن رافع ، وقال «ازرعوها ، أو أعيرُوها أو أمْسكوها».

8,504- Râfi' b. Hadîc anlatıyor:

"Bana Zuheyr (b. Râfi' b. Adiyy) geldi ve;

"- Allah'ın Rasûlü bize kolay ve faydalı gelen bir şeyi yasakladı" dedi. Ben;

"- Nedir o? Vallahi Rasûlullah (as.) haktan başka bir şey söylemez" deyince;

"- Hz. Peygamber bana; '**Tarlalarımızı ne yapıyorsunuz?**' diye sordu. Ben de;

"- Bazen ark kenarında yetişen ürün bize ait olmak üzere, bazen de birkaç vesak hurma veya arpa karşılığında icara veriyoruz ey Allah'ın Rasûlü" dedim. Bunun üzerine bana;

"**- Öyle yapmayın! Tarlanızı ya kendiniz ekin, veya ektirin, veyahut da elinizde tutun!**" buyurdu.[1]

RİVÂYETLER

Hadîsin başka bir rivâyetinde Râfi'in "işittik ve itâat ettik" dediği ilave edilir.

Diğer bir rivâyette de Râfi', her ikisi de Bedir ehlinden olan iki amcasından (Zuheyr ve Muzhir'den) naklen; "Allah'ın Rasûlü, zirâat arazilerini kiralamayı yasakladı" dediklerini rivâyet etti.

Zührî şöyle der:

"Ben Sâlim'e;

"- Sen arazi kiralıyor musun?" diye sordum.

"- Râfi' kendiliğinden çok şey söyledi" dedi.

Bir başka rivâyette Zührî şöyle der:

"Bana Sâlim şöyle haber verdi:

---

1 **Buharî**, Müzâraa, 18, 19; **Müslim**, Buyû', 18/113-14; **Ebû Davud**, Buyû', 32/3394; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

"Abdullah b. Ömer, arazisini kiraya verirdi. Râfi' b. Hadîc'in, araziyi kiralamayı yasakladığını duyunca, kendisine rastladığında sordu:

"- Ey Hadîc'in oğlu! Şu arazi kiralamak konusunda Rasûlullah'tan (as.) rivâyet ettiğin şey nedir?"

Râfi', Abdullah'a şöyle karşılık verdi:

"- Ben, her ikisi de Bedir ehlinden olan iki amcamın, hane halkına; *'Allah'ın Rasûlü arazi kiralamayı yasakladı'* dediklerini işittim."

Bunun üzerine Abdullah;

"- Vallahi ben, Rasûlullah (as.) döneminde arazilerin kiralandığını çok iyi biliyorum" dedi. Ama sonra Abdullah bu konuda, kendisinin bundan haberdar olmadığı halde Rasûlullah'ın (as.) bir hüküm vermiş olabileceği endişesiyle arazi kiralamaktan vazgeçti."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre Râfi' şöyle dedi:

"Bana iki amcamın rivâyet ettiğine göre; onlar Rasûlullah (as.) döneminde, dere kenarında yetişen ekin karşılığında veya arazi sahibinin istisna ettiği bir miktarı kendisine vermek şartıyla arazileri kiraya veriyorlardı. Sonra onlar; *'Hz. Peygamber bizi bundan men etti'* dediler."

(Hadîsin râvîsi Hanzale b. Kays) şöyle dedi:

"Ben Râfi'e;

"- Peki dinar ve dirhem karşılığında araziyi kiraya vermenin hükmü nedir?" diye sordum. Râfi';

"- Dinar ve dirhem karşılığında arazi kiralamakta sakınca yoktur" dedi.

(Hadîsin diğer râvîsi Leys de şöyle dedi):

"Yasaklanan husus öyle bir şeydir ki, eğer helâli ve haramı anlayan insanlar onu düşünselerdi, içerdiği tehlikelerden dolayı ona cevâz vermezlerdi."

Ebû Davud ve **Nesaî**, yukarıda geçen ve Zührî'den gelen üçüncü rivâyeti tahric ettiler. **Nesaî** ayrıca ilk ve son rivâyeti de tahric etti. İlk rivâyetten ayrı olarak tahric ettiği diğer bir rivâyette de, Zuheyr b.

Râfi'den nakledildiğini söylemeden, doğrudan Râfi'den diye zikretti. Bu rivâyetin sonunda da Hz. Peygamber'in; **"araziyi ya kendiniz ekin, ya iâre olarak verin, yahut da elinizde tutun!"** dediğini kaydetti.

İZAH

Rafî' b. Hadîc'in rivâyeti, müzâraanın câiz olmadığına delil gösterilmektedir. Nitekim bir kısım fukaha da bu kanâattedirler. Ancak bizzat **Râfi'**in rivâyetinde de, altın ve gümüş gibi nakit para karşılığında araziyi kiraya vermekte bir sakınca olmadığı ifade edilmektedir. Burada sadece miktarı ve mahiyeti meçhûl bir ürün karşılığında araziyi kiraya vermenin yasaklanması söz konusudur. Belli bir emek verileceği ve masraf yapılacağı halde nasıl ve ne miktarda bir ürün yetişeceği belli olmadığı için, en azından taraflardan birinin aldanma ihtimali vardır. İşte yasaklama, bu gerekçeye dayanmaktadır. Dolayısıyla aldanma ihtimaline dayalı bu hüküm, tenzihen mekruh anlamında bir yasaklama olabilir.

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in yasakladığı söylenen şeyin, su kenarlarında, arazinin mümbit yerinde yetişen ürünün arazi sahibine, diğerinin de çiftçiye ait olmak şeklindeki ortaklık çeşidi olması da muhtemeldir. Bu yasaklamanın illeti de yine aldanma ihtimalidir.

Araziyi kiralama uygulamasının Hz. Peygamber'den sonra da sahabe-i kiram arasında yaygın şekilde devam ettiği göz önüne alınırsa, bu hadîsteki yasaklamanın bağlayıcı bir hüküm olmadığı anlaşılır. 8498 numaralı **Zeyd b. Sâbit** rivâyetinde geçtiği üzere kavgalara sebep olduğu için **"böyle kavga edecekseniz arazinizi kiraya vermeyin!"** anlamında yasaklanmış olabilir. **Râfi'**in rivâyetinde geçen; **"ya ekin, ya ektirsin, ya da arazinizi tutun elinizde!"** ifadesi de bu ihtimali çağrıştırmaktadır. Sanki Hz. Peygamber birtakım şikâyetlerden duyduğu rahatsızlığa tepki olarak **"arazinizi tutun elinizde!"** demiş gibidir. İşletilmeden boş tutulan arazi ise, herkes için kayıptır ve zarardır. Hz. Peygamber'in buna razı olması, daha uzak bir ihtimaldir.

٨٥٠٥- (خ م ط ت د س- رافع بن خديج) قال : « كُنَّا أكثرَ الأنصار حَقْلا ، فكُنَّا نُكْري الأرضَ على أنَّ لنا هذه ، ولهم هذه ، فربما أخرجت هذه ، ولم تُخْرِجْ هذه ، فنهانا عن ذلك ، فأمَّا الورقُ فلم ينهنا ». زاد في رواية : « فأما الذهب والوَرِقُ ، فلم يكن يومئذ ».

وفي رواية عن نافع « أنَّ ابنَ عُمرَ كان يُكْري مزارعه على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وفي إمارة أبي بكر ، وعمر ، وعثمان ، وصدراً من خلافة معاوية ، حتى بلغه في آخر خلافة معاوية : أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ يحدث فيها بنَهْيٍ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فدخل عليه وأنا معه ، فسأله ؟ فقال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِرَاء المزارع ، فتركها ابنُ عُمَرَ ، وكان إذا سُئل عنها بعدُ ، قال : زعَمَ ابنُ خَديج أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عنها ».

أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم : أنَّ حَنْظَلَةَ بنَ قَيْسٍ قال : « سألتُ رافعَ بنَ خَديج عنَ كِرَاء الأرضِ بالذَّهَب والوَرِقِ ؟ فقال : لا بأس به ، إنما كان الناسُ يؤاجِرُون على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بما على الماذيانات وأقبال الجداول ، وأشياءَ من الزرع ، فيَهْلِكُ هذا ، ويَسْلَمُ هذا ، ويَسْلَمُ هذا ، ويَهلكُ هذا ، ولم يكن للناس كِرَاءٌ إلا هذا ، فلذلك زَجَرَ عنه ، فأما شيءٌ معلوم مضمون، فلا بأس به ». وقد أخرجا النهي عن كراء المزارع عن نافع عن رافع مرفوعا.

ولمسلم أيضا قال ابنُ عُمَرَ: «كُنَّا لا نرى بالخَبْرِ بأساً، حتى كان عامَ أولَ، فزعم رافعٌ: أنَّ نبي الله صلى الله عليه وسلم نهى عنه، فتركناه من أجله». وفي أخرى له : « لقد مَنَعَنا رافعٌ نَفْعَ أرضنا ». وله في أخرى عن رافعٍ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم بنحو حديث ظُهَير ، ولم يذكر في الرواية ظُهَيْرا. ورواه أيضا عن رافع ، ولم يقل : « عن بعض عمومته ».

وفي أخرى عنه عن بعض عمومته ، وقال فيه : « نهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً، وطواعيةُ الله ورسوله أنْفَعُ لنا، نهانا أن نُحَاقِلَ الأرض، فنُكْرِيها على الثُّلُثِ والرُّبُع، والطعامِ المسَمّى ، وأمَرَ ربَّ الأرض أن يَزْرَعها ، أو يُزْرِعها ، وكره كِرَاءها ، وما سوى ذلك ».

وفي رواية الموطأ عن رافع «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِرَاء المزارع، قال حَنْظَلَةُ بنُ قيس: فسألتُ رافعَ بنَ خَديج : بالذهب والورق؟ فقال: أما الذَّهَبُ والوَرِقُ فلا بأس به».

وفي رواية الترمذي قال رافع : « نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمر كان نافعاً ، إذا كانت لأحَدنا أرضٌ: أن يُعْطِيَها ببعض خَراجها ، أو بدراهم ، وقال: إذا كانت لأحدكم أرضٌ فَلْيَمْنَحْهَا أخَاهُ، أو لِيَزْرَعْهَا».

وفي رواية أبي داود مثل الرواية الأولى لمسلم وفي رواية الموطأ. وله في أخرى قال: «كنا نُخابرُ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر أن بعضَ عمومته أتاه ، فقال : نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً ، وطواعيةُ الله ورسولِه أنفعُ لنا [وأنفع] ، قال: قلنا : وما ذاك ؟ قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ كانت له أرضٌ فلْيَزْرَعْها ، أو لِيُزْرِعْها أخاه ، ولا يُكاريها بثُلُث ولا برُبُع ، ولا بطعام مُسَمًّى** ».

وفي أخرج عن رافع قال : « جاءنا أبو رافع من عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمر كان يرفُق بنا ، وطاعةُ الله وطاعةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أرفَقُ بنا ، نهانا أن يَزْرَعَ أحدُنا إلا أرضاً يملك رقبتها ، أو مَنيحةً يمنحُها رجل ».

وفي أخرى: قال أُسَيْدُ بنُ ظُهَيْر «جاءنا رافعُ بنُ خديج ، فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهاكم عن أمرٍ كان لكم نافعاً ، وطاعةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أنفع لكم ، إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهاكم عن الحَقْل ، وقال : **مَنِ استغنى عن أرضه فليمنحها أخاه ، أو لِيَدَعْ** ».

وفي أخرى: قال أبو جعفر الخَطْميُّ : « بعثني عَمي - أنا وغلاماً له - إلى سعيد بن المسيب ، قال : قلنا له : شيءٌ بَلَغَنا عنك في المزارعة ؟ قال : كان ابنُ عمر لا يرى بها بأساً ، حتى بلغه عن رافع بن خَديجٍ حديث ، فأتاه ، فأخبره رافع : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أتى بني حارثَةَ ، فرأى زَرْعاً في أرض ظُهَيْر ، فقال : **ما أحسنَ زَرْعَ ظُهَيْر!** قالوا : ليس لظهير ، قال : **أليسَ أرض ظُهَيْر؟** قالوا : بلى ، ولكنه زَرعُ فلان ، قال : **فخذوا زَرْعَكم**

ورُدُّوا عليه النفقةَ قال رافع: فأخذنا زَرعَنا ورَددنا إليه النفقةَ». قال سعيد: «أفْقِرْ أخاك أو أكْرِه بالدراهم ».

وفي أخرى : قال رافعٌ : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن المحاقَلَة والمزابَنَة وقال: إنما يَزْرَعُ ثلاثةٌ: رجلٌ له أرض فهو يزرعها ، ورجل مُنِحَ أرضاً فهو يزرع ما مُنح ، ورجلٌ استكرى أرضاً بذهب أو فضة».

وفي أخرى : عن عثمان بن سهل بن رافع بن خَديج قال : « إني ليتيمٌ في حَجْر رافعٍ ، وحَجَجت معه ، فجاءه أخي عمران بن سهل ، فقال : أكْرَينا أرضنا فلانة بمائتي درهم ؟ فقال : دَعهُ، فإن النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن كِرَاء الأرضِ ».

وفي أخرى عن رافع « أنه زرع أرضاً، فمرَّ به النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهو يسقيها فسأله : **لمنِ الزرعُ ؟ ولمن الأرض ؟** فقال : زرعي ببَذْري وعَمَلي ، لي الشَّطْر ولبني فلان الشَّطرُ ، فقال : **أرْبَيْتما ، فرُدَّ الأرضَ على أهلها ، وخُذ نفقتك** ».

وفي رواية النسائي عن أُسَيْد بن ظُهَيْر قال : « جاءنا رافعُ بنْ خَديجٍ ، فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهاكم عن الحَقْلِ ، والحقل : الثُّلُثُ والرُّبعُ ، وعن المزابنة ، والمزابنةُ : شِراءُ ما في رؤوس النخل بكذا وكذا وَسقاً من تَمْرٍ ».

وفي أخرى : قال : أتانا رافعُ بنُ خَديجٍ ، فقال : « نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً ،وطاعةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم خير لكم ، نهاكم عن الحَقل ، وقال : **مَنْ كانت له أرض فليمنحْها أخاه ، أو ليَدَعْها ، ونهاكم عن المزابنة ، والمزابنة : الرجل يكون له المال العظيم من النخل ، فيجيء الرجلُ ، فيأخذها بكذا وكذا وَسقاً من تمر**».

وفي أخرى قال : « أتى علينا رافعُ بنُ خَديجٍ - فقال ولم أفهم- فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهاكم عن أمرٍ كان ينفعكم، وطاعةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم [خير لكم] مما ينفعكم، نهاكم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الحقلِ ، والحقلُ : المزارعة بالثُّلُث والرُّبع ، فمن كان له أرض فاستغنى عنها فليمنحْها أخاه ، أو ليَدَعْ ، ونهاكم عن

المزابنة ، والمزابنةُ : الرجل يَجيء إلى النخل الكثير بالمال العظيم ، فيقول : خذه بكذا وكذا وَسقاً من تمر ذلك العام ».

وفي أخرى قال: قال رافع : « نهاكم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لكم نافعاً ، وطاعةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أنفع لنا ، قال : **مَنْ كانت له أرض فليَزرعْها ، فإن عَجزَ عنها فليُزْرِعها أخاه** ».

وفي أخرى : « نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً ، وأمْرُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم على الرأس والعين ، نهانا أن نَتقَبَّلَ الأرض ببعض خراجها ».

وفي أخرى : قال : « مَرَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم على أرض رَجُلٍ من الأنصار قد عَرَف أنه محتاج ، فقال : **لمن هذه الأرض؟** قال : لفلان ، أعطانيها بالأجر ، قال : **لو منحها أخاه** ؟ فأتى رافعٌ الأنصارَ ، فقال : إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهاكم عن أمرٍ كان لكم نافعاً ، وطاعةُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أنفعُ لكم ».

وفي أخرى مختصراً قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الحقل ».

وفي أخرى قال : « خرج إلينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فنهانا عن أمرٍ كان لنا نافعاً، فقال: **مَنْ كان له أرض فلْيَزْرَعها ، أو يَمْنَحها ، أو يَذَرْها** ».

وفي أخرى مثلها ، وفيها: «وأمرُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم خيرٌ لنا ، وقال : **فلْيَزْرَعها ، أو ليَذَرْها ، أو ليمنحْها** ».

وفي أخرى : قال رافع : « إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِرَاءِ الأرض ».

وأخرج النسائي أيضا رواية مسلم الأُولى ، ونحو رواية الموطأ ، وأخرج رواية أبي داود التي عن أبي جعفر الخطمي ، والرواية التي له بعدها.

وله في أخرى قال : « كُنا نُحاقِلُ بالأرض على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فَنُكْرِيها بالثلث والربع ، والطعامِ المسمَّى ، فجاء ذاتَ يوم رجلٌ من عُمُومتي ، فقال : نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً ، وطواعيةُ الله ورسوله أنفعُ لنا ، نهانا أن نُحَاقِلَ بالأرض ، ونُكْرِيَها بالثلث والربع ، والطعام المسمى ، وأمر ربَّ الأرض أنْ يَزْرَعَها ، أو يُزْرِعَها ، وكره كراءها وما سوى ذلك ».

وفي أخرى قال : « كُنَّا نُحاقِلُ الأرض ، نُكريها بالثلث والرُّبع ، والطعام المسمَّى ».

وفي أخرى قال : « كُنَّا نُحَاقِلُ على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فزعم أنَّ بعضَ عمومته أتاهم ، فقال : نهاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن أمرٍ كان لنا نافعاً ، وطواعيةُ الله ورسوله أنفع لنا ، قلنا : وما ذلك ؟ قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ كانت له أرض فَلْيَزْرَعها ، أو لِيُزرِعها أخاه ، ولا يُكاريها بثلث ولا ربع ، ولا طعام مُسمًّى** ».

وفي رواية قال : « نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كِراء أرضنا ، ولم يكن يومئذ ذَهَبٌ ولا فضَّةٌ ، وكان الرجلُ يُكْري أرضه بما على الربيع والأقبال وأشياء معلومة... وساقه ».

وأخرج الرواية الثالثة من روايات البخاري ومسلم التي يرويها الزهريُّ عن سالم، والتي قبلها، إلى قوله : «عن كِراء الأرض ». وله في أخرى عن ابن شهاب: أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ قال: «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كِراء الأرض».

قال ابن شهاب : فسئل رافع بعد ذلك : « كيف كانوا يكْرون الأرض ؟ قال : بشيء من الطعام مسمًّى ، وبشرط أن لنا ما تُنبت ما ذيانات الأرض ، وأقبال الجداول ».

وفي أخرى : « أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ أخبر عبدَ الله ، أن عمومتَه جاؤوا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم رَجَعُوا فأخبروا أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِراءِ المزارع ، فقال عبد الله : قد عَلِمْنا أنّه كان صاحِبَ مزرعة يُكريها على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، على أنَّ له ما على الربيع الساقي الذي يتفجَّر منه الماء ، وطائفةٌ من التبن ، لا أدري كم هي ؟ ».

وفي أخرى له : قال نافع : « كان ابنُ عُمَرَ يأخذ كِرَاءَ الأرض ، فبلغه عن رافعِ بن خَديجٍ شيء ، فأخذ بيدي فمشى إلى رافع وأنا معه ، فحدَّثه رافع عن بعضِ عمومته أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِراءِ الأرض ، فتركها عبد الله بعدُ ».

وفي أخرى : « أنَّ ابنَ عُمَرَ « كان يُكْري مَزَارِعَهُ حتى بلغه في آخر خلافة معاوية أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ يُخْبِرُ فيها بنَهي رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فأتاه وأنا معه ، فسأله ؟

فقال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن كراء المزارع ، فتركها ابنُ عُمَرَ بعدُ ، فكان إذا سُئل عنها ، قال : زعم رافعُ بنُ خَديجٍ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عنها ».

وفي أخرى مثله ، وقال :« فخرج إليه على البلاط ، وأنا معه فسأله ، فقال : نعم ، نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كراء المزارع ، فترك عبد الله كراءها ».

وفي أخرى: « فانطلقتُ معه أنا والرجل الذي خبَّرهُ ، حتى أتى رافعاً... » وذكره. وفي أخرى: «أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ حَدَّثَ ابنَ عمر أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كراء المزارع».

وفي أخرى قال : « كان ابنُ عمر يُكْري أرضه ببعض ما يخرج منها ، فبلغه أنَّ رافعَ بنَ خَديجٍ يَزْجُر عن ذلك ، وقال : نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك ، قال : قد كُنَّا نُكْري الأرض قبل أن نعْرِفَ رافعاً ، وَجَدَ في نفسه ، فوضع يده على منكبي حتى دُفعنا إلى رافع ، فقال له عبد الله : أسمعتَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن كراء الأرض ؟ فقال رافع : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : **لا تُكروا الأرض بشيء** ».

وفي أخرى قال ابن عمر : « كُنَّا نُخابرُ ، ولا نرى بذلك بأساً ، حتى زعم رافعُ بنُ خديجٍ : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المخابرة ». وفي أخرى قال عمرو بن دينار : « أشهدُ لَسَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ وهو يُسألُ عن المخابرة ، فيقول : ما كُنَّا نرى بذلك بأساً ، حتى أخبرنا عامَ أول ابنُ خديجٍ : أنَّه سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم ينهى عن الخبْر».

وفي أخرى عن أُسَيْد بن رافع بن خَديجٍ « أنَّ أخا رافع قال لقومه : قد نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم اليوم عن شيءٍ كان لكم نافعاً ، وأمرُه طاعةٌ وخيرٌ ، نهى عن الحقْل ». وفي أخرى قال : سمعتُ أُسَيْدَ بنَ رافع بن خَديجٍ يذكر « أنَّهم مُنعوا المحاقلة، وهي: أرض تُزرَع على بعض ما فيها».

وفي أخرى عن عيسى بن سهل بنِ رافعٍ بن خَديجٍ قال : « إني ليتيم في حَجرِ جَدِّي رافعِ بن خَديجٍ ، وبَلَغْتُ رجلاً ، وحَجَجْتُ معه ، فجاء أخي عمران بن سهل بن رافع ، فقال : يا أبتاه ، إنه قد أكرينا أرضنا فلانة بمائتيْ درهم، فقال: يا بُنيَّ ، دَعْ ذاك ، فإن الله عزَّ وجل سَيَجعلُ لكم رِزقاً غيره ، إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد نهى عن كراء الأَرض ».

وفي أخرى عن أُسَيْد بن ظُهَير : أنّه خرج إلى قومه بني حارثة ، فقال : يا بني حارثة « لقد دخلتْ عليكم مصيبةٌ ، قالوا : ما هي ؟ قال : نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كراء الأرض ، قلنا : يا رسولَ الله ، إذاً نُكْرِيها بشيء من الْحَبِّ ، قال : لا ، قلنا : نُكرِيها بالتبن ؟ فقال : لا ، قلنا ، نُكريها بما على الربيع الساقي ؟ قال : لا ، ازْرعها أو امنحها أخاك ».

وهذه الرواية لو أُفْرِدَتْ وجُعلت وحدها لجاز ، فإنَّها عن أُسَيْد عن النبي صلى الله عليه وسلم ، ولكن قد أُضيفت إلى باقي روايات الحديث.

وقد أطلنا في ذكر روايات هذا الحديث ، لاختلاف ألفاظها ورواتها ، فإن هذا الحديث فيه اختلاف كثير ، منهم من رواه عن رافع ، ومنهم من رواه عن رافع عن عمه ظُهَير ، ومنهم من رواه عن رافع عن عَمَّيه ، ومنهم عن رافع عن بعض عمومته ، وقد اختلفت الروايات في طرقه.

وكأنَّ هذا الحديث والذي قبله شيءٌ واحدٌ ، إلا أن الحميديَّ أَوْرَدَ الأولَ في مسند ظُهَير بن رافع، والثاني في مسند رافع ، فاقتدينا به ، ونَبَّهنا على ما في الروايات من الاختلاف.

ولقد أطنب النسائي في كتابه ، وذَكَر اختلاف الناقلين لحديث رافع ما بَسَطَ القول فيه وأجاد.

8,505- Râfi' b. Hadîc anlatıyor:

"Biz, Ensâr'ın en çok tarlası olanlarındandık. Arazilerimizi, şurası bizim, orası sizin diyerek insanlara kiraya verirdik. Bazen şurası mahsûl verirdi, ama orası vermezdi. Hz. Peygamber bizi bundan men etti, ama gümüş para karşılığında kiralamayı bize yasaklamadı."[2]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "altın ve gümüş ise o gün yoktu" ilavesi vardır.

---

[2] **Buharî**, Müzâraa, 6, 12, 18; Şurût, 7; **Müslim**, Buyû', 17/106-11218/113-114; 19/115-117; **Muvatta**, Kirâu'l-Ard, 1/1; **Tirmizî**, Ahkâm, 42/1384; **Ebû Davud**, Buyû', 31/3392-93, 32/3395, 3397-3402; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

Nâfi'den gelen başka bir rivâyet ise şöyledir:

"İbn Ömer, Rasûlullah (as.) dönemi ile Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman dönemlerinde, hatta Muâviye döneminin başlarına kadar zirâate uygun arazilerini kiraya verirdi. Muâviye döneminin sonlarına doğru, Râfi' b. Hadîc'in, arazileri kiraya vermeyi Rasûlullah'ın (as.) yasakladığını rivâyet ettiği haberi kendisine ulaştı. Bunun üzerine onun yanına gitti, ben de onunla birlikte idim. Bu konuyu kendisine sordu. Râfi'; *'Allah'ın Rasûlü (as.) ziraat arazilerini kiraya vermeyi yasakladı'* deyince, İbn Ömer arazilerini kiraya vermekten vazgeçti. Daha sonra bu konu kendisine sorulduğunda; *'Râfi' b. Hadîc, Hz. Peygamber'in bunu yasakladığını iddia ediyor'* dedi."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre Hanzale b. Kays şöyle söyler:

"Râfi' b. Hadîc'e, altın ve gümüş para karşılığında arazileri kiraya vermenin hükmünü sordum. Şu cevabı verdi:

"- Bunda sakınca yok! Rasûlullah (as.) döneminde ise insanlar, dere boyları ve ark kenarları kendilerine ait olmak ve diğer yerlerden çıkan ürünlerden de bir miktar verilmek şartıyla arazilerini kiraya verirlerdi. Bu durumda bazen berikinin hissesi telef olur öbürünün hissesi kurtulur, bazen de berikinin hissesi kurtulur öbürünün hissesi telef olurdu. O dönemde arazilerini kiraya vermek konusunda insanların bundan başka bir yolu yoktu. İşte bundan dolayı Hz. Peygamber arazi kiralamayı yasakladı. Ama tarafların alacağı miktar belli ve garanti olursa, bunda sakınca yoktur."

Buharî ve **Müslim**, zirâat arazilerini kiralamanın yasaklandığına dair başka bir rivâyeti Nâfi vasıtasıyla Râfi'den merfû olarak da tahric ederler.

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyetine göre İbn Ömer şöyle dedi:

"Geçen sene Râfi'; *'Hz. Peygamber yasakladı'* deyinceye kadar, biz muhâbere (müzâraa) yapmakta sakınca görmezdik. Ama ondan sonra Râfi'in sözünden dolayı bu işten vazgeçtik."

Müslim'in diğer bir rivâyetinde de İbn Ömer; "Vallahi Râfi' bizi arazilerimizin menfaatinden men etti" dedi.

Yine **Müslim**'in, Râfi' vasıtasıyla Hz. Peygamber'den naklettiği Zuheyr hadîsine benzer başka bir rivâyeti daha vardır, ancak bu rivâyette Zuheyr'i zikretmez.

Keza yine Râfi'den naklettiği başka bir rivâyeti daha vardır, bu rivâyette de "amcalarının birinden" ifadesi yer almaz.

Yine Râfi' vasıtasıyla "amcalarından birinden" diyerek naklettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü bize faydalı olan bir şeyi yasakladı. Ama Allah'a ve Rasûlüne itâat bizim için daha faydalıdır. O bizi, arazide muhâkale (ortaklık) yaparak üçte bir, dörtte bir ve muayyen bir zahire karşılığında kiraya vermekten men etti. Araziyi ya sahibinin ekmesini, ya da başkasına ektirmesini emretti, kiraya vermeyi ve başka bir uygulamayı doğru bulmadı."

Muvatta'nın rivâyetinde de Râfi'; "Rasûlullah (as.) mezraları kiralamayı yasakladı" dedi. Hanzale b. Kays şöyle der: Kendisine;

"- Altın ve gümüş para karşılığında kiralamayı da mı?" diye sordum.

"- Altın ve gümüş para ile kiralamakta sakınca yoktur" dedi.

Tirmizî'nin rivâyetine göre Râfi' şöyle söyledi:

"Rasûlullah (as.) bizi faydalı bir şeyden men etti: Birimizin bir arazisi olsa, onu bir miktar ürün veya para karşılığında başkasına vermekte!.. **'Birinizin arazisi olursa, onu ya kardeşine ihsan etsin, ya da kendisi eksin!'** buyurdu."

Ebû Davud'un rivâyeti de **Müslim**'in ilk rivâyeti ile **Muvatta**'nın rivâyeti gibidir.

Onun diğer bir rivâyetinde Râfi'; "Rasûlullah (as.) döneminde bizler muhâbere (ziraî ortakçılık) yapardık" dedi ve sonra da amcalarından birinin kendisine gelip şöyle söylediğini ekledi:

"Allah'ın Rasûlü bize faydalı olan bir şeyi yasakladı. Ama Allah'a ve Rasûlüne itâat bizim için daha faydalıdır, çok daha faydalıdır."

Biz kendisine;

"- Neyi yasakladı?" diye sorunca;

"- Allah'ın Rasûlü; **'kimin bir arazisi varsa ya kendisi eksin, ya da din kardeşine ektirsin! Üçte bir, dörtte bir veya belli bir ürün karşılığında onu kiraya vermesin!'** buyurdu."

Yine Râfi'den gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ebû Râfi', Rasûlullah'ın (as.) yanında bize geldi ve şöyle dedi:

"- Allah'ın Rasûlü bize uygun gelen bir işi yasakladı. Ama Allah'a itâat ile Rasûlüne itâat, şüphesiz bize daha uygundur. O bizim, mülkiyetine sahip olduğumuz veya birinin bize hediye ettiği araziden başka bir toprağı ekmemizi yasakladı."

Başka bir rivâyete göre Üseyd b. Zuheyr de şöyle dedi:

"Râfi' b. Hadîc bize geldi ve şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) size, faydalı bulduğunuz bir şeyi yapmanızı yasakladı. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat, şüphesiz sizin için daha faydalıdır. Allah'ın Rasûlü sizi araziyi kiraya vermekten men ediyor. **'Tarlasına ihtiyacı olmayan kişi, onu ya kardeşine hediye etsin, ya da boş bıraksın!'** buyuruyor."

Bir başka rivâyete göre de Ebû Cafer el-Hatmî[3] şöyle anlatır:

"Amcam beni, kendi çocuğu ile birlikte Saîd b. Müseyyeb'e gönderdi. Ona;

"- Müzâraa konusunda bize senin bir haberin ulaştı" dedik. Şu cevabı verdi:

"- İbn Ömer, Râfi' b. Hadîc'in hadîsini duyuncaya kadar müzâraa yapmakta sakınca görmezdi. Bunu duyunca, Râfi'e gitti ve o da şunları söyledi:

"Allah'ın Rasûlü, Benû Hârise kabilesine gitmişti. Orada Zuheyr'in arazisindeki ekini gördü.

---

[3] **Ebû Cafer, Umeyr b. Yezîd b. Umeyr b. Habîb el-Hatmî el-Medenî el-Basrî**: Medîneli tâbiîlerdendir, ama oradan Basra'ya göçmüş ve Basra'da ikamet etmiştir. Dedesi **Bîaturrıdvân** ehlindendir. Babasından ve Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be, Hammâd b. Seleme ve Yahya'l-Kattân rivâyet ettiler. Sikadır; rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

"- **Zuheyr'in ne güzel ekini var!"** dedi. Kendisine;

"- O Zuheyr'in değil" dediler.

"- **Burası Zuheyr'in arazisi değil mi?"** diye sorunca;

"- Evet. Ama o ekin falancının" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Ekininizi alın ve Zuheyr'e de** (tarlasının) **ücretini ödeyin!"** buyurdu. Râfi' der ki:

"Bunun üzerine biz de ekinimizi aldık ve ona tarlasının ücretini verdik."

Rivâyetin sonunda Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:

"Tarlanı kardeşine ya emanet olarak ver, ya da nakit para karşılığında kiraya ver!"

Diğer bir rivâyette Râfi' şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) muhâkale ve müzâbeneyi yasakladı. Şöyle buyurdu:

"Bir araziyi ancak üç kişi ekebilir: Arazi sahibi, kendi arazisini eker. Arazi kendisine karşılıksız olarak verilen kişi; o da kendisine ihsan edilen bu araziyi ekebilir. Üçüncüsü de altın veya gümüş para karşılığında bir araziyi kiralayan kişi."

Bir diğer rivâyette Osman b. Sehl b. Râfi' b. Hadîc şöyle anlatır:

"Ben, (dedem) Râfi'in himayesinde yaşayan yetim bir çocuktum. Onunla birlikte hacca gittim. Kardeşim İmrân b. Sehl[4] geldi ve (dedeme);

"- Tarlamızı iki yüz dirheme falan kadına kiraya verdik" dedi. Dedem;

"- Bırak onu! Çünkü Hz. Peygamber arazileri kiraya vermeyi yasakladı" dedi.

Nihayet **Ebû Davud**'un Râfi'den tahric ettiği bir başka rivâyetine göre; "Râfi' bir tarlayı ekmişti. Tarlasını sularken Hz. Peygamber yanına geldi ve;

---

[4] **İmrân b. Sehl b. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî**: Tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Râfi' b. Hadîc'in torunudur. Dedesinin sağlığına yetişmişti. Müzâraa ile ilgili bir hadîsi bilinmektedir.

"- Ekin kimin? Tarla kimin?" diye sordu. O da;

"- Emek ve tohum bana ait olmak üzere ekinin yarısı benim, yarısı da falan âilenin" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Ribâ muamelesi yaptınız! Tarlayı sahibine ver, sen de ücretini al!" buyurdu.

Nesaî'nin Üseyd b. Zuheyr'den rivâyeti de şöyledir:

"Râfi' b. Hadîc bize geldi ve dedi ki:

"Allah'ın Rasûlü sizi *hakl*'den (ziraî ortaklıktan) men ediyor. *Hakl;* araziyi, oradan yetişen ürünün üçte birine, dörtte birine kiraya vermektir. Kezâ *müzâbene*'den de men ediyor. *Müzâbene* de; ağaçtaki taze hurmayı, şu kadar, şu kadar vesak kuru hurma ile satın almaktır."

Diğer bir rivâyette de şöyle dedi:

"Râfi' b. Hadîc bize geldi ve dedi ki:

"Allah'ın Rasûlü, bize faydası olan bir şeyi yapmamızı yasakladı. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat etmek sizin için daha hayırlıdır. O sizi *hakl*'dan men etti ve; **'kimin tarlası varsa, onu din kardeşine karşılıksız versin veya boş bıraksın!'** buyurdu. Kezâ sizi *müzâbene*'den de men etti. *Müzâbene;* büyük bir hurmalığı olan bir insana, başka birinin gelip onu şu kadar, şu kadar vesak kuru hurmaya satın almasıdır."

Bir diğer rivâyete göre de şöyle dedi:

"Râfi' b. Hadîc bize geldi, bir şeyler söyledi ama anlamadım. Sonra dedi ki:

"Rasûlullah (as.) sizi, faydalı gördüğünüz bir şeyi yapmaktan men ediyor. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat, sizin faydalı gördüğünüz o şeyden daha hayırlıdır. Allah'ın Rasûlü sizi *hakl*'dan men etti. *Hakl;* ürünün üçte biri, dörtte biri karşılığında yapılan zirai ortaklıktır. O; **'kimin ihtiyacı olmadığı bir tarlası olursa, onu karşılıksız olarak kardeşine versin veya boş bıraksın!'** buyurdu. Kezâ O sizi *müzâbene*'den men etti. *Müzâbene* de; bir adamın bol ürün veren hurma tarlasına büyük bir mal getirip; *'bu yılki hurmaya karşılık bu maldan şu kadar, şu kadar vesak al!'* demesidir.

Başka bir rivâyete göre Râfi' şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.), faydalı gördüğünüz bir şeyden sizi men etti. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat şüphesiz daha faydalıdır. O; **'kimin tarlası varsa eksin! Şayet kendi ekemezse, kardeşine ektirsin!'** buyurdu."

Bir başka rivâyete göre de şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.) bizi, faydalı gördüğümüz bir şeyi yapmaktan men etti. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat, başımızın-gözümüzün üstündedir. O bizi, yetişecek olan ürünün bir kısmı karşılığında arazileri almaktan men etti."

Diğer bir rivâyet:

"Rasûlullah (as.), Ensâr'dan muhtaç olduğunu bildiği bir adamın (çalıştığı) bir araziye uğradı:

"- Bu arazi kimin?" diye sordu.

"- Falan adamın; onu bana icarla verdi" deyince, Hz. Peygamber;

"- Keşke o, din kardeşine karşılıksız verseydi!" buyurdu.

Sonra Râfi', Ensâr'ın yanına gitti ve;

"- Rasûlullah (as.) sizi, faydalı gördüğünüz bir şeyi yapmaktan men ediyor. Ama Rasûlullah'a (as.) itâat şüphesiz daha faydalıdır" dedi.

Muhtasar bir rivâyette de sadece; "Rasûlullah (as.) *hakl*'i yasakladı" dedi.

Başka bir rivâyette Râfi' şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bizi, faydalı gördüğümüz bir şeyi yapmaktan men etti. O; **'kimin tarlası olursa ya kendisi eksin, ya başka birine karşılıksız versin, ya da boş bıraksın!'** buyurdu."

Buna benzer başka bir rivâyette de şu ifade vardır:

"Rasûlullah'ın (as.) emri, bizim için daha hayırlıdır. O; **'ya kendisi eksin, ya boş bıraksın, ya da başka birine karşılıksız versin!'** buyurdu."

Bir başka rivâyette Râfi'; "Rasûlullah (as.) arazi kiralamayı yasakladı" dedi.

Nesaî ayrıca **Müslim**'in ilk rivâyeti ile **Muvatta**'nın rivâyetine benzer bir hadîsi, **Ebû Davud**'un Ebû Cafer el-Hatmî'den tahric ettiği rivâyeti ve ondan sonra gelen rivâyeti de tahric etti.

Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Biz Rasûlullah (as.) döneminde *muhâkale* yoluyla arazilerimizi kiraya verir; onları üçte bir, dörtte bir ve belli bir miktar zahire karşılığında kiralardık. Bir gün amcalarımdan biri geldi ve;

"- Rasûlullah (as.) bize faydalı olan bir işten beni men etti; ama şüphesiz Allah'a ve Rasûlüne itâat bizim için daha faydalıdır. O bizi *muhâkale*'den, yani araziyi üçte bir, dörtte bir ve belli bir miktar zahire karşılığında kiraya vermekten men etti. Buna karşılık arazi sahibinin araziyi kendisinin ekmesini, veya başkasına ektirmesini emretti. Kiralanmasını ve diğer şeyleri ise hoş görmedi."

Bir diğer rivâyete göre de; "Biz arazilerde *muhâkale* yapar; onları üçte bir, dörtte bir ve belli bir miktar zahire karşılığında kiraya verirdik" dedi.

Başka bir rivâyette Râfi'; "Biz Rasûlullah (as.) döneminde *muhâkale* yapardık" dedi, sonra da amcalarından birinin kendilerine gelip şöyle söylediğini iddia etti:

"- Rasûlullah (as.) bize faydalı olan bir işten beni men etti; ama şüphesiz Allah'a ve Rasûlüne itâat bizim için daha faydalıdır."

Biz kendisine;

"- Neyi yasakladı?" diye sorduk. O da cevaben, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Kimin arazisi varsa, onu ya kendisi eksin, ya da din kardeşine ektirsin! Arazisini ne üçte bir, ne dörtte bir ve ne de belli bir miktar zahire karşılığında kiraya versin!"

Başka bir rivâyette; "Rasûlullah (as.) bizi, tarlalarımızı kiraya vermekten men etti. O gün ne altın vardı, ne de gümüş!.. İnsanlar tarlalarını dörtte bir, dere boylarında yetişen ürün ve miktarı belli şeyler karşılığında kiraya verirlerdi..." diyerek aynı hadîsi rivâyet eder.

Nesaî, **Buharî** ve **Müslim**'in Zührî vasıtasıyla Sâlim'den tahric ettikleri rivâyetle ondan önceki rivâyeti; "arazi kiralamaktan men etti" lafzına kadar olan kısmı da tahric etti. Onun İbn Şihâb'dan tahric ettiği diğer bir rivâyetinde de Râfi' b. Hadîc şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.) arazi kiralamaktan men etti."

İbn Şihâb dedi ki: Daha sonra Râfi'e;

"- Onlar arazileri nasıl kiraya veriyorlardı?" diye soruldu.

"- Miktarı belli zahire karşılığında ve dere boyları ile ark kenarlarında yetişen ürünün kendilerine verilmesi şartıyla" dedi.

Başka bir rivâyete göre de Râfi' b. Hadîc, Abdullah'a şöyle anlatmış:

"Amcaları Rasûlullah'a (as.) gitmişler, sonra dönmüşler ve Rasûlullah'ın (as.) tarlaları kiraya vermeyi yasakladığını haber vermişler."

Bunun üzerine Abdullah şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.) döneminde arazi sahibinin arazisini, suyun kaynadığı ark kenarlarındaki ürün kendilerine ait olmak ve ayrıca bir miktar da saman verilmek şartıyla kiraya verdiğini biliyoruz, ama onun ne kadar olduğunu bilmiyorum."

Yine **Nesaî**'nin bir rivâyetinde Nâfi şöyle demiş:

"İbn Ömer önceleri arazi kirasını alırdı. Sonra kendisine Râfi' b. Hadîc'in bir sözü ulaştı. Elimi tutup Râfi'in yanına gitti. Ben de onunla birlikte idim. Râfi', amcalarından birinden naklen, Rasûlullah'ın (as.) arazi kiralamayı yasakladığını söyledi. Ondan sonra Abdullah arazisini kiraya vermekten vazgeçti."

Başka bir rivâyette de şöyle demiş:

"İbn Ömer, ziraata uygun arazilerini kiraya verirdi. Muâviye döneminin sonlarına gelindiğinde, Râfi' b. Hadîc'in; *'Rasûlullah (as.) onu yasakladı'* dediği haberi ulaştı. Bunun üzerine ona gidip bu hususu sordu. O sırada ben de onunla birlikte idim. Râfi';

"- Rasûlullah (as.) arazileri kiraya vermeyi yasaklıyordu" dedi.

Bunun üzerine İbn Ömer, ondan sonra arazisini kiraya vermekten vazgeçti. Kendisine bunun sebebi sorulunca da;

"- Râfi' b. Hadîc, Hz. Peygamber'in onu yasakladığını iddia etti" dedi.

Buna benzer başka bir rivâyette şu ifade yer alır:
"...İbn Ömer, Balat'a, onun yanına gitti. Ben de onunla birlikte idim. Râfi';
"- Evet. Rasûlullah (as.) arazileri kiraya vermeyi yasakladı" dedi. Bunun üzerine Abdullah da arazisini kiraya vermekten vazgeçti.

Başka bir rivâyette ise; "Ben, ve kendisine bu haberi veren adam İbn Ömer'le birlikte idik. Râfi'e gitti..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bir başka rivâyete göre de; "Râfi' b. Hadîc, İbn Ömer'e, Rasûlullah'ın (as.) arazileri kiraya vermeyi yasakladığını söyledi."

Bir diğer rivâyet de şöyledir:
"İbn Ömer arazisini, oradan çıkacak mahsûlün bir kısmı karşılığında kiraya veriyordu. Sonra Râfi' b. Hadîc'in bunu yasak ettiğini duydu. O; *'Rasûlullah (as.) bunu yasakladı'* diyordu. İbn Ömer;
"- Biz Râfi'i tanımadan önce arazilerimizi kiraya verdik" dedi ve içinde bir sıkıntı duydu. Elini omzuma koydu, birlikte Râfi'e gittik. Abdullah ona;
"- Sen, arazileri kiraya vermeyi yasakladığını Hz. Peygamber'den duydun mu?" diye sordu. Râfi' cevaben;
"- Ben Hz. Peygamber'in; **'arazileri herhangi bir şey karşılığında kiraya vermeyin!'** dediğini duydum" diye söyledi.

Bir başka rivâyete göre İbn Ömer şöyle demiş:
"Biz arazileri *muhâbere* (ziraî ortaklık) yoluyla kiraya veriyorduk ve bunda bir sakınca görmezdik. Tâ ki, Râfi' b. Hadîc; *'Rasûlullah (as.) muhâbere'yi yasakladı'* diye iddia edinceye kadar."

Diğer bir rivâyete göre Amr b. Dînâr şöyle demiş:
"Şehâdet ederim ki ben, İbn Ömer'e *muhâbere* konusu sorulduğunda onun şöyle söylediğini işittim:
"- Biz bunda bir sakınca görmezdik. Tâ ki geçen sene Râfi' b. Hadîc bize, Rasûlullah'ın (as.) *muhâbere*'yi yasakladığını bizzat işittiğini haber verinceye kadar."

Üseyd b. Râfi' b. Hadîc'den gelen diğer bir rivâyete göre, Râfi'in kardeşi kabilesine şöyle demiş:

"- Allah'ın Rasûlü bugün, size faydalı gelen şeyi yasakladı. Ama O'nun emri, tâattir ve hayırdır. O, *hakl*'ı yasakladı."

Diğer bir rivâyette de; Üseyd b. Râfi' b. Hadîc'in[5] şöyle söylediğini işittim, der:

"Onlar, *muhâkale*'den men edildiler. *Muhâkale*; bir araziyi, oradan çıkacak olan ürünün bir kısmı karşılığında ekmektir."

İsa b. Sehl b. Râfi' b. Hadîc'den[6] gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ben, dedem Râfi' b. Hadîc'in himayesinde yaşayan bir yetim idim. Büyüyüp yetişkin bir hale gelince dedemle birlikte hacca gittim. Kardeşim İmrân b. Sehl b. Râfi' geldi ve;

"- Babacığım! Biz arazilerimizi iki yüz dirheme falan kadına kiraya verdik" dedi. Dedem de;

"- Yavrucuğum, vazgeç bundan! Şüphe yok ki Azîz ve Celîl olan Allah, ondan başka rızık kapıları da açar. Çünkü Allah'ın Rasûlü, araziyi kiraya vermeyi yasaklamıştı" dedi.

Üseyd b. Zuheyr'den gelen başka bir rivâyete göre de, o, kabilesi Benû Hârise'ye gitmiş ve;

"- Ey Hârise oğulları, başınıza bir musibet gelmiştir" diye söylemişti. Halk;

"- Ne oldu?" diye sorduğunda;

"- Allah'ın Rasûlü arazileri kiraya vermeyi yasakladı" dedi. Hz. Peygamber'e;

---

[5] **Üseyd b. Râfi' b. Hadîc b. Râfi' b. Adiyy el-Hârisî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden el-A'rac ve Bükeyr b. Abdullah el-Eşecc rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[6] **İsa b. Sehl b. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. İsminin Osman olduğu da söylenmiş, ama doğrusunun İsa olduğu rivâyet edilmiştir. Dedesi meşhur sahabî Râfi' b. Hadîc'den rivâyet etmiştir. Ondan sadece Saîd b. Yezîd el-İskenderânî rivâyet etti. Aslen Medînelidir, ama **İskenderiye**'ye göçmüştü. Tek hadîsi bilinmektedir.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; öyleyse arazilerimizi hububat karşılığında kiraya veririz" dedik. Hz. Peygamber;

"- **Olmaz!**" dedi.

"- Saman karşılığında kiraya versek?" dediğimizde de;

"- **Hayır!**" buyurdu.

"- Dere boylarında yetişen ürün karşılığında kiraya veririz" dediğimizde de;

"- **Olmaz! Arazini ya kendin ek, ya da kardeşine karşılıksız ver!**" buyurdu.

Bu rivâyetin müstakil bir hadîs olarak kaydedilmesi mümkündü; çünkü Üseyd'in Hz. Peygamber'den rivâyeti şeklinde tahric edilmiştir. Ama buna rağmen yine de aynı konudaki diğer rivâyetlere dahil edilmiştir.

Lafızları ve râvîleri çok farklı olduğu için bu hadîsin muhtelif rivâyet vecihlerini detaylı olarak kaydettik. Çünkü bu hadîs konusunda çok ihtilaf edilmiştir. Râvîlerden bir kısmı hadîsi Râfi'den rivâyet ederken, bir kısmı Râfi' vasıtasıyla amcası Zuheyr'den, bir kısmı da Râfi' vasıtasıyla onun iki amcasından, bir kısmı yine Râfi' vasıtasıyla amcalarından birinden rivâyet etmektedir. Rivâyetler bu şekilde farklı yollarla gelmiştir.

Sanki bu hadîsle bundan önceki aynı rivâyettir. Ama **Humeydî**, önceki rivâyeti Zuheyr b. Râfi'in müsnedine, bunu da Râfi'in müsnedine koyduğu için biz de ona uyduk ve rivâyetlerdeki farklılıkları da gösterdik.

Nesaî *Sünen*'inde, Râfi'in hadîsi konusunda râvîlerin ihtilaflarını da zikrederek detaylı bir şekilde uzun uzun zikretti ve gayet de güzel yaptı.

İZAH

Bu rivâyette geçen bazı terimler, mana itibariyle aralarında farklılık olsa da, genel olarak müzâraa, yani ziraî ürünlerde ortaklık anlamına gelmektedir. Bunlardan;

Müzâbene; kuru meyve karşılığında tahmin suretiyle ağaçtaki taze meyveyi satın almaktır. Kilosu, sayısı ve ölçüsü bilinmeyen bir

muameledir. Aldanmaya açık bir alış-veriş çeşididir ve bu yüzden doğru görülmemiştir.

Muhâkale; başaktaki buğdayı kuru buğday karşılığında satmaktır. Tarlayı buğday karşılığında kiralamak ve ekini olgunlaşmadan satmak diye de tarif edilmiştir. Bazıları mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi belli bir miktarı karşılığında kiraya vermektir diye tarif eder; bu durumda muhâbere ile aynı anlama gelir.

Muhâbere; müzâraa anlamına gelen bir lafızdır. Hatta bunun **Hayber** kelimesinden alındığı ve Hz. Peygamber'in **Hayber** halkına uyguladığı muâmele anlamına gelen bir terim olduğu söylenmiştir. Çiftçi anlamına gelen ***habîr*** kelimesinden geldiği de ileri sürülmüştür. Toprağı, oradan çıkan mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi belli bir miktarı karşılığında kiraya vermektir.

Bütün rivâyet farklılıklarıyla kaydedilen bu rivâyet, araziyi ürün karşılığında kiraya vermenin Hz. Peygamber tarafından yasaklandığına delil gösterilmektedir. Her şeyden önce rivâyetin hem sened, hem de metin açısından muztarib olduğunu söylemek gerekir. Seneddeki ıztıraba **İbnu'l-Esîr**, rivâyetlerin sonunda işaret etmişti. Metne gelince; rivâyetlerin ekserisinde araziyi ürün karşılığında kiraya vermenin yasaklandığı, ama nakit para karşılığında kiraya vermekte sakınca olmadığı ifade edilirken, **Ebû Davud** ve **Nesaî**'nin rivâyetlerinde; tarlanın iki yüz dirhem nakit para karşılığında bir kadına kiralanmasının da yasak kapsamında olduğu belirtilmektedir. Yine Nesaî'nin bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in mutlak olarak; **"arazileri herhangi bir şey karşılığında kiraya vermeyin!"** dediği kaydedilmektedir.

Mutefekun aleyh olan ilk rivâyette **Râfi', b. Hadîc**, "**Biz, Ensâr'ın en çok tarlası olanlarındandık. Arazilerimizi kiraya verirdik**" demekte, ama **Ebû Davud**'un rivâyetinde **Râfi'** tarlayı sularken Hz. Peygamber yanına gelmiş, tarlanın kime ait olduğunu sormuş, o da; "**emek ve tohum bana ait olmak üzere ekinin yarısı benim, yarısı da falan âilenin**" demişti. Bu ifadeden, **Râfi'in** sanki başkasının tarlasını ektiği anlaşılmaktadır.

Kaldı ki bizzat bu rivâyette Hz. Peygamber'in ürün karşılığında arazi kiralamayı yasaklamasının sebebi olarak **aldanma** ihtimali açık

açık ifade edilmektedir. Çünkü yapılan kiralamada tarla sahibi "**dere boylarında ve su kenarlarında yetişen ürünün kendisine ait olması**" şartını ileri sürüyor ve ondan sonra da belli bir miktarın yine kendisine verilmesini garantiye bağlıyordu. Bu ise âdil bir ortaklık şekli değildir. Zira arazinin en iyi ürün veren sulak yerlerini tarla sahibi baştan kendisine ayırmakta ve ayrıca belli bir miktar ürünü de istemektedir. Anlaşmada garanti edilen bu "**belli miktarın**" bile yetişip yetişmeyeceği kesin değildir. Dolayısıyla burada kiracının aleyhine bir uygulama söz konusudur.

Hz. Peygamber'in bu tavrının, sosyal yardımlaşmaya teşvik manasına hamledilmesi de mümkündür. Nitekim muhtelif rivâyetlerde Hz. Peygamber, ihtiyaç fazlası arazileri muhtaçlara karşılıksız vermekten söz etmektedir.

Burada dikkate değer bir husus da **İbn Ömer**'in durumudur. Hz. Peygamber'in en basit anlamdaki davranışlarını dahi kendisine şiar edinen **Abdullah b. Ömer**'in, **Muâviye** döneminin sonlarına kadar böyle bir yasaktan haberdar olmayışı ve ürün karşılığında arazi kiralama işini o zamana kadar sürdürmesi de manidardır. Üstelik bu uygulama sadece **İbn Ömer**'e mahsus da değildir.

Râfi' b. Hadîc hadîsini değerlendirirken, 8498 numara ile geçen **Zeyd b. Sâbit** rivâyetini de göz önünde bulundurmak gerekir.

٨٥٠٦- (خ م س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: « كان لرجال منّا فُضُول أَرَضين ، فقالوا: نُؤاجرُها بالثلث والربع والنصف، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **مَنْ كانت له أرض فليزرْعها أو ليمنحْها أخاه**».

زاد في رواية: «**ولا يؤاجرها إيّاه، ولا يُكريها**». زاد في رواية: «فإن أبى فَلْيُمْسِكْ أرضَه».

وفي أخرى قال: «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن كراء الأرض ، وعن بيعها للسنين ، وعن بيع الثمر حتى يطيبَ ». وفي أخرى : « نهى أن يُؤخَذَ للأرض أجرٌ أو حَظٌّ ».

وفي أخرى قال : « كنا نُخَابر على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، [فنُصيب] من القِصريّ ، ومن كذا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَن كانت له أرض فلْيَزْرَعها أو ليُحرِثْها أخاه ، أو فلْيَدَعْها** ». وفي أخرى : « نهى عن بيع الأرض البيضاءِ سنتين أو ثلاثة ».

وفي أخرى : « نهى عن بيع السنين ». وفي أخرى : « نهى عن بيع ثمر السنين ».

وفي أخرى : « أنّه سمعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن المزابنة والحقول ، فقال جابر : المزابنةُ : الثمرُ بالتَّمْر ، والحقول : كِراءُ الأرض ».

وفي أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن كِراء الأرض ، وفيها : قال نافع عن ابن عمر: كُنّا نُكْرِي أرضنا ، ثم تركنا ذلك حين سمعنا حديث رافعِ بن خَديجٍ ».

وفي أخرى قال : « **مَن كان له فَضْلُ أرضٍ فليزرْعها ، أو لِيُزْرِعها ، ولا تبيعوها** » فقلت لسعيد : ما « لا تبيعوها » يعني : « الكراء ؟ قال : نعم ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية النسائي : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ كان له أرض فليَزرعها، فإن عَجَزَ أن يزرعَها فليمنحْها أخاه المسلمَ ، ولا يُزْرِعْها إياه** ».

وفي أخرى : « **مَنْ كانت له أرض فلَيَزْرَعْها ، أو ليمنحْها ، ولا يُكريها** ».

وأخرج الرواية الأولى وقال: «**مَنْ كانت له أرض فليَزْرَعْها ، [أو يُزْرِعْها] أو يُمْسِكها** ».

وفي أخرى قال: خَطَبنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال: « **مَنْ كانت له أرض فلَيَزْرَعها ، أو لِيُزْرِعها ، ولا يُؤاجِرْها** ». وفي أخرى عن جابر يرفعه : « نهى عن كِراء الأرض ».

وفي أخرى قال : « **مَنْ كانت له أرض فليَزْرَعها، أو لِيُزرِعْهَا أخاه ولا يُكْرِيها أخاه** ».

وفي أخرى : « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن كراءِ الأرض ».

8,506- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Aramızda fazla arazisi olan insanlar vardı. Onlar; *'ürünün üçte biri, dörtte biri veya yarısı karşılığında bu arazileri kiraya verelim'* dediler. Ama Hz. Peygamber;

"- **Kimin arazisi varsa, ya kendisi eksin, ya da karşılıksız olarak kardeşine versin!"** buyurdu.[7]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "**onu icara vermesin ve kiralamasın!"** dediği de ilave edilir.

Başka bir rivâyette de; **"karşılıksız vermek istemezse, arazisini elinde tutsun!"** dediği ilave edilir.

Diğer bir rivâyete göre Cabir; "Rasûlullah (as.) araziyi kiraya vermeyi, onu birkaç yıllığına satmayı ve meyveleri olgunlaşmadan satmayı yasakladı" dedi.

Başka bir rivâyete göre de; "Arazi için ücret veya hisse alınmasını yasakladı" dedi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) döneminde biz, muhâbere (ziraî ortaklık) yapıyorduk. Harmandan sonra başakta kalan dâneleri ve şunları alırdık. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü;

"- **Kimin arazisi olursa ya kendisi eksin, ya kardeşine ektirsin, ya da boş bıraksın!"** buyurdu.

Başka bir rivâyete göre Cabir; "Hz. Peygamber boş arazileri iki veya üç yıllığına satmayı yasakladı" dedi.

Bir rivâyette; "birkaç yıllığına satmayı yasakladı", diğer bir rivâyette de; "meyveleri birkaç yıllığına satmayı yasakladı" dedi.

Bir diğer rivâyete göre Cabir, Rasûlullah'ın (as.) *müzâbene*'yi ve *hakl*'ı yasakladığını işitmiş. Cabir şöyle der:

---

[7] **Buharî**, Müzâraa, 18; Hibe, 35; **Müslim**, Buyû', 16/81-86; 17/87-101; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

"*Müzâbene;* taze meyveyi kuru hurma karşılığında satmaktır. *Hakl* da; araziyi kiraya vermektir."

Başka bir rivâyete göre de Cabir; "Rasûlullah (as.) araziyi kiraya vermeyi yasakladı" dedi. Bu rivâyette Nâfi'in, İbn Ömer'den şöyle naklettiği de zikredilir:

"Biz arazilerimizi kiraya verirdik, ama sonra Râfi' b. Hadîc'in hadîsini duyunca bundan vazgeçtik."

Bir başka rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle demiş:

"Kimin fazla bir tarlası olursa, onu ya kendisi eksin, ya da başkasına ektirsin! Bu yerleri satmayın!"

(Bu hadîsin râvîsi Selim b. Hayân) der ki: Hocam Saîd (b. Mînâ'ya);

"- Bu yerleri satmayın ne demektir? Kiraya vermeyin mi demek istiyor" diye sordum.

"- Evet" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kimin arazisi olursa kendisi eksin! Eğer kendisinin ekmeye gücü yetmezse, ekmesi için müslüman kardeşine karşılıksız versin! Ama (kira ile) **ona ektirmesin!"**

Başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kimin arazisi olursa ya kendisi eksin, ya da başkasına karşılıksız olarak versin, ama kiraya vermesin!"

Nesaî ayrıca ilk rivâyeti de şu şekilde tahric etti:

"Kimin arazisi olursa ya kendisi eksin, ya ektirsin, ya da elinde tutsun!"

Diğer bir rivâyette Cabir şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bize hutbede şöyle söyledi:

"Kimin arazisi olursa kendisi eksin veya başkasına ektirsin, ama icara vermesin!"

Cabir'in merfu olarak naklettiği diğer bir rivâyet de; "Hz. Peygamber araziyi kiraya vermeyi yasakladı" şeklindedir.

Başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber; **"Kimin arazisi olursa ya kendisi eksin, ya da kardeşine ektirsin! Ama onu kardeşine kiraya vermesin!"** dedi.

Nihayet bir diğer rivâyete göre de Cabir; "Hz. Peygamber arazileri kiraya vermeyi yasakladı" dedi.

٨٥٠٧- (خ م س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خَرَجَ إلى أرض وهي تَهتزُّ زرعاً ، فقال: **لمن هذه** ؟ فقالوا : اكْتَراها فلان ، فقال : **لو منحها إيّاه كان خيرا له من أن يأخذَ عليها أجراً مَعْلُوماً** ».

وفي رواية أنَّ مجاهدا قال لطاوس : انطلق بنا إلى [ابن] رافع بن خَديج فاسمع منه الحديث عن أبيه عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، قال : فانتهره ، وقال : « إني والله لو أعلم أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عنه ما فعلته ، ولكن حدَّثني مَن هو أعلم به منهم - يعني ابنَ عباس - أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **لأنْ يَمنَحَ أحدُكم أخاه أرضَهُ خير له من أن يأخذَ عليها خَرجاً معلوماً** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية النسائي قال : « كان طاوس يكره أن يؤاجرَ أرضه بالذَّهب والفضَّة ، ولا يرى بالثلث والربع بأساً ، فقال له مجاهد : اذهب إلى ابن رافع بن خَديج فاسمع حديثه... وذكر الحديث ».

8,507- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, üzerinde ekinin dalgalandığı bir araziye gitti ve;

"- Burası kimin?" diye sordu.

"- Onu falan adam kiraya verdi" dediklerinde;

"- Keşke burasını ona karşılıksız olarak verseydi... Karşılıksız vermesi onun için, belli bir ücreti almasından daha hayırlı olurdu" buyurdu.[8]

---

[8] **Buharî**, Müzâraa, 9, 18; Hibe, 35; **Müslim**, Buyû', 21/120-123; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Mücâhid, Tavus'a;

"- Haydi, Rafi' b. Hadîc'in oğluna gidelim de, babasının Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği hadîsi ondan dinle!" dedi. Tavus ona mani oldu ve;

"- Vallahi ben, Rasûlullah'ın (as.) onu yasakladığını bilsem, kesinlikle onu yapmazdım. Ama bana bunu onlardan daha iyi bilen biri –İbn Abbas'ı kastediyor- Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Sizden birinin arazisini kardeşine karşılıksız olarak vermesi, ondan belli bir ücret almasından çok daha hayırlıdır."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Tavus arazisini altın ve gümüş karşılığında icara vermekten hoşlanmıyor, ama ürünün üçte biri ve dörtte biri karşılığında kiraya vermekte bir sakınca görmüyordu. Bir gün Mücahid ona;

"- Haydi Râfi' b. Hadîc'in oğluna git de bu konudaki hadîsi ondan dinle!.." dedi. Sonra **Nesaî** hadîsin kalan kısmını aynen rivâyet eder.

٨٥٠٨- (خ م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:

«مَنْ كانت له أرض فليَزْرَعها ، أو ليمنحْها أخاه ، فإن أبى فليُمسك أرضَهُ ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,508- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kimin bir arazisi olursa ya kendisi eksin, ya da karşılıksız olarak kardeşine versin! Eğer vermek istemezse, o zaman arazisini elinde tutsun!"[9]

---

[9] **Buharî**, Müzâraa, 18 ta'lîkan; **Müslim**, Buyû', 17/102.

٨٥٠٩- (د س- سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال: « كان أصحاب المزارع في زمنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم يُكْرُون مَزَارِعَهُم بما يكون على السواقي من الزرع ، فجاؤوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فاختصموا في بعض ذلك ، فنهاهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يُكروا بذلك ، وقال: **اكْرُوا بالذهب والفضة**» أخرجه أبو داود والنسائي.

8,509- Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber döneminde arazi sahipleri, su kenarlarında yetişen ürün karşılığında arazilerini kiraya verirlerdi. Aralarında anlaşmazlığa düştüler ve Hz. Peygamber'e başvurdular. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), arazilerini bu şekilde kiraya vermelerini yasakladı ve;

"- **Altın ve gümüş para karşılığında kiraya verin!**" buyurdu.[10]

٨٥١٠- (س- سعيد بن المسيب رحمه الله) قال: « نَهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عَن المحاقلة». قال سعيد: فذكر نحوه. هكذا أخرجه النسائي عقيب رواية لحديث رافع بن خديج.

وفي رواية رافع: «إنما يزرع ثلاثةٌ : رجلٌ له أرض ، فهو يزرعها». الحديث ، وقد تقدَّم في روايات حديث رافع.

8,510- Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) *muhâkale*'yi yasakladı."[11]

RİVÂYETLER

Nesaî hadîsi, Râfi' b. Hadîc rivâyetinin arkasından bu şekilde zikretti.

Râfi'in rivâyeti de şöyledir:

"Bir tarlayı ancak üç kişi ekebilir: Tarlanın sahibi olan kişi onu eker..."

---

[10] **Ebû Davud**, Buyû', 31/3391; **Nesaî**, Müzâraa, 45.

[11] **Nesaî**, Müzâraa, 45.

Bu hadîs, Râfi'in rivâyetleri arasında daha önce geçmişti.[12]

٨٥١١- (د- زيد بن ثابت رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع المخابرة ، والمخابرةُ: أنْ يأخذَ الأرضَ بنصف ، أو ثلث ، أو ربُع ». أخرجه أبو داود.

8,511- Zeyd b. Sabit şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) *muhâbere* yoluyla yapılan alış-verişi yasakladı. *Muhâbere;* araziyi, (ürünün) yarısı, üçte biri veya dörtte biri karşılığında almaktır."[13]

İZAH

Daha önce de açıklandığı üzere *muhâbere,* müzâraa anlamına gelen bir terimdir. Yukarıdaki rivâyette **Zeyd b. Sabit** onu, mahsûlün yarısı, üçte biri veya dörtte biri karşılığında araziyi kiraya vermektir diye tanımlamaktadır. İster nakit para, ister yetişen ürün karşılığında olsun bir tarlayı sahîh bir akitle ve aldatma olmadan kiraya vermekte bir sakınca yoktur. Bu durumu **Zeyd b. Sabit**'in kendisi de 8498 numara ile geçen hadîste ifade etmekte idi. Burada ise sanki o rivâyete zıt bir mana görülmektedir. Muhtemelen buradaki yasaklık, tarla sahibinin verimli kısımların ürününü kendisine ayırması gibi sahîh olmayan ve daha çok aldatma şeklinde tezahür eden ortaklıklarla ilgilidir. Her ne kadar 8498 numaralı hadîs sened açısından zayıf görülmüşse de, diğer sahîh rivâyetlerin varlığı sebebiyle fukahanın cumhuru da ziraî ortaklığı câiz görür.

٨٥١٢- (م- عبد الله بن السائب رضي الله عنه) قال: « دَخَلْنا على عبد الله بن مَعْقِل، فسألناه عن المزارعة ؟ فقال: زعم ثابتُ بنُ الضحاك أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزارعة ، وأمَرَ بالمؤاجرة ، وقال : لا بأس بها ». أخرجه مسلم.

8,512- Abdullah b. es-Sâib şöyle dedi:

---

[12] Bkz., hadîs no; 8505.

[13] **Ebû Davud**, Buyû', 34/3407.

"Abdullah b. Ma'kil'in yanına gittik ve ona müzâraa konusunu sorduk.

"- Zeyd b. Sabit, Rasûlullah'ın (as.) müzâraayı yasakladığını, muâcereyi emrettiğini ve **'bunda sakınca yoktur'** dediğini iddia etti" dedi.[14]

İZAH

Müzâraa; tarlayı, oradan çıkacak ürünün belli bir oranı karşılığında kiraya vermektir. *Muâcere* de; tarlanın para ile kiralanmasıdır.

Bu rivâyet, tarlayı ürün ortaklığıyla kiraya vermenin yasak, nakit para karşılığında kiraya vermenin ise câiz olduğunu göstermektedir. **Ebû Hanîfe** ile **Züfer** de bu kanâattedirler. Fakat **İmâmeyn**'e göre her ikisi de câizdir. İslâm ulemasının çoğunluğu da bu görüştedirler.

٨٥١٣- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « مَنْ لَمْ يَذَرِ المخابرة فَلْيَأْذَنْ بِحَرْبٍ من الله ورسوله ». أخرجه أبو داود.

8,513- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Kim ***muhâbere*** **yapmaktan vazgeçmezse, Allah'a ve Rasûlüne harp ilan etmiş olur."[15]:**

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Recâ**, sika olmakla birlikte hayatının sonlarına doğru aklı karışmıştır. **Tirmizî** de hadîsi illetli görmüş ve bu yüzden ***el-İlel***'ine almıştır. **Buharî** de bu hadîsin, fâsit bazı şartlar ileri sürmeyi yasakladığını ve hadîsteki tehdidin de böyle fasit şartlarla arazileri kiraya vermekten vazgeçmeyenlerle ilgili olduğunu söylemektedir. Muhtemelen yapılan bu akde, aslen haram olan faiz gibi bazı şartların karıştırılması söz konusudur. Çünkü

---

[14] **Müslim**, Buyû', 20/118-19.

[15] **Ebû Davud**, Buyû', 34/3406.

"Allah'a ve Rasûlüne savaş ilanı"[16] lafzı, âyet-i kerîmede sadece faizli muâmeleler için kullanılmıştır.

٨٥١٤- (معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال: « كُنَّا نُكْرِي الأرض بالثلث والربع ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : مَنْ لم يترك المخابرةَ فليأذَن بِحَربٍ من الله ورسوله قال: و لم يكنِ الذهبُ ولا الوَرِق يومئذ» أخرجه...

8,514- Muâz b. Cebel şöyle dedi:

"Biz arazileri, ürünün üçte biri, dörtte biri karşılığında kiraya veriyorduk. Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim *muhâbere*'yi terk etmezse, Allah'a ve Rasûlüne savaş ilan etmiş olur."

Muâz; "o gün altın ve gümüş para yoktu" der.[17]

---

[16] Bkz., Bakara, 278-79.

[17] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, bir önceki hadîsle aynı manadadır.

(م) "mîm" harfi:

الكتاب الثالث

في المدح

3. KİTÂB: **MEDİH:** **8.515-8.521**

الكتاب الثالث

في المدح

112- MEDİH
(Övgü)

٨٥١٥- (د ــ مطرف [بن عبد الله بن الشخير]) قال: قال أبي: « انطلقتُ في وفد بني عامر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقلنا: أنتَ سيدنا ؟ فقال: **السيد الله**، قلنا: وأفضلنا فضلاً ، وأعظمنا طَوْلاً، فقال: **قولوا بقولكم، أو بعض قولكم ، ولا يستجرينّكم الشيطان** ». أخرجه أبو داود.

8.515- Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr'den rivâyet edilmiştir:

"Babam şöyle söyledi:

"Benû Âmir kabilesi heyeti ile birlikte Rasûlullah'a (as.) gitmiştim. Hz. Peygamber'e;

"- Sen bizim seyyidimizsin" diye hitap ettik. O ise;

"- Seyyid, Allah'tır" dedi. Biz;

"- Öyleyse en faziletlimiz ve en kahramanımızsın" deyince, bize;

"- Sözünüzü veya sözünüzün bir kısmını söyleyin! Ama sakın şeytan sizi (aşırılıkta kendine) **vekil tayin etmesin!"** dedi.[1]

İZAH

Benû Âmir kabilesi yeni müslüman olmuş ve bir heyet halinde Hz. Peygamber'i ziyarete gelmişti. Bu ziyarette de Rasûlullah'a **(as.)** **"seyyidimiz"**, yani **"efendimiz"** diye hitap etmişlerdi. Ama Hz. Peygamber bu hitap tarzını hoş karşılaşmamış, bir insanın Allah'a âit sıfatlarla aşırı şekilde övülmemesi, kulun kula âit sıfatlarla övülmesi gerektiğini ifâde etmişti. Hadîste kullanılan **"seyyid"** kelimesi, efendi, ulu anlamına gelir. Hiç şüphesiz ululuk, sadece Allah'a

---

[1] **Ebû Davud**, Edeb, 10/4806.

"Hz. Ömer'in minberden insanlara, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dediğini duydum:

"Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi, sakın beni övmekte aşırıya gitmeyin! Ben ancak bir kulum; binâenaleyh bana *'Allah'ın kulu ve Rasûlü'* deyin!"[3]

٨٥١٨- (خ م د- أبو بكرة رضي الله عنه) قال: « أُثني رجلٌ على رَجُلٍ عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال: **ويلك، قطعتَ عُنق صاحبك**، - ثلاثاً- ثم قال: **مَنْ كان منكم مادحاً أخاه لا محالة، فليقل: أَحْسِبُ فلاناً، والله حسيبه، ولا يُزَكِّي على الله أحداً، أَحْسِبُ كذا وكذا إن كان يعلم ذلك منه**».

أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود. وفي رواية لمسلم : «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذُكِر عنده رجل ، فقال رجل: يا رسولَ الله ، مَا مِنْ رَجُلٍ بعد رسول الله أفضل منه في كذا ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **ويحك** ، **قطعتَ عُنقَ صاحبك** - مرارا يقول ذلك - ثم ذكر الحديث نحوه ».

8.518- Ebû Bekre anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in huzurunda bir adam, başka birini övmüştü. Rasûlullah (as.) ona üç defa;

"- Yazık sana, arkadaşının boynunu kestin!" dedi. Sonra şunları söyledi:

"Biriniz kardeşini mutlaka övecekse, bari *'Ben falancayı şöyle zannediyorum. Ama gerçek muhâsibi Allah'tır!'* desin ve Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmesin! Onda herhangi bir (faziletin) **olduğunu biliyorsa, *'Zannediyorum falanca şöyle, şöyledir'* desin!"**[4]

---

[3] Musannıf bu hadîsi **Rezîn**'in tahric ettiğini kaydetti. Ancak hadîsi **Buharî** de tahric etmiştir; Enbiyâ, 49.

[4] **Buharî**, Şehâdât, 16; Edeb, 54, 95; **Müslim**, Zühd, 14/65-66; **Ebû Davud**, Edeb, 10/4805.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre; Hz. Peygamber'in huzurunda bir adamdan söz edildi. Bunun üzerine biri;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şu konuda, Allah'ın Rasûlü'nden sonra o adamdan daha faziletli kimse yoktur" dedi. Hz. Peygamber;

"- Yazık sana, arkadaşının boynunu kestin!" sözünü defalarca tekrar etti ve sonra da yukarıdaki hadîste zikredilenleri söyledi.

İZAH

"Boynunu kestin" cümlesi, kinâî bir ifâdedir. Yani onu aşırı şekilde övmek ve kendisine büyük ta'zîm izhar etmekle, ona büyük zarar verdin, kendisini beğenip büyüklenmesine yol açtın, gurura sevk ettin, helâke sürükledin demek istemiştir.

٨٥١٩- (خ م- أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم سمع رَجلاً يُثني على رَجُل ، ويُطْرِيه في المدْحَة فقال: **أهلكتم - أو قطعتم - ظَهْرَ الرَّجُل** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وزاد رزين : « **أما إنَّه لو سَمِعَكَ ورضي قولَكَ ما أفلح** ».

8.519- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir adamın, başka birini aşırı ifâdelerle övdüğünü işitmişti. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Adamın sırtını kırdınız –veya helâk ettiniz-."[5]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Rezîn; "Eğer o adam seni duyar ve sözünden hoşnut olursa, artık iflâh olmaz" cümlesini de ekledi.

---

[5] **Buharî**, Şehâdât, 17; Edeb, 54; **Müslim**, Zühd, 14/67.

٨٥٢٠- (م د ت- عبد الله بن سخبرة) قال: قام رجلٌ يثني على بعض الخلفاء ، فجعل المقدادُ رضي الله عنه يَحثي عليه التراب ، فقال له: ما شأنك ؟ فقال : « أمرَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن نَحْثُوَ في وُجوه المدَّاحين الترابَ ».

وفي رواية همَّام بن الحارث عن المقداد « أنَّ رجلاً جعل يمدح عثمان ، فعَمَدَ المقدادُ ، فجثا على ركبتيه - وكان رجلاً ضَخْماً - وجعل يحثو في وجهه الحَصْباء ، فقال له عثمانُ : ما شأنك ؟ فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **إذا رأيتم المدَّاحِينَ ، فاحثوا في وُجوههمُ الترابَ** ». أخرجه مسلم ، وأخرج الترمذي الأولى.

وفي رواية أبي داود قال همام : « قام رجل ، فأثنى على عثمان في وجهه ، فأخذ المقدادُ بنُ الأسود تراباً فحثا في وجهه ، وقال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إذا لقيتم المدَّاحينَ فاحثوا في وجوهم الترابَ** ».

8.520- Abdullah b. Sahbere anlatıyor:

"Bir adam kalkıp halifelerden birine övgüler yağdırır. Sahâbe-i kirâmdan Mikdâd da onun üzerine toprak saçar. Mikdad'a;

"- Neden yaptın bunu?" diye sorunca;

"- Rasûlullah (as.) bize, meddahların yüzüne toprak atmamızı emretmişti" dedi.[6]

RİVÂYETLER

Hemmâm b. el-Hâris'in Mikdâd'dan rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam, Hz. Osman'ı methetmeğe başlamıştı. Bunun üzerine Mikdâd diz çöküp toprak aldı –kendisi şişman biriydi- ve o adamın yüzüne atmaya başladı. Hz. Osman, Mikdâd'a;

"- Ne yapıyorsun?" diye sorunca, Mikdâd;

"- Rasûlullah (as.) **'Meddahları gördüğünüzde, yüzlerine toprak atın!'** buyurdu" dedi:

Bunları **Müslim** tahric etti. **Tirmizî** de ilk rivâyeti tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre Hemmâm şöyle dedi:

---

[6] **Müslim**, Zühd, 14/68-69; **Ebû Davud**, Edeb, 10/4804; **Tirmizî**, Zühd, 54/2393.

"Bir adam kalktı, Hz. Osman'ı yüzüne karşı övdü. Bunun üzerine Mikdâd b. el-Esved de yerden toprak alıp o adamın yüzüne serpti ve sonra da Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Meddahlara rastladığınız zaman, yüzlerine toprak saçın!"

İZAH

Buradaki "**meddahlar**"dan maksat, bunu geçim kapısı yapanlardır. Çıkarcılar, günümüzün ifâdesiyle yalakalar ve yağdanlıklardır. Bu yolla çıkar elde etmeye, makam ve menfaat sağlamaya çalışanlardır.

٨٥٢١- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: « أمَرَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن نَحْثُوَ في أفواه المدَّاحين الترابَ ». أخرجه الترمذي.

8.521- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bize, meddahların yüzlerine toprak saçmamızı emretti."[7]

---

[7] **Tirmizî**, Zühd, 54/2394. Bu hadîsin râvîlerinden **Sâlim** sadûk olmakla birlikte çok hata eden biri olarak bilinmektedir. Diğer râvî **Hasan** da **Ebû Hureyre**'den hadîs dinlememiştir. Bu itibarla hadîs zayıftır.

(م) *"mîm" harfi:*

الكتاب الرابع

في المزح والمداعبة

4. KİTÂB: **MİZAH VE OYUN:** **8.522-8.527**

الكتاب الرابع

في المزح والمداعبة

113- MİZAH VE OYUN

٨٥٢٢- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قالوا: «يا رسولَ الله إنَّكَ لَتُداعبنا ، قال: إني لا أقول إلا حقا ». أخرجه الترمذي.

8.522- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sen de bize şaka yapıyorsun" dediler. Hz. Peygamber;

"- Ama ben, yalnız gerçeği söylerim" dedi.[1]

İZAH

Hiç şüphe yok ki, içinde espri, şaka ve tebessüm bulunmayan somurtkan bir hayat, devamlı asık ve ciddi bir yüz, çekilmez bir sıkıntıdır. İnsanın aynı zamanda gülmeye, oynamaya, şaka ve espri yapmaya da ihtiyacı vardır. İslâm'ın Peygamberi de bu ihtiyacın meşrû sınırlar dahilinde karşılanmasını tavsiye etmiştir. Zaman zaman kendisi de bazı lâtifeler yapmıştır. Ama O'nun lâtifeleri de, daima gerçeğin ifâdesi olmuştur. Şaka sırasında bile O'ndan ne yalan, ne meşrû olmayan bir şey ve ne de başkalarını incitici ve alaya alıcı bir söz işitilmiştir. İşte bu bölümde O'nun lâtifelerinden birkaç örnek görülecektir.

٨٥٢٣- (ت د- أنس بن مالك رضي الله عنه) « أنَّ امرأةً أتتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت: يا رسولَ الله احمِلْنا على بعيرٍ ، فقال : أحْمِلُكُمْ على وَلَدِ الناقة ، قالت: وما نَصْنَعُ بولد الناقة ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : هل تَلِدُ الإبلَ إلا النُّوقُ ؟ ».

---

[1] **Tirmizî**, Birr, 57/1990.

أخرجه الترمذي وأبو داود، وجعلا بدل المرأة رجلا. زاد رزين قال : وكان يقول لي : « ياذا الأذنين ، يمازحني ».

قال: وسمعته يقول لامرأة: « زوجك ، ذلك البياض في عينيه ؟ قالت : عقرى ، ومتى رأيته ؟ قال: وهل من عين إلا وفيها بياض ؟ ». وقال لامرأة عجوز « إنه لا يدخل الجنة عجوز ، فقالت : وما لهن ؟ وكانت تقرأ القرآن ، فقال لها: أما تقرئين القرآن { إنا أنشأناهن إنشاء ، فجعلناهن أبكارا ، عربا أترابا ، لأصحاب اليمين} | الواقعة : ٣٥-٣٨| ».

8.523- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir kadın Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni bir deveye bindir" dedi. Hz. Peygamber;

"- Seni devenin yavrusuna bindireceğim" dedi. Kadın da;

"- Devenin yavrusunu ne yapayım?" deyince;

"- Deveyi, deveden başka bir yaratık mı doğuruyor?" buyurdu.[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric ettiler, ancak **"bir kadın"** yerine, **"bir erkek"** sözcüğünü koydular.

Rezîn, şunu ekledi:

"Enes, Hz. Peygamber bana; *'Ey iki kulaklı!'* diyerek şaka yapıyordu"[3] dedi.

Enes dedi ki:

"Ben, Hz. Peygamber'in bir kadına;

"- Senin kocanın gözlerinde beyazlık vardır" dediğini işittim. Kadın;

"- Canın çıkmasın, kocamı ne zaman gördün?" deyince;

"- İçinde beyazlık bulunmayan göz olur mu?" buyurdu.

---

[2] **Tirmizî**, Birr, 57/1991; **Ebû Davud**, Edeb, 92/4998.

[3] **Rezîn**'in bu ilavesi, bundan sonraki hadîste gelecektir.

Hz. Peygamber, ihtiyar bir kadına;

"- Hiçbir ihtiyar cennete giremeyecek" dedi. Kadın Kur'ân okumasını biliyordu;

"- Onların ne günahı var?" diye sordu:

"- Kur'ân'da; *'Şüphesiz biz o kadınları yepyeni bir yaratılışla yaratacağız, onları bâkire kızlar, kocalarına aşık yaşıtlar yapacağız;* (cennet ehli) *sağcılar için...'*[4] âyetini okumuyor musun?" buyurdu.

٨٥٢٤- (ت د- أنس بن مالك رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «ياذا الأذنين - يعني يمازحه». أخرجه الترمذي وأبو داود.

8.524- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber; **"Ey iki kulaklı!"** diyerek şakalaşıyordu.[5]

٨٥٢٥- (د- أُسيد بن حُضَير رضي الله عنه) قال: « إنَّ رجلاً من الأنصار كان فيه مُزَاحٌ، فبينا هو يُحدِّثُ القوم يُضحِكهم ، إذْ طَعَنَهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بخاصرته بعود كان في يده، فقال: أصبرني يا رسول الله فقال: اصطَبِرْ ، قال : إنَّ عليك قميصاً ، وليس عليَّ قميص ، فرفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قميصَهُ ، فاحتَضَنَه ، وجعل يُقَبِّل كَشْحَه ، قال : إنما أردتُ هذا يا رسول الله ». أخرجه أبو داود.

8.525- Üseyd b. Hudayr anlatıyor:

"Ensâr'dan şakacı bir adam vardı; insanlarla konuşurken onları güldürüyordu. Bir gün Hz. Peygamber, elindeki değneği onun böğrüne dürttü. Adam;

"- Canımı acıttın ey Allah'ın Rasûlü; intikamımı almama izin ver!" dedi. Hz. Peygamber hemen;

"- Buyur al!" dedi. Adam;

---

[4] Vâkıa, 35-38.

[5] **Tirmizî**, Birr, 57/1992; **Ebû Davud**, Edeb, 92/5002. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

"- Ama senin üstünde gömlek var, bende gömlek yoktu" deyince, Hz. Peygamber derhal gömleğini kaldırdı. Bunun üzerine adam, hemen Rasûlullah'ın (as.) göğsüne kapandı, öpmeye başladı ve dedi ki:

"- Ben, sadece bunu (seni öpmeyi) arzu etmiştim ey Allah'ın Rasûlü" dedi.[6]

٨٥٢٦- (د ت- **عبد الله بن السائب بن يزيد بن السائب** عن أبيه عن جده) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا يأخُذَنَّ أحدُكم عصا أخيه لاعباً جادًّا ومن أخذ عصا أخيه فليردَّها إليه**». أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود « **لا يأخُذَنَّ أحدُكم متاع أخيه لاعباً جادّاً** ». وفي رواية « **لعباً ولا جدّاً**... الحديث ».

8.526- Abdullah b. es-Sâib b. Yezîd b. es-Sâib, babası vasıtasıyla dedesinden[7] rivâyet ettiğine göre, dedesi Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Hiç biriniz ne şaka, ne de ciddi olarak kardeşinin bastonunu almasın! Kim, kardeşinin bastonunu almışsa, onu iâde etsin!"[8]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de; **"Hiç kimse ne şaka, ne de ciddi olarak kardeşinin bir eşyasını almasın!"** şeklindedir.

---

[6] **Ebû Davud**, Edeb, 160/5224.

[7] **Ebû's-Sâib, Yezîd b. Saîd b. Sümâme el-Kindî**: Sahabîdir, Yezîd b. es-Sâib diye de bilinir. İbn Uhti Ebî Nemir diye de ma'rûftur. Sâib b. Yezîd'in babasıdır. **Mekke** fethinde serbest bırakılmış ve bunun üzerine müslüman olmuştu. Hz. Ömer'in halifeliği sırasında kendisine bazı devlet işlerinde yardımcılık yapardı. Kendisinden oğlu es-Sâib rivâyet etti; hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî**'de tahric edildi.

[8] **Ebû Davud**, Edeb, 93/5003; **Tirmizî**, Fiten, 3/2160.

٨٥٢٧- (د- [عبد الرحمن] بن أبي ليلى) قال: حدثنا أصحابُ محمد صلى الله عليه وسلم «أنّهم كانوا يسيرون مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فنام رجلٌ منهم فانطلق بعضهم إلى حَبلٍ معه فأخذه فَفَزِعَ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا يحلُّ لمسلمٍ أن يُروِّعَ مُسلماً**». أخرجه أبو داود.

8.527- Abdurrahman b. Ebî Leylâ şöyle dedi:

"Muhammed'in (as.) ashâbının bize anlattığına göre; onlar Rasûlullah'la (as.) beraber yolculukta idiler. İçlerinden biri uyumuş, arkadaşı da gidip onun ipini almıştı. (Adam da uyanınca) korkmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Müslüman'ın Müslüman'ı korkutması helâl değildir" dedi.[9]

---

[9] **Ebû Davud**, Edeb, 93/5004.

(م) *"mîm" harfi:*

الكتاب الخامس

في الموت و ما يتعلق به أولاً و آخراً

الكتاب الخامس

في الموت و ما يتعلق به أولاً و آخراً

و فيه ذكر وفاة رسول الله صلى الله عليه و سلم

و فيه ثلاث أبواب:

الباب الأول

في ذكر وفاة النبي صلى الله عليه و سلم و غسله و كفنه

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في مرضه و موته

114- ÖNCESİ VE SONRASIYLA ÖLÜM VE ONA TAALLUK EDEN ŞEYLER

A- Hz. PEYGAMBERİN VEFATI, YIKANMASI VE KEFENLENMESİ

I- Hz. PEYGAMBER'İN HASTALIĞI VE VEFATI

٨٥٢٨- (خ- عائشة رضي الله عنها) قالت: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول في مرضه الذي مات فيه: **يا عائشة ، ما أزال أجدُ ألَم الطعام الذي أكَلْتُ بخيبرَ ، وهذا أوانُ وجدتُ انقطاعَ أبْهَري من ذلك السَّمّ** ». أخرجه البخاري.

8.528- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında şöyle diyordu:

"Hayber'de yediğim yemeğin acısını hala hissediyorum. İşte şu anda da o zehirden, kalp damarımın kesildiğini hissediyorum."[1]

---

[1] **Buharî**, Megâzî, 84.

İZAH

Bu hadîs **Buharî**'de muallak olarak rivâyet edilmiştir. Ama hadîsi, **Bezzâr, Hâkim** ve **el-İsmâilî** vasletmişlerdir ve diğer kaynaklarda da zikredilmektedir.[2]

Hz. Peygamber'in; **"Hayber'de yediğim yemeğin acısını hala hissediyorum"** sözünü daha önce müteaddit defalar söylediği, ama **"İşte şu anda da o zehirden, kalp damarımın kesildiğini hissediyorum"** sözünü ise vefatı sırasında söylediği rivâyet edilir. Buna binâen **İbn Sa'd,** Rasûlullah'ın (as.) şehîd olarak öldüğünü söyler.

Daha önce geçtiği üzere **Hayber**'de bir Yahudi kadını Hz. Peygamber'i zehirlemek amacıyla, ona kızartılmış bir koyun hediye etmişti. Hz. Peygamber bir miktar yemiş, ama sonra arkadaşlarına; **"Bu zehirlidir, yemeyin!"** diyerek engel olmuştu. Bunu yapan kadın bulunup getirilmiş ve suçunu itiraf etmişti. Bunun üzerine ashâb onu öldürmek istedi ise de Rasûlullah (as.) mani oldu. Fakat **Bişr b. Berâ** adlı bir sahâbenin zehirlenerek ölmesi üzerine, kadına kısas yapıldı.

٨٥٢٩- (خ م- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لما ثَقُلَ برسولِ الله صلى الله عليه وسلم، واشتد وجَعُهُ : استأذن أزْوَاجَهُ في أن يُمرَّض في بيتي ، فأذنَّ له ، فخرج وهو بين رَجُلَين ، تَخُطّ رِجْلاهُ في الأرض - بين عباس بن عبد المطلب ورجلٍ آخر ، قال ابن عباس : هو عليٌّ - قالت : ولما دَخَلَ بيتي واشتد وَجَعُه قال : **أهريقوا عَلَيَّ من سَبع قِرَب لم تُحَلَّ أوكِيَتُهنَّ** ، لعَلّي أعْهَدُ إلى الناس ، فأجلَسْنَاه في مِخضَبٍ لحفصة زوجِ النبيِّ ، ثم طَفِقْنَا نَصُبُّ عليه من تِلْكَ القِرَب ، حتى طَفِق يشير إلينا بيده : أن قد فَعَلْتُنَّ ، قالت : ثم خرج إلى الناس ، فصلَّى بهم وخَطَبَهم ».

وفي رواية : قالت : « أولُ ما اشتكى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بيت ميمونةَ ، فاستأذن أزواجَه أن يُمرَّض في بيتي ، فأذنَ له... الحديث ». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[2] Bkz., **Dârimî**, I, 46, h., 67; **Beyhakî**, *Sünen*, X, 11; **Tağlîku't-Ta'lîk**, IV, 162, h., 4428; **Taberî**, *Tarih*, II, 138.

ولهما في رواية عبيد الله بن عبد الله قال : « دخلتُ على عائشة ، فقلت لها : ألا تحدِّثيني عن مرض رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقالت : بلى ، ثَقُلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أصَلَّى الناسُ** ؟ فقلنا : لا ، هم ينتظرونك يا رسولَ الله ، قال : **ضَعُوا لي ماءً في المِخْضَب** ، قال : ففعلنا ، فاغتسل ، ثم ذهب لِيَنُوءَ ، فأُغْمِيَ عليه ، ثم أفاق ، فقال : **أصَلَّى الناسُ** ؟ قلنا : لا ، هم ينتظرونك يا رسولَ الله ، قال : **ضعوا لي ماءً في المخضب** ، قالت : ففعلنا ، فاغْتَسَلَ ، ثم ذهب لِيَنُوءَ ، فأُغْمِيَ عليه، ثم أفاق فقال : **أصَلَّى الناسُ** ؟ فقلنا : لا ، وهم ينتظرونك يا رسولَ الله ، قال : **ضَعُوا لي ماءً في المخضب** ، فاغتسل ، ثم ذهب لينوءَ ، فأُغميَ عليه ، ثم أفاق ، فقال : **أصلّى الناس**؟ قلنا : لا ، وهم ينتظرونك ، قال : والناس عُكوفٌ في المسجد ينتظرون رسول الله صلى الله عليه وسلم لصلاة العشاء الآخرة قالت : فأرسل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى أبي بكر : **أن يُصَلِّيَ بالناس** ، فأتاه الرسول ، فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يأمرك أن تُصلِّيَ بالناس ، فقال أبو بكر - وكان رجلاً رقيقاً - ياعمر ، صَلِّ بالناس ، فقال عمر : أنتَ أحقُّ بذلك ، قالت : فصلَّى بهم أبو بكر تلك الأيامَ ، ثم إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وَجَدَ من نَفسِه خفَّة ، فخرج بين رَجُلَين - أحدهما : العباس- لصلاة الظهر وأبو بكر يصلِّي بالناس ، فلما رآه أبو بكر ذهب ليتأخَّر ، فأومأ إليه النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **أن لا تتأخَّرْ** ، وقال لهما : **أجْلِساني إلى جنبه** ، فأجْلَساه إلى جنب أبي بكر ، فكان أبو بكر يصلِّي وهو يأتمُّ بصلاة النبيِّ صلى الله عليه وسلم، والناس يُصَلُّون بصلاة أبي بكر، والنبيُّ صلى الله عليه وسلم قاعدٌ».

قال عبيد الله : « دخلت على عبد الله بن عباس ، فقلت : ألا أعْرِض عليك ماحدَّثتني عائشةُ عن مرض رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : هات ، فعرضْتُ حديثها عليه ، فما أنكر منه شيئاً، غير أنه قال : أسَمَّتْ لَكَ الرجلَ الذي كان مع العباس ؟ قلت : لا ، قال : هو عليٌّ رضي الله عنه».

8.529- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) hastalığı ağırlaşıp ağrıları şiddetlenince, hastalığını benim evimde geçirmesi için diğer zevcelerinden izin istedi, onlar da izin verdiler. Abbas b. Abdulmuttalib ile başka bir

adamın –İbn Abbas, onun Hz. Ali olduğunu söyledi- kolları arasında, ayaklarını yerde sürükleyerek çıktı ve benim evime geldi. Benim evime gelince ağrıları daha da çoğaldı:

"- Ağızlarındaki bağları açılmamış yedi tulumdan üzerime su dökün! Belki açılır ve insanlara vasiyette bulunurum" dedi.

Bunun üzerine kendisini, zevcesi **Hafsa**'ya âit bir leğene oturttuk. Sonra o tulumlardan üzerine su dökmeye başladık. Eliyle bize **"yeter!"** diye işaret edinceye kadar dökmeye devam ettik. Sonra mescide çıktı, insanlara namaz kıldırdı ve onlara hitap etti."[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe;

"Rasûlullah (as.) ilk olarak Meymûne'nin evinde iken hastalandı. Bunun üzerine hastalığını benim evimde geçirmesi için zevcelerinden izin istedi, onlar da izin verdiler..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ubeydullah b. Abdullah (b. Utbe b. Mes'ûd) anlatıyor:

"Hz. Âişe'nin yanına gittim, kendisine;

"- Bana Rasûlullah'ın (as.) hastalığını anlatır mısın?" dedim.

"- Olur!" dedi ve şöyle devam etti:

"Hz. Peygamber, hastalığı ağırlaşınca;

"- İnsanlar namaz kıldı mı?" diye sordu.

"- Hayır, seni bekliyorlar ey Allah'ın Rasûlü!" dedik.

"- Öyleyse benim için bir leğene su koyun!" buyurdu, biz de koyduk. Hz. Peygamber yıkandı. Sonra kalkmaya davranınca, bayıldı. Kısa süre sonra ayıldı ve yine;

"- İnsanlar namaz kıldı mı?" diye sordu.

"- Hayır, seni bekliyorlar ey Allah'ın Rasûlü!" dedik. Tekrar;

"- Öyleyse benim için bir leğene su koyun!" buyurdu, biz de koyduk. Hz. Peygamber yıkandı. Sonra kalkmaya davranınca, yine bayıldı. Kısa süre sonra ayıldı ve yine;

---

[3] **Buharî**, Megâzî, 84; Vudû', 45; Hibe, 14; Ezân, 39, 47, 51, 68; Humus, 4; **Müslim**, Salât, 21/90-92.

"- **İnsanlar namaz kıldı mı?**" diye sordu.

"- Hayır, seni bekliyorlar!" dedik. İnsanlar mescidde yatsı namazı için Rasûlullah'ı (as.) bekliyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekir'e haber gönderdi. Elçi de gitti ve Hz. Ebû Bekir'e;

"- Rasûlullah (as.) sana, insanlara namaz kıldırmanı emrediyor!" dedi.

Ebû Bekir yumuşak kalpli biriydi. Ömer'e dönerek;

"- Ya Ömer, namazı sen kıldır!" dedi. Ama Ömer;

"- Sen buna daha lâyıksın" diyerek kabul etmedi. Neticede o günlerde insanlara namazı Ebû Bekir kıldırdı.

Sonra bir ara Rasûlullah (as.) kendisinde bir rahatlık hissetti. İki adamın –ki onlardan biri Abbas'tır- koluna girerek öğle namazını kıldırmak için evden çıktı. O sırada da Ebû Bekir namaz kıldırıyordu. Ebû Bekir Rasûlullah'ın (as.) geldiğini görünce, geriye doğru çekilmeye davrandı, ama Hz. Peygamber ona geriye çekilmemesini işaret etti. Yanındakilere de;

"- **Beni onun yanına oturtun!**" buyurdu. Hemen kendisini Ebû Bekir'in yanına oturttular. Ebû Bekir Rasûlullah'a (as.), insanlar da Ebû Bekir'e uyarak namazlarını kıldılar. Bu sırada Hz. Peygamber oturuyordu."

Ubeydullah şöyle dedi:

"Müteâkiben Abdullah b. Abbas'ın yanına gittim. Ona;

"- Sana, Hz. Âişe'nin, Rasûlullah'ın (as.) hastalığı konusunda bana anlattıklarını arz edeyim mi?" dedim. O da;

"- Anlat bakalım!" dedi. Kendisine Hz. Âişe'nin hadîsini naklettim. Hiçbir şeye karşı çıkmadı, yalnız şunu sordu:

"- Hz. Âişe, Abbas'ın yanında bulunan adamın adını söyledi mi?"

"- Hayır!" deyince;

"- O, Ali idi" dedi.

٨٥٣٠- (خ م ت س- **عائشة** رضي الله عنها) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يسأل في مرضه الذي مات فيه ، يقول : **أيْنَ أنا غداً** - يريدُ يومَ عائشةَ - فأذِن له

أزواجُه أن يكون حيث شاء ، فكان في بيت عائشةَ حتى مات عندها ، قالت عائشةُ : فمات في اليوم الذي كان يدور عَلَيَّ فيه في بيتي ، فقبضه الله عز وجل وإنَّ رأسَه لَبَيْنَ نَحْري وسَحْري ، وخالَط رِيقُه رِيقي ، دخل عبد الرحمن بن أبي بكر ، ومعه سواكٌ يَستَنُّ به ، فنظر إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت له: أعْطِني هذا السواك يا عبدَ الرحمن ، فأعطانيه ، فقضِمْتُهُ ، ثم مضغتُه ، فأعطيتُه رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فاستَنَّ به وهو مستَنِدٌ إلى صَدْري ». هذا لفظ حديث البخاري ، وهو أكملها.

وفي رواية : « إنْ كان ليتفقَّد في مرضه ، يقول : أينَ أنا اليوم ؟ أين أنا غداً ؟ استبطاءً ليوم عائشةَ ، فلما كان يومي قبضه الله بين سَحري ونَحري ». وفي أخرى « ودُفِنَ في بيتي ».

وأخرجه البخاري قالت : « دخل عبد الرحمن بن أبي بكر على النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، وأنا مُسْنِدَتُهُ إلى صَدري ، ومع عبد الرحمن سواك رَطْبٌ يَسْتَنُّ به ، فأَبَدَّه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بَصَرَه ، فأخَذْتُ السِّواكَ ، فقضمتُه وطَيَّبْتُهُ ، ثم دَفَعْتُهُ إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فاستنَّ به، فما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَستنُّ استناناً أحسنَ منه ، فما عدا أن فَرغَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رَفَع يده – أو إصبعه – ثم قال: في الرفيق الأعلى – ثلاثاً – ثم قَضَى ، وكانت تقول : مات بين حاقنتي وذاقنتي ». وفي أخرى قالت : « ماتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وإنَّه لَبَيْنَ حاقنتي وذاقنتي ، فلا أكره شدَّةَ الموت لأحد أبداً بعد النبيِّ صلى الله عليه وسلم ».

وفي أخرى : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لما كان في مرضه جعل يدور في نسائه، ويقول : **أين أنا غداً** ؟ حِرْصاً على بيت عائشةَ ، قالت عائشةُ : فلما كان يومي سكن ».

وفي أخرى : قالت : « تُوفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بيتي وفي يومي ، وبين سَحْري ونحري ، وكانت إحدانا تُعَوِّذُهُ بدعاءٍ إذا مَرِض ، فذهبتُ أُعَوِّذه ، فرفع رأسه إلى السماء ، وقال : **في الرفيق الأعلى ، في الرفيق الأعلى** ، ومرَّ عبدُ الرحمن بنُ أبي بكر وفي يده جريدةٌ رَطْبةٌ ، فنظر إليه النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فظننتُ أنَّ له بها حاجةً ، فأخذتُها فمضغتُ رأسها ونفضتُها ، فدفعتُها إليه ، فاستنَّ بها كأحسن ما كان مُستَنّاً ، ثم ناولنيها ،

فسقطت يده - أو سقطت من يده- فجمع الله بين ريقي وريقه في آخر يوم من الدنيا ، وأوّل يوم من الآخرة ».

وفي أخرى نحوه ، إلا أنّه قال : قالت : « دخل عبد الرحمن بسواك ، فضعف النبيُّ صلى الله عليه وسلم عنه ، فمضغته ، ثم سننته به ».

وفي أخرى : أنّ عائشة كانت تقول : « إنّ من نعم الله عليّ : أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم تُوُفّي في بيتي ويومي ، وبين سَحْري ونَحْري ، وأنّ الله جمع بين ريقي وريقه عند موته ، دخل عليّ عبدُ الرحمن وبيده سواك وأنا مسندةٌ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فرأيته ينظر إليه ، وعرفتُ أنّه يُحبُّ السّواك ، فقلتُ : آخذُه لك ؟ فأشار برأسه : **أنْ نعم** ، فتناوله ، فاشتدّ عليه ، فقلتُ : أُلَيِّنه لك ؟ فأشار برأسه : **أنْ نعم** ، فليّنتُه ، فأمرّه وبين يديه ركوةٌ ، أو عُلبة - شك الراوي - فيها ماءٌ، فجعل يُدخل يديه في الماء ، فيمسح بهما وجهه ، يقول : **لا إله إلا الله ، إنّ للموت سكرات** ، ثم نَصَبَ يده ، فجعل يقول : **في الرفيق الأعلى** ، حتى قُبض صلى الله عليه وسلم ، فمالت يده ».

وقد أخرج الترمذي من هذا الحديث بطوله طرفا قال : قالت : « رأيتُ النبيّ صلى الله عليه وسلم وهو بالموت ، وعنده قدحٌ فيه ماءٌ ، وهو يُدخلُ يده في القدح ثم يمسح وجهه بالماء ، ثم يقول : **اللهم أعنّي على غمرات الموت ، وسكرات الموت** ». وله طرف آخر ، قالت : « ما أغبطُ أحداً بهون موت بعد الذي رأيتُ من شدّة موتِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ».

وأخرج النسائي منه طرفاً، قالت: « ماتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين حاقنتي وذاقنتي ، ولا أكره شدّةَ الموت لأحد أبداً بعدما رأيت النبيّ صلى الله عليه وسلم ».

8.530- Yine Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ölümü ile neticelenen hastalığı sırasında, -Âişe'nin nöbetini düşünerek- sık sık;

"- Yarın nerede olacağım?" diye sorardı. Bunun üzerine zevceleri kendisine, istediği yere gidebileceği konusunda izin verdiler ve o da ölünceye kadar **Âişe**'nin evinde kaldı."

Hz. Âişe der ki:

"Rasûlullah (as.) benim yanımda ve benim nöbetim olduğu günde vefat etti. Azîz ve Celîl olan Allah, onun ruhunu aldığında, mübarek başı boğazımla göğsüm arasına yaslanmış ve tükürüğü de tükürüğüme karışmış idi.

Bir ara (kardeşim) Abdurrahman b. Ebî Bekir, elinde bir misvâk olduğu halde içeri girdi. Hz. Peygamber misvağa baktı ve;

"- Ya Abdurrahman, onu bana ver!" dedi. O da hemen verdi. Ben, misvağın kabuğunu dişlerimle soydum ve ucunu da ağzımda yumuşattım. Sonra onu Rasûlullah'a (as.) verdim ve o da göğsüme yaslanmış olduğu halde o misvakla dişlerini fırçaladı."[4]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir ve bu konudaki rivâyetlerin en tam olanıdır.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber hastalığı sırasında, Âişe'nin nöbet gününün gecikmesinden dolayı; **'Bugün neredeyim? Yarın nerede olacağım?'** diye soruştururdu. Nihayet Allah onun ruhunu benim günümde ve boğazımla göğsüm arasına yaslanmışken aldı."

Diğer bir rivâyette; "Bedeni de benim odamın içinde defnedildi" ziyâdesi vardır.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Abdurrahman b. Ebî Bekr Hz. Peygamber'e geldi. O sırada ben, Rasûlullah'ı (as.) göğsüme yaslamıştım. Abdurrahman'ın elinde bir misvâk vardı. Rasûlullah (as.) gözlerini misvağa dikmişti. Bunun üzerine hemen misvağı aldım, dişlerimle kabuğunu soyup temizledim, sonra da Hz. Peygamber'e verdim ve Hz. Peygamber de onunla dişlerini en güzel şekilde fırçaladı. Çok geçmeden Rasûlullah (as.) elini –veya parmağını- kaldırdı ve üç defa; **'Beni Refîku'l-a'lâ içinde kıl!'** dedi. Sonra da ruhu kabzedildi."

---

[4] **Buharî**, Cenâiz, 96; Megâzî, 84; Humus, 4; **Müslim**, Salât, 21/90; Fedâilu's-Sahâbe, 13/84; **Tirmizî**, Cenâiz, 8/978-79; **Nesaî**, Cenâiz, 6.

Hz. Âişe; "O, başı benim göğsüm ile çenem arasında iken vefat etti" diyordu.

Başka bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), başı benim çenemle göğsüm arasında iken vefat etti. Bu yüzden ben, Hz. Peygamber'den sonra hiç kimsenin ölümünün şiddetinden korkmam!"

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hastalığı sırasında da hanımlarını dolaşırdı. Ama **Âişe**'nin evini arzulayarak sık sık; **'Yarın nerede olacağım?'** diye sorardı. Âişe; 'Rasûlullah (as.) benim günümde ebedî sükûna kavuştu' dedi."

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) benim evimde, benim günümde ve başı da göğsümle çenem arasında olduğu halde vefat etti. Zevcelerinden her biri, hastalığı sırasında ona duâ eder ve (ölümünden) Allah'a sığınırdı. Ben de ona duâ ederek Allah'a sığınmaya başladım. Bu sırada Hz. Peygamber başını göğe doğru kaldırdı ve; **'Beni Refîku'l-a'lâ içinde kıl! Beni Refîku'l-a'lâ içinde kıl!'** dedi. Tam o esnada Abdurrahman b. Ebî Bekr, elinde yaş bir misvak dalı olduğu halde bize uğramıştı. Hz. Peygamber ona doğru baktı. Ben onun bu dalı arzu ettiğini düşündüm ve hemen onu aldım, baş tarafını ağzımda çiğneyip yumuşattım ve temizledim, sonra da Hz. Peygamber'e verdim. Hz. Peygamber de onunla dişlerini en güzel şekilde fırçaladı. Sonra onu bana verdi. Bu sırada Hz. Peygamber'in eli düştü –veyahut dal elinden düştü-. İşte böylece Allah, Hz. Peygamber'in dünyasının son ve âhiretinin ilk gününde onun tükürüğü ile benim tükürüğümü birleştirdi."

Buna benzer başka bir rivâyette Hz. Âişe; "Abdurrahman elinde misvakla içeri girdi. Hz. Peygamber onu kullanamayacak kadar zayıflamıştı; bu yüzden onu ağzıma alıp çiğnedim ve sonra da Rasûlullah'ın (as.) dişlerini fırçaladım" dedi.

Bir diğer rivâyette de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) benim evimde, benim günümde ve başı da göğsümle çenem arasında olduğu halde vefat etmesi, şüphesiz Allah'ın bana olan lütuflarından biridir. Ayrıca Hz. Peygamber'in ölümü sırasında Allah, benim tükürüğümle onun tükürüğünü de birleştirmiştir. (Kardeşim) Abdurrahman, elinde misvakla bana gelmişti. O sırada ben Rasûlullah'ı (as.) göğsüme yaslamıştım. Hz. Peygamber'in misvağa baktığını gördüm. Onun, dişlerini fırçalamayı çok sevdiğini biliyordum. Bu yüzden;

"- Senin için onu alayım mı?" diye sordum. Başı ile;

"- Evet" diye işaret etti. Hemen alıp kendisine verdim. Ama misvak ona sert geldi. Bu sefer;

"- Onu senin için yumuşatayım mı?" diye sordum. Yine başı ile;

"- Evet" diye işaret etti. Ben de alıp ağzımda yumuşattım ve o da bunu kullandı. Hz. Peygamber'in, içinde su bulunan deriden veya ağaçtan –buradaki tereddüt râvîden kaynaklanmıştır- bir su kabı vardı. Hz. Peygamber ara sıra bu kaptaki suya elini sokuyor ve yüzünü serinletiyordu. Bu sırada da; ***'Lâ ilâhe illallâh! Şüphesiz ölümün sekerâtı** (baygınlık ve sarsıntıları) **vardır'*** diyordu. Bundan sonra Hz. Peygamber elini kaldırıyor ve ölünceye kadar; ***'Beni Refîku'l-a'lâ içinde kıl!'*** diye duâ ediyor ve nihayet elleri yana düşüyor."

Tirmizî bu uzun hadîsin kısa bir bölümünü şöyle rivâyet etti. Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ı (as.) ölürken gördüm. O sırada yanında, içinde su bulunan bir tas vardı; elini tasın içine sokuyor, sonra onunla yüzünü siliyor ve sonra da; ***'Allah'ım! Bana ğamerât-ı mevte** (can vermenin zorluklarına) **ve sekerât-ı mevte** (can vermenin sıkıntılarına) **karşı yardım eyle!'*** diye duâ ediyordu."

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetine göre Hz. Âişe; "Rasûlullah'ın (as.) ölümünde gördüğüm zorluktan sonra, artık kolay ölümünden dolayı hiç kimseye gıpta etmem" dedi.

Nesaî de hadîsin kısa bir parçasını rivâyet etti. Buna göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) benim çenemle göğsüm arasında vefat etti. Hz. Peygamber'in ölümünü gördükten sonra, artık sıkıntılı ve zor bir ölümden dolayı kimseyi ayıplamam!"

İZAH

Rasûlullah'ın (as.) hastalığı, hicretin on birinci yılı **Safer** ayının 18 Çarşamba günü akşamı hissettiği bir keyifsizlikle başladı. Rahatsızlığı sür'atle ilerledi. Beş gün boyunca hanımlarını yine sıra ile dolaştı. Ama hastalığı artınca, **Hz. Âişe**'nin yanında kalma isteğini; **"Yarın nerede olacağım"** diye çok nâzik bir şekilde dile getirdi. Hanımları da kendisine izin verdiler. Neticede **Hz. Ali** ve **Abbas**'ın yardımlarıyla Pazartesi günü **Hz. Âişe**'nin evine yerleşti. Hastalığının iyice ağırlaştığı Perşembe günü akşamına kadar namazları da kıldırdı. Perşembe günü yatsı namazı için mescide çıkmak istedi ise de buna gücü yetmedi. Soğuk su ile yıkanarak hafiflemek istedi. Çünkü hummaya yakalanmıştı. Üç defa kalkıp mescide çıkmaya davrandı ise de, her seferinde bayılıp kendinden geçti. Bunun üzerine namazı Hz. **Ebû Bekir**'in kıldırmasını emretti. **Hz. Âişe; "Ebû Bekir yufka yüreklidir, Kur'ân okurken ağlar. Senin makamına geçemez"** diye itiraz etti, hatta **Hafsa**'yı bile araya soktu ise de, Rasûlullah (as.) namazı **Ebû Bekir**'in kıldırmasında ısrar etti ve hanımlarına da; **"Siz, Yusuf'un başını derde sokan kadınlarsınız!"** diye sitemde bulundu. Neticede Perşembe günü yatsı namazından Pazartesi günü sabah namazına kadar olan zaman içinde imamlık görevini **Hz. Ebû Bekir** yerine getirdi.

Bir gün öğle veya ikindi namazında Hz. Peygamber biraz hafifleyince, yakınlarının yardımıyla mescide çıktı. **Hz. Ebû Bekir** geri çekilmek istediyse de yerinde kalmasını işaret etti. Sonra **Ebû Bekir**'in sol tarafına geçip oturdu ve onun kaldığı yerden namazı kıldırmaya devam etti. Namazdan sonra da cemâate;

"- Ey insanlar! Kimin malını almışsam, işte malım, gelsin alsın! Kimin sırtına vurmuşsam, işte sırtım, gelsin vursun!" diyerek onlarla helâlleşti.

Cumartesi ve Pazar günleri hastalığı daha da şiddetlendi. Ama Pazartesi sabahı biraz rahatladı. Sabahleyin perdeyi kaldırıp mescide

baktığında insanların cemaatle namaz kıldıklarını görmüş ve son derece sevinmişti. O gün, **Suriye**'ye göndermek üzere hazırladığı **Üsâme** ordusuna da hareket emrini verdi. Ama öğleden sonra hastalığı daha da ağırlaştı, bayılma nöbetleri sıklaştı. Elini yanındaki su kabına batırıyor ve yüzünü ıslatarak serinlemeye çalışıyordu. Bu arada **Hz. Ebû Bekir**'in oğlu **Abdurrahman,** elinde bir misvakla eve geldi. Rasûlullah (as.) bu misvâkla son defa olarak dişlerini fırçaladı ve **Hz. Âişe**'nin göğsüne başını koyarak son nefesini verdi. Son sözü; **"Allah'ım! Beni Refîk-ı a'lâ'ya ulaştır!"** oldu.

Hz. Âişe'nin; **"Rasûlullah (as.), Abbas ile başka bir adamın kolları arasında ayaklarını sürükleyerek çıktı"** cümlesinde, **Abbas**'ın ismini verdiği halde, diğer kişinin ismini zikretmemiştir. İsmini vermediği bu kişi, **Hz. Ali**'dir. **Hz. Âişe,** muhtemelen kendisine kırgın olduğu için **Hz. Ali**'nin ismini vermemişti. Onun bu kırgınlığı ashâb tarafından da bilinmekteydi. **Hz. Âişe**'nin bu rivâyetini kendisine nakleden **Ubeydullah**'a, **Abbas**'ın; **"Hz. Âişe, Hz. Ali'nin ismini zikretti mi?"** diye sormak ihtiyacını duyması da bu kırgınlığın bilindiğini göstermektedir. Kırgınlığının sebebi de, muhtemelen iftirâ olayında **Hz. Ali**'nin takındığı tutumdur. Bilindiği üzere iftirâ olayında Rasûlullah (as.) yakınlarının fikrini almış, herkes **Hz. Âişe**'nin masûm olduğu kanâatini beyan ederken, **Hz. Ali; "dünyada başka kadın mı yok?"** demişti.

"Tükürüğümü onun tükürüğü ile birleştirdi" cümlesi, hadîste de ifâde edildiği üzere; **Hz. Âişe**'nin misvakı ağzına alıp tükürüğü ile yumuşatması ve sonra da aynı misvakla Rasûlullah'ın (as.) dişlerini fırçalamasıdır. **Hz. Âişe** bununla övünmektedir; Rasûlullah'ın (as.) dünyadaki son ve âhiretteki ilk gününde böyle bir şeyi kendisine nasip etmesini Allah'ın bir lütfu olarak telakki etmektedir. Hiç şüphesiz bu, **Hz. Âişe**'nin sahip olduğu pek çok mazhariyetten sadece biridir.

٨٥٣١– (خ م ط ت– عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول وهو صحيح : **إنَّه لن يُقبَضَ نبيٌّ حتى يُرَى مقعَدُه من الجنة ، ثم يُحَيَّا – أو**

يُخَيَّر - قالت عائشة : فلما نُزِلَ به - ورأسُه على فخذي - غُشِيَ عليه ، ثم أفاق ، فأشْخص بصرَه إلى السقف ، ثم قال : **اللهم الرفيقَ الأعلى** ، قلتُ : إذاً لا يختارُنا ، قالت : وعَرَفْتُ أنَّه الحديثُ الذي كان يحدِّثنا به وهو صحيح ، في قوله : **إنه لم يُقبض نبيٌّ قطَّ حتى يُرى مَقعَدُه من الجنة ، ثم يُخيَّر** ، قالت عائشة : فكانتْ تلك آخرَ كلمة تَكلَّم بها النبيُّ صلى الله علبه وسلم ، قوله : **اللهم الرفيقَ الأعلى** ».

وفي رواية قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وهو صحيح يقول : **إنَّه لم يُقبَض نبيٌّ قط حتى يُرى مقعده من الجنة ، ثم يُحيَّا - أو يخيَّر** - فلما اشتكى وحَضَرهُ القَبْضُ - ورأسُه على فخذ عائشةَ - غُشِيَ عليه ، فلما أفاق شَخَص بصرهُ نحو سقف البيت ، ثم قال : **اللهم في الرفيق الأعلى** . فقلتُ : إذاً لا يُجاورنا ، فعَرَفْتُ أنّه حديثُه الذي يحدِّثنا وهو صحيح ».

وفي أخرى قالت : « كنتُ أسمع أنّه لا يموت نبيٌّ حتى يُخيَّر بين الدنيا والآخرة ، فسمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم في مَرَضه الذي مات فيه ، وأخَذَتْهُ بُحَّةٌ ، يقول : **{ مع الذين أنْعَم الله عليهم من النَّبِيِّنَ والصِّدِّيقينَ والشُّهداء والصالحين وَحَسُنَ أولئك رفيقا }** [النساء : ٦٩] قالت : فظننت أنه خُيِّر يومئذ ». وفي أخرى قالت : « لما مَرِضَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مرضه الذي مات فيه ، جعل يقول : **في الرفيق الأعلى** »

وفي أخرى قالت : سمعتُ النبيَّ - صلى الله عليه وسلم - يقول : « **ما من نبيٍّ يمْرَض إلا خيِّر بين الدنيا والآخرة ، وكان في شكواه الذي قُبض فيه : أخذتْهُ بُحَّةٌ شديدة ، فسمعته يقول : { مع الذين أنعمَ اللهُ عليهم من النبيِّن والصدِّيقين والشُّهداء والصالحين ، وحَسُنَ أولئك رفيقا }** [النساء : ٦٩] فعلمتُ أنه خيِّر ».

وفي أخرى « أنها سمعت النبيَّ صلى الله عليه وسلم - وأصغت إليه قبل أن يموتَ ، وهو مستند إليها- يقول : **اللهم اغفر لي وارحمني ، وألحقني بالرفيق الأعلى** ».

وفي أخرى قالت: «شَخَصَ بصرُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ،ثم قال: **في الرفيق [الأعلى]**».

أخرجه البخاري ومسلم ، إلا الثانية والآخرة ، انفرد بهما البخاري.

وأخرج الموطأ نحواً من الأولى ، وأخرج السادسة الموطأ أيضـاً والترمذي.

8.531- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) sağlıklı iken şöyle diyordu:

"Cennetteki makamı kendisine gösterilmeden hiç Peygamber'in rûhu alınmaz. Ondan sonra yine yaşatılır –veya dünya veya âhireti tercihte muhayyer bırakılır dedi-."

Hz. Âişe dedi ki:

"Rasûlullah'a (as.) ölüm geldiğinde başı dizimin üstünde idi. Birden bayıldı, bir müddet sonra da kendine geldi. Gözlerini tavana dikti ve sonra da; **'Allah'ım! Beni Refîk-ı a'lâ'ya ulaştır!'** dedi. Kendi kendime *'anladım ki Hz. Peygamber bizi tercih etmiyor'* dedim. Bu durumun, sağlıklı iken bize söylemiş olduğu; **'Cennetteki makamı kendisine gösterilmeden hiç Peygamber'in rûhu asla alınmaz. Ondan sonra da** (dünya veya âhireti tercihte) **muhayyer bırakılır'** hadîsinin neticesi olduğunu anladım. Rasûlullah'ın (as.) söylediği son sözü; **'Allah'ım! Beni Refîk-ı a'lâ'ya ulaştır!'** cümlesi idi."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) sağlıklı iken şöyle diyordu:

"Cennetteki makamı kendisine gösterilmeden hiç Peygamber'in rûhu asla kabzedilmez. Ondan sonra yine yaşatılır –veya dünya veya âhireti tercihte muhayyer bırakılır dedi-."

Hz. Âişe dedi ki:

"Rasûlullah (as.) hastalanıp ölüm zamanı geldiğinde -başı Âişe'nin dizinin üzerinde iken- birden bayıldı. Ayılınca da gözlerini tavana dikti ve sonra da; **'Allah'ım! Beni Refîk-ı a'lâ'nın içinde kıl!'** dedi. Ben kendi kendime *'artık Hz. Peygamber bizim yanımızda kalmayacak'* dedim. Bu durumun, sağlıklı iken bize söylemiş olduğu (yukarıdaki) hadîsin neticesi olduğunu anladım."

---

[5] **Buharî**, Megâzî, 84, 85; Tefsîr, 4/13; Merdâ, 19; Daavât, 29; Rikak, 41; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/86-87; **Muvatta**, Cenâiz, 16/46-47; **Tirmizî**, Daavât, 77/3496.

Başka bir rivâyete göre de şöyle dedi:

"Ben hiçbir Peygamber'in, dünya ile âhiret arasında muhayyer bırakılmadan ölmeyeceğini işitiyordum. Hz. Peygamber'in vefat ettiği hastalığı sırasında, sesinin ağırlaştığı esnada;

"Allah'ın kendilerine nimetler ihsân ettiği Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle beraber... Bunlar ne güzel arkadaştırlar!"[6] dediğini işittim. Anladım ki o sırada muhayyer bırakılmıştı."

Bir başka rivâyete göre de; "Rasûlullah'ın (as.) vefat ettiği hastalığı sırasında **'Beni Refîk-ı a'lâda kıl!'** diye söylüyordu" dedi.

Bir diğer rivâyete göre de şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in; **'Hastalanan her Peygamber, mutlaka dünya ile âhiret arasında muhayyer bırakılır'** dediğini işitim. Vefat ettiği hastalığı sırasında, sesinin çok ağırlaştığı esnada O'nun; *'Allah'ın kendilerine nimetler ihsân ettiği Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle beraber... Bunlar ne güzel arkadaştırlar!'* diye mırıldandığını işittim. İşte o esnada muhayyer bırakıldığını anladım."

Başka bir rivâyete göre; Hz. Âişe, Rasûlullah (as.) ölmeden önce başını göğsüne yaslamış ve kulağını ona vermişti. Bu sırada O'nun; **"Allah'ım; beni bağışla! Bana merhamet eyle! Beni Refîk-ı a'lâ'ya ulaştır!"** dediğini işitti."

Nihayet diğer bir rivâyete göre de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) gözlerini dikti ve sonra da; **'Beni Refîk-ı a'lâ'ya ulaştır!'** dedi."

Bunları **Buharî** rivâyet etti. İkinci rivâyetle son rivâyet hariç, diğerlerini **Müslim** de rivâyet etti, bu ikisini ise sadece **Buharî** rivâyet etti.

Muvatta da ilk rivâyetteki gibi tahric etti ve ayrıca altıncı rivâyeti de zikretti. **Tirmizî** de altıncı rivâyeti tahric etti.

---

[6] Nisâ, 69.

İZAH

Refîk; arkadaş, dost anlamına gelir. **Refîk-ı a'lâ** da; en üstün arkadaş, en yüce dost demektir. Bununla neyin kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Bazılarına göre cennet murad edilmiştir. Bazı âlimlere göre ise maksat Peygamberlerdir. Bazı âlimlere göre de; **"Allah refîktir, refîki sever"** hadîsinden hareketle Allah kastedilmiştir. "**Refîk**" lafzını, **"hakîm"** gibi zatın veya fiilin sıfatı manasına hamledenler de vardır.

Yukarıdaki rivâyetlerden birinde, Hz. Peygamber'in bu sözü söylediği sırada; *"Allah'ın kendilerine nimetler ihsân ettiği Peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle ve sâlihlerle beraber... Onlar ne güze arkadaştırlar!"* âyetini okuduğu belirtilmektedir. Buna göre **Refîk-ı a'lâ,** bu âyette zikredilenler olmalıdır. Onların refîk olmaları da; Allah'a itâat konusunda birbirleriyle yardımlaşmaları, aynı yolun yolcusu olmalarıdır. Mezkür âyet-i kerîme de **"Allah'a ve Rasûlüne itâat edenler"** diye başlamaktadır. Âyette zikredilen kişilerin asıl gayeleri de, Allah'a ve Rasûlüne itâattir. Bu itibarla aralarında bir gaye birliği vardır.

İzahına çalıştığımız hadîste, her Peygamber'in ölümü sırasında dünya ile âhiret arasında muhayyer bırakıldığı ifâde edilmektedir. Bu ifâdeden, arzu edenin dünyada yaşama hakkına sahip olduğu manası da çıkar. Halbuki böyle bir mana, âyetin açık hükmüne aykırıdır. Çünkü insanın eceli, bir saniye bile sekteye uğratılmaz. Belki burada kastedilen, ona cennetteki yerinin gösterilmesi ve onun da dünyayı bırakıp bir an önce o makama gitmeyi arzu etmesidir. Bu ifâdeyi, Peygamberlerin Allah katındaki değeri manasına hamletmek de mümkündür.

Bu rivâyeti, aşağıda 8535 numara ile gelecek olan hadîste, **Abbas**'ın söylediği; **"Allah, kulunu dünya ile kendi yanındaki nimetler arasında muhayyer bıraktı, o kul da Allah'ın yanındakini tercih etti"** sözü ile birlikte düşünmenin uygun olacağını zannediyoruz.

٨٥٣٢- (خ م ت- عائشة رضي الله عنها) قالت: « ما رأيتُ الوجَعَ على أحد أشدّ منه على رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

8.532- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Ben, (ölüm) sancısı Rasûlullah'ınkinden (as.) daha şiddetli hiç kimseyi görmedim."[7]

İZAH

Daha önce geçen 8530 numaralı hadîste **Hz. Âişe**'nin; **"Rasûlullah'ın (as.) ölümünde gördüğüm zorluktan sonra, artık kolay ölümünden dolayı hiç kimseye gıpta etmem"** dediği, bunun başka bir rivâyetinde de; **"ben, Hz. Peygamber'den sonra hiç kimsenin ölümünün şiddetinden korkmam!"** dediği ve bir başka varyantında da**; "...artık sıkıntılı ve zor bir ölümden dolayı kimseyi ayıplamam"** dediği kaydedilmektedir.

Bu ifâdeler, Hz. Peygamber'in çektiği ölüm sancısının büyüklüğünü göstermektedir. Hiç şüphesiz ki Peygamberler, hayatın en büyük zorluklarına muhatap olmuşlardır. Yaşarken de, ölürken de hiçbir insanın dayanamayacağı sıkıntılara maruz kalmışlardır. Böylece de Allah'ın huzuruna tertemiz, bütün hatalardan ve kusurlardan arınmış olarak çıkmışlardır. Sancının büyüklüğüne rağmen Hz. Peygamber'den hatalı sayılabilecek bir söz veya hareketin görülmemiş olması önemlidir.

İnsanlar arasında, kolay ölümü kişinin iyiliğine, zor ölümü de kötülüğüne hamletme anlayışı hayli yaygındır Ama bu rivâyet, kolay veya zor ölümün, ebedî hayat için mutlak bir ölçü olmadığını göstermektedir.

٨٥٣٣- (خ م- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: « لمّا حُضِر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وفي البيت رجال، فيهم عمر بن الخطاب- قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **هَلُمُّوا أكتبْ لكم كتاباً لن تَضِلُّوا بعده**، فقال عمر - وفي رواية: قال بعضهم -:

---

[7] **Buharî**, Merdâ, 2; **Müslim**, Birr, 14/44; **Tirmizî**, Zühd, 56/2397.

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قد غَلَبَ عليه الوَجَعُ ، وعندكم القرآن ، حَسْبُكم كتابُ الله ، فاختلف أهلُ البيت واختصموا ، فمنهم من يقول : قرِّبوا يكتبْ لكم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ومنهم من يقول ما قال عمر – وفي رواية : فمنهم من يقول غير ذلك – فلما أكثروا اللَّغَطَ والاختلاف ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **قوموا عني** ، قال : فكان ابنُ عباس يقول : إن الرَّزيَّةَ كلَّ الرَّزيَّة : ما حال بين رسول الله صلى الله عليه وسلم وبين أن يكتب لهم ذلك الكتاب ، لاختلافهم ولغطهم ».

وفي رواية قال : « **قُومُوا عَني ، فلا ينبغي عندي التنازُعُ** ، فخرج ابن عباس وهو يقول : إنَّ الرَّزيَّة كل الرَّزيَّة ما حالَ بينَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وبين كتابه ».

وفي أخرى قال : قال ابنُ عباس « يومُ الخميس ، وما يومُ الخميس ؟ – زاد في رواية : ثم بكى حتى بَلَّ دمعُه الحصا – قلتُ : يا أبا عباس ، ما يومُ الخميس ؟ قال : اشتد برسول الله صلى الله عليه وسلم وَجَعُهُ ، فقال : **ائتوني بكَتِف أكتبْ لكم كتاباً لا تضلُّوا بعده أبداً** ، فتنازعوا – ولا ينبغي عند نبيٍّ تنازعٌ – فقالوا : ما شأنه ؟ هَجَرَ ؟ استفهِموه ، فذهبوا يرُدُّون عليه ، فقال : **ذَروني ، دَعُوني، فالذي أنا فيه خير مما تدعونني إليه** ، فأمرهم – وفي رواية فأوصاهم – بثلاث فقال : **أخرِجُوا المشركين من جزيرة العرب . وأجيزوا الوَفْد بنحو ما كنتُ أجيزُهم** ، وسكت عن الثالثة – أو قال : فنسيتُها – قال سفيان : هذا من قول سليمان – هو ابن أبي مسلم الأحول – وفي رواية : ونسيتُ الثالثة ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرجه مسلم أيضاً مختصراً.

8.533- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in vefatı sırasında, evde, aralarında Hz. Ömer'in de bulunduğu bazı kişiler vardı. Vefatına yakın;

"- Gelin! Benden sonra şaşırmamanız için size bir (vasiyet) **yazayım"** dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer –bir rivâyette içlerinden biri- dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.) sancısı ağırlaştı. Sizin elinizde de Kur'ân bulunmaktadır, Allah'ın kitabı size yeter!"

Bu konuda evdekiler ihtilafa düştü ve tartışmaya başladılar. Bazıları;

"- Gelin de Rasûlullah (as.) size vasiyetini yazsın!" derken, bazıları da Hz. Ömer'in dediğini –bir rivâyette bazıları da başka şeyler- söylüyordu. Tartışma ve ihtilaf çoğalınca, Hz. Peygamber;

"- Kalkın yanımdan!" buyurdu.

İbn Abbas şöyle diyor:

"Belâların en büyüğü, ihtilaf ve gürültü yüzünden Rasûlullah (as.) ile onun yazacağı vasiyetin arasına girmektir."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber;

"- Yanımdan kalkın! Benim yanımda münakaşa uygun değildir!" buyurdu. Dışarı çıktıklarında İbn Abbas şöyle diyordu:

"En büyük belâ, Rasûlullah (as.) ile vasiyeti arasına girmektir."

Başka bir rivâyette de İbn Abbas;

"Ah Perşembe günü!.. Ne acı gündü o!..." dedi ve sonra ağladı. O kadar ki, göz yaşları kumları ıslattı. Ben (Saîd b. Cübeyr) dedim ki:

"- Hangi Perşembe günü?"

"- Rasûlullah'ın (as.) ölüm sancısının şiddetlendiği gün. Hz. Peygamber;

"- Bana kalem-kâğıt getirin, size bir vasiyet yazayım; bundan sonra artık ebediyen şaşırmazsınız!" buyurmuştu. Bunun üzerine insanlar tartışmaya başladılar. Halbuki bir Peygamber'in huzurunda tartışma doğru değildi. İnsanlar;

"- O'na ne oluyor? Sayıkladı mı? Durumunu bir anlayın!" dediler. Yanına gidip sözünü tekrar ettirmek istediler. Ama Hz. Peygamber;

"- Bırakın beni! Terk edin beni! Benim içinde bulunduğum şu hal, sizin beni davet ettiğiniz şeyden daha hayırlıdır" dedi ve onlara üç şey emretti –veya vasiyet etti-:

"1- Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkarın!

---

[8] **Buharî**, Megâzî, 84; İlim, 39; Cihâd, 176; Cizye, 6; İ'tisâm, 26; **Müslim**, Vasiyet, 5/20-22.

2- Buraya gelen heyetlere ben nasıl davranıyor idiysem, siz de gelen heyetlere öyle davranın!"

(Râvî Süleyman b. Ebî Müslim) şöyle dedi:

"(Saîd b. Cübeyr) üçüncüsünü söylemedi veya söyledi de ben unuttum."

Süfyan (b. Uyeyne) dedi ki:

"Bu, Süleyman, yani İbn Ebî Müslim el-Ahvel'in sözüdür."

Diğer bir rivâyette ise sadece; "Üçüncüsünü unuttum" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim, ayrıca muhtasar olarak da rivâyet etti.

İZAH

Hz. Peygamber'in ölümü sırasında emrettiği üçüncü şeyin ne olduğu konusunda çeşitli ihtimaller üzerinde durulmuştur. **Davudî** ve **İbnu't-Tîn**'e göre Kur'ân'dır.

Mühelleb'e göre ise, **Üsame** ordusunun teçhizi ve sevkidir. **İbn Battâl** da, bu ordunun gönderilmesi konusunda sahâbe arasında ihtilaf çıktığı sırada **Hz. Ebû Bekir**'in; **"Rasûlullah (as.) ölümü sırasında bize onu göndermemizi vasiyet etmişti"** demesinin de bunu teyid ettiğini söyler.

Kadı Iyaz'a göre ise; Hz. Peygamber'in kabrini tapınağa dönüştürmemektir. Zira **Muvatta**'da Yahudilerin **Hicaz**'dan çıkarılması ile ilgili rivâyette **"Kabrimi put edinmeyin!"** cümlesi de yer almaktadır.

Bazılarına göre de Hz. Peygamber namazı ihmal etmemeyi ve kölelere iyi muamele etmeyi emretmişti. Zira **Enes**'ten rivâyet edilen bir hadîste Hz. Peygamber; **"Namaza ve kölelerinize ihtimam gösterin!"** buyurmuştur.[9]

Hz. Peygamber'in, **"Müşrikleri Arap Yarımadasından çıkarın!"** şeklindeki ilk emri ile **Hicaz**, özellikle de **Mekke** kastedilmiştir. Bunun Kur'ân-ı Kerîm'den delili de; ***"Bu yıldan sonra müşrikler***

---

[9] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 480.

Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar!"[10] âyetidir. Buna göre müşrikler **Mekke**'ye giremezler. Ancak **Ebû Hanîfe**, zimmîlerin **Mescid-i Haram**'a girmelerinde beis görmez. Gerekçe olarak da Hz. Peygamber'in, müşrik olan **Sakîf** heyetini kendi mescidinde misafir etmesini gösterir. Bu âyet, müşriklerin müslümanlara hükmederek **Mescid-i Haram**'a giremeyeceklerine de hamledilmiştir. Bazı âlimlere göre de âyet, **Kâbe**'yi cahiliyet döneminde olduğu gibi çıplak tavaf edemeyecekleri anlamındadır.

Rasûlullah'ın (as.); **"Benim içinde bulunduğum şu hâl, sizin beni davet ettiğiniz şeyden daha hayırlıdır"** sözü, iki şekilde anlaşılabilir:

1- Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu murakabe ve tefekkür hâli, ashâbının münakaşa ve gürültüsünden daha hayırlıdır.

2- Veya Rasûlullah'ın (as.) vasiyetini yazdırma arzusu, ashâbın buna gerek olmadığı şeklindeki görüşlerinden daha hayırlıdır.

Hz. PEYGAMBERİN VASİYETİ

Hadîste Rasûlullah'ın (as.), vefatından dört gün önce bir vasiyet yazdırmak istediği, ama ashâbın münakaşaya girişmesi yüzünden bundan vazgeçtiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in yazdırmak istediği şeyin ne olduğu konusunda da iki farklı görüş vardır.

1- Bazılarına göre Hz. Peygamber, müslümanlar arasındaki ihtilafın önüne geçmek için hilâfete kimin geçeceğini yazdıracaktı. Özellikle **Şiîler**, Hz. Peygamberin hilâfeti **Ali**'ye vasiyet edeceğini, ama **Hz. Ömer**'in buna mani olduğunu iddia ederler ve bu yüzden **Hz. Ömer**'e çok kızarlar. Hatta onun **Hz. Ebu Bekir**'le daha önceden gizli bir ittifak yaptığını ileri sürerler. **İbn Abbas**'ın; **"En büyük belâ, Rasûlullah (as.) ile vasiyeti arasına girmektir"** sözünü de bu iddialarına delil gösterirler.

Hz. Ömer'in tavrını böyle bir önyargı ile mahkûm etmek doğru olmadığı gibi, **İbn Abbas**'ın sözünü buna mesnet göstermek de doğru değildir. Her şeyden önce **Hz. Ömer**, pek çok görüşü ilâhî vahiy tarafından da muvâfık bulunan bir insandır. Rasûlullah'a (as.)

---

[10] Tevbe, 28

en yakın olan iki kişiden biridir. Üstelik bu hareketinden dolayı ne o zaman, ne de ondan sonra **Hz. Ömer**'i kınayan ve eleştiren biri de olmamıştır. Şayet sahâbe arasında böyle bir şüphe bulunsaydı, mutlaka gündeme getirilirdi.

Hz. Ömer'in bu tavrı, muhtemelen Rasûlullah'a daha fazla acı ve sıkıntı vermemek gayesine matuftu. Çünkü onun kanâatine göre Rasûlullah'ın (as.) yeni bir hüküm koyması söz konusu değildi, zira Yüce Allah **"dini tamamlayıp kemâle erdirdiğini"**[11] söylemişti. Onun; **"Kuran bize yeter"** sözü de, Peygamber'e değil, bu konuyu tartışanlara cevap olarak söylenmiştir.

Rasûlullah'ın (as.), ashabını dışarı çıkarması da, **Hz. Ömer**'in fikrini doğru bulduğunu gösterir. Eğer doğru görmeseydi, emrinin yerine getirilmesinde ısrar ederdi. Bu olaydan sonra Hz. Peygamber'in dört gün daha yaşadığı da dikkate alındığında, eğer vasiyetini yazdırma arzusunda ısrarlı olsaydı, bunu yapabilecek yeterli zamana sahip idi. Bu süre içersinde yine onu yazdırabilirdi. Ama demek ki, o da buna gerek görmedi. Zira mutlaka insanlara tebliğ edilmesi gereken bir şey olsaydı, **Hz. Ömer**'in muhalefeti buna mani olamaz, ne pahasına olursa olsun Rasûlullah (as.) onu tebliğ ederdi. Çünkü aksi halde Peygamberlik görevini yerine getirmemiş olurdu. Bu durumda Hz. Peygamber'in yazdırmak istediği şeyin, mutlaka tebliği gerektiren bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

2- Bazılarına göre ise Hz. Peygamber en önemli gördüğü dinî ahkâmı yazacaktı. Böylece ilerde çıkabilecek farklı görüşlerin önüne geçecek ve özellikle de bunları ihmâl etmemelerini isteyecekti.

٨٥٣٤- (خ س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: « **لَمَّا ثَقُلَ** رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، جعل يتغشّاه الكَربُ فقالت فاطمة: **واكَرْبَ أبتاهُ؟!** فقال لها: **ليس على أبيكِ كَرْبٌ بعد اليوم**، فلما مات قالت: **يا أبَتَاهُ، أجاب ربا دعاه، يا أبَتاه، جَنَّةُ الفِرْدَوسِ مأواه، يا أبَتاه، إلى جبريلَ نَنْعاه**، فلما دُفِنَ قالت: **يا أنس، كيف طابتْ أنفسُكم أن تَحثُوا على رسولِ**

---

[11] Mâide, 3.

الله صلى الله عليه وسلم التراب؟». أخرجه البخاري. وفي رواية النسائي «أنَّ فاطمة بكتْ على رسول الله صلى الله عليه وسلم حين مات فقالت: يا أبتاه، مَنْ ربِّه ما أدناه؟ يا أبتاه إلى جبريل ننعاه، يا أبتاه جنَّةُ الفردوس مأواه؟».

8.534- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) hastalığı ağırlaşınca, O'nu sıkıntılar basıyor, Hz. Fâtıma da;

"Babacığım ne kadar da acı çekiyor!" diye yakınıyordu. Bir ara Hz. Peygamber, Fâtıma'ya;

"- Bu günden sonra baban artık acı çekmeyecek!" dedi. Sonra vefat edince, Fâtıma;

"Ey Rabbinin davetine icâbet eden babacığım!.. Ey makamı Firdevs cenneti olan babacığım!.. Ey Cibrîl'e ölüm haberini verdiğimiz babacığım!.." diye feryat etti. Sonra mübarek cesedi defnedilince de Enes'e;

"- Ya Enes! Allah Rasûlü'nün üzerine toprak atmaya nasıl gönlünüz razı oldu?!" dedi.[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

""Rasûlullah (as.) vefat edince Fâtıma ağladı ve;

"Ey Rabbinin yanına giden babacığım!.. Ey Cibrîl'e ölüm haberini verdiğimiz babacığım!.. Ey makamı Firdevs cenneti olan babacığım!" diye feryat etti.

İZAH

Şüphesiz her insan, babasının ölümünden büyük üzüntü duyar. Ancak **Hz. Fâtıma**'nın üzüntüsünün büyüklüğünü anlayabilmek için **Buharî**'de **Hz. Âişe** tarafından rivâyet edilen bir olayı göz önüne almak gerekir. Bu rivâyete göre Rasûlullah (as.), önce **Hz. Fâtıma**'nın kulağına bir şey fısıldamış, **Fâtıma** dayanamayıp ağlamış. Sonra bir

---

[12] **Buharî**, Megazî, 84; **Nesaî**, Cenâiz, 13.

şey daha fısıldamış, bu sefer **Fâtıma** sevincinden gülmeye başlamış. Sorduklarında da şu açıklamayı yapmış:

"Rasûlullah'ın (as.) ilk olarak bana, bu hastalığından öleceğini söyledi, bu yüzden çok üzüldüm ve ağladım. Ama sonra kendisine ilk olarak da benim kavuşacağımı söyledi, bunun üzerine de sevincimden güldüm."[13]

İşte burada görüldüğü üzere **Fâtıma**'nın, babasına olan bağlılığı, ölümüne bir bağlılıktı. Nitekim kısa zaman sonra ölüp babasına kavuşacağını duyduğunda sevincinden gülmeye başlıyor. Gerçekten altı ay kadar sonra **Fâtıma** da vefat edip sevgili babasına kavuşuyor. Rasûlullah'dan (as.) sonra onun âilesinden ilk vefat edeni **Fâtıma**'dır.

Hz. Peygamber'den sonra altı ay daha yaşayan **Fâtıma**'nın, bu süre içinde bir defa bile gülmediği rivâyet edilir. **Kastalânî**, bu sürede **Fâtıma**'nın söylediği mersiyelerden birkaçını örnek olarak kaydeder:

اغْبر آفاقُ السماء و كُوِّرَتْ شمْسُ النهار وَ أَظْلَمَ الْعَصْران

والارضُ مِنْ بَعْدِ النبيِ كَئِيبَة أسفا عليْه كثِيرَةُ الرَّجْفان

فَلْيبكه شرْقُ البلادِ وَغرْبها وَلْتَبْكِهِ مُضَرُ و كُلّ يمان

"Gökyüzünün ufukları karardı. Gün ortasında güneşin ışığı dürülüp alındı; asr-ı evvel ve asr-ı sânî vaktinde ortalığı zulmet kapladı.

Peygamber'in vefatından sonra yeryüzü, O'na duyduğu üzüntüden ve şiddetli ızdırabından bir kum yığını hâline geldi.

Artık şimdi doğunun ve batının şehirleri (bütün ülke) *ona ağlasın! Mudar kabilesi ve bütün Yemen ağlasın!."*[14]

Fâtıma'nın diğer meşhur bir beyti de şudur:

صُبّتْ عَلَيَّ مَصائبُ لَوْ أنّها صُبَّتْ على الأيامِ صِرْنَ لياليا

---

[13] **Buharî**, Megâzî, 84.

[14] **Kastalânî**, IX, 490.

"Üzerime öyle musibetler döküldü ki, şayet onlar gündüzlerin üzerine dökülseydi, o gündüzler kesinlikle gece olurlardı."

Hiç şüphe yok ki Rasûlullah'ın (as.) vefatı, sadece **Hz. Fâtıma**'yı değil, bütün ashâbı hüzne boğmuştu. **Hz. Ömer** gibi metîn bir insanın bile; **"Muhammed öldü diyenin kellesini uçururum! Sadece bayıldı, biraz sonra ayılacak"** diyecek dereceye gelmesi, üzüntünün boyutunu göstermeye yeter.

٨٥٣٥- (خ- **أنس** رضي الله عنه) « أنَّ العباسَ مرَّ بمجلس فيه قومٌ من الأنصار يبكون ، حين اشتدَّ برسول الله صلى الله عليه وسلم وَجَعُهُ ، فقال لهم: ما يُبكيكم ؟ فقالوا : ذكرنا مَجْلِسَنا من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فدخل العباسُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم . فأخبره . فعصَّب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رأسه بعصابة دَسْماءَ - أو قال : بحاشية بُرد - وخرج وصَعِدَ المنبر ، وخطبَ النَّاس وأثنى على الأنصار خيراً ، وأوصى بهم ، ثم قال : إنَّ الله خيَّرَ **عبدا بين الدنيا وبين ما عنده** ، فاختار العبد ما عنده ، فبكى أبو بكر ، وقال : يا رسولَ الله ، فديناك بآبائنا وأُمَّهاتنا ، فقلنا : ما لهذا الشيخ يبكي أن ذَكَر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عبداً خيَّره الله بين الدنيا وما عنده ، فاختارَ العبد ما عنده ؟ فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم هو المخيَّرَ، وكان أبو بكر أَعْلَمَنا ». أخرجه البخاري إلى قوله : « فصَعِدَ المنبر ». ثم قال : ولم يَصعدهُ بعدَ ذلك اليوم ، فَحمدَ الله وأثنى عليه ثم قال: «**أوصيكم بالأنصار فإنهم كَرِشي وعَيْبَتي ، وقد قَضَوُا الذي عليهم ، وبقي الذي لهم ، فاقبلوا من مُحْسنِهم ، وتجاوزوا عن مسيئهم**». والباقي ذكره رزين.

8.535- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) hastalığının ağırlaştığı sırada Abbas, Ensâr'dan, ağlamakta olan bir guruba rastlamış, onlara;

"- Neyiniz var? "diye sormuş, onlar da;

"- Rasûlullah'la (as.) beraber oturduğumuz günleri hatırladık" demişlerdi. Sonra Abbas, Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti ve bunu kendisine anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber başına gri bir sargı –veya hırkanın eteğini- sardı ve hemen evden çıktı. Mescide girip

minbere çıktı ve insanlara hitap etti. Konuşmasında Ensâr'ı hayırla yâd etti ve onlara iyi muâmele edilmesini vasiyet etti. Sonra da;

"- Yüce Allah bir kulunu, dünya ile kendi yanındaki nimetler arasında muhayyer bıraktı, o kul da Allah'ın yanındakileri tercih etti" buyurdu. Bunun üzerine **Hz. Ebû Bekir** ağladı ve;

"- Analarımız- babalarımız sana kurban olsun, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Biz ise;

"- **Rasûlullah (as.), Allah'ın dünya ile kendi yanındakiler arasında muhayyer bıraktığı bir kuldan söz etti ve o kulun da Allah katındakini tercih etmesinden bahsetti diye bu ihtiyara ne oluyor? Neden ağlıyor?"** dedik. Meğer o muhayyer bırakılan kul, Allah'ın Rasûlü imiş. **Ebû Bekir** ise, gerçekten bizim en anlayışlımız idi."[15]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin, **"Minbere çıktı"** cümlesine kadar olan kısmını **Buharî** tahric etti ve sonra şöyle dedi:

"Hz. Peygamber o günden sonra bir daha minbere çıkamadı. Orada Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle dedi:

"- Size Ensâr'ı vasiyet ediyorum. Çünkü onlar benim can dostlarım ve sırdaşlarımdır. Onlar üzerlerine düşeni yaptılar. Şimdi ise, alacakları kalmıştır. Binâenaleyh siz, onların iyiliklerini şükranla karşılayın, kusurlarını da görmezden gelin!"[16]

Hadîsin diğer kısımlarını **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Bu hadîsin **Buharî**'de, **Ebû Saîd el-Hudrî**'den gelen rivâyetinin sonunda, Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ebû Bekir**'e şöyle dediği kaydedilir:

"- Ağlama, ya Ebâ Bekir! Arkadaşlık ve mal konusunda insanların en fedakârı Ebû Bekir'dir. Eğer ümmetimden birini dost

---

[15] Hadîsin buraya kadar olan bölümü; **Buharî**, Salât, 80; Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 3'de **Ebû Saîd el-Hudrî**'den; Menâkıbu'l-Ensâr, 11'de ise **Enes b. Mâlik**'ten rivâyet edilmiştir.

[16] Hadîsin bu kısmı da **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 11'de Enes'ten rivâyet edilmektedir.

edinecek olsam, mutlaka Ebû Bekir'i dost edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği ve sevgisi, (şahsî dostluklardan) **daha önemlidir. Mescide açılan bütün özel kapılar kapatılsın, yalnız Ebû Bekir'in kapısı açık kalsın!"**[17]

Müslim de bu rivâyetin **Ensâr**'la ilgili olan kısmını **Enes b. Mâlik**'ten şöyle rivâyet etmektedir:

"Şüphesiz Ensâr, benim can dostlarım ve sırdaşlarımdır. İnsanlar devamlı çoğalıyor, Ensâr ise günden güne azalıyor. Binâenaleyh siz, onların iyiliklerini şükranla karşılayın, kusurlarını da görmezden gelin!"[18]

٨٥٣٦ـــ (ط- أم سلمة رضي الله عنها) قالت: « ما صَدَّقتُ بموتِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم حتى سمعتُ وَقْعَ الكرازين ». أخرجه الموطأ.

8.536- Ümmü Seleme şöyle dedi:

"Baltaların sesini duymadan, Rasûlullah'ın (as.) öldüğüne inanamadım."[19]

İZAH

Bu rivâyet **Muvatta**'da belâğat yoluyla gelmektedir, dolayısıyla munkatı bir rivâyettir. Buna benzer ifâdeler, diğer bazı kaynaklarda hem **Ümmü Seleme**'den, hem de **Hz. Âişe**'den rivâyet edilir.[20]

Sadece **Ümmü Seleme** değil, ashâb-ı kirâmın pek çoğu Rasûlullah'ın (as.) gerçekten öldüğüne inanamıyordu. **Hz. Ömer** gibi metîn bir insanın bile Rasûlullah'ın (as.) ölümünü kabul edemeyip nasıl kendinden geçtiği bilinmektedir. Ama hiçbir güç Allah'ın takdirinin önüne geçemez! Allah'ın kanunlarını değiştirmeye kimsenin gücü yetmez! Kara toprak, her fâniyi bağrına basacaktır.

---

[17] **Buharî**, Salât, 80; Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 3.

[18] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 43/176.

[19] **Muvatta**, Cenâiz, 10/29.

[20] Bkz., **İbn Sa'd**, II, 304; **et-Temhîd**, XXIV, 401-402; **Zürkanî**, II, 93; **Tenvîru'l-Havâlik**, I, 180.

Bu, dünyanın değişmez gerçeğidir. İşte kara toprak, Allah'ın sevgilisini bile aldı içine. Güneşin bile bakmaya kıyamadığı, bulutların gölge yaptığı o mübarek baş da kara toprağa girdi. Hiç kimsenin göremediği şeyleri gören o gözlere de kara toprak doldu.

Demek ki ölüm güzel şey! Şâirin dediği gibi; **"Hiç güzel olmasaydı, ölür müydü Peygamber?"**

٨٥٣٧- (عبد الرحمن بن عسيلة الصنابحي) « قيل له : متى هاجرتَ ؟ قال : خَرَجنا من اليمن مهاجرين ، فقَدِمْنا الجُحْفَةَ ، فأقبل راكبٌ ، فقلت له : الخبرُ ؟ فقال: دفنَّا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم منذ خمسٍ ». أخرجه...

8.537- Abdurrahman b. Useyle es-Sunâbehî'ye[21];

"- Ne zaman hicret ettin?" diye soruldu. Cevaben şöyle dedi:

"- Hicret niyetiyle Yemen'den yola çıkmıştık. Cuhfe'ye geldiğimizde, bir kervanla karşılaştık. Ben;

"- Ne haber?" diye sordum;

"- Rasûlullah'ı (as.) defnedeli beş gün oldu" dedi.[22]

---

[21] **Ebû Abdullah, Abdurrahman b. Useyle el-Murâdî es-Sunâbehî**: ö. 70/689 ds. Muhadramundandır. Hz. Peygamber'in vefatından beş gün sonra **Medîne**'ye gelmişti. Sonra **Dımaşk**'ta oturdu. **Mısır** fethine katıldı. Hz. Ömer, Muâz b. Cebel ve Bilâl-i Habeşî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Mekhûl ve Atâ b. Yesâr rivâyet etti. Sika râvîlerdendir, ama hadîsi azdır. Hadîsleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Şam**'da öldü.

[22] **Rezîn**'in rivâyetidir.

الفصل الثاني
في غسله و كفنه صلى الله عليه و سلم

II- Hz. PEYGAMBER'İN YIKANMASI VE KEFENLENMESİ

٨٥٣٨- (**جعفر بن محمد بن علي** رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تُوفي يوم الاثنين ، فلم يُغَسَّل إلى آخر يوم الثلاثاء ، فغُسِّل من بئر غَرْس ، كانت لسعد بن خيثمة ، كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يشربُ منها ، وولِيَ غَسل سفلته عليٌّ ، وغُسِّلَ في قميص . عليٌّ يَغْسِلُ وأُسامةُ- وقيل : رجل من الأنصار - يَصُبُّ الماء ، والفَضلُ مُحتَضِنُهُ إذ يغسل عليٌّ سفلته ، والفضل يقول : أرِحني أرِحني ، أرِحني ، قطعت وتيني ، أرى شيئا ينزل عليَّ ، وكُفِّن في ثلاثة أثواب : ثوبين صُحارِيَّين ، وبُرد حِبَرة ، وصلى الناسُ عليه بغير إمام ، تُصلي زُمرةً زُمرةً وتخرجُ ، وهو في موضعه ، فلما فرغوا نادي عمر بن الخطاب : خلّوا الجنازة وأهلها ، وكانت عائشة بعدُ تقول : لو استقبلتُ من أمري ما استدبرتُ ما غسلَهُ إلا نساؤه ». أخرجه...

8.538- Cafer b. Muhammed b. Ali'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Pazartesi günü vefat etti. Salı günü akşamına kadar yıkanmadı. Sa'd b. Hayseme'ye[1] ait Bi'ru Ğars adlı kuyudan getirilen su ile cesedi yıkandı. Hz. Peygamber sağlığında zaman zaman bu kuyudan su içerdi. Altını Hz. Ali yıkadı. Hz. Peygamber, üzerinde bir gömlek olduğu halde yıkandı. Ali yıkıyor, Üsâme de –bir rivâyette Ensâr'dan biri- su döküyordu. Ali altını yıkarken, Fadl (b. Abbas) Hz. Peygamber'i göğsüne yaslamıştı. Bu sırada Fadl; *'Beni*

---

[1] **Ebû Hayseme, Sa'd b. Hayseme b. el-Hâris el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: Sahabîdir. İkinci Akabe bîatına nakîp olarak iştirak etmişti. **Bedir** savaşına katılmış ve **Bedir**'de şehîd edilmişti. **Bedir** savaşına gidilirken babası onu şehirde kadınlarla beraber bırakmak istemiş, ama o; "**eğer bunun sonunda cennetten başka bir şey olsaydı seni dinlerdim, ama ben şehîd olmak istiyorum**" diyerek Hz. Peygamber'le birlikte **Bedir**'e gitmiş ve orada şehîd olmuştu. Ona **Sa'd el-Hayr**, yani "hayırlı Sa'd" denirdi.

rahat bırak! Beni rahat bırak! Beni rahat Bırak! Can damarım koptu. Üzerime bir şeyin indiğini görüyorum' diyordu.

Rasûlullah (as.) üç kat bezle kefenlendi. İkisi (Yemen'in) ***Suhârâ*** malı beyaz bir kumaş, biri de renkli bir bez idi. Cemâat, namazını imamsız kıldı. Cenaze evde idi ve insanlar gurup gurup namazını kılıp çıkıyorlardı. Namaz sona erince Hz. Ömer;

"- Artık cenâzeyi ve âilesini rahat bırakın!" dedi.

Bilâhare Hz. Âişe şöyle derdi:

"Eğer geçmişteki durumu önceden düşünseydim, Hz. Peygamber'i zevcelerinden başkasının yıkamasına izin vermezdim."[2]

İZAH

Bi'ru Ğars; Sa'd b. Hayseme'ye ait bir su kuyusudur. **Kuba** yakınında ve **Benû Nadîr** mahallesinde bir yerde bulunmaktadır. Devamında da **Benû Hanzale**'nin mezarlığı vardı. Hz. Peygamber sağlığında bu suyu sever ve fırsat buldukça o sudan içerdi. **"Öldüğüm zaman beni, Bi'ru Ğars'dan yedi kova su ile yıkayın!"**[3] dediği de rivâyet edilir.

Yıkama sırasında Hz. Peygamber'i biraz kaldırıp göğsüne yaslayan **Fadl**'ın, sanki canı çıkıyormuş gibi üzerine bir ağırlığın çöktüğünü hissetmesi şayan-ı hayrettir.

Rasûlullah'ın (as.) teçhîz ve tekfîn işi tamamlanınca kendi odasına konuldu. Sonra önce erkekler guruplar halinde içeri girip namazını kıldılar. Namazı herkes kendi başına kıldı, kimse imam olmadı. Erkeklerden sonra kadınlar, daha sonra da çocuklar, yine guruplar halinde girerek namazını kıldılar.

---

[2] **Rezîn**'in tahric ettiği bu rivâyet, mana itibariyle bundan sonra gelecek olan hadîse benzemektedir. Ayrıca bkz., **İbn Sa'd**, II, 279-280; **Musannaf İbn Ebî Şeybe**, I, 64; VII, 429; **Musannaf Abdurrezzak**, III, 397, h., 6077; **Beyhakî**, *Sünen*, III, 395, h., 6449; **Telhîsu'l-Habîr**, II, 105, h., 738; **Neylu'l-Evtâr**, IV, 66.

[3] **İbn Mâce**, Cenâiz, 10/1468.

SA'D B. HAYSEME

Sa'd b. Hayseme, Ensâr'dan ve Medîneli ilk müslümanlardandır. **Evs** kabilesindendi. **Benû Amr b. Avf**'ın nakîbi olarak her iki **Akabe** bîatına da katılmıştı. **Bedir**'de **Amr b. Abdûd** tarafından şehid edildi. **Sa'd**'ın babası da **Medîne**'nin ilk müslümanlarındandı. Hatta **Bedîr** savaşına baba oğul birlikte gitmek istemiş, ama Hz. Peygamber izin vermemişti. Buna üzerine de kura çekmişlerdi. Kurayı **Sa'd** kazanınca, babası bu şansı kendisine vermesi için yalvarmış, ama **Sa'd; "Eğer sonunda cennetten başka bir şey olsaydı, seni mutlaka tercih ederdim; fakat ben de şehîd olmak istiyorum"** diyerek razı olmamıştı. Babası **Hayseme** de **Uhud**'da şehîd edildi.

٨٥٣٩- (د- عبّاد بن عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما) قال: «سمعتُ عائشة رضي الله عنها تقول: لما أرادوا غَسلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم، قالوا: والله لا ندري، أنُجرِّدُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم من ثيابه، كما نُجَرِّدُ موتانا أم نغسله وعليه ثيابه؟ فلما اختلفوا ألقى الله تبارك وتعالى عليهم النَّوْمَ حتى ما منهم رَجُلٌ إلا وذَقْنُه في صدرِه ثم كلَّمهم مُكَلِّمٌ من ناحية البيت، – لا يدرون من هو – : اغْسِلوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وعليه ثيابُه فقاموا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فغسلوه وعليه قميصُه، يَصُبُّون الماء فوقَ القميص، ويَدْلُكُونه بالقميص دون أيديهم، وكانت عائشةُ رضي الله عنها تقول: لو استقبلتُ من أمري ما استدبرتُ ما غَسلَه إلا نساؤُه». أخرجه أبو داود.

8.539- **Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:**

Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini işittim:

"İnsanlar Rasûlullah'ı (as.) yıkamak istediklerinde;

"- Vallahi, diğer ölülerimizi soyduğumuz gibi Rasûlullah'ı (as.) da giysilerinden soyacak mıyız, yoksa elbisesi ile mi yıkayacağız, bilemiyoruz?" dediler. Aralarında ihtilaf çıkınca, Yüce Allah onlara bir uyku verdi. İçlerinde uyku yüzünden çenesi göğsüne düşmeyen kimse kalmamıştı. Sonra ev tarafından kim olduğunu bilmedikleri bir ses, onlara;

"- Rasûlullah'ı (as.) elbisesiyle birlikte yıkayın!" diye seslendi. Bunun üzerine elbisesiyle yıkamaya karar verdiler. Gömleğinin üzerinden suyu döküyorlar, sonra da ellerinin altındaki gömleği ile vücûdunu ovalıyorlardı. Hz. Âişe şöyle diyordu:

"Eğer geçmişteki durumu önceden düşünseydim, Hz. Peygamber'i zevcelerinden başkasının yıkamasına izin vermezdim."[4]

İZAH

Bu iki hadîste Rasûlullah'ın (as.) giysileri çıkarılmadan gömleğinin üzerinden yıkandığı ifâde edilmektedir. Ashâb-ı kirâm, nasıl hareket edecekleri konusunda karar veremeyince, hadîste belirtildiği gibi, kendilerine ârız olan bir uyuklama hâlinden sonra gâipten duydukları bir sesle gömleğini çıkarmadan yıkamaları gerektiği şeklindeki kanâatleri kuvvet kazanmıştır.

Rasûlullah'ın (as.) cenâzesini **Hz. Ali, Üsâme b. Zeyd** ve **Abbas** ile oğlu **Fadl** ve **Kusam** yıkadılar. **Üsâme** ile **Abbas**, su döküyor, **Hz. Ali** yıkıyor, diğerleri de vücûdun çevirmekte ona yardım ediyorlardı.

Karı-Kocanın, Birbirlerinin Cenazesini Yıkamaları

Yukarıda geçen her iki rivâyette de görüldüğü üzere **Hz. Âişe**, neden Rasûlullah'ı (as.) zevcelerinin yıkamasını düşünemediğinden hayıflanmaktadır. Eşlerin birbirlerini yıkamaları konusunda İslâm hukukçuları arasında iki görüş ortaya çıkmıştır:

1- Eşlerden her birinin diğerini yıkaması câizdir. **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî** bu görüştedirler. **Ahmed b. Hanbel**'in meşhur olan kavli de budur. **Hz. Fâtıma** vefat edeceği sırada cenâzesini kocası **Hz. Ali**'nin yıkamasını vasiyet etmiş ve **Hz. Ali** de onun bu vasiyetini yerine getirmişti. Kezâ **Hz. Ebû Bekir** de kendisini karısının yıkamasını vasiyet etmiş, karısı **Esmâ bint Umeys** de bu vasiyeti yerine getirmişti. Ayrıca Rasûlullah'ın (as.), **Hz. Âişe**'ye; **"Eğer benden önce ölecek olursan, ben seni yıkar, kefenler, namazını kılar ve**

---

[4] **Ebû Davud**, Cenâiz, 32/3141.

defnederim" buyurması da, erkeğin karısını yıkamasına delil sayılmıştır.

2- Kadın kocasının cenâzesini yıkayabilir, ama erkek karısını yıkayamaz. **Ebû Hanîfe** bu görüştedir. Çünkü karısı ölen veya ondan ayrılan bir erkek için iddet söz konusu değildir. Karısı ölünce hemen baldızı ile evlenebileceği gibi, dört kadını da nikâhına alabilir. Bunun için belli bir süre beklemesi de gerekmez, çünkü karısı ile olan bağı tamamen kopmuştur. Bu itibarla ölen eşi artık kendisine haram sayılır; dolayısıyla ona bakması ve dokunması da helâl olmaz. Buna mukabil kocası ölen kadının iddet süresi sona ermeden kocasıyla olan bağı tamamen kopmuş sayılmaz. Bu itibarla kadının, kocasını yıkamasında bir beis yoktur.

Hanefîler, Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe**'ye söylediği **"sen benden önce ölürsen, cenâzeni ben yıkarım"** sözünü de, O'na mahsus bir fiil olarak yorumlamışlardır.

٨٥٤٠- (خ م ط ت د س- عائشة رضي الله عنها) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كُفِّنَ في ثلاثة أثواب بيضٍ سَحُوليَّة من كُرْسُف ، ليس فيها قميصٌ ولا عِمامةٌ ».

وفي رواية : قالت : « أُدْرِجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في حُلَّة يَمنيَّة ، كانت لعبد الله بن أبي بكر ، ثم نُزِعَتْ عنه ، وكُفِّن في ثلاثة أثواب سَحُول يمانية ليس فيها عمامةٌ ولا قميصٌ ، فرفع عبدُ الله الحلّة ، فقال : أُكفَّنُ فيها ، ثم قال : لم يكفَّنْ فيها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وأُكفَّنُ فيها، قال : فتصدَّق بها ».

وفي أخرى نحوه ، وزاد « أما الحلّةُ ، فإنما شُبِّه على الناس فيها ، إنها اشتُرِيتْ ليُكفَّنَ فيها ، فتُرِكَتِ الحلّةُ ، وكفِّنَ في ثلاثة أثواب بيضٍ سَحولية فأخذها عبدُ الله بنُ أبي بكر ، فقال : لأحبِسَنَّها حتى أُكفَّنَ فيها نفسي ، ثم قال : لو رضيها الله عزَّ وجلَّ لنبيِّه صلى الله عليه وسلم لكفَّنه فيها ، فباعها وتصدَّق بثمنها ». أخرجه البخاري ومسلم. وفي أخرى لمسلم عن أبي سلمةَ بنِ عبد الرحمن قال: «سألتُ عائشةَ: في كم كُفِّنَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ؟ فقالت : في ثلاثة أثواب سحوليةٍ ».

وفي أخرى لهما :« أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حين تُوُفِّي سُجِّي ببُردٍ حِبَرةٍ ».

وأخرج الموطأ والنسائي الرواية الأولى ، وفي بعض الروايات :« ثلاثة أثواب سُحُل ».

وفي رواية الترمذي : « فذكروا لعائشة قولهم ، في ثوبين وبُرْدِ حِبَرة ، فقالت : قد أُتي بالبُرْد ولكنّهم ردُّوهُ ، ولم يكفّنوه فيه ». وأخرج أبو داود والنسائي رواية الترمذي.

وفي أخرى لأبي داود قالت «أُدْرِجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في ثوب حِبَرة ثم أُخِّرَ عنه»

وفي أخرى له « كُفِّنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في ثلاثة أثوابٍ يمانيَّة بيضٍ ليس فيها قميصٌ ولا عمامَةٌ ». وفي أخرى للنسائي : «كُفِّنَ في ثلاثة أثواب يمانيَّة بيض سَحُول كُرْسُف ».

وأخرج أبو داود الرواية الآخرة من روايات البخاري ومسلم.

8.540- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber ***sehûliye*** denilen pamuktan dokunmuş üç parça beyaz (Yemen) bezi ile kefenlendi. Bunların içinde ***kamîs*** ve ***imâme*** yoktu."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), önce Abdullah b. Ebî Bekir'e âit Yemen dokuması bir hulle ile sarıldı. Sonra bu hulle çıkarıldı ve *sehûliye* denilen Yemen dokuması üç parça bezle kefenlendi. Bu kefenin ne gömleği ne de sarığı vardı. Sonra Abdullah, *'ölünce kefenim olur'* düşüncesiyle, Rasûlullah'ın (as.) kefenlenmediği o hulle'yi alıp sakladı. Ama sonra, 'Rasûlullah'ın (as.) kefenlenmediği bir kumaşla ben nasıl kefenlenirim?' diyerek kumaşı tasadduk etti."

Buna benzer başka bir rivâyette şu ilave vardır:

"Hulle'ye gelince; insanlarda onun Rasûlullah'a (as.) kefen olarak satın alındığı konusunda bir şüphe hâsıl oldu. Sonra ondan vazgeçildi ve *sehûliye* denilen üç parça beyaz bezle kefenlendi. Sonra

---

[5] **Buharî**, Cenâiz, 18, 22, 24, 94; **Müslim**, Cenâiz, 13/45-47; **Muvatta**, Cenâiz, 2/5; **Tirmizî**, Cenâiz, 20/996; **Ebû Davud**, Cenâiz, 34/3149-53; **Nesaî**, Cenâiz, 23.

o hulleyi Abdullah b. Ebî Bekr; *'bunu kendi kefenim olarak saklayayım'* diyerek aldı. Ama sonra; *'Azîz ve Celîl olan Allah, eğer Peygamber'inin bununla kefenlenmesine razı olsaydı, mutlaka onunla kefenlerdi'* dedi ve onu satarak parasını tasadduk etti."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan tahric ettiği diğer bir rivâyet de şöyledir: "Hz. Âişe'ye sordum:

"- Rasûlullah (as.) kaç kat bezle kefenlendi?"

"- *Sehûliye* denilen üç kat bezle."

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyetlerinde de Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.) vefat edince, üzerine çubuklu bir kumaş örtüldü" dedi.

Muvatta ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler.

Bazı rivâyetlerde "*Suhl* denilen üç kumaş..." denilmektedir.

Tirmizî'nin rivâyetine göre; Hz. Âişe'ye, insanların; "Rasûlullah (as.) iki kat bez ve çubuklu bir kumaşla kefenlendi" dedikleri soruldu. Hz. Âişe;

"- Gerçi çubuklu kumaş getirilmişti, fakat onu geri çevirdiler ve Rasûlullah'ı (as.) onunla kefenlemediler" dedi.

Ebû Davud ve **Nesaî** de **Tirmizî**'nin rivâyetini tahric ettiler.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygambere ***hibera*** denilen (çubuklu bir Yemen) kumaşı örtüldü, ama sonra kaldırıldı."

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde ise Hz. Aişe; "Rasûlullah (as.), Yemen dokuması üç kat beyaz bir kumaşla kefenlendi; onun ne gömleği ne de sarığı vardı" dedi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; "***Sehûl*** denilen pamuktan dokunmuş beyaz Yemen mamulü üç parça bezle kefenlendi" dedi.

Ebû Davud ayrıca, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetlerinden sonuncusunu da tahric etti.

İZAH

Hulle; gömlek ve peştamaldan ibaret bir takım giysidir.

Kamîs; gömlek, **imâme** de sarık demektir. Ama bugün bilinen anlamıyla sarık değil, başa sarılan bir örtü olarak anlaşılmalıdır.

Sehûl; Yemen'de bir köy adıdır. Dokumacılığı ile meşhur olan bu köyde üretilen kumaşlara **Sehûliye** denirdi.

Hibera; keten veya pamuktan mamûl, çizgili bir **Yemen** kumaşıdır. Hz. Peygamber vefat edince, önce üstüne **hibera** denilen bir tür kumaş örtülmüştü. Rivâyete göre bu kumaş, **Abdullah b. Ebî Bekr**'e aitti. Muhtemelen bu kumaş, Hz. Peygamber yıkandıktan sonra vücudunu kurutmak için örtülmüştü.

Bütün mezhepler, kefenin, **gömlek, eteklik** ve **sargı** olmak üzere üç parça bezden oluşmasının sünnet olduğunda müttefiktirler. Yalnız **Mâlikîler**, hadîste geçen **"gömlek ve sarık yoktu"** ibaresini dikkate alarak, bu üç parçadan ayrı olarak bir de gömlek ile baştan yüze doğru sarkan bir sargıyı gerekli görürler. **Hanefîler** ise sarığı mekruh görürler. Az önce de söylediğimiz gibi buradaki sarık, bugün bilinen anlamıyla "**sarık**" değil, başa sarılan bir bezdir.

Bu üç parça kefene **izâr, kamîs** ve **lifâfe** denir. **İzâr**; baştan ayağa kadar bütün vücûdu saran düz bir bezdir. Gömlek anlamına gelen **kamîs** ise; omuzlardan ayaklara kadar uzanan ve vücûdu önden ve arkadan saran yakasız, yensiz, dikişsiz ve kolsuz bir bezdir.

Lifâfe de sargı anlamına gelir. Bütün vücûdu saran ve izârdan daha uzun olan bir bezdir. Lifâfe sarıldıktan sonra baş ve ayak taraflarından bağlanır.

Hadîse göre kefenin beyaz olanı tercih edilmelidir.

٨٥٤١- (د- عامر [ابن شرحبيل الشعبي] رحمه الله) قال: « غَسَّلَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عليٌّ ، والفضلُ ، وأسامةُ ، وهم أدخلوه في قبره ، قال: حدَّثني مُرَحَّبٌ - أو ابن أبي مُرَحَّب - أنها أدْخلوا معهم عبدَ الرحمن بنَ عوفٍ ، فلما فرغ عليٌّ ، قال: إنما يلي الرجلَ أهلُه ».

وفي رواية عن الشعبي عن أبي مُرَحِّبٍ « أنَّ عبدَ الرحمن بنَ عَوْفٍ نزل في قبر النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، قال : كأني أنظرُ إليهم أربعة ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية ذكرها رزين قال : « غسَّلَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عليٌّ ، والفضلُ ومعهما العباسُ ، وأسامةُ بنُ زيدٍ ، وهم أدخلوه قبرَه ، وكان معهم في الغَسْلِ ابنُ عوف ورجلٌ من الأنصار ، فلما فرغوا قال عليٌّ : إنما يلي الرجلَ أهلُه ، قال عبد الرحمن : كأني أنظر إلى الذين نزلوا في قبر رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أربعة ، أحدهم : أنصاريّ ».

8.541- Âmir b. Şurahbîl eş-Şa'bî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ı (as.) Hz. Ali, Fadl (b. Abbas) ve Üsâme (b. Zeyd) yıkadılar. Mezara da onlar indirdiler. Bana Murahhab'ın[6] –veya İbn Ebî Murahhab'ın- söylediğine göre, Abdurrahman b. Avf da O'nu mezara indirenler arasında idi. Hz. Ali defin işini tamamlayınca; "İnsanın (defin işleri), ancak âilesine aittir" dedi.[7]

RİVÂYETLER

Şa'bî'nin Ebû Murahhab'dan rivâyetine göre, o; "Abdurrahman b. Avf Hz. Peygamber'in mezarına indi. Ben, Rasûlullah'ı (as.) kabrine yerleştirenlerin sanki dört kişi olduğunu zannediyorum" dedi.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Rezîn'in kaydettiği bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'ı (as.) Ali ve Fadl yıkadılar. Abbas ve Üsâme b. Zeyd de onlarla idi. Mezara da onlar indirdiler. Yıkama sırasında yanlarında Abdurrahman b. Avf ve Ensâr'dan biri daha vardı. Defin işi tamamlanınca, Hz. Ali; *'İnsanın defin işini sadece âilesi yapar'* dedi."

Abdurrahman da; "Rasûlullah'ın (as.) kabrine inenlere baktım, sanki dört kişi idiler, biri de Ensâr'dandı" dedi.

---

[6] **Ebû Mürre, Merhab (Murahhab) el-Gassânî**: Sahabîliği ihtilaflıdır. Onun Ebû Merhab veya İbn Ebî Merhab olduğu, isminin de Süveyd b. Kays olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Şa'bî rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[7] **Ebû Davud**, Cenâiz, 66/3209-10.

الفصل الثالث

في دفنه صلى الله عليه و سلم

III- HZ. PEYGAMBER'İN DEFNİ

٨٥٤٢- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم تُوفِّيَ يوم الاثنين ، ودُفِنَ يوم الثلاثاء، وصلَّى الناس عليه أفذاذاً ، لا يَؤُمُّهم أحدٌ ، فقال ناس : يُدْفَن عند المنبر ، وقال آخرون : بالبقيع ، فجاء أبو بكر ، فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **ما دُفِن نبيٌّ قطُّ إلا في مكانه الذي تُوفِّيَ فيه** ، فَحُفِر له فيه ، فلما أرادوا غَسلَه أرادوا نزع قميصه ، فسمعوا صوتاً يقول : لا تنزعوا القميص فلم يُنْزَع القميصُ ، فغُسِّل وهو عليه ». أخرجه الموطأ.

8.542- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; Hz. Peygamber pazartesi günü öldü, salı günü defnedildi. Namazını insanlar guruplar halinde kıldılar, hiç kimse imamlık yapmadı. Bazıları;

"- Minberin yanında defnedilsin!" derken, bazıları da;

"- Bakî mezarlığına defnedilsin!" dediler. Sonra Ebû Bekir geldi ve dedi ki:

"- Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Bir Peygamber, ancak öldüğü yerde defnedilir'** dediğini duydum."

Bunun üzerine mezarı orada (vefat etmiş olduğu Hz. Âişe'nin odasında) kazıldı.

Sonra yıkayacakları sırada, gömleğini çıkarmak istediler, ama; ***"gömleğini çıkarmayın!"*** diye gâipten bir ses duydular. Bunun üzerine gömleği çıkarılmadı ve gömleğin üzerinden yıkandı."[1]

İZAH

Hz. Peygamber pazartesi günü öğleden sonra vefat etmişti. O gün akşama kadar ancak müslümanları teskin etmek ve

---

[1] **Muvatta**, Cenâiz, 10/27. Belâğat tarîkıyla rivâyet edilen bu hadîsin senedi munkatı'dır.

şaşkınlıklarını sükûnete çevirmekle uğraşılmıştı. Salı günü cenâzenin teçhiz ve tekfinine başlandı. Sonra nereye defnedileceği tartışması yapıldı. Neticede öldüğü döşeğin altına defnedilmesine karar verildi. Bunun üzerine mezar kazılmaya başlandı. Sonra Rasûlullah'ın (as.) mübarek naşı, **Es'ad b. Zürâre**'nin hediye ettiği bir sedire kondu ve namazının kılınmasına başlandı. Oda küçük olduğu için, müslümanlar da küçük guruplar halinde girip namazını kılıyorlardı. Namaz da cemaat halinde değil, tek tek kılınıyordu. İşte bu durum gecikmeye yol açmış ve Allah'ın Rasûlü, ancak gece yarısı defnedilebilmişti.

٨٥٤٣- (ت- **عائشة وابن عباس** رضي الله عنهما) قالا: « لَمَّا قُبِضَ رسول الله وغُسِّلَ ، اختلفوا في دفنه، فقال أبو بكر: ما نَسيتُ ما سَمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم، يقول: **ما قَبَضَ الله نبياً إلا في الموضع الذي يُحبُّ أن يُدفَن فيه**، ادفنوه في موضع فراشه». أخرجه الترمذي.

8.543- Hz. Âişe ve İbn Abbas şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.) vefat edip yıkanınca, defni konusunda insanlar ihtilafa düştüler. Neticede Hz. Ebû Bekir şöyle dedi:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'Yüce Allah bir Peygamber'in rûhunu, ancak defnedilmesini arzu ettiği yerde alır'** dediğini unutmadım. Binâenaleyh, O'nu yatağının bulunduğu yerde defnediniz!"[2]

٨٥٤٤- (ط- **عروة بن الزبير** رضي الله عنه) قال: « كان بالمدينة رجلان: أحدُهما يَلْحَدُ ، والآخر يَشُقُّ ، فقالوا: أيهما جاء أولُ عَمِلَ عَمَلَهُ ، فجاء الذي يَلْحَدُ ، فلَحَدَ له ». أخرجه الموطأ.

8.544- Urve b. Zübeyr şöyle dedi:

---

[2] **Tirmizî**, Cenâiz, 33/1018. Sened açısından zayıf bir hadîstir, ancak şevâhidi vardır..

"Medîne'de iki adam vardı; biri lahit, diğeri de şak yapardı. Ashâb; *'Bunlardan hangisi daha önce gelirse mezar işini ona yaptıralım'* dediler. Lahit yapan önce geldi, o da Hz. Peygamber için lahit yaptı."[3]

İZAH

Lahit; mezar tabanının kıble duvarında ölünün yerleşebileceği kadar bir oyuk açılmasıdır. Ceset bu oyuğa, yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirilir. Sonra arkasına tahta dizilir veya duvar örülür, üstüne de toprak atılır. Bu usûlü daha çok Medînelilerin uyguladığı rivâyet edilir.

Şak ise şöyle yapılır: Geniş şekilde kazılan bir mezarın tabanında, uzunluğuna her iki taraftan 30-40 santim yüksekliğinde bir duvar örülür. İki duvar arası, ceset konulabilecek kadar geniş tutulur. Ceset, iki duvar arasındaki bu boşluğa, yüzü kıbleye gelecek şekilde konulur, sonra duvarın üstü örtülür, sonra da üzerine toprak atılır. Bazen duvar yerine, topraktan duvar gibi bir kertik bırakılması şeklinde de yapılan bu uygulamanın, daha çok Mekkelilerin âdeti olduğu rivâyet edilir.

Yukarıdaki rivâyette mezar kazma işini iki kişinin becerdiğinden söz edilmektedir. Bunlardan biri, **Ebû Talha el-Ensârî**'dir. **Ebû Talha,** Medînelidir, dolayısıyla lahit yapma usûlünü biliyordu. Diğeri ise **Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh**'tır, o da Mekkelilerin şak usûlünü biliyordu.

Rasûlullah'ın (as.) mezarının hangi usûlde kazılacağı konusu ortaya çıkınca, **Hz. Ömer**'in teklifiyle **Ebû Talha** ve **Ebû Ubeyde**'nin her ikisine de haber verilmesine ve kim erken gelirse mezarın ona kazdırılmasına karar verildi. Neticede **Ebû Ubeyde** evinde bulunamadı. **Ebû Talha** gelince de, mezar ona kazdırıldı ve Hz. Peygamber için lahit yapıldı.

Fukaha her iki şeklin, hatta lahitsiz ve şaksız tamamen düz bir mezarın da câiz olduğu kanâatindedir. Toprağın gevşek olduğu yerlerde göçmesin diye **şak** usûlünü, ama toprağın sert olduğu yerlerde **lahit** usûlünü uygulamak uygun olabilir.

---

[3] **Muvatta,** Cenâiz, 10/28.

٨٥٤٥- (م س - سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال: - في مرضه الذي هلك فيه - «الْحدُوا لي لَحْداً ، وانْصبُوا عَلَيَّ اللَّبِنَ نَصْباً ، كما صُنِعَ برسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم والنسائي.

8.545- Sa'd b. Ebî Vakkas, vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında şöyle demişti:

"Rasûlullah'a (as.) yapıldığı gibi benim için de lahit yapın ve üstümü de kerpiçle örtün!"[4]

٨٥٤٦- (ت س - عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: « جُعلَ تحتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في قبره ، قطيفةٌ حمراءُ ». أخرجه الترمذي والنسائي. وقال الترمذي : وقد رُوِيَ عن ابن عباس كراهةُ ذلك.

8.546- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Mezarında Rasûlullah'ın (as.) altına kırmızı bir kadife serildi."[5]

İZAH

Bunu rivâyet eden **Tirmizî,** hadîsin sonunda **"İbn Abbas'dan böyle yapmanın mekruh olduğu da rivâyet edilmiştir"** cümlesini de ekler.

Bu kadifenin oraya Rasûlullah'ın (as.) hizmetçisi **Şukrân** tarafından konulduğu rivâyet edilir. Ancak bunun diğer sahabeler tarafından tasvip edilmediği de rivâyet edilmektedir. Anlaşıldığına göre **Şukran** bunu kendi kafasından yapmıştır. Hz. Peygamber o kadifeyi bazen giydiği, bazen de altına serdiği için, ondan sonra başkaları tarafından kullanılmasın düşüncesiyle yapmış olmalıdır. Binâenaleyh fukahanın bu konudaki genel kanâati, mezarda cesedin altına herhangi bir şeyin serilmemesidir.

---

[4] **Müslim**, Cenâiz, 29/90; **Nesaî**, Cenâiz, 85.

[5] **Tirmizî**, Cenâiz, 55/1048; **Nesaî**, Cenâiz, 88.

٨٥٤٧- (ت- محمد بن علي بن الحسين) قال: « الذي أَلْحَدَ قَبْرَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : أبو طلحة ، والذي أَلقى القطيفةَ تحته: شُقْرانُ ، مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال جعفر بن محمد: وأخبرني ابن أبي رافع قال: سمعتُ شُقْرانَ مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : أنا والله طرحتُ القطيفة تحتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في القبر ». أخرجه الترمذي.

8.547- Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) mezarına lahit yapan Ebû Talha; altına kadife seren de Hz. Peygamber'in âzâtlısı Şukran'dır.[6]"

Cafer b. Muhammed şöyle dedi:

"Bana İbn Ebî Râfi' şöyle haber verdi:

"Rasûlullah'ın (as.) âzâtlısı Şukrân'ın şöyle dediğini işittim:

"Mezarda Rasûlullah'ın (as.) altına kadifeyi vallahi ben koydum."[7]

٨٥٤٨- (د- القاسم بن محمد [بن أبي بكر] رحمه الله) قال : « دخلتُ على عائشة أمِّ المؤمنين بيتَها ، فقلت: يا أُمَّهْ ، اكشفي لي عن قبر رسول الله صلى الله عليه وسلم وصاحبَيْه، فَكَشَفَتْ لي عن ثلاثة قبورٍ لا مُشْرِفَة، ولا لاطئَة ، مَبْطوحة ببطْحاء الْعَرصة الحمراء». أخرجه أبو داود.

وزاد رزين في روايته: « ورأيت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مُقَدَّمَ القبلة ، وأبو بكر خَلْفَهُ ، رأسهُ عند منكبي رسول الله ، وطالت رجلاه أسفل ، وعُمر خلف أبي بكر على تلك الرتبة ».

---

6 **Şukrân**: Sahabîdir, Rasûlullâh'ın (as.) âzâdlısıdır. Abdurrahman b. Avf'ın kölesi iken Hz. Peygamber onu satın almış ve âzâd etmişti. Aslen Habeşli ve isminin de Salih olduğu rivâyet edilir. **Bedir**'de esir alınan insanlarm başında nöbet tutmuştu. Hz. Peygamber defnedilirken, mezarda cesedinin altına kadife sermişti. Kendisinden Ubeydullah b. Ebî Râfî' rivâyet etti, hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

7 **Tirmizî**, Cenâiz, 55/1047. Bu da munkatı' bir rivâyettir, ama bunun da şevâhidi vardır.

8.548- Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr şöyle dedi:

"Mü'minlerin annesi Âişe'nin evine gittim:

"- Anacığım! Rasûlullah'ın (as.) ve iki sahâbesinin kabirlerini (örtüsünü) açıp bana gösterir misin?" dedim. Her üçünü de açıp gösterdi. Bunlar ne çok yüksek, ne de yer seviyesinde idi, zemini de kırmızı çakılla kaplı idi."[8]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Rezîn** de rivâyetinde şunu ilave etti:

"Rasûlullah'ın (as.) kabrinin önde kıbleye karşı, Ebû Bekr'in kabrinin ise onun arkasında ve başının, Hz. Peygamber'in iki omuzu arasına gelecek şekilde olduğunu gördüm. Ayakları da aşağı doğru uzatılmıştı. Ömer de, Ebû Bekir'in arkasına aynı şekilde defnedilmişti."

İZAH

Anlaşılacağı üzere bu üç mezar da, sadece mezar olduklarının anlaşılması için zemin seviyesinden çok az yükseklikte idi. **Ömer b. Abdülaziz** döneminde bu yüksekliğin dört parmak olduğu görülmüş, bir karış kadar olduğu da rivâyet edilmiştir. Burada **Hz. Ebû Bekir**, Rasûlullah'ın (as.) omuzları arasına gelecek şekilde, **Hz. Ömer** de ayak tarafına gelecek şekilde konulmuştu. Her iki sahâbe de Hz. Peygamber'in gerisinde defnedilmişti.

Her üç mezarın şekli hakkında bazı farklı rivâyetlerin görülmesi, bu mezar yerlerinin herkese açık olmamasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Rasûlullah (as.) tevhîdi zedelememek amacıyla **Hz. Âişe**'nin odasına defnedilmişti. Böylece herkesin oraya girip saygı amacıyla da olsa tevhîde aykırı bazı davranışlarının önüne geçmek hedeflenmişti. İşte herkes rahatça göremediği için rivâyetlerde farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu konuda rivâyette bulunanlar da, kısa bir süre için baktığında, hemen dikkatini çeken ve aklında kalan şeyi rivâyet etmişlerdir. Üstelik bu mezarlar yer seviyesinden çok da

[8] **Ebû Davud**, Cenâiz, 72/3220.

yüksek değildiler. Dikkatli bakıldığında ancak fark edilebilecek bir yükseklikte idiler.

٨٥٤٩- (خ- [أبو بكر بن عياش] عن **سفيان التمار**) « أنه [حدَّثه أنه] رأى قبرَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم مُسنَّماً ». أخرجه البخاري.

8.549- Ebû Bekr b. Ayyâş'ın, Süfyan et-Temmâr'dan[9] rivâyet ettiğine göre; **"Süfyan,** Rasûlullah'ın (as.) kabrinin deve hörgücü şeklinde olduğunu görmüş."[10]

İZAH

Fukahanın büyük çoğunluğu, mezarların üstünü deve hörgücü şeklinde yükseltmeyi müstahap sayar. **İmam Şâfiî** ve bazı fukaha ise, düz bir satıh halinde örtmenin daha faziletli olduğu kanâatindedir.

Hanefîler, âlim, fâzıl ve sâlih kişilerin mezarları üzerine bina yapmayı da câiz görürler. Ancak şatafatlı ve aşırı masraflı mezarlar yapmak ekseri fukahaya göre haramdır. Çünkü bu hem israf, hem de zamanla bu şatafata değer verilmeğe ve tevhîdi zedeleyecek bazı davranışların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bugün ülkemizde bazı türbelerde görülen manzaralar bunun canlı şahididir.

---

[9] **Ebû'l-Verka, Süfyan b. Dînâr et-Temmâr el-Ahmerî el-Usfûrî el-Kûfî**: Kûfeli sika râvîlerdendir. Şa'bî ve Amr b. Abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Bekir b. Ayyâş ve Affân rivâyet eder. Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[10] **Buharî**, Cenâiz, 96.

الباب الثاني

في الموت و مقدماته ، و ما يتعلق به

و فيه سبعة فصول:

الفصل الأول

في مقدمات الموت و نزوله

B- ÖLMEK ÜZERE OLANA YAPILACAK ŞEYLER

I- ÖLÜM ÖNCESİ VE ÖLÜM ANI

٨٥٥٠- (م د ت س- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لَقِّنُوا موتاكم لا إله إلا الله ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي.

وقال الترمذي : « لَمَّا حُضِرَ ابنُ المبارك لَقَّنه رجلٌ : لا إله إلا الله ، فلما أكثَرَ عليه من غير تفتير ، قال : إذا قلتُ مرَّةً فأنا عليه من غير تفتير ما لم أتكلَّمْ بكلامٍ ».

8.550- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölmek üzere olan insanlarınıza *'Lâ ilâhe illallâh'* sözünü telkin ediniz!"[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Tirmizî şöyle dedi:

"İbnu'l-Mübârek'in vefatı yaklaştığında, bir adam kendisine; *'Lâ ilâhe illallâh'* diye telkinde bulundu. Adam ara vermeksizin ısrarla bunu söyleyince, İbnu'l-Mübârek;

---

[1] **Müslim**, Cenâiz, 1/1; **Ebû Davud**, Cenâiz, 20/3117; **Tirmizî**, Cenâiz, 7/976; **Nesaî**, Cenâiz, 4.

"- Ben bunu bir defa söylediğim zaman, başka bir şey konuşmadığım müddetçe ben o söz üzereyim" dedi.

İZAH

Ölmek üzere olan birine *"Lâ ilâhe illallâh"* sözünü hatırlatmak güzel görülmüştür. Çünkü Hz. Peygamber; **"Son nefesinde *'Lâ ilâhe illallâh'* diyerek can veren insanın cennetlik olduğunu"**[2] haber vermiştir.

Ancak bu sözü insana, onun sevdiği birinin hatırlatması uygun olur. Ayrıca çok ısrarla da sıkıştırmamak, sadece ona hatırlatmak gerekir. İzahına çalıştığımız rivâyette de görüldüğü gibi, bu sözü söyledikten sonra başka bir dünya kelâmı söylememişse maksat hâsıl olmuştur, son sözü yine bu tevhîd cümlesidir demektir. Şayet başka bir dünya kelâmı söylemişse, arkasından *"Lâ ilâhe illallâh"* cümlesini hatırlatmak gerekir.

٨٥٥١– (س– **عائشة** رضي الله عنها) قالت: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «
لَقِّنُوا هَلْكَاكم لا إله إلا الله ». أخرجه النسائي.

8.551- Hz. Âişe'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Helâk olmak üzere olan insanlarınıza *'Lâ ilâhe illallâh'* sözünü telkin ediniz!"[3]

٨٥٥٢– (د– **معقل بن يسار** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال :
«**اقرؤوا سورة يس على موتاكم** ». أخرجه أبو داود.

8.552- Ma'kıl b. Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölülerinize Yâsîn sûresini okuyunuz!"[4]

---

[2] **Ebû Davud**, Cenâiz, 20/3116.

[3] **Nesaî**, Cenâiz, 4.

[4] **Ebû Davud**, Cenâiz, 24/3121. Sened itibariyle zayıf bir hadîstir.

İZAH

İbn Hibbân'a göre bu hadîsten maksat, ölmek üzere olan kimselerdir. Hikmeti de sûrenin, tevhîd ve âhiretle ilgili önemli hususları muhtevi olması gösterilir.

Bir kısım âlimlere göre maksat, öldükten sonra ve definden önce okumaktır, bazılarına göre ise definden sonra ruhuna okumaktır. **Hanefîler**'e göre; öldükten sonra yıkanıncaya kadar ölünün yanında Kur'ân okumak mekruhtur. Yâsîn sûresinin fazileti hakkında bazı hadîsler varsa da bunların hepsi zayıf görülmüştür.

Âlimler arasında, ölünün yapılan duâ ve verilen sadakadan faydalanacağına dair müşterek bir kanâat vardır. Yapılan nâfile ibâdetlerin sevâbının ölüye bağışlanması da câiz görülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"Allah'ım; anne-babama merhamet eyle!"***[5], ***"Rabbim, bana ve kardeşime mağfiret eyle!"***[6], ***"Ey Rabbimiz! Hesap günü bana, anne-babama ve mü'minlere mağfiret eyle!"***[7], ***"Ey Rabbimiz! Bize ve daha önce imanla göçen kardeşlerimize mağfiret eyle!"***[8], ***"Melekler Rablerini hamd ile tesbih ederler, yerdekiler için de mağfiret dilerler"***[9] ve benzeri pek çok âyet, ölüler için duâ etmenin meşrû ve faydalı olduğunu göstermektedir. Bu konuda pek çok hadîs de vardır. Bunların en meşhurlarından biri de; **"İnsan ölünce ameli sona erer. Yalnız üç şeyden dolayı ameli kesilmez: Sadaka-i câriye, yararlı bir ilim ve kendisine duâ eden sâlih bir evlat"**[10] hadîsidir.

Kur'ân okumak ve bunun sevabını ölüye bağışlamak konusunda ise farklı görüşler vardır. **Hanefî** ve **Hanbelî** fukahası, ücret karşılığı Kur'ân okumanın sevabı olmadığını, ücret alanın da, verenin de günah işlemiş olacağını söylerler. **Şâfiî** ve **Mâlikî** fukahası ise Kur'ân okumak veya okutmak karşılığında ücret almayı câiz görürler.

---

[5] İsrâ, 24.
[6] A'râf, 151.
[7] İbrahim, 41.
[8] Haşr, 10.
[9] Şûrâ, 5.
[10] **Müslim**, Vasiyet, 14; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 14; **Tirmizî** Ahkâm, 36; **Nesaî**, Vesâyâ, 8.

Ücretsiz Kur'ân okumayı ve sevâbını ölüye bağışlamayı ise, her ne kadar **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî** câiz görmezlerse de, fukahanın ekserisine göre câizdir ve ölü bundan faydalanır.

İnsanın yaptığı amelinin sevabını başkasına bağışlamak konusunda **Mu'tezile** aykırı bir tavır takınır ve; ***"İnsan için kendi çalıştığından başka bir şey yoktur"***[11] âyetine dayanarak bunun mümkün olmadığını iddia eder.

٨٥٥٣- (م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «**أَلَمْ تَرَوْا إلى الإنسان: إذا مات شَخَصَ بَصَرُه** ؟ قالوا: بلى، قال: **فذلك حين يَتْبَع بصرُهُ نَفْسَهُ**».

أخرجه مسلم.

8.553- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- İnsan (ölürken) gözünü tavana diktiğini görmüyor musunuz?" diye sormuş.

"- Evet" dediklerinde de;

"- İşte bu, gözünün, nefsini takip ettiği andır" buyurmuş.[12]

İZAH

"Gözün nefsi takip etmesi"nden maksat; gözün, çıkıp giden rûhun arkasından bakmasıdır. İnsan vefat ettiği sırada kendisinden rûh alınır. O sırada gözündeki perde açılan insan da, giden rûhunun arkasından bakakalır.

٨٥٥٤- (**م د ت س- أم سلمة** رضي الله عنها) قالت : « دَخَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على أبي سلمةَ – وقد شَقَّ بصرُه – فأغمضه ، ثم قال : **إنَّ الرُّوحَ إذا قُبِض تَبِعَه البصرُ** فَضَجَّ ناسٌ من أهله فقال: **لا تَدْعُوا على أنفسكم إلا بخير ، فإنَّ الملائكة يؤمِّنون على**

---

[11] Necm, 39.

[12] **Müslim**, Cenâiz, 5/9.

ما تقولون ، ثم قال : اللهم اغفر لأبي سلمة ، وارفع درجته في المهديين ، واخلفه في عقبه في الغابرين ، واغفر لنا وله يا رب العالمين ، وافسح له في قبره ، ونور له فيه ».

وفي رواية «واخلفه في تركته وقال: اللهم أوسع له في قبره، ودعوة أخرى سابعة نسيتها».

وفي أخرى قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إذا حضرتم المريض – أو الميت – فقولوا خيراً ، فإن الملائكة يؤمنون على ما تقولون، قالت: فلما مات أبو سلمة، أتيت النبي صلى الله عليه وسلم، فقلت: يا رسول الله، إن أبا سلمة قد مات، قال: قولي: اللهم اغفر لي وله، وأعقبني منه عقبى حسنة، قالت: فقلت: فأعقبني الله من هو خير لي منه: محمد صلى الله عليه وسلم».

أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود الأولى والثالثة ، ولم يذكر في الأولى « إن الروح إذا قبض تبعه البصر ». وأخرج الترمذي والنسائي الثالثة.

8.554- Ümmü Seleme'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Ebû Seleme'nin yanına geldi. O sırada Ebû Seleme rûhunu teslim etmiş ve gözleri de açık kalmıştı. Hz. Peygamber gözlerini kapattı ve sonra da;

"Rûh alınınca, göz onu takip eder" buyurdu.

O esnada Ebû Seleme'nin âilesi feryat etmeğe başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Kendiniz için hayırdan başka bir talepte bulunmayın! Çünkü melekler sizin söylediklerinize *'Âmin!'* derler" buyurdu ve sonra da;

"Allah'ım! Ebû Seleme'ye mağfiret eyle! Onun derecesini hidâyete erenler içinde yükselt! Geride bıraktıklarını da sen tekeffül eyle! Bizi de, onu da bağışla, ey âlemlerin Rabbi! Onun kabrini genişlet ve orada kendisine bir nûr halk et!" diye duâ etti.[13]

---

[13] **Müslim**, Cenâiz, 4/7-8; **Ebû Davud**, Cenâiz, 19/3115, 21/3118; **Tirmizî**, Cenâiz, 7/977; **Nesaî**, Cenâiz, 3.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; *"...Onun terekesine sen halef ol! Allah'ım; onun için kabrini genişlet"* diye duâ etti. Râvî, Hz. Peygamber'in yukarıda geçen altı duâ cümlesinden sonra yedinci bir cümle daha söylediğini, ama onu unuttuğunu belirtti.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hastanın –veya ölünün- yanında olduğunuzda, (onun hakkında) hayır söyleyin! Çünkü melekler sizin söylediklerinize *'Âmin!'* derler."

Sonra Ümmü Selme şöyle dedi:

"Ebû Seleme ölünce Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ebû Seleme öldü" dedim. Bunun üzerine bana;

"- Öyleyse sen; *'Allah'ım; beni ve onu bağışla! Bana ondan daha güzel bir sonuç ihsân eyle!'* diye duâ et" buyurdu.

Ümmü Seleme dedi ki:

"Ben de bu duâyı yaptım. Yüce Allah da bana Ebû Seleme'den daha hayırlı birini, Muhammed'i (as.) ihsân etti."

Bunları **Müslim** tahric etti.

Birinci ve üçüncü rivâyeti **Ebû Davud** tahric etti. Yalnız ilk rivâyetteki **"Rûh alınınca göz onu takip eder"** cümlesini zikretmedi.

Tirmizî ve **Nesaî** de üçüncü rivâyeti tahric ettiler.

İZAH

Ölünün gözünün açık kalmasına sebep olarak bu rivâyette de, çıkıp giden ruhuna bakakalması gösterilmektedir.

Hadîste de görüldüğü gibi **Ebû Seleme**'nin vefatında Rasûlullah (as.), karısı **Ümmü Seleme**'ye; *"Allah'ım; bana ondan daha hayırlısını ihsân eyle!"* diye duâ etmesini tavsiye etmektedir. **Ümmü Seleme** buna; **"Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir?"** diye hayret ettiği rivâyet edilir.[14] **Ümmü Seleme** ancak Rasûlullah'la (as.) evlenince bu duânın ne manaya geldiğini anlamıştı.

---

[14] Bkz., **Müslim**, Cenâiz, 2/5; **Muvatta**, Cenâiz, 14/42.

EBÛ SELEME

Tam adı; **Abdullah b. Abdulesed b. Hilâl el-Mahzûmî el-Kuraşî**'dir. **Ebû Seleme** künyesiyle meşhurdur. Rasûlullah'ın (as.) ve Hz. Hamza'nın süt kardeşidir, her üçünü de Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe emzirmişti. Aynı zamanda Rasûlullah'ın (as.) halası Berre bint Abdulmuttalib'in oğludur. İlk İslâm'a girenlerdendir; on birinci kişi olarak müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin ilk kocasıdır. Birlikte önce **Habeşistan**'a, sonra da **Medîne**'ye hicret etmişlerdi. **Bedir** ehlinden olan **Ebû Seleme**'nin, Seleme, Ömer, Zeynep ve Dürre adlı çocukları vardı. **Uhud** savaşında yaralanmış ve kısa süre sonra da vefat etmişti.

Karısı ve çocuklarıyla birlikte **Mekke**'den **Medîne**'ye gizlice hicret ederlerken müşrikler yollarını kesmişler, karısını ve çocuklarını alarak **Ebû Seleme**'ye; **"Şimdi istersen sen gidebilirsin"** demişlerdi. Rûhunda fırtınalar kopan **Ebû Seleme**, karısını ve çocuklarını Allah'ın emânetine bırakarak kendisi yine Rasûlullah'ın (as.) yanına hicret etmişti. Küçük yavrusu ile **Mekke**'de mahsur kalan **Ümmü Seleme** bir yıl boyunca her gün **Kâbe**'ye gider ve **Medîne**'ye gitmesine engel olan âilesine göz yaşlarıyla lânet okurdu. Sonunda o da **Medîne**'ye hicreti başardı. Onun bu iman ve sebâtı neticede kendisine Rasûlullah'a (as.) eş olmak şerefini nasip etmişti.

Bazı kaynakların rivâyetine göre Ümmü Seleme, **kocasına sağlığında;**

"- Bir kadının kocası ölür de cennete giderse, sonra karısı tekrar evlenmediği takdirde Allah onları cennette birleştirecektir diye duydum. Gel bir anlaşma yapalım; benden sonra sen, senden sonra da ben evlenmeyeyim" **dedi. Buna karşı** Ebû Seleme **ona**;

"- Benim sözümü dinler misin?" **diye sormuş, o da;**

"- Gayet tabi" **deyince,** Ebû Seleme, **karısına;**

"- Ben ölürsem, sen evlen!" **der ve sonra da;** *"Allah'ım; benden sonra Ümmü Seleme'ye, kendisini üzmeyecek ve ona eziyet etmeyecek benden daha hayırlı birini nasip et!"* **diye duâ eder.**

٨٥٥٥- (س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا حُضِرَ المؤمنُ ، أتتْ ملائكة الرحمة بحريرةٍ بيضاءَ ، فيقولون: اخرُجي راضيةً مَرضياً عنكِ إلى رَوْحِ من الله وريحان ، وربٌّ غيْرِ غضبان ، فتخرجُ كأطيبِ ريحِ المسك ، حتى إنَّه ليناوله بعضهم بعضاً ، حتى يأتوا به أبوابَ السماء ، فيقولون : ما أطيبَ هذه الريحَ التي جاءتكم من الأرض ، فيأتون به أرواحَ المؤمنين ، فلَهم أشدُّ فرَحاً من أحدكم بغائبه يقدَمُ عليه ، فيسألونه : ماذا فَعَل فلان؟ ماذا فعلَ فلان؟ فيقولون : دَعُوه ، فإنَّه كان في غمِّ الدنيا ، فيقول : قد مات ، أما أتاكم ؟ قالوا ذُهِبَ به إلى أمِّه الهاوية ، وإن الكافر إذا حُضِرَ أتتْهُ ملائكة العذاب بمِسْحٍ ، فيقولون : اخرجي ساخطةً مَسْخوطاً عليك إلى عذاب الله عز وجل ، فتخرجُ كأنْتَنِ ريحِ جيفة ، حتى يأتون به باب الأرض فيقولون : ما أنتنَ هذه الريح ، حتى يأتون به أرواحَ الكفار ». أخرجه النسائي.

8.555- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mü'min öleceği sırada rahmet melekleri, ipekten beyaz bir kumaş getirirler ve (rûhuna);

"- Sen razı olduğun ve senden de razı olunduğu halde çık! Allah'ın rahmetine, tertemiz mekânına ve gazabı olmayan Rabbine gel!" **derler. Bunun** üzerine rûh, en güzel misk kokusu gibi bir halde çıkar. Melekler onu elden ele vererek göğün kapılarına kadar götürürler. Göktekiler;

"- Şu yeryüzünden koku ne güzel geliyor!" diye konuşurlar. Sonra onu, mü'minlerin rûhlarının bulunduğu yere götürürler. Onun gelmesiyle mü'minlerin rûhları da, sizden birinin kaybettiği bir yakınının gelmesi üzerine sevindiğinden daha çok sevinirler. Hemen ona;

"- Falancı nasıl? Filan ne yapıyor?" diye sormaya başlarlar. Melekler ise;

"- Bırakın onu! Onda hâla dünya tasası var!" diye müdahale ederler. **O (adam da, mü'minlere);**

"- Falancı ölmüştü, yanınıza gelmedi mi?" diye sorar. Bunun üzerine onlar;

"- Öyleyse o cehenneme götürüldü!" derler.

Kâfir öleceği sırada ise, azap melekleri kıldan mamûl siyah bir keçe ile gelirler ve;

"- Sen öfkeli olduğun ve sana da öfkeli olunduğu halde çık! Azîz ve Celîl olan Allah'ın azâbına koş!" derler. Bunun üzerine son derece pis bir koku ile çıkar. Melekler onu arzın kapısına getirirler. Oradakiler;

"- Bu ne kadar iğrenç bir koku!" derler. Nihayet götürüp kâfirlerin rûhları arasına koyarlar."[15]

٨٥٥٦- (م- أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا خرجتْ رُوحُ المؤمن تلقاها ملَكان يُصْعدانها - قال حمادٌ في روايته : فذكر من طيب ريحها ، وذكر المسك - قال: فيقولُ أهل السماء : رُوحٌ طيِّبَةٌ جاءت منْ قبَل الأرض ، صلَّى الله عليك وعلى جسد كنت تعمُرينه ، فيُنطَلَقُ به إلى ربِّه ، ثم يقول : انْطلقوا به إلى آخر الأجل ، قال : وإنَّ الكافرَ إذا خرجتْ رُوحُه - قال حماد : وَذكر منْ نَتْنها - فردَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رَيطَةً كانت عليه على أنفه - هكذا - وذكر لَعْناً- ويقول أهل السماء : رُوح خبيثةٌ جاءت من قبل الأرض ، فيقال : انطلقوا به إلى آخر الأجل ».

أخرجه مسلم.

8.556- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'minin rûhu çıktığında, onu iki melek karşılayıp alır ve göğe doğru çıkarırlar. –Râvî Hammâd, onun güzel kokusunu ve misk lafzını da zikretti-. **Gök ehli;**

***"- Yeryüzünden temiz ve güzel bir rûh geldi"* derler ve *"Allah sana ve yaşattığın şu cesede salât-selâm eylesin!"* diye duâ ederler.**

Müteâkiben onu Rabbine götürürler. Allah da;

***"- Onu ecelin sonuna kadar götürün!"* buyurur.**

---

[15] **Nesaî**, Cenâiz, 9.

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Kâfirin rûhu çıktığında ise..." Râvî Hammâd, onun pis kokusunu zikretti. Sonra Hz. Peygamber üstündeki elbisenin saçağını şöylece burnuna götürdü. Sonra ona lanet okunduğunu söyledi. Sonra şöyle devam etti:

"Gök ehli; '*Yeryüzünden habîs bir rûh geldi*" derler. Onu getiren meleklere;

"- *Onu ecelin sonuna kadar götürün!*" diye emredilir.[16]

İZAH

Hz. Peygamber'in burnunu kapatması, kötü kokuyu ihsâs amacına matûftur.

"Ecelin sonuna kadar götürün!" cümlesinden maksadın ne olduğu açık değildir. **Nevevî, Kadı Iyâz**'dan naklen şöyle der:

"İlk cümle ile, mü'minin rûhunu Sidretü'l-müntehâ'ya kadar götürün; ikinci cümle ile de, kâfirin rûhunu Siccîn'e (cehenneme) götürün denmek istenmiştir. Çünkü kâfirin gideceği nihaî mekân orasıdır."

Sidretü'l-müntehâ, Mirac hadîsinde ifâde edildiği üzere çok büyük bir ağacın bulunduğu bir yerin adıdır, kâinatın mukadderatını tayin eden kalemlerin cızırtılarının işitildiği bir mekândır.

Bununla muhtemelen mü'minin rûhuna bütün ulvî mekânların ve yüceliklerin gezdirilmesi, kâfirin rûhuna da cehenneme ait bütün pisliklerin gösterilmesi kastedilmiştir.

٨٥٥٧- (ت س- بريدة [ابن الحصيب] رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**المؤمن يموت بعَرَق الجبين** ». أخرجه الترمذي والنسائي. وفي أخرى للنسائي : «**موتُ المؤمنِ بعَرَقِ الجبين** ».

8.557- Bureyde b. el-Husayb'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'min, alın terlemesiyle ölür."[17]

---

[16] **Müslim**, Cennet, 17/75.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** rivâyet etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Mü'minin ölümü, alın terlemesiyledir."

İZAH

Muhtelif kaynaklarda zikredilen bu hadîsten maksadın ne olduğu açık değildir. Bazılarına göre ölümün bir takım sebepleri ve alâmetleri vardır. Mü'minin ölümünün alâmeti de alın terlemesidir. Bazılarına göre de maksat, âilesinin maişetini alın teriyle helâlinden kazanmak ve ölünceye kadar da bu çizgisini değiştirmemektir.

Bazıları ise alın terlemesinin utanmaktan kaynaklandığını söylerler. Mü'min, hayatı boyunca yaptığı onca isyanına ve işlediği günahlara rağmen, ölüm sırasında perde açılıp kendisine verilen güzellikleri görünce, bundan utanır ve utancından da terler.

Alın terlemesinin ölümün şiddetinden kaynaklandığını ileri sürenler de vardır. Mü'minin ölüm sırasında çektiği sıkıntı hayli ağır olur; ama bu sıkıntı neticede mü'mine büyük fayda sağlar, çünkü çekilen sıkıntılar günahlarının affına vesile olur.

Bu görüşlerin, tamamen hüsn-ü zanna dayalı olarak ileri sürülen kişisel kanâatlerden ibaret olduğunu belirtmenin bile gereksiz olduğunu zannediyoruz.

٨٥٥٨- (د- عبيد بن خالد السلمي رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **موتُ الفُجَاءةِ أَخْذَةُ أَسَفٍ للكافر ورحمةٌ للمؤمن** ».

وفي رواية عن عبيد قال مرة : عن النبي صلى الله عليه وسلم ، وقال مرة : عن عبيد «**مَوْت الفُجَاءة : أخذة أسَفٍ** ». أخرج الثانية أبو داود ، والأولى : ذكرها رزين.

8.558- Ubeyd b. Hâlid es-Sülemî, Hz. Peygamber'in bir sahâbesinden rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[17] **Tirmizî**, Cenâiz, 10/982; **Nesaî**, Cenâiz, 5.

"Füc'eten (ani) ölüm, kâfir için ilahî gazabın yakalaması, mü'min için ise bir rahmettir."[18]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet bir defasında merfû olarak "Hz. Peygamber'den" diye, başka bir defasında da mevkûf olarak "Ubeyd'den" diye rivâyet edilmiştir. Buna göre (Hz. Peygamber veya Ubeyd); "Ansızın ölüm, (rûhun) öfke ile alınmasıdır" dedi.

Bu ikincisini **Ebû Davud**, ilkini de Rezîn rivâyet etti.

İZAH

Âsi ve günahkâr için ani ölüm, tövbe imkânını, âhiret için güzel amel ve hayırlar yapma fırsatını bulamaması itibariyle güzel görülmemiştir. İnsanın âhiret için hazırlanmak şansına sahip olması ve son nefesini imanla vermesi, şüphesiz herkes için büyük mazhariyettir. İşte ani ölüm, âsilere bu imkânı bırakmadığı için kötü âkıbetle yüz yüzedirler demektir. Ayrıca çekilen sıkıntıların, günahların affına vesile olacağı da bilinmektedir. Ani ölümle bu vesile de kaçırılmaktadır.

Ama mü'min ve muvahhid biri için ani ölüm, aslı itibariyle kötü değildir. Çünkü sürekli hastalık ve zorluk çekmek ve uzun zaman ölüm sıkıntısını yaşamak zorunda kalmamıştır. Kısa sürede rahatlamak imkânına kavuşmaktadır. Dolayısıyla böyle biri için ani ölüm, gerçekten bir rahmettir.

Anlaşılacağı üzere ölümün kolay veya zor olması, ani veya uzun hastalıklar sonunda gerçekleşmesi neticeyi tayin eden unsurlar değildir. Neticeyi insanın kendi davranışları tayin edecektir. Nitekim Hz. Peygamber bir taraftan **"ansızın ölüm mü'min için rahatlıktır"** derken, öte yandan **"ansızın ölümden Allah'a sığınmaktadır"**. Bu itibarla bunlar insanın âkıbetini tayin eden bir gösterge değildir.

Daha önce 8530 ve 8532 numara ile geçen hadîslerde **Hz. Âişe**'nin söylediği; *"Rasûlullah'tan (as.) daha şiddetli ölüm sancısı çeken*

---

[18] **Ebû Davud**, Cenâiz, 14/3110.

hiç kimseyi görmedim", "Rasûlullah'ın (as.) ölümünde gördüğüm zorluktan sonra, artık kolay ölümünden dolayı hiç kimseye gıpta etmem" ve *"Hz. Peygamber'in ölümünü gördükten sonra, artık sıkıntılı ve zor bir ölümden dolayı kimseyi ayıplamam!"* sözlerini de burada hatırlamak gerekir.

٨٥٥٩- (عائشة رضي الله عنها) «سُئِلَتْ عن موتِ الفَجْأَةِ؟ فقالت: بَطْشَةُ غضبان أو هُلْكُ يُسْرٍ». أخرجه.

8.559- Hz. Âişe'ye *"ansızın ölümden"* soruldu da;

"Ansızın ölüm, ya gazapla yakalanmak veya kolay can vermektir" diye cevap verdi.[19]

---

[19] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet de önceki ile aynı manadadır.

الفصل الثاني

في البكاء و النوح و الحزن

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في جواز ذلك

II- ÖLÜYE AĞLAMAK, BAĞIRIP ÇAĞIRMAK VE HÜZÜNLENMEK

1- ÖLÜYE AĞLAMANIN CEVÂZI

٨٥٦٠- (خ م د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « دخلنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم على أبي سَيْف القَين - وكان ظئراً لإبراهيم - فأخذ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ابنه إبراهيم، فقبَّله وشمَّه ، ثم دخلنا عليه بعد ذلك ، وإبراهيمُ يجودُ بنفسه ، فجعلَتْ عينا رسول الله صلى الله عليه وسلم تَذرفان ، فقال ابنُ عوف : وأنتَ يا رسولَ الله ، فقال : **يا ابنَ عوف ، إنَّها رحمةٌ** ، ثم أتبعها بأخرى ، فقال : **إنَّ العينَ تدمع ، والقلبَ يخشع ، ولا نقول إلا ما يُرضي ربَّنا ، وإنا بفراقك يا إبراهيم محزونون** ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8.560- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) beraber Ebû Seyf el-Kayn'a[1] gitmiştik. Ebû Seyf, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'e süt emziren kadının kocası idi. Rasûlullah (as.) orada oğlu İbrahim'i aldı, öptü ve kokladı. Bilâhare tekrar yanına gittiğimizde İbrahim can çekişiyordu. Rasûlullah'ın (as.) mübarek gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf;

---

[1] **Ebû Seyf el-Kayn, el-Berâ b. Evs b. Halid el-Ensârî en-Neccârî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in süt babasıdır, onu karısı Ümmü Seyf Havle bint el-Münzir b. Zeyd emzirmişti. Adı Ebû Yusuf el-Kayn olarak da bilinir. Ensâr'dandı ve demirciydi. **Uhud** ve daha sonra yapılan savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer almıştı.

"- Sen de mi (ağlıyorsun), ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber;

"- **Ey Avf'ın oğlu! Şüphesiz bu, rahmetin eseridir"** dedi. Sonra tekrar ağladı ve bu sefer de;

"- **Şüphesiz göz yaş döker, kalp mahzûn olur. Ama biz, asla Rabbimizin hoşnut olmadığı bir söz söylemeyiz"** dedi ve sonra da oğluna dönerek;

"Şüphesiz senden ayrılmaktan müteessiriz, ey İbrahim!" dedi.[2]

İZAH

İbrahim, Hz. Peygamber'in, **Mısır Sultanı Mukavkıs**'ın kendisine hediye olarak gönderdiği **Mâriye** adlı câriyesinden doğma çocuğudur. Hicretin sekizinci yılında dünyaya geldiği rivâyet edilir. Ölüm tarihi konusunda ise çok farklı rakamlar zikredilir. Hz. Peygamber onu emzirmesi için **Ensâr**'dan, mesleği demircilik olan **Ebû Seyf**'in karısı **Havle bint Münzir**'e vermişti. **Ebû Seyf**'in asıl adı **Berâ b. Evs** idi. Hz. Peygamber oğlunu görmek için **Ebû Seyf**'in evine sık sık giderdi.

Şüphesiz yakınını kaybeden birinin gülüp eğlenmesi beklenmez. Onun üzülmesinden ağlayıp göz yaşı dökmesinden daha tabiî bir şey olamaz. Bu, insan cinsinin en tabiî reaksiyonudur. Hatta bunun aksine bir davranış, o insanın normal olmadığı kanâatine yol açar. Bu aynı zamanda merhametsizliğin ve katı kalpliliğin de göstergesidir. Bu itibarla normal bir davranış değildir.

Ancak üzüntünün de mutlaka bir ölçüsü ve sınırı olmalıdır. Feryat figanla bağırıp çağırmak, üstünü-başını yırtmak ve isyan anlamına gelen sözler söylemek de bu sınırı tecavüzdür. Hz. Peygamber'in yaptığı da evladının ölümünden duyduğu teessürden gözyaşı dökmesi, ama ilahî rızaya uygun düşmeyen hiçbir söz söylemeden kederini tabiî sınırlar içinde tutmasıdır.

[2] **Buharî**, Cenâiz, 44; **Müslim**, Fedâil, 15/62; **Ebû Davud**, Cenâiz, 28/3126.

٨٥٦١- (خ م د س- أسامة) قال: « أرسلتْ بنتُ النبي صلى الله عليه وسلم إليه : أنَّ ابناً لي قُبِض فائتنا ».

وفي رواية : « إن ابنتي قد حُضِرَتْ ، فاشهدْنا ، فأرسل يقرأ السلام ، ويقول : **إنَّ للَّه ما أخذَ ، وله ما أعطى ، وكلٌّ عندَهُ بأجلٍ مُسمّى ، فَلْتَصْبِرْ ولتحتسبْ** ، فأرسَلَتْ إليه تُقْسِمُ عليه ليأتينَّها ، فقام ومعه سعدُ بنُ عبادةَ ، ومعاذُ بنُ جبلٍ ، وأُبيُّ بنُ كعب ، وزيدُ بنُ ثابت ، ورجالٌ ، فدُفِعَ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم الصبيُّ ، فأقعده في حَجْرِه ، ونفسُهُ تَتَقَعقَعُ، قال: حسِبْتُ أنه قال: كأنَّها شَنٌّ».

وفي رواية : « تتقعقع كأنَّها في شَنٍّ ، ففاضت عيناه ، فقال سعد : يا رسولَ الله ما هذا ؟ فقال: **هذه رحمة جعلها الله في قلوب عباده** ». وفي رواية « **في قلوب من شاء من عباده** ، **وإنَّما يرحمُ الله من عباده الرحماء** » . أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وفي رواية أبي داود نحوه – وهذه أتم – ولم يذكر أسماء الرجال الذين جاؤوا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم.

8.561- Üsâme şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in kızı; *'Çocuğum ölmek üzere, hemen gel!'* diye, -bir rivâyette; *'Kızım ölmek üzere, yanımızda ol!'* diye- beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi. Hz. Peygamber selâm gönderdi ve;

"- Aldığı da Allah'ındır, verdiği de!.. Onun katında herkesin belli bir eceli vardır. Binâenaleyh sabret ve Allah'tan sevap bekle!" dedi. Ama kızı yemin vererek mutlaka gelmesini istedi. Bunun üzerine yanında Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Ubeyy b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit ve başka bazı adamlar olduğu halde kalkıp gitti. Çocuk kendisine verildi, o da sabiyi kucağına oturttu. Çocuğun nefesi gidip geliyordu. Bu sırada zannediyorum Hz. Peygamber; **"Sanki canı boş kova içinde imiş gibi** (ses çıkarıyor)" dedi.[3]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son bölümü şöyledir:

---

[3] **Buharî**, Cenâiz, 32; Merdâ, 9; Kader, 4; Eymân, 9; Tevhîd, 2, 25; **Müslim**, Cenâiz, 6/11; **Ebû Davud**, Cenâiz, 28/3125; **Nesaî**, Cenâiz, 22.

"Canı sanki boş bir kovada imiş gibi nefesi gidip geliyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in gözleri doldu. Sa'd;

"- Bu ne hâl, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Bu, Allah'ın, kullarının kalbine koymuş olduğu rahmettir" buyurdu. Bu son cümle diğer bir rivâyette şöyledir:

"Bu, Allah'ın, kullarından dilediği kişilerin kalbine koyduğu rahmettir. Yüce Allah da ancak, kullarından merhametli olanlara merhamet buyurur."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un da buna benzer bir rivâyeti vardır, ama bu rivâyet daha tamdır. **Ebû Davud**, Hz. Peygamber'le birlikte giden kişilerin isimlerini zikretmedi.

İZAH

Burada sözü edilen Hz. Peygamber'in kızı **Zeynep**'tir. **Ebû'l-Âs b. er-Rabî**'in zevcesi olan **Zeynep, Üsâme b. Zeyd**'i göndererek Rasûlullah'a (as.), çocuğunun ölmek üzere olduğunu haber veriyor. Vefat etmek üzere olan çocuğun kim olduğu konusunda iki rivâyet vardır; birine göre kızı **Ümâme**, diğerine göre ise oğlu **Ali**'dir. **Şerefuddîn ed-Dimyâtî, Ümâme** olduğunu kaydeder. Ama **Ümâme**'nin Rasûlullah'tan (as.) sonra da yaşadığı bilinmektedir. Hatta **Hz. Fâtıma**'nın vefatından sonra **Hz. Ali** ile evlenmiştir. **Zübeyr b. Bekkâr** da, **Zeyneb**'in oğlu **Ali**'nin bulûğ çağına kadar yaşadığını ve **Mekke** fethi sırasında Rasûlullah'ın (as.) onu terkisine aldığını kaydeder. Dolayısıyla ölen çocuğun hangisi olduğu bilinmemektedir. Belki de çocuk ağır şekilde hastalandığı için öleceğinden korkulmuş, ama ölmemiştir.

Ölmek üzere olan çocuğun, **Hz. Fâtıma**'nın oğlu **Muhsin** olduğu da söylenmiştir. **İbn Hacer, Hz. Osman**'ın **Rukıyye**'den olma oğlu **Abdullah** olabileceği ihtimalinden de söz eder.[4]

Hz. Peygamber'in ilk çağrıldığında gitmemesi, muhtemelen ya o andaki meşguliyetinden, ya da çocuğun rahatsızlığının çok önemli

---

[4] Bkz., **İbn Hacer**, III, 502; **Sindî**, *Nesaî Hâşiyesi*, IV, 22.

olmadığını düşünmüş olmasından dolayıdır. Nitekim **Zeyneb**'in, sözü edilen her iki çocuğunun da ölmemesi bunu te'yîd etmektedir.

٨٥٦٢- (س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « لَمَّا حُضِرَتْ بنتٌ لرسولِ الله صغيرةٌ ، أخذها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وضمها إلى صدره ، ثم وضع يده عليها ، [فَقَضَتْ] وهي بين يَدَيْ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فَبَكَتْ أمُّ أيمن ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يا أم أيمن ، أتبكين ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم عندك** ؟ فقالت : مالي لا أبكي ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يبكي ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إني لستُ أبكي ، ولكنها رحمةٌ**، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **المؤمنُ بخيرٍ على كلِّ حال ، تُنْزَعُ نَفْسُه من بين جنبيه ، وهو يَحمد الله عز وجل** ». أخرجه النسائي.

8.562- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) küçük kızı (torunu) can çekişirken Hz. Peygamber onu aldı, göğsüne bastırdı, sonra elini üzerine koydu. Kızcağız, Hz. Peygamber'in önünde öldü. Ümmü Eymen[5] ağlamaya başladı. Hz. Peygamber;

"- Allah'ın Rasûlü yanında olduğu halde ağlıyor musun, ya Ümmü Eymen?" buyurdu. O da;

"- Allah'ın Rasûlü ağlıyor da, ben neden ağlamayayım?" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Ben ağlamıyorum. Şu gördüğün (yaşlar) **rahmettir"** buyurdu, sonra da şöyle söyledi:

---

[5] **Ümmü Eymen:** İsminin Bereket olduğu rivâyet edilir. Rasûlullah'ın (as.) dadısı ve âzâdlısıdır; ona "**annemden sonra annem**" diye hitap ederdi. Önceleri **Âmine**'nin hizmetçisi olduğu ve Hz. Peygamber'e ondan miras kaldığı rivâyet edilir. Önce Ubeyd el-Habeşî ile evlenmiş ve ondan Eymen adlı bir çocuk doğurmuştu. Sonra Hz. Peygamber onu Zeyd b. Hârise ile evlendirmiş ve bu evlilikten Üsâme dünyaya gelmişti. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katıldı. **Medîne**'de Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer onu ziyarete giderlerdi. Hz. Osman döneminde vefat etti.

"Mü'min her hal ü kârda hayırdadır. İki yanından canı alınır, yine de Azîz ve Celîl olan Allah'a hamd eder."[6]

٨٥٦٣- (خ م س- **ابن أبي مليكة**) قال: « توفيتْ بنتٌ لعثمانَ بنِ عفانَ بمكة ، فجئنا نشهدُها ، وحضرها ابنُ عمر وابنُ عباس ، فإني لجالس بينهما ، فقال عبدُ الله بنُ عمر لعمرو بن عثمان - وهو مواجهه - ألا تَنْهى عن البكاء ، فإن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **إن الميّتَ ليعذّبُ ببكاء أهله عليه** ؟ فقال ابنُ عباس : قد كان عمرُ يقول بعضَ ذلك ، ثم حدَّث ، فقال : صدرتُ مع عمر من مكة ، حتى إذا كنَّا بالبَيداء ، فإذا هو بركْبٍ تحت ظلِّ شجرة ، فقال : اذهب فانظر مَن هؤلاء الركب؟ فنظرت ، فإذا [هو] صُهيبٌ ، قال : فأخبرتُه ، فقال : ادعُه ، فرجعتُ إلى صهيب ، فقلت: ارتحل، فالحق بأمير المؤمنين ، فلما أن أصيب [عمر] دخل صهيب يبكي ، يقول : واأخاه ، واصاحباه ، فقال عمر : يا صهيب ، أتبكي عليَّ وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن الميتَ ليعذَّبُ ببعض بكاء أهله عليه** ؟ فقال ابنُ عباس : فلما مات عمر ذكرتُ ذلك لعائشة ، فقالت : يرحم الله عمر ، لا واللّه ما حدَّثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنّ الميتَ يعذّب ببكاء أهله عليه، ولكن قال** : **إن الله يزيد الكافر ببكاء أهله عليه** ، وقالت عائشة : حَسْبُكم القرآن **(ولا تزرُ وازرة وزر أخرى)** قال ابن عباس عند ذلك: واللّهُ أضحكَ وأبكى، قال ابن أبي مليكة: فما قال ابن عمر شيئا». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية النسائي قال : قالت عائشة : « إنما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن الله يزيد الكافر عذاباً ببعض بكاء أهله [عليه]** ».

وله في أخرى : قال ابن أبي مليكة : « لما هلكتْ أمُّ أبان حضرتُ مع أناس ، فجلستُ بين عبد الله بن عمر ، وابن عباس ، فبكين النساء ، فقال ابن عمر : ألا تنهى هؤلاء عن البكاء ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إن الميتَ ليعذّب ببعض بكاء أهله عليه** ؟ فقال ابنُ عباس : قد كان عمر يقول بعضَ ذلك ، خرجت مع عمر ، حتى إذا كنا بالبيداء رأى راكباً تحت شجرة ، فقال : انظر من الركب. فذهبت ، فإذا صهيبٌ وأهله ، فرجعت إليه ، فقلت : يا أمير المؤمنين ، هذا صهيب وأهله. فقال : عَلَيَّ بصهيب ، فلما دخلنا المدينة

[6] Nesaî, Cenâiz, 13.

أصيب عمر ، فجلس صُهيب يبكي عنده ، يقول : وا أخيَّاه ، واأُخيَّاه، فقال [عمر] : يا صهيب ، لاتبك ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إنَّ الميتَ ليعذَّب ببعض بكاء أهله عليه** ، قال : فذكرتُ ذلك لعائشةَ ، فقالت: أما والله ماتُحدِّثون هذا الحديث عن كاذبَين مُكَذَّبَيْن ، ولكن السمعَ يُخطئ وإن لكم في القرآن لَمَا يَشفيكم (**ولا تزر وازرة وزر اخرى**) [فاطر: ١٨] ولكنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **إن الله ليزيد الكافر عذابا ببكاء أهله عليه**».

8.563- İbn Ebî Müleyke anlatıyor:

"Mekke'de Osman b. Affân'ın kızı ölmüştü. Cenâzesine katılmak üzere gittik. İbn Ömer ve İbn Abbas da cenâzeye gelmişlerdi. Ben de onların arasında oturuyordum. Abdullah b. Ömer, karşısında oturan Amr b. Osman'a[7];

"- Şu ağlamayı neden kesmiyorsun? Rasûlullah (as.) '**Âilesinin ağlamasından dolayı ölüye azap edilir**' buyurdu" dedi.

İbn Abbas da;

"- Hz. Ömer de böyle bir şey söylüyordu" dedi ve sonra sözlerine şöyle devam etti:

"Ömer'le birlikte Mekke'den yola çıkmıştım. Beydâ mevkiine geldiğimizde, bir ağacın gölgesinde bir yolcu gördü. Bana;

"- Git şu yolcuya bak, kimmiş?" dedi. Ben de gidip baktım; Suheyb imiş. Gelip Ömer'e söyledim. Bana;

"- Çağır onu!" dedi. Suheyb'e gittim;

"- Haydi, mü'minlerin emirinin yanına gidelim" dedim.

Bilâhare Hz. Ömer sûikasta maruz kaldığında Suheyb eve geldi ve ağlamaya başladı:

"- Vah kardeşim!.. Vah can dostum!.." diye feryat ediyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer;

---

[7] **Ebû Osman, Amr b. Osman b. Affân el-Kuraşî el-Emevî el-Medenî**: Medîneli büyük tâbiîlerdendir. Hz. Osman'ın büyük oğludur. Babasından ve Üsâme b. Zeyd'den rivâyeti vardır. Kendisinden İbn Müseyyeb, Zührî, İbn Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir, ama bununla birlikte hadîsi azdır. Muâviye halife olunca onu kızı Remle ile evlendirmişti.

"- Ya Suheyb! Rasûlullah (as.); **'Âilesinin bazı ağlamasıyla ölü azap görür'** buyurduğu halde bana ağlıyor musun?" dedi.

İbn Abbas sözlerine şöyle devam etti:

"Hz. Ömer vefat edince, bu hadîsi Hz. Âişe'ye sordum. Hz. Âişe;

"- Allah Ömer'e rahmet eylesin! Hayır! Vallahi Rasûlullah (as.); ***'Âilesinin ağlamasıyla ölüye azap edilir'*** demedi. Ama O; ***'Âilesinin ağlamasıyla Allah kâfirin azabını arttırır'*** buyurdu. **Size** Kur'ân kâfidir. Yüce Allah; ***'Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez'***[8] buyuruyor."

Bu söz üzerine İbn Abbas; "Güldüren de ağlatan da Allah'tır" dedi.

İbn Ebî Müleyke dedi ki:

"Bunun üzerine İbn Ömer artık bir şey demedi."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ancak; **'Allah, âilesinin bazı ağlaması yüzünden kâfirin azabını arttırır'** buyurdu."

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde de İbn Ebî Müleyke şöyle anlatır:

"Ümmü Ebân[10] vefat edince, insanlarla birlikte ben de cenâzesine gittim, Abdullah b. Ömer'le İbn Abbas'ın arasına oturdum. Kadınlar ağlıyorlardı. İbn Ömer;

"- Şunların ağlamalarını kestirsene! Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Âilesinin bazı ağlamasından dolayı ölüye azap edilir'** buyurduğunu işittim" dedi.

Bunun üzerine İbn Abbas şunları söyledi:

---

[8] İsrâ, 15; Fâtır, 18.

[9] **Buharî**, Cenâiz, 33; **Müslim**, Cenâiz, 9/22-23; **Nesaî**, Cenâiz, 15.

[10] **Ümmü Ebân bint Osman b. Affân**: Hanım sahabîlerdendir. Hz. Osman'ın kızıdır. Annesi Remle bint Şeybe'dir. Ölüye ağlamakla ilgili bir rivâyette ismi geçmektedir. Ebân b. Mervân'ın annesidir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

"Hz. Ömer de böyle bir şey söylüyordu. Bir gün Ömer'le birlikte (Mekke'den) yola çıkmıştım. Beydâ mevkiine geldiğimizde, Ömer ağacın gölgesinde bir süvari gördü. Bana;

"- Git bak, şu binitli kimmiş?" dedi. Ben de gidip baktım; Suheyb ve âilesi imiş. Geri geldim ve;

"- Ey mü'minlerin Emîr'i, Suheyb ve âilesidir" dedim.

"- Suheyb yanıma gelsin!" dedi.

Sonra Medîne'ye geldiğimizde Hz. Ömer sûikasta uğradı. Suheyb, onun yanına oturdu ve;

"- Vah kardeşçiğim!.. Vah kardeşçiğim!.." diye ağlamaya başladı. Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Ağlama ya Suheyb! Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Âilesinin bazı ağlamasıyla ölü azap görür'** buyurduğunu işittim" dedi.

İbn Abbas sözlerine şöyle devam etti:

"Ben bunu Hz. Âişe'ye anlattım. Hz. Âişe;

"- Vallahi sizler bu hadîsi, kendileri yalan söyleyen ve aynı zamanda kendilerine de yalan söylenen iki kişiden rivâyet ediyor değilsiniz. Ama kulak hata edebilir. Kur'ân'da size şifâ verecek yeterli hüküm vardır. Yüce Allah; *'Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez'*[11] buyurmaktadır. Ama Rasûlullah (as.) da; **'Şüphesiz Allah, âilesinin kendisine ağlamasından dolayı kâfirin azâbını arttırır'** buyurmuştur."

İZAH

Burada ölüye ağlamak konusundaki iki rivâyetin, iki görüşün mezcedildiği görülmektedir. **Hz. Âişe'**nin getirdiği açıklama şüphesiz önemlidir. Gösterdiği âyet de bu konuda çok güçlü bir delildir. Akla ve İslâm'ın temel mantığına uygun olan da şüphesiz budur. Buna göre âilesinin kendisine ağlamasından dolayı müslüman'a mezarda azap edilmesi câiz olmaz.

Ancak **Hz. Âişe**'nin **"kimse başkasının günahını çekmez"** âyetini sadece müslüman ölüler için bir delil kabul etmesi, Hz. Peygamber **"âilesinin kendisine ağlamasından dolayı Allah kâfirin**

[11] İsrâ, 15; Fâtır, 18.

azâbını arttırır" buyurdu diyerek aynı âyetin kâfirler için hüküm ifâde etmediği neticesine varması, kanâatimizce çok isabetli gözükmemektedir. Kanâatimizce bu âyet, **Hz. Âişe**'nin doğrusu budur diye rivâyet ettiği; **"Âilesinin ağlamasıyla Allah kâfirin azabını arttırır"** hadîsine de aykırı düşmektedir. Çünkü âyetin hükmü mutlaktır, kâfiri de kapsamaktadır. Akıl da, âilesinin kendisine ağlaması yüzünden bir müslümana azap edilmesini makûl görmediği gibi, bir kâfire bu yüzden azap edilmesini de makûl görmez. İşlemediği bir suçtan dolayı ceza görmek, ne müslüman için ve ne de kâfir için söz konusudur.

Dolayısıyla merfû ve sahîh olan bu hadîsi **Hattâbî**'nin de işaret ettiği şekilde anlamanın daha uygun olacağını zannediyoruz:

Bilindiği üzere câhiliye döneminde insanların, âile efrâdına, öldükten sonra kendisine ağlamalarını, feryatlar etmelerini, hatta bunun için ağlayıcı kadınlar tutmalarını vasiyet etme âdetleri vardı. İnsan ölünce de âilesi onun bu vasiyetini yerine getirirdi. İşte böyle bir durumdan ölünün de sorumlu tutulması makûl görülebilir. Çünkü vasiyet etmek suretiyle o günahın işlenmesine bizzat ölü vesile olmuştur. Bu durumda ölünün müslüman veya kâfir olması da fark etmez, her ikisine de aynı hüküm uygulanır.

Hz. Âişe'nin kâfirle ilgili rivâyeti, muhtemelen bundan sonra gelecek olan hadîste görüleceği üzere bir vâkıanın tespiti ile alâkalı olmalıdır. Bundan sonra gelecek olan hadîsteki ibarenin, aynı zamanda meselenin anlaşılmasını daha da kolaylaştıracağı kanâatindeyiz.

Burada günah olan ağlamanın da, göz yaşıyla ağlamak değil, feryatlar ederek ve isyan manasında sözler söyleyerek ağlamak olduğunu da hatırlatmak gerekir. Ağlamayı feryat ve isyana dönüştürmenin günah sayılması aklen kabul edilebileceği gibi, hadîste geçen **"bazı ağlama"** ibaresi de bunu göstermektedir.

٨٥٦٤- (خ م ط د ت س- عمرة [بنت عبد الرحمن]) قالت : سمعتُ عائشة رضي الله عنها ــ وذُكر لها أن عبد الله بنَ عمر يقول: «إن الميِّت ليعذَّب ببكاء الحي عليه» - تقول:

«يغفرُ الله لأبي عبد الرحمن، أما إنَّه لم يَكذبْ ولكنَّه نَسِيَ، أو أخطأ، إنما مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على يهودية يُبكى عليها، فقال: **إنه لَيُبْكَى عليها، وإنها لَتُعذَّبُ في قبرها**».
أخرجه الجماعة إلا أبا داود.

وفي رواية الترمذي : أنَّ ابنَ عمرَ قال : إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **الميتُ يُعذَّب ببكاء أهله عليه** ، فقالت عائشةُ : يرحمه الله ، لم يكذب ولكنَّه وَهِمَ ، إنما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لرجل مات يهودياً : **إنَّ الميِّتَ ليعذَّب ، وإنهم ليبكون عليه** ».

وفي رواية أبي داود والنسائي قالت : « وَهِلَ ، إنما مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على قبر ، فقال : **إنَّ صاحبَ هذا لَيعذَّب وأهلُه يبكون عليه ، ثم قرأت : (ولا تزر وازرة وزر أخرى)**».

8.564- Amre bint Abdurrahman'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe'ye, Abdullah b. Ömer'in; 'Yaşayanların kendisine ağlamasından dolayı ölüye azap edilir' dediği hatırlatılınca, onun şu cevabı verdiğini duydum:

"- Allah Ebû Abdurrahman'ı bağışlasın! Şüphesiz o yalan söylememiştir, ama unutmuş veya hata etmiştir. Rasûlullah (as.), ölümüne ağlanan bir Yahudinin cenâzesine rastlamış ve;

"- Bunlar ona ağlıyorlar, ama o mezarında azap görüyor" demişti.[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** dışındaki Kütüb-ü Sitte müellifleri tahric ettiler.[13]

Tirmizî'nin rivâyetine göre İbn Ömer; "Hz. Peygamber; **'âilesinin kendisine ağlamasından ölüye azap edilir'** buyurdu" dedi. Ama Hz. Âişe; "Allah ona merhamet buyursun! Şüphesiz o

---

[12] **Buharî**, Cenâiz, 33; **Müslim**, Cenâiz,9/25; **Muvatta**, Cenâiz, 12/37; **Ebû Davud**, Cenâiz, 29/3129; **Tirmizî**, Cenâiz, 25/1004.

[13] Burada **"Ebû Davud dışında..."** denmesine rağmen, hem hadîsin başında **Ebû Davud** kısaltması konmuş ve hem de daha sonra **Ebû Davud**'un rivâyeti zikredilmiştir. Dolayısıyla bu ibâre yanlıştır veya bir matbaa hatası olmalıdır.

yalan söylememiştir, ama yanılmıştır. Rasûlullah (as.) ancak ölen bir Yahudi için; **'Ölüye** (mezarında) **azap ediliyor, ama onlar burada ona ağlıyorlar'** demişti" dedi.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetinde ise Hz. Âişe (İbn Ömer'i kastederek) şöyle dedi:

"O yanıldı. Rasûlullah (as.) bir mezara uğramış ve sonra; **'Bu mezarın sahibine azap ediliyor, âilesi ise ona ağlıyorlar'** demişti."

Sonra Hz. Âişe; "Hiçbir günahkâr, bir başkasının günahını çekmez" âyetini okudu.

٨٥٦٥- (س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «مات ميت من آل رسول الله صلى الله عليه وسلم فاجتمع النساءُ يبكين عليه فقام عمر رضي الله عنه ينهاهن ويطردهنَّ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **دَعْهن يا عمرُ، فإن العينَ دامعةٌ والقلبَ مصابٌ والعهدَ قريبٌ**». أخرجه النسائي.

8.565- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) akrabalarından biri ölmüştü. Kadınlar toplanıp ona ağlamaya başladılar. Hz. Ömer onlara mani oluyor ve kendilerini geri çeviriyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- **Bırak onları ya Ömer! Şüphesiz göz yaşarır, kalp acı çeker. Duyulan acının zamanı da tazedir"** dedi.[14]

٨٥٦٦- (د ت- **عائشة** رضي الله عنها) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قَبَّلَ عثمان بن مَظْعون وهو ميِّت وهو يبكي ، أو قالت : وعيناه تذرفان ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

8.566- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; "Rasûlullah (as.), ölmüş olan Osman b. Maz'ûn'u, ağlayarak öptü. –Veya Hz. Âişe; 'Bu sırada Hz. Peygamber gözlerinden yaşlar döküyordu' dedi-."[15]

---

[14] **Nesaî**, Cenâiz, 16. Bu hadîsin râvîlerinden **Seleme b. el-Ezrak**, hadîsçiler nazarında durumu meçhûl biridir.

٨٥٦٧- (خ م- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « قَنَتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم شهراً حين قُتِلَ القُرَّاء ، فما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حَزِنَ حُزْناً قط أشدَّ منه ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.567- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Kur'ân öğretmenlerinin şehîd edilmeleri üzerine Hz. Peygamber bir ay boyunca kunût yaptı. Rasûlullah'ın (as.) bundan daha çok üzüldüğü bir şey görmedim."[16]

İZAH

Bu rivâyette işaret edilen olay, insanlara İslâm'ı ve Kur'ân'ı öğretmek amacıyla talep üzerine ashâbın önde gelenlerinden gönderilen yetmiş kişinin **Bi'r-i Maûne**'de şehid edilmeleri ve bundan dolayı hayatının en büyük üzüntüsünü yaşayan Rasûlullah'ın (as.) bir ay boyunca sabah namazlarında kunût yaparak o cânilere beddua etmesidir. Hz. Peygamber, talep üzerine bu arkadaşlarını göndermiş, üstelik onlardan can güvenliği garantisi de almıştı. Ama onlar kendilerine Kur'ân öğretmek üzere gelen bu kurrâ heyetini pusuya düşürerek hepsini kılıçtan geçirmişlerdi.

الفرع الثاني

في النهي عن ذلك

2- ÖLÜYE AĞLAMANIN YASAKLANMASI

٨٥٦٨- (م- أم سلمة رضي الله عنها) قالت : « لما مات أبو سَلَمَة قلت: غريبٌ ، وفي أرض غُرْبة ، لأبكيَنَّهُ بُكاء يُتَحَدَّثُ عنه ، فكنتُ قد تَهَيَّأتُ للبكاء عليه ، إذ أقبلت امرأةٌ [من الصعيد] تريد أن تُسعِدَني ، فاستقبلها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أ تريدين**

[15] **Ebû Davud**, ;Cenâiz, 40/3163; **Tirmizî**, Cenâiz, 14/989.

[16] **Buhari**, Cenâiz, 41; Vitir, 7; Cizye, 8; Megâzî, 38; daavât, 59; **Müslim**, Mesâcid, 54/300

أن تُدخلي الشيطان بيْتاً أخرجه الله منه ؟ | مرتين] فكففتُ عن البكاء ، فلم أبك ».
أخرجه مسلم.

8.568- Ümmü Seleme anlatıyor:

"(Kocam) Ebû Seleme ölünce; *'Garip adam!.. Hem de gurbet elde!... Ben de öyle bir ağlayacağım ki, herkes ondan bahsedecek'* dedim ve ona ağlamak üzere hazırlandım. Tam o sırada yukarıdan (ağlamakta) bana yardım etmek isteyen bir kadın geldi. Rasûlullah (as.) hemen onu karşıladı ve iki defa;

"- Şeytanı, Allah'ın çıkardığı bir eve tekrar sokmak mı istiyorsun?" **dedi. Bunun üzerine kendimi tuttum ve ağlamadım."**[17]

٨٥٦٩- (خ م د س- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لما جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم نَعْيُ زيد بن حارثة ، وجعفر ، وابن رواحة : جَلَسَ يُعْرَف فيه الحزْن ، وأنا أنظر من صائر الباب - تعني: شَقّ الباب - فأتاه رجل فقال : إن نساء جعفر - وذكر بكاءهُنّ - فأمره أن يَنْهاهُن ، فذهب ، ثم أتى الثانية ، فذكر أَهُنّ لم يُطعنهُ ، فقال : **انْهَهُنّ** ، فأتاه الثالثة ، فقال : والله لقد غَلَبْننا يا رسول الله ، قال : فزعمتْ أنه قال : **فاحثُ في أفواههنّ التراب** ، قالت عائشةُ : فقلتُ : أرغَم الله أنفك ، والله ما تفعل ما أمرك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ولم تَتْرُكْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مِنَ العَناء ». أخرجه البخاري ومسلم.

واختصره أبو داود قال : « لما قُتِل زيدُ بنُ حارثة ، وجعفرٌ ، وعبدُ الله بنُ رواحة ، جَلَس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في المسجد يُعرَف في وجهه الحزن... وذكر قصةً » هذا لفظ أبي داود ، ولم يذكر القصة. وأخرجه النسائي بطوله ، وفيه « أرغم الله أنف الأبعد ، إنكَ والله ما تركتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وما أنت بفاعلٍ ».

8.569- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Zeyd b. Hârise, Cafer ve Abdullah b. Revâha'nın ölüm haberi Rasûlullah'a (as.) gelince, (mescidde) oturdu. Üzüntüsü yüzünden

---

[17] **Müslim**, Cenâiz, 6/10.

okunuyordu. Ben de kapının aralığından bakıyordum. Bir adam geldi ve;

"- Cafer'in (akrabası olan) kadınlar..." diye söze başlayarak ağladıklarını söyledi. Hz. Peygamber de ona, kadınları bundan vazgeçirmesini emretti. Adam gitti, sonra ikinci defa tekrar geldi ve kadınların kendisini dinlemediklerini söyledi. Hz. Peygamber yine;

"- Onları bundan vazgeçir!" buyurdu. Adam gitti, ama üçüncü defa gelerek;

"- Vallahi onlar beni bastırdılar, ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

Hz. Âişe, bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) ona;

"- Git, onların ağızlarına toprak saç!" diye emrettiğini iddia etti.

Âişe şöyle dedi:

"Bunun üzerine ben de, adama;

"- Allah senin cezanı kaldırsın! Vallahi ne Rasûlullah'ın (as.) emrettiğini yapıyorsun, ne de O'nu kendi derdiyle başbaşa bırakıyorsun!" dedim.[18]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

"Zeyd b. Hârise, Cafer ve Abdullah b. Revâha şehid edildiklerinde Rasûlullah (as.) mescidde oturdu. Üzüntüsü yüzünden okunuyordu..."

Nesaî ise hadîsi uzun uzun rivâyet etti. Bu rivâyette Hz. Âişe'nin adama söyle dediği kaydedilir:

"- Allah canını alsın! Vallahi ne Rasûlullah'ın (as.) yakasını bıraktın, ne de dediğini yaptın!"

---

[18] **Buharî**, Cenâiz, 41, 46; Megâzî, 44; **Müslim**, Cenâiz, 10/30; **Ebû Davud**, Cenâiz, 25/3122; **Nesaî**, Cenâiz, 14.

İZAH

Hicretin sekizinci yılında Hz. Peygamber **Mûte**'ye 3.000 kişilik bir ordu göndermiş, **Zeyd b. Hârise**'yi de ordunun komutanlığına getirmişti. Ama **Zeyd** şehid olursa komutayı **Cafer b. Ebî Talib**'in almasını, **Cafer** de şehid olursa **Abdullah b. Revâha**'nın almasını emretmiş, o da şehid olacak olursa içlerinden birini komutan yapmalarını söylemişti. müslümanlar **Mûte**'de yüz bin kişiyi aşkın büyük bir Bizans ordusu ile karşılaşmışlar ve neticede her üç komutan da şehid olmuştu. Sonra **Halid b. Velid** komutanlık görevini üstüne alır ve yaptığı manevralarla düşmanın kaçmasını sağlar, kendisi de ordusuyla birlikte **Medîne**'ye döner.

Ordu daha **Medîne**'ye gelmeden Hz. Peygamber durumdan haberdar edilmiş; O da mescidde toplanan müslümanlara savaşın cereyan tarzını anlatmış ve komutanların arka arkaya şehid düştüklerini söylemişti. İşte yukarıda **Cafer b. Ebî Tâlib**'in şehîd edildiğini duyan akrabalarının üzüntüden ağladıkları ve bunu duyan Rasûlullah'ın (as.) da onlara mani olunması hakkında söyledikleri nakledilmektedir.

٨٥٧٠- (خ م ت س- عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال: قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : «**الميِّتُ يُعذَّبُ في قبره بما نِيحَ عليه** ». وفي رواية : « **ما نيحَ عليه** ». هذه رواية ابن عمر عن أبيه ، ورواه عن عمرَ : ابنُ عباس ، وأبو موسى الأشعري ، وأنس، بألفاظ متقاربة المعنى.

وفي حديث ابنِ عباس: أنَّ عائشةَ قالت : « لا واللّه ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قط: **إنَّ الميِّتَ يُعذَّب ببكاءِ أحد** ، ولكنَّه قال : **إنَّ الكافر يزيده الله ببكاء أهله عذاباً ، وإن الله لَهُوَ أضْحَكَ وأبكى { ولا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أخرى }** ولكن السمعَ يُخْطِئ ». أخرجه البخاري ومسلم. وفي أفراد مسلم « أن حفصةَ بكتْ على عمر » فقال... بمعنى ما تقدَّم. وله في أخرى : أنَّ عمر قال نحو ذلك ، لما عوَّلت حَفْصَةُ وصُهيبٌ عليه. وفي أخرى له: أنَّ رسولَ اللّه صلى اللّه عليه وسلم قال: «**إن الميِّت لَيعذَّب ببكاء الحي عليه**». هذا لفظ الحميديِّ. ولفظه في كتاب مسلم عن أبي بُرْدَة بن أبي موسى عن أبيه قال : « لما أصيب عمر

أقبل صهيبٌ من منزله ، حتى دخل على عمرَ ، فقام بحياله يبكي ، فقال عمر : علامَ تبكي ؟ أعليَّ تبكي ؟ قال : إي والله ، لَعليْكَ أبكي يا أمير المؤمنين ، قال : والله لقد علمتَ أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **مَنْ يُبكَى عليه يُعذَّبُ** ، قال : فذكرتُ ذلك لموسى بن طلحة ، فقال : كانت عائشة تقول : إنما كان أولئك اليهودَ ».

وفي رواية أنس في كتاب مسلم « أنَّ عمرَ بنَ الخطاب لَمَّا طُعِنَ أعْوَلَت عليه حفصةُ ، فقال: يا حفصةُ ، أما سَمعتِ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **المُعَوَّل عليه يُعذَّبُ** » ، وعَوَّل عليه صهيبٌ ، فقال عمرُ : يا صهيبُ ، أما عَلمْتَ أن المُعوَّل عليه يعذَّبُ ؟ ».

وأخرج الترمذي والنسائي:«**الميِّتُ يعذب ببكاء أهله عليه** ». وللنسائي قال عمرُ: سَمعْتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**الميِّتُ يُعذَّبُ في قبره بالنِّياحة عليه**».

8.570- Ömer b. el-Hattab'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ölü, kendisine feryat-figân edildiğinden dolayı kabrinde azap görür."[19]

RİVÂYETLER

Bu, İbn Ömer'in, babasından rivâyetidir. Onu Hz. Ömer'den yaklaşık aynı lafızlarla İbn Abbas, Ebû Musa'l-Eş'arî ve Enes de rivâyet ettiler.

İbn Abbas'ın rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Hayır! Vallahi Rasûlullah (as.) asla; **'Birinin ağlamasıyla ölü azap görür'** demedi. Ama o; **'Âilesinin kendisine ağlamasıyla kâfirin azabı arttırılır'** dedi. Şüphesiz ağlatan da güldüren de Allah'tır. Allah; ***'Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez'***[20] buyurmuştur. Ama insan dinlerken hata edebilir."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Yalnız **Müslim**'in kaydettiği bir rivâyete göre; *"Hafsa, (babası) Hz. Ömer'in (sûikasta*

---

[19] **Buharî**, Cenâiz, 32, 33; **Müslim**, Cenâiz, 9/16-21; **Tirmizî**, Cenâiz, 24/1002; **Nesaî**, Cenâiz, 15.

[20] Fâtır, 18; İsrâ, 15.

uğraması üzerine) ağlamıştı..." diyerek öncekilerle aynı manada bir hadîs zikreder.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre de; "Hafsa ve Suheyb, kendisine feryat edip ağlamaya başladıklarında Hz. Ömer aynı şeyi söylemiş."

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.); **"Yaşayanın kendisine ağlamasından dolayı ölüye azap edilir"** buyurmuş.

Bu, **Humeydî**'nin lafzıdır.

Bu rivâyetin **Müslim**'deki lafzı ise şöyledir:

"Ebû Burde b. Ebî Musa, babasından şöyle rivâyet etti:

"Hz. Ömer sûikasta uğrayınca, Suheyb evinden geldi, Hz. Ömer'in evine girdi, onun yanında durup ağlamaya başladı. Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Neden ağlıyorsun? Yoksa bana mı ağlıyorsun?" diye sordu. Suheyb de;

"- Evet vallahi! Senin için ağlıyorum, ey mü'minlerin Emîr'i" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

"- Vallahi sen de biliyorsun ki Rasûlullah (as.); **'Üzerine ağlanan kimseye azap edilir'** buyurmuştu."

Râvî diyor ki:

"Ben bunu Musa b. Talha'ya anlattım. O da;

"- Âişe bunun Yahudiler hakkında olduğunu söylüyordu" dedi.

Müslim'in kitabında Enes'ten gelen bir rivâyete göre de; "Hz. Ömer yaralanıp kızı Hafsa feryat ettiğinde;

"- Ya Hafsa! Rasûlullah'ın (as.); **'Kendisine feryat edilen kişiye azap edilir'** buyurduğunu işitmedin mi?" diye ikaz etti. Sonra Suheyb feryat edince, Hz. Ömer ona da;

"- Ya Suheyb! **'Kendisine feryat edilen kişiye azap edileceğini'** bilmiyor musun?" demişti.

Tirmizî ve **Nesaî** hadîsi; **"Âilesinin kendisine ağlamasından ölüye azap edilir"** cümlesini rivâyet ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de Hz. Ömer şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.); **'Kendisine feryat-figan edilmesinden dolayı ölü kabrinde azap görür'** buyurduğunu işittim."

٨٥٧١- (س- **محمد بن سيرين**) ذُكِرَ عند عمران بن حُصَيْن: « **المَيِّتُ يعذَّب ببكاء الحي عليه**». فقال عمران: قاله رسول الله صلى الله عليه وسلم. وفي رواية قال : « **الميتُ يعذَّب بنياحة أهله عليه** ، فقال له رجل : أرأيتَ رَجُلاً مات بخراسان ، وناح أهله عليه ها هنا ، أ كان يعذَّب بنياحة أهله عليه ؟ قال : صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم وكَذَبْتَ أنْتَ ».

8.571- Muhammed b. Sîrîn anlatıyor:

"İmrân b. Husayn'ın yanında **'Yaşayanın ağlamasıyla ölü azap görür'** hadîsinden söz edildi. İmrân; 'Bunu Rasûlullah (as.) söyledi' dedi."[21]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette İmrân; "Âilesinin kendisine feryat-figan etmesinden ölü azap görür" dedi. Bunun üzerine bir adam;

"- Adamın biri Horasan'da öldü, âilesi de burada ona feryat-figan ediyor; bu durumda da âilesinin ağlamasından dolayı azap görür mü?" diye sordu. İmrân;

"- Rasûlullah (as.) doğru söyledi, sen yalan söylüyorsun" dedi.

٨٥٧٢- (ط د س- **جابر بن عتيك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم جاء يعود عبد الله بن ثابت ، فوجده قد غُلِبَ عليه ، فصاح به ، فلم يُجِبْهُ ، فاسْتَرْجَعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقال: **غُلِبْنَا عليك يا أبا الربيع** ، فصاح النساءُ وبَكَيْنَ ، فجعل جابر- وفي رواية : فجعل ابنُ عَتيك - يُسَكِّتُهُنَّ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **دَعْهُنَّ ، فإذا وَجَبَ فلا تبكِيَنَّ باكية** ، قالوا : يا رسول الله ، وما وجب ؟ قال : **إذا مات** ، فقالت ابنتهُ : والله إن كنتُ لأرجو أن تكون شهيدا ، فإنك كنتَ قد قَضَيْتَ جَهَازَكَ ، فقال

---

[21] **Nesaî**, Cenâiz, 14, 15.

رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إنّ الله قد أوقع أجره على قَدْر نيته ، وما تعدّون الشهادة** ؟ قالوا : القتل في سبيل الله ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **الشهداء سبعةٌ ، سوى القتل في سبيل الله : المطعونُ شهيدٌ ، والحَرِقُ شهيدٌ ، والغَرِقُ شهيدٌ ، وصاحبُ ذات الجَنب شهيدٌ ، والمبطونُ شهيدٌ ، والذي يموت تحت الهدْم شهيدٌ ، والمرأة تموت بجمْعٍ شهيدٌ** ». أخرجه الموطأ وأبو داود والنسائي.

وفي أخرى للنسائي عن عبد الملك بن عمير عن جَبْر : « أنه دخل مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم على ميّت ، فبكى النساء ، فقال جبرٌ : أ تبكين ؟ لا تبكين ما دام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جالساً ، قال رسول الله : **دَعْهُن يبكين ما دام بينهن ، فإذا وَجَبَ فلا تبكينَّ عليه باكيةٌ** ».

وفي أخرى عن عبد الله بن عبد الله بن جبر عن أبيه « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عادَ جَبْراً : فلما دخل سمع النساءَ يبكين ، ويقُلْنَ : كُنَّا نَحْسَبُ وفاتَكَ قتْلاً في سبيل الله ، فقال : **وما تعدُّون الشهادة إلا مَنْ قُتل في سبيل الله! إن شهداءكم إذاً لقليلٌ! القتل في سبيل الله شهادة، والبَطن شهادة، والْحَرق شهادة، والمغموم شهادة** - يعني: المهدوم - **والمجنوب شهادة، والمرأة تموتُ بجُمَعٍ**. قال رجل: أ تبكين ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم قاعد؟ قال: **دعهنَّ، فإذا وجب فلا تبكين عليه باكية**».

8.572- Câbir b. Atîk'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Abdullah b. Sâbit'i ziyarete gelmişti. Onu komaya girmiş buldu; seslendi, ama cevap veremedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) hemen ***'İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn'***[22] dedi ve sonra da;

"- Ya Ebâ'r-Rabî'! Senin hakkında Allah'ın emri bize galip geldi (sana yapabilecek bir şeyimiz kalmadı)" dedi. Bunun üzerine kadınlar bağırıp-çağırarak ağlamaya başladılar. **Câbir** –bir rivâyette İbn Atîk- onları susturmaya çalıştı. Rasûlullah (as.) ise;

---

[22] Bakara, 156. Ölüm gibi bir felâket sırasında söylenegelen bu cümleye "**istircâ**" denir. Âyetin anlamı şudur: **"Onların başına bir musibet geldiğinde; *'muhakkak ki biz Allah'a âitiz ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz'* derler."**

"- **Bırak onları şimdilik! Ama vâcib olduğu zaman kimse ağlamasın!"** dedi.

"- Vâcib olduğu zaman ne demektir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular.

"- **Öldüğü zaman demektir"** dedi.

Bunun üzerine Abdullah b. Sâbit'in kızı;

"- Vallahi ben senin şehîd olacağını ümit ediyordum! Çünkü sen, (cihâda gitmek için) gerekli hazırlığını yapmıştın" diye söylenmeye başladı. Rasûlullah (as.);

"- **Allah onun mükâfatını niyetine göre verecektir. Sizler, neyi şehitlik sayıyorsunuz?"** buyurdu. İnsanlar;

"- Allah yolunda ölmeyi" dediler. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- **Allah yolunda öldürülmekten başka şehitler yedi sınıftır: Tâundan ölen şehittir. Yanarak ölen şehittir. Boğularak ölen şehittir. Zâtülcenb'den ölen şehittir. Mide ağrısından** (ishâl) **ölen şehittir. Enkaz altında kalarak ölen şehittir. Hâmile olarak** (veya doğum sırasında) **ölen kadın da şehittir."**[23]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Nesaî'nin, Abdülmelik b. Umeyr vasıtasıyla Cebr'den naklettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Cebr, Hz. Peygamber'le birlikte bir ölü evine girmişti. Kadınlar ağlıyorlardı. Bunun üzerine Cebr;

"- Ağlıyor musunuz? Rasûlullah (as.) burada oturduğu müddetçe ağlamayın!" dedi. Hz. Peygamber ise;

"- **Bırak onları!** (Hasta) **aralarında bulunduğu müddetçe ağlasınlar! Ama vâcib olunca, artık kimse ağlamasın!"** buyurdu.

Abdullah b. Abdullah b. Cebr'in, babasından naklettiği diğer bir rivâyet de şöyledir:

---

[23] **Muvatta**, Cenâiz, 12/36; **Ebû Davud**, Cenâiz, 15/3111; **Nesaî**, Cenâiz, 14.

"Rasûlullah (as.) Cebr'i ziyarete gitmişti. İçeri girince kadınların ağladığını gördü. Onlar; *'Biz senin Allah yolunda öldürülerek şehîd olmanı umuyorduk'* diyorlardı. Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- **Siz şehitliğin sadece Allah yolunda öldürülmekten ibaret olduğunu mu sanıyorsunuz? Öyleyse sizin şehitleriniz çok azdır. Allah yolunda ölmek şehitliktir. Mide ağrısından ölmek şehitliktir. Yanarak ölmek şehitliktir. Enkaz altında kalarak ölmek şehitliktir. Zâtülcenb'den ölmek şehitliktir. Hâmile iken ölen kadın da şehittir."**

O sırada bir adam, kadınlara;

"- Rasûlullah (as.) burada otururken ağlıyor musunuz?" diye çıkıştı. Hz. Peygamber;

"- **Bırak onları! Ama vâcib olunca artık kimse ağlamasın!"** dedi.

İZAH

Burada **Nesaî**'nin rivâyetiyle diğer rivâyetler arasında bir farklılık göze çarpmaktadır. **Nesaî**'de Hz. Peygamber'in **Cebr**'i ziyarete gittiği ifade edilmekte, diğer kaynaklarda ise **Cabir b. Atîk,** Hz. Peygamber'in **Abdullah b. Sâbit**'i ziyaret ettiğini ve o sırada kendisinin de orada bulunduğu söylemektedir.

Câbir b. Atîk ile **Cebr** aynı kişidir. **Câbir**'in bir adının da **Cebr** olduğu rivâyet edilir. Kendisi **Ensâr**'dandır. Hz. Peygamber onu **Habbâb b. Eret**'le kardeş yapmıştı. **Bedir** dahil bütün savaşlara katılmış, **Mekke** fethinde kabilesinin sancaktarlığını yapmıştı. Hicrî 61'de, 91 yaşında vefat etmişti.

İlk rivâyette bizzat **Câbir b. Atîk**'in kendi ağzından söylediği; **"Rasûlullah (as.), Abdullah b. Sâbit'i ziyarete gelmişti"** ifadesinin daha doğru olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü **Câbir**'in, Hz. Peygamber'den sonra da uzun yıllar yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca **Abdullah b. Sâbit b. Kays el-Ensârî, Câbir**'in de akrabasıydı ve **Uhud** savaşından sonra vefat etmişti. Bu durumda **Nesaî**'nin rivâyetinde ya bir isim karışıklığı yapılmıştır, ya da Hz. Peygamber hem **Abdullah b. Sâbit**'i ve hem de **Cabir b. Atîk**'i hastalıklarında ziyaret etmiş olduğunu; ama **Abdullah**'ın bu hastalıktan kurtulamayıp öldüğünü, **Cabir**'in ise kurtulduğunu düşünmek

gerekir. Üçüncü bir ihtimal da Rasûlullah (as.) **Abdullah**'ı ziyarete gitmiş, ama **Cabir** ve **Abdullah** yakın akraba oldukları için Hz. Peygamber'e bizzat **Cabir** muhatap olmuş ve bu yüzden sanki onu ziyaret etmiş gibi anlaşılmış olmasıdır.

"**Vâcib olduğu zaman kimse ağlamasın!**" cümlesi; henüz ölmeden ağlasınlar, ama ölünce kimse ağlamasın demektir. Bu ifâde, ağlayanlar bağırıp-çağırmadan göz yaşıyla ağlasınlar manasına da hamledilmiştir.

Daha önce şehitlerle ilgili bölümde belirtildiği üzere şehitler; dünya şehidi, âhiret şehidi ve hem dünya hem de âhiret şehidi olmak üzere üçe ayrılır. **Dünya şehîdi**; sadece dünyada kendisine şehîd muamelesi yapılan, ama iman ve niyetinde samimi olmadığı için âhirette şehîd muâmelesi görmeyendir.

Âhiret şehidi; dünyada kendisine şehîd muamelesi yapılmayan, ama imanının ve niyetinin samimiyeti Allah tarafından bilindiği için kendisine şehîd ecri verilendir.

Hem dünya hem âhiret şehîdi ise; dünyada da âhirette de kendisine şehîd muamelesi yapılandır. Bunlar da, yalnız Allah yolunda savaşırken öldürülenlerdir.

Şehîd'e niçin "**şehîd**" dendiği konusunda da çok farklı görüşler vardır. Bu kelime lügat itibariyle; bir olaya şahit olan, gören, hazır bulunan, şahitlik eden, haber veren gibi manalara gelir. Kelimenin bu manalarından hareketle; Ruhları sürekli olarak onların yanında bulunduğu için; Allah ve melekleri ona cennetle şahitlik ettikleri için; vefatı sırasında kendisine verilen ilâhî ikrâmları gördüğü için; cehennemden emin olduğunu gördüğü için; ölüm anında yanında sadece rahmet melekleri bulunduğu için; kıyâmette Peygamberlerin görevlerini tebliğ ettiklerine şahitlik edecekleri için; niyetinin samimiyetine Allah şahit olduğu için "**şehîd**" adı verildiğine dair muhtelif görüşler ileri sürülmüştür.[24]

---

[24] Bkz., **Zürkanî**, II, 276-77.

İzahına çalıştığımız rivâyette, Allah yolunda öldürülenlerin dışında yedi sınıfın daha "**şehîd**" olduğu belirtilmektedir. Bu sayılanların dışında; uçuruma yuvarlanıp ölen, gurbet diyarında ölen, zehirli böceklerin sokmasından ölen ve vahşi hayvanlar tarafından parçalananların da şehîd olduğuna dair bazı rivâyetler bulunmaktadır.[25]

Bunların sadece âhirette şehîd gibi mükâfat göreceklerinden söz edilebilir. Ancak bütün şehîdlerin aynı kategoride olduğunu, aralarında fazilet itibariyle hiçbir fark bulunmadığını söylemek mümkün değildir. Hem dünya hem de âhiret şehîdi olanlar arasında bile bir fazîlet farkının bulunduğu inkâr edilemez. Bu fark da insanın imanı, niyeti, ameli ve fedakârlığı ile doğru orantılıdır.

٨٥٧٣- (خ م- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال: « اشتكى سعدُ بنُ عُبادة شكوىً له، فأتاه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعوده مع عبد الرحمن بن عوف ، وسعد بن أبي وقاص ، وعبد الله بن مسعود ، فلما دخل عليه وجده في غَشْيَة ، فقال: **قد قَضَى ؟** فقالوا : لا ، يا رسول الله ، فبكى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فلما رأى القومُ بكاءَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم بَكَوْا ، قال : **ألا تسمعون ؟ إنَّ الله لا يُعذِّبُ بدمع العَيْن ، ولا بحزن القلب ، ولكن يعذِّبُ بهذا** - وأشار إلى لسانه - **أو يرحم** ». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : « كنا جُلوساً مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إذْ جاءه رجل من الأنصار ، فسلم عليه ، ثم أدبر الأنصاريُّ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يا أخا الأنصار ، كيف أخي سعدُ بنُ عبادة ؟** فقال صالح : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَن يَعُودُه منكم ؟** فقام وقمنا معه، ونحن بِضْعَةَ عشر ، ما علينا نعالٌ ولا خفافٌ ، ولا قلانسُ ، ولا قُمصٌ ، نمشي في تلك السِّبَاخ، حتى جئناه ، فاستأخره قومُهُ من حَوْله ، حتى دنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأصحابُه الذين معه». لم يزد على هذا في هذه الرواية.

8.573- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

---

[25] Bkz., **Zürkanî**, II, 277.

"Sa'd b. Ubâde hastalanmış, Rasûlullah (as.) da yanında Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Abdullah b. Mes'ûd olduğu halde onu ziyarete gitmişti. Eve girince Sa'd b. Ubâde'yi bayılmış (veya etrafı yakınlarıyla kuşatılmış) buldu:

"- Öldü mü?" diye sordu.

"- Hayır, ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ağladı. Hz. Peygamber'in ağladığını görenler de ağlamaya başladılar. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Dinler misiniz? Şüphesiz Allah ne göz yaşından ve ne de kalbin üzüntüsünden dolayı azap etmez. Ama –dilini işaret ederek- **şundan dolayı azap eder veya merhamet buyurur"** dedi.[26]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** rivâyet ettiler.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte oturuyorduk. Birden Ensâr'dan bir adam geldi, selâm verdi, sonra geri döndü. Hz. Peygamber;

"- Ey Ensâr kardeş! Kardeşim Sa'd b. Ubâde nasıl?" diye sordu.

"- İyidir" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber yanındakilere;

"- Sizden kim onu ziyarete gider?" diye sordu ve kalktı. Biz de onunla birlikte kalktık. Bizler on küsür kişi idik ve üzerimizde ne ayakkabı, ne mest, ne külah ve ne de gömlek vardı. Şu çorak yerlerde yürüyorduk. Nihayet Sa'd b. Ubâde'nin yanına vardık. Biz gidince yakınları hemen etrafından çekildiler. Rasûlullah (as.) ile yanındakiler de ona yaklaştılar."

Müslim bu rivâyette sadece bu kadarını zikretti ve başka bir şey söylemedi.

٨٥٧٤- (خ م د س- أبو بردة [بن أبي موسى الأشعري] رضي الله عنهما) قال : «
وَجِعَ أبو موسى وجعاً ، فَغُشِيَ عليه ورأسُه في حَجْرِ امرأةٍ من أهله ، صاحت امرأةٌ من أهله ،
فلم يستطع أن يَرُدَّ عليها شيئا ، فلما أفاق ، قال: أنا بريء ممن برئ منه رسول الله صلى الله

[26] **Buharî**, Cenâiz, 37; **Müslim**, Cenâiz, 6/12; 7/13.

عليه وسلم ، فإنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم برئ من الصالقة ، والحالقة ، والشاقّة ».
أخرجه البخاري.

وهو في رواية لمسلم «أغْمِيَ على أبي موسى، فأقبَلت امرأته أمُّ عبد الله تَصيحُ برنّة، ثم أفاق، فقال: أ لم تعلمي، وكان يحدّثها أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **أنا بريء ممَّنْ حَلَق، وصَلَق، وخَرَق**». وفي أخرى له عن امرأة أبي موسى أمّ عبد الله عن أبي موسى عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم نحوه، وفي أخرى نحوه. قال مسلم: غير أن في حديث عِياضٍ الأشعري قال:« **ليس منّا** » ولم يقل: «**بريء**».

وفي رواية أبي داود : عن يزيد بن أوس قال : « دخلت على أبي موسى – وهو ثقيل – فذهبت امرأته لتبكيَ – أو تَهُمّ به – فقال لها أبو موسى: أ ما سمعت ما قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قالت: بلى. قال : فسكتت ، فلما مات أبو موسى قال يزيد : لقيتُ المرأة ، فقلت لها : ما قول أبي موسى لك : أ ما سمعت ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم سكتت ؟ قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **ليس منا مَنْ حَلَقَ ، وَمَنْ سَلق ، وَمَنْ خَرق** ».

وفي رواية النسائي عن صفوان بن مُحرز قال : « أُغْمِيَ على أبي موسى ، فَبَكَوْا، فقال: أبرأُ إليكم كما برئ إلينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، **ليس منا مَنْ حَلَقَ ، ولا خَرَق، ولا سَلق** ».

وله في أخرى : لما ثَقُلَ أبو موسى أقبلت امرأته تَصيح ، فأفاق ، فقال : أ لَمْ أخبرك أني بريء مما برئ منه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ؟ وكان يحدّثها أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**أنا بريء ممَّنْ حَلَق ، وخَرق ، وسَلَق**». وأخرج أيضا نحو رواية أبي داود.

8.574- Ebû Burde b. Ebî Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"(Babam) Ebû Musa ağır şekilde hastalanmış ve başı âile ehlinden bir kadının kucağında olduğu halde bayılmıştı. Bunun üzerine kadın çığlık atmaya başladı. Hiçbir şey bu kadını bağırıp çağırmaktan vazgeçiremedi. Nihayet Ebû Musa ayılınca;

"- Rasûlullah'ın (as.) uzak olduğu kişiden ben de uzağım. Şüphesiz Allah'ın Rasûlü, musibet anında bağırıp çağıran, saçlarını yolan ve üstünü başını yırtan kadınlardan uzak dururdu" dedi.[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. (Aynı hadîsi Müslim de rivâyet etti.) **Müslim**'in başka bir rivâyeti ise şu şekildedir.

"Ebû Musa bayılmıştı. Hemen zevcesi Ümmü Abdullah geldi ve bütün gücüyle bağırmaya başladı. Sonra Ebû Musa ayıldı ve karısına;

"- Rasûlullah'ın (as.) **'Ben saç yolan, feryat-figan eden ve üst-baş yırtan kimselerden uzağım'** dediğini bilmiyor musun?" dedi. Ebû Musa bu hadîsi rivâyet ediyordu.

Yine **Müslim**'in, Ebû Musa'nın karısı Ümmü Abdullah'dan, onun Ebû Musa'dan, onun da Hz. Peygamber'den buna benzer bir rivâyeti de vardır.

Keza **Müslim**'in buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır. **Müslim** dedi ki:

"Sadece Iyâd el-Eş'arî[28] hadîsinde Hz. Peygamber **'uzağım'** demedi, **'bizden değildir'** dedi."

Ebû Davud'un Yezîd b. Evs'ten rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Musa ağır hasta iken yanına gitmiştim. Karısı ağlamaya –veya üzülmeye- başladı. Ebû Musa, karısına;

"- Rasûlullah'ın (as.) ne buyurduğunu işitmedin mi?" diye sordu. Karısı;

"- Evet, işittim" dedi ve sustu. Râvî (İbrahim) der ki:

"Sonra Ebû Musa ölünce Yezîd[29] (b. Evs, bana şöyle) anlattı:

---

[27] **Buharî**, Cenâiz, 37; **Müslim**, İman, 44/167.

[28] **İyâd b. Amr el-Eş'arî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Halid b. Velid'i gördü. Hz. Peygamber'den mürsel rivâyeti de vardır. Kendisinden Şa'bî ve Simâk rivâyet etti. **Kûfe**'de oturdu. Hadîsi **Müslim** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[29] **Yezîd b. Evs**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyeti vardır. Kendisinden sadece İbrahim en-Nehaî rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî** ve **Ebû Davud**'da tahric edildi.

"Ebû Musa öldükten sonra ben o kadına rastladım. Kendisine;

"- Ebû Musa'nın sana; *'Rasûlullah'ın (as.) ne buyurduğunu işitmedin mi?'* dediği ve sonra seni susturduğu o söz nedir?" diye sordum. Kadın, Rasûlullah'ın (as.) sözü şudur, dedi:

"Saç-baş yolan, feryat-figan eden ve yaka-paça yırtan bizden değildir."

Nesaî'nin Safvân b. Muharriz'den rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Musa bayılmış, insanlar da ağlamaya başlamışlardı. Sonra Ebû Musa (ayılınca);

"- Rasûlullah'ın (as.); '**Saç-baş yolan, yaka-paça yırtan ve feryat-figan eden bizden değildir**' buyurarak, uzak olduğunu bize bildirdiği kişilerden ben de uzak olduğumu size bildiriyorum" dedi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Musa ağırlaşınca, karısı bağırmaya başladı. Sonra Ebû Musa ayıldı ve karısına;

"- Ben sana, Rasûlullah'ın (as.) uzak olduğu kişilerden benim de uzak olduğumu haber vermemiş miydim?" dedi. Ebû Musa, Rasûlullah'ın (as.);

"Saç-baş yolan, yaka-paça yırtan ve feryat-figan eden bizden değildir" buyurduğunu rivâyet ediyordu.

Nesaî ayrıca **Ebû Davud**'un rivâyetini de tahric etti.

٨٥٧٥- (خ م ت س- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الخدود ، وشقَّ الجيوب ، ودعا بدعوى الجاهلية**».

وفي رواية «أو، أو». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

8.575- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yanakları döven, yakaları yırtan ve câhiliyet âdeti üzere feryat-figan eden bizden değildir."[30]

---

[30] **Buharî**, Cenâiz, 36, 39, 40; Menâkıb, 8; **Müslim**, İman, 44/165; **Tirmizî**, Cenâiz, 22/999; **Nesaî**, Cenâiz, 19.

٨٥٧٦- (ت- أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «ما من ميت يموت ، فيقوم باكيه ، فيقول: وا جبلاه وا سيِّداه!! ونحو ذلك ، إلا وكَّل الله به ملَكين يَلْهَزانه ، ويقولان : أهكذا كنت ؟ » أخرجه الترمذي.

8.576- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Bir insan ölür de arkasından insanlar; *'Vah evimin direği!... Vah benim efendim!...'* ve benzeri sözler söyleyerek ağlamaya başlarlarsa, Allah o ölü için iki melek görevlendirir ve o melekler; *'sen öyle miydin?'* diyerek ölüyü yumruklarlar."[31]

٨٥٧٧- (خ- النعمان بن بشير رضي الله عنهما) قال : « أُغْميَ على عبد الله بن رواحة ، فجعلت أخته عَمرةُ تبكي : وا جبلاهُ ، وا كذا ، وا كذا ، تُعدِّدُ عليه ، فقال حين أفاق: ما قُلت شيئا إلا قيل لي: أنتَ كذلك؟ ». وزاد في رواية : « فلما مات لم تَبْكِ عليه » أخرجه البخاري.

8.577- Numan b. Beşîr'den rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Revâha bayılmış, kızkardeşi Amra da; *'Vah benim dayanağım!... Vah şöyle!... Vah böyle!...'* diye sayıp dökerek ağlamaya başlamıştı. Sonra Abdullah kendine gelince dedi ki:

"- Vallahi senin söylediğin her sözden sonra bana; *'sen öyle misin?'* diye soruluyordu."

Bir rivâyette Numan; "Sonra Abdullah ölünce, ona kimse ağlamadı" dedi.[32]

٨٥٧٨- (ت- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: « أخذ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بيد عبد الرحمن بن عوف ، فانطلق به إلى ابنه إبراهيم ، فوجده يجود بنفسه ، فأخذه النبيُّ صلى الله عليه وسلم فوضعَهُ في حَجره ، فبكى ، فقال له عبد الرحمن: أ تبكي ؟ أ وَلم

---

[31] **Tirmizî**, Cenâiz, 24/1003.

[32] **Buharî**, Megâzî, 44.

تَكُنْ نهيْتَ عن البكاء ؟ قال : لا، ولكن نَهيتُ عن صوتين أحْمَقَين فَاجِرين : صوتٍ [عند مصيبةٍ] : خَمْشِ وجوهٍ ، وشقِّ جيوب ، ورَنَّةِ شيطان ». وفي الحديث كلام أكثر من هذا. أخرجه الترمذي هكذا.

8.578- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Abdurrahman b. Avf'ın elini tuttu ve onunla birlikte oğlu İbrahim'in yanına gitti, oğlunu can çekişirken buldu. Hemen onu aldı, kucağına koydu ve ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdurrahman;

"- Ağlıyor musunuz? Halbuki ağlamayı yasaklamamış mıydınız?" dedi. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Hayır! Ağlamayı değil, şu iki ahmak ve günahkâr sözü yasaklamıştım: Musibet anında yüzleri tırmalayarak, yakaları yırtarak ve şeytan zırıltısı gibi zırlayarak ağlama sesi."

Bu hadîsin daha uzun bir rivâyeti vardır, ama Tirmizî sadece bu kadarını tahric etmiştir.[33]

İZAH

Tirmizî hadîste geçen **"iki ahmak ve günahkâr söz"**den birini zikretti, ama diğerini kaydetmedi. Bu hadîsin diğer kaynaklardaki rivâyetinde Hz. Peygamber'in yasakladığı ikinci söz de zikredilmektedir. Buna göre o ses; **"şeytan çalgıları ile oyun ve eğlence sesi"**dir.[34]

٨٥٧٩- (د- أسيد بن أبي أسيد) عن امرأة من المبايعات قالت: « كان فيما أخذ علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في المعروف الذي أخذ علينا أن لا نَعْصِيَهُ [فيه] - : أن لا نَخْمُشَ وجهاً ، ولا ندعُوَ ويلاً ، ولا نَشُقَّ جَيباً ، ولا نَنْشُرَ شعراً ». أخرجه أبوداود.

---

[33] **Tirmizî,** Cenâiz, 25/1005. Bu hadîsin râvîlerinden **Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ** zayıf biridir.

[34] Bkz., **Müstedrek,** IV, 43, h., 6825; **Beyhakî,** *Sünen,* IV, 69, h., 6943; ***Şuabu'l-İman,*** VII, 241-242, h., 10163-10164; **Tabakatu'l-Kübrâ,** I, 138; **Musannaf İbn Ebî Şeybe,** III, 63, h., 12124.

8.579- Esîd b. Ebî Esîd[35], Hz. Peygamber'e bîat eden kadınlardan birinden şunu rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber'in bizden aldığı bîat şartları arasındaki **'marûf işlerde kendisine isyan etmemek'** sözünün içinde, (musibet anında) yüzleri tırmalamamak, **'Vay!.. Vah!..'** diye bağırıp çağırmamak, yakaları yırtmamak, saçı-başı dağıtmamak da vardı."[36]

٨٥٨٠- (خ م د س- أم **عطية** رضي الله عنها) قالت: « أخذ علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم – مع البيعة– أن لا ننوحَ ، قالت: فما وَفَتْ منا امرأةٌ إلا خمسٌ: أمُّ سُلَيم ، وأمُّ العلاء ، وابنة أبي سَبْرَةَ امرأةُ معاذ ، وامرأتان. أو ابنة أبي سبرةَ ، وامرأة معاذ ، وامرأة أخرى ».

وفي رواية أخرى : « فما وَفَتْ مِنَّا غير خمس ، منهن أُمُّ سليم ».

وفي أخرى قالت : لما نزلت هذه الآية (**يَبَايِعْنَكَ على أن لا يُشْرِكْنَ بالله شيئاً**)... (**ولا يَعْصِينَكَ في معروف**) [الممتحنة : ١٢] قالت : كان منه النياحةُ ، قالت : فقلت : يا رسولَ الله ، إلا آلَ فلان ، فإنهم كانوا أسعدوني في الجاهلية ، فلا بُدَّ لي من أن أُسْعِدَهم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إلا آلَ فلان** ».

وفي أخرى قالت : « بايعنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقرأ علينا (**أن لا يُشْرِكْنَ بالله شيئاً...**) ، **ونهانا عن النياحة** ، فقبضت امرأةٌ منَّا يَدَها ، فقالت : فلانة أسْعَدَتْني ، فأنا أُريدُ أن أجزيَها ، فما قال لها النبيُّ صلى الله عليه وسلم شيئاً ، فانطَلَقَتْ ، ثم رَجعت ، فبايعها ».

زاد في رواية : « فما وَفَتْ امرأةٌ إلا أُمُّ سُلَيم ، وأُم العلاء ، وبنت أبي سَبْرَةَ امرأةُ معاذ – أو بنت أبي سبرة – وامرأة معاذ ». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[35] **Esîd b. Ebî Esîd**: Medînelidir. Abdullah b. Ebî Katâde'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ömer b. Abdülaziz'in **Rebze** valisi olan Haccâc rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[36] **Ebû Davud**, Cenâiz, 29/3131.

وفي رواية النسائي قالت : « لمّا أردتُ أن أبايع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قلت : يا رسولَ الله ، إن امرأةً أسعدتني في الجاهلية ، فأذهب فأُسعدُها ثم أجيئك فأبايعُك ؟ قال : « **فاذهي فأسْعديها ، ثم بايعيني**»، قالت : فذهبتُ فساعدتُها ، ثم جئتُ فبايعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم».

وله في أخرى : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم **أخذ علينا في البيعة أن لا نَنُوح** ».

وفي رواية أبي داود مختصراً: «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن النياحة». لم يزد على هذا.

8.580- Ümmü Atıyye şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bîatla birlikte bizden, ölüler için feryat-figan etmeyeceğimize dair bir söz de almıştı. Ama bizden sadece şu beş kadın sözünde durdu: Ümmü Süleym, Ümmü'l-Alâ, Ebû Sebre'nin kızı ve Muâz'ın karısı olan hanım ve ayrıca iki de başka kadın. –Bir rivâyette de Ebû Sebre'nin kızı, Muâz'ın karısı ve bir de başka bir kadın dedi-."[37]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette sadece; "Bizden beş kadından başkası sözünde durmadı. Ümmü Süleym, sözünde duran kadınlardandır" dedi.

Başka bir rivâyette Ümmü Atıyye şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e ***'Mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere sana bîat ettiklerinde...'*** âyeti nâzil olup ***'ma'rûf işlerde sana karşı çıkmayacaklarına dair söz verirlerse...'*** hükmü geldiğinde, ölüye feryat-figan etmek de bu hükmün şartlarındandı. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, yalnız falan âile müstesnâ olsun; çünkü onlar câhiliye döneminde matemimde bana yardım etmişlerdi, benim

---

[37] **Buharî**, Cenâiz, 45; Tefsir, 60/3; Ahkâm, 49; **Müslim**, Cenâiz, 10/31-32; **Ebû Davud**, Cenâiz, 29/3127; Nesaî, **Bîat**, 18.

de onların mateminde kendilerine yardım etmem gerekir" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Peki, falan âile müstesnâ olsun!**" buyurdu.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) bîat ettik. Bize; ***'Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak...'*** âyetini okudu ve bizi ölüye feryat ederek ağlamaktan da men etti. Bunun üzerine içimizden bir kadın elini çekti ve;

"- Falan kadın matemimde bana yardım etmişti, ben de ona bunun karşılığını vermek istiyorum" dedi. Hz. Peygamber ona bir şey demedi. Kadın da hemen gitti, sonra geri geldi ve Hz. Peygamber onunla da bîat etti."

Bir rivâyette de şu fazlalık görülür:

"Ümmü Süleym ve Ümmü'l-Alâ ile Ebû Sebre'nin kızı ve Muâz'ın karısı olan hanımdan –veya Ebû Sebre'nin kızı ve bir de Muâz'ın karısından- başka kimse sözünde durmadı."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) bîat etmek istediğim zaman, ona;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; câhiliye döneminde bir kadın matemimde bana yardım etmişti. Ben de gidip ona mateminde yardım edeyim, sonra da gelip sana bîat edeyim, olur mu?" dedim.

"- Git, yardım et, sonra da gel, bana bîat et!" buyurdu. Bunun üzerine gittim, onlara yaslarında yardım ettim, sonra da gelip Rasûlullah'a (as.) bîat ettim."

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ölüler için feryat-figan etmemek üzere bizden bîat aldı."

Ebû Davud'un muhtasar bir rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber ölüler için feryat-figan etmeyi yasakladı."

İZAH

Bu rivâyet her şeyden önce câhiliye dönemindeki bir âdeti haber vermektedir. Câhiliye döneminde kadınlar, cenâzelerde bir araya

gelir, birlikte ağlar, feryat-figan eder, yakalarını yırtar ve böylece cenâze sahibinin matemini paylaşırlardı. Cenaze sahibi olan kadın da, kendisine bu yardımı ve alâkayı gösteren kadınlara medyûn olur ve kendisi de onların cenâzelerinde aynı şeyi yapmak zorunda hissederdi. Bu onların, matemde birlikte ağlamak ve bu konuda birbirleriyle yardımlaşmak için uygun buldukları bir vefa örneği idi.

İşte Hz. Peygamber kadınların bîatını kabul ettiği sırada, onların uymaları için ileri sürdüğü şartlar arasında[38] **"cenâzelerde feryat-figan etmemek"** şartı vardı. Ancak yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere kadınların pek çoğu buna uymamıştı. Bu konuda Hz. Peygamber'e söz verenlerden sadece beş kadın sözünde durmuştu. Verdiği sözde kuran bu beş kadından biri, **Enes b. Mâlik**'in annesi **Ümmü Süleym**, ikincisi **Ensâr**'dan **Ümmü'l-Alâ** adında bir kadındı.

Yukarıdaki rivâyette de görüldüğü üzere diğerlerinin kim olduğu tam olarak belli değildir. Râvî'nin tereddütlü ifâdesine göre üçüncüsü ya **Ebû Sebre**'nin kızı ve **Muâz b. Cebel**'in karısı olan bir hanım, veya **Ebû Sebre**'nin kızı üçüncü, **Muâz**'ın karısı da dördüncüsüdür. İlk rivâyete göre **Ebû Sebre**'nin kızı ile **Muâz**'ın zevcesi aynı kadındır, ikincisine göre ise farklı kişilerdir. **İbn Hacer**, ilk rivâyeti, yani farklı kadınlar olduğu rivâyetini daha makûl bulur; gerekçe olarak da **Muâz**'ın karısının **Hallâd**'ın kızı **Ümmü Amr es-Selemiye** olduğunu gösterir.[39] **İbn Hacer** aynı yerde **"Muâz'ın karısı"** yerine **"Muâz'ın annesi"** şeklinde başka bir rivâyetin varlığına da dikkat çeker ve ismi verilmeyen kadınlardan birinin de **Muâz**'ın annesi olabileceğini söyler. **Muâz**'ın annesinin adı da, **Hind bint Sehl el-Cüheniyye**'dir. **İbn Hacer** yine aynı yerde başka bir rivâyete dayanarak **Ebû Sebre**'nin kızının adının da **Ümmü Gülsüm** olabileceğini belirtir ve böylece zikredilen beş kadının; **Ümmü Süleym, Ümmü'l-Alâ, Ebû Sebre**'nin kızı **Ümmü Gülsüm** ile **Muâz**'ın karısı **Ümmü Amr** ve annesi **Hind** olduğunu kaydeder. Bunlara yukarıdaki rivâyetin sahibi **Ümmü Atıyye**'yi de ilave eder;

---

[38] Bu şartlar için bkz., Mümtehine, 12.

[39] Bkz., **İbn Hacer**, III, 530.

çünkü başka bir rivâyette **Ümmü Atıyye**, sözünde duran kadınlar arasında kendisini de saymaktadır. İzahına çalıştığımız hadîste ise **Ümmü Atıyye**, kendisinin dışında kalan beş kadından söz etmektedir.

Yukarıdaki hadîse dayanarak bazı **Mâlikîler**, ölüler için feryat-figan etme anlamına gelen **niyâha**'nın haram olmadığını, haram olanın bu esnada yanak tırmalamak, yaka yırtmak gibi cahiliye fiilleri olduğunu iddia ederler. Ama fukahanın kahir ekseriyeti, **niyâha**'nın haram olduğunda ittifak ederler. Dolayısıyla bu, şaz ve merdut bir görüştür.

Hadîste geçen **"onlara yardım etmek"** sözü ile **niyâha**'sız olarak gidip göz yaşı ile ağlamak ve taziyede bulunmak kastedilmiş olması iddiasını da **İbn Hacer** doğru bulmaz. Çünkü göz yaşı ile ağlamak ve taziyede bulunmak zaten haram değildir.

İzahına çalıştığımız hadîste, bîat esnasında ölüler için niyâha yapılmaması şartı ileri sürüldüğünde bir âilenin müstesnâ tutulmasından söz edilmektedir. Rivâyetlerin birinde bu talebin bizzat **Ümmü Atıyye**'den geldiği ifade edilirken, diğerinde başka bir kadından geldiği söylenmektedir. Ayrıca sözü edilen âile veya kişinin kim olduğu da belli değildir. **İbn Hacer**, bu konuda yukarıda geçenlerin dışında üç rivâyet daha kaydeder. İbn Merdûye'nin İbn Abbas'tan naklettiğine göre **Havle bint Hakîm**; **"Ey Allah'ın Rasûlü; cahiliye döneminde benim babam ve kardeşim ölmüş, falan kadın da matemimde bana yardım etmişti. Şimdi de o kadının kardeşi öldü"** demiş. **Taberî** ve **Ahmed b. Hanbel**'in rivâyetlerinde de bîat edenlerden yaşlı bir kadın **"Musibete uğradığımızda insanlar bize matemimizde yardım ettiler. Şimdi onlar musibete uğradı, ben de onlara matemlerinde yardım etmeliyim"** dedi. Hz. Peygamber de; **"git, yardım et"** buyurdu. Kadın; **"ben de gittim, yardım ettim, sonra dönüp biat ettim"** dedi.[40]

---

[40] Bkz., **İbn Hacer**, IX, 631.

Bundan sonra gelecek olan iki hadîs de benzer şeyleri dile getirmektedir. Buna göre muhtemelen birkaç kadın aynı talebi dile getirmiş olmalıdır.

İzahına çalıştığımız hadîsin **Nesaî**'den gelen rivâyetinde Hz. Peygamber'in kadınlara önce gidip medyun oldukları kadınlara yardım etmelerine izin verdiği, kadınlar gidip geldikten sonra onların bîatını kabul ettiği belirtilmektedir. **Buharî** ve **Müslim**'in bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in bir âileyi bu hükümden istisnâ ettiği ifâde edilirken, diğer bir rivâyette de hiç cevap vermediği, bunun üzerine kadının gidip geldiği ve sonra bîat ettiği kaydedilmektedir. Bundan sonra gelecek olan **Nesaî** hadîsinde de Hz. Peygamber'in; **"İslâm'da matem için yardımlaşmak yoktur"** dediği zikredilmektedir. Ondan sonra gelecek olan **Tirmizî** hadîsinde ise, Hz. Peygamber'in, kadınların bu talebini önce kabul etmediği, ama ısrarlar karşısında izin verdiği ve sonra da tamamen yasakladığı rivâyet edilmektedir.

Bu rivâyetler arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Muhtemelen bunun sebebi, rivâyetlerin hepsinde bazı ihtisarların söz konusu olmasıdır. Kanaatimizce konuyu en iyi açıklayan rivâyet, **Tirmizî**'nin rivâyetidir. Bize daha makûl görünen bu rivâyete göre; Hz. Peygamber prensip olarak; kadınların feryat-figan amacıyla birbirleriyle yardımlaşarak matem tutmalarını yasaklamış, ama ahde vefâ gösterebilmeleri için bir defalığına izin verilmesi konusundaki ısrarları anlayışla karşılamış ve zaten onların bîatlarını da ondan sonra kabul etmiştir. Hatta **Ümmü Atıyye**'nin vefa gösterdiğini söylediği beş kadının, hiç böyle bir talepte bulunmadan bîat eden kadınlar olması da muhtemeldir. Ancak rivâyetlerden anlaşıldığı kadarıyla, Hz. Peygamber'in bu emrine kadınların tam anlamıyla uydukları şüphelidir.

٨٥٨١– (س– **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أخذ على النساء – حين بايعهنَّ– **أن لا يَنُحْنَ** ، فَقُلنَ : يا رسولَ الله ، إن نساء أسعَدْنَنا في

الجاهلية : أفنسعدهن؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « لا إسعادَ في الإسلام ».
أخرجه النسائي.

8.581- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kadınlarla bîat ederken, onlara ölüler için feryat-figan etmeyecekleri şartını da koştu. Bunun üzerine kadınlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; câhiliye döneminde kadınlar bizim matemimizde bize yardım etmişlerdi, şimdi biz de onlara yardım edebilir miyiz?" dediler. Hz. Peygamber;

"- İslâm'da matem için yardımlaşmak yoktur" buyurdu.[41]

٨٥٨٢- (ت- أسماء [بنت يزيد بن السكن الأنصارية] رضي الله عنها) قالت: « قالت امرأة من النسوة: ما هذا المعروف الذي لا ينبغي لنا أن نعصيك فيه ؟ قال: « لا تنحن » قلتُ : يا رسول الله ، إن بني فلان قد أسعدوني على عمي ، ولا بُد لي من قضائهم ، فأبى عليّ ، فعاتبته مراراً ، فأذن لي في قضائهن ، فلم أنح بعدُ في قضائهن ولا غيره حتى الساعة ، ولم يبق من النسوة امرأة إلا وقد ناحت غيري ». أخرجه الترمذي.

8.582- Esmâ bint Yezîd b. es-Seken el-Ensâriyye anlatıyor:

"Kadınlardan biri;

"- Sana karşı gelmemizin doğru olmadığı şu *'marûf şey'* nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Ölüler için feryat-figan etmemenizdir" buyurdu. Bunun üzerine ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Falan âile, amcamın ölümü üzerine matemimde bana yardım etmişti. Ben de bu konuda onlara borcumu ödemeliyim!" dedim ise de kabul etmedi. Bu konuda defalarca kendisine başvurdum. Nihayet borcumu ödemem için bana izin verdi. Onlara borcumu ödedikten sonra şu ana kadar başka hiç kimse

---

[41] **Nesaî**, Cenâiz, 15.

için asla *niyâha* yapmadım. Benden başka *niyâha* yapmayan bir kadın da kalmadı."[42]

İZAH

"Ma'rûf"; doğru, meşrû, dinen uygun olan davranış demektir. **Münker**'in zıddıdır. Ancak burada bu kelime ile muhtemelen **Mümtehine** sûresinin 12. âyetinde bîat şartları arasında sayılan; **"Ma'rûf bir konuda sana karşı gelmemek"** maddesine işaret edilmektedir.

٨٥٨٣- (د- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: « لَعَنَ رسول الله صلى الله عليه وسلم النائحة والمستمعة ». أخرجه أبو داود.

8.583- Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) niyâha yapan ve onu dinleyen kadına lanet etmiştir."[43]

İZAH

Niyâha; daha önce de söylendiği gibi ölü için feryat-figan ederek ağlamaktır. Ölünün iyiliklerini, hatta layık olmadığı bazı sıfatlar da ekleyerek sayıp dökmek ve üstünü başını yırtmak da aynı kavrama dahildir. İşte Hz. Peygamber'in yasakladığı budur.

"Dinleyen" kişiye de lanet edildiğinin belirtilmesi, şüphesiz genel anlamda bir işitmeyi de içine almaz. Kadınlar bu amaçla bir araya geldiklerinde, biri ağıt yakarken gayet tabi diğeri dinler. Sonra öteki ağıt yakar, bu sefer beriki dinler. Ama hepsinin amacı da aynı şekilde ağıt yakmaktır. İşte lanet kapsamına girenler bunlardır. Yoksa tesadüfen bunu duyan veya hiç böyle bir amacı olmadığı halde sadece taziye için oraya gelenler değil.

---

[42] **Tirmizî**, Tefsîr, 60/3307.

[43] **Ebû Davud**, Cenâiz, 29/3128. İsnâdı zayıf bir hadîstir.

٨٥٨٤- (س- قيس بن عاصم رضي الله عنه) « قال: لا تَنُوحُوا عَلَيَّ ، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يُنَحْ عليه ». أخرجه النسائي.

8.584- Kays b. Âsım şöyle dedi:

"Benim ölümümde niyâha yapmayın! Çünkü Rasûlullah'a (as.) da niyâha yapılmadı."[44]

٨٥٨٥- (خ م ت- علي بن ربيعة رحمه الله) قال: أولُ من نِيحَ عليه بالكوفة: قَرَظة بنُ كعب، فقال المغيرةُ بنُ شعبة: سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إنَّ كَذِباً عليَّ ليس كَكَذِبٍ على غيري، مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مقعده من النار». وسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «مَنْ نِيحَ عليه، فإنه يُعَذَّبُ بما نِيحَ عليه يوم القيامة». أخرجه البخاري، ومسلم والترمذي.

8.585- Ali b. Rabîa şöyle dedi:

"Kûfe'de kendisine ilk niyâha yapılan kişi, Karaza b. Kâ'b'dır. Bunun üzerine Muğîre b. Şu'be, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Bana yalan isnâd etmek, şüphesiz başka birine yalan isnâd etmek gibi değildir. Kim bana bile bile yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın!"

Sonra Şu'be, ben Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu da işittim, dedi:

"Kime niyâha yapılırsa, bundan dolayı kıyâmet günü ona azap edilir."[45]

٨٥٨٦- (ت- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يَنْهَى عَنِ النَّعْيِ ، وقال: « إياكُمْ والنعي ، فإنه من عَمَلِ الجاهلية » ، قال عبد الله بن

---

[44] **Nesaî**, Cenâiz, 15. Bu hadîsin râvîlerinden **Hakîm b. Kays b. Âsım el-Minkarî**, sikalığı tartışmalı biridir.

[45] **Buhari**, Cenâiz, 33; **Müslim**, Cenâiz, 9/28; **Tirmizî**, Cenâiz, 23/1000.

مسعود: والنَّعيُ: أذانٌ بالميِّت. أخرجه الترمذي ، وقال : قد رُوِيَ عنه من طريق ، و لم يرفعه ، و لم يذكر فيه «والنعي أذانٌ بالميت». وقال : هذا أصح.

8.586- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) na'yı yasakladı; **'Na'y'dan sakının; çünkü o câhîliye âdetidir'** dedi.

Abdullah b. Mes'ûd; "Na'y; ölümü ilan etmektir" dedi.[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Abdullah b. Mes'ûd'dan, başka bir tarîkle bunun bir benzeri daha rivâyet edilmiştir. Ama bu rivâyet merfû değildir ve 'na'y, ölümü duyurmaktır' cümlesi de yoktur. Ama bu rivâyet daha sahîhtir."

İZAH

Na'y; kelime anlamı itibariyle ölümü ilan etmektir. Şüphesiz burada câhiliye âdeti olarak yasaklanan şey, mutlak olarak ölüm ilanı değildir. Câhiliye döneminde yapıldığı gibi, ölülerinin ne kadar kıymetli olduğunu göstermek için köşe bucak dolaşarak insanları haberdar etmek, bu şekilde toplanan kalabalıkla övünmek veya niyâha amacıyla insanları çağırmaktır. Dinen uygun olmayan böyle bir amaç taşımadan eşe-dosta ve sâlih-fâzıl insanlara ölümü haber vermek ise sünnettir. Nitekim bizzat Hz. Peygamber **Necâşî**'nin ölümü ile **Zeyd b. Hârise, Cafer b. Ebî Tâlib** ve **Abdullah b. Revâha**'nın **Mûte**'de şehîd edildikleri haberini ashâbına ilan etmiştir. Kezâ mescidin temizlik işlerini gören kişinin öldüğünü bilâhare duyduğunda, **"bana onun ölümünü neden zamanında haber vermediniz?"** diye ashâbına çıkışmıştı. İşte bu rivâyetler, sadece haber vermek amacıyla ölümü ilân etmenin mekrûh değil, aksine sünnet olduğunu gösterir.

İzahına çalıştığımız hadîs, zaten zayıf bir rivâyettir. Çünkü râvîlerden **Ebû Hamza Meymûn el-A'ver** güvenilir biri değildir.

---

[46] **Tirmizî**, Cenâiz, 12/984.

Sonra **Tirmizî** bu hadîsin, **Abdullah b. Mes'ûd**'dan gelen mevkûf bir rivâyetini daha kaydeder ve bunun, yukarıdaki merfû rivâyetten daha sağlam olduğunu, yukarıdaki rivâyetin de hasen-garîb olduğunu söyler.

٨٥٨٧- (ت- [حذيفة بن اليمان] رضي الله عنه) قال إذ حُضِرَ : « إذا أنا مِتُّ فلا تُؤذنوا بي أحداً ، إني أخاف أن يكون نَعْياً ، وإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن النَّعْي ، فإذا مِتُّ فَصَلُّوا عَلَيَّ ، وسُلُّوني إلى ربي سَلاًّ ». أخرجه الترمذي إلى قوله : « عن النعي ».

8.587- Huzeyfe b. el-Yemân, ölümü yaklaştığı sırada şöyle demişti:

"Ben ölünce, ölümümü kimseye haber vermeyin! Çünkü ben bu işin *'na'y'* olmasından korkarım. Ben, Hz. Peygamber'in na'yi yasakladığını işittim. Binâenaleyh ben ölünce, namazımı kılın ve Rabbime teslim edin!"[47]

٨٥٨٨- (م- أبو مالك الأشعري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [«أربعٌ في أمتي من الجاهلية ، لا يتركونهن: الفخر بالأحساب ، والطعن في الأنساب ، والاستسقاء بالنجوم ، والنياحة ، و قال:] النائحة إذا لم تدبْ قبل موتها: تقام يوم القيامة و عليها سربالٌ من قَطران و درْعٌ من جَرَب». أخرجه مسلم.

8.588- Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ümmetimde câhiliyeden kalma dört şey vardır ki, ümmetim onları tamamıyla terk edemeyecektir:

1- Asâletle övünmek,

2- Soya küfretmek,

3- Yıldızlardan yağmur istemek,

4- Ölüye feryat-figan etmek."

---

[47] **Tirmizî**, Cenâiz, 12/986.

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Ölüye feryat-figan ederek ağlayan kadın, eğer ölmeden önce tövbe etmezse, kıyâmet günü üzerinde katrandan bir elbise ve paramparça bir gömlek olduğu halde kaldırılır."[48]

İZAH

Kadının katrana batmış ve yırtık-pırtık elbise giymesi, muhtemelen dünyada matem sırasındaki davranışını aksettiren temsilî bir ifâdedir.

٨٥٨٩- (خ -**البخاري** رحمه الله) قال: « لما مات الحسن بن الحسن ابن علي: ضربتِ إمرأته القبة على قبره سنة ، ثم رفعت ، فسمعت صائحا يقول: ألا هل وجدوا ما فقدوا؟ فأجابه آخر: بل يئسوا فانقلبوا». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.589- el-Buharî şöyle dedi:

"Hasan b. Hasan b. Ali vefat ettiğinde, karısı (Fâtıma bint Hüseyin) mezarına bir yıl süre ile (çadırdan) bir kümbet kurdurmuştu. Sonra bu kümbet kaldırıldı. O sırada karısı; *'Bak bakalım, bunlar kaybettikleri şeyi bulmuşlar mı?'* diye bir ses duymuş, bir başka ses de; *'Bilakis! Ümitlerini kestiler ve vazgeçip döndüler'* diye cevap vermişti."[49]

İZAH

Hz. Ali'nin torunu olan **Hasan b. Hasan**, güvenilir tâbiîlerdendi ve hicrî 97'de vefat etmişti. Karısı ve aynı zamanda amcasının kızı olan **Fâtıma bint Hüseyin** ise hicrî 110'da vefat etmişti.

Buharî'nin, bâb başlığında muallak olarak kaydettiği bu rivâyet, kabir üzerine türbe yapmanın uygun bulunmadığını göstermek amacına matûftur.

---

[48] **Müslim**, Cenâiz, 10/29.

[49] **Buharî**, Cenâiz, 61, ta'lîkan.

٨٥٩٠- (خ- عبد الله بن عمر رضي الله عنه) « أنه رأى فُسْطَاطاً على قبر عبد الرحمن ، فقال: يا غلام ، أنزِعْهُ ، فإنما يظلُّهُ عَمَلُهُ ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.590- Abdullah b. Ömer, Abdurrahman (b. Ebî Bekr'in) kabri üzerine bir çadır görmüştü de;

"- Çocuk, çadırı oradan kaldır! Çünkü nasıl olsa onun ameli kendisini gölgelemektedir" demişti.[50]

[50] **Buharî**, Cenâiz, 82, ta'lîkan.

الفصل الثالث
في الغسل والكفن

قد تقدّم في « باب الغسل » من « كتاب الطاهرة »
من حرف الطاء : أحاديثُ غَسْل الميت ، و نذكرها هنا منها
ما جاء في ضمن أحاديث الكفن.

III- ÖLÜYÜ YIKAMAK VE KEFENLEMEK

Ölünün yıkanması ile ilgili hadîsler daha önce **Kitabu't-Tahâre** *bölümünde* **Gusul** *bâbında geçmişti. Burada onlardan kefenle ilgili olan hadîsleri zikredeceğiz.*

٨٥٩١- (خ م ت د س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « بينما رجلٌ واقفٌ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم بعرَفةَ ، إذ وقع من راحلته - قال أيوب: فأوقَصَتْهُ ، أو قال: فأقْعَصَتْه ، وقال عمرو ، فوَقَصَتْهُ - فَذُكِرَ ذلك للنبيِّ صلى الله عليه وسلم **فقال: اغسلوه بماء وسِدْر ، وكفِّنُوهُ في ثوبين ، ولا تُحنِّطوه ، ولا تُخمِّرُوا رأسه.** قال أيوب : فإن الله يبعثهُ يوم القيامة مُلَبِّياً ، وقال عمرو : يُلَبِّي » ومن الرواة من قال : « في ثوبيه ».

وفي أخرى : **ولا تُغطُّوا وَجْهه ، ولا تُقَرِّبوه طيباً ، فإنهُ يُبعَثُ يُلبِّي**. وفي أخرى « يُهِلُّ ».

وفي أخرى « خارجٌ رأسُه ووجهه ، فإنه يُبعَثُ يوم القيامة مُلبِّدا ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قال : « وَقَصَتْ رجلاً ناقتُه وهو محرمٌ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأمَرَهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يَغسلوه بماء وسِدْر ، ويكشفوا وجهه - حَسِبْتُه قال : ورأسَه - فإنه، يُبعَثُ وهو يُلَبِّي ».

وفي رواية الترمذي قال :« كُنَّا معَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في سَفَرٍ ، فرأى رَجلاً سَقَطَ عن بعيره ، فمات وهو محرم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم » وذكر الحديث نحوه.

وفي رواية أبي داود قال : « أُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم برجل وقَصَتْه راحته ، فمات وهو محرِم ، فقال : « **كَفِّنُوه في ثوبيه ، واغسلوه بماء وسدر ، ولا تُخَمِّرُوا** رأسه ، **فإن الله يبعثه يوم القيامة يُلَبِّي** ». وفي أخرى قال : « **كَفِّنوه في ثوبين** ». وزاد « **ولا تُحَنِّطوه** ».

وفي أخرى نحو الثانية وقال: « **فإنه يُبعَثُ يُهِلّ** ». وأخرج النسائي الأولى ، وأخرج رواية أبي داود الأولى. وله في أخرى نحو منها ، وفيها : « أنَّ رَجُلاً وَقَعَ عن راحلته فأوقصته ».

وفي أخرى : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اغسلوا المحرم في ثوبيه اللَّذيْن أحرَمَ فيهما ، واغسلوه بماء وسدْرٍ، وكفنوه في ثوبيه، ولا تَمسُّوه بطيب، ولا تُخمِّروا رأسه ، فإنه يبعث يوم القيامة محرما** ».

8.591- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Arafat'ta Hz. Peygamber'le birlikte vakfe yaparken, birden devesinden düştü. –Râvî Eyyub (es-Sahtiyânî), düşer düşmez deve onun boynunu kırdı veya onu hemen öldürdü, dedi. Amr (b. Dînâr) ise; hayvan onun boynunu kırdı, dedi-. Bu olay Hz. Peygamber'e anlatılınca;

"- Onu su ve sidirle yıkayın ve iki kat elbise (üst ve alt ihram) **ile kefenleyin! Ona koku sürmeyin ve başını da örtmeyin!"** buyurdu.

Râvî Eyyub; "Çünkü kıyâmet günü Allah onu telbiye getirir halde diriltecektir" dedi.[1]

RİVÂYETLER

Râvîlerden bazısı; "Adam kendi iki elbisesi (üst ve alt ihramı) içinde kefenlendi" dedi.

---

[1] **Buharî**, Cenâiz, 20, 21, 22; Cezâu's-Sayd, 13, 20, 21; **Müslim**, Hac, 14/93-103; **Ebû Davud**, Cenâiz, 84/3238-41; **Tirmizî**, Hac, 105/951; **Nesaî**, Hac, 97-101.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"Yüzünü örtmeyin! Ona koku yaklaştırmayın; çünkü o, telbiye eder halde diriltilecektir"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de; **"...tehlil eder halde..."** dedi.

Bir başka rivâyete göre de; **"Başı ve yüzü dışarda kalacak şekilde kefenleyin; çünkü o, kıyâmet günü saçları birbirine yapışmış olarak diriltilecektir"** dedi.
Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:
"İhramlı olarak Rasûlullah'la (as.) birlikte bulunan bir adamı, devesi düşürerek boynunu kırdı. Rasûlullah (as.); onu su ve sidirle yıkamalarını, yüzünü –zannederim başını da dedi- açık bırakmalarını emretti; çünkü onun telbiye getirir halde diriltileceğini söyledi."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber'le birlikte seferde idik. Rasûlullah (as.) devesinden düşmüş bir adam gördü; adam ihramlı olarak ölmüştü. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu..." diyerek aynı hadîsin benzerini zikretti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:
"Rasûlullah'a (as.), devesinin yere atıp boynunu kırdığı bir adam getirildi; adam ihramlı olduğu halde ölmüştü. Hz. Peygamber;
"- Onu kendi iki elbisesi (üst ve alt ihramı) **içinde kefenleyin ve kendisini su ve sidirle yıkayın! Başını örtmeyin; çünkü kıyâmet günü Allah onu telbiye getirir halde diriltecektir"** dedi.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetine göre; **"Onu iki elbise** (üst ve alt ihram) **ile kefenleyin"** dedi. Râvî Süleyman b. Harb da; **"ona koku sürmeyin!"** dedi, diye ekledi.

Ebû Davud'un yukarıdaki ikinci rivâyete benzer başka bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyette de Hz. Peygamber; **"o, telbiye getirirken diriltilecektir"** dedi.

Nesaî de yukarıdaki ilk rivâyetle **Ebû Davud**'un ilk rivâyetini tahric etti.

Nesaî'nin buna benzer bir rivâyetinde de; "Bir adam devesinden düşmüş, deve onun boynunu kırmıştı" dedi.

Nihayet **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İhramlıyı, ihrama girmiş olduğu iki elbisesi içinde yıkayın! Onu su ve sidirle yıkayın ve kendi iki elbisesi içinde kefenleyin! Ona koku sürmeyin ve başını da örtmeyin; çünkü o, kıyâmet günü ihrâmlı olarak diriltilecektir."

İZAH

Bu hadîs, ihrâmlı olarak ölen birinin, başının örtülmemesi ve koku sürülmemesi gerektiğini ifâde etmekte ve öldükten sonra da onun ihrâmlı sayılacağını göstermektedir. Hatta kıyâmette bile ihrâmlı olarak diriltilecektir. Kefen sırasında başının örtülmemesi ve kokulanmaması da, ihramlı sayıldığı içindir. **Şâfiî, Hanbelî** ve **Zâhirî** fukahası bu kanâattedirler.

İmâm Mâlik ve **Ebû Hanîfe**'ye göre ise, ihrâmlı iken ölen birine ihramsızmış gibi muamele yapılır. Çünkü ihrâm bir ibadettir; bütün ibâdetler de ölümle son bulur. Bu itibarla artık onun ibadet olma hükmü kalmaz. Ayrıca onun ihrâm hâli devam edecek olsaydı, cenâzesine tavaf ettirilmesi ve hac menâsikini de tamamlatılması gerekirdi. Halbuki böyle bir şey hiç vâki değildir.

Hadîste ölünün, üzerindeki iki parça bezle kefenlenmesi tavsiye edilmektedir. Buna **kefen-i kifâyet** denir; yeterli miktar kefen anlamına gelir. Bilindiği üzere üç çeşit kefen vardır:

1- Kefen-i sünnet: Kamîs, İzâr ve **Lifâfe** adı verilen gömlek, don ve dış sargıdan ibaret üç parçalık kefendir.

2- Kefen-i kifâyet: İzâr ve **Lifâfe** adı verilen don ve dış sargıdan ibaret iki parçalık kefendir.

3- Kafen- zarûret: Lifâfe adı verilen tek parçalık bir sargıdan ibarettir. Ne bulunursa, onunla kefenlenir.

Bu sayılanlar erkek cenâzelerin kefenidir. Kadınlar için buna kefen-i sünnette baş örtüsü ile göğüs örtüsü, kefen-i kifâyette de yalnız baş örtüsü ilave edilir.

Sidir, bir ağaç adıdır. O dönemde bu ağacın yaprakları temizlikte sabun yerine kullanılırdı.

٨٥٩٢- (د- **ليلى بنت قانف الثقفية** رضي الله عنها) قالت: « كُنْتُ فيمن غَسَّل أمَّ كُلْثُوم بنتَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم عند وفاتها ، فكان أولُ ما أعطانا رسول الله صلى الله عليه وسلم: الحقْوَ ، ثم الدِّرْعَ ، ثم الخمارَ ثم المِلْحَفةَ ، ثم أُدْرِجَتْ بعدُ في الثوب الآخِرِ ، قالت: ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم عند الباب معه كفنها ، يناوِلُنَاها ثوباً ثوباً ». أخرجه أبو داود.

8.592- Leyla bint Kanif es-Sekafiyye[2] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) kızı Ümmü Gülsüm'ün vefatında, onu yıkayanlar arasında ben de vardım. Hz. Peygamber'in bize ilk verdiği (kefenlik) peştamal idi; sonra gömlek, sonra baş örtüsü, sonra da dış sargıyı verdi. Bundan sonra da son sargıya sarıldı. O sırada Rasûlullah (as.) kapının yanında duruyordu, elinde de Ümmü Gülsüm'ün kefeni vardı ve onu tek tek bize veriyordu."[3]

İZAH

Bu hadîsin isnâdı zayıftır. Burada sözü edilen cenâze **Ümmü Gülsüm** değil, **Zeynep**'tir. **Ümmü Gülsüm**, Hz. Peygamber'in **Medîne**'de bulunmadığı **Bedir** savaşı günlerinde vefat etmişti.

Bu rivâyette kadınlar için beş parça kefen kullanıldığı görülmektedir. Bunlar da içten dışa doğru; gömlek, baş örtüsü, don, göğüs örtüsü ve dış sargıdır. Bu konuda mezhepler arasında bazı farklı görüşler de vardır.

---

[2] **Leyla bint Kanîf es-Sekafiyye**: Hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'in kızı Ümmü Gülsüm öldüğünde, onun cenazesini yıkamıştı. Kendisinden Davud b. Asım rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[3] **Ebû Davud**, 36/3157.

٨٥٩٣- (ط- عائشة رضي الله عنها) قالت: « دَخَلْتُ على أبي بكر فقال : في كم كفّنتم رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قلت : في ثلاثة أثواب بيض [سَحُوليّة ، ليس فيها قميصٌ ولا عمامة] قال : في أي يوم تُوفي ؟ قلت : يوم الإثنين ، قال : فأيُّ يوم هذا ؟ قلت: يوم الإثنين ، قال : أرجو فيما بيني وبين الليل ، فنظر إلى ثوب عليه كان يُمَرَّضُ فيه ، به رَدْعٌ من زَعْفران. فقال : اغسلوا ثوبي هذا ، وزيدوا عليه ثوبين ، فكفّنوني فيها ، فقلت : إن هذا خَلَق ، قال: إن الحيَّ أولى بالجديد من الميت ، إنما هو اللمهلة ، فما توفي حتى أمسى من ليلة الثلاثاء ، ودفن قبل الصبح ».

وفي رواية بنحوه ، إلا أنه لم يذكر سؤاله لها « في أيّ يوم توفي ؟ » وجوابها ، وقوله. وفيها : «بيض سحولية » وانتهت الرواية عند قوله : « للمُهلة ». أخرج الأولى رزين ، والثانية الموطأ.

8.593- Hz. Âişe anlatıyor:

"(Babam) Ebû Bekir'in yanına gitmiştim, bana;

"- Rasûlullah'ı (as.) kaç parça bezle kefenlemiştiniz?" diye sordu.

"- Üç parça beyaz sehûliye beziyle kefenlemiştik; bunların arasında ne gömlek ve ne de sarık vardı!" dedim.

"- Hangi gün vefat etmişti?" diye sorunca da;

"- Pazartesi günü" dedim.

"- Peki bugün hangi gündür?" diye sordu.

"- Pazartesi günü" dedim.

"- Benim (ecelimin) de, bu saatle gece arasında sona ereceğini ümit ediyorum" dedi. Sonra da hastalığı sırasında giymiş olduğu üzerindeki elbisesine baktı ve elbisesinde bir zaferân lekesi bulunduğunu gördü. Bunun üzerine;

"- Şu elbisemi yıkayın, ona iki parça kumaş daha ilave edin ve beni onlarla kefenleyin!" dedi. Ben hemen;

"- Bu elbise çok eskidi" diye itiraz ettim ise de;

"- Şüphesiz yeni elbiseye diriler, ölülerden daha lâyıktır. Yeni kefen, sadece cerahata bulanır" dedi.

(Babam) Salı günü akşamına kadar vefat etmedi. O akşam vefat edince de, sabaha varmadan geceleyin defnedildi."[4]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; Hz. Ebû Bekir'in, kızı Âişe'ye sorduğu; *"Rasûlullah (as.) hangi gün vefat etti?"* sorusu ile Âişe'nin cevabı yoktur. *"Sehûliye denilen beyaz kumaş"* ibaresi ise bu rivâyette de yer almaktadır. Bu rivâyet ***"cerahat"*** kelimesinde son bulmaktadır.

Bu rivâyetlerden ilkini **Rezîn**, ikincisini **Muvatta** tahric etti.[5]

İZAH

Hz. Ebû Bekir, hicretin on üçüncü yılı Cemâziyelâhir ayının yedisi Pazartesi günü yıkanmıştı. O gün çok soğuktu. Bu yüzden hemen rahatsızlanmış, 15 gün süreyle ateşler içinde kıvranmış, nihayet aynı ayın çıkmasına sekiz gün kala Salı gecesi akşamı vefat etmişti. Onun Pazartesi günü ölmeyi temenni etmesi, Hz. Peygamber'in de o gün vefat ettiği içindir.

"Mühle" kelimesi; cerahat, katran manasına gelir Buna göre yukarıdaki son cümlenin manası; **"yeni kefen, ancak cerahata bulanır"** demek olur. Bununla birlikte bu kelimenin **"mühlet"**ten gelme ihtimali de vardır. O zaman da cümle; **"yeni giysi, ancak yaşama ümidi olanlar içindir"** anlamına gelir.

Sehûl; daha önce de geçtiği üzere **Yemen**'de bir köy adıdır. Dokumacılığı ile meşhur olan bu köyde üretilen kumaşlara **Sehûliye** denirdi.

Bu hadîsin **Muvatta**'daki rivâyeti munkatıdır, **İmâm Mâlik** onu belâğat tarîkıyla rivâyet etmektedir. **Buharî**'nin rivâyeti ise muttasıldır.

---

[4] **Muvatta**, Cenâiz, 2/6.

[5] Bu ilk rivâyeti **Buharî** de tahric etmiştir; bkz., Cenâiz, 94.

٨٥٩٤- (د- عبادة بن الصامت رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «خيرُ الكفنِ الحُلّةُ ، وخيرُ الأضحيةِ الكبشُ الأقرنُ ». أخرجه أبو داود.

8.594- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kefenin hayırlısı hulle, kurbanın hayırlısı da boynuzlu koçtur."[6]

İZAH

Hulle; iki parçadan ibaret bir elbisedir. Bu sözcük, genellikle **Yemen** kumaşından dokunan giysiler için kullanılır. İki parçadan oluşan **hulle**'nin hayırlı kefen olarak tavsifi, şüphesiz ki kefen-i zarûrete göredir. Üç parçadan oluşan kefen ise, ondan da hayırlıdır.

٨٥٩٥- (د- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّه لمّا حُضِرَ دعا بثيابٍ جُدُدٍ ، فلبسها ، ثم قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « يُبعَثُ الميتُ في ثيابه التي مات فيها ». أخرجه أبو داود.

8.595- Ebû Saîd el-Hudrî öleceği sırada yeni elbiseler isteyip onları giymiş, sonra da Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, demişti:

"İnsan, ölürken giydiği elbiselerle diriltilir."[7]

İZAH

İnsanın, ölürken giydiği elbise ile diriltileceğini ifâde eden bu rivâyet; daha önce geçen; **"yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz"** hadîsine aykırı düşmektedir. Bu aykırılık, **ba's** ile **haşr**'in ayrı şeyler olduğu belirtilerek te'lîf edilir. Bu hadîste, insanların diriltildikleri sıradaki durumu anlatılmakta; defnedildikleri kefenleriyle yeniden diriltilecekleri belirtilmektedir.

---

[6] **Ebû Davud**, Cenâiz, 35/3156. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

[7] **Ebû Davud**, Cenâiz, 18/3114.

Diğer hadîs ise, insanların mahşer meydanında toplandıkları sıradaki durumlarını ifade etmektedir. Kabirden kalkmak ile mahşerde toplanmak ayrı ayrı şeylerdir.

Bazı âlimler ise buradaki **"elbise"** kelimesine, **"amel"** manası vermişlerdir. Buna göre insan hangi ameli işlerken ölmüşse, mezardan kalkarken de aynı ameli işleyecektir demişlerdir. Bir insanın iyiliğini veya kötülüğünü ifâde için **"temiz elbiseli"** veya **"kirli elbiseli"** tabirlerini kullanmak, Araplar arasında oldukça yaygın bir gelenekti. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'deki; ***"elbiseni temizle!"***[8] âyeti ile de güzel ameller yapmanın emredildiği belirtilmiştir.

Burada işaret edilmesi gereken bir husus da şudur: Kefen, öldükten sonra giyilen bir elbisedir. Halbuki hadîsteki **"siyâb"**, yani elbise sözcüğü, ölmeden önce giyilen elbisenin adıdır. Bu durum dikkate alındığında, hadîste kefenin değil, amelin kastedilmiş olduğu ihtimali kuvvet kazanır.

٨٥٩٦– (ت د- جابر بن عبد الله وأبو قتادة رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا كَفَّنَ أحدكم أخاه فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَه** ».

وفي رواية قال : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : « **إذا تُوفِّيَ أحدُكم ، فوجد شيئا ، فليكفِّن في ثوبٍ حِبَرَةٍ** ». أخرج الأولى الترمذي عنهما ، وأخرج الثانية أبو داود عن جابر.

8.596- Câbir b. Abdullah ve Ebû Katâde'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Biriniz kardeşini kefenlediği zaman, kefenini güzel yapsın!"[9]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Câbir, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim, dedi:

---

[8] Müddessir, 4.

[9] **Tirmizî**, Cenâiz, 19/995; **Ebû Davud**, Cenâiz, 34/3150.

"Biriniz vefat ettiği zaman, (âilesi az) **bir imkâna sahip olursa, onu hibera kumaşıyla kefenlesin!"**

İlk rivâyeti **Tirmizî** Câbir ve Ebû Katâde'den, ikinci rivâyeti de **Ebû Davud** yalnız Câbir'den rivâyet etti.

İZAH

Hibera; ketenden veya pamuktan mamûl basit bir kumaş türüdür. Yukarıdaki ikinci rivâyette, imkânı olmayan kişileri basit ve tek kat bir bezle kefenlemenin de câiz olduğu ifâde edilmektedir. Daha önce söylediğimiz gibi buna **zarûret kefeni** denir.

İlk rivâyetteki **"güzel yapsın!"** cümlesi, kefenin kıymetli ve pahalı kumaştan yapılmasını değil, temiz olsun anlamını ifâde eder.

٨٥٩٧- (د- **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: « لا تَغالَوْا في كَفَنٍ ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **لا تغَالَوْا في الكفن فإنه يُسْلَبُ سَلْبا سَرِيعا** ». أخرجه أبو داود.

8.597- Hz. Ali şöyle dedi:

"Kefende aşırıya kaçmayın! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.); **'Kefende aşırıya kaçmayın! Zira o, zaten çabuk soyulur'** dediğini işittim."[10]

İZAH

Hadîs, kefenin ölçüsü, sayısı ve kıymeti konusunda lüks ve israfa kaçılmaması gerektiğini ifâde etmektedir. Çünkü kumaş nasıl olsa kısa zaman içinde çürüyüp yok olacaktır. Öyleyse gereksiz olarak parayı toprağa gömmenin anlamı yoktur.

٨٥٩٨- (ت- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كَفَّنَ حمزةَ بنَ عبد المطلب في نَمِرة في ثوب واحد ». أخرجه الترمذي.

---

[10] **Ebû Davud**, Cenâiz, 35/3154. Hadîsin senedi zayıftır.

8.598- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber (amcası) Hamza b. Abdülmuttalib'i tek parça çizgili bir kumaşla kefenledi."[11]

٨٥٩٩- (ط- **أسماء بنت أبي بكر** رضي الله عنهما) قالت لأهلها : « أَجْمِرُوا ثيابي إذا مِتُّ، ثم حَنِّطُوني ، ولا تَذُرُّوا على كَفَني حَنُوطا ، ولا تُتْبِعوني بنار ». أخرجه الموطأ.

8.599- Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ, âilesine şöyle vasiyet etti:

"Ben ölünce elbisemi güzel koku ile tütsüleyin, sonra bana güzel koku sürün; ama kefenime koku dökmeyin ve arkamdan ateş de yakmayın!"[12]

İZAH

Hanût; genellikle ölünün kefenine ve vücûduna sürülen misk, amber, kâfûr gibi güzel kokulu nesnelerdir. Bundan maksat, cesedin kötü kokmasını önlemek ve güzel kokmasını sağlamaktır. Bazıları gösteriş olur gerekçesiyle bunu mekruh saymışlarsa da, ekseri ulema ölünün cesedine ve kefenine güzel kokular sürülmesini câiz görür.

Cenâzenin arkasından meşale yakılması ve onun bu meşale ile kabre götürülmesi, câhiliye döneminde uğur telakki edilirdi. Hatta **İbn Abdülberr**, bunun hıristiyanların âdeti olduğunu da söyler. Yukarıdaki rivâyette **Esmâ**, kendisine bu câhiliye âdetinin uygulanmamasını vasiyet etmektedir. Aynı vasiyetin **Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre** ve **İmrân b. Husayn** tarafından da yapıldığı rivâyet edilir.

٨٦٠٠- (خ م س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنه) قال : « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عبدَ الله بن أُبَيّ ، بعدما أُدخِلَ حُفْرَتَهُ ، فأمر به فأُخرِج ، فوضعه على ركبتيه ، ونَفَثَ فيه من رِيقه ، وأَلْبسَهُ قميصه - فالله أعلم - قال: وكان كسا عبَّاسا قميصا ».

[11] **Tirmizî**, Cenâiz, 20/997.

[12] **Muvatta**, Cenâiz, 4/12.

قال سفيان: وقال أبو هريرة : « وكان على رسول الله صلى الله عليه وسلم قميصان ، فقال له ابنُ عبد الله : أَلْبِس عبدَ الله قميصَكَ الذي يَلي جِلْدَكَ. قال سفيان ، فَيَرَوْنَ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أَلْبَسَ عبد الله قميصه مكافأةً لما صنع ». وفي أخرى قال : « لما كان يومُ بدر أُتِيَ بأسارى ، وأُتِيَ بالعباس ولم يكن عليه ثوب ، فنظر النبيُّ صلى الله عليه وسلم له قميصا ، فوجدوا قميص عبد الله بن أُبَيّ يَقْدُرُ عليه ، فكساه النبيُّ صلى الله عليه وسلم إياه ، فلذلك نزع النبيُّ صلى الله عليه وسلم قميصه الذي ألبسه ».

قال ابن عيينة: « كانت له عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم يدٌ ، فأحبَّ أن يكافئهُ »

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية النسائي : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلى على قبر عبد الله بن أُبَيّ وقد وُضِعَ في حُفْرَته، فوقفَ عليه، فأمر به فأُخرج، فوضعه على ركبتيه وألبسه قميصه ، ونفث عليه من ريقه». وفي أخرى له : أنه سمعَ جابرا يقول : « وكان العباس بالمدينة ، فطلبت الأنصار ثوبا يكسونه، فلم يجدوا قميصا يَصْلُحُ عليه إلا قميصَ عبد الله بن أُبَيّ فكَسَوْهُ إيَّاه».

8.600- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Übeyy mezarına konulduktan sonra Hz. Peygamber oraya gitti ve cesedin çıkarılmasını emretti. Ceset çıkarılınca, onu dizlerinin üzerine koydu, ona nefes etti ve kendi gömleğini giydirdi. (Ona gömleğini giydirmesinin sebebini) en iyi bilen Allah'tır. (Abdullah b. Übeyy, Hz. Peygamber'in amcası) Abbas'a bir gömlek giydirmişti."

Hadîsin râvîsi Süfyân b. Uyeyne, Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini ilave etti:

"Hz. Peygamber'in iki tane gömleği vardı. Abdullah b. Übeyy'in oğlu Hz. Peygamber'e; *'Senin cildinin temas ettiği gömleğini (babam) Abdullah'a giydirsen!'* diye ricâ etmişti."

Süfyân dedi ki:

"İnsanlar, Hz. Peygamber'in Abdullah'a gömleğini vermesini, daha önce onun yaptığının (Abbas'a gömleğini vermesinin) karşılığı olduğunu zannediyorlardı."[13]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bedir günü esirler getirilmişti. Bunların arasında Abbas da vardı. Abbas'ın üzerinde gömleği yoktu. Hz. Peygamber onun için bir gömlek aramıştı. Ona uygun gömleği de sadece Abdullah b. Übeyy'de bulmuşlardı. Hz. Peygamber bunu Abbas'a giydirmişti. İşte bundan dolayı Rasûlullah (as.), kendi giydiği gömleğini çıkarıp ona vermişti."

İbn Uyeyne dedi ki:

"Abdullah'ın, Hz. Peygamber'e yardımı olmuştu. Bu yüzden Rasûlullah (as.) da ona bunun karşılığını vermek istedi."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** rivâyet etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber, Abdullah b. Übeyy'in kabrine gitti. Abdullah, kazılan çukura konulmuştu. Mezarın başında durdu ve cesedin dışarı çıkarılmasını emretti. Ceset çıkarılınca da onu dizlerine koydu, ona kendi gömleğini giydirdi ve kendi tükürüğünden nefes etti."

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de Câbir şöyle dedi:

"Abbas Medîne'de idi; Ensâr ona giydirmek üzere bir elbise aradı, ama Abdullah b. Übeyy'in gömleğinden başka ona uygun gelecek bir gömlek bulamadı. **Abdullah** da hemen ona gömleğini hediye etti."

İZAH

Abdullah b. Übeyy b. Selûl, Medînelidir, Hazrec kabilesinin önde gelenlerindendir. Münafıkların reisi olarak biliniyordu. **Medîne**'de önemli bir gurubun reisi konumunda idi. Bu yüzden

[13] **Buharî**, Cenâiz, 22, 77; Cihâd, 142; Libâs, 8; **Müslim**, Münâfikîn, 2; **Nesaî**, Cenâiz, 92.

savaş sırasında zaman zaman müslümanlar arasında bozgunculuk çıkarır, hatta bazen Hz. Peygamber'i incitici sözler de söylerdi. Bununla birlikte şeklen müslümandı. **İbn Übeyy**'in oğlu **Abdullah** ise çok samimi bir mü'mindi; babasına çok bağlı bir delikanlı olmasına rağmen, onun Hz. Peygamber'e olan tavırlarından dolayı kendisine şiddetle karşı koyardı. Bir ara babasının, Hz. Peygamber hakkında ileri-geri laflar ettiğini duymuş ve bu yüzden Rasûlullah'a (as.) başvurarak babasını öldürmek için izin istemişti. Ama Hz. Peygamber ona, yine de babasına iyi muamele etmesini tavsiye etmişti. **Abdullah, Yemâme** savaşında şehid edilmişti.

İbn Übeyy, Hz. Peygamber'in **Tebük** seferinden dönüşünden sonra vefat etti. Bundan sonraki hadîste de görüleceği üzere **İbn Übeyy** öldüğü zaman, oğlu **Abdullah** Hz. Peygamber'e gelerek babasını kefenlemek üzere kendi gömleğini vermesini ricâ etmişti.

Hz. Peygamber'in, münafıkların reisi olduğunu bildiği halde **İbn Übeyy**'e niçin gömleğini verdiği ve neden onun için istiğfarda bulunduğu konusunda hem kendisi, hem de oğluyla alâkalı iki nokta üzerinde durulur: Her şeyden önce **İbn Übeyy** şeklen de olsa müslüman idi. Sonra oğlu **Abdullah** da çok samimi bir mü'mindi ve gerek Hz. Peygamber katında, gerek müslümanlar arasında büyük bir değeri vardı. Ayrıca **İbn Übeyy**, Hz. Peygamber'in amcası **Abbas**'a kendi gömleğini vermiş ve buna benzer bazı yardımları da olmuştu. Hz. Peygamber'in bunları göz önüne alarak **İbn Übeyy**'i taltif etmiş olması muhtemeldir. Ayrıca bu taltifte münafıkların ıslah-ı nefs etmeleri düşüncesi de rol oynamış olabilir. Kaldı ki Hz. Peygamber, kendisinden bir şey istendiğinde **"olmaz"** demek âdeti yoktu. Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in; **"Benim gömleğim Allah katında ona fayda verecek değildir. Ama bu vesile ile onun kabilesinden pek çok kişinin İslâm'a gireceğini ümit ediyorum"** dediği ve gerçekten **Hazrec** kabilesinden pek çok kişinin müslüman olduğu da rivâyet edilir.

Hadîste de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'in amcası **Abbas**, **Bedir** savaşında müslümanlar tarafından esir alındığında üzerinde gömleği bile yoktu. Çok uzun boylu biri olan **Abbas**'a da uygun bir

gömlek bulunamamıştı. Sadece **Abdullah b. Übeyy**'in gömleği ona uygun gelmiş ve **İbn Übeyy** de hemen gömleğini ona hediye etmişti. İşte Hz. Peygamber'in **İbn Übeyy**'e kendi gömleğini giydirmesinde, **İbn Übeyy** ve oğlunun bu konudaki talepleri kadar, onun bu iyiliğine mukabele etmek arzusu da rol oynamıştı.

Muhtemelen âilesi **İbn Übeyy**'i acele ile defnetmişlerdi. Hz. Peygamber de ona verdiği sözü yerine getirmek için hemen mezarına gitmiş ve gömülmek üzere olan **İbn Übeyy**'i çıkartıp onun için namaz kılmış ve istiğfarda bulunmuştu. Bu olay üzerine de; ***"Onlardan ölen birinin namazını ebediyen kılma ve kabrinin başında da durma!"***[14] âyeti nâzil olmuştu.

٨٦٠١- (د- أسامة بن زيد رضي الله عنهما) قال: « خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعود عبد الله بن أُبيّ في مرضه الذي مات فيه ، فلما دخل عليه ، عَرَّف فيه الموتَ ، فقال له: **قد كنتُ كثيرا أنهاك عن حُبِّ يَهُودَ** ، فقال: قد أبغضهم أسعدُ بنُ زُرارَةَ ، فَمَهْ ؟ فلما مات أتاه ابنُه ، فقال: يا رسولَ الله ، إنَّ عبد الله بنَ أُبيّ قد مات ، فأعطني قميصَك أُكفِّنْهُ فيه ، فنزع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قميصه فأعطاه إياه ». أخرجه أبو داود.

8.601- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Übeyy'in vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında Rasûlullah (as.) onu ziyarete gitmişti. İçeri girdiğinde, onun öleceğini anladı ve kendisine;

"- Ben sana yahudileri sevmekten ne kadar men etmiştim!" dedi. Abdullah da;

"- Es'ad b. Zürâre onlara kin beslemişti, ama ne fayda gördü?" diye cevap verdi.

Abdullah ölünce, oğlu Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (babam) Abdullah b. Übeyy öldü. Bana gömleğini ver de, babamı onunla kefenleyeyim" diye rica etti. Hz. Peygamber de gömleğini çıkardı ve ona verdi."[15]

---

[14] Tevbe, 84.

[15] **Ebû Davud**, Cenâiz, 4/3094.

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in, gömleğini **İbn Übeyy**'in oğluna verdiği söylenmektedir. Ama bundan önceki rivâyette bizzat Hz. Peygamber'in onu mezardan çıkarıp gömleğini giydirdiği belirtilmekte idi. Şüphesiz burada bir rivâyet hatası söz konusudur. Muhtemelen Hz. Peygamber gömleğini oğluna vermiş, ama arkasından defin sırasında mezarına giderek cesedini dışarı almış, kendisinden rica edildiği gibi namazını kılmış ve onun için istiğfarda bulunmuştu.

Hadîste Hz. Peygamber, **İbn Übeyy**'in yahudilere olan sevgisinin kendisini münafıklığa ittiği kanâatinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden kendisini bu konuda sık sık ikaz etmişti. Hastalığı sırasında da bunu kendisine hatırlatınca, **İbn Übeyy; "Es'ad b. Zürâre onlara buğz etti de ne fayda gördü?"** diyerek hala aynı kanâatte olduğunu göstermişti. Bazı rivâyetlerde daha sonra **İbn Übeyy**'in; **"şimdi muâheze zamanı değil. Eğer ölürsem, senin tenine değen gömleğini ver de onunla kefenleneyim. Ayrıca namazımı da kıl ve bana istiğfar et!"** diye yalvardığı da kaydedilir.

ES'AD B. ZÜRÂRE

Tam adı; **Ebû Ümâme, Es'ad b. Zürâre b. Udes b. Ubeyd el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî**'dir. Medînelidir, **Benû Neccâr** kabilesinin reisi ve aynı zamanda **Akabe** bîatında onların temsilcisi idi. Her iki **Akabe** bîatına da katılmıştı. Hatta ilk **Akabe** bîatından önce **Mekke**'de Hz. Peygamber'le görüşmüş, kendisine iman etmiş, **Medîne**'ye dönünce de kabilesine İslâm'dan söz ederek ertesi yıl ilk **Akabe** bîatının yapılmasını sağlamıştı. Bu itibarla **Es'ad, Medîne**'ye İslâm'ı ilk getiren adamdır. Hz. Peygamber henüz **Medîne**'ye gelmeden, **Medîne**'de ilk Cuma namazını da o kıldırmıştı. Hicretin ilk yılında, **Bedir** savaşından önce ve Hz. Peygamber'in **Mescid-i Nebî**'yi inşa ettiği sırada vefat ettiği rivâyet edilir.

Es'ad b. Zürâre, yahudilere beslediği kin ve nefret duygusuyla tanınan biriydi.

٨٦٠٢- (خ م ت س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أنَّ عبد الله بنَ أُبَيّ لما تُوفِّيَ جاء ابنُه إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : أعطِني قميصك أُكَفِّنه فيه ، وصلِّ عليه ، واستغفر له، فأعطاه قميصه ، وقال : «آذِنِّي أصلِّي عليه » فآذنه ، فلما أراد أن يصلِّيَ ، جَذَبَهُ عمرُ ، فقال : أليسَ الله نَهاك أن تُصلِّي على المنافقين ؟ قال : «أنا بين خِيرَتَيْن ». قال الله تعالى : (استغفِرْ لهم ، أو لا تستغفِرْ لهم ، إن تستغفِرْ لهم سبعين مرةً ، فلن يغفرَ الله لهم) [التوبة : ٨٠] فصلى عليه ، فنزلت (ولا تُصَلِّ على أحد منهم مات أبدا ، ولا تَقُمْ على قبره ، إنَّهم كفروا بالله ورسوله وماتوا وهم فاسقون) [التوبة : ٨٤] ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وزاد الترمذي : فترك الصلاة عليهم.

8.602- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Übeyy vefat edince, oğlu Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Bana gömleğini ver de babamı onunla kefenleyeyim. Ayrıca babamın namazını da kıl ve onun için mağfiret dile!" diye ricâ etti. Hz. Peygamber de gömleğini ona verdi ve;

"- Cenâze hazırlanınca bana haber ver de, namazını kılayım" dedi. Oğlu, cenâzenin hazırlandığını haber verdi. Namazını kılmak üzere kalkarken Hz. Ömer onu çekti ve;

"- Allah sana münafıkların namazını kılmanı yasaklamadı mı?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Ben, iki tercih arasında serbestim" buyurdu.

Yüce Allah; ***"Onlar için ister mağfiret dile, ister dileme! Çünkü onlar için yetmiş kez mağfiret dilesen bile Allah onları asla bağışlamayacaktır"***[16] buyurmuştu.

Sonra buna rağmen Hz. Peygamber onun namazını kılınca da; ***"Onlardan ölen kimsenin asla namazını kılma ve mezarı başında da durma! Çünkü onlar, Allah'a ve Rasûlüne küfrettiler ve fâsık olarak can verdiler"***[17] âyeti nâzil oldu."[18]

---

[16] Tevbe, 80.

[17] Tevbe, 84.

[18] **Buharî**, Cenâiz, 22; Tefsîr, 9/12-13; Libâs, 8; **Müslim**, Münafikîn, 3 ; **Tirmizî**, Tefsîr, 10/3098; **Nesaî**, Cenâiz, 40.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** rivâyet etti.

Tirmizî de rivâyetinde; "Artık Hz. Peygamber onların namazını kılmaktan vazgeçti" cümlesini ekledi.

İZAH

Hz. **Ömer**'in; **"Allah sana münafıkların namazını kılmanı yasaklamadı mı?"** şeklindeki kanâati, muhtemelen; **"Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de birdir. Allah onları asla affetmeyecektir"**[19] âyetine dayanıyordu. Çünkü **Hz. Ömer, istiğfâr** ile **namazı** aynı şey olarak görüyordu. Müteâkiben nâzil olan yukarıda geçen âyet de **Hz. Ömer**'in bu kanâatini doğrulamaktadır. Ama Hz. Peygamber, insanların bağışlanması konusunda Allah tarafından açıkça yasaklanmadığı müddetçe, herkes için mağfiret dilemek itiyadında idi ve herkesin bağışlanmasını arzu ediyordu. İşte onun bu engin merhamet ahlâkı, kendisini münafıkların reisinin cenâzesini kılmaya ve onun için af dilemeye de sevk etmişti. Ama bu konuda Allah'tan kesin emir gelince de, artık namazlarını kılmaktan vazgeçmişti.

٨٦٠٣- (خ س- سهل بن سعد رضي الله عنهما) «أنَّ امرأة جاءت بِبُرْدَةٍ منسوجة ، فيها حاشيتُها ، قال سهل: أتدرون ما البُردةُ ؟ قالوا : الشَّمْلَةُ ؟ قال : نعم ، قالت : نَسَجتُها بيدي ، فجئتُ لأكْسُوكَها ، فأخذها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم محتاجا إليها ، فخرج إلينا وإنها لأزاره ، فحسَّنها رجل فقال: اكسُنِيها يا رسولَ الله، ما أحسنَها! فقال القوم: ما أحسنتَ، لَبِسها النبيُّ صلى الله عليه وسلم محتاجا إليها ثم سألتَها، وعلمتَ أنه لا يردُّ سائلا، قال: إني والله ما سألته لألْبَسها، إنما سألته لِتكون كَفني، قال سهل: فكانت كَفَنَهُ». أخرجه البخاري، وأخرج النسائي منه إلى قوله «وإنها لإزاره».

8.603- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

---

[19] Tevbe, 80; Münâfikûn, 6.

"Bir kadın, (Ha. Peygamber'e) kenarı saçaklı, dokunmuş bir bürde getirmişti."

Sehl, yanındakilere;

"- Bürde nedir, bilir misiniz?" diye sordu.

"- Hırkadır" dediler. Sehl de;

"- Evet öyledir" dedi.

Kadın;

"- Bunu kendi ellerimle dokudum ve sana giydirmek için getirdim" dedi. Hz. Peygamber de onu aldı; gerçekten ona ihtiyacı da vardı. Hemen onu giyerek yanımıza geldi. Adamın biri, onu çok güzel buldu ve;

"- Ne kadar güzel! Onu bana versen, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Cemâat;

"- Böyle söylemekle iyi yapmadın! Peygamber ona ihtiyacı olduğu için giymişti. Sonra sen kalktın, Hz. Peygamber'in hiçbir isteyeni geri çevirmediğini bildiğin halde bunu ondan istedin!" diye tarizde bulundular. Bunun üzerine adam;

"- Vallahi ben onu giymek için istemedim! Ben ancak kefenim olsun diye onu istedim" dedi.

Sehl dedi ki: "Gerçekten o bürde, o adamın kefeni oldu."[20]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Nesaî de hadîsi; **"onu giyerek yanımıza geldi"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

٨٦٠٤- (ط- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: الميت يُقَمَّص ، ويُؤزَّر، ويُلفُّ في الثوب الثالث ، فإن لم يكن إلا ثوب واحد كُفِّنَ فيه. أخرجه الموطأ.

8.604- Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle dedi:

---

[20] **Buharî**, Cenâiz, 28; Buyû', 31; Libâs, 18; Edeb, 39; **Nesaî**, Zînet, 98.

"Ölü üç parça kumaşla kefenlenir: **Gömlek** giydirmek, **izâr** bağlamak ve **lifâfe** sarmak! Eğer sadece tek parça bir kumaş varsa, onunla da kefenlenebilir."[21]

[21] **Muvatta**, Cenâiz, 2/7.

الفصل الرابع

في تشييع الجنازة و حملها

IV- CENAZEYİ TEŞYÎ VE TAŞIMA

1*- CENAZEYİ TAŞIMAK

٨٦٠٥- (ت- أبو المهزّم يزيد بن سفيان رحمه الله) قال: صحبتُ أبا هريرة رضي الله عنه عشر سنين فسمعته يقول: «من تَبعَ جنازة وحملها ثلاث مرات فقد قضَى ما عليه من حقّها». أخرجه الترمذي.

8.605- Ebû'l-Muhezzem Yezîd b. Süfyân'dan[1] rivâyet edilmiştir:

"Ebû Hureyre ile on yıl sohbet ettim. Onun şöyle söylediğini işittim:

"Kim cenâzeyi takip eder ve onu üç kez taşırsa, cenâzeye karşı üzerine düşeni yapmış olur."[2]

İZAH

"Üç kez taşımak"tan maksat, belli aralıklarla üç sefer tabutu omuzlamaktır. Bu iş, tamamen sosyal ve insanî bir hizmettir.

Bu rivâyet senedi itibariyle zayıftır; çünkü râvisi **Ebû'l-Muhezzem** zayıf biridir. **Tirmizî** de hadîsin garib olduğunu ve hem merfû, hem de mevkûf olarak rivâyet edildiğini söylemektedir.

---

[1] **Ebû'l-Mühezzem, Yezîd b. Süfyan et-Temîmî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Hammâd b. Seleme rivâyet etti. Muhaddisler nazarında zayıf biridir. Ebû Hâtim, Yahya b. Maîn ve Dârekutnî "**zayıftır**" derler. Ebû Zur'a "**kavî değildir**", Nesaî "**metrûktur**", Şu'be de; "**metrûhtur, kendisine bir dirhem verilse hadîs uydurur**" der. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

[2] **Tirmizî**, Cenâiz, 50/1041.

الصوت والنار معها

2*- CENÂZEDE GÜRÜLTÜ VE ATEŞ

٨٦٠٦- (ط د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا تُتبعُوا الجنازة بصوت ولا نار**». زاد في رواية «**ولا تَمْشُوا بين يَدَيْها**». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الموطأ عن أبي سعيد المقبري قال : « نهى أبو هريرة أن يُتبَع بنار بعد موته ».

8.606- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cenâzeyi ses ve ateşle takip etmeyin!"[3]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Cenâzenin önünde yürümeyin!"** ilavesi vardır.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Muvatta'nın Ebû Saîd el-Makburî'den rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Hureyre, öldükten sonra cenâzesinin ateşle takip edilmesini men etti."

İZAH

"Sesle takip" ifadesinden maksat, cenâze götürülürken arkasından bağırıp çağırmak, feryat figan etmektir. Cenaze götürülürken yüksek sesle Kur'ân okumak, zikir ve tekbir getirmek de aynı şekilde caiz görülmemiştir. Bu türlü şeyler, dört mezhebe göre de mekruhtur. Özellikle günümüzde yaygınlaşan şekliyle cenazelerin alkışlar arasında götürülmesi, hem anlamsızdır, hem de uygun ve doğru olmayan bir davranıştır. Bu alkışlarla kimin ve niçin protesto edildiği de belli değildir. Bundan, o insanı öldürdüğü için Allah'ı protesto anlamı da çıkar.

---

[3] **Muvatta**, Cenâiz, 4/13; **Ebû Davud**, Cenâiz, 46/3171.

"Ateşle takip" cümlesi de bir câhiliye âdetine işaret etmektedir. Daha önce geçen 8599 numaralı hadîs münasebetiyle de belirttiğimiz gibi cenâzenin arkasından meşale yakılması ve cenâzenin bu meşale ile kabre götürülmesi, câhiliye döneminde uğur telakki edilirdi. Hatta bunun hıristiyanların âdeti olduğu rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki rivâyetteEbû Hureyre, cenâzesinin ses ve ateşle takip edilmemesini vasiyet ettiği belirtilmektedir. Aynı vaziyet **Hz. Âişe, Esmâ bint Ebî Bekr, Ubâde b. Sâmit, Ebû Musa'l-Eş'arî, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hureyre** ve **İmrân b. Husayn** gibi büyük sahabîler tarafından da yapılmıştı.

المشي قبل الجنازة و بعدها

3*- CENÂZENİN ÖNÜNDE VE ARKASINDA YÜRÜMEK

٨٦٠٧- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يمشي أمام الجنازة ، وأبو بكر وعمر وعثمانُ ». أخرجه الترمذي. وفي رواية ذكرها رزين قال: «أنتم مُشَيِّعونَ ، فامشوا بين يديها وخلفها وعن يمينها وشمالها وقريبا منها».

8.607- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) cenâzenin önünde yürürdü; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da..."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn**'in zikrettiği rivâyet de şöyledir:

"Sizler cenâzeyi teşyî etmektesiniz; binâenaleyh cenâzenin önünde, arkasında, sağında, solunda ve yakınında yürüyünüz!"

İZAH

Câmiu'l-Usûl'ü tahkik edip neşreden **Abdülkadir Arnavut**, her ne kadar **Rezîn**'in rivâyetinde geçen ve; **"cenâzeyi teşyî etmektesiniz"** diye tercüme ettiğimiz ***"muşeyyiûn"*** kelimesini,

---

[4] **Tirmizî**, Cenâiz, 26/1009.

"muşeffeûn" diye, yani; **"şefâat edilecek olanlarsınız"** şeklinde ismi mef'ûl olarak zaptetmiş ve harekelemiş ise de, bu tespitin yanlış olduğunu zannediyoruz. Nitekim **Buharî** de rivâyeti bâb başlığında *"muşeyyiûn"* şeklinde ve muallak olarak zikretmektedir.[5] Aslı "مشيّعون" olan bu kelime, **Câmiu'l-Usûl**'de bir harf değişikliği ile; " مشفّعون " şeklinde yazılmıştır.

Bu bölümde cenâzenin önünde veya arkasında yürümek konusunda farklı rivâyetler görülmektedir. Bu farklı rivâyetler, cenâzenin önünde, arkasında ve yanında yürümenin de caiz olduğunu gösterir. Efdal olanın hangisi olduğu konusunda farklı görüşler varsa da, dinî açıdan bunlar önemli değildir. **Hanefîler**, cenâzenin arkasında yürümenin efdâl olduğu, ama önünde yürümenin de mekrûh olmadığı kanâatindedirler.

٨٦٠٨- (ط- **عمر بن الخطاب**، رضي الله عنه) «كان يُقَدِّمُ الرجالَ أمامَ جنازة زينب أمِّ المؤمنين». أخرجه الموطأ.

8.608- Hz. Ömer; "mü'minlerin annesi Zeyneb (bint Cahş'ın) cenâzesinde insanları cenâzenin önünde yürütüyordu."[6]

٨٦٠٩- (د ت- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنهما) قال: سألنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن المشي خلفَ الجنازة ؟ فقال : « **بما دون الخبب ، فإن كان خيراً عجّلتموه إليه ، وإن كان شرّاً فلا يُبعَّد إلا أهلُ النار، إن الجنازة متبوعة، ليس معها مَن تقدَّمها**».

أخرجه الترمذي وأبو داود.

8.609- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) cenâzenin arkasında yürümenin hükmünü sorduk. Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[5] Bkz., **Buharî**, Cenâiz, 51.

[6] **Muvatta**, Cenâiz, 3/9.

"Koşmadan (vakar ve itidâlle) **yürüyün! Eğer o hayırlı biri ise, çabucak hayra kavuşturmuş olursunuz. Şayet kötü biri ise, şüphesiz ancak cehennem ehli baştan savulur. Cenazenin ardından gidilir. Cenazenin önüne geçen, onunla gitmiş sayılmaz."**[7]

٨٦١٠- (د ت س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبا بكر وعمر يمشون أمامَ الجنازة ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

8.610- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir ve Ömer'in, cenâzenin önünde yürüdüklerini gördüm."[8]

٨٦١١- (ط ت- **محمد بن شهاب** رضي الله عنه) « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبا بكر كانوا يمشون أمام الجنازة، والخلفاء - هَلُمَّ جرا - وعبد الله بن عمر». أخرجه الموطأ والترمذي.

8.611- Muhammed b. Şihâb (ez-Zührî'den) rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) ve Ebû Bekir, cenâzenin önünde yürüyorlardı. Halifeler ve Abdullah b. Ömer de..."[9]

٨٦١٢- (د س- **عيينة بن عبد الرحمن** رحمه الله) قال : حدَّثني أبي ، قال : شهدتُ جنازةَ عبد الرحمن بن سَمُرةَ ، وخرج زياد يمشي بين يدي السرير ، فجعل رجال من أهل عبد الرحمن ومواليهم يستقبلون السرير ، ويمشون على أعقابهم ، ويقولون : رُوَيداً رُوَيداً ، بارك الله فيكم ، فكانوا يدبون دبيبا ، حتى إذا كُنَّا ببعض طريق المِرْبَد لَحقنا أبو بَكرة على بَغْلَة ، فلما رأى الذي يصنعون ، حمل عليهم ببغلته ، وأهوى إليهم بالسوط ، وقال : خلُّوا ، فوالذي

---

[7] **Ebû Davud**, Cenâiz, 50/3184; **Tirmizî**, Cenâiz, 27/1011. Hadîsin isnâdı zayıftır.

[8] **Ebû Davud**, Cenâiz, 49/3179; **Tirmizî**, Cenâiz, 26/1007; **Nesaî**, Cenâiz, 55.

[9] **Muvatta**, Cenâiz, 3/8; **Tirmizî**, Cenâiz, 26/1009.

أكرم وجه أبي القاسم صلى الله عليه وسلم ، لقد رأيتنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وإنّا لنكاد نَرْمُلُ بها رَمَلاً ، فانبسط القوم. أخرجه النسائي.

وفي رواية أبي داود: «أنه كان يمشي في جنازة عثمان بن أبي العاص ، وكنا نمشي مَشْيًا خفيفًا، فلحقنا أبو بكرة، فرفع سوطه فقال: لقد رأيتنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم نَرْمُلُ رملاً».

وفي رواية أخرى: «في جنازة عبد الرحمن بن سَمُرَةَ قال: فحمل عليهم ببغلته وأهوى بالسوط».

8.612- Uyeyne b. Abdurrahman'dan rivâyet edilmiştir:

"Bana babam[10] şöyle rivâyet etti:

"Abdurrahman b. Semüre'nin cenâzesine katılmıştım. Ziyâd, tabutun önünde yürüyordu. Abdurrahman'ın âilesi ve dostları da yüzlerini tabuta doğru çevirip geri geri yürüyorlar ve; *'Yavaş olun! Yavaş olun! Allah size bereketler versin!'* diyorlardı. Onlar, ağır ağır ve sessizce yol alıyorlardı. Nihayet Mirbed (hurma harman ettiğimiz) yoluna girdiğimizde Ebû Bekre katırıyla bize yetişti, insanların yaptıklarını görünce katırıyla üzerlerine gitti ve kamçısını onlara uzatarak;

"- Açılın! Ebû'l-Kasım'ın şânını yücelten Allah'a yemin ederim ki, ben Rasûlullah'la (as.) beraber iken cenâzeyi sür'atle götürdüğümüzü gördüm" dedi. Bunun üzerine halk yayıldı.[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre; "Uyeyne'nin babası, Osman b. Ebî'l-Âs'ın cenâzesine katılmıştı. Bunu şöyle anlatmış:

"Biz yavaş yavaş yürüyorduk. Derken Ebû Bekre yanımıza geldi ve kamçısını kaldırıp;

---

[10] **Abdurrahman b. Cevşen el-Ğatafânî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Semüre ve Ebû Bekre'den rivâyet eder. Kendisinden oğlu Uyeyne rivâyette bulunur. Sikadır; rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

[11] **Ebû Davud**, Cenâiz, 50/3182-83; **Nesaî**, Cenâiz, 44.

"- Ben Rasûlullah'la (as.) birlikte iken cenâzeleri sür'atli götürdüğümüzü gördüm" dedi.

Diğer bir rivâyete göre; "Uyeyne'nin babası Abdurrahman b. Semüre'nin cenâzesine katılmıştı; '(Ebû Bekre, cenâzede) kamçıyı uzatarak halkın üzerine yürüdü' dedi."

İZAH

Cenazenin vakar ve itidâlle, ama hızlı adımlarla mezarına götürülmesi gerekir. Ancak bu sırada tabutun sarsılıp sallanmamasına ve cesedin hırpalanmamasına da özen gösterilmelidir.

مشي النساء معها

4*- KADINLARIN CENÂZEYİ TEŞYÎ ETMESİ

٨٦١٣- (خ م د- أم **عطية** رضي الله عنها) قالت: « نُهينا عن اتّباع الجنائز ، ولم يُعْزَم علينا». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8.613- Ümmü Atıyye şöyle dedi:

"Biz (kadınlar) **cenâzenin arkasından gitmekten men edildik; ama bu konuda bize kesin bir yasak da konmadı."**[12]

İZAH

Kadınların cenâzeye katılmalarında ve mezara kadar arkasından gitmelerinde dinî açıdan herhangi bir sakınca yoktur. Yalnız kadınların daha duygusal oldukları için feryat edebilecekleri ve bağırıp-çağıracakları ihtimalinden dolayı dikkatli hareket edilmesi uygun olur. Eğer dayanamayıp feryat-figan edeceklerse, kadınların da erkeklerin de cenâzeyi takip etmeleri doğru değildir. Böyle bir husus söz konusu değilse, kadınların da erkeklerin de cenâzeyi takip etmelerinde bir mahzur yoktur. Yukarıdaki rivâyette de dikkatli

---

[12] **Buhari**, Cenâiz, 30; **Müslim**, Cenâiz, 11/34-35; **Ebû Davud**, Cenâiz 44/3167.

olunmasına dair bir tavsiye görülmekte, ama kesin bir yasaktan söz edilmemektedir.

مشي الراكب معها

5*- BİNİTLİ OLARAK CENÂZEYİ TEŞYÎ

٨٦١٤- (د ت س- المغيرة بن شعبة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «الراكب يمشي خلف الجنازة والماشي كيف شاء منها والطفل يُصلّى عليه».

أخرجه الترمذي والنسائي. وفي رواية أبي داود - يرفعه « خلفها وأمامها ، وعن يمينها ويسارها ، وقريبا منها ، والسقط يُصلّى عليه ، ويُدْعَى لوالديه بالمغفرة والرحمة ».

8.614- Muğîre b. Şube'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Binitli cenâzenin arkasından gider, yaya ise dilediği yerden... Çocuğun da namazı kılınır."[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"...yaya ise cenâzenin önünde, arkasında, sağında ve solunda ve ona yakın olarak yürür. Düşüklerin de namazı kılınır, anne babası için rahmet ve mağfiretle duâ edilir"** şeklindedir.

İZAH

Yukarıdaki son rivâyette, düşük olarak dünyaya gelen çocukların da cenâze namazlarının kılınacağı ifâde edilmektedir. Buna dayanarak **Hanbelîler** ve **Zâhirîler**, ölü dünyaya gelen çocukların namazının kılınması gerektiğini söylerler. Diğer üç mezhebe göre ise, ancak canlı olarak dünyaya geldikten sonra ses

---

[13] **Ebû Davud**, Cenâiz, 49/3180; **Tirmizî**, Cenâiz, 42/1031; **Nesaî**, Cenâiz, 55, 56.

verip ölen çocuğun cenâzesi kılınabilir. Binâenaleyh canlı olarak dünyaya gelmeyen çocuğun cenâzesi kılınmaz.

İhtiyaç halinde cenâzeyi binitli olarak takip etmekte bir sakınca yoktur. Ancak mezar yerinin yakın olması ve gerek de olmadığı halde binitli gitmek mekruhtur.

٨٦١٥- (ت د- **ثوبان** رضي الله عنه) قال: خرجنا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في جنازة، فرأى ناساً رُكباناً ، فقال: « **ألا تستحيون؟ إنَّ ملائكةَ الله على أقدامهم ، وأنتم على ظهور الدواب**».

أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بدابَّة - وهو مع الجنازة - فأبى أن يركبْ ، فلما انصرف أُتِي بدابة فركب ، فقيل له ، فقال : « **إن الملائكة كانت تمشي ، فلم أكن لأركب وهم يمشون ، فلما ذهبوا رَكِبْتُ** ».

8.615- Sevbân'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir cenâzeye gitmiştik. Rasûlullah (as.), binitli olarak cenâzeye katılan insanlar gördü ve;

"- Utanmıyor musunuz; Allah'ın melekleri yaya, siz ise hayvan sırtında gidiyorsunuz?" dedi.[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) cenâzede bulunduğu sırada binmesi için bir hayvan getirilmişti, ama o binmeyi kabul etmedi. Cenaze (defin) işi bitince hayvan tekrar getirildi, bu sefer bindi. Kendisine bunun sebebi sorulunca da;

"- Cenâzede melekler yaya olarak yürüyorlardı; onlar yaya giderlerken ben hayvana binemezdim! Ama onlar gidince hayvana bindim" dedi.

---

[14] **Tirmizî**, Cenâiz, 28/1012; **Ebû Davud**, Cenâiz, 48/3177.

٨٦١٦- (م ت د س- جابر بن سمرة رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم اتَّبع جنازةَ أبي الدحداح ماشيا ، ورجع على فرس ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي :« خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على جنازة أبي الدحداح ، فما رجع أتي بفرس مُعْرَوْرًى ، فركب ، ومشينا معه ».

وفي رواية مسلم قال : صلى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على ابن الدحداح ، ثم أُتي بفرس عُرْي ، فعقله رَجُل فركبه ، فجعل يَتوقّص به ، ونحن نتبعه نَسْعَى خلفَه. قال : فقال رجل من القوم : إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **كَمْ مِنْ عذْق مُعلّق – أو مُدَلّى – في الجنة لابن الدحداح**» وقال شعبة : « **لأبي الدحداح** ». وفي أخرى له قال : « أُتيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بفرس مُعْرَوْرًى ، فركبه حين انصرف من جنازة ابن الدحداح ، ونحن نمشي حوله ».

وفي رواية أبي داود قال :« صلى النبيُّ صلى الله عليه وسلم على ابن الدَّحْدَاح ونحن شهود، ثم أُتي بفرس ، فَعُقِلَ حتى ركبه ، فجعل يتوقّص به ، ونحن نسعى حوله ».

8.616- Cabir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Ebû'd-Dahdâh'ın[15] cenâzesine yaya olarak takip etti, ama dönerken ata bindi."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), Ebû'd-Dahdâh'ın cenâzesine yaya olarak gitti, dönüşte kendisine çıplak bir at getirildi ve ona bindi. Biz ise ,O'nun yanında yürüyorduk."

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

---

[15] **Ebû'd-Dehdâh, Sâbit b. ed-Dehdâh el-Ensârî**: Sahabîdir. **Uhud** savaşına katılmış, bu savaşta Halid b. Velid tarafından oklanarak şehîd edilmişti. Hz. Peygamber'in **Hudeybiye** dönüşü sırasında yatağında öldüğü de rivâyet edilmiştir.

[16] **Müslim**, Cenâiz, 28/89; **Tirmizî**, Cenâiz, 29/1014; **Ebû Davud**, Cenâiz, 48/3178; **Nesaî**, Cenâiz, 95.

"Rasûlullah (as.), İbnu'd-Dahdâh'ın cenâze namazını kıldı. Sonra kendisine çıplak bir at getirildi ve bir adam atı bağladı, (iş bitince de) Hz. Peygamber ata bindi. Derken at şahlanmaya başladı. Biz de atı takip ediyor ve arkasından koşuyorduk. Cemâatten biri;

"- Hz. Peygamber; ***'İbnu'd-Dahdâh için cennette asılmış*** *–veya dalında sarkıtılmış-* ***nice hurma salkımları vardır!'*** buyurdu" dedi.

Şube bu rivâyetteki "İbnu'd-Dahdâh için" yerine, "Ebû'd-Dahdâh için" dedi.

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e çıplak bir at getirilmişti. Rasûlullah (as.) İbnu'd-Dahdâh'ın cenâzesinden dönerken ona bindi, biz de onun etrafında yürüyorduk."

Ebû Davud'un rivâyeti de şu şekildedir:

"Hz. Peygamber İbnu'd-Dahdâh'ın cenâze namazını kıldı; namaza bizler de katılmıştık. Sonra kendisine bir at getirildi. At bağlandı, nihayet (iş bitince) ata bindi. At şahlanarak gidiyor, biz de etrafında koşuyorduk."

İZAH

İbnu'l-Esîr ve **İbn Hacer, Ebû'd-Dahdâh**'ın adının **Sâbit b. Dahdâh** olduğunu kaydederler. Buna göre yukarıda **Ebû'd-Dahdâh** ve **İbnu'd-Dahdâh** şeklindeki farklı rivâyetlerin ikisi de doğru olmalıdır. **Dahdâh**, babasının adı olduğu için **İbnu'd-Dahdâh** diye, insanlar ilk çocuklarına genellikle babalarının ismini verdikleri ve onunla künyelendikleri için de **Ebû'd-Dahdâh** diye tesmiye dilmiştir. **Ebû'd-Dahdâh, Uhud** savaşında büyük kahramanlık göstermiş, müslümanların dağıldığı sırada onları toparlamaya çalışmıştı. **Halid b. Velid** tarafından oklanmış, bilahare de ölmüştü.

Rivâyete göre **Ebû Lübâbe** ile yetim bir çocuk, bir hurma bahçesi hakkında ihtilafa düşmüşlerdi. Hz. Peygamber **Ebû Lübâbe**'ye; **"O bahçeyi bu yetime ver; buna karşılık cennette sana hurma salkımları verilir"** demiş olmasına rağmen, **Ebû Lübâbe** buna razı olmamıştı. Bunun üzerine de yetim çocuk ağlamaya başlamıştı. Bunu gören **Ebû'd-Dahdâh** da kendi bahçesini **Ebû Lübâbe**'ye vererek onu

satın almış, sonra da Hz. Peygamber'e; **"Bu hurma bahçesini o çocuğa verirsem, bana da cennette hurma salkımları verilecek mi?"** diye sormuş. Hz. Peygamber de; **'Evet, Ebû'd-Dahdâh için cennette nice hurma salkımları asılıdır"** buyurmuştu. İşte bunu duyan ashâbdan biri de, **Ebû'd-Dahdâh**'ın cenâzesinde arkadaşlarına Hz. Peygamber'in bu sözünü nakletmişti.

٨٦١٧- (ت- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: « كُنَّا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في جنازة ابنِ الدحداحِ، وهو على فرس له يَسْعَى، ونحن حوله، وهو يتوقّص به ».

أخرجه الترمذي.

8.617- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte **İbnu'd-Dahdâh**'ın cenâzesinde idik; O atın üzerinde sür'atle giderken biz de etrafında idik. Atını şaha kaldırıyordu."[17]

الإسراع بها

6*- CENÂZEYİ ÇABUK GÖTÜRMEK

٨٦١٨- (خ م ط د ت س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **أسْرِعوا بجنائزكم فإن تكُ صالحةً فخيرٌ تقدّمونها وإن تَكُ سوى ذلك فشرٌّ تضعونه عن رقابكم** ». أخرجه الجماعة.

8.618- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cenazelerinizi çabuk götürün! Çünkü eğer o sâlih biri ise, onu hayra çabuk kavuşturmuş olursunuz. Şayet öyle biri değilse, o zaman kötü biridir, hemen omuzunuzdan atmış olursunuz."[18]

---

[17] **Tirmizî**, Cenâiz, 29/1013.

[18] **Buharî**, Cenâiz, 52; **Müslim**, Cenâiz, 16/50-51; **Muvatta**, Cenâiz, 16/56; **Ebû Davud**, Cenâiz, 50/3181; **Tirmizî**, Cenâiz, 30/1015; **Nesaî**, Cenâiz, 44.

İZAH

Cenazenin defninde hızlı hareket edilmesi müstahap görülmüştür. Ancak daha önce de söylendiği gibi cenâzeyi fazla sarsmak ve hırpalamak da doğru değildir. Sür'atli, ama mûtedil bir şekilde hareket edilmelidir.

٨٦١٩- (خ س- أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:« إذا وُضعت الجنازة فاحتملها الرجال على أعناقهم ، فإن كانت صالحة قالت: قدِّموني ، وإن كانت غير ذلك قالت: يا ويلاه ، أين تذهبون بي ؟ يسمع صوتها كلُّ شيء إلا الثقلين – أو قال: إلا الإنسان – ولو سمع الإنسان لصعق». أخرجه البخاري والنسائي.

8.619- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cenaze tabuta konup da insanlar onu omuzlarına aldıkları zaman, ölü eğer sâlih biri ise;

"- Beni çabuk götürün!" der. Yok eğer sâlih biri değilse;

"- Vay başıma! Beni nereye götürüyorsunuz?" **der. Bu sesi insanlar ve cinler hariç** –bir rivâyette insanlar hariç- **herkes duyar. Eğer insan bu sesi duymuş olsaydı, bayılıp düşerdi."**[19]

٨٦٢٠- (س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «إذا وُضعَ الرجل الصالح على سَريره ، قال : قدِّموني ، وإذا وضع الرجل – يعني السوء – على سريره ، قال : يا ويلاه ، أين تذهبون بي ؟ ». أخرجه النسائي.

8.620- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Sâlih bir insan tabutuna konulunca;

"- Beni çabuk götürün!" **der. Ama bir adam** -yani kötü bir adam- **tabutuna konunca;**

"- Eyvah! Beni nereye götürüyorsunuz?" **der.**[20]

[19] **Buharî**, Cenâiz, 50, 52, 90; **Nesaî**, Cenâiz, 44.

القيام معها و لها

7*- CENÂZEYİ AYAKTA TAKİP ETMEK VE CENÂZE İÇİN AYAĞA KALKMAK

٨٦٢١- (د ت- **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) قال: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا تَبِعَ جنازة لم يقعُد حتى تُوضَع في اللَّحْد، فعرَض له حَبْر من اليهود، فقال: إنَّا هكذا نصنعُ يا محمد، قال: فقال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**خالفوهم واجلسوا**».

أخرجه أبو داود والترمذي.

8.621- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir cenâzeye gittiği zaman, cenâze mezara konuncaya kadar oturmazdı. Bir gün bir yahudi âlimi kendisine;

"- Biz de böyle yapıyoruz, ya Muhammed!" demişti. Bunun üzerine bize;

"- Onlara muhalefet edin ve oturun!" dedi.[21]

İZAH

Bu bölümde cenâze kabre konuncaya kadar ayakta durmak veya oturmak gerektiği konusunda iki farklı rivâyet yer almaktadır. Tabiatıyla bu farklı rivâyetler, İslâm âlimlerinin de farklı görüşleri benimsemelerine yol açmıştır. Bu konuda üç farklı görüş vardır:

1- İmâm Mâlik ve **Şâfiî**, bu hadîse dayanarak cenâze defnedilinceye kadar oturmak gerektiği kanâatindedirler. Onlara göre bu hadîs, ayakta durmanın nesh edildiğine delildir.

Ancak bu hadîsin senedinde yer alan **Ebû'l-Esbât, Abdullah b. Süleyman** ve babası bazı hadîsçiler tarafından zayıf görülmüştür. Bu itibarla neshe delil olacak derecede kuvvetli bir hadîs değildir.

---

[20] **Nesaî**, Cenâiz, 44.

[21] **Ebû Davud**, Cenâiz, 47/3176; **Tirmizî**, Cenâiz, 35/1020. Hadîsin isnâdı zayıftır.

2- Ebû Hanîfe ile **Ahmed b. Hanbel** de ayakta durmanın mendub ve oturmanın mekruh olduğu kanâatindedirler. **Hz. Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Musa'l-Eş'arî, İbrahim en-Nehaî, Şa'bî, Evzaî** ve **İshak b. Rahûye**'nin de bu görüşte oldukları rivâyet edilir. Hatta ashâbın ekserisinin de bu kanâatte oldukları rivâyet edilmiştir.

Definden önce oturmak, işin âdâbına uygun görülmediği ve cenâzeye verilmesi gereken önemle uyuşmadığı gerekçesiyle hoş karşılanmamıştır.

3- Bu konuda her iki rivâyeti de göz önüne alan ve orta yolu benimseyen bir görüş de, her iki şeklin de câiz ve hiç birinin mekruh olmadığı şeklindedir. **İbnu'l-Kayyim** ve **İbn Mâcişûn** gibi bazı âlimler tarafından ileri sürülen bu üçüncü görüşe göre, gerek oturmanın ve gerek ayakta durmanın hiçbir mahzuru yoktur, bunun dinî bir önemi de yoktur.

Hadîste cenâze defnedilirken Hz. Peygamber'in başlangıçta ayakta beklediği, ama yahudilerin de böyle yaptığını öğrenince, onlara muhalefet ederek oturulmasını emrettiği göz önüne alındığında, bunun dinî bir konu değil, daha çok bir kimlik meselesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Müslümanın mutlaka kendine özgü bir kimliği, örfü, geleneği ve alışkanlıkları olması gerekir; cenâzede oturmak veya ayakta durmak da işte bu kimlikle alâkalı bir husustur.

٨٦٢٢- (د س- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة رجل من الأنصار ، فانتهينا إلى القبر ولما يُلْحَدْ بعدُ ، فجلس رسول الله صلى الله عليه وسلم مستقبِلَ القبلة ، وجلسنا معه ». أخرجه أبو داود.

وعند النسائي قال :« خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة ، فلما انتهينا إلى القبر ولم يلحد ، فجلس ، وجلسنا حوله ، كأنَّ على رؤوسنا الطيرُ ».

وهو طَرف من أول حديث للبراء ، يرد في الفصل الثاني من الباب الثالث.

8.622- el-Berâ b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Ensâr'dan bir adamın cenâzesine gitmiştik. Mezarlığa kadar gittik. Mezarın kazılması henüz bitmemişti. Hz. Peygamber kıbleye doğru oturdu, biz de onunla birlikte oturduk."[22]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte bir cenâzeye gitmiştik. Mezarlığa vardığımızda, mezarın kazılması daha bitmemişti. Hz. Peygamber oturdu, biz de onun etrafında sanki başımızın üstünde kuşlar tünemiş gibi (sessizce) oturduk."

Bu rivâyet, daha sonra üçüncü bâbın ikinci faslında gelecek olan (8708 nolu) Berâ hadîsinin başından bir bölümdür.

İZAH

Nesaî'nin rivâyeti, cenâze defnedilirken lüzumsuz konuşmaların yapılmaması, sessiz ve sâkin hareket edilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Hadîste işaret edilen ashâbın sükûneti, Rasûlullah'ın (as.) orada bulunmasından dolayı da olabilir. Ama her şeye rağmen cenâze, lüzumsuz gevezeliklerin yapılmaması, edep ve vakarla hareket edilmesi gereken önemli bir olaydır.

٨٦٢٣- (خ م د ت س- عامر بن ربيعة رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا رأى أحدُكم جنازة ، فإن لم يكن ماشيا معها فليقم ، حتى يخلّفها أو تُخلّفه ، أو توضَعُ [من] قَبْل أن تُخَلّفهُ** ».

وفي رواية قال: «**إذا رأيتم الجنازة فقوموا حتى تُخَلّفَكُمْ**». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وأخرج الترمذي وأبو داود الثانية. وزاد أبو داود «**أو توضع** ».

8.623- Âmir b. Rabîa'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[22] **Ebû Davud**, Cenâiz, 68/3212; **Nesaî**, Cenâiz, 81.

"Bir insan, bir cenâze gördüğü zaman, eğer cenâze ile birlikte gitmeyecekse, cenâzeden geri kalana kadar, yahut cenâze kendisini geride bırakana kadar, yahut da cenâze kendisini geride bırakmadan yere konuncaya kadar ayakta dursun!"[23]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"Bir cenâze gördüğünüz zaman, sizi geçip gidene kadar ayakta kalın!"** dedi.

Bunları **Buharî**, **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da tahric etti. **Ebû Davud; "...cenâze sizi geçip gidene veya yere konana kadar"** diye küçük bir ilave yaptı.

İZAH

Cenâze defnedilinceye kadar oturmak veya ayakta durmak konusunda farklı rivâyetler olduğu gibi, cenâze geçerken ayağa kalkmak veya oturmak gerektiğine dair de farklı rivâyetler vardır. Bir kısım âlimler, bu rivâyetler arasında nesih bulunduğunu ileri sürmüşler, ama bazıları da buna karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır:

1- Bir kısım ulemanın kanâatine göre, cenâze geçerken kalkmak gerekir. Sahâbeden **Ebû Hureyre, İbn Ömer, İbn Mes'ûd, Ebû Musa'l-Eş'arî** ve **Ebû Saîd el-Hudrî**, diğer âlimlerden de **İbrahim en-Nehaî, Katâde** ve **Şa'bî** bu kanâattedirler. **İmam Muhammed, Evzâî, Ahmed b. Hanbel** ve **İshak b. Rahûye**'nin de aynı kanâatte oldukları rivâyet edilir.

Cenaze için kalkmak gerektiğini ileri sürenler, bunun farz mı, vâcib mi, yoksa mendûb mu olduğu konusunda da farklı görüşlere sahiptirler. Ekseriyet bunun müstahap olduğu kanâatindedir.

Ayrıca bu görüşü benimseyenler, hadîsteki ifâdenin mutlak olduğundan hareketle, müslüman olsun olmasın her cenâze için ayağa kalkılması gerektiğini söylerler.

---

[23] **Buharî**, Cenâiz, 46, 47; **Müslim**, Cenâiz, 24/7375; **Ebû Davud**, Cenâiz, 47/3172; **Tirmizî**, Cenâiz, 51/1042; **Nesaî**, Cenâiz, 45.

Ayağa kalkmak da, ölüyü tazim amacına değil, ölüm olayının dehşetli ve korkunç bir hadîse olduğunu ortaya koymak gayesine matuftur.

2- Ulemanın diğer bir kısmı da cenâze geçerken ayağa kalkmanın gerekli olmadığını, bu konudaki rivâyetlerin mensûh olduğunu ileri sürerler. Ashâbdan **Hz. Ali** ve **İbn Abbas** ile diğer ulemadan **İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî, Mücâhid, Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. el-Müseyyeb, Alkame** ve **Nâfi** de bu görüştedirler.

3- İbn Mâcişûn ve **İbn Habîb** gibi bazı âlimler de isteyen kalkar, istemeyen kalkmaz diyerek her iki şeklin de mümkün ve câiz olduğunu belirtirler.[24]

Kanâatimizce bu mesele de dinî bir konu olmaktan ziyâde, bir kimlik ve kültür konusudur. Ölümün çok önemli bir olay olduğuna da şüphe yoktur. İnsanın bu önemli olay karşısında tamamen duygusuz kalmayıp kendine çeki-düzen vermesi de doğru olsa gerektir.

٨٦٢٤- (خ- عبد الرحمن بن القاسم رحمه الله) «أن القاسم [بن محمد] كان يمشي بين يدي الجنازة ، ولا يقوم لها ، ويخبر عن عائشة قالت : كان أهل الجاهلية يقومون لها ، يقولون إذا رأوها: كنتِ في أهلك ما أنت ؟ مرتين ». أخرجه البخاري.

8.624- Abdurrahman b. el-Kasım'dan rivâyet edilmiştir:

"Kasım b. Muhammed (b. Ebî Bekr) cenâzenin önünde yürüyor ve cenâze geçerken ayağa kalkmıyordu. Hz. Âişe'nin de şöyle söylediğini haber veriyordu:

"Câhiliye ehli cenâze için ayağa kalkıyordu. Onlar cenâzeyi gördüklerinde, iki defa; *'Sen şimdi de âilenin içindesin'* derlerdi."[25]

---

[24] Bkz., **İbn Hacer**, III, 534-35

[25] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 26.

İZAH

Bu rivâyette **Hz. Âişe,** cenâze için ayağa kalkmanın câhiliye âdeti olduğunu söylemekte, dolayısıyla müslümanların câhiliye âdetine muhalefet etmeleri gerektiğini îmâ etmektedir.

Câhiliye ehlinin söyledikleri; **"Sen şimdi de âilenin içindesin"** cümlesindeki *"mâ"* edâtı, ya mevsûledir, ya nâfiyedir, yahut da istifhâm edâtı olarak getirilmiştir. Yukarıdaki tercüme, mevsûle olduğuna göredir. Buna göre cümle ya ölü için duâ anlamındadır, yahut da öldükten sonra dirilmeye inanmadıkları için, dünyadaki hâli ne ise aynı hâlinin bir kuş şeklinde devam ettiği manasındadır.

*"Mâ"*nın nâfiye olduğu kabul edilirse, bunun, ibâredeki **"iki defa"** lafzını nefyetmiş olması muhtemeldir. O zaman cümle; **"sen iki defa âilenin içinde olmayacaksın"** anlamına gelir. Bir kere âilenle beraberdin, ama bu beraberlik sona erdi, artık ikinci bir defa onlarla yine beraber olmayacaksın.

*"Mâ"*nın istifhâm manasına geldiği düşünülürse, cümle; **"sen âilen içinde şerefli ve saygın biri idin, ama şimdi acaba ne haldesin?"** demektir ve bu söz, bir üzüntü ifâdesidir.[26]

٨٦٢٥- (خ م د ت س- أبو سعيد **الخدري** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا رأيتم الجنازة فقوموا ، فمن تَبِعها فلا يقعد حتى توضعَ**». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري من حديث أبي سعيد المقبري قال : « كُنَّا في جنازة ، فأخذ أبو هريرة بيد مروان، فجلسنا قبل أن توضَع ، فجاء أبو سعيد الخدري ، فأخذ بيد مَرْوان ، وقال: قُمْ ، فوالله لقد علم هذا أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عن ذلك. فقال أبو هريرة : صدق ».

ولمسلم قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا تبعتم الجنازة فلا تجلسوا حتى توضَع**».

وأخرج الترمذي والنسائي الأولى. وللنسائي: «**إذا مرت بكم جنازة فقوموا ، فمن تبعها فلا يقعُدْ حتى توضع**».

---

26 Bkz., **İbn Hacer**, VII, 537.

وفي أخرى له : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مروا عليه بجنازة فقاموا».

وفي رواية أبي داود :«أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **إذا تبعتم الجنازة فلا تجلسوا حتى توضع**». وأخرج أبو داود أيضا المسند من رواية البخاري ، وهذا لفظه بمثل حديث أبي سعيد ، وقال فيه: « **حتى توضَع بالأرض** ». وفي أخرى « **حتى توضَع في اللحد** ».

8.625- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cenaze gördüğünüz zaman ayağa kalkın! Onu takip eden de, cenâze (kabre) **konmadan oturmasın!"**[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buhar'înin Ebû Saîd el-Makburî'den tahric ettiği bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir cenâzede idik; Ebû Hureyre, Mervân'ın elini tutmuştu. Bizler, tabut yere konmadan oturmuştuk. O sırada Ebû Saîd el-Hudrî geldi, Mervân'ın elini tuttu ve;

"- Kalk! Vallahi şu (yanındaki) de biliyor ki, Hz. Peygamber bundan (oturmaktan) men etmişti" dedi. Ebû Hureyre de;

"- Doğru söylüyor" dedi.

Müslim'in bir rivâyetinde de Hz. Peygamber; **"Cenâzeyi takip ettiğinizde,** (kabre) **konmadan oturmayın!"** buyurdu.

Tirmizî ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir cenâzeye rastladığınızda kalkın! Onu takip edecek olan da, cenâze (kabre) **konmadan oturmasın!"**

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber bir cenâzeye rastladılar, hep birlikte ayağa kalktılar."

---

[27] **Buharî**, Cenâiz, 47, 48; **Müslim**, Cenâiz, 24/76-77; **Ebû Davud**, Cenâiz, 47/3173; **Tirmizî**, Cenâiz, 51/1043; **Nesaî**, Cenâiz, 45.

Ebû Davud'un rivâyetine göre de Hz. Peygamber; **"Cenâzeyi takip ettiğinizde,** (kabre) **konmadan oturmayınız!"** buyurdu.

Ebû Davud ayrıca **Buharî**'nin rivâyetinden sadece müsned olan kısmı da tahric etti. Onun lafzı da, Ebû Saîd'in hadîsi gibidir. Yalnız bu rivâyette "yere konulmadan" dedi. Başka bir rivâyette de; "lahde konulmadan" dedi.

İZAH

Bu rivâyetler, cenâze görünce ayağa kalkmak gerektiğini ifâde etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere ayağa kalkmak, ölüye tazim göstermekten ziyade, ilahî buyruğa teslimiyet arz ettiğimizi ve ölüm olayının korkunç bir hadîse olduğunu, bu dehşetli olay karşısında da duygusuz kalmayıp kendimize çeki-düzen verdiğimizi göstermek gibi edebe uygun bir davranıştır. Bu durumda cenâzenin müslüman olup olmaması da fark etmez. Bunun için de cenâzeyi görünce ayağa kalkmak ve gözden kayboluncaya kadar da ayakta beklemek uygun olur.

Rivâyetlerin ekserisinde sadece **"cenâze konmadan oturmayın!"** denirken, **Ebû Davud**'un bir rivâyetinde **"yere konmadan oturmayın!"**, diğer rivâyetinde de; **"lahde** (kabre) **konmadan oturmayın!"** denilmektedir. Bu farklı ifâdelerden asıl maksadın, son rivâyetteki **"cenâze kabre konmadan oturmayın!"** cümlesi olduğunu zannediyoruz. Burada muhatap, cenâzeyi takip edenlerdir.

٨٦٢٦- (س- **أبو هريرة وأبو سعيد** رضي الله عنهما) قالا : « ما رأينا رسول الله صلى الله عليه وسلم شهدَ جنازة قطُّ فجلس حتى توضَع ». أخرجه النسائي.

8.626- Ebû Hureyre ve Ebû Saîd şöyle dediler:

"Biz Rasûlullah'ın (as.) bir cenâzeye katılıp da (kabre) konmadan oturduğunu asla görmedik."[28]

---

[28] **Nesaî**, Cenâiz, 45.

٨٦٢٧- (س- **يزيد بن ثابت** رضي الله عنه) قال : « إنهم كانوا جلوساً مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فطلعت جنازةٌ ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وقام من معه ، فلم يزالوا قياماً حتى نَفَذَت ». أخرجه النسائي.

8.627- Yezîd b. Sâbit'ten rivâyet edilmiştir:

"Ashâb, Rasûlullah'la (as.) birlikte oturuyorlardı. O sırada bir cenâze göründü; Rasûlullah (as.) hemen ayağa kalktı, yanındakiler de kalktılar ve cenâze gözden kaybolana kadar ayakta durdular."[29]

٨٦٢٨- (خ م د س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال: مَرَّت جنازة ، فقام لها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وقمنا معه ، فقلنا: يا رسول الله . إنها يَهُودِيَّة ، فقال : «**إن للموت فَزَعاً ، فإذا رأيتم الجنازة فقوموا**». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : « قام النبيُّ صلى الله عليه وسلم وأصحابُه لجنازة يهوديّ حتى توارت ». وأخرج النسائي الروايتين. وفي رواية أبي داود قال : « كُنَّا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، إذ مَرَّت بنا جنازة ، فقام لها ، فلما ذهبنا لنحمل ، إذا هي جنازة يهوديّ... » فذكر الحديث. وللنسائي أيضاً مثل رواية مسلم، ولم يذكر « يهودي ».

8.628- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir gün bir cenâze gördük. Hz. Peygamber cenâze için hemen ayağa kalktı, biz de O'nunla birlikte kalktık. Sonra;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o bir yahudi idi" dedik.

"- Şüphesiz ölüm korkunç bir olaydır; binâenaleyh cenâze görünce ayağa kalkın!" buyurdu.[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[29] **Nesaî**, Cenâiz, 45.

[30] **Buharî**, Cenâiz, 49; **Müslim**, Cenâiz, 24/78-80; **Ebû Davud**, Cenâiz, 47/3174; **Nesaî**, Cenâiz, 46.

"Hz. Peygamber ve ashâbı, bir yahudi cenâzesi için ayağa kalktılar ve cenâze kaybolana kadar ayakta durdular."

Nesaî, her iki rivâyeti de tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber'le beraber olduğumuz sırada bir cenâze göründü. Hz. Peygamber hemen ayağa kalktı. Biz cenâzeyi taşımaya davrandık ki, onun bir yahudi cenâzesi olduğunu anladık..." Sonra **Ebû Davud** aynı hadîsi zikretti.

Nesaî'nin ayrıca, **Müslim**'in rivâyetine benzer bir rivâyeti daha vardır, yalnız bu rivâyette *"Yahudi"* sözcüğünü zikretmez.

٨٦٢٩- (خ م س- عبد الرحمن بن أبي ليلى رحمه الله) قال: « كان سَهْلُ بنُ حُنَيفٍ ، وقيسُ بنُ سَعْدٍ قاعِدَيْنِ بالقادسيَّةِ ، فمُرَّ عليهما بجنازة ، فقاما ، فقيل لهما: إنَّها من أهل الأرض - أي من أهل الذِّمَّة - فقالا: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مَرَّت به جنازة فقام ، فقيل له: إنها جنازة يهوديّ ، فقال: **أليست نَفْسا** ؟ ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

8.629- Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan rivâyet edilmiştir:

"Sehl b. Huneyf ve Kays b. Sa'd Kadisiye'de oturuyorlarken yanlarından bir cenâze geçti. Her ikisi de ayağa kalktılar. Kendilerine;

"- Bu, yeryüzü ahâlisinden –veya zimmet ehlinden- biri idi" denince, şu karşılığı verdiler:

"- Rasûlullah (as.) da bir cenâze görmüş ve ayağa kalkmıştı. Ona da;

"- Bu bir yahudi cenâzesidir" denmiş, ama O;

"- O da bir insan değil mi?" karşılığını vermişti."[31]

٨٦٣٠- (س- محمد بن سيرين رحمه الله) قال: « إن جنازةً مَرَّت بالحسن بن عليّ وابن عباس ، فقام الحسن ، ولم يقم ابنُ عباس ، فقال الحسن: أليس قد قام رسول الله صلى

[31] **Buharî**, Cenâiz, 49; **Müslim**, Cenâiz, 24/81; **Nesaî**, Cenâiz, 46.

الله عليه وسلم لجنازة يهوديّ ؟ قال : نعم ، ثم جلس ». وفي أخرى مثله ، ولم يذكر « يهودي ».

وفي أخرى : « فقال : قام أحدهما ، وقعد الآخر ، ولم يسمّ القائم ولا القاعد».

وفي أخرى عن جعفر بن محمد عن أبيه رحمهما الله « أن الحسن بن علي رضي الله عنهما، كان جالسا ، فمُرَّ عليه بجنازة ، فقام الناس حتى جاوزت الجنازة. فقال الحسن : إنما مُرَّ بجنازة يهوديّ ، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على طريقها جالسا ، وكره أن تَعْلُوَ رأسَهُ جنازةُ يهودي ، فقام » أخرجه النسائي.

8.630- Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edilmiştir:

"Hasan b. Ali ve İbn Abbas, bir cenâze görmüşlerdi. Hasan ayağa kalkmış, İbn Abbas ise kalkmamıştı. Bunun üzerine Hasan;

"- Rasûlullah (as.) da bir yahudi cenâzesi için ayağa kalkmamış mıydı?" diye sordu. (İbn Abbas);

"- Evet" dedi. Sonra (Hasan da) oturdu."[32]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette "*Yahudi*" sözcüğü zikredilmez.

Diğer bir rivâyette de; "ikisinden biri kalktı, diğeri ise oturmasına devam etti" denir ve ne kalkanın, ne de oturanın ismi verilir.

Cafer b. Muhammed'in, babasından naklettiği başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hasan b. Ali oturuyordu. Bir cenâze göründü; insanlar hemen kalktılar ve cenâze geçinceye kadar ayakta durdular. Bunun üzerine Hasan dedi ki:

"- Hz. Peygamber bir yahudi cenâzesini görmüş, ancak kendisi cenâzenin geçeceği yolda oturduğu ve yahudi cenâzesinin başının üstünden geçmesini istemediği için ayağa kalkmıştı."

Bunları **Nesaî** tahric etti.

---

[32] **Nesaî**, Cenâiz, 47.

İZAH

Hz. Hasan, önce ayağa kalkmışken, bilâhare kalkmaktan vazgeçmişti. Çünkü Hz. Peygamber'in bir Yahudi cenâzesi için ayağa kalktığını **İbn Abbas**'ın bilmesine rağmen ayağa kalkmamasını, daha sağlam bir gerekçenin varlığına bağlamıştı. Nitekim yukarıdaki son rivâyette; **"Hz. Peygamber cenâzenin geçeceği yolda oturduğu ve yahudi cenâzesinin başının üstünden geçmesini istemediği için ayağa kalkmıştı"** diyerek bu gerekçeyi dile getirir.

Ancak **Nesaî** şârihi **Sindî**, bunun bir te'vîl olduğunu söyler ve **Hasan**'ın aklında böyle bir şeyin kalmış olabileceğini belirtir. Bu kanâatini de, ayağa kalkmanın sebebi olarak hadîslerde zikredilen **"ölüye değil, ölüm olayına ta'zîm"** illetine bağlar.

٨٦٣١– (س– أنس بن **مالك** رضي الله عنه) « أن جنازة مَرَّتْ برسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقام ، فقيل: إنها جنازة يهوديّ ، فقال: **إنما قُمْتُ للملائكة** ». أخرجه النسائي.

8.631- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) önünden bir cenâze geçmiş, Hz. Peygamber de ayağa kalkmıştı. Kendisine;

"- O bir Yahudi cenâzesi idi" denince;

"- Ben, meleklere (saygı) **için kalktım"** demişti.[33]

İZAH

Daha önce geçen **Câbir b. Abdullah** rivâyetinde, cenâze için ayağa kalkmanın sebebi olarak ölümün korkunç bir olay olması gösterilmişti. İzahına çalıştığımız rivâyette ise, o anda cenâzenin yanında meleklerin bulunması gösterilmektedir. Rivâyetler arasında bir tenakuz görülmekle birlikte, Hz. Peygamber'in her iki sebebi de zikretmiş olması, râvîlerin ise aklında kaldığı kadarını söylemiş olmaları da muhtemeldir.

---

[33] **Nesaî**, Cenâiz, 47.

Bir yahudi cenâzesi taşınırken bile yanında meleklerin bulunması, olayın ve ayağa kalkmanın önemini daha çok ortaya koyar.

٨٦٣٢- (م ط ت د س- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يقوم للجنائز ، ثم جلس بَعْدُ ». أخرجه الموطأ وأبو داود. وفي رواية مسلم قال: «رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قام فقمنا، وقعد فقعدنا ، يعني في الجنازة».

وفي رواية الترمذي والنسائي : « أنه ذكر القيام في الجنائز حتى توضع ، فقال علي رضي الله عنه : قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثم قَعَدَ ».

وفي أخرى للنسائي ، قال: «رأينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قام فَقُمْنا ورأيناه قَعَدَ فَقَعَدْنا». وفي أخرى له عن أبي معمر قال: «كُنَّا عند عليّ ، فمرَّتْ به جَنَازَة ، فقاموا لها، فقال عليٌّ: ما هذا ؟ قالوا: أمْرُ أبي موسى فقال: إنما قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لجنازة يهودية، و لم يَعُدْ بعد ذلك».

وفي رواية ذكرها رزين عن محمد بن المنكدر قال: سمعتُ مسعودَ بنَ الحكم يُحَدِّث عن عليّ وقد قيل له: لِمَ لم تقم للجنازة؟ قال: «رأينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قام فقمنا، ثم قعد فقعدنا» يعني في الجنازة، وإنما قال ذلك، لأن نافع بن جُبَيْر رأى واقدَ بنَ عمرو قام حتى وُضِعَت الجنازة.

8.632- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) cenâze için (önceleri) ayağa kalkardı, ama bilâhare oturdu."[34]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Müslim'in rivâyetine göre Hz. Ali şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in cenâze için ayağa kalktığını gördüğümüzde biz de kalktık, O oturunca biz de oturduk."

---

[34] **Müslim**, Cenâiz, 25/8284; **Muvatta**, Cenâiz, 11/33; **Tirmizî**, Cenâiz, 52/1044; **Ebû Davud**, Cenâiz, 47/3175; **Nesaî**, Cenâiz, 47.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyetlerinde, cenâze yere konuncaya kadar ayakta durmayı zikrettikten sonra Hz. Ali; "Rasûlullah (as.) önce ayağa kalktı, sonra oturdu" dedi.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de; "Rasûlullah'ın (as.) ayağa kalktığını gördüğümüzde biz de kalktık, oturduğunu gördüğümüzde ise biz de oturduk" dedi.

Nesaî'nin Ebû Ma'mer'den tahric ettiği başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ali'nin yanında bulunduğumuz sırada bir cenâze geçti. İnsanlar cenâze için ayağa kalktılar. Hz. Ali;

"- Bu yaptığınız nedir?" diye sordu.

"- Ebû Musa'l-Eş'arî'nin emridir" dediler. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi:

"- Rasûlullah (as.) bir Yahudi cenâzesi için ancak bir defa ayağa kalktı, ondan sonra bir daha da kalkmadı."

Rezîn'in Muhammed b. el-Münkedir'den naklettiği bir rivâyeti de şöyledir:

"Mes'ûd b. el-Hakem'in[35], Hz. Ali'den şöyle rivâyet etiğini işittim:

"Hz. Ali'ye;

"- Neden cenâze için ayağa kalkmıyorsun?" diye soruldu. Hz. Ali şu cevabı verdi:

"- Rasûlullah'ın (as.) ayağa kalktığını gördüğümüzde biz de kalktık. Sonra O oturdu, biz de oturduk."

Nâfi b. Cübeyr'in, Hz. Ali'den bu hadîsi rivâyet etmesi, Vâkıd b. Amr'ın cenâze (kabre) konuncaya kadar ayakta durduğunu gördüğü içindir."[36]

---

[35] **Ebû Harun, Mes'ûd b. el-Hakem b. er-Rabî' el-Ensârî ez-Zurakî**: Medînelidir büyük tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği rivâyet edilir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû'z-Zinâd ve Muhammed b. el-Münkedir rivâyet etti. Hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[36] Musannıfın **Rezîn**'e izafe ettiği bu rivâyet, **Müslim** tarafından da tahric edilmiştir; bkz., Cenâiz, 25/83.